

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI

BEYNƏLXALQ
elmi-praktiki
KONFRANS

“Müasir dövrdə daxili işlər orqanları üçün kadr hazırlığını həyata keçirən xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri: mövcud vəziyyət və perspektivləri”

МЕЖДУНАРОДНАЯ
научно-практическая
КОНФЕРЕНЦИЯ

«Подготовка кадров для органов внутренних дел в современных условиях в высших учебных заведениях специального назначения: состояние и перспективы»

Баки
26 may 2021

*Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyası
onlayn Beynəlxalq elmi-praktiki konfrans*

*“Müasir dövrdə daxili işlər orqanları üçün kadr hazırlığını həyata keçirən xüsusi
təyinatlı ali təhsil müəssisələri: mövcud vəziyyət və perspektivləri”*

Международная научно-практическая онлайн конференция

**«Подготовка кадров для органов внутренних дел в современных условиях в
высших учебных заведениях специального назначения:
состояние и перспективы»**

Təşkilat komitəsinin sədri:

**Canpolad Daanov,
Polis Akademiyasının rəisi, polis polkovniki**

Təşkilat komitəsinin sədrinin müavini:
polis polkovniki, h.e.d., prof. Mahir Əhmədov

Təşkilat komitəsinin üzvləri:

polis polkovniki, h.ü.f.d., dos. Hikmət Eyvazov
polis polkovniki Fərhad Əliyev
polis polkovniki, h.ü.f.d., dos. Rəşad Məmmədov
polis polkovniki Elçin Orucov

Korrektor:
polis leytenantı Aynur Səfərli

Bu gün ölkəmizdə polisin fəaliyyəti, bütünlüklə hüquq sisteminin vəziyyəti beynəlxalq standartlara cavab verir. Eyni zamanda dövlətimizin güclənməsi, demokratiyanın inkişafı, qanunun aliliyinin təmin edilməsi sahəsində biz əldə edilmiş nailiyyətlərlə kifayətlənməməliyik. Bu sahədə fəaliyyəti daha da gücləndirmək üçün hər bir polis əməkdaşı öz vəzifələrini icra edərkən qanunçuluğa və müəyyən olunmuş davranış qaydalarına ciddi riayət etməli, ictimai asayişin qorunmasında və cinayətkarlıqla mübarizədə barışmaz və qətiyyətli olmalı, insan hüquq və azadlıqlarının keşiyində sayıqlıqla durmalı, vətəndaşların etimad və inamını qazanmalıdır.

Heydər ƏLİYEV

"Mən bu gün çox şadam ki, Polis Akademiyasında gördüyüm işlər yüksək səviyyədədir. Burada oxumaq üçün, yaxşı təhsil almaq üçün bütün imkanlar var. Ən müasir avadanlıq, gözəl binalar, tədris korpusları, yeməxana, yataqxanalar, yəni gözəl təhsil almaq üçün bütün şərait var. Polis Akademiyasının da rolu artır. Çünki Polis Akademiyasında oxuyan kursantlar müasir tələblərə cavab verməlidirlər, ona görə tədris prosesinə çox böyük diqqət yetirilməlidir. Akademiyanı bitirən kursantlar ən yüksək meyarlara, ən yüksək tələblərə cavab verməlidirlər".

İlham ƏLİYEV

Polis Akademiyası

DİN-in Polis Akademiyasının rəisi, polis polkovniki

Canpolad Daanov

DİN-in Polis Akademiyasının xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələri arasında yeri və perspektivləri

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin apardığı müdrik dövlətçilik nəticəsində bütün digər hüquq-mühafizə orqanları ilə yanaşı, daxili işlər orqanları da tamamilə yenidən qurulmuş, onun dövlətçiliyə və xalqa sədaqəti ilə seçilən peşəkar kadr heyəti formalaşdırılmış və dövlətin mühüm sütunlarından birinə çevrilmişdir. Bununla da, Azərbaycan Respublikasında reallaşdırılan mütərəqqi hüquq islahatları çərçivəsində milli polis orqanları da müasir məzmununda yeniləşdirilməklə, cəmiyyətdə statusuna uyğun layiqli yerini tapmışdır. Ulu öndər polis orqanlarının fəaliyyəti ilə bağlı demişdir: "...Polis, daxili işlər orqanları Azərbaycan dövlətinin əsas sütunlarından, dayaqlarından biridir, polis Azərbaycan dövlətinə, dövlətçiliyinə xidmət edir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə xidmət edir. Hər bir Azərbaycan vətəndaşına xidmət edir."

Ulu öndərin siyasətini uğurla davam etdirən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin gərgin əməyi nəticəsində bu gün polisin fəaliyyəti təkmilləşmiş və bunun üçün zəruri normativ-hüquqi baza yaradılmış, dövlətçiliyin, milli maraqların, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı qorunması, cinayətkarlığa və digər qanun pozuntularına qarşı mübarizə yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdur.

Polis əməkdaşlarının müstəqil dövlətimiz və xalqımız qarşısındakı xidmətlərinə, Azərbaycan Respublikasında dövlətçiliyin qorunmasında, sabitliyin təmin edilməsində, yüksək peşəkarlıqla cinayətkarlığa qarşı mübarizənin aparılmasında, ictimai qayda və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsindəki fəaliyyətlərinə ulu öndər Heydər Əliyev və Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən dəfələrlə yüksək qiymət verilmişdir.

Azərbaycanda ali hüquq təhsilinin təşkili, vətənpərvər, istedadlı, savadlı hüquqşünas kadrların hazırlanmasında və bu missiyanın həyata keçirilməsində digər ali hüquq təhsili verən müəssisələr kimi, Daxili İşlər Nazirliyinin struktur qurumu, eyni zamanda xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi olaraq bu il 100 illiyini qeyd etdiyimiz Polis Akademiyasının da rolu vardır.

Polis Akademiyasına dövlət başçısının diqqət və qayğısının bariz nümunəsi kimi ulu öndər Heydər Əliyevin 1996-cı ildə 75 illik yubileyini qeyd edən akademiya təbrik məktubunun göndərilməsini, Prezidentimiz İlham Əliyevin 2007, 2013 və 2018-ci illərdə Polis Akademiyasını ziyarət etməsini göstərmək olar.

Polis Akademiyası 100 il ərzində Azərbaycanda hüquq-mühafizə sisteminin hərtərəfli inkişafına, peşəkar hüquqşünas və polis kadrlarının hazırlanmasına böyük töhfələr vermişdir.

100 illik yubileyini qeyd edən akademiyanın minlərlə məzunu Azərbaycanın müxtəlif sahələrində öz bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirmişdir. Məzunlar arasından görkəmli şəxslər, alimlər, hüquq-mühafizə orqanları rəhbərləri, mütəxəssislər yetişmişdir.

DİN-in Polis Akademiyası sırası milis nəfərləri hazırlayan bir məktəb kimi 1921-ci ilin sentyabr ayının 28-də Azərbaycan Xalq Daxili İşlər Komissarlığının məruzəsi əsasında təsis olunmuş, 1922-ci ilin mart ayında sırası milis kadrları hazırlayan məktəbdən bir illik təhsil müddəti olan komandir heyəti hazırlayan məktəb statusuna keçirilmişdir.

1931-ci ilin iyun ayının əvvəlində Azərbaycan milis məktəbinin nəzdində bir illik siyasi, cinayət-axtarış, xidmət və sahə müvəkkilləri şöbələri açılmışdır.

1936-1940-cı illərdə milis məktəbində pasport-masa rəisi, siyasi rəhbər, sahə müvəkkilləri, təqim komandirləri və sair ixtisaslar üzrə kadr hazırlığı həyata keçirilmişdir. 1939-1940-cı illərdə milis məktəbinin təkmilləşdirilmə kurslarında respublikamızla yanaşı Gürcüstandan 42, Dağıstandan

isə 26 nəfər kursant təhsil almışdır.

1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsinin başlaması ilə əlaqədar məktəbin müəllim və müdavimlərinin bir hissəsi cəbhəyə ezam edilmişdilər. Həmçinin, şəxsi heyət ön cəbhə ilə yanaşı arxa cəbhədə də fəal iş aparmış, Bakı şəhərində ictimai asayişin qorunmasında, cinayətkarlığa qarşı mübarizədə milis idarəsinin əməkdaşlarına yaxından köməklik göstərmişdir. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq məktəbdə tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

1954-cü ildən etibarən məktəb SSRİ-nin ayrı-ayrı regionları üçün kadrlar hazırlamağa başlamışdır. 1957-ci ildə Bakı Milis Məktəbi SSRİ DİN-in Bakı Xüsusi Orta Milis Məktəbinə çevrilmişdir. Həmin illərdə məktəb əyani, qiyabi şöbələr və təkmilləşdirmə kursları vasitəsilə Gürcüstan, Tacikistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Tatarıstan, Dağıstan, Çeçenistan-İnquşetuya, Şimali Osetiya, Kabarda-Balkariya, Kalmıkiya, Altay, İrkutsk, Krasnodar, Kuybışev, Novosibirsk, Omsk, Kemerovo, Saratov və onlarca başqa şəhərlər və respublikalar üçün peşəkar kadrlar hazırlayırdı. 1988-ci ildə isə xarici ölkələrdən, o cümlədən Kampuçiya və Qvineya-Bisaudan olan 37 kursant məktəbdə təhsil almışdır.

70-80-cı illər Bakı Orta Milis Məktəbinin tarixində özünəməxsus yer tutur. Ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə milis orqanlarına göstərdiyi qayğı və tələbkarlıq sayəsində Bakı Xüsusi Orta Milis Məktəbi və onun maddi-texniki bazası inkişaf etmiş, kadr potensialı daha da möhkəmlənmiş və akademiya səviyyəsinə qədər yüksəlmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 1992-ci il tarixli 782 sayılı Fərmanı və Nazirlər Kabinetinin 9 iyun 1992-ci il tarixli 321 sayılı qərarına əsasən Bakı Xüsusi Orta Milis Məktəbinin zəminində DİN-in Polis Akademiyası yaradılmışdır. Akademiya o zamanki maddi-texniki baza səviyyəsinə görə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 11 aprel 1995-ci il qərarına əsasən I dərəcəli ali təhsil müəssisələri sırasına daxil edilmişdir. Həmin dövrdə DİN-in Polis Akademiyası yeganə xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi kimi fəaliyyət göstərirdi. Hüquq-mühafizə fəaliyyəti ilə məşğul olan bəzi nazirlik və komitələrin əməkdaşlarının ixtisasartırmaları da Akademiya həyata keçirilirdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 may 2010-cu il tarixli 274 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi Qaydaları”na əsasən DİN-in Polis Akademiyası hüquqşünas ixtisası üzrə kadr hazırlayan təhsil ocağı kimi xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin sırasına daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 4 avqust tarixli 1007 nömrəli Fərmanı ilə Akademiyanın fəaliyyətini tənzimləyən “Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının Nizamnaməsi” təsdiq edilmişdir. Nizamnaməyə əsasən Polis Akademiyası ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental, nəzəri-metodoloji, pedaqoji-metodiki və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan xüsusi təyinatlı dövlət ali təhsil müəssisəsidir. Akademiya müasir təhsil texnologiyaları əsasında: əlavə təhsil proqramı üzrə - ixtisasartırma, kadrların yenidən hazırlanması, stajkeçmə, təkrar ali təhsil; ali təhsilin hər üç səviyyəsi – bakalavriatura, magistratura və doktorantura üzrə mütəxəssis hazırlığı həyata keçirilməklə müvafiq elmi araşdırmalar aparılır.

Akademiyanın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri tədris, təlim-tərbiyə, metodik, elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat işlərindən ibarətdir.

Akademiyanın fəaliyyətinin əsas məqsədi Daxili İşlər Nazirliyi üçün ali hüquq təhsilli kadrlar hazırlamaq və daxili işlər orqanları əməkdaşlarının əlavə təhsil almalarını təşkil etməkdən ibarətdir.

Akademiya kursant və dinləyicilərin fəallığının artırılması və təkmilləşdirilməsi məqsədilə yeni təlim texnologiyaları və metodlarının tətbiqinə geniş yer verilir.

Daxili işlər orqanları üçün müasir tələblərə cavab verən ali hüquq təhsilli peşəkar kadrların hazırlanması, onlara gələcək fəaliyyətlərində zəruri olan peşə bacarıq və vərdisləri aşılamaq məqsədilə ixtisas fənlərindən seminar və təcrübə dərsləri real şəraitə uyğun təchiz olunmuş fənn kabinetlərində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi ilə tədris olunur. Bununla yanaşı, tədris olunan fənlərin mənimsəmə səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi məqsədilə kafedra rəisləri və aparıcı müəllimlər tərəfindən açıq və nümunəvi dərslər keçirilir.

Polis Akademiyası yarandığı ildən professor-müəllim heyəti tərəfindən fənlərin didaktik təminatının zənginləşdirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılmış və bu günə kimi əməkdaşlar tərəfindən 200-dən çox fənn proqramı, 10 dərslük, 100-dən çox dərslük vəsaiti, 40-dən çox mühazirələr toplusu, 50-

yə yaxın sxemlər albomu və 100-dən çox tədris-metodiki vəsait - praktikum hazırlanaraq təhsilənlərin istifadəsinə verilmişdir. Eyni zamanda Akademiya əməkdaşları 3 kommentariyanın hazırlanmasında iştirak etmiş, 10-a yaxın monoqrafiya, 100-dən çox elmi tezis, 500-dən çox elmi məqalə hazırlamışlar. Bu tədris və elmi nəşrlər təkcə akademiya daxili və respublika səviyyəli deyil, eyni zamanda xarici ölkələrin nəşrlərində yer almışdır.

Akademiyanın elmi-tədqiqat fəaliyyəti daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin aktual problemləri üzrə elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına, akademiyanın profilinə uyğun olaraq elmin müvafiq sahələrinin inkişafına, elmi tədqiqatların nəticələrinin tədris prosesində tətbiqinə yönəldilir. Akademiya aparılan elmi tədqiqat işləri fundamental, nəzəri-metodoloji, pedaqoji-metodiki və tətbiqi xarakter daşıyır.

Elmi-tədqiqat işi akademiyanın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi onun rəhbər, professor-müəllim və elmi heyətinin xidməti vəzifəsidir. Polis Akademiyasının elmi potensialını onun əməkdaşları təmsil edir. Hazırda akademiya 1 elmlər doktoru, 16 fəlsəfə doktoru, 1 professor və 11 dosent tədris-təlim prosesinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak edir. Eyni zamanda 4 əməkdaş elmlər doktorluğu, 17 əməkdaş isə fəlsəfə doktorluğu dissertasiyası üzərində çalışırlar. Uğurlarımızdan biri də akademiya doktoranturanın yaradılmasıdır ki, hal-hazırda 12 doktorant qəbul edilmişdir, onlardan 4-ü akademiyanın əməkdaşlarıdır. Akademiyanın əməkdaşları həmçinin, dissertasiya şuralarında və elmi seminarlarda iştirak edir, 1 əməkdaşımız Ali Attestasiya Komissiyasının hüquq elmləri üzrə Ekspert Şurasının sədr müavini, 2 əməkdaşımız isə Rusiya Hüquq Elmlər Akademiyasının üzvüdür.

Akademiya elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi, elmi potensialından səmərəli istifadə edilməsi, elmi nəticələrin təcrübədə istifadə olunmasının genişləndirilməsi məqsədilə beynəlxalq elmi-praktik konfrans, seminar, dəyirmi masa və viktorinalar keçirilir. Eyni zamanda, yarandığı gündən akademiyanın öz reytingini yüksəltmək, fəaliyyətini təbliğ və təşviq etmək məqsədilə əməkdaşlarımız 1000-dən çox beynəlxalq və respublika səviyyəli konfrans, simpozium, müsabiqə və sərəgilərdə iştirak etmişdir.

Müasir beynəlxalq təcrübənin tətbiqi və öyrənilməsi məqsədilə müxtəlif dövlətlərdə keçirilən konfrans, seminar, təlim və beynəlxalq intellektual müsabiqələrdə professor-müəllim heyətinin iştirak etməsi nəticəsində əldə edilmiş nəticələr müvafiq olaraq tədris-təlim prosesinə tətbiq edilir. Eyni zamanda, xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrinin nümayəndələrinin akademiya keçirilən beynəlxalq konfranslarda iştirakı, akademiyanın Avropa Polis Kollecləri Assosiasiyasının üzvü olması, Beynəlxalq Polis Akademiyaları Assosiasiyasında müşahidəçi qismində çıxış etməsi, xarici ölkələrin 23 ali təhsil müəssisəsi ilə bağlanmış əməkdaşlıq protokolu, eyni zamanda, 20-yə yaxın beynəlxalq proqramlarda iştirakı professor-müəllim heyətinin xarici ölkələrdə tədris və elmi-tədqiqat fəaliyyətlərinin yerinə yetirilməsi üçün önəm yaratmışdır.

Akademiya əməkdaşları mütəmadi olaraq xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələri və elmi mərkəzlərində təcrübə mübadiləsinə cəlb olunur, birgə vəsaitlərin hazırlanmasında və məqalələrin yazılmasında iştirak edirlər. Bu cür əlaqələrin qurulması fənlərin təhsil resursları ilə zənginləşdirilməsində və qarşılıqlı olaraq ayrı-ayrı dövlətlərin qanunvericiliyi ilə müqayisəli təhlilində öz müsbət təsirini göstərməkdədir.

Tələbələrdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması və gücləndirilməsi, gənclərin elmi, yaradıcı və tətbiqi fəaliyyətə cəlb olunması formalarının inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün tədris-elm-tərbiyə prosesinin vəhdətini təmin edən sistemin yaradılmasında Kursant Elmi Cəmiyyətinin də əhəmiyyətli rolu vardır. Bu məqsədlə kafedralar Kursant Elmi Cəmiyyəti xətti ilə tədbirlər planlaşdırır və birgə həyata keçirirlər. Tələbələrimizin beynəlxalq və yerli bilik yarışmalarında, müsabiqə və elmi-praktik konfranslarda çıxış edərək uğur əldə etmələri davamlı xarakter almışdır. Kursantlar beynəlxalq elmi-praktiki konfranslarda diplomlarla təltif olunmuş, sertifikatlar almışlar.

Akademiyanın əsas strukturlarından biri olan kitabxana, akademiyanın təsis edildiyi tarixdə - 1921-ci ildə təşkil olunmuşdur. Hazırda akademiya fəaliyyət göstərən kitabxanaların ümumi fonduna 150.000-dən çox kitab, jurnal və digər təhsil resursları daxildir. Onlardan 110.000 ədədi hüquq ədəbiyyatı, dərslər, dərslər vəsaiti və normativ-hüquqi aktlar, 40.000-dən çoxu isə ensiklopediya,

lüğət və bədii ədəbiyyatlardır.

Hal-hazırda akademiyanın kitabxanası öz fəaliyyətində qabaqcıl metodları özündə rəhbər tutaraq müasir dövrün tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərərək vəsaitlərin elektronlaşdırılması işini sürətlə aparır. Bu sahədə akademiyanın professor-müəllim heyətinin, eləcə də bir çox alimlərin elmi-tədqiqat işləri, elmi məqalələr, monoqrafiyalar elektron kitabxananın bazasına daxil edilir, tədris edilən ayrı-ayrı fənlər üzrə materiallar elektron bazaya yazılır və fənlər üzrə daim yenilənir, elektron kataloq zənginləşdirilir və onun imkanlarından səmərəli istifadə olunur. Polis Akademiyasının rəsmi internet sahifəsində “Elektron kitabxana” bölməsinə daxil olmaqla mövcud bazadan dərslər və dərslər vəsaitlərinin istifadəsi həyata keçirilir. Elektron kitabxanada akademiya fəaliyyət göstərən fakültə və kafedralar üzrə elektron materiallar yer alır. Bu materiallardan həm akademiyanın şəxsi heyəti olan professor-müəllim heyəti, kursant və dinləyiciləri, eyni zamanda geniş internet istifadəçiləri yararlanırlar. Kitabxananın elektron zalı hal-hazırda 48 ədəd müasir, sürətli internetə çıxışı olan kompüterlərlə təchiz olunmuşdur.

2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəxsən açılışında iştirak etdiyi “Heydər Əliyev Mərkəzi” zabıt, kursant və dinləyicilər tərəfindən Ümummilli lider, Müstəqil Azərbaycanın memarı və qurucusu Heydər Əliyevin dövlətçilik irsinin öyrənilməsi, onların intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi və asudə vaxtlarının səmərəli təşkil edilməsi üçün zəruri olan bütün avadanlıqlarla təchiz edilmişdir.

Mərkəzdə yaradılmış “Ulu öndərin irsini öyrənən bölmə”nin əsas məqsədi Heydər Əliyevin dövlətçilik fəlsəfəsinin, azərbaycançılıq məfkurəsinin və vətənpərvərlik ideyalarının gənc nəsllərə çatdırılmasından ibarətdir.

Müasir dövrdə dünya elminə inteqrasiya digər tədbirlərlə yanaşı, elmi araşdırmaların dünya səviyyəsində aparılmasını, elmi əsərlərin istinad indeksli jurnallarda dərcini, bu sahədə beynəlxalq əlaqələrin davamlığını tələb edir. Elmi yeniliklərin respublikamızda və beynəlxalq aləmdə elmi ictimaiyyətə yüksək səviyyədə təqdim olunması, elmi tədqiqatların aparıcı elm-təhsil müəssisələrində müzakirə edilməsi, habelə hüquq ictimaiyyətinə çatdırılması kimi prioritet bir vəzifəni qarşısına qoyan akademiyanın elmi-hüquq jurnalı dövlət qeydiyyatından keçirilmiş, tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısına salınmış və Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi almışdır.

“Polis Akademiyasının elmi xəbərləri” jurnalında respublikanın elmi ictimaiyyəti ilə yanaşı, xarici ölkələrin alimlərinin də elmi məqalələri dərc olunur.

Təhsil müəssisəmizin mövcud maddi-texniki bazası, onun elmi potensialı, tədris olunan fənlərin əyaniliyinin və elmiliyinin artırılmasına təhsilçilərin daha yaxşı maariflənməsi üçün şəraitin yaradılmasına xidmət edən şərtlərdəndir.

Son illər təhsilçilərinin tədris və sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün yeni tədris və yataqxana kompleksləri istifadəyə verilmiş, dərslərin real şəraitə uyğun keçirilməsi məqsədilə isə tədrisin maddi-texniki bazası, təhsil infrastrukturunu yenidən qurulmuş, müasir standartlara cavab verən texniki vasitələrlə təchiz olunmuşdur.

Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin müasirləşdirilməsi və dövlətçiliyə sadıq, qanunun aliliyinə hörmət edən, sağlam mənəviyyətə, geniş dünyagörüşə, yüksək nəzəri və hüquqi biliklərə malik yeni nəsillər yetişməsinin, eyni zamanda gənc hüquqşünasların yetişdirilməsi üçün xüsusi təyinatlı təhsil müəssisəsi kimi akademiyanın səyləri davam etdiriləcəkdir.

**Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının gələcək peşə fəaliyyətlərində fiziki
hazırlığın rolu**

Açar sözlər: gənc nəsil, milli şüur, vətənpərvərlik, fiziki hazırlıq.

Gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi tarixin bütün dövrlərində aktual məsələlərdən biri kimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Azərbaycan xalqı hər zaman öz vətənini sevən, torpağının hər qarışı uğrunda canından keçməyə hazır olan qəhrəmanlar yetişdirmişdir. Gənc nəslin yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə malik olan, ahəngdar inkişaf etmiş, ictimai cəhətdən fəal olan, əxlaqi saflığı və fiziki kamilliyi özündə birləşdirən şəxsiyyət kimi tərbiyə olunması cəmiyyətin ən ümdə vəzifələrindən biridir. Ümümmilli liderimiz Heydər Əliyev milli şüurdan danışarkən, kiçik yaşlardan hər bir vətəndaşın vətənpərvərlik hissləri ilə yetişdirilməsinin vacibliyini qeyd etmişdi: "Milli vətənpərvərlik prinsipi gərək körpəlikdən başlayaraq hər bir vətəndaşın həyat prinsipi, həyat "qanunu, nizamnaməsi olsun. Milli vətənpərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi həyatından - hər şeydən üstün tutsun."

Gənc nəsildə milli şüur və vətənpərvərlik hisslərinin inkişaf etdirilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətini təşkil edir. Azərbaycan gənclərinin vətəndaşlıq tərbiyəsinin gücləndirilməsi, müstəqilliyimizin şüurlu dərk edilməsi və dəyərləndirilməsi işinə xüsusi diqqət ayrılır. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə "Azərbaycan gəncliyi 2017-2021-ci illərdə" Dövlət Proqramı təsdiq edilmişdir. Proqramda gənclərin azərbaycançılıq və dövlətçilik prinsipləri əsasında vətəndaşlıq tərbiyəsinin gücləndirilməsi, vətənpərvərlik ruhunun yüksəldilməsi üzrə vəzifələr yer alır. Proqramın əsas məqsədi gənclərdə vətənə dərin məhəbbət, vətənin tərəqqisi üçün çalışmaq və vətənin bütün maddi və mənəvi sərvətlərini daima qorumaq və artırmaq, onu müdafiə etmək hissləri aşılamaqdan ibarətdir.

Cəmiyyətdə və xüsusilə gənclər arasında vətənpərvərlik hisslərinin artırılması ölkənin müdafiə qüdrətinin yüksəlməsində və ordu quruculuğunda müstəsna rol oynayır. Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 2020-ci ilin sentyabr ayında başladığı zəfər yürüşü və qazandığı möhtəşəm qələbə zabit və əsgərlərimizin Vətənə sədaqətinin və sevgisinin bariz nümunəsidir. Bu döyüşlər Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qarşıya qoyulan tapşırıqları lazımınca yerinə yetirmək iqtidarında olduğunu göstərməklə yanaşı, xalqımızın mübarizə əzmini nümayiş etdirdi. Səfərbərlik qərarı gözləyən, cəhbə xəttinə can atan gənc nəslin nümayəndələri isə milli şüurun, qan yaddaşının unudulmadığını sübut etdi.

Qazanılan mühüm qələbə ölkəmizin nüfuzunu yüksəltməklə yanaşı, iqtisadi inkişafına da öz töhfəsini verməkdədir.

Ölkəmizin inkişafının indiki mərhələsində milli ruh və vətənpərvərlik kimi strateji məqsədlərlə yanaşı, "Gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasına uyğun olaraq mədəniyyətimizin tərkib hissəsi kimi milli mövcudluğumuzun daimi dayağı olmuş fiziki hazırlıq və idman sisteminin ölkədə tam və davamlı inkişafına nail olunması, onun köməyi ilə uşaqların, yeniyetmə və gənclərin sağlamlığının yaxşılaşdırılması, idman fəaliyyətinin məktəblilərin və tələbələrin şüurunda sağlam həyat tərzini kimi formalaşması, onların fiziki inkişafında və fiziki kamilliyə çatmasında zəruri

olan qabiliyyətlərin təkmilləşdirilməsi yolu ilə yüksək fiziki təhsil səviyyəsinə nail olmaq, yaradıcı düşünən vətəndaş Silahlı Qüvvələr və digər güc strukturları üçün sağlam nəsil yetişdirməkdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev fiziki tərbiyə və idmanın inkişafına çox böyük diqqət ayırmış və öz çıxışlarının birində bu haqda belə demişdir: “İdmanın və bədən tərbiyəsinin inkişafı üçün görülən işlər, gələcəkdə görəcəyimiz işlər, dövlətin və hökumətin siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir”.

Ölkəmizdə fiziki hazırlıq və idmanın inkişafına xüsusi diqqət yetirildiyini nəzərə alaraq onun tarixi keçmişinə, bu gününə və gələcək inkişaf perspektivlərinə nəzər salsaq, Azərbaycan ərazisində ən qədim zamanlardan başlayaraq insanların idmanla məşğul olmaları, Azərbaycan idmançılarının müxtəlif yarışlarda və olimpiya oyunlarında uğurları barədə məlumatlar verilir. Əlbəyaxa vuruş və təkbətək döyüşdə Azərbaycan bahadırları, nəinki Qafqazda, hətta Şərqi ölkələrində öz məharətlərini dəfələrlə göstərmişlər. Şifahi xalq ədəbiyyatının bütün janrlarında idman və fiziki hazırlığın öz əksini tapdığını müşahidə edirik. Qeyd etməliyik ki, dastanlardakı xalq qəhrəmanlarının igid, cəsur, dözümlü, mübariz və qorxmaz olmaları onların müxtəlif növ oyunlarla, fiziki hərəkətlərlə iradə və bədənlərini möhkəmləndirmələrinə səbəb olmuşdur. Herodota, Diodora, Kitabı-Dədə Qorquda, «Oğuznamə»yə, «Qobusnamə»yə, dastan və nağıllarımıza (Koroğlu, Qaçaq Nəbi və s.), habelə Y.V.Çəmənəminli, Ə.Ş.Haşımov və başqalarının tədqiqatlarına istinad etsək, Qobustan qayalarında həkk edilmiş təsvirləri təhlili etsək, məlum olur ki, qədim Azərbaycanda hərbi fiziki hazırlığa xüsusi diqqət yetirmişlər. Bunlarla yanaşı, müxtəlif beynəlxalq yarışlarda Azərbaycan hərbiçilərinin uğurlarda deyilənlərə bariz nümunədir.

Azərbaycanda idman və fiziki hazırlıq müstəqillik illərində daha da inkişaf etmiş, Azərbaycan idmançıları müxtəlif idman növləri üzrə Avropa, dünya çempionatlarının və Olimpiya oyunlarının qalibləri olmuş, ölkəmizin bayrağını müxtəlif arenalarda yüksəyə qaldırmışlar.

Müstəqillik illərində ölkəmizdə yüksək səviyyəli idman infrastrukturunu yaradılmış və 50-yə yaxın olimpiya idman kompleksi inşa edilərək xalqımızın ixtiyarına verilmişdir. Ölkə rəhbərliyi bu inkişafın bütün ölkəyə yayılması və idmanın kütləviləşməsi üçün zəruri olan addımları atır. Paytaxtda və bölgələrdə güclü idman bazaları yaradılır ki, gənclərimiz bu bazalarda idmanla məşğul olaraq sağlam böyüyürlər.

Ölkəmizdə milli Olimpiya Komitəsi 1992-ci ildə yaradılmışdır. Hazırda komitəyə ölkə prezidenti İlham Əliyev cənabları rəhbərlik edir. Azərbaycanda bu sahə üzrə nazirlik, təşkilat, cəmiyyət, klub və idman federasiyaları fəaliyyət göstərir və Azərbaycanın bütövlükdə vahid fiziki tərbiyə sistemini təşkil edirlər. Bu sistemin əsas məqsədlərindən biri də ümumtəhsil məktəblərində «Vətənin müdafiəsinə hazırım» fiziki hazırlıq kompleksinin nəzəri və praktiki normativlərini əsas götürərək gəncləri ölkənin müdafiəsinə hazırlamaq, xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrində isə hərbi fiziki hazırlıq prinsiplərinə istinad etməklə, yüksək fiziki hazırlıq və hərbi-tətbiqi vərdislərə yiyələnmiş, peşəkar iş qabiliyyətini aşağı salmadan uzunmüddətli fiziki gərginlikdə davam gətirmək qabiliyyətində olan, fiziki hazırlığın nəzəriyyəsini, təşkili və metodikasını bilən və Ordumuzun döyüş hazırlığının əsas amillərindən biri olan fiziki cəhətdən sağlam zabit heyəti hazırlamaqdan ibarətdir.

Hərbi yönümlü müasir tədris müəssisələrində təhsil alan kursantların sağlamlığının qorunub saxlanması, möhkəmləndirilməsi, eləcə də peşəkar, cəsur zabit kimi yetişmələri, ölkənin intellektual potensialının daha da inkişaf etdirilməsi və onun hərbi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə qarşıya qoyulmuş əsas vəzifəni müəyyən edilmiş vaxtda, effektiv və yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirməsinin vacibliyi nöqtəyi-nəzərindən xüsusi aktualıq kəsb edir.

Müasir dövrdə hərbi təhsil müəssisələrində tədris prosesi təhsilin müxtəlif forma və metodlarının tətbiq edilməsi, əməyin yüksək intensivliyi, yeni texniki vasitələrin tətbiq edilməsilə xarakterizə olunur. Hərbi məktəblərdə tədrisin spesifik xüsusiyyətlərinə ilk növbədə orta təhsilin yuxarı siniflərində orta ümumtəhsil fənlərinin tədrisi hesabına yeniyetmələrin ümumi tədris yükünün həcmnin daha da artması və çətinləşməsilə yanaşı, gündəlik dərs cədvəlinə bir sıra digər hərbi profilli fənlərin əlavə edilməsi də aid edilir. Bu isə öz növbəsində tədris proqramının daha da genişlənməsinə, yeniyetmələrin zehni yükün, eyni zamanda kursantların yüksək fiziki hazırlığının formalaşması məqsədilə tətbiq edilən fiziki hazırlıq fənləri orqanizmin dözümlülüyünün artmasına səbəb olur.

Orta təhsilin yuxarı pilləsinin hərbi məktəblərdə davam etdirilməsi kursantların yeniyetməlik dövrünə təsadüf edir. Bu yaş dövrü orqanizmin ətraf və yaşayış mühiti amillərinin təsirinə yüksək həssaslıq göstərməsi dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu dövrdə yeniyetmənin yaşayış və davranış mühitinin qapalı mühitlə əvəzlənməsi yolu ilə dəyişməsi, qidalanma rejiminin, yaxın insanlarla təmasının yeni rejimlə əvəz olunması və s. onların hərbi kimi formalaşmasına yol açır.

Hərbi təhsil müəssisəsində kursantlar gün ərzində ümumtəhsil proqramı əsasında təhsil almaqla yanaşı, həm də fiziki hazırlıqla məşğul olurlar.

Fiziki hazırlığın tədris istiqamətləri bunlardır:

- çətin şərtlərdə fəaliyyətlər üçün xüsusi fiziki hazırlıq;
- ətraf mühitin mənfi amillərinin təsirini azaltmaq üçün fiziki məşqlər;
- peşəkar qərarların qəbulu üçün fiziki məşqlər;
- xəstəlik və ya xəsarətə zamanı performans bərpa etmək üçün fiziki məşqlər;
- əməliyyat və xidməti fəaliyyətlərə, mövcud şəraitə, iqlim, coğrafi amillərə və s.

uyğunlaşma təlimi.

Fiziki məşqlərin təkrarən yerinə yetirilməsi insanda uyğunlaşma sistemi formalaşdırır, təcrübə və inam hissi yaradır.

Fiziki hazırlığın döyüş hazırlığına təsir dərəcəsi aşağıdakı göstəricilərlə xarakterizə olunur:

- yüksək səviyyədə fiziki hazırlıq;
- fiziki hazırlığın strukturları;
- peşəkar fiziki hazırlıq səviyyəsi.

Fiziki hazırlığın məzmunu əsas fiziki keyfiyyətlərin təkmilləşdirilməsinə və kursantların fərdi fiziki hazırlıqlarının inkişafına, sağlamlılıqlarının möhkəmləndirilməsinə və öyrənilən üsulların müxtəlif xidməti şəraitlərdə tətbiqinə yönəldilir.

Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisəsini bitirən və güc strukturlarında xidmət edən şəxs (polis əməkdaşı) istənilən şəraitdə və vəziyyətdə xidməti silah və xüsusi texnikadan qətiyyətlə və səmərəli istifadə edə bilməli, eləcə də özünümüdafiə üsullarını bacarıqla tətbiq edə bilməlidir.

Polis haqqında Azərbaycan Respublikasının qanununa tələblərinə uyğun olaraq fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tam zəruri hallarda tətbiqi yaranmış təhlükəyə mütənasib olmalıdır. Fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tam zəruri hallarda tətbiqi zamanı hər hansı şəxsin həyatdan məhrum edilməsi yaşamaq hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz.

Polis əməkdaşı tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin, odlu silahın tətbiq edildiyi hər bir halda müvafiq polis orqanında xidməti yoxlama aparılmalı və fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin, odlu silahın qanunauyğunluğu barədə müvafiq rəy verilməlidir.

Fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və odlu silahın qanunsuz tətbiqinə yol verən polis əməkdaşı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş məsuliyyət daşıyır.

Fiziki hazırlıq zabitlərin psixoloji və peşəkar hazırlıqlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir:

- əxlaqi keyfiyyətləri formalaşdırır;
- emosional sabitliyi yaxşılaşdırır;
- zehni prosesləri inkişaf etdirir;
- zehni performansını artırır;
- zehni stresi azaldır
- yüksək fiziki yükdən sonra psixolojikanın effektivliyini artırır.

Fiziki məşqlərdən, idman fəaliyyətlərindən məqsədyönlü istifadə etmək əzmkarlıq, qətiyyət, cəsarət, özünə inam, zəka, emosional sabitlik, hərəkətlərdə cəldlik, iş yaddaşı, koordinasiya kimi zehni keyfiyyətlərin formalaşmasına kömək edir. Fiziki hazırlığın zehni qabiliyyətlərə, şüurə, psixikaya ümumi müsbət təsir göstərdiyi müəyyən edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, xüsusi təyinatlı təhsil müəssisəsinin əsas xüsusiyyətlərinə kursantların təhsil aldığı müəssisənin yerləşdiyi ərazidə yaşamaları, kifayət qədər gərgin gün rejimi, yüksək fiziki aktivlik və kursantların mənəvi-etik tərbiyəsinə yüksək tələbkarlıq aiddir. Bu tip təhsil

müəssisəsində dərs cədvəlində olan fiziki hazırlıq dərslərindən əlavə kursantlar müxtəlif növ idman dərnlərinə cəlb edilir, hərbi-təlim, sıra təlimləri və gündəlik səhər idmanı ilə məşğul olurlar. Onlarla fiziki və hərbi-tətbiqi xarakterli təlimlər, eləcə də idmanın tətbiqi növləri (yüngül atletika, əlbəyaxa döyüş, gimnastika, güləş, cüdo, sambo, üzgüçülük, atıcılıq və s.) üzrə müntəzəm olaraq məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir. Silahlı Qüvvələrdə hərbi-fiziki, hərbi-tətbiqi təlimlər – Vətənin müdafiəsində əvəzəlməz əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bu təlimlər zamanı hərbi xidmətdə olan gənclərimiz hərbi-tətbiqi idman növləri üzrə müvafiq bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnirlər. Buna görə də silahla rəftar etmək və müxtəlif hərəkətlər dairəsində aparılan müntəzəm təlimdən əlavə, əvvəl libassız, sonra da tam döyüş geyimində (hərbi) müxtəlif məsafələrə qaçış, tullanmaq, atmaq, sıçramaq, dırmanmaq, güləşmək, əlbəyaxa vuruşmaq, üzmək və s. idman növləri üzrə məşqlər güc strukturlarında geniş miqyasda tətbiq olunur. Bu təlim üsulu «Təlimdə tər çox, müharibədə qan az axmalıdır» tarixi hərbi düstura tam uyğun gəlir.

Yuxarı Qarabağın və onun ətrafındakı rayonların, eləcə də Şuşa şəhərinin azad olunması üzrə keçirilən hərbi əməliyyatlar zamanı şəxsi heyət tərəfindən yüksək hərbi peşəkarlıq və fiziki dözümlülük, cəsurluq, çeviklik, möhkəm iradə, yüksək psixoloji hazırlıq nümayiş etdirildi.

Tədris intensiv formaları tətbiq edilən xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrində təhsilənlərin yüksək zehni və fiziki yükə tədricən adaptasiya olunması, habelə orqanizmin fiziki və zehni iş qabiliyyətinin gün ərzində adekvat səviyyədə saxlanması, habelə yuxunun müddətinin azaldılması, gecə xidmətinin aparılması müvafiq və əlverişli gün rejiminin yaradılması ilə təmin edilir.

Hərbi tədris müəssisələrində tədris prosesinin təşkili yüksək peşə hazırlığına malik hərbi mütəxəssislərin hazırlanması ilə yanaşı, onların fiziki sağlamlığının qorunub saxlanmasını da təmin edir.

Tədrislə yanaşı, yüksək intizam və gün nizamı qaydalarına riayət etmək, hərbi təlimlərlə yanaşı xidmətə cəlb olunma kursantların hərbi kimi formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Nəticə olaraq, fiziki hazırlıq döyüş hazırlığının vacib və ayrılmaz hissəsi olub, güc strukturlarının xidməti fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Azərbaycan Ordusunun döyüş qabiliyyətinin yüksəldilməsində və xüsusi əməliyyatların keyfiyyətlə keçirilməsində gənclərin hərbi fiziki hazırlığının xüsusi rolu vardır. Buna görə də Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində, digər güc strukturlarında və xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrində şəxsi heyətin və kursantların fiziki hazırlığına xüsusi diqqət yetirilir. Bütün bunlar Vətənin müdafiəsində, düşmən üzərində əldə olunan zəfər qələbəsinin əldə olunmasında, eləcə də ölkə ərazisində cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ümumiyyətlə, xüsusi təyinatlı təhsil müəssisəsində məzun kursantlarla keçirilən xüsusi fiziki və hərbi hazırlığın tətbiqi onlarda yeni hərəkət vərdişlərinin formalaşması, sağlamlığın möhkəmlənməsi, fiziki keyfiyyətlərin, döyüş və mübarizə əzminin inkişaf etməsi istiqamətində əhəmiyyətli dərəcədə həlledici rol oynamaqla, gələcək xidməti fəaliyyətlərində peşəkar kadr kimi yetişmələrinə müsbət təsir göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Polis haqqında Qanun. Bakı-2020.
2. A.Əliyev, D.Quliyev “ Bədən tərbiyəsi və idman tarixi”.
3. E.Acalov, S.Əzizova, V.Əkbərov “Bədən tərbiyəsi və idman tarixi”.
4. Kompleksnaya proqramma fiziçeskoqo vospitania. Proqramma dlya shkol specialnoy podqotovki. Moskva 2010.
5. Normal fiziologiya. A.M.Məmmədov, K.V.Sudakov, B., 2011.

6. “Fiziki tərbiyənin nəzəri-metodik və praktik iŐl rinin əsasları” Balođlan Quliyev Bakı-“ADPU” n Əriyyatı – 2009.

XÜLASƏ

Gənc nəsildə milli Ő ur v  vətənpərvərlik hissələrinin inkiŐaf etdirilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətini t Őkil edir. Azərbaycan gənclərinin v t ndaŐlıq tərbiyəsinin gücləndirilməsi, müstəqilliyimizin Ő urlu dərk edilməsi və dəyərləndirilməsi iŐin  xüsusi diqqət ayrılır. Azərbaycanda idman və fiziki hazırlıq müstəqillik illərində daha da inkiŐaf etmiŐdir. Azərbaycan idmançıları müxtəlif idman növləri üzrə Avropa, dünya çempionatlarının v  Olimpiya oyunlarının qalibləri olmuŐ, ölkəmizin bayrađını müxtəlif arenalarda y ks y  qaldırmıŐlar.

Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının Elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat şöbəsinin rəisi, polis polkovniki, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Hikmət Eyvazov

Polis Akademiyasının elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişaf yolu

Müasir Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf modelinə əsaslanan sosial-iqtisadi və hüquqi dövlət quruculuğu müstəvisində əldə edilən nailiyyətlər bütün sahələrdə, o cümlədən təhsil və elm sahələrində də irəliləyişlərə təkan vermişdir.

Respublikamızda elm siyasətinin əsasını qoyan ulu öndər Heydər Əliyevin kursunu uğurla davam etdirən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev son illər ölkəmizdə elmin inkişafı, elmi-texniki potensialın qorunub-saxlanması və modernləşdirilməsi, elm və təhsil sahəsində yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması, onlara daim qayğı göstərilməsi, cəmiyyətdə alimlərin, elm və təhsil işçilərinin nüfuzunun artırılması və Azərbaycanda alınmış elmi nəticələrin xaricdə tanıtılması sahəsində bir sıra mühüm qərarlar qəbul etmişdir.

Bu baxımdan hazırda elm və təhsilin əlaqələndirilməsi, bir-birilə inteqrasiya olunmuş şəkildə, müasir texnologiyaların və innovasiyaların tətbiq edilməsi yolu ilə inkişaf etdirilməsi ən aktual və prioritet məsələdir. Hal-hazırda ölkəmizdə məhz bu istiqamətləri əhatə edən dövlət siyasəti aparılır, iqtisadi potensialı intellekt kapitalına çevirmək sahəsində mühüm işlər görülür.

Qloballaşma dövründə bilik cəmiyyətinin çağırışlarına cavab olaraq elmi tədqiqatlara əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşdırılması Azərbaycanın mövcud intellektual potensialının qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi zərurətini meydana çıxarır.

Hər bir dövlətin strateji doktrinasının strukturuna, cəmiyyətin inkişafının əsas prinsiplərinə elmi-texniki tərəqqi məsələləri daxil edilir. Müasir dövrdə yalnız elmi nəticələrin əldə edilməsi və onun təcrübədə tətbiqi deyil, həm də elmi-texniki tərəqqinin nəticələrinin mənimsənilməsi və ötürülməsi prosesi elmin iştirakını tələb edir.

Elmi-tədqiqat fəaliyyəti yeni biliklərin əldə edilməsinə və tətbiqinə istiqamətlənən elmin mövcudluğunun və inkişafının formasıdır. İnsanın yaradıcı fəaliyyətinin və elmi fikirlərin inkişafı elmi-texniki tərəqqinin və müasir bəşəriyyətin inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilməsinə gətirib çıxarmışdır. Müasir dövrdə elmin inkişafı daha çox pragmatik yolla addımlayır ki, bu da tədqiqatın insan fəaliyyətində rolunu əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldir.

Qarşıya qoyulan əsas hədəf ali təhsilin məzmununda elmi fəaliyyətin dəstəklənməsindən ibarətdir. Eyni zamanda, professor-müəllim heyətinin, tədqiqatçıların və təhsilənlərin dünyanın yüksək reytingli

elmi jurnalları, konfrans materialları və monoqrafiyaları barədə elmi məlumatlara çıxışının təmin olunması, nüfuzlu elmi jurnallarda məqalə sayının artırılması Azərbaycan elminin dünyəvi səviyyəsində mövqeyinin formalaşdırılmasıdır.

Qeyd edilənləri prioritet qəbul edən Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də elmi-tədqiqat sahəsidir.

Akademiyanın elmi-tədqiqat fəaliyyətinin mühüm məsələləri Daxili İşlər Nazirliyinin və Təhsil Nazirliyinin normativ hüquqi aktlarına uyğun təşkil edilmiş Elmi Şuranın iclaslarında müzakirə edilir. Akademiyanın Elmi Şurasında digər məsələlərlə yanaşı, elmi-tədqiqat işlərinin mühüm məsələləri həll edilir, elmi tədqiqatların istiqamətləri müəyyən edilir, elmi-tədqiqat planları və onların yerinə yetirilməsinə dair hesabatlar, dərslərin, dərslər vəsaitlərinin, monoqrafiyaların, elmi və elmi-metodik ədəbiyyatın digər növlərinin layihələri müzakirə edilir, akademiyanın əməkdaşlarına elmi və elmi-pedaqoji fəaliyyətə görə elmi adlar verilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası (AAK) qarşısında vəsatət qaldırılır.

DİN-in Polis Akademiyası ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental, nəzəri-metodoloji, pedaqoji-metodiki və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan xüsusi təyinatlı dövlət ali təhsil müəssisəsidir. Akademiyanın elmi-tədqiqat işləri cəmiyyətimizin bütün sahələrində, o cümlədən təhsil, elm, qanunvericilik yaradıcılığı, hüquq-mühafizə fəaliyyəti və s. sahələrdə milli dəyərlərə və beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq həyata keçirilən proqram səciyyəli islahatların tələblərinin, DİN-in normativ aktlarının, Polis Akademiyasının Elmi Şurasının qərarlarının icrasının təmin edilməsinə yönəlmiş illik iş planı əsasında akademiyanın struktur qurumu olan Elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat şöbəsi tərəfindən təşkil edilir.

Elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat şöbəsinin fəaliyyətinin əsas məqsədi akademiya elmi sahəsində idarəetmə sisteminin və elmi-tədqiqat işlərinin təşkilinin təkmilləşdirilməsi, müvafiq elmi sahələri üzrə magistratura, doktorantura və dissertantura yolu ilə yüksəkixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasını təşkil etmək, cəmiyyətdə elmin və təhsilin rolunu, eləcə də nüfuzunu artırmaq, elmi və elmi-texniki potensialı inkişaf etdirməkdir.

Şöbə akademiya elmi-tədqiqat fəaliyyətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak edir, elmi fəaliyyətin təşkilinin və idarə edilməsinin mütərəqqi forma və metodlarını öyrənir, elmi-tədqiqat işlərinin planlaşdırılması və yerinə yetirilməsi ilə bağlı elmi-təşkilati işləri həyata keçirir, magistratura, doktorantura və dissertanturaya qəbulla bağlı metodiki və praktiki təminatı həyata keçirir, magistr, doktorant və dissertantların işlərinin səmərəliliyinin artırılması və uğurla aparılmasına şəraitin yaradılması üçün tədbirlər görür.

Elmi-tədqiqat işinin əhəmiyyəti yalnız pedaqoji prosesə xidmətlə məhdudlaşmır, bu iş yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasına da kömək edir. Çünki, əməkdaş tədris etdiyi və ya çalışdığı sahəyə yaradıcı yanaşaraq psixoloji cəhətdən təkmilləşir, elmi-pedaqoji təfəkkür daha da formalaşır, hadisə

və faktları təhlil etmək, qruplaşdırmaq, ümumiləşdirmək, nəticə çıxarmaq qabiliyyətləri isə daha da sürətli inkişaf edir. Tədqiqatçı-müəllimdə intensiv formalaşan bu cür təfəkkür qabiliyyətləri pedaqoji prosesdə özünü göstərir, onun səviyyəsini artırır və tədris zamanı tədrisçən təhsilalanların təfəkkürünə yüklənir. Bu da təhsilalanların fənləri yaxşı səviyyədə mənimsəməsində, bilik və bacarıqlara mükəmməl yiyələnməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərdəndir.

Pedaqoji yaradıcılıq kimi elmi-tədqiqat fəaliyyəti müəllimin müasir fəaliyyətinin mahiyyətidir. Müəllim pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı elmi-tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğul olan zamanı fərdi elmi konsepsiyanın olması, tədris, tərbiyə, idarəetmə üçün diaqnostik bir yanaşmanın istifadəsi, təcrübənin vəziyyətinin müasir elmi nəzəriyyələr baxımından təhlili, tədris təcrübəsinin obyektiv qiymətləndirilməsinin və onun inkişaf proqnozunun həyata keçirilməsi, müəllimin kollektiv elmi araşdırmada iştirakı kimi xüsusiyyətlərə malik olur.

Polis Akademiyasının professor-müəllim heyəti dövlətin, cəmiyyətin maraq dairəsinə xidmət edən elmi araşdırmalar aparır, bu araşdırmaların nəticələri təhsildə və təcrübədə elmi əsaslarla tətbiq edilir, eyni zamanda qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsinə, yeni dövlət proqramlarının qəbuluna xidmət edir. Ali təhsil müəssisələrində, o cümlədən akademiya müəllimin apardığı elmi-tədqiqat işi əsas etibarilə bu və ya digər elm sahəsi üzrə dissertasiyaların müdafiəsi ilə nəticələnir. Elmi dərəcəni alan müəllimin müdafiə etdiyi sahə üzrə bir mütəxəssis kimi elmi ictimaiyyət dairəsində adının tanınması onda qürur hissənin yaratdığı qədər də məsuliyyətini xeyli artırır, o daha da səmərəli fəaliyyət göstərməkdə maraqlı olur. Bu da ali təhsil müəssisələrində aparılan elmi-tədqiqat işinin yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasına xidmət etməsi ilə nəticələnir.

Elmi-tədqiqat işi akademiyanın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi onun rəhbər və professor-müəllim heyətinin xidməti vəzifəsidir. Polis Akademiyasının elmi potensialını onun əməkdaşları təmsil edir. Hazırda akademiya 2000 nəfərdən artıq əyani və qiyabi təhsilalanların təlim-tərbiyəsi və təhsili ilə məşğul olan müəllimlərin 16 nəfəri (onlardan: 11-i hüquq, 1-i fizika-riyaziyyat, 1-i filologiya, 1-i siyasi elmlər, 2-si tarix elmləri üzrə) fəlsəfə doktoru, 1 nəfəri hüquq elmləri doktoru, eyni zamanda 1 nəfəri professor, 12-si isə dosent olmaqla elmi-pedaqoji fəaliyyəti həyata keçirirlər. Hal-hazırda akademiyanın 17 əməkdaşı fəlsəfə doktorluğu, 4 əməkdaşı isə elmlər doktorluğu üzrə elmi-tədqiqat işi üzərində çalışırlar.

Uğurlarımızdan biri də akademiya magistratura və doktorantura pillələrinin yaradılmasıdır. Magistraturanın ilk buraxılışını fərqlənmə diplomu ilə bitirən məzunumuz Akademiya elmi və pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. Eyni zamanda Akademiyanın 12 doktorantı elmi-tədqiqat işi aparır, onlardan 4-ü akademiyanın əməkdaşlarıdır.

Polis Akademiyasında aparılan elmi-tədqiqat işinin əsas hissəsi fənn proqramlarının tərtib edilməsinə, dərsliklərin hazırlanmasına, dərs vəsaiti və metodiki göstərişlərin yazılmasına, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarının və inkişafedici imkanlarının üzə çıxarılması üzrə tövsiyələrin tərtib

edilməsinə, habelə təlim və tərbiyə proseslərinin uzlaşdırılması üzrə təkliflərin verilməsinə həsr olunmuşdur.

Polis Akademiyasında professor-müəllim heyəti tərəfindən fənlərin didaktik təminatının zənginləşdirilməsi daim diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Fundamental tədqiqatların səviyyəsi və əsas istiqamətləri üzrə tədrisin müasir tələblər səviyyəsində qurulması və fənlərin didaktik təminatının zənginləşdirilməsi məqsədilə akademiyanın professor-müəllim heyəti tərəfindən bu günə kimi 200-dən çox fənn proqramı, 10 dərslik, 100-dən çox dərs vəsaiti, 40-dan çox mühazirələr toplusu, 50-yə yaxın sxemlər albomu və 100-dən çox tədris-metodiki vəsait, praktikum hazırlanaraq təhsilalanların istifadəsinə verilmişdir. Eyni zamanda akademiya əməkdaşları 3 kommentariyanın həmmüəllifi, 10-a yaxın monoqrafiyanın müəllifidir. Onu da qeyd edək ki, bəzi vəsaitlər təkmilləşdirilərək təkrar nəşr edilmişdir. Qeyd edilən vəsaitlərin 200-dən çoxuna Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən qrif verilmişdir. Təqdirəlayiq haldır ki, həmin vəsaitlərdən akademiya ilə yanaşı, respublikanın və eyni zamanda MDB-nin ali təhsil müəssisələrində tədrisdə istifadə olunur.

Hər bir təhsil müəssisəsində olduğu kimi Akademiyanın həyatında da təlim-tərbiyə və elmi tədqiqat prosesini, tədris, elmi, metodiki ədəbiyyatla və informasiya materialları ilə təmin edən və bilikləri təbliğ edən, mənəvi və intellektual əlaqələrin yayılmasını həyata keçirən kitabxananın əvəzsiz rolu vardır. 1921-ci ildə yaradılmış akademiyanın kitabxanası intellektual və peşə səviyyəsinin yüksəlməsində, elmin və texnikanın tərəqqisində müstəsna rol oynayaraq keçmişlə bu günü özündə cəmləşdirərək, gələcək fəaliyyətinin daha da zənginləşməsi istiqamətində çalışır. 100.000-dən çox fonda malik olan kitabxananın zənginləşməsində və təhsilalanların xidmətində professor-müəllim heyətinin müəllifi olduqları vəsaitlər də özünəməxsus yer tutur.

Respublikamızda tədqiqatla məşğul olan mütəxəssislərin, o cümlədən akademiyanın professor-müəllim heyətinin aktual mövzulara həsr olunmuş, analitik xarakter daşıyan, akademik tələblərə cavab verən elmi məqalələrinin AAK-ın tövsiyə etdiyi və dünyanın aparıcı nəşrlərində, o cümlədən kütləvi informasiya vasitələrində çap olunması günümüzün aktual sahələrindən birinə çevrilmişdir.

Akademiya aparılan elmi-tədqiqat işlərinin nəticələrinə əsasən əməkdaşlar tərəfindən son illər ərzində 300-dən çox respublika, xarici ölkələrin mətbuatında (onlardan 5 məqalə nüfuzlu jurnalda) 50-dən çox elmi məqalə, respublika daxili 50-yə yaxın və xarici ölkələrdə isə 20-dən çox elmi tezis nəşr olunmuşdur. Akademiya əməkdaşları tərəfindən, həmçinin birgə müəllifliklə tədqiqat aparılaraq yüksək standartlar səviyyəsində son illər ərzində 20-dən çox elmi məqalə və elmi məruzələr hazırlanıb dünyanın aparıcı nəşrlərində çap edilmişdir.

Akademiya əməkdaşları mütəmadi olaraq xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələri və elmi mərkəzlərində təcrübə mübadiləsinə cəlb olunur, birgə vəsaitlərin hazırlanmasında və məqalələrin yazılmasında iştirak edirlər. Bu cür əlaqələrin qurulması fənlərin təhsil resursları ilə zənginləşdirilməsində

və qarşılıqlı olaraq ayrı-ayrı dövlətlərin qanunvericiliyi ilə müqayisəli təhlilində öz müsbət təsirini göstərməkdədir.

Akademiyanın elmi fəaliyyətinin təkmilləşməsi və genişlənməsində keçirilən tədbirlərin, xüsusilə də beynəlxalq və respublika səviyyəli elmi konfransların xüsusi əhəmiyyəti vardır. Təhsil müəssisələrinin beynəlxalq aləmdə tanınmasına təsir göstərən amillərdən biri də onların beynəlxalq səviyyəli elmi-praktiki konfransları təşkil etməsi, eyni zamanda bu kimi konfranslarda iştirak etməsidir. Təhsil sisteminin Avropa məkanına inteqrasiyası həmin dövlətlərin bu sahədəki təcrübəsinin öyrənilməsi və tətbiq edilməsi günün tələblərinə çevrilmişdir. Artıq akademiya hüququn müxtəlif sahələri üzrə beynəlxalq elmi-praktiki konfransların keçirilməsi davamlı xarakter almışdır. Bu kimi tədbirlər elm və tədris sahəsində çalışanların hazırlıq səviyyəsini yüksəldir, kollektiv qarşısında məsuliyyətini artırır və akademiya obyektiv elmi mühitin formalaşmasına və sanballı əsərlərin yazılmasına stimül verir. Əldə edilmiş müsbət təcrübənin tədris-təlim prosesində tətbiq edilməsi məqsədilə konfrans materialları toplu şəkildə nəşr edilərək iştirakçılara təqdim edilmişdir.

Müasir dövrdə elmi informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsində, elmi nəticələrin geniş ictimaiyyətə çatdırılmasında Akademiya nəşr olunan "Polis Akademiyasının elmi xəbərləri" jurnalı mühüm rol oynayır. Jurnalda məqalə və xülasələrin keyfiyyəti artırılmış, ölkənin digər elmi qurumlarında çalışan mütəxəssislər və xarici alimlər dəvət olunmaqla redaksiya heyətinin tərkibi genişləndirilmiş, beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində xarici alimlər cəlb edilməklə məqalə müəlliflərinin coğrafiyası genişləndirilmiş, Ali Attestasiya Komissiyasının və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılmışdır. Eyni zamanda jurnalın bütün nömrələri akademiyanın rəsmi saytında yerləşdirilmişdir. Qeyd edilənlər əsasında jurnal Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlər siyahısına daxil edilmiş və Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi almışdır.

Elm və təhsil müəssisələrinin elmi-tədqiqat fəaliyyətinə, həmçinin professor-müəllim heyətinin AAK-ın yaratdığı dissertasiya şuralarında və elmi seminarlarda üzv kimi iştirakları da aiddir. Belə ki, hazırda Akademiyanın bir əməkdaşı AAK-ın ekspert şurasının sədr müavini. Eyni zamanda əməkdaşlarımız müdafiə şuralarının və elmi seminarların üzvü olaraq, 20-dən çox dissertasiya işlərində opponetlik və müxtəlif səviyyədə rəyçi kimi çıxış etmişdir. Onu da qeyd edək ki, 2 əməkdaşımız Rusiya Hüquq Elmləri Akademiyasının üzvüdür.

Hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində aparılan islahatlar, eyni zamanda müasir düşüncəli gənclərin hazırlanması və onların elmi fəaliyyətə cəlb olunması istiqamətinə yönəldilir. Təhsilənləri elmi-tədqiqat işlərinə cəlb etmək, gələcək mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsini yüksəltmək, magistrantların araşdırmalarını elmi ictimaiyyətə təqdim etmək akademiya əsas məsələlərdən biridir.

Respublikanın digər elm və təhsil müəssisələrində olduğu kimi akademiya da əsas vəzifələrdən biri təhsilin və elmi tədqiqatların keyfiyyətinin yüksəldilməsi, ixtisaslı mütəxəssislərin və elmi kadrların

hazırlanmasının təmin olunmasıdır. Akademiya bu vəzifənin yerinə yetirilməsinə xidmət edərək, təhsilalanlarda müasir düşüncə tərzinin formalaşmasına, onların tədqiqatyönlü fəaliyyətə cəlb edilməsinə, yeni texnologiyalardan istifadə etməsinə geniş imkanlar yaradır.

Kursantlarda yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması və gücləndirilməsi, gənclərin elmi, yaradıcı və tətbiqi fəaliyyətə cəlb olunması formalarının inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün tədris-elm-tərbiyə prosesinin vəhdətini təmin edən sistemin yaradılmasında akademiyanın Kursant Elmi Cəmiyyətinin əhəmiyyətli rolu vardır. Son illər ərzində kafedralar kursantlara elmi yaradıcılıq və tədqiqatçılıq vərdişlərinin aşılınması, onların elmi-tədqiqat işlərinə geniş cəlb olunması məqsədi ilə 50-dən çox (müsabiqə, olimpiada, viktorina, elmi seminar və dəyirmi masalar) tədbir keçirmişlər. Kursantların 100-dən çoxu respublika və beynəlxalq səviyyəli tədbirlərdə fəal iştirak etdiklərinə görə onlara fəxri fərman, sertifikat və təşəkkürnamələr təqdim edilmiş, DİN-in və akademiya rəhbərliyinin əmrləri ilə mükafatlandırılmışdır.

Təhsilalanların bilik səviyyəsini, müstəqil fəaliyyət vərdişlərini, nəzəri və təcrübi məsələlərin həllinə yanaşmasını yüksəltmək və inkişaf etdirmək məqsədi daşıyan müsabiqələr müvafiq kafedralarla birlikdə həyata keçirilir. Tələbələrdə tədqiqat fəaliyyətinin bacarıqlarını formalaşdırmaqla onlar praktiki təcrübə qazanır, elmi və praktik material toplamaq bacarığını inkişaf etdirir, problemlə məsələlərin vəziyyəti ilə bağlı faktların açıqlanmasına və nətiqlik qabiliyyətinin artırılmasına malik olurlar.

Çox təqdirəlayiq haldır ki, kifayət qədər istedadla, qabiliyyətə malik olan və elmə, təhsilə həvəs göstərən məzunlarımız bu gün akademiya elmi-pedaqoji fəaliyyətlərini davam etdirirlər.

Beləliklə, 1921-ci ildə milis məktəbi kimi fəaliyyətə başlayan zəngin və şərəfli həyat yolu keçən Polis Akademiyası artıq elmi kadrların hazırlıq səviyyəsinin, elmi-tədqiqat işləri və elmi əsərlərin keyfiyyətinin yüksəlməsi mərhələsindədir. Polis Akademiyası elmi dərəcəsi olan kadr hazırlığına xüsusi önəm verərək, eyni zamanda həm də öz xalqını, vətəninə sevən əsl vətəndaş və hərtərəfli dünya görüşünə malik hüquqşünas, beynəlxalq standartlara cavab verən yüksək ixtisaslı mütəxəssis yetişdirir. Bu işdə respublikanın və akademiyanın elmi-tədqiqat fəaliyyətinə qiymətli töhfələr verən, elmi fəaliyyət və əsərlərinə məsuliyyətlə yanaşan, bütün bacarıq və qabiliyyətlərini elminin inkişafı üçün səmərəli istifadə edən Dövlət başçısı və Daxili İşlər Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən daima qiymətləndirilən professor-müəllim heyətinin rolu danılmazdır.

Nəbi Yəhya oğlu Əsgərov
Azərbaycan Respublikası DİN-in
Polis Akademiyası “Mülki hüquq” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent,
AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun doktorantı

Bakalavr hazırlığı üzrə təhsilalanların seminar dərslərində biliyin qiymətləndirilməsinin bəzi məsələlərinə dair

Açar sözlər: təhsil, seminar dərsi, biliyin qiymətləndirilməsi, təhsilverən, təhsilalan

Ключевые слова: образование, семинарское занятие, оценивание знаний, преподаватель, студент

Key words: education, practical lesson, valuing of the knowledge, teacher, student

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunda qeyd olunduğu kimi Azərbaycan Respublikasında təhsil dünyəvi və fasiləsiz xarakter daşımaqla, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarını əks etdirən strateji əhəmiyyətli prioritet fəaliyyət sahəsidir (1). Təhsil dedikdə, sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsi prosesi və onun nəticəsi başa düşülür. Təhsil müəssisələrində bu prosesin həyata keçirilməsi vəzifəsi çox mürrəkəb bir proses olmaqla, əsas etibarını ilə təhsilverənlərin üzərinə düşür. Təhsilverənlər təhsil sahəsində təhsil proqramlarının mənimsənilməsini təmin etmək, təhsilalanlarda fəal vətəndaş mövqeyi formalaşdırmaq, onları vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ruhunda tərbiyə etmək, müstəqil həyata və əmək fəaliyyətinə hazırlamaq və digər vəzifələri yüksək cavabdehliklə yerinə yetirməklə yanaşı, onların “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun 32.3.3-cü maddəsindəki təsbit olunmuş təhsilalanların hüquqlarından bir kimi “dövlət təhsil standartlarına uyğun keyfiyyətli təhsil almaq” hüququnu layiqincə təmin etməkdir (1).

Bu istiqamətdə icra edilməsi məcburi olan əsas vəzifələrdən biri də təhsil proqramlarına uyğun təsdiq olunmuş qiymətləndirmə meyarlarının düzgün tətbiqidir.

Qiymətləndirmə təlim-tədris prosesini tamamlayan mərhələdir. Bu mərhələ təlim-tədrisin səmərə və keyfiyyətini yüksəltməyə, əks əlaqə yaratmağa, təhsilalanların bilik və bacarıqlarındakı uğurlu və zəif cəhətləri aşkara çıxarmağa böyük imkanlar yaradır.

Qiymətləndirmə bir neçə funksiyanı yerinə yetirir: tələbələrin biliklərinin səviyyəsini, necə dərk edilməsini müəyyən etmək imkanı verir (nəzarət funksiyası); elmi bilikləri dəqiqləşdirməyə, mövcud kəsirləri aradan qaldırmağa kömək edir (öyrədici funksiya); tələbələrdə uğur sevinci yaradır, onları yeni uğurlara həvəsləndirir, zəif oxuyanları öz üzərində işləməyə sövq edir (stimullaşdırma funksiyası); tələbələrdə məsuliyyət hissi formalaşdırır (tərbiyə funksiyası) (3, s.147-148).

Hazırda Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrində təhsilalanların biliyinin qiymətləndirilməsi meyarları Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 11 sentyabr 2008-ci il tarixli, 1060 nömrəli əmri ilə təsdiq olunmuş “Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsi haqqında Əsasnamə” ilə tənzimlənir (2). Əsasnamədə təhsilalanların biliyinin çoxballı (100 ballı) sistemlə qiymətləndirilməsi müəyyən olunmuşdur. Qiymətləndirmənin çoxballı mexanizmi ənənəvi qiymətləndirmə mexanizmi ilə müqayisədə bir sıra üstünlüklərə malikdir:

-çoxballı sistem təhsil alanların biliyinin qiymətləndirilməsinə obyektiv-demokratik yanaşmanı təmin edir;

-çoxballı qiymətləndirmə mexanizmində “təsadüfi” qiymətləndirmə hallarına yol verilmir;

-tələbə semestr boyu, fəaliyyət göstərərək ballar toplayır;

-tələbə tədris fənnini mənimsəmə səviyyəsini nümayiş etdirmək üçün geniş imkanlara malik olur (4, s.81-82).

Bu sistem təhsilalanına fərdi yanaşmanı təmin etməklə onun tədris prosesindəki fəaliyyətinin aşağıda göstərilən əsas istiqamətləri əhatə edir:

- 1) muhazirə seminar (məşğələ) laboratoriya dərslərinə davamiyyəti;
- 2) seminar (məşğələ) dərslərində muxtəlif formalı yoxlamalar (frontal sorğular kollokviumlar, praktiki məsələlərin həlli və s.) əsasında bilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi;
- 3) laboratoriya işlərinin yerinə yetirilməsi;
- 4) kurs işinin (layihəsi) yazılması mövcud standartlara uyğun tərtibi və onların müdafiəsi;
- 5) təcrübələrin nəticələri;
- 6) fənlər üzrə imtahanların nəticələri;
- 7) buraxılış işlərinin müdafiəsi və buraxılış dövlət imtahanının nəticəsi.

Bu sıralamaya diqqətlə nəzər salsaq, burada təhsilalanın qiymətləndirilməsinin **iki formasının** mövcud olduğunu şahidi olarıq. **Birinci halda**, təhsillə bağlı təhsilalanların fəaliyyəti, yəni muhazirə seminar (məşğələ) laboratoriya dərslərinə davamiyyəti (10 bal), **qalanlarında** isə onların yalnız biliyi qiymətləndirilir.

Hamımıza aydındır ki, göstərilən qiymətləndirmələr sırasında seminar (məşğələ) dərslərində muxtəlif formalı yoxlamalar (frontal sorğular, kollokviumlar, praktiki məsələlərin həlli və s.) əsasında bilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi əsas yer tutur və digər tədris fəaliyyəti istiqamətlərində biliklərin qazanılması və obyektiv qiymətləndirilməsi bu məşğələlərin daha çox metodiki cəhətdən düzgün qurulmasından ibarətdir. Çünki seminar məşğələsini bir növ müdaviyələrin **“yaradıcılıq laboratoriyası”**na bənzətmək olar. Təhsilalanlar bu “laboratoriya”da mühazirədə və sərbəst hazırlıq işlərində aldıkları bilikləri **birincisi**, möhkəmləndirir, daha dərinlən digər məzmununda biliklər əldə edir; **ikincisi**, məşğələnin gedişi vaxtı yeni müddəalar irəli sürülməsini genişləndirir; **üçüncüsü**, təhsilalanların müzakirəsi əsasında fərdi olaraq hər bir təhsilalanın bilik səviyyəsi dərinləşir. Hesab edirik ki, bunlara nail olmaqdan ötrü yaxşı hazırlıqlı mühazirəçi həmişə mühazirə ilə seminar məşğələsi arasında “körpü” atmağa səy göstərir. Məsələn, o, vaxtın azlığına görə bir neçə problemlə məsələnin həm də seminar məşğələsində müzakirə olunmasını göstərə bilər. Burada seminara hazırlıq, onun aparılma formalarından yox, yalnız təhsilalanların seminar məşğələlərində biliyinin qiymətləndirilməsindən, bu sahədə təhsilverənlərin rastlaşdıqları problemlərdən və onların həlli yollarından bəhs olunur.

Bu baxımdan, seminar məşğələlərində metodik iş elə qurulmalıdır ki, təhsilalanların biliyinin qiymətləndirilməsi son nəticə olaraq normativ-hüquqi aktlara uyğunlaşdırmaq mümkün olsun. Təhsilverən bunun **iki meyarını** daim yadda saxlamalıdır:

1. Təhsilalan hansı bilik və bacarıqları əldə etməli və məşğələdə nümayiş etdirməlidir?

2. Təhsilalan hansı səviyyədə bilik öyrənməlidir və müsbət qiymətləndirilməlidir (və ya öyrənməmişdir və müsbət qiymətləndirilməməlidir)?

Təhsilverən belə məsələlərə çox ciddi diqqət yetirməli, əsassızlığa və özünün istəyinə uyğun qiymət yazılmasına yol verməməlidir. Çünki, təhsilalanların biliyinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi dövlət əhəmiyyətli vəzifədir. Pedaqogika sahəsində belə bir fikir formalaşmışdır ki, “Tələbənin biliyinin qiymətləndirilməsi – bütün müəllimlər üçün məcburi olan, elmi pedaqogikaya, ciddi meyarlara əsaslanan və ictimai əhəmiyyət daşıyan prosesdir”. Bu vəzifələrin həlli edilməsi üçün ilkin zəruri şərt **metodik prinsiplər əsasında** təhsilalanın biliyinin yoxlanılmasıdır.

Şübhəsiz ki, təhsilalanlardan tədris fənn proqramları çəçivəsində dərsləklərdə, dərslər vəsaitlərində, mühazirə məşğələlərində və s. nəyi öyrənilərsə, onu soruşmaq daha düzgün olardı. Burada bir

məsələyə xüsusilə diqqət yetirilməlidir: **təhsilalan mövzu üzrə ona verilən biliyi hansı həcmdə mənimsəməlidir?** Çünki təhsilalanların qazandıqları bilik səviyyəsi heç vaxt eyni ola bilməz.

Praktikada rast gəlinən ən problemlı məsələ təhsilalanlar tərəfindən fənlərin öyrənilməsinə fərdi yanaşmalarıdır. Biz burada ayrı-ayrı təhsilalanlar tərəfindən fənn üzrə mövzuların öyrənilməsi üçün zəif və ya həvəsli hazırlaşmalarını nəzərdə tuturuq. Ən problemlı məsələ ondan ibarətdir ki, məsələn, Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasında təhsil alan bəzi kursantlar yalnız “Cinayət hüququ”, “Cinayət prosesi”, “Kriminialistika” və peşə fəaliyyətində tətbiq ediləcək fənləri əsas fənn kimi qəbul edirlər və yalnız həmin fənlərin öyrənilməsinə səy göstərirlər. Bu hal ilk baxışdan müsbət hal kimi qiymətləndirilsə də təhsilin ümumi məqsədi baxımından qəbul edilməzdir. Bəzi təhsilalanlar isə təhsilverənin metodiki işinin təşkili üsulundan sui-istifadə edərək süni qiymət almaqla vaxt keçirməyə cəhd edirlər və buna çox vaxt da nail olurlar. Çünki bir təhsilverən tərəfindən təhsilalanın biliyi obyektiv olaraq aşağı balla qiymətləndiriləndə, digər təhsilverən güzəşt edərək ona aşağı bal qiyməti yazmayanda tədrisə kompleks yanaşma təmin olunmur və nəticədə də “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun 4-cü maddəsində təsbit olunmuş təhsilin əsas məqsədi həyata keçmir (1). Digər hal isə təhsilalanların seminar məşğələlərində qazandıqları bilikləri nümayiş etdirdiklərinə görə təhsilverənlər tərəfindən onların biliyinin düzgün qiymətləndirilməməsi də təhsilin normal inkişafına mənfi təsir göstərir. Qiymətləndirmə dəqiq və düzgün olmalıdır. Çünki heç də təhsilalanın qənaətbəxş cavabına görə biliyini qiymətləndirərkən ona həvəsləndirmək məqsədilə 1 və ya 2 bal əlavə edilməsi onun həvəsləndirilməsi demək deyildir. Təcrübə göstərir ki, belə qiymətləndirmə təhsilalanda arxayınçılıq hissi formalaşdırır. Nümayiş etdirilən biliyə görə təhsilalanı müvafiq aşağı balla da qiymətləndirmək olmaz. Çünki bu onun həvəsdən düşməsinə gətirib çıxara bilər. Qiymətləndirmə həssaslıq tələb edir. Təhsilverən qiymətləndirmənin düzgün olduğunu əsaslandırmalı və təhsilalana auditoriya qarşısında elan etməlidir. Bu həm də ona görə lazımdır ki, təhsilalan metodik ədəbiyyata uyğun şəkildə hazırlayıb biliyini zənginləşdirə bilsin.

Təhsilverən təhsilalanın biliyini auditoriya qarşısında elan edərkən mütləq qaydada Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 11 sentyabr 2008-ci tarixli, 1060 nömrəli əmrində göstərilmiş qiymətləndirmə meyarlarına uyğun əsaslandırılıb elan etməlidir. Onu da qeyd edək ki, həmin qiymətləndirmə meyarlarına istinad etməklə qiyməti əsaslandırmaq təhsilverəndən xüsusi bacarıq tələb edir. Açıqını qeyd etmək olar ki, bəzi təhsilverənlər nəinki qiymətləndirmənin meyarlarını, o cümlədən əsaslandırıcı halları da kifayət dərəcədə bilmirlər və ya ona səthi yanaşırlar.

Obyektiv olaraq bir məsələni də bildirək ki, adı çəkilən Əsasnamədə qiymətləndirmə meyarları da tam şəkildə açıqlanmamışdır. Burada yalnız qiymətləndirmə meyarlarının ümumi müddəaları əks olunmuşdur. Bununla əlaqədar tərəfimizdən həmin ümumi müddəalar əsasında qiymətləndirmələri əks etdirən meyarlar müqayisəli formada təkmilləşdirilmişdir. Hesab edirik ki, ali təhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərən hər bir təhsilverən təkmilləşdirilmiş bu meyarlardan istifadə etməklə obyektiv qiymətləndirməni həyata keçirəcək və tədrisin keyfiyyətinin daha da yüksəldilməsinə öz töhvəsini vermiş olacaqdır:

bal	əsasnamədə göstərilən meyarlar	Təhsilverən tərəfindən diqqət yetirilməli hallar:
10	tələbə keçilmiş materialı dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına uyğun sistemləşdirilmiş, dərin və hərtərəfli biliyə, həmçinin mövzuya uyğun və mövzu ilə əlaqədar ondan kənar sualların cavablandırılmasına görə; – elmi terminologiyanın dəqiq işlədilməsi və sualları məntiqi ardıcılıqla cavablandırıdığına görə; – problemlə kazusları (məsələləri) müstəqil və yaradıcı həll etmək qabiliyyətinə görə; – nəzəriyyədə öyrənilənləri təcrübədə tətbiq etmək bacarığını nümunəvi nümayiş etdirdiyinə görə; – tövsiyə olunan əlavə ədəbiyyatdan səmərəli istifadəyə görə; – nəzəriyyədə, konsepsiyalarda əks olunan istiqamətlərə qiymət vermək və öyrənilənləri digər fənlərlə müqayisə etmək bacarığına görə; – təcrübə məşğələlərinə yaradıcı münasibət göstərdiyinə, qrup müzakirələrində fəal iştirakına və ev tapşırıqlarının (seminar suallarının) yüksək səviyyədə icrasına görə; – öyrənilən mövzunu əvvəlki mövzularla əlaqələndirmək bacarığına görə; – konspektləşdirmə işini tələb olunan formada icra etdiyinə görə.
9	tələbə keçilmiş materialı tam başa düşür, cavab dəqiqdir və mövzunun məzmununu açə bilir;	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına uyğun sistemləşdirilmiş, dərin və məzmunlu biliyə, həmçinin mövzuya uyğun və mövzu ilə əlaqədar ondan kənar sualların cavablandırılmasına görə; – elmi terminologiyanın dəqiq işlədilməsi və sualları məntiqi ardıcılıqla cavablandırıdığına görə; – problemlə kazusları (məsələləri) müstəqil və yaradıcı həll etmək qabiliyyətinə görə; – nəzəriyyədə öyrənilənləri təcrübədə tətbiq etmək bacarığını nümunəvi nümayiş etdirdiyinə görə; – əlavə ədəbiyyatdan istifadəyə görə; – nəzəriyyədə, konsepsiyalarda əks olunan istiqamətlərə qiymət vermək və öyrənilənləri digər fənlərlə müqayisə etmək bacarığına görə; – təcrübə məşğələlərinə yaradıcı münasibət göstərdiyinə, qrup müzakirələrində fəal iştirakına və ev tapşırıqlarının (seminar suallarının) yüksək səviyyədə icrasına görə; – öyrənilən mövzunu əvvəlki mövzularla əlaqələndirmək bacarığına görə; – konspektləşdirmə işini tələb olunan formada icra etdiyinə görə. (hərtərəflilik yoxdur və tövsiyə olunan ədəbiyyatdan səmərəli istifadə edilməyib)
8	tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına uyğun sistemləşdirilmiş, məzmunlu biliyə, həmçinin mövzuya uyğun və mövzu ilə əlaqədar

	yol verir;	<p>ondan kənar sualların zəif cavablandırılmasına görə;</p> <ul style="list-style-type: none"> – elmi terminologiyanın dəqiq işlədilməməsinə görə; – problemlə kazusları (məsələləri) müstəqil və yaradıcı həll etmək qabiliyyətinə görə; – nəzəriyyədə öyrənilənləri təcrübədə tətbiq etmək bacarığını nümunəvi nümayiş etdirdiyinə görə; – əlavə ədəbiyyatdan istifadəyə görə; – nəzəriyyədə, konsepsiyalarda əks olunan istiqamətlərə qiymət vermək və öyrənilənləri digər fənlərlə müqayisə etmək bacarığına görə; – təcrübə məşğələlərinə yaradıcı münasibət göstərdiyinə, qrup müzakirələrində fəal iştirakına və ev tapşırıqlarının (seminar suallarının) yüksək səviyyədə icrasına görə; – öyrənilən mövzunu əvvəlki mövzularla əlaqələndirmək bacarığına görə; – konspektləşdirmə işini tələb olunan formada icra etdiyinə görə. (proqrama uyğun dərindən öyrənməyib və elmi terminologiya dəqiq tələffüz olunmur)
7	tələbə keçilmiş materialı yaxşı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırma bilmir;	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına müvafiq olaraq biliyin kifayət qədər öyrənilməsi və mühüm əhəmiyyət kəsb etməyən cavabların verilməsinə görə; – proqramda göstərilmiş tapşırıqları müstəqil yerinə yetirmək bacarığına görə; – proqramda nəzərdə tutulmuş əsas ədəbiyyatı mənimsəmək bacarığına görə; – seminar, təcrübə və laborator məşğələlərdə fəal iştirakına görə; – fənn üzrə mövzuların öyrənilməsinə sistemli (ardıcıl olaraq) yanaşıldığına görə; – dərslərə müstəqil hazırlaşmaq bacarığına görə.
6	tələbənin cavabı əsasən düzgündür;	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına müvafiq olaraq biliyin kifayət qədər öyrənilməsi və mühüm əhəmiyyət kəsb etməyən cavabların verilməsinə görə; – proqramda nəzərdə tutulmuş əsas tapşırıqları müstəqil şəkildə yerinə yetirmək bacarığına görə; – proqramda nəzərdə tutulmuş əsas ədəbiyyatı mənimsəmək bacarığına görə; – seminar, təcrübə və laborator məşğələlərdə fərqlənməsinə görə; – tədris proqramının həcmində müvafiq biliyin tam və sistemli öyrənilməsinə görə; – zəruri elmi terminologiyadan istifadə etmək, verilmiş suallara əsaslandırılmış cavablar qaytarmaq bacarığına görə; – tədris proqramında tövsiyə olunmuş əsas ədəbiyyatın istifadə edilməsinə və mənimsənilməsi səviyyəsinə görə; – müstəqil formada seminar, təcrübə və laborator məşğələlərdə müvafiq səviyyədə işlərin yerinə yetirilməsinə

		görə.
5	tələbənin cavabında cəhəzliliklər var, mövzunu tam əhatə edə bilmir;	<ul style="list-style-type: none"> – tədris proqramına uyğun biliyin öyrənilmə səviyyəsinə görə; – verilən sualları məntiqli cavablandırmaq bacarığına görə; – elmi terminologiyaya (dildə) uyğun danışmaq bacarığına görə; – tədris proqramında tövsiyə olunmuş əsas ədəbiyyatın mənimsənilməsi səviyyəsinə görə; – nəzəri bazanı təkmilləşdirmək bacarığına görə; – müstəqil formada seminar, təcrübə və laborator məşğələlərdə müvafiq səviyədə işlərin yerinə yetirilməsinə görə.
4	tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;	<ul style="list-style-type: none"> – nümayiş etdirilən biliyn kifayət dərəcədə təhsil standartlarına uyğun olmasına görə; – tədris proqramında tövsiyə olunmuş əsas ədəbiyyatın mənimsənilməsi səviyyəsinə görə; – elmi terminologiyadan istifadə edən zaman mühüm əhəmiyyət kəsb edən səhvlərin olmamasına görə; – dəqiqləşdirici sualların bir qisminin düzgün cavablandırılmamasına görə; – nəzəriyyəni, konsepsiyaları öyrənmək bacarığına görə; – müəllimin rəhbərliyi altında seminar, təcrübə və laborator məşğələlərdə müvafiq səviyədə işlərin yerinə yetirilməsinə görə.
3	tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırmağı bacarmır;	<ul style="list-style-type: none"> – təhsil standartına uyğun natamam biliyə görə; – tövsiyə olunan əsas ədəbiyyatdan qismən istifadə edilməsi ilə əlaqədar nümayiş etdirilən zəif biliyə görə; – nəzəriyyəni, konsepsiyaları öyrənmək bacarığının olmamasına görə; – tapşırıqların həlli yollarının zəif mənimsənilməsinə görə; – təcrübə və laborator məşğələlərində passiv iştirakına və tapşırıqları aşağı səviyyədə yerinə yetirdiyinə görə; – elmi terminologiyaya (dildə) uyğun danışmaq vərdişinin zəif olmasına görə.
1-2	tələbənin mövzudan qismən xəbəri var	<ul style="list-style-type: none"> – təhsil standartına uyğun natamam biliyə görə; – elmi terminologiyaya (dildə) uyğun danışmaq vərdişinin olmamasına və qüsurly cavablara görə; – təcrübə və laborator məşğələlərində passiv iştirakına və tapşırıqları çox aşağı səviyyədə yerinə yetirdiyinə görə; – öz səhvlərini və hətta müəllimin köməkliyi ilə düzəltmək bacarığının olmamasına görə; – mövzu barədə qısa məlumat verdiyinə və sualları cavablandırma bilmədiyinə görə.
0	suala cavab yoxdur	– mövzudan məlumatı olmadığına və sualları cavablandırma bilmədiyinə görə.

**ON SOME ISSUES OF ASSESSMENT OF KNOWLEDGE OF BACHELOR'S
STUDENTS IN SEMINAR CLASSES**

The article is devoted to the assessment of knowledge of undergraduate students studying in higher education institutions. The normative-legal acts referred to in the assessment of knowledge within the topic are analyzed in detail. In addition, the psychological criteria for assessing student knowledge in higher education institutions have been studied within the topic.

Наби Яхья оглы Аскеров

РЕЗЮМЕ

**О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ БАКАЛАВРИАТА НА
СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЯХ**

Статья посвящена оценке знаний студентов бакалавриата, обучающихся в высших учебных заведениях. Подробно проанализированы нормативно-правовые акты, упоминаемые при оценке знаний в рамках темы. Кроме того, в рамках темы были изучены психологические критерии оценки знаний студентов высших учебных заведений.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. www.e-qanun.az/framework/18343;
2. edu.gov.az/upload/file/kredit-sistemi-qiyamet-esasname.pdf;
3. İsmixanova M.A., Vəxtiyarova R.Ə. Ali məktəb pedaqogikası. Mühazirə kursu. ADPU nəşriyyatı, 2014, 236s.;
4. F.A.Rüstəmov, T.Y.Dadaşova. Ali məktəb pedaqogikası. Magistratura pilləsi üçün dərslik. Bakı, "Nurlan", 2007, 568 səh.

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasında fundamental hüquq elmlərinin tədrisi.

Bu il Təhsil ocağımız 100 illik yaranma tarixini qeyd edir. Təhsil müəssisəmiz SSRİ dövlətinin tərkibində yaşadığımız dövrdə sırası milis nəfəri və komandir kadrları hazırlayan, orta təhsilli hüquqşünas diplomu verən Xüsusi Orta Milis Məktəbi kimi (1921-1957-1992-ci illər) fəaliyyət göstərmişdir.

XX əsrin sonunda xalqımız öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 1992-ci il tarixli Fərmanı və bu hüquqi sənədin icrası ilə əlaqədar Nazirlər Kabinetinin 09 iyun 1992-ci il tarixli Qərarına əsasən Bakı Xüsusi Milis Məktəbinin zəmnində ali hüquq təhsil verən Polis Akademiyası yaradılmışdır. Polis Akademiyasının strukturunda yaradılan 11 kafedralardan biri də “Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi” kafedrasıdır. Həmin dövrdə kafedrada 5 fənn (“Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi”, Konstitusiya hüququ, Xarici ölkələrin dövlət və hüquq tarixi) tədris olunurdu.

Bu gün Boloniya tədris prosesinin prinsiplərini, Bakalavriat səviyyəsinin Hüquqşünaslıq ixtisası üzrə Dövlət təhsil proqramın və DİN-in xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi statusuna malik olduğumuz nəzərə alaraq kafedramızda bakalavriat təhsil pilləsində həm əyani, həm də qiyabi təhsil üzrə 10 fənn tədris olunur.

Burada tədris etdiyimiz fənlər əsasən fundamental dövlət hüquq disiplinələrini ehtiva edir.

Magistratura pilləsində kafedramız 3 fənnin tədrisini: Hüququn fəlsəfəsi, Hüququn müasir problemləri, Hüququn tarixi və metodologiyası.

Kafedramızda tədris olunan bütün fənlər üzrə tədris proqramları, mühazirə fondu, dərslər vəsaitləri, monoqrafiyalar, praktikumlar, sxemlər albomu və digər tədris-metodik vəsaitlər müəllimlərimiz tərəfindən hazırlanıb, nəşr etdirilmişdir. Həmin ədəbiyyatlar həm çap olunmuş, həm də elektron variantda tələbələrimizin istifadəsi üçün Akademiyanın ümumi kitabxana fonduna təqdim olunmuşdur.

Bundan başqa kafedramızda tədris olunan fundamental dövlət hüquq elmlərinin ayrı-ayrı aktual mövzuları üzrə kafedra əməkdaşları tərəfindən respublika və xarici ölkə mətbuatında çoxsaylı elmi məqalələr nəşr edilmişdir. Fənlər üzrə müvafiq mövzuların seminar və təcrübə dərslərinə hazırlaşarkən təhsilalanlara da bu məqalələrdən əlavə ədəbiyyat kimi istifadə etmək şəraiti yaradılır.

Ümumilikdə Polis Akademiyasında öyrənilən hüquq elmlərinin 5 qrupa bölmək olar:

1. Ümumnəzəri və tarixi hüquq elməri: Hüquq nəzəriyyəsi, Azərbaycanın hüquq tarixi, Dövlət və hüquqi təlimlər və s.

2. Sahəvi hüquq elmləri: Konstitusiya hüququ, inzibati hüquq, Cinayət hüququ və s.

3. Tətbiqi hüquq elmləri: Kriminalistika, DİO-da ƏAF, DİO-nun İnzibati fəaliyyəti, Məhkəmə ekspertizası və s.

4. Beynəlxalq hüquq elmləri: Beynəlxalq ümumi hüquq, Beynəlxalq xüsusi hüquq, Avropa hüququ və s.

5. Hüquq Mühafizə Orqanlarının strukturunu öyrənən elmlər.

Kafedramızda tədris olunan Hüquq nəzəriyyəsi fənni birinci qrup-ümumnəzəri və tarixi hüquq elmlərinə aiddir. Hüquq nəzəriyyəsi fundamental hüquq elmidir. Belə ki, hüquq nəzəriyyəsi elminin

işləyib hazırladığı kateqoriyalar digər hüquq elmləri üçün metodoloji əhəmiyyət kəsb edir. Bu kontekstdə, hüquq nəzəriyyəsini hüquqşünaslığın əlifbası adlandırmaq olar. Lakin, hüquq elmləri sistemində hüquq nəzəriyyəsinin rolu yalnız onun nəzəri əhəmiyyəti ilə məhdudlaşmır. Fundamental hüquq elmi sayılan hüquq nəzəriyyəsinin böyük praktiki əhəmiyyəti də böyükdür. Belə ki, nəzəriyyənin hüquqyaradıcılığı, qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi, təfsiri, hüquqda boşluqların və kolliziyaların aradan qaldırılması və s. mövzuları həmçinin mühüm praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Bakalavriat səviyyəsinin hüquqşünaslıq ixtisası üzrə təhsil proqramında qeyd olunur ki, “Hüquq nəzəriyyəsi” hüququn ümumi və spesifik qanunauyğunluqları, onun mahiyyəti, sosial təyinatı və ictimai inkişafda rolu haqqında biliklər sistemini işəyib hazırlayan hüquqi elmdir. Hüquq nəzəriyyəsinin fundamentallığı onun hüququn yaramnası, inkişafı və fəaliyyətinin bütün sahəvi hüquq elmlərinin əsasında duran ən ümumi qanunauyğullarını öyrənməsində ifadə olunur. Hüquq nəzəriyyəsi tərəfindən işlənilib hazırlanan əsas anlayışlar və kateqoriyalar təməl başlanğıcları hesab olunurlar, sahəvi elmlərin öz xüsusi nəzəriyyəsinin formalaşdırılması və inkişafı üçün əsas qismində çıxış edir. Hüquq nəzəriyyəsi kursunun öyrənilməsinin məqsədi tələbələrdə hüququn inkişaf tendensiyalarını və xüsusiyyətlərini, cəmiyyətin siyasi sistemində və ictimai həyatında hüququn rolunu, onun ictimai münasibətlərin effektiv tənzimləyicisi kimi sosial dəyərliliyini, hüquq tənzimləmənin mexanizm və vasitələrini, hüquq sistemini və qanunvericilik sistemini, normayaratma prosesini, normayaratma subyektlərinin səlahiyyətlərini, hüququn realizəsi formalarını, hüquq tətbiqetmə prosesini, qanunun təfsirinin qaydalarını, qanunçuluğun və hüquq qaydasının prinsiplərini və tələblərini, hüquq pozuntularının əlamətlərini, tərkibini səbəblərini, hüquqi məsuliyyətin mahiyyətini, prinsiplərini, hüquqi məsuliyyətə cəlb etmənin və məsuliyyətdən azad edilmənin əsaslarını öyrənməkdən ibarətdir.

Gördüyünüz kimi, Təhsil Nazirliyinin 07.08.2020-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Bakalavriat” səviyyəsinin Hüquqşünaslıq ixtisası üzrə yeni Təhsil Proqramı “Hüquq nəzəriyyəsi” elminin predmetini məhdudlaşdırır. Belə ki, dövlət hadisələrinin fundamental əsaslarını, ümumnəzəri aspektlərini ehtiva edir.

Bu cür mövqeyi düzgün hesab etmirik, birincisi, dövlət və hüquq bir-birilə qırılmaz sürətdə bağlı olan hadisələrdir. Dövlət hüquqyaratma, hüquqtətbiqetmə, hüquqmühafizə və s. hüquqi fəaliyyət formalarını həyata keçirir, eyni zamanda hüquq dövlət institutlarının təşkili və fəaliyyət qaydalarının təşkili və fəaliyyət qaydalarını müəyyən edir.

Bu baxımdan həmin hadisələri ayırmaq və bir birindən təcrid edilmiş formada öyrənmək düzgün deyil. İkincisi dövlət və hüquq biri-digərindən ayrı mövcud ola bilməz.

Hüquq nəzəriyyəsi elmi bu fenomenal hadisələri sıx qarşılıqlı əlaqədə öyrənməlidir.

Hesab edirik ki, hüquqşünaslıq ixtisası üzrə zəruri olan hüquq elmlərinin öyrənilməsi üçün öncə hüququn və dövlətin fundamental, ümumnəzəri əsasları öyrənilməlidir.

Zənnimizcə, bu elm Hüquq nəzəriyyəsi deyil “Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi” kimi adlandırmaq daha məqsədəuyğun olardı.

Yuxarıda göstərilən Təhsil Nazirliyinin təhsil Proqramı əsasında Akademiyada yeni yaradılan və tədrisi məcburi fənlər blokuna daxil olan fundamental elmlərdən biri də “Hüquqi yazı” elmdir.

Başlıca hüquqşünaslıq vərdisləri olan hüquqi yazı, hüquqi tədqiqat, hüquqi təhlil, hüquq məsləhətlərinin verilməsi, məhkəmə çıxışları və digərləri üzrə praktiki aspektləri, habelə, hüquqi arqumentlərin formalaşdırılması, əsas hüquqi sənədlərin tərtibi, müştərilərin müsahibəsi və şifahi məsləhətləndirilməsini, nəhayət, qlobal özəl hüquq praktikasında istiladə edilən yazışma və sənəd tərtib etmə metodlarını ehtiva edir.

Bu fənn tələbələri başlıca hüquqi yazı, təhlil və tədqiqat bacarıqları ilə tanış etmək, onları real hüquqi təcrübəyə hazırlamaq məqsədi ilə nəzərdə tutulmuşdur. Fənn hüquqi təhlil və yazının əsas

anlayışları, müxtəlif hüquqi yazı üslubları, başlıca hüquqi sənədlər, həmçinin hüquqi müsahibə:və məsləhətvermə vərdişlərini təhlil edir. Bundan əlavə, tələbələrə elmi hüquqi yazı üslubu da öyrədilir. Bu fənddə əsas diqqət interaktiv və praktiki yönümlü tədris metodlarına veriləcəkdir. Hər bir dərstdə tələbələr real təcrübədə çıxış edən hüquqşünas rolunda olacaqlar. Başqa sözlə, tələbələr real hüquqşünas praktikasına başlayarkən üzləşə biləcəkləri tapşırıqları yerinə yetirməyə dəvət ediləcəklər.

Beləliklə, ümumi tədqiqat predmeti və metodologiyasına görə “Hüquqi yazı” elmini də fundamental hüquq elmi adlandırmaq olar. Bəllidir ki, hüquqi sənədlərin tərtib olunması üzrə fəaliyyət bir çox sahəvi hüquq elmləri üçün də xarakterikdir. Lakin “Hüquqi yazı” elmi bu cür fəaliyyətin əsas və ümumi qanunauyğunluqlarını öyrənir.

Zənnimizcə, tədqiqi predmetinə uyğun olaraq “Hüquqi yazı” fənninin “Hüquqi texnika” adlandırılması daha məqsədəuyğun olardı.

Konfrans iştirakçılarına qısa məlumat verim ki, bu fənnin tədrisi ilə bağlı kafedramız tərəfindən tədris proqramı, mühazirələr toplusu, elektron prezentasiyalar hazırlanmış, müvafiq nəzəri, normativ, empirik ədəbiyyatlar əldə olunmuşdur.

Növbəti tədris ilindən etibarən 2-ci kursda biz bu fənnin tədrisinə başlamağı planlaşdırırıq. Fənnin tədrisində STEAM tədris texnologiyasından geniş istifadə etməyi planlaşdırırıq.

**Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının
“Cinayət prosesi” kafedrasının rəisi, polis polkovniki,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Ağayev Səyyad Ağamir oğlu
seyyad.agamir@gmail.com**

**Azərbaycan Respublikasının cinayət–prosesual qanunvericiliyində
cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəetmənin
bəzi məsələləri**

Məqalə cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəetmənin nəzəri müddəalarına həsr edilmişdir. Bununla bağlı Azərbaycan Respublikasının cinayət–prosesual qanunvericiliyinə və idarədaxili normativ aktlara müraciət olunur.

İlk növbədə cinayətlərin araşdırılması işinin təşkili barədə anlayışa diqqət yetirmək istədim. Bura mümkün qədər qısa vaxt ərzində qüvvə və vasitələrdən istifadə etməklə cinayətin istintaqı üzrə müsbət nəticələrin əldə edilməsi daxildir.

Cinayətlərin araşdırılması üzrə idarəetmənin düzgün təşkilinin əhəmiyyəti cinayət mühakimə icraatının məqsədinə nail olmaq üçün cinayətlərin istintaqının keyfiyyətlə araşdırılmasıdır.

Cinayətlərin araşdırılmasını təşkil etmək üçün idarəçilik sahəsində cinayət prosesi elmindən geniş şəkildə istifadə edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, cinayət prosesi elmi də həmçinin idarəetmə elminin müddəalarından istifadə edir. Buna təkrarlıq yox, həqiqətən zərurət vardır. Belə qarşılıqlı daxilolma obyektin kompleks şəkildə öyrənilməsi, elmlərin inteqrasiyası və müasir dövrün xarakteri ilə şərtlənir.

Bunu bir neçə misalla göstərək. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi cinayətlərin istintaqını düzgün təşkil etmək və onları idarə etmək üçün müstəntiqlərə bir sıra hüquqlar vermişdir. Bunlar:

- müvafiq təhqiqat orqanına cinayətin açılması, itkin düşmüş şəxsin və ya əmlakın tapılması üçün əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini tapşırmaq və görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq;

- tutulma, məcburi gətirilmə və digər prosesual məcburiyyət tədbirlərinin aparılmasını müvafiq təhqiqat orqanına tapşırmaq, habelə ondan istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərin keçirilməsinə kömək göstərilməsini tələb etmək;

- müvafiq təhqiqat orqanına və ya təhqiqatçıya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin keçirilməsini tapşırmaq.

Burada idarəetmə elminin ideyalarından istifadə edilmişdir. Əgər AR CPM-in 85.6.1-ci maddəsinə nəzər yetirsək görürük ki, istintaq bölməsinin rəisi törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlərə dair daxil olmuş ərizə və digər məlumatların qeydiyyatına alınmasını təşkil edir, onlara baxılmasını,

cinayət işi üzrə ibtidai istintaqın və ya ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasını müstəntiqə, yaxud müstəntilər qrupuna tapşırır [1, c.95,96]. Bu cinayət prosesi elminin idarəçilik elmi ilə əlaqəsinin yalnız bir tərəfidir.

Əlbəttə ki, qeyd olunan müddəalar cinayət-prosessual qanunvericiliyin normalarında ciddi şəkildə möhkəmləndirilməklə yanaşı, cinayət prosesi elminin əsaslarına söykənməlidir.

Oxşar qaydalara Rusiya Federasiyasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində də rast gəlinir. RF CPM-in 39-cu maddəsinə görə istintaq bölməsinin rəisi ibtidai istintaqın aparılmasını bir və ya bir neçə müstəntiqə tapşıra bilər, həmçinin cinayət işini müstəntiqin icraatından götürərək icrası məcburi olan göstərişlə digər müstəntiqə, istintaq qrupu yaratmağa yaxud onun tərkibini dəyişməyə səlahiyyəti vardır [2, c.25].

Məlumdur ki, ibtidai istintaq və təhqiqat orqanlarının idarə edilməsi ilə bağlı suallar cinayət-prosessual qanunvericiliklə tənzimlənir. Mahiyyət etibarilə bunlar istintaq aparatlarının və təhqiqat orqanlarının idarə edilməsinin hüquqi əsasını təşkil edirlər. Qeyd olunan qanunvericiliklə bu orqanların vəzifələri, funksiyaları və strukturu formulə edilmişdir. Misal olaraq cinayət-prosessual qanunvericilik cinayət işləri üzrə ibtidai istintaqın aparılmasını prokurorluqla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən istintaq edilməsini müəyyən edir.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli 387 №-li Fərmanı və AR CPM-in 215.5-ci maddəsinə uyğun olaraq cinayət işləri üzrə ibtidai istintaqı prokurorluqla yanaşı, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları da aparırlar. Bunlar:

- Azərbaycan Respublikasının daxili işlər (polis) orqanları;
- Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi (Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi);
- Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi;
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi;
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti;
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sərhəd Xidməti;
- Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi.

Azərbaycan qanunlarına görə cinayətlərin araşdırılması daxili işlər orqanlarının əsas funksiyalarından biridir. Bununla əlaqədar olaraq daxili işlər orqanlarına rəhbərlik edən şəxslər ibtidai istintaqın aparılmasını və təhqiqatı düzgün idarə etməyi bilməli və bacarmalıdır. Bu funksiyanı həyata keçirən rəhbər əlbəttə ki, ona həvalə edilmiş səlahiyyətlər daxilində hərəkət etməlidir.

Cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəetmənin səmərəliliyi baxımından Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin praktiki fəaliyyətdə ortaya çıxan və müasir dövrün tələblərindən irəli gələn bir sıra əlavə məsələlərin hüquqi tənzimlənməsi, habelə müstəntiqlərin,

təhqiqatçıların və digər struktur xidmətlərin əməkdaşlarının səlahiyyətlərinin konkretləşdirilməsi və görülən işlərə nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə TƏLİMAT qəbul edilmişdir. Həmin Təlimat cinayət-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş vəzifələrin icrası və təşkili üçün yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi də daxil olmaqla hazırlanmışdır. Nəticədə prosessual qanunvericiliyin müddəalarına riayət edilməsində və cinayət xarakterli məlumatlara baxılması işində müsbət nəticələr əldə etmək mümkün olmuşdur [7, c.1].

AR CPM-in 86.9-cu maddəsində təhqiqat orqanının rəhbərinin səlahiyyətləri nəzərdə tutulmuşdur. Həmin normaya görə təhqiqat orqanının rəhbəri təhqiqat orqanı əməkdaşlarının CPM-lə ilə müəyyən edilmiş hüquq və vəzifələrinin həyata keçirilməsini, məhkəmənin, prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının qərar, göstəriş və tapşırıqlarının icrası üçün müvafiq tədbirlər götürməsinə təşkil edir, prokurorun təhqiqat və əməliyyat-axtarış orqanlarının fəaliyyətində qanunların icra və tətbiqini yoxlamaq imkanını təmin edir [1, c.100].

E.C.Lisenko və digərləri tərəfindən hazırlanmış vəsaitin müəllifləri Anri Fayola istinad etməklə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə olan, bununla da vahid sistem yaradan və idarəetmənin ayrıca istiqamətlərinin nəzərdə tutan beş funksiyayı qeyd edirlər. Fayola görə idarəetmə, deməli:

- planlaşdırma;
- təşkil etmə;
- göstəriş vermək;
- əlaqələndirmək;
- nəzarət etməkdir.

İdarəetmənin bu modeli ilə razılaşmaq olar [3, c. 10].

A.A.Modoqov qeyd edir ki, cəmiyyətdə cinayətin araşdırılması – sosial və birgə fəaliyyətdir. Ona görə də idarə olunmağa ehtiyacı vardır. Ölkədə cinayətlərin istintaqını idarəçilik olmadan aparmaq mümkün deyil. İdarəetmə bu funksiyayı insan və maddi resurslarla təmin edir. Müəllifin fikri ilə razılaşırıq. Əlbəttə ki, cinayətlərin araşdırılmasının effektivliyi əsasən ilk növbədə onun düzgün idarəçiliyindən asılıdır. Yəni, minimal zəhmətin və gücün hesabına məqsədə nail olmaq mümkündür. İdarəçiliyin zəifləməsi isə dərhal təhqiqat və istintaq orqanlarının işinin nəticəsinə mənfi təsirini göstərir [4, c. 4].

Beləliklə, müəllifə görə, istintaq orqanlarının idarə edilməsi dedikdə, cinayətlərin istintaqının idarəçiliyi, cinayətlərin istintaqının təşkili, istintaq aparatları və təhqiqat orqanlarının idarə edilməsi üzrə fəaliyyət başa düşülür.

A.A.Modoqoyevin fikrinin davamı olaraq cinayətlərin istintaqının idarə edilməsi sahəsi özünün spesifik xüsusiyyətlərinə malikdir. Belə ki, bu sahə idarəçiliyin qanunauyğunluqlarını öyrənən müvafiq elmlərin ayırd (müəyyən) edilməsini tələb edir.

Cinayətlərin istintaqının idarə edilməsinin xüsusiyyətləri aşağıdakılarla müəyyənləşir:

- cinayətin araşdırılması prosesinin xarakteri ilə;
- müstəntiqin prosesual müstəqilliyi ilə;
- cinayətlərin istintaqına edilən prosesual rəhbərliyin formasıyla.

İdarəetmənin subyektivi həmişə idarəetmə obyektinə görə müəyyən olunur. Ona görə də araşdırma prosesi özünə cinayət işi üzrə idarəetməni daxil edir. Araşdırmanın xarakteri onun məzmunu ilə bağlıdır. Lakin müstəntiqin prosesual sərbəstliyi və rəhbərliyin prosesual forması idarəetmənin obyektini təmsil edir. Belə ki, müstəntiqin prosesual müstəqilliyi və rəhbərliyin prosesual forması idarəetmənin obyektivi olduğu üçün, onlar da həmçinin cinayətlərin istintaqının idarə edilməsinin xüsusiyyətlərini müəyyən edirlər [4, c. 9].

A.V.Smirnov və K.B.Kalinovski qeyd edirlər ki, təhqiqat orqanlarının səlahiyyətləri hələ öz həllini nə nəzəriyyədə nə də qanuni nizamlanmada kifayət qədər tapmamışdır [5, c.115]. Müəlliflərin bu fikrini Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanları ilə əlaqələndirmək mənəcə düzgün olmazdı. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının təhqiqat orqanlarının hüquq və vəzifələri qanunla və idarədaxili normativ aktlarla dəqiq tənzimlənilir. İdarədaxili normativ sənədə uyğun olaraq təhqiqat orqanının ixtisaslaşmış təhqiqat qurumunun rəhbəri qanunla nəzərdə tutulan hüquq və vəzifələri həyata keçirməklə bərabər, aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- şöbənin (bölmənin, qrupun) işini planlaşdırır, təhqiqatçıların funksional vəzifələrinin layihəsini hazırlayır;

- raportla məruzə edilən cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya materialın aidiyyəti üzrə göndərilməsinə dair qərar və araşdırma materialı ilə tanış olur, bu barədə raportda qeydiyyat apararaq onu imzalayır və rəhbərə məruzə edir;

- istintaq hərəkətlərinin protokollarının və qərarların cinayət-prosessual qanunvericiliyə müvafiq qaydada qeydə alınmasını təmin edir;

- təhqiqatçıların digər xidmətlərin əməkdaşları, məhkəmə və prokurorluq orqanları, habelə ictimaiyyətlə qarşılıqlı əlaqələrini təşkil edir;

- təhqiqatçıların peşə hazırlığının artırılması üçün tədbirlər görür.

İ.V.Kolesnikov və S.B.Valov bildirirlər ki, cinayətlərin araşdırılmasının spesifik xüsusiyyəti idarə olunan fəaliyyətin spesifikliyindən asılıdır. Bu ondan irəli gəlir ki, cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sosial fəaliyyət olub bir sıra obyektiv səbəblərlə bağlıdır. Məsələn, istintaq aparatları və təhqiqat orqanlarının icraatında olan mövcud cinayət işlərinin sayının azalması və çoxalması ilə; onların açılması və araşdırılmasının ağırlıq dərəcəsi ilə; təhqiqatçıların və müstəntiqlərin ümumi iş yükünün dəyişməsi ilə; onların peşəkar hazırlıqlarının müxtəlif səviyyələrdə olan fərqiindən və.s [6, c. 60].

Daha sonra müəllif yazır ki, cinayətlərin araşdırılmasının düzgün təşkilinə bütövlükdə təhqiqat orqanının rəisi məsuliyyət daşıyır. O müstəntiqin digər xidmət sahələri ilə qarşılıqlı əlaqənin

qurulmasına qanunvericilik normaları əsasında və detallı şəkildə tənzimlənən idarədaxili normativ aktlara görə cavabdehlik daşır.

Demək olar ki, bəzi istisnalarla eyni qaydalar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə də nəzərdə tutulmuşdur. Oxşarlıq isə daha çoxdur.

Cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəetmənin həyata keçirilməsi baxımından AR CPM-in 84-cü maddəsində nəzərdə tutulan prokurorun səlahiyyətləri də müəyyən maraq doğurur. Belə ki, CPM-in 84.3-cü maddəsi ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyin prokuror tərəfindən həyata keçirilməsini müəyyən edir. Qeyd etmək istəyirəm ki, köhnə cinayət-prosesual qanunvericilikdən fərqli olaraq, yeni qəbul olunmuş qanunda “prosesual rəhbərlik” ifadəsindən istifadə edilmişdir. Köhnə qanunda isə “prokuror təhqiqat və istintaqın aparılmasına nəzarət edir” ifadəsi işlədilir. Beləliklə, faktiki qüvvədə olan AR CPM-nə görə prokurorun istintaq və təhqiqat orqanlarına prosesual rəhbərlik etməsi dedikdə, həm də bu orqanların idarə edilməsi nəzərdə tutulur. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının 01 sentabr 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Cinayət-Prosesual Məcəlləsi cinayətlərin araşdırılması sahəsində idarəçiliklə bağlı yenilikləri baxımından fərqlənir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasında cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi daim diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Buna daim ehtiyac duyulmaqdadır. Ona görə ki, uğurlu nəticə yalnız düzgün idarəçilik əsasında mümkündür.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi. Bakı, “Hüquq Yayın Evi”, 2020. 810 səh.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – Москва : Омега-Л, 2006. – 272 с. – (Кодексы Российской Федерации). – ISBN 5-365-00715-8.
3. Основы управления в органах внутренних дел : курс лекций / Е. С. Лысенко [и др.]. – Уфа: Уфимский ЮИ МВД России, 2020. – 200 с. Текст: непосредственный.
4. Управление органами расследования преступлений. Академия управления МВД России, 2000. Под редакцией заслуженного юриста Российской Федерации И.И.Колесникова. 195 с.
5. Смирнов А.В. Уголовный процес : учебник / А.В.Смирнов, К.Б.Калиновский; под общ. ред. проф. А.В.Смирнова. – 4-е изд., перераб.и доп. – М.: КНОРУС, 2008. – 704 с.
6. Колесников И. И., Валов С.В., Гаврилов Б.Я. Организация расследования преступлений органами внутренних дел: курс лекций / под ред. И. И. Колесникова. М.: Академия управления МВД России, 2011. Часть 1. – 248 с.
7. Azərbaycan Respublikası DİN-in 680 №-li 03.11.2011-ci il tarixli Qərarı. “Tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında” Təlimatın təsdiq olunması barədə

POLİS ORQANLARININ ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ FƏALİYYƏTİNİN CİNAYƏT MÜNAKİMƏ İCRAATI ÜÇÜN ƏNHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: polis, cinayət prosesi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, qarşılıqlı əlaqə, səmərəlilik, münasibətlər.

Ключевые слова: полиция, уголовный процесс, оперативно-розыскная деятельность, взаимосвязь, эффективность, отношения.

Key words: police, criminal process, operational-search activity, interconnection, efficiency, relations.

ЗНАЧЕНИЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИЦИИ ДЛЯ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Резюме:

Оперативно-розыскная деятельность осуществляется с целью защиты жизни, здоровья, прав и свобод человека, законных интересов юридических лиц, государственной и военной тайны, а также национальной безопасности от преступных посягательств. К задачам оперативно-розыскной деятельности относятся пресечение готовящихся и совершающихся преступлений; выявление и раскрытие совершенных преступлений; установление лиц, готовящих, совершающих или совершивших преступления; розыск лиц, скрывающихся от судебных, следственных органов и органов дознания, уклоняющихся от отбывания наказания, или пропавших без вести; установление личности неопознанных трупов. Автор рассмотрел значение оперативно-розыскной деятельности органов полиции для успешного осуществления уголовного процесса.

THE IMPORTANCE OF POLICE OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITY FOR CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary:

Operational-search activities are carried out in order to protect life, health, human rights and freedoms, the legitimate interests of legal entities, State and military secrets, as well as national security from criminal encroachments. The tasks of operational-search activities include the suppression of crimes being prepared and committed; identification and disclosure of crimes committed; Identification of persons preparing, committing or committing crimes; The search for persons hiding from judicial, investigative and inquiry authorities who evade their sentences or who are missing; Identification of unidentified corpses. The author has examined the importance of the operational-search activities of the police authorities for the successful implementation of the criminal process.

Polis Azərbaycan Respublikasının icra hakimiyyətinə mənsub olan vahid mərkəzləşdirilmiş, hüquq-mühafizə orqanıdır. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirmək polisin əsas vəzifələrindən biridir. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti isə, öz növbəsində, insan həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, hüquqi şəxslərin qanuni mənafeələrini, dövlət və hərbi sirrini, habelə milli təhlükəsizliyi cinayətkar qəsdlərdən müdafiə etmək məqsədi ilə həyata keçirilir. Şəxsiyyəti, cəmiyyəti və dövləti cinayətkar qəsdlərdən qorumaq cinayət mühakimə icraatının da vəzifələrinə aiddir. Göründüyü kimi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə cinayət mühakimə icraatının vəzifələri müəyyən qədər eynidir, ümumidir. Bu isə, o deməkdir ki, ümumi vəzifənin öhdəsindən gəlmək üçün baxılan iki fəaliyyət növü qarşılıqlı şəkildə, koordinasiya olunmuş formada və sıx əməkdaşlıq şəraitində realizə edilməlidir.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti hüquq-mühafizə xarakterli fəaliyyətlərin bir növüdür, odur ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə dövlətin hüquq-mühafizə funksiyasının həyata keçirilməsinin təşkilati formalarından biri kimi baxmaq olar. Hər bir dövlət özünün digər funksiyaları ilə yanaşı, hüquq-mühafizə funksiyasını da həyata keçirir. Hüquq-mühafizə funksiyasını daşıyan hər bir dövlətdən onun öz ərazisində hüquq qaydasını, ictimai asayışı və huquqa zidd əməlləri qadağan edən qanunların icrasının təmin edilməsi, cinayətkarlığa qarşı səmərəli və davamlı mübarizənin aparılması, dövlətin özünün, cəmiyyətin və şəxsiyyətin cinayətkar qəsdlərdən qorunması, cinayətlərin qarşısının alınması, cinayətin törədilməsinə yol verilməməsi və s. tələb olunur. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti dövlətdən tələb olunan bu məsələlərin həllində əhəmiyyətli vasitələrdən biri kimi çıxış edir.

Müasir şəraitdə cinayətin açılması – istintaq aparatının və əməliyyat-axtarış işçilərinin kollektiv əməyinin nəticəsində baş verir. Praktiki olaraq hər bir cinayət işinin müqəddəratı həyata keçirilən məqsədyönlü, planlaşdırılmış, professional tədbirlərin nəticəsindən bilavasitə asılıdır. Bir

tərəfdən bu, onunla bağlıdır ki, son vaxtlar əksər cinayətlər təkbaşına törədilmir, cinayətlərin və onların izlərinin gizlədilməsi halları artır, əhalinin yerdəyişməsi sürətlənir, lakin şahid bazası isə əksinə azalır. Belə şəraitdə görüləcək əməliyyat tədbirləri qısa müddətdə yerinə yetirilməlidir və tək bir işçi bunların öhdəsindən praktiki olaraq gələ bilməz. Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin bir çox müasir vasitələri, üsulları və metodları tək bir nəfər tərəfindən yerinə yetirilə bilməz. Qanunvericilikdə prosesual və əməliyyat-axtarış funksiyaları arasında qoyulmuş sədd onu diqtə edir ki, cinayətin açılması və araşdırılmasında istintaq və əməliyyat-işçiləri birgə iştirak etsinlər (1, s. 256). Cinayətin törədildiyi andan cinayət məsuliyyəti yaranır və bu andan cinayət-hüquq münasibətləri mövcud olmağa başlayır. Cinayət-hüquq münasibətləri isə daha sonra, prosesual qaydada cinayət işi başlandıqı andan mövcud olmağa başlayır. Bəzi hallarda cinayət-prosesual hüquq münasibətləri daha tez meydana gələ bilər. Cinayət və cinayət-prosesual hüquq münasibətlərinin meydana gəlmə ardıcılığından danışırkən bir mühüm fakta fikir vermək olduqca zəruridir, bu da ondan ibarətdir ki, cinayətin törədildiyi andan prosesual qaydada cinayət işi başlanana qədər müəyyən zaman kəsiyi mövcud olur ki, həmin kəsikdə cinayət-prosesual hüquq münasibətləri hələ meydana gəlmir. Başqa sözlə, zahirən müəyyən boşluq yaranmış olur, əslində isə, faktiki olaraq, heç bir boşluq yaranmır, çünki həmin boşluq əməliyyat-axtarış hüquq münasibətləri tərəfindən doldurulur. Təcrübə göstərir ki, cinayət-hüquq normalarının faktiki olaraq reallaşması cinayət hüquq normalarının hərəkətə gəlməsindən daha əvvəl baş verir (2, s. 26-27).

Göründüyü kimi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, bir qayda olaraq, cinayət-prosesual fəaliyyəti zaman ardıcılığı baxımından qabaqlayır, bunun nəticəsi olaraq, istər artıq baş vermiş, istərsə də, hazırlanan yaxud törədilməkdə olan cinayətlər haqqında məlumatlar əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektlərinə cinayət-prosesual fəaliyyət subyektlərindən daha tez məlum olur. Məhz belə hallarda əməliyyat-axtarış fəaliyyəti cinayət-prosesual sübutetmənin başlanmasını və davam etdirilməsini şərtləndirir. Bu zaman sübutetmə prosesual fəaliyyət olan ilkin yoxlama daxilində də, artıq başlanmış cinayət işi üzrə ibtidai araşdırma daxilində də başlanıla bilər.

Bəzən isə, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti müəyyən mənada cinayət-prosesual fəaliyyətə yardımçı fəaliyyət kimi çıxış edir, çünki iş üzrə əsas icraat və bunun tərkib hissəsi kimi sübutetmə fəaliyyəti artıq cinayət təqibi subyektləri tərəfindən həyata keçirilir və konkret iş üzrə vəzifələrin həlli üçün əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilib-keçirilməməli olması çox zaman məhz işin icraatını aparan cinayət təqibi orqanının vəzifəli şəxsinin iradəsindən asılı olur. Məsələn, CPM-in 85.4.5-ci maddəsinə əsasən, müstəntiqin müvafiq təhqiqat orqanına cinayətin açılması, itkin düşmüş şəxsin və ya əmlakın tapılması üçün əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini tapşırmaq və görülmüş tədbirlər barədə məlumat almaq hüququ vardır. Qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən, cinayət təqibini həyata keçirən orqan əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqandan məlumatlar və sənədlər tələb edə, ondan konkret tapşırıqların icra edilməsini və bunun üçün

əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini gözləyə bilər və s. şəkildə onunla qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərə bilər.

Bəzən isə, bir sıra istintaq hərəkətinin hazırlığı mərhələsinin səmərəsi və ümumiyyətlə, istintaq hərəkətinin gələcək səmərəliliyi bu istintaq hərəkətindən əvvəl həyata keçirilmiş əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin cinayət təqibi orqanına təqdim edilmiş nəticələrinin həcmindən və keyfiyyətindən bilavasitə asılıdır.

Belə ki, istintaq hərəkətlərindən əvvəl həyata keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirləri müstəntiqi (təhqiqatçını) istintaq hərəkətinin hazırlığı mərhələsində zəruri olan ilkin biliklərlə təmin edə bilər. Məsələn, həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan istintaq hərəkətində prosesin digər iştirakçılarının da iştirakı gözlənilirsə (məsələn şahidin dindirilməsi, yaxud şahidlə zərər çəkmiş şəxsin üzvləşdirilməsi və s.), həmin iştirakçılar haqqında əməliyyat-axtarış fəaliyyəti yolu ilə onların şəxsiyyətini xarakterizə edən məlumatların əldə edilməsi sonradan konkret istintaq hərəkətinin həyata keçirilməsi zamanı uğurlu ola biləcək taktiki modellərin tətbiqi üçün zəmin yaradır. Başqa bir misal kimi, hadisə yerinə baxış keçirilməsini göstərmək olar. Baxmayaraq ki, hadisə yerinə baxış ən operativ həyata keçirilən istintaq hərəkətlərindəndir, bəzi hallarda müstəntiqin (təhqiqatçının) hadisə yerinə gəlib çatmasına qədər müəyyən bir zaman keçir və istintaq hərəkətinin səmərəliliyi üçün zəruri olan informasiyanın itməsi təhlükəsi yaranır. Belə hallarda, istintaq hərəkətindən əvvəl həyata keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri zəruri informasiyanın əvəzsiz mənbələri kimi çıxış edə bilər və s. (3, s. 102; 4, s. 60).

Yuxarıda nəzərdən keçirilən hallardan başqa, həmçinin qeyd edilməlidir ki, qüvvədə olan qanunvericilik əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrindən cinayət-prosessual sübutetmədə bilavasitə istifadə edilməsinə də yol verir (AR CPM-in 137-ci maddəsi). Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrindən cinayət-prosessual sübutetmədə istifadə edilməsinin yolverilən olması həm əməliyyat-axtarış fəaliyyəti gedişində qanuna ciddi riayət edilməsinə stimül verir, çünki qanuna riayət edilmənin dərəcəsindən asılı olaraq, konkret əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsinin gələcəkdə sübut kimi istifadə edilməsi məsələsi həll olunur, həm də cinayət-prosessual sübutetmənin imkanlarını genişləndirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Kriminalistika. Dərslik /elmi red. F. Cavadov. Bakı: Qanun, 2010, 752 s.
2. Mustafayev M., Məmmədov F. Cinayət-axtarış hüququnun əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı: Hərbi nəşriyyat, 2002, 328 s.
3. Бочинин С.А. Следственные действия и их соотношение с оперативно-розыскными мероприятиями // Вестник Поволжской академии государственной службы, 2010, № 3 (24), с. 100-105.
4. Шматов М.А., Ильина Е.В. Общность задач неотложных следственных действий и первоначальных оперативно-розыскных мероприятий / Развитие криминологии и криминологических основ совершенствования законодательства о борьбе с преступностью. Материалы всероссийской научно-практической конференции. Волгоград, 22-23 июня 2011, с. 59-62.

Шукюров Ш.Т.,

Доцент кафедры «Административной деятельности в ОВД»

Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики,

полковник полиции, доктор философии по праву, доцент shahin1967@mail.ru

«Правовые основы подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики»

Министерство внутренних дел является одной из основных опор Азербайджанского государства, оно служит делу защиты государственности, независимого государства.

Гейдар Алиев.

В современное время подготовка кадров для органов внутренних дел представляет собою непосредственную зависимость от деятельности государственных органов, их правотворческой деятельности и оказывает прямое воздействие на эффективность работы органов внутренних дел и исполнения их функциональных обязанностей, а также на повышение имиджа полиции и на взаимодействие, правомерное поведение с представителями гражданского общества.

Ермолаев А.В. достоверно обосновывает, что: «В современных условиях успешная реализация задач по борьбе с преступностью, охране общественного порядка и обеспечению общественной безопасности невозможна без формирования высокопрофессионального кадрового потенциала органов внутренних дел». [12,23с.]

Артемьев А. М. указывает, что: «Задачи борьбы с преступностью в современном обществе выходят за рамки узковедомственной проблемы и поднимаются на общегосударственный уровень. В сложившейся ситуации оптимизация профессиональной деятельности и кадрового обеспечения сотрудников органов внутренних дел предполагает неукоснительное соблюдение законности в процессе правоприменительной деятельности».[4]

Ивкова Л.Э. также уделяет внимание вопросу, что: «В настоящее время деятельность полиции в любом государстве направлена не только на поддержание правопорядка, а скорее является частью социальной работы в обществе. В XXI веке полиция имеет более сложные обязанности в дополнение к традиционной правоприменительной деятельности. Ежедневные изменения в обществе требуют скорее защищать и оказывать услуги населению, нежели осуществлять правоприменительную деятельность. Безусловно, полиция является гарантом соблюдения законов государства и личных прав граждан. Для того чтобы соответствовать этим требованиям, полицейские управления нуждаются в квалифицированных кадрах и хорошо разработанной системе их подготовки, «способной незамедлительно и грамотно реагировать на постоянные социальные изменения. Полицейская деятельность уникальна во многих аспектах. Частично – это искусство и ремесло, частично - военное дело и социальная работа. Она характеризуется высокой степенью стресса, наряду с монотонностью и непредсказуемостью».

«Тщательная подготовка является самым ценным инструментом для приобретения надлежащей квалификации, наряду с навыком адаптироваться и справляться с многочисленными сложными и постоянно меняющимися ситуациями. Цель такой подготовки – обеспечить знаниями, которые сочетают теорию и практику и дают возможность новобранцам действовать более эффективно в качестве сотрудников полиции» [14,55 с.]

Обосновывая вышеуказанные высказывания ученых, возникает необходимость и актуальность обращения к правовым основам подготовки кадров для органов внутренних дел в пределах нашего государства, в некоторых вопросах ссылаясь к методам сравнительно-правового анализа.

Правовую основу подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики составляют Конституция Азербайджанской Республики, общепризнанные принципы и нормы международного права, международные договоры Азербайджанской Республики, конституционные законы, закон от 28 октября 1999 года «О полиции», другие законы, нормативные правовые акты Президента Азербайджанской Республики и нормативные правовые акты Кабинета Министров Азербайджанской Республики, а также нормативные правовые акты центрального органа исполнительной власти, осуществляющего функции по выработке и реализации государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере внутренних дел.

Правовыми основами подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики являются основополагающие документы и акты, которые непосредственно определяют, дополняют и направляют эту деятельность в правомерное русло. Правовые основы подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики законодательно закрепляют области этой деятельности, усовершенствуют его неотъемлемые институты, а также структуры, которые непосредственно входят в систему органов внутренних дел. Основы формируют фундаментальные постулаты для дальнейшей деятельности органов, развивают направления взаимодействия с органами государственной власти и органами местного самоуправления, тем самым определяя его непосредственную роль и особое место в государственном управлении.

Правовые основы создают благоприятные условия в особенности для нормотворческой деятельности органов внутренних дел, которые в результате учреждают и развивают все более усовершенствованные и конкретные нормы для столь компетентной формы деятельности.

Правовые основы подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики обладают особыми стабильными гарантиями, учреждают их полномочия, определяют характер взаимоотношений органов государственной власти, закрепляют и выражают высшие правовые нормы, которым не могут противоречить нормативно-правовые акты.

Особую, можно сказать главенствующую, роль среди основ подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики занимает конституция Азербайджанской Республики от 12 ноября 1995 года. Конституция обладает юридической функцией как основного закона государства, которая обладает высшей юридической силой.

Конституция Азербайджанской Республики определяет права и свободы человека высшей ценностью. Она возлагает на государство и его органы обязанность признавать, соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина, которые определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, местного самоуправления и обеспечиваются правосудием.

Конституция Азербайджанской Республики непосредственно определяет широкую и неимоверно незаменимую роль флага в деятельности органов государственной власти, определяет цели, задачи, принципы и полномочия этих органов, а также основы и требования к этим органам и их должностным лицам в области защиты и обеспечения прав и свобод человека и гражданина.

В своей деятельности все органы внутренних дел во всех сферах своей деятельности руководствуются конституцией Азербайджанской Республики, законами, указами и распоряжениями Президента, постановлениями и распоряжениями Кабинета Министров, нормативно-правовыми актами центральных органов исполнительной власти, в основном МВД, а также придерживаются актов местных органов центральных органов исполнительной власти и самоуправления.

Новая конституция Азербайджана достаточно четко закрепила такие принципы, как суверенитет государства и народа; республиканскую форму правления; приоритет прав и свобод человека, их защиту как главную обязанность государства, политический плюрализм; демократический, социальный, правовой и светский характер азербайджанского государства; разделение в нем законодательной, исполнительной и судебной властей; верховенство права с включением в число его источников не только Конституции и других законов республики, но и общепризнанных принципов международного права и международных договоров, сторонником которых является Азербайджанская Республика.[2, 9 с.]

Конституция является стержнем существующей государственной системы, на которой держатся все звенья и сферы деятельности. Целью государственных органов, в особенности органов внутренних дел, а также граждан республики является претворение в жизнь норм конституции. Конституция – это комплекс норм, содержанием которых являются: принципы народного суверенитета и законности; фундаментальные права и свободы человека; основы государственного устройства. Конституция – Основной Закон, под которым подразумевается систематизированный нормативный акт, обладающий высшей юридической силой, и является правовой базой для других законов, всесторонне регулирующих государственно-правовые отношения. Ст.2 закона «О полиции» Азербайджанской Республики от 28 октября 1999 года, которая рассматривает законодательство о полиции, включает конституцию, как составную часть законодательства [6].

Конституция Азербайджанской Республики 12 ноября 1995 года является знаменательно новой вехой в развитии и правовом регулировании органов исполнительной власти. Изменения и дополнения, сделанные в конституции в результате проведенных референдумов 24 августа 2002 года и 18 марта 2009 года, послужили новыми последующими этапами в дальнейшем развитии деятельности органов государственной власти.

Место органов внутренних дел, среди органов исполнительной власти в системе демократических преобразований, которые проводятся в последнее время в нашей стране, ключевое. Поскольку с точки зрения разделения властей вся тяжесть ответственности за конкретные преобразования в обществе в условиях, в которых находится страна, возложена на органы исполнительной власти, в основном на центральные и местные. Конституция и законы, а также акты органов государственной власти являются юридической базой для издания постановлений, решений органами исполнительной власти. Конституция и законы также являются юридической базой, так как в них выражается суверенная воля народа.

Задачей органов государственной власти является утверждение справедливости, свободы, безопасности, обеспечение благополучия всех и каждого. Это, защита независимости, суверенитета и территориальной целостности, гарантии демократического строя в рамках Конституции, утверждения гражданского общества, построения правового, светского государства на основе верховенства законов, обеспечения достойного уровня жизни, сохранения общечеловеческих ценностей.

Охрана жизни, прав, свобод и законных интересов граждан, интересов общества и другие гуманитарные цели административной деятельности органов внутренних дел могут быть достигнуты только на основе социальной справедливости, принципа гуманизма и других принципов, при наличии у граждан права на защиту, при наличии презумпции невиновности и иных нравственно-руководящих идей.[1,46 с.]

Среди конституционных принципов наблюдается принцип привлечения и участия граждан в государственное управление для утверждения гражданского общества, смягчение отношений между государством и гражданином, защищенность граждан со стороны государства и его органов от ущемления прав и свобод. Органы государственной власти служат флагом согласованности для претворения интересов всех и каждого. Этот принцип уместно отражается в деятельности органов внутренних дел, закрепляясь как в ст. 10 закона «О полиции» Азербайджанской Республики от 28 октября 1999 года, так и в ряде других подзаконных актов.

На основе п.1 ст.1 конституции Азербайджанской Республики единственным источником государственной власти является народ Азербайджана, все конституционные полномочия государственной власти исходят от народа. Органы исполнительной власти обладают способностью регулировать общественные отношения и в интересах суверенного народа. Все полномочия для осуществления исполнительной власти приобретаются в результате свободно выраженной воли народа.

Ст.12 конституции определяет высшую цель государства, которая заключается в обеспечении прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики. Реализация этой цели государства возлагается на государственные органы. Органы внутренних дел Азербайджанской Республики также в своей деятельности ставят целью обеспечение прав и свобод человека и гражданина путем обеспечения общественного порядка и общественной безопасности. Цель, поставленная перед государством, её основным законом, является обязательством перед органами государственной власти, а значит и органами исполнительной власти, то есть также органами внутренних дел.

Очень своеобразно и уместно указал ученый-правовед Астапенко П.Н. о сотрудничестве между государством и гражданином, которое на современном этапе можно принять за назначение и основную цель органов полиции развитых государств... «Для государства граждане и общество – клиенты, которым необходимо оказывать качественные услуги, которые должны быть конкурентными и востребованными. Государство для граждан и общества – это партнер, нуждающийся в постоянной поддержке и заботе. Происходит существенное сокращение барьеров между государством и гражданином. Граждане выступают не только в качестве источника власти, но все более и более выполняют функции государственных органов»[5].

В «Научно-Практическом Комментарий к Конституции Азербайджанской Республики» Ш. Алиева к п. ст. 7 конституции прослеживается цель органов государственной власти...«Право представляет собой цель государственной деятельности и полномочий его органов, государство – это инструмент обеспечения права. Это задача присуща государству при реализации любой функции – законодательной, исполнительной, судебной.....» [3,24 с.].

Пункт III ст.25 конституции Азербайджанской Республики полностью запрещает и ликвидирует дискриминацию, обязывает государство и его органы гарантировать равенство прав и свобод человека и гражданина. На основе конституции это положение отражается в п.1 ст.5 закона «О полиции Азербайджанской Республики, что обязывает органы внутренних дел

(полиции) осуществляя свою деятельность - защищать права и свободы человека и гражданина независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, политическим партиям, профессиональным союзам а также других обстоятельств.

Пункт II ст.26 конституции также определяет обязательство перед государством в гарантии защиты прав и свобод каждого. Органы исполнительной власти в своей деятельности придерживаются ряда конституционных принципов, таких как принцип ответственности, принцип гарантии защиты прав и свобод человека и гражданина. Если обратиться к ст.18 конституции Российской Федерации можно заметить, что: «права и свободы человека и гражданина являются непосредственно действующими. Они определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, местного управления и обеспечиваются правосудием».[10,6 с.]

Пункт III ст.27 конституции Азербайджанской Республики определяет право каждого на жизнь, но в IV пункте этой статьи в порядке исключения с целью использования мер административного пресечения, как одного из институтов, который относится к методам деятельности органов внутренних дел, предусмотрено право сотрудников полиции применять огнестрельное оружие. На основе вышеуказанной статьи конституции, статьи 17, 26, 27-ая закона «о полиции» Азербайджанской Республики определяет права и обязанности по ношению, применению, использованию и другие сферы связанные с огнестрельным оружием.

Пункт I ст.28 конституции устанавливает право каждого на свободу, тем самым II-ой пункт этой же статьи свидетельствует о том, что это право может быть ограничено только в предусмотренном законом порядке путем задержания, ареста или лишения свободы. Пункт III ст.5 закона «о полиции» Азербайджанской Республики также указывает, что всякое ограничение граждан в их правах и свободах со стороны органов внутренних дел допустимо лишь на основании и в порядке, прямо предусмотренных законом. Пункт IV ст.5 закона показывает, что во всех случаях ограничения прав и свобод гражданина сотрудник полиции обязан разъяснить гражданину основание и повод такого ограничения, а также зарождающиеся в связи с этим его права и обязанности. В законе «о полиции» (ст.21,22,23) предусматриваются положения ограничений права на свободу со стороны полиции, сроки ограничений права на свободу, а также обязанности сотрудников полиции связанные с ограничениями свободы.

Пункт I ст.33. конституции Азербайджанской Республики закрепляет право на неприкосновенность жилья, пункт II этой же статьи предусматривает исключительные случаи, установленные законом, что создает правовые основы, также на основе статей 24,25 закона «О полиции» Азербайджанской Республики для сотрудников полиции право входа в жилище против воли проживающих в ней лиц.

Пункт I ст.46 конституции Азербайджанской Республики утверждает право каждого на защиту чести и достоинства. Пункт III ст.46 конституции показывает, что никто не может быть подвергнут пыткам и истязаниям, никто не может быть подвергнут обращению или наказанию, унижающему человеческое достоинство. Тем самым указывая в п. II ст.5 закона о полиции Азербайджанской Республики на недопустимость применения пыток, насилия, другого жесткого и унижающего человеческое достоинство обращения, создает обязательство перед органами внутренних дел.

На основании п. I ст.71 Конституции органы исполнительной власти, а также органы внутренних дел Азербайджанской Республики обязаны своей деятельностью соблюдать и

защищать права и свободы человека и гражданина и тем самым создавать им гарантии. Деятельность органов исполнительной власти на всех уровнях гарантируют соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина. Тем самым Конституция создает обязательство перед каждым органом исполнительной власти в области по соблюдению и защите прав и свобод человека и гражданина.

Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. «Утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства».[11,136с.] Такой подход формирует новые институты ответственности государства за свою деятельность перед человеком и гражданином.

Хотелось бы еще раз указать что, наиболее значимым и приоритетным из источников права в Азербайджанской Республике является конституция. Конституция находится на высшей ступени иерархии источников права и тем самым обладает в государстве наивысшей юридической силой. Это ядро правовой системы, содержание которой служит базой нормативно-правовых актов органов государственной власти, а значит и органов исполнительной власти.

Ст. 147 Конституции определяет юридическую силу основного закона Азербайджанской Республики. Пункт I ст.147 гласит о том, что Конституция имеет высшую юридическую силу в Азербайджанской Республике. Значит, никакой другой нормативно-правовой акт не обладает юридической силой выше, чем Конституция, Каждый нормативно-правовой акт обладает юридической силой, но не выше и не более, чем Конституция. Органы исполнительной власти, в особенности органы внутренних дел в своей нормотворческой деятельности должны соблюдать и придерживаться того основного фактора, что в системе законодательства Азербайджанской Республики Конституция имеет высшую юридическую силу. Конституция обладает верховенством над другими нормативно-правовыми актами.

Некоторые конституции СНГ дают развернутую характеристику принципа верховенства закона. Например, ст.7 Конституции Республики Беларусь раскрывает новые грани верховенства закона: государство, все его органы и должностные лица действуют в пределах Конституции и принятых в соответствии с ней актов законодательства. Правовые акты или их отдельные положения, признанные в установленном законом порядке противоречащим положениям Конституции, не имеют юридической силы.

На основании ст. 7 Конституции Молдовы указано, что ни один закон или иной нормативный правовой акт, противоречащий нормам Конституции, не имеет юридической силы [13, 10 с.].

Органы внутренних дел Азербайджанской Республики на всех уровнях ссылаются и основываются на Конституцию Азербайджанской Республики. Лишь Конституция первично закрепляет деятельность органов внутренних дел, указывает на пределы полномочий органов исполнительной власти в этой сфере деятельности, а также определяет взаимодействие органов исполнительной власти с другими органами государственной власти и органами самоуправления, но не дает четких границ. Конституция устанавливает цель, задачи, конституционные принципы и обязательства органов государственной власти, ее ветви исполнительной власти, в том числе и органов внутренних дел.

Также основополагающим правовым документом в деятельности профессиональной подготовки сотрудников органов внутренних дел является закон «О полиции» от 28 октября 1999 года, который содержит в себе правовые нормы, наделяющие сотрудника полиции правом применения, порядком и основанием применения физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия, ношения и хранения огнестрельного оружия и специальных

средств, а также устанавливает запреты и ограничения гарантий, связанные с применением огнестрельного оружия.

Статья 2-ая закона «О полиции» Азербайджанской Республики, определяет законодательство о полиции, которое состоит из конституции Азербайджанской Республики, закона о полиции, других нормативно-правовых актов Азербайджанской Республики, международных договоров, поддерживаемых Азербайджанской Республикой. Глава IV-ая закона о полиции Азербайджанской Республики устанавливает «Основы прохождения службы в полиции», которые заключаются в принятии сотрудника полиции на службу и в других последовательных этапах (статья 28).[6]

Содержание данной статьи устанавливает начальный возрастной ценз приема на службу, требования к гражданам, которые определяют его личные, деловые качества, физическую подготовку, образовательный уровень, способности выполнения дальнейших обязанностей в служебной деятельности. Также указаны требования по приему, которые определяют проверку, прохождение подготовительных курсов и ряд других последовательных этапов. VIII-ой пункт 28-ой статьи закона о полиции Азербайджанской Республики указывает о том, что прием на службу в полицию и правила прохождения службы регулируются положением, утвержденным соответствующим законом Азербайджанской Республики.

Закон Азербайджанской Республики об утверждении «Положения о прохождении службы в органах внутренних дел Азербайджанской Республики» от 29 июня 2001 года также непосредственно оказывает свое влияние на подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики. Данное положение устанавливает правила и условия прохождения службы в полиции и других органах и частях, входящих в систему соответствующего органа исполнительной власти, основы правового положения должностных лиц данных органов.[7]

Закон Азербайджанской Республики от 21 июля 2000 года №926-ПQ «О государственной службе» играет особую роль в подготовке кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики, регулирует отношения между государством и государственными служащими в области государственной службы в Азербайджанской Республике и вопросы, связанные с правовым положением государственных служащих, распространяется на служащих, проходящих государственную службу в органах исполнительной, законодательной и судебной власти.[8]

Определенно значимую роль в деятельности подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики играют акты Президента Азербайджанской Республики.

Подписанным великим лидером Гейдаром Алиевым, 9 августа 1994 года Указом «О мерах по усилению борьбы с преступностью, укреплению законности и правопорядка» было положено успешное начало борьбе с организованной преступностью в стране. Именно мерами, принятыми под руководством и контролем Гейдара Алиева, были изъяты десятки тысяч единиц незаконно хранившегося огнестрельного оружия и боеприпасов, обезврежены сотни преступных формирований. В 1994-1996 годах были предотвращены многие опасные и особо тяжкие преступления, в том числе попытки государственных переворотов.

Подписанным великим лидером Гейдаром Алиевым 9 августа 1994 года Указом «О мерах по усилению борьбы с преступностью, укреплению законности и правопорядка» было положено успешное начало борьбе с организованной преступностью в стране.

Реализация под руководством Президента Ильхама Алиева, достойного последователя Гейдара Алиева важных, судьбоносных для нашего народа и государства проектов стала логическим результатом надежной охраны общественного порядка. Главой государства,

который всегда высоко ценит верность личного состава принесенной присяге, были предприняты необходимые меры для развития органов внутренних дел.

На основании принятой в 2004 году по инициативе уважаемого Президента «Государственной программы по усовершенствованию деятельности полиции» была проделана значительная работа по проведению структурных преобразований, применению прогрессивных форм в обеспечении общественного порядка. [15]

Указом Президента Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым, от 04.08.2016 года №1007 был утвержден «Устав Полицейской академии» Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики, где указано, что основная цель Академии заключается в подготовке кадров с высшим юридическим образованием для Министерства внутренних дел и организация дополнительного обучения сотрудников правоохранительных органов. Основными направлениями деятельности Академии являются учебно-воспитательная, методическая, научно-исследовательская и редакционно-издательская работа. Одними из основных задач Академии являются: подготовка кадров с теоретическими и практическими знаниями, интеллектуальным мышлением, высшим юридическим образованием для службы в органах внутренних дел, осуществление дополнительного образования в соответствии с потребностями; организация учебного процесса студентов на высоком уровне, обеспечение интеллектуального, культурного и духовного развития меняющегося коллектива, формирование характеристики профессионализма; организация проведения научных исследований по актуальным вопросам деятельности органов внутренних дел; проведение фундаментальных и прикладных научных исследований; подготовка научных и научно-педагогических кадров, а также выполнения другие обязанностей, предусмотренных Законом Азербайджанской Республики «Об образовании».

Особенно главную роль и определенно целенаправленную деятельность в области подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики играют акты Министерства Внутренних Дел Азербайджанской Республики. Хотелось бы отметить «Инструкцию по организации профессиональной подготовки в органах внутренних дел» утвержденную постановлением МВД от 20 июня 2012 года № Q8-001-12. Инструкция регулирует вопросы повышения и совершенствования интеллектуального и профессионального уровня, эффективную и непрерывную организацию профессиональной подготовки и учений рядового и начальствующего состава органов внутренних дел.

Указанные законодательные и иных нормативные правовые акты составляют правовую основу деятельности ОВД по организации профессиональной подготовки, ответственность за которую возложена на руководителей кадровых подразделений соответствующих органов МВД Азербайджанской Республики. Знание правовых основ организации рассматриваемого вида деятельности позволит субъектам управления упорядочить служебную деятельность сотрудников подразделений профессиональной подготовки управлений по работе с личным составом МВД Азербайджанской Республики, подчинённых в соответствии с требованиями законов и иных нормативных правовых актов, правильно применить в складывающейся обстановке предоставленные им служебные полномочия.

Целенаправленной основой реализации государственных образовательных стандартов является непрерывный процесс в подготовке кадров, предусматривающий наличие системы проектируемых результатов: проверка уровня актуального развития обучающихся и прогнозирование ближайшей перспективы их развития. Такой подход позволяет создать образовательную среду, стимулирующую формирование индивидуальности, формирование персонального опыта, делает возможным выстраивание индивидуальных образовательных

траекторий, учитывающих профессиональную деятельность сотрудника органов внутренних дел.

Список использованной литературы:

- 1.Административная деятельность органов внутренних дел. Часть Общая. Учебник. Издание третье, с изменениями и дополнениями./ Под ред. доктора юр. наук, проф. А.П. Коренева–М.: Московская академия МВД России, Центр юридической литературы «Щит», 20001.-309 с.
- 2.Ахмедов М.Б. Конституция Азербайджанской Республики – как основа уголовно-правовой охраны граждан от преступных посягательств. Учебное пособие. Баку,2004.-68 с.
- 3.Алиев Ш.М. Научно-практический комментарий к Конституции Азербайджанской Республики Б.2000.736с.
- 4.Артемьев А. М. Реализация кадровой политики МВД России в сфере подготовки кадров: организационно-правовые аспекты. Специальность 12.00.14- административное право; финансовое право; информационное право автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук Москва-2003.30 с.
- 5.Астапенко П.Н. «Конституционно-правовые основы деятельности полиции (милиции) Стран Европейского Союза и Российской Федерации (сравнительно-правовой анализ)» Специальность 12.00.02–конституционное право; муниципальное право. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва–2009. www.google.ru.oldvak.ed.gov.ru/common/img/.../AstapenkoPN.doc
6. Закон о Полиции Азербайджанской Республики от 28 октября 1999 года. www.mia.gov.az
- 7.Закон Азербайджанской Республики об утверждении Положения о прохождении службы в органах внутренних дел Азербайджанской Республикиг. Баку, 29 июня 2001 года.№ 168-ПГ. www.mia.gov.az
- 8.Закон Азербайджанской Республики от 21 июля 2000 года №926-ПQ «О государственной службе» http://continent-online.com/Document/?doc_id=30589357&show_di=1#pos=0;100
- 9.Конституция Азербайджанской Республики.- На русском языке. Баку, «QANUN»,2009.60 с.
- 10.Конституция Российской Федерации (с гимном России). - Москва: К65 Проспект. 2013.-32 с.
- 11.Михалева Н.А. Конституционное право зарубежных стран СНГ: Учеб. пособие. - М.:Юрист,1999.-352с.
- 12.Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов. Научное издание. Тезисы докладов Международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию милиции Беларуси (Минск, 10 февраля 2017 г.) 498 с. Ермолаев А.В. Формирование правовых и организационных основ профессионального образования сотрудников белорусской милиции (1991–2002 гг.).23-24 с.
- 13.Сравнительный анализ Конституций Государств участников СНГ (ответственный редактор. д.ю.н, профессор В.Г. Вишняков) Москва-2006. 209с.
- 14.Ивкова Л.Э.«Сравнительный анализ профессиональной полицейской подготовки в России, Великобритании и США». Калининградский филиал СПбУ МВД России. 53-60с. https://klif.univer.mvd.ru/upload/site126/document_file/3orC6Tmkul.pdf
- 15.Ильхам Алиев принял участие в церемонии посвященной 95-летию создания азербайджанской полиции. 02 июля 2013, 11:30 <https://ru.president.az/articles/8594/print>

DİN-in Polis Akademiyası “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent

Rafiq İslam oğlu Nəcəfquliyev
email: necefquliyev75@mail.ru

“Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” fənninin daxili işlər orqanları üçün peşəkar kadrların hazırlanmasında rolu və yeri

Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində təşkil edilən fəaliyyətlər, o cümlədən hüquq-mühafizə fəaliyyəti özünəməxsusluğu ilə xarakterizə olunur. Mürəkkəbliyi ilə xarakterizə olunan hüquq-mühafizə fəaliyyətinin strukturunda daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti xüsusi çəkiyə malikdir. Əsas məqsədi sosial-təhlükəli halların qarşısının alınması, xüsusən ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, cinayətlərin qarşısının alınması və açılması olan daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti əsasən üç təşkilati-hüquqi forma vasitəsilə həyata keçirilir. Daxili işlər orqanlarının təşkilati-hüquqi formaları olan əməliyyat-axtarış və cinayət-prosessual fəaliyyətindən fərqli olaraq, inzibati fəaliyyət məzmun baxımından daha geniş sayılır. Daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların yerinə yetirilməsində inzibati fəaliyyət mühüm rola malikdir. Təyinatına uyğun olaraq bu fəaliyyət daxili işlər orqanlarına məxsus inzibati-hüquqi vasitələrlə həyata keçirilməklə, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərinin müdafiəsinə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, eyni zamanda cinayətkarlığın və digər hüquqpozmalarda profilaktikasının həyata keçirilməsinə yönəlmişdir.

Hüquq ədəbiyyatlarında vahidin ayrı-ayrı hissələri qismində qəbul edilən daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti bir neçə aspekt üzrə fərqləndirilir. Onlara aiddir:

- inzibati fəaliyyət icraedici-sərəncamverici fəaliyyətdir;
- inzibati fəaliyyət struktur vahidlərin fəaliyyətinin təşkil olunmasıdır;
- inzibati fəaliyyət inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraatdır;
- inzibati fəaliyyət iyerarxiya və subordinasiya münasibətlərinin tənzimlənməsidir.

Məlumdur ki, tədris prosesi daxilində istənilən fəaliyyət sahəsi və (və ya) qanunauyğunluqlar müxtəlif pillə və səviyyələrdə tədris edilir. DİN-in xüsusi ali təhsil müəssisəsi olan Polis Akademiyasında əyani və qiyabi təhsil üzrə bakalavriat təhsil səviyyəsində adı çəkilən fəaliyyət “Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” (bundan sonra - “DİO-nun inzibati fəaliyyəti”) fənni vasitəsilə tədris olunur. Fənnin strukturuna ictimai qaydanın qorunması, ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, cinayətkarlıq və digər hüquqpozmalarda mübarizə sahəsində daxili işlər orqanlarının xidmət və aparatlarının fəaliyyətinə aid mövzular daxildir. “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” fənninin tədrisi prosesində təhsilənlərə xidməti vəzifə və funksiyaların peşəkarcasına yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan istiqamətlər üzrə mövzular tədris edilir. Mövzular daxilində dövlətin daxili işlərinin idarə edilməsinin məzmunu və xüsusiyyətlərinə, ictimai qaydanın və təhlükəsizliyin məzmununa, inzibati fəaliyyətin həyata keçirilməsinin forma və metodlarına, həmçinin bu fəaliyyətin subyektlərinə və onların hüquqi vəziyyətlərinə xüsusi önəm verilir.

Daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların məzmun və xarakterik xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq, onların peşəkarcasına və qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq tərdə təhsilənlərə öyrədilməsi üçün kafedra tərəfindən müvafiq tədris-metodiki tədbirlər həyata keçirilir. Polis Akademiyasının tədris planına uyğun olaraq “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” fənninin tədrisi prosesində verilən nəzəri biliklərin təcrübə ilə əlaqələndirilməsi, xüsusən təhsilənlərdə peşə

vəzifələrinin icrası prosesində situasiyaya uyğun davranmaq qabiliyyətinin formalaşdırılması məqsədilə tədris kampusunda “Şerti yaşayış” sahəsi nümunəsində fənn kabinetini fəaliyyət göstərir. Fənn kabinetinin strukturuna Bakı şəhərinin Səbail, Yasamal və Binəqədi rayonlarının bir hissəsinin maketləri daxildir. Maketlərdə müxtəlif növ kütləvi tədbirlərdə polis fəaliyyətinə aid təqlid nümunəsi əks etdirilir. İşıqlandırma və istifadə olunan digər elementlərin fərqləndirilməsi hesabına idarəetmə imkanları olan bu təqlid modeli kütləvi tədbirlərdə polis qüvvə və vasitələrinin yerləşdirilməsinə və xüsusi şəraitlərdə operativ idarə olunmasına həsr edilmişdir. DİO-nun inzibati fəaliyyəti fənnindən seminar-təcrübə dərslərinin bir sıra mövzuları məhz həmin fənn kabinetində tədris edilir.

Qeyd edilməsi yerinə düşər ki, fənn daxilində “Polis sahə inspektorları və rəislərinin işinin təşkili” mövzusu vasitəsilə vətəndaşlara yaxınlığı ilə xarakterizə olunan bu xidmət haqqında məlumatlar tədris olunur. Müstəqil dövlətçilik tariximizdə bu institutun formalaşması 12 mart 2007-ci ilə təsadüf edir. Tədris prosesində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə polis sahə məntəqələrinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi mexanizmi, polis orqanlarında polis sahə rəisi vəzifəsinin yaradılması, yeni səlahiyyətlərin strukturunu və məzmunu haqqında məlumatlar verilir. Dünya dövlətlərinin müasir təcrübəsinə əsaslanan ictimai asayişin təmin edilməsi prosesində vətəndaş cəmiyyəti institutlarının imkanlarından istifadə edilməsi haqqında məlumatların təhsil prosesində öyrədilməsində məqsəd vətəndaş məmnunluğunun təmin edilməsinə yönələn yeniliklərin təhsilalanlara çatdırılmasıdır. Polisin bu inzibati fəaliyyət modeli çərçivəsində müasir idarəetmə elmində və son dövrlər təcrübədə tətbiqinə daha çox rast gəlinən əlaqələndirmə funksiyasından istifadə edilir. Bu fəaliyyət modelinə əsasən yaşayış yeri üzrə ictimai asayişin təmin edilməsi ilə bağlı yaranan sosial problemlərin birgə həlli üçün ayrı-ayrı şəxslər könüllülük əsasında polis orqanları tərəfindən ictimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin olunması işinə cəlb edilir. Diqqət çəkən xüsusi bir məqam ondan ibarətdir ki, ictimai şüaranın fəaliyyəti Azərbaycan xalqının multi-kultural dəyərlərinə əsaslanır. Məhz bu səbəbdən də ictimai şüaranın üzvləri sırasına həmin ərazinin sakinləri sırasından olan nüfuzlu şəxslər dəvət edilir. İctimai şurada ağsaqqallara, müharibə veteranlarına, ziyalılara, sosial sahə üzrə işçilərə daha çox üstünlük verilməsi vəzifələrin icrasında effektivliyin artmasına zəmin yaradır.

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” fənnində müasir dövrdə polis fəaliyyətinin növbəti bir istiqaməti olan ölkənin bütün şəhər və rayonlarında tətbiq edilən “Təhlükəsiz şəhər” Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Mərkəzi və “102 xidməti - Zəng mərkəzi Sistemi” tədris olunur. İlk adını çəkdiyimiz sistem vasitəsilə əhalinin daha çox olduğu ictimai yerlərdə videokamera ilə müşahidənin aparılması hesabına ictimai asayiş təmin edilir. Həmin ərazilərdə hüquqpozma törədilməsi ilə bağlı istənilən narahatçılıq haqqında məlumatlar dərhal dislokasiyada olan polis əməkdaşlarına ötürülür. Bundan əlavə, dərslərdə profilaktik fəaliyyətin struktur elementi kimi təhlükəsiz şəhər kameraları haqqında fəaliyyətə dair məlumatlara da yer verilir. Səslənən fikirlərdə statistik göstəricilərin əsasında təhlillərdən istifadə edilir. Məsələn: inzibati sahə təcrübəsində görülən işlərin nəticəsi barədə statistik məlumatlara görə 2019-cu ildə xırda xuliqanlıq inzibati xətasına görə 10252 protokol, 2020-ci ildə isə 8506 fakt üzrə protokol tərtib edilmişdir. Respublika üzrə 2019-cu ildə xuliqanlıq cinayətləri 790 fakt, 2020-ci ildə isə 502 fakt olmuşdur. “Təhlükəsiz şəhər” Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Mərkəzinin kameralarının quraşdırılması ilə həmin ərazilərdə ictimai asayişin pozulması və digər hüquqpozmaların törədilməsi faktlarının nəzərəcarpacaq dərəcədə azalması diqqətə çatdırılır.

Qeyd edilməsi yerinə düşər ki, tədris prosesində professor-müəllim heyəti tərəfindən respublika üzrə mərkəzləşdirilmiş inzibati fəaliyyət modelinin növbəti bir nümunəsi olan “102 xidməti - Zəng mərkəzi Sistemi” haqqında sistemli izahlar verilir. Burada daxil olan zənglərə

operativ reaksiya verilməklə məlumatların yerli polis orqanlarına ötürülməsi, sonradan isə onun həlli üzrə həyata keçirilən fəaliyyətin koordinasiyasına aid nümunələr foto və video təqdimatlarda göstərilir.

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” fənninin tədrisində mövzuların daha asanlıqla mənimsənilməsi üçün professor-müəllim heyəti real hadisələrə əsaslanan misalların verilməsinə üstünlük verir. Bu baxımdan ölkədə baş verən sosial-mədəni hadisələrin təcrübəsindən geniş istifadə olunur. Qeyd edilir ki, 2015-ci ildən başlayaraq Azərbaycan beynəlxalq idman yarışları üçün ev sahibliyinə başlamışdı. İlk yay Avropa, daha sonra İslam Həmrəylik oyunları, Bədii gimnastika yarışları, UEFA Avropa Liqası və Formula 1 tədbirləri prosesində ictimai asayişin təmin edilməsi təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi polisin fəaliyyətində artıq növbəti mərhələyə keçidi şərtləndirdi. Yarışlar dövründə beynəlxalq və yerli təşkilat komitəsi ilə birgə fəaliyyət prosesində polisin yeni təcrübəsi formalaşdı. Ənənəvi fəaliyyətdən fərqli olaraq yeni təcrübəyə əsaslanan polisin istifadəsinə müasir resursların daxil edilməsi ilə nəticələr nəzərəcarpacaq dərəcədə yüksəldi. Bunlardan biri qismində dövlət yol polisi və pasport-qeydiyyat xidmətlərinin məlumat bazalarına inteqrasiya olunan texniki məlumat almaq imkanı olan mobil avadanlıqların polis əməkdaşlarının istifadəsinə verilməsini qeyd edə bilərik.

Son illərdə polisin fəaliyyətində məlumat-portal sisteminin istifadəyə verilməsi ilə ayrı-ayrı xidmətlərin işində informasiya təminatı sahəsində köklü dəyişiklik yaranması haqqında mövzular daxilində məlumatlar növbəti bir yenilik nümunəsi kimi təhsilalanlara çatdırılır. Bu sistem qanunvericiliklə mühafizə edilən sirlər istisna olunmaqla, ərazi polis orqanlarının elektron-hökumət məlumat bazasına inteqrasiyasına əsaslanır. İctimai asayişin təmin edilməsi işinə cəlb edilən polis xidmətlərinin qarşılıqlı fəaliyyəti prosesində zəruri sayılan məlumat mübadiləsinin mümkünlüyü xüsusilə qeyd olunur.

Pandemiya şəraitində sanitar-epidemioloji vəziyyətin idarəedilməsi üçün tətbiq edilən karantin tədbirləri çərçivəsində hərəkətinə icazə verilən şəxslərin və nəqliyyat vasitələrinin sərbəst hərəkəti və mümkün saxta icazələrin qarşısının alınmasında qeyd edilən məlumat-portal sisteminin rolu mövzu daxilində ayrıca olaraq izah edilir. Ölkəmizdə “Covid-19” virusuna görə test cavabları pozitiv çıxan şəxslər, həmçinin bu virusdan ev şəraitində müalicə alan xəstələr haqqında informasiyanın məlumat-portal sistemində inteqrasiya olunması hesabına polis əməkdaşları tərəfindən karantin müddətində onların izolyasiyasına nəzarət edilməsinin mümkünlüyü haqqında məlumatlara da yer verilir.

Konkret sahələr üzrə, xüsusən polisin inzibati fəaliyyətinin vacib hissəsi olan polis sahə rəislərinin gündəlik iş fəaliyyəti haqqında nəzəri biliklərin öyrədilməsi ilə yanaşı, onun tətbiqi sahəsində bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması məqsədilə kafedranın təşəbbüsü ilə “İnzibati sahə” tədris modulu yaradılmışdır. Tədris modulunda polisin üzərinə düşən vəzifələrin icrası, yerli dövlət və polis orqanları, o cümlədən polis sahə məntəqələri və polis sahə inspektorlarının fəaliyyəti üçün zəruri olan digər məlumatlar nəzərdə tutulmuşdur. Tədris modulu təyinatı baxımından təhsilalanlarda polis sahə inspektorları və sahə rəisləri xidmətinin fəaliyyəti barədə real təsəvvürlərin yaradılmasına xidmət edir. Modulda sahəvi fəaliyyətlərə dair maarifləndirici məlumatlar, meteoroloji şəraitdən asılı olmayaraq gün ərzində vaxt və qüvvələrin bölgüsü əsasında polis naryadları xidmətlərinin aparılması nümunəsi olan tablolar, həmçinin Bakı şəhəri Nərimanov rayon ərazisinin inzibati ərazi vahidləri üzrə sərhədləri ayırd edilən maket görüntülərdən istifadə edilir. Tədrisin bu modulda aparılması hesabına təhsilalanlarda real situasiyalara uyğun fəaliyyət göstərmək yönündə peşə vərdişləri formalaşır. Bu məqsədlə təhsilalanlar ilə dərslərdə müxtəlif mövzular daxilində “Polis sahə rəisi və ya inspektoru tərəfindən vətəndaşların qəbulu jurnalı”, “İnzibati sahənin pasportu, pasport-qeydiyyat rejimi, xüsusi icazə sisteminə aid xidməti sənədlər, polis orqanlarında qeydiyyatda olan şəxslərlə

bağlı profilaktik işlərin maketi hazırlanır, eləcə də inzibati xəta üzrə icraat materiallarının toplanılması, “Xırda talama inzibati xətasına dair statistik kart” və “İnzibati xəta törətmiş şəxsə dair” statistik kart doldurulmaqla, zəruri hesabat sənədlərinin nümunələri tərtib edilir.

Hər tədris ilində DİN-in Polis Akademiyası rəhbərliyinin bilavasitə iştirakı ilə digər kafedralar ilə birgə əyani təhsilin V kurs təhsilalanları ilə əməliyyat-taktiki təlimlərin həyata keçirilməsi xüsusilə qeyd oluna bilər. Bu təlimdə “Şərti polis orqanları” siniflərində rollu oyun interaktiv təlim metodu əsasında kursantlar inzibati ərazi vahidində olduğu kimi polis əməkdaşları qismində fəaliyyət göstərilir. Təlim prosesi növbətçi hissəyə vətəndaş müraciətlərinin daxil olması, törədilən hüquq-pozmaya veriləcək rəsmi reaksiya, həmçinin polisin müxtəlif xidmətləri tərəfindən ediləcək hərəkətlər üzrə fəaliyyəti özündə əks etdirir. Bu prosesdə kafedranın professor-müəllim heyəti tərəfindən təhsilalanların peşə bacarıqlarının tətbiqi qiymətləndirilir, eyni zamanda yol verilən nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün elmi-təcrübi tövsiyələr verilir.

Göründüyü kimi, kafedrada tədris edilən “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” fənni vasitəsilə daxili işlər orqanlarının aparat, xidmət və hissələrinin ətraflı öyrənilməsi təhsilalanların gələcək fəaliyyətlərində tələb edilən nəticələrin əldə olunmasına xidmət edir. Zənnimizcə, kafedranın professor-müəllim heyəti tərəfindən qabaqcıl dövlətlərin təcrübəsinin davamlı olaraq öyrənilməsi və tətbiqi, eyni zamanda müasir dövrün tələblərinə əsaslanan biliklərin öyrədilməsi vəzifələrimizin öhdəsindən hər zaman olduğu kimi layiqincə gəlməyimiz üçün əsasdır.

Müasir dövrdə polis əməkdaşlarının təlim keyfiyyətinin artırılması üçün istiqamətlər və tədbirlər

DİN-in Polis Akademiyasının “Dil hazırlığı” kafedrasının baş müəllimi, Qabaqcıl təhsil işçisi, f.ü.f.d. Əliyeva Fərqanə Aydın qızı

Qloballaşan dünyada sivilisasiyanın ən mütərəqqi sahəsi sayılan təhsil prosesinin durmadan inkişafı, müasir tələblər səviyyəsində təkmilləşdirilməsi, yenidən qurulması tələb olunur. Bu gün müstəqillik yolunda uğurla addımlayan Azərbaycanın təhsil quruculuğu sahəsində qazandığı nailiyyətlər aparılan ardıcıl və davamlı təhsil siyasətinin nəticəsi kimi meydana çıxmışdır. İlk növbədə insan resurslarının təkmilləşdirilməsi, gənc nəslin beynəlxalq standartlara cavab verən, milli-mənəvi dəyərlərə rəğbətlə yanaşan, İKT-dən istifadə etmək bacarığına yiyələnməklə işini quran kadrlar kimi yetişdirilməsi prioritet məsələ kimi qarşımızda duran ən vacib amildir.

Bu gün təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yolunda aparılan işlərdən ən başlıcası texniki tərəqqi dövründə yeni təhsil islahatından, Milli kurikulum və fəal təlimin üsul və vasitələrindən xəbərdar olan, İKT bacarıqları yüksək olan müəllim kadrlarının xüsusi təyinatlı müəssisələrə cəlb olunmasıdır. Orta təhsilini bu üsul və vasitələrlə başa vuran gənc üçün sxematik dərslərin dinlənilməsi sıxıcı gəlir və onlarda idraki bacarıqların inkişafına mane olur. Əgər bu gün müstəqil Azərbaycanımızın təhsil sistemi dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunursa, təhsilimizin ayrı-ayrı mərhələləri təhsilin dünya

standartları tələbləri səviyyəsində qurulur və əsaslı təkmilləşdirmə işləri aparılırsa, deməli, pedaqoji prosesdə iştirak edənlərin hamısı “pedaqoji texnologiya” anlayışlarının mahiyyətini daha mükəmməl həyati mövqedən mənimsəməli, buna uyğun fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirməli və müasir dərsin üsul və metodlarını bilməlidir.

Müəllimin təlim texnologiyalarını aşağıdakı əməliyyatlar təşkil edir:

1. bilikləri əldə etmək üçün əməliyyatlar;
2. təlimin, təhsil-tərbiyənin məqsədlərini layihələndirmək üçün əməliyyatlar;
3. təlim, təhsil-tərbiyə prosesini təşkil etmək üçün əməliyyatlar;
4. bilikləri müəllimdən (fasilitatordan) kursantlara ötürmək üçün əməliyyatlar.

Təhsil əsri, intellekt əsri hesab edilən XXI yüzilliyin cəmiyyət həyatında baş verən yeniliklər qırmızı xətt kimi təhsildən, təlim prosesindən keçir. Təhsildə modernləşmə mütləq milli baza əsasında onun inkişaf səviyyəsi kimi nəzərdə tutulmalı, tarixilik, varislik, müasirlik vəhdətdə və dinamikada nəzərə alınmalıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin təhsil təcrübəsi göstərir ki, adi ünsiyyət yaratmaqdan tutmuş, kiçik layihələr qurub reallaşdırmağa qədər ən müxtəlif qabiliyyətləri özündə əks etdirən bacarıqlar mükəmməl bir sistemin tərkib hissələridir. Belə sistemləri isə tələbəni (kursantı) auditoriyada təlimin obyektinə kimi yox, subyektinə kimi qəbul edən təlim metodları və integrativ fənlərin köməyi ilə yaratmaq mümkündür.

Təhsil müəssisələrində, o cümlədən, Polis Akademiyasında da tədris prosesində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi, dünya təhsil sistemində inteqrasiya məsələlərinə ciddi yanaşılır və interaktiv, müasir texniki avadanlıqla təchiz olunan dərs otaqları yaradılmışdır.

Təhsilin keyfiyyəti bir təkcə şərt deyil, həm də prosesdir. Keyfiyyətli təhsil prosesinin əsas tərkib hissələrindən biri dərsin təşkili və onun idarə edilməsidir: onun mərhələləri, təlimin forma, üsul və metodlarıdır; onun qurulması, optimal düzgün həllinin tapılmasıdır.

B.A.Suxamlinski demişdir: “Dərs müəllimin ümumi və pedaqoji mədəniyyətinin güzgüsüdür, onun intellektual zənginliyinin ölçüsüdür, erudisiya dünyagörüşünün göstəricisidir”.

Müasir dərs – hər şeydən əvvəl müəllimin tələbə şəxsiyyətinin inkişafı üçün, onun elmi inkişafı üçün, bilikləri dərin, şüurlu mənimsəməsi üçün, mənəvi əsaslarının formalaşması üçün bütün imkanlardan bacarıqla istifadə etdiyi dərsdir. Müasir dərs – tələbələrin maraqları əsasında qurulub, onların tələbatlarının ödənməsinə istiqamətlənən, səmimi atmosferdə təşkil olunan, interaktiv metodlarından istifadə edilən, əyani vəsaitlərin elmi informasiyanı müşayət edən, tələbələrin müstəqil fəaliyyəti əsasında qurulan dərs olmalıdır.

Müasir dövrdə polis əməkdaşlarının təlim keyfiyyətinin artırılması üçün nəzəri biliklərlə yanaşı praktik bacarıqların aşılması da vacib şərtlərdən biridir. Bu bacarıqlar onlarda həm ixtisaslarına məhəbbəti artırır, həm də biliklərin praktik yolla daha da yaxşı mənimsənilməsinə şərait yaradır.

Alimlər araşdırmışlar ki, bir insan müəyyən məsələyə 20-25 dəqiqədən artıq diqqətini cəlb edib dinləyə bilmir. Biz pedaqoqlar da çalışmalıyıq ki, müasir dərslərimizdə, xüsusilə, mühazirələrdə kursantların diqqətini cəlb edəcək məqamlara toxunaraq video çarx nümayiş etdirməklə, onların maraq dairəsinə, həmçinin mövzuya uyğun məsələlər üzrə diskussiya qurmaqla, müzakirə təşkil etmək bacarıqlarını inkişaf etdirək. Bu zaman gənc kadrların hazırlanmasında ən ümdə yeri tutan fikir yürütmək, söz söyləmək bacarığı formalaşır və onlarda polemika ustalığı tədricən yaranır.

Hər bir müəllim dəfələrlə özünə suallar verir: “Mən nə edim ki tələbələrimin biliklərinin keyfiyyəti yüksək olsun?”, “Tələbələrə yanaşmam düzgündürmü?”

İstər nəzəri, istərsə də praktik hazırlıq zamanı gənc nəsillə ünsiyyət formalarına diqqət yetirmək, onlara fərdi yanaşmaq da vacib amillərdəndir. Həyatın, elmin sürətlə inkişaf etməsi, elmi biliklərin differensiasiyasının və inteqrasiyasının daha böyük vüsət götürməsi, geniş şəkil alması, nəinki orta ümumtəhsil, eləcə də ali və orta ixtisas məktəblərində də yeni pedaqoji taktların, yanaşma tərzinin dəyişməsinə vacib sayır. Müasir dövrdə polis əməkdaşlarının təlim keyfiyyətinin artırılması üçün kursantlarla iş apararkən onların şəxsi keyfiyyətlərini nəzərə almaq və şəxsiyyətlərinin formalaşmasına təsir göstərən məsələlərə diqqət yetirmək lazımdır. Belə ki bu gün təhsil alan kursant ona göstərilən davranış və qayğıni gələcəkdə vətəndaşlarla iş prosesində, onların hüquqlarını qoruyarkən insanlara təlqin edəcək, insanlarla ünsiyyət zamanı nəzakətlik, diqqətlik, düzgünlük prinsiplərinə riayət etməli olacaqlar. İşdə uğur qazanmağın yollarından başlıcası da ünsiyyət qurmaq bacarığının formalaşdırılmasıdır. Keyfiyyətli təhsilin özəyini tələbə müəllim münasibətlərində ünsiyyətin düzgün qurulması və etik normalara riayət etməklə nəzakətlik prinsipinə əməl etməklə əlaqələrin yaradılması təşkil edir.

Şəxsiyyətyönümlü təlim mühitləri müstəqil fəaliyyətlə yanaşı, həm də öyrənənlər arasında əməkdaşlığı dəstəkləyir. Bu növ dərslər tələbələrə daha əvvəl öyrəndiklərini cari təcrübələri ilə əlaqələndirmək imkanı verir. Öyrənənlər çeşidli vasitələrdən və resurslardan istifadə etmək imkanına malik olur. Müəllimlərin bu növ auditoriyaların tərtibatı ilə məşğul olmasına şərait yaradılmalı və keyfiyyətli təhsilin alınmasına zəmin yaradan, müasir standartlara cavab verən öyrədici mühit - auditoriyalar çoxaldılmalıdır.

Müasir dövrdə polis əməkdaşlarının təlim keyfiyyətinin artırılması üçün kursantlar kompyuter və internet resurslarından müstəqil istifadə etmək bacarığına da yiyələnməlidirlər. Bunun üçün müxtəlif regionlardan gələn kursantlar üçün məlumatların toplanması, tapşırıqların, təqdimatların hazırlanmasını internet resurslarından necə istifadə etməklə yaratmaq lazım olduğunun öyrədilməsi üçün məşğələlər, dərnəklər yaradılsa daha məqsədəuyğun olar. Tədris prosesində yalnız dərsləkdən istifadə etmək əvəzinə, kompyuter bu sahənin mütəxəssisləri ilə əlaqə qurmağa və orijinal mənbələrdən ən son məlumatları əldə etməyə imkan verir. Bu da tələbələrdə müstəqil öyrənmə vərdişləri aşılayır, tənqidi düşünmə bacarığı formalaşdırır və nəticədə müstəqil fikir irəli sürürlər. Bu

xüsusiyyətlər müasir polis əməkdaşlarının işlərində uğurlu, aydın nəticə əldə etmələrinə yardımçı olur.

Biz birlikdə güclüyük! Gəlin birlikdə müstəqil Azərbaycanın polis əməkdaşlarının daha da savadlı, bacarıqlı, ünsiyyətçil, milli-mənəvi dəyərlərimizə rəğbətlə yanaşan bir əməkdaş kimi yetişdirilməsi üçün əlimizdən gələni əsirgəməyək.

Резюме

Направления и меры по повышению квалификации сотрудников полиции в современном мире

В глобализованном мире необходимо совершенствовать образовательный процесс, который считается наиболее важной сферой жизни, применяя современные телекоммуникационные технологии, а также повышать качество образования. Высокое качество образования означает развитие человеческих ресурсов и развитие государства. В статье пишется о работе по обучению кадров, отвечающего международным стандартам формирования молодого поколения, уважающего национально-моральные ценности и строящего свою работу с помощью информационно-коммуникационных технологий. При этом, подчеркивается, что помимо теоретических знаний, сотрудникам полиции важнее приобрести практические навыки для повышения своих профессиональных качеств. В статье также подчеркивается, что индивидуальный подход к обучению кадров и их взаимодействия между собой являются одним из важных факторов, влияющих на качество образования.

**Directions and measures to improve the quality
of training of police officers in modern times**

In the globalized world, improving the educational process at the level of modern requirements, which is considered to be the most advanced field of civilization, improving the quality of education is demanded. High quality of education, human resource development, means the development of the state.

The work done to train the younger generation to meet international standards, sympathize with national and moral values, and build their businesses by mastering the use of ICT is discussed in the article. At the same time, it is emphasized that it is more important to inculcate practical skills in addition to theoretical knowledge to improve the quality of training of police officers.

In the article, it is particularly noted that communication and approach is one of the factors influencing the quality of education.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə., “Təlim prosesi: ənənə və müasirlik”, “Adiloğlu” nəşriyyatı, Bakı-2006
2. Bayramov V.H. “Müasir təlim metodlarının və yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqinə dair”, Bakı – 2004
3. Əliyeva F.A. və Məmmədova Ü.R. “Müasir təlim texnologiyaları”, Bakı – 2014
4. Hacıyeva N və başqaları., “Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil” tədris vəsaiti, Bakı-2006
5. Kərimov Y.Ş “Təlim metodları”, Bakı- 2007
6. Kərimov Y.Ş “Təlim prosesində yeni texnologiyalar”, Bakı-Mütərsim- 2011

Veysova Z. “Fəal və interaktiv təlim” Müəllimlər üçün vəsait 2007

ÇIXIŞI

Mövzu: Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında polis kadr hazırlığı

Tarixin bütün dövrlərində təhsil insanların həyatında müstəsna əhəmiyyət kəsb etmişdir. Müasir dövrün qlobal çağırışları isə bu əhəmiyyəti daha da artıraraq dövlətin və cəmiyyətin bir nömrəli prioritetinə çevirmişdir. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lider Heydər Əliyevin siyasi kursunun layiqli davamçısı möhtərəm Prezident İlham Əliyevin rəhbərlik fəaliyyətinin hər dönəmində imzaladığı sənədlər içərisində təhsillə bağlı sərəncamların çoxluğu respublikamızda bu sahənin üstün istiqamət daşmasının bariz nümunəsidir.

Qloballaşma prosesi ölkənin təhsil sistemi ilə birgə dinamik inkişaf edən polis təhsilinin də qarşısında yeni tələblər qoydu. Cəmiyyətdəki müsbət dinamik proseslərlə yanaşı cinayətkarlığın modernləşməsi, ayrı-ayrı növ cinayətlərin, o cümlədən beynəlxalq terrorçuluq və kiber hücumların geniş vüsət alması polislər də daxil olmaqla digər hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının təliminin həm məzmununun, həm də metodikasının təkmilləşdirilməsi zərurətini yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanları üçün yüksək peşəkarlığa malik ali hüquq təhsilli kadrlar hazırlanmasında Polis Akademiyasının rolu xüsusilə vurğulanmalıdır. Bu gün böyük fəxrlə 100 illiyini qeyd etdiyimiz Polis Akademiyası tarixi inkişaf yolu keçərək ölkə və Daxili İşlər Nazirliyi rəhbərliyinin diqqət və qayğısı sayəsində maddi-texniki bazası günü-gündən təkmilləşmişdir.

Hazırda Polis Akademiyasında müasir təhsil texnologiyaları əsasında ali təhsilin hər üç səviyyəsi – bakalavriatura, magistratura və doktorantura üzrə mütəxəssislər hazırlanır.

Akademiyada kadr hazırlığı respublikamızın və xarici ölkələrin qabaqcıl təhsil müəssisələrinin təcrübəsinin ümumiləşdirilmiş təhlili əsasında dövlət təhsil standartlarının tələbləri nəzərə alınmaqla işlənilib hazırlanmış tədris planı əsasında həyata keçirilir. Standartda nəzərdə tutulmuş fənlərlə yanaşı gələcəyin polis zabitlərinin xüsusi şəraitlərdə fəaliyyət göstərə bilməsinin təmin edilməsi məqsədilə tədris planına “Xüsusi polis hazırlığı” və “Hərbi hazırlıq” fənləri blokları da daxil edilmişdir ki, bu da respublikamızda hüquq təhsili verən digər təhsil müəssisələrindən fərqli olaraq Akademiyada təhsil müddətinin 5 il olaraq müəyyənləşdirilməsini şərtləndirmişdir. Eyni zamanda, mövcud qanunvericiliyə müvafiq olaraq “Hərbi hazırlıq” fənləri blokunda 765 saat həcmində kompleks

fənlərin tədris olunması və hərbi təlim toplanışlarının təşkili nəticəsində məzunlarımıza xüsusi rütbə ilə yanaşı hərbi leytenant rütbəsi də verilir.

Kadr hazırlığı prosesində hər zaman ən önəm verdiyimiz məsələ tədris-metodiki bazanın möhkəmləndirilməsi və tədris prosesinin müasir tələblər səviyyəsində qurulmasıdır. Bu məqsədlə ərazi polis orqanlarının rəhbərləri ilə keçirdiyimiz sorğular əsasında auditor saatların həcmi təqribən 20 faizədək artırılaraq əsas hissəsi təcrübi dərslərin keçirilməsinə yönəldilmişdir. Dərslərin praktikiyönümlülüyünün təmin edilməsi məqsədilə tədris prosesində professor-müəllim heyəti tərəfindən xidməti sənədlərin tərtibatına daha çox diqqət yetirilir.

Tədris prosesinin keyfiyyət baxımından məzmununu elmi fəaliyyət təşkil edir. Bu baxımdan ölkə başçısı tərəfindən təsdiq olunmuş Nizamnaməsinə müvafiq olaraq Polis Akademiyası ali təhsil – elm müəssisəsi kimi fəaliyyət göstərir. Akademiya yarandığı ilk dövrdə cəmi iki nəfər əməkdaşımızın elmi dərəcəsi olduğu halda, hazırda təhsil müəssisəmizdə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan əməkdaşların böyük əksəriyyətinin elmi dərəcəsi və elmi adı vardır, 21 əməkdaşımız isə hazırda dissertasiya işlərinin üzərində işləyirlər. Əməkdaşlarımız Ali Attestasiya Komissiyasının Hüquq üzrə Ekspert Şurasında, Rusiya Hüquq Elmləri Akademiyasında, Hüquq-mühafizə orqanlarının ali təhsil müəssisələri üzrə Korrupsiyaya qarşı mübarizə komissiyasında, MDB Daxili işlər nazirləri Şurasının nəzdində Elmi Məşvərət Şurasında Akademiyanı təmsil edirlər.

Elmi fəaliyyət yalnız müəllimlərin elmi yaradıcılığını deyil, həmçinin təhsilalanların da bu fəaliyyətə cəlb edilməsini əhatə edir. Kursantlarımızın bilik və bacarıqlarının göstəricilərindən biri də onların ölkədaxili və beynəlxalq bilik yarışlarında, müsabiqə və elmi-praktik konfranslarda iştirak etməsidir.

Eyni zamanda, təhsilalanlar kafedraların nəzdində fəaliyyət göstərən “Gənc müstəntiqlər” dərnəyi, “Ekspert-kriminalist” kursu, Gənclər və yetkinlik yaşına çatmayanlarla iş sektoruna cəlb edilməklə onların yeni biliklər əldə etmələrinə və zəruri vərdislər mənimsəmələrinə, həmçinin asudə vaxtlarının səmərəli təşkilinə nail olunur.

Təhsil sahəsində əldə olunan nailiyyətlərin nəticəsidir ki, Polis Akademiyası artıq bir neçə ildir ölkənin xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri arasında öz reytinginə görə yüksək yerlərdə qərarlaşır. Buna son dövrlərdə keçid balının ilbəl artması bariz nümunədir. Əgər 2013/2014-cü tədris ilində akademiya keçid balı 500 bal təşkil edirdisə, 2017/2018-ci tədris ilində bu rəqəm 548-ə yüksəlmiş, eyni zamanda, 600 və ondan yuxarı bal toplayanların sayı artan xətt üzrə 34-dən 62-yə qalxmışdır.

Son illər dərslərin real şəraitə uyğun keçirilməsi məqsədilə tədrisin maddi-texniki bazası, təhsil infrastrukturunu yenidən qurulmuş, müasir standartlara cavab verən texniki vasitələrlə təchiz olunmuş təhsilalanların istifadəsinə verilmişdir. Bu gün akademiya fəaliyyət göstərən mühazirə zalları və auditoriyalarda ağıllı lövhələr və video-proyektorlar quraşdırılmışdır ki, bu da interaktiv üsulların

tətbiqi ilə dərslərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və tələbələrin fənnə olan marağının daha da artmasına zəmin yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri general-polkovnik cənab Vilayət Eyvazov Akademiyada müasir düşüncəsi, vətənpərvərliyi və digər mənəvi keyfiyyətləri ilə seçilən, yeni çağırışlara adekvat cavab verən, qarşıdakı hədəflərə çatmaq üçün geniş dünyagörüşünə malik Azərbaycan Polisinin yeni nəslinin yetişdiyini və bu gün kursantların intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsindən ötrü hər cür şərait yaradıldığını bildirmişdir.

Tədris prosesində diqqət yetirilən ən vacib məqamlardan biri də təhsilənlərin gələcək peşə fəaliyyətinə hazırlanmasıdır. 5 il təhsil aldıqdan sonra gənc əməkdaşın yeni mühitə, müstəqil fəaliyyətə uyğunlaşmasında bir çox problemlər yaranır. Bu məqsədlə dərslərə ali təhsil müəssisələrindən və hüquq-mühafizə orqanlarından təcrübəli mütəxəssislər cəlb edilir. Dəvət olunmuş mütəxəssislər və xüsusən də daxili işlər orqanlarının əməkdaşları öz zəngin təcrübəsini bölüşməklə yanaşı, kursantlarla praktikada olan real vəziyyəti, buraxılan səhvləri və aradan qaldırılması yollarını müzakirə edirlər. Bununla bərabər ərazi polis orqanlarında, məhkəmələrdə və istintaq təcridxanalarında keçirilən dərslər də bu istiqamətdə öz müsbət təsirini göstərir.

Təhsilənlərin gələcək peşə fəaliyyətinə hazırlanmasında, qarşılaşdıqları mürəkkəb problemlərin həllində və əldə etdikləri nəzəri biliklərin möhkəmlənməsində tədris prosesinin ayrılmaz hissəsi olan təcrübənin rolu əvəzsizdir. Kursantlarımız hər il ikinci kursdan başlayaraq hər tədris ilinin sonu ərazi polis orqanlarının bazasında tədris təcrübəsi və V kursun yekununda “Cinayət-axtarış”, “İctimai Təhlükəsizlik”, “İstintaq və təhqiqat” xidmətləri üzrə 14 həftə ixtisas təcrübəsi keçirlər.

**Начальник кафедры «Криминалистика» Академии
Полиции МВД Азербайджанской Республики
полковник полиции, доктор философии по праву,
доцент
Аллахверди Махмудов**

**Положительный опыт подготовки экспертов-криминалистов на базе Академии Полиции
МВД Азербайджанской Республики.**

Появление новых видов и способов совершения преступлений, в том числе с использованием самых передовых технологий, является предпосылкой для внедрения в правоохранительную практику современных технических средств, систем и технологий, обеспечивающих на более высоком уровне борьбу с преступностью, опираясь на достижения научно-технического прогресса, положительный отечественный и зарубежный опыт. Однако для успешной борьбы с преступностью в нынешних условиях только оснащение органов внутренних дел самыми современными техническими средствами будет недостаточно. Техника только тогда начнет давать результаты, когда она попадет к профессионалу. Поэтому экспертно - криминалистические подразделения должны пополняться высококвалифицированными специалистами. В соответствии с задачами, стоящими перед экспертно - криминалистической службой организация профессиональной подготовки экспертных кадров является одной из важнейших составляющих, определяющей повышение уровня борьбы с преступностью за счет эффективного применения современных достижений науки и техники. Поэтому, сегодня стратегическое значение придается повышению эффективности научно - педагогической и образовательной деятельности в сфере подготовки профессиональных кадров для правоохранительных органов в нашей республике. Для решения поставленных задач в образовательной сфере задействованы ряд научно-исследовательских и учебных заведений, одним из которых является Академия Полиции МВД Азербайджанской Республики, чей вклад, бесспорно, серьезно влияет на качественную составляющую в процессе обучения, подготовки и переподготовки практических работников различных специальностей в основном для органов внутренних дел страны.

Академия Полиции МВД Азербайджанской Республики была создана Указом Президента Азербайджанской Республики от 23 мая 1992 года на базе Милицейской Школы по подготовке командирских кадров для милиции. Эта школа была создана 1921 году по решению Комиссариата Внутренних Дел Азербайджана, а в 1957 году переименована в

Бакинскую Специальную Среднюю Школу Милиции по подготовке юристов со средним образованием.

В 1992 году по решению Кабинета Министров Азербайджанской Республики Академии Полиции была присуждена первая категория.

В Академии Полиции есть 3 факультета: очный, заочный, факультет повышения квалификации; а также научно – исследовательский отдел, учебно-методический отдел, отдел кадров, отдел по работе с личным составом, 13 кафедр и другие структурные подразделения.

В Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики подготовка специалистов – криминалистов для территориальных органов внутренних дел осуществляется на базе кафедры криминалистики.

В настоящее время кафедра осуществляет преподавание таких учебных дисциплин как «Криминалистика», «Судебная экспертиза», «Судебная бухгалтерия» и специальный курс «Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений». В числе кафедральных дисциплин профилирующей является криминалистика, которая определяет основное содержание профессиональной подготовки специалистов-криминалистов для органов внутренних дел независимо от профиля и специализации. В процессе преподавания учебных дисциплин кафедра стремится решить три основные взаимосвязанные задачи:

- соблюдение и выполнение установленного обязательного государственного образовательного стандарта;
- учесть специфику ведомственной принадлежности Академии;
- обеспечить глубокое усвоение курсантами и слушателями основных теоретических положений изучаемых дисциплин и приобретение практических навыков.

Успешное решение задачи по улучшению качества подготовки специалистов ставит перед коллективом кафедры проблему постоянного совершенствования традиционных форм и методов обучения. Кафедра активно использует такие формы обучения как практические занятия с элементами деловой игры, а также активно применяются технические средства обучения при проведении занятий, разработан и внедрен в учебный процесс ряд контрольных и контрольно-обучающих компьютерных программ.

Академия тесно взаимодействует с территориальными органами внутренних дел. Ведущие специалисты-практики Управления Криминалистических Исследований МВД Азербайджанской Республики, криминалистического отдела Главного Управления города Баку, Центр Судебной Экспертизы Министерства Юстиции Азербайджанской Республики и т.д. являются активными участниками образовательного процесса, то есть читают лекции, ведут практические занятия, участвуют в оперативно-тактических учениях, а также курируют проведение практики и стажировок. В целом все это сказывается на профессиональной

подготовки курсантов и слушателей. В Академии Полиции построен новый учебный корпус в котором введен в эксплуатацию криминалистический полигон отвечающий международным стандартам в котором сосредоточены учебные рабочие места для отработки практических приемов и навыков в условиях максимально приближенных к реальной деятельности сотрудников органов внутренних дел. А также на базе кафедры имеется два учебно - методических кабинета, оснащенные необходимыми технико - криминалистическими средствами.

Профессорско-преподавательский состав кафедры большое внимание уделяет учебно-методической и научно-исследовательской работе и ежегодно сотрудниками кафедры публикуется значительное количество учебных и учебно – методических пособий. Для эффективного освещения учебного материала преподавателями дисциплины регулярно обновляются фондовые лекции и разработаны мультимедийные сопровождения по всем темам.

Интеграционные процессы в мире затронули не только политические и экономические сферы взаимоотношения стран, но и повлияли на взаимодействия полицейских кадров. Тенденции активизации международного сотрудничества прослеживается в различных областях правоохранительной деятельности в частности в сфере подготовки кадров полиции. В Академии особое внимание уделяется изучению международного опыта. С целью повышения квалификации сотрудники кафедры часто принимают участия на тренингах в области криминалистики и судебной экспертизы, проводимых специалистами Турции, Франции на базе Академии и Управления Криминалистических Исследований МВД , а также за рубежом.

Хотел бы отметить, что специализированная система профессионального образования судебных экспертов в нашей республики не имеется, хотя и есть потребность в квалифицированных экспертных кадрах. Поэтому каждый год МВД Азербайджанской Республики направляют своих представителей на учебу в Волгоградскую академию по специальности «Судебная экспертиза». По окончании учебы с целью изучения внутригосударственных нормативно - правовых актов и проблемные вопросы в области криминалистики и судебной экспертизы выпускники проходят соответствующие курсы в академии.

А также на кафедре совместно с факультетом «Повышение квалификации» разрабатывается учебно - методические материалы и программы профессионального обучения сотрудников только принятых на службу в экспертно-криминалистические подразделения, а также организуются курсы, виртуальные занятия для сотрудников экспертно–криминалистических подразделениях территориальных органов внутренних дел.

В целях совершенствования подготовки кадров для экспертно-криминалистических подразделений перед нами стоят следующие задачи:

- формирование современной модели образования, призванной обеспечить эффективное решение задач в сфере профессиональной подготовки специалистов – криминалистов, отвечающих современным требованиям правоохранительной деятельности;

- формирование и развитие инновационного образования, то есть подготовка конкурентоспособных специалистов, умеющих видеть и творчески решать возникающие проблемы, гибко адаптироваться к имеющимся условиям жизни, способных самостоятельно пополнять профессиональные знания;

- в учебном процессе по подготовке специалистов – криминалистов необходимо сделать акцент на усиление практической составляющей, что обусловливается, прежде всего потребностями практики правоохранительной деятельности;

- интенсивно использовать передовой опыт зарубежных стран в целях подготовки кадров по специальности судебной экспертизы, а также специалистов - криминалистов.

BDU

Ələvsət ALLAHVERDİYEV

h.ü.f.d., dosent Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı,
BDU “Hüquq” fakültəsi, “İnsan hüquqları və informasiya
hüququ UNESCO” kafedrasının müəllimi
lawyer.406@gmail.com

ERMƏNİSTAN DÖVLƏTİNİN, SİYASİ VƏ HƏRBİ RƏHBƏRLİYİNİN BEYNƏLXALQ HÜQUQİ MƏSULİYYƏTİ

Xülasə

Məqalədə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzündən və törədilən beynəlxalq cinayətlərdən bəhs olunur. Eyni zamanda Ermənistan dövlətinin, siyasi və hərbi rəhbərliyinin mühakimə olunmasının zəruriliyi vurğulanır. Əsas etibarilə həm Ermənistanın, həm də fiziki şəxslərin paralel olaraq mühakimə olunması diqqətə çatdırılır. Fiziki şəxslər əvvəlcədən planlaşdırılan soyqırımı və müharibə cinayətlərinə görə fərdi cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalı və mühakimə olunmalıdırlar. Bunun üçün kifayət qədər hüquqi əsasın olması sadalanır.

Açar sözlər: Ermənistan, beynəlxalq cinayətlər, soyqırımı, Cenevrə Konvensiyaları, müharibə cinayətləri, mühakimə

Резюме

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО, ПОЛИТИЧЕСКОГО И ВОЕННОГО РУКОВОДСТВА АРМЕНИИ

В статье рассматривается агрессия Армении против Азербайджана и международные преступления. При этом подчеркивается необходимость преследования армянского государства, политического и военного руководства. Важно отметить, что и Армению, и отдельных лиц судят параллельно. Отдельные лица должны подвергаться судебному преследованию и суду индивидуально за умышленный геноцид и военные преступления. Для этого есть достаточное правовое основание.

Ключевые слова: Армения, международные преступления, геноцид, Женевские конвенции, военные преступления, суд

Abstract

INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF THE ARMENIAN STATE, POLITICAL AND MILITARY LEADERSHIP

The article discusses Armenia's aggression against Azerbaijan and international crimes. At the same time, the need to prosecute the Armenian state, political and military leadership is stressed. It is important to note that both Armenia and individuals are tried in parallel. Individuals should be tried and tried separately for genocide and war crimes. There is a sufficient legal basis for this.

Keywords: *Armenia, international crimes, genocide, Geneva Conventions, war crimes, trial*

Ermənistanın Azərbaycanca qarşı apardığı təcavüzkarlıq siyasətinin tarixi qədimdi. Təkcə XX əsrdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin etnik təmizləmə siyasətini dörd mərhələ üzrə nəzərdən keçirmək olar: 1905-1907-ci illəri əhatə edən birinci mərhələ; 1918-1920-ci illəri əhatə edən ikinci mərhələ; 1948-1953-cü illəri əhatə edən üçüncü mərhələ; 1988- 1993-cü illəri əhatə edən, müasir dövr üçün azərbaycanlılara qarşı soyqırım, ərazi iddiaları və hərbi təcavüz üçün geniş zəmin yaratdığı dördüncü mərhələdə daha dəhşətli cinayətlər törətdilər, insanları kütləvi qırğına məruz qoydular [1, s.72]. Təəssüflər olsun ki, bu mərhələlərin hər birində törədilmiş cinayətlər (beynəlxalq cinayətlər) araşdırılmamış və cinayətkarlar cəzalandırılmamışdır. Bu gün isə cinayətkarların cəzalandırılması üçün tarixi bir şərait yetişmişdir və hesab edirik ki, bu qaçılmazdır.

Qeyd etdiyimiz dördüncü mərhələdə, 30 ilə yaxın idi ki, Ermənistan Azərbaycan ərazilərini işğalda saxlayırdı, bu illər ərzində ən ağır beynəlxalq cinayətlər törətmişdir. Bu cinayətlərin hər biri birbaşa dövlət siyasəti formasında törədilmişdir. Himayədarlarının dəstəyi ilə suveren dövlətə qarşı hərbi təcavüz və sonrakı qanunsuz addımlarla Ermənistan beynəlxalq hüququn əsas norma və prinsiplərini kobud şəkildə pozdu və beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyə hücum baxımından təhlükəli bir presedent yaratdı. Plan, Azərbaycanın siyasi, iqtisadi və enerji sistemini dağıtmaq, ətraf mühiti tamamilə sıradan çıxarmağa yönəlmişdi. Bununla bağlı kifayət qədər araşdırmalar aparılmış və beynəlxalq ictimaiyyət məlumatlandırılmışdır. Artıq bunlar tarixə çevrildi. Bu gün bizim üçün əhəmiyyətli olan Ermənistan dövlətinin və cinayəti törədənlərin məsuliyyət məsələsidir. Ermənistanın məsuliyyəti bu gün olduqca aktualdır, lakin bu məsuliyyətin necə qoyulması və dövlətin hansı formada ittiham olunaraq, məsuliyyətə cəlb olunmasının mexanizmləri müzakirə olunur. Məlumdur ki, beynəlxalq cinayət hüququ dövlətlərin deyil, fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətini müəyyən edir. beynəlxalq cinayət mühakimə orqanları da bu prosesi həyata keçirir. Yəni biz beynəlxalq cinayət mühakimə orqanlarından danışarkən birbaşa fiziki şəxsin məsuliyyətini düşünməliyik. Daha dəqiq desək, beynəlxalq cinayət hüququ dövlətin məsuliyyətini müəyyən etmədiyi üçün Ermənistan dövlətini mühakimə edə bilməz. Hesab edirik ki, burada məsələyə iki istiqamətdə yanaşılmalıdır. Ermənistan dövlətinin beynəlxalq hüquq pozuntusuna yol verdiyinə,

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozduğuna, sərhədlərə toxunduğuna, maddi və mənəvi ziyan vurduğuna görə Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi qarşısında məsuliyyət daşıyır, Ermənistan siyasi və hərbi rəhbərliyi isə beynəlxalq cinayəti planlaşdırdığına və icra etdiyinə görə beynəlxalq cinayət mühakimə orqanları qarşısında məsuliyyət daşıyırlar. Hər iki hal BMT Nizamnaməsinin tələblərinin pozulması kimi dəyərləndirilməli və məsuliyyət məsələləri müəyyən olunmalıdır. Dünya təcrübəsində bu halın hansı biri olmuşdusa, dərhal BMT tərəfindən müdaxilə olunmuş və dövlətin və fiziki şəxsin məsuliyyəti müəyyən olunmuşdur. Bu əməllər Azərbaycanda açıq formada, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında törədildi. Belə ki, Ermənistan Azərbaycana təcavüzü nəticəsində 20 min Azərbaycan vətəndaşı öldürüldü, 50 min nəfərdən çox insan yaralandı və əlil oldu, ölkə ərazisinin 20 faizi işğal edildi [10]. Ermənistanın rəhbərliyinin törətdiyi əməllərdə birbaşa müharibə cinayətləri, insanlıq əleyhinə cinayətlər və soyqırımını cinayətlərinin tərkibini yaradan əməllər müəyyən olunmuşdur. Danılmaz faktdır ki, 1988-2020-ci illərdə Qarabağda, ümumilikdə, 900 yaşayış məntəqəsi, 150 min ev, 7 min ictimai bina, 693 məktəb, 855 uşaq bağçası, 695 tibb müəssisəsi, 927 kitabxana, 44 məbəd, 9 məscid, 473 tarixi abidə, saray və muzeylər, 40 min muzey eksponatı, 6 min sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 160 körpü və digər infrastruktur obyektləri dağıdılıb. Bununla bərabər, işğal olunmuş ərazilərdə ümumiyyətlə, hərbi əməliyyatlarla hər hansı əlaqəsi olmayan dinc mülki insanlar hücumla məruz qalmış, öldürülmüş və işgəncələrə məruz qaldılar. Bir sözlə, Ermənistan Silahlı Qüvvələri qoca və qadınlara, körpülərə aman vermədən qəddarcasına onları qətlə yetirmişdilər. Bu əməllər, birbaşa beynəlxalq humanitar hüquq normalarının, Cenevrə Konvensiyalarının tələblərinin pozulmasıdır və birbaşa müharibə cinayətlərinin tərkibini yaradan, beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün təhlükə yaradan əməldir. Beynəlxalq hüquq normalarına görə bu kimi əməllərin törədilməsi zamanı dövlətin deyil, dövlətə rəhbərliyi həyata keçirən fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması vurğulanır. Bu mənada, Ermənistan silahlı qüvvələrinin törətdiyi müharibə cinayətlərinə görə beynəlxalq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunacaq şəxslər birbaşa Ermənistanın siyasi və hərbi rəhbərliyidir. “Müharibə qurbanlarının müdafiəsinə dair” 1949-cu il Cenevrə Konvensiyalarının Ümumi 3-cü maddəsi, mülki şəxslərin öldürülməsi, işgəncəyə məruz qalmasını və xüsusən də hər cür qətlə yetirilməsini qadağan edir [7]. Dörd Cenevrə Konvensiyasının hər birində mühafizə olunan şəxslərin “qəsdən öldürülməsi” ciddi şəkildə qadağan olunur [5]. Erməni silahlı qüvvələrinin törətdikləri əməllər beynəlxalq silahlı qarşıdurmalarla əlaqədar olaraq, Yuqoslaviya, Ruanda və Beynəlxalq Sierra Leone Xüsusi Məhkəməsi və, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutuna, əsasən, müharibə cinayəti hesab olunmalıdır [8] Maraqlıdır ki, bir zamanlar bu qaydaları pozan dövlətlərə qarşı çox mənfi münasibət göstərilirdi, onunla beynəlxalq əməkdaşlıq dayandırılırdı, müvafiq sanksiyalar tətbiq olunurdu. BMT Təhlükəsizlik Şurası, BMT Baş Məclisi və BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyası tərəfindən Əfqanıstan, Burundi və Yuqoslaviyada münaqişələrində baş verən müharibə cinayətləri davamlı olaraq pislənmişdir [9]. Analoji olaraq,

bunların Ermənistana tətbiq olunacağı gözləniləndir. Artıq Ermənistanın keçmiş siyasi rəhbərliyində təmsil olunan şəxslər Ermənistanın Gəncə və Bərdə şəhərlərində (hərbi əməliyyatlar gedən ərazidən yüz kilometrərlə kənarda) yaşayan dinc mülki əhalini bombalaması pisləmiş və bu əməlin beynəlxalq ictimaiyyətdə mənfi qarşılandığını vurğulamışdı. Təkcə bu fakt Ermənistan dövlətinin özünün və onun siyasi və hərbi rəhbərliyinin fərdi cinayət məsuliyyətini zəruri edir. Silahlı qüvvələrin hər bir üzvü törətdiyi cinayət əməlinə görə birbaşa fərdi cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalıdır. Yalnız müharibə cinayətini törətmiş şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi mümkün deyil, müxtəlif fərdi cinayət məsuliyyəti formaları, hərbi cinayətin törədilməsinə cəhd göstərən, kömək edən, asanlaşdırən, kömək edən, planlaşdırən və ya təhrik edən şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunmalarına imkan verir və bunun tam hüquqi əsası var. Bununla bağlı kifayət qədər təcrübə də var. Fərdi cinayət məsuliyyəti prinsipi Nürnberq Tribunalından sonra Yuqoslaviya, Ruanda beynəlxalq tribunalları və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi tərəfindən daha da inkişaf etdirildi. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutununun 25-ci maddəsində fərdi cinayət məsuliyyətindən bəhs olunur. 25-ci maddədə göstərilir [11]:

1. Bu Statuta əsasən, Məhkəmə fiziki şəxslərə münasibətdə yurisdiksiyaya malikdir.
2. Məhkəmənin yurisdiksiyasına aid olan cinayəti törətmiş şəxs fərdi məsuliyyət daşıyır və bu Statuta əsasən, cəzalandırılmalıdır.
3. Bu Statuta əsasən, şəxs Məhkəmənin yurisdiksiyasına aid olan cinayətə görə cinayət məsuliyyəti daşıyır və cəzalandırılmalıdır, əgər həmin şəxs:
  - a) belə cinayəti fərdi şəkildə, başqa şəxslə birlikdə, və ya həmin başqa şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, başqa şəxs vasitəsi ilə törədirsə;
  - b) bu cinayət törədildikdə və ya onun törədilməsinə sui-qəsd olduqda, belə cinayəti törətməyə əmr edir, təhrik edir və ya sövq edirsə;
  - c) həmin cinayətin törədilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə əməkdaşlıq edir, təhrik edir, və yaxud onun icrası üçün vasitələrin təqdim edilməsi də daxil olmaqla, hər hansı başqa bir üsulla onun icrasına və yaxud ona sui-qəsdə kömək edirsə;
  - d) vahid məqsədlə fəaliyyət göstərən bir qrup şəxsin belə cinayəti törətməsinə və yaxud cinayətə sui-qəsdinə hər hansı başqa tərzdə kömək edirsə, belə kömək bilə-bilə edilməli və yaxud bu cür fəaliyyət və ya məqsəd Məhkəmənin yurisdiksiyasına aid olan cinayətin törədilməsi ilə bağlı olduqda, cinayət fəaliyyətini və yaxud qrupun cinayətkar məqsədini dəstəkləmək məqsədi daşdıqda; yaxud qrupun cinayət törətmək niyyəti dərk edildikdə;
  - e) genosid cinayətinə münasibətdə, birbaşa və aşkar şəkildə başqalarını genosid törətməyə təhrik etdikdə;
  - f) belə cinayətin törədilməsinə sui-qəsd, onun törədilməsində mühüm addım sayılan hərəkətlər etməsinə baxmayaraq həmin şəxsin məramından asılı olmayaraq, cinayət başa

çatdırılmamış qaldıqda. Bununla bərabər, şəxs cinayətin törədilməsi cəhdindən imtina edirsə və ya başqa hər hansı tərzdə cinayətin başa çatdırılmasının qarşısını alırsa, əgər həmin şəxs tamamilə və könüllü olaraq cinayətkar məqsədindən imtina edirsə, bu Statuta uyğun olaraq cəzalandırılmamalıdır.

4. Bu Statutun fərdi cinayət məsuliyyətinə aid olan maddələrindən heç biri dövlətin beynəlxalq hüquqi məsuliyyətinə təsir etmir.

25-ci maddənin tələbindən göründüyü kimi, hər kəs törətdiyi cinayətə görə fərdi qaydada cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalı, bu proseslə bağlı olan şəxslərin hər biri mühakimə olunmalıdır. Azərbaycan Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi Roma Statutunun iştirakçısı olmasa belə, 25-ci maddənin tələbi Ermənistanın hərbi və siyasi rəhbərlərinin törətdiyi cinayətlərə görə məsuliyyət məsələsi ilə tam uyğunluq təşkil edir. Ümid edirik ki, Azərbaycanın 44 günlük hərbi əməliyyatının uğurla başa çatması, qısa zamanda Ermənistanın dövlətinin və onun rəhbərlərinin mühakiməsi qaçılmaz olacaq.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev (2018), Azərbaycan beynəlxalq cinayətlər hədəfində: hüquqi təhlil Nurlar nəşr., 176 s.
2. Ə. Allahverdiyev (2020) "Tərədilən beynəlxalq cinayətlərə görə Ermənistanın siyasi və hərbi rəhbərliyinin mühakiməsini zəruri edən amillər". "Azərbaycanın Ermənistan və Qarabağda məhv edilmiş maddi mədəniyyət abidələri: kitabxanalar, muzeylər, təhsil ocaqları nümunəsində" Vebinar Elmi konfransının materialları
3. A. Cassese (2003), *International Criminal Law*. Published in the United State. 472 pg.
4. Bassiouni M. Cherif (1996), *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes // Law & Contemp. Prob. International Criminal Court Statute, Article 25*
5. First Geneva Convention, Article 50, § 662; Second Geneva
6. Convention, Article 51, § 662; Third Geneva Convention, Article 130, § 662; Fourth Geneva Convention, Article 147, § 662
7. Geneva Conventions, common Article 3, § 655
8. ICC Statute, Article 8 (2) (a) (i) and (c) (i), § 675–676; ICTY Statute, Article 2 (a), § 695; ICTR Statute, Article 4(a), § 696; Statute of the Special Court for Sierra Leone, Article 3(a), § 677
9. UN Security Council, Res. 827, § 896, Res. 1019, § 897 and Res. 1072, § 898; UN General Assembly, Res. 50/193, § 902; UN Commission on Human Rights, Res. 1989/67, 1990/53, 1991/78 and 1992/68, § 904
10. https://president.az/articles/4101?sa=X&ved=2ahUKEwiH4rvu1JLnAhUW_GEKHXe2BJIQFjAEegQIBxAB
11. <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

Проблема ресоциализации женщин в местах лишения свободы в период их реабилитации и после освобождения: пути решения

Гаджиева Гюнай Намиг

Докторант, преподаватель кафедры «ЮНЕСКО по правам человека и информационному праву» юридического факультета Бакинского Государственного Университета
agamirova-gadjiyeva@mail.ru

В условиях укрепления положения женщин и их активного статуса на рынке труда, изменения их отношения к жизни по мере обретения экономической свободы и увеличение бремени проблем, с которыми им приходится сталкиваться, с одной стороны, укрепляют социальное положение женщин в обществе, с другой стороны, приближают женщин на шаг к совершению преступлений. Несмотря на то, что уровень преступности среди женщин очень низок по сравнению с уровнем преступности среди мужчин, именно статистика препятствует проведению исследований, необходимых для выявления трудностей, возникающих у женщин, совершивших преступления и находящихся в местах лишения свободы, а также поиска решений этих проблем путем реализации профилактических и реабилитационных услуг, которые помогут осужденным женщинам преодолеть трудности после освобождения [1, s. 711]. Доклад посвящен проблемам женщин, находящихся в местах лишения свободы, а также необходимости осуществления программ и услуг, которые предоставят возможность исправлению женщин в период их реабилитации и после освобождения (лечение психических заболеваний, помощь в восстановлении семейных отношений, помощь в предоставлении жилья, решение социальных и финансовых вопросов и поддержку в профессиональной жизни). Исследование данных вопросов и формирование подходов к их решению, предоставит возможность осуществить результативный процесс ресоциализации.

Причины совершения женщинами преступлений связаны со многими факторами, такими как бедность, домашнее насилие [4, s. 41-47], жестокое обращение, постоянные семейные конфликты и, как результат, отсутствие опытности в создании благополучной семьи. Адаптация осужденных женщин к жизни в новом социуме отягощена тем, что разрушились их прежние родственные отношения, утеряна эмоциональная связь с детьми, отсутствует возможность плодотворного контакта с членами семьи и в обществе [2, с. 34-36]. В результате кратковременных встреч с членами семьи, переживания и эмоции женщин, находящихся в местах лишения свободы, приглушаются, они перестают осознавать обязательства за членов своей семьи, оперируют своим изменившимся положением. Обеспечение постоянного доступа женщин, находящихся в местах лишения свободы к общению с членами своей семьи (особенно с детьми, если они есть) может способствовать восстановлению родственных связей. Международной практикой предусматривается право лица, отбывающего наказание,

на общение с членами семьи. Вероятность встреч, поддержание отношений с близкими родственниками у женщин-осужденных, отбывающих наказание в далеко расположенных местах маловероятно, и, это еще больше осложняет их эмоциональное состояние [3, с. 25-29]. Диалоговые развивающие программы для отбывающих наказание женщин, предусматривающие тренинги по обучению здоровому поведению в разных областях, дадут возможность осужденным женщинам реабилитироваться по истечению срока отбывания. Учитывая то, что большой процент среди отбывающих наказание женщин составляют матери, предоставление возможности по восстановлению связи с собственными детьми становится сильным мотиватором для их психологического и социального возрождения. Результатом обеспечения связи матери с ребенком (будь то прямого, либо дистанционного), психологическая помощь до и по завершению встречи позволит эмоционально реабилитироваться находящейся в местах лишения свободы женщине, равно как и членам ее семьи.

На психологическое состояние отбывающих наказание женщин существенное влияние оказывают и сотрудники уголовно-исполнительной системы. Они в большей степени, нежели представители других силовых структур, склонны к профессиональной деформации. По завершению 4-6 годичного срока практической службы у сотрудников уголовно-исполнительной системы проявляются симптомы эмоционального выгорания [5, с. 47]. Состояние находит свое выражение в безразличии к чужой беде, безынициативном участии при исполнении своих обязанностей, демонстрации враждебности, нарастании разногласий при социальном взаимодействии с осужденными, а со временем, перенос агрессивного поведения на членов семьи. Реализация профилактических действий для сотрудников уголовно-исполнительной системы по интенсификации правового опыта и проведение консультаций для сотрудников-женщин дадут возможность найти разумный подход к работе с женщинами в местах лишения свободы, и наладить отношения внутри семьи. Основная цель посреднических программ - благоприятно влиять на эмоциональную и социальную атмосферу в учреждении, способствовать уменьшению разногласий и исправительной деятельности (меры, предпринимаемые за несоблюдение правил нахождения в месте отбывания наказания), а также содействовать сокращению совершения повторных преступлений среди женщин, отбывших наказание [6, с. 130].

Таким образом, для восстановления социального и эмоционального состояния находящихся в местах лишения свободы женщин в период их реабилитации и после освобождения необходимым считается организация прямых, либо дистанционных обучающих программ для правового информирования и приобретения навыков и опыта здорового и плодотворного общения с членами семьи и других социальных сферах; реализация специальных семинаров

для предотвращения продолжительных разногласий между осужденными и сотрудниками учреждения; восстановление и укрепление связей осужденных женщин, отбывающих наказание с членами их семей.

Литература

1. Əliyev Ə.İ., Əliyev E.Ə., Məhərrəmov A.A., Məmmədov Ə.Q., Hüseynova F.E. Avropa hüququ. Dərslik. Bakı: Günəş –B, 2016, s. 711.
2. Burkhart, K.W.; Women in Prison, New York: Doubleday and Corp. Inc, 1973. S. 34-36.
3. Cansunar, F. Nuray; Asırdizer, Mahmut; Aycan, Nihat; Balcıoğlu, İbrahim; Batuk, Gökhan; Kadının suça yönelimi: karşılaştırmalı bir çalışma, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1997. S. 25-29.
4. Savcı, İlkey; Kadın Açık Cezaevinden Notlar – Adımı Kader Koyduk; Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004. S.41-47.
5. Батищева Е. В. Роль и основные направления социальной работы с женщинами, находящимися в местах лишения свободы // Вестник Владимирского юридического института. 2007. № 4. С. 47.
6. Волкова Т. Н. Проблемы отбывания наказания и ресоциализации женщин, осужденных к лишению свободы: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1995. С. 130

Gülnaz Aydın qızı Rzayeva
Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin
“İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrasının müəllimi,
Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi Akademiyasının müəllimi,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
Email: gulnazaydin@yahoo.com
ORCHID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5305-7113>

Qloballaşma və rəqəmsallaşma: qlobal vətəndaş və ya elektron vətəndaş

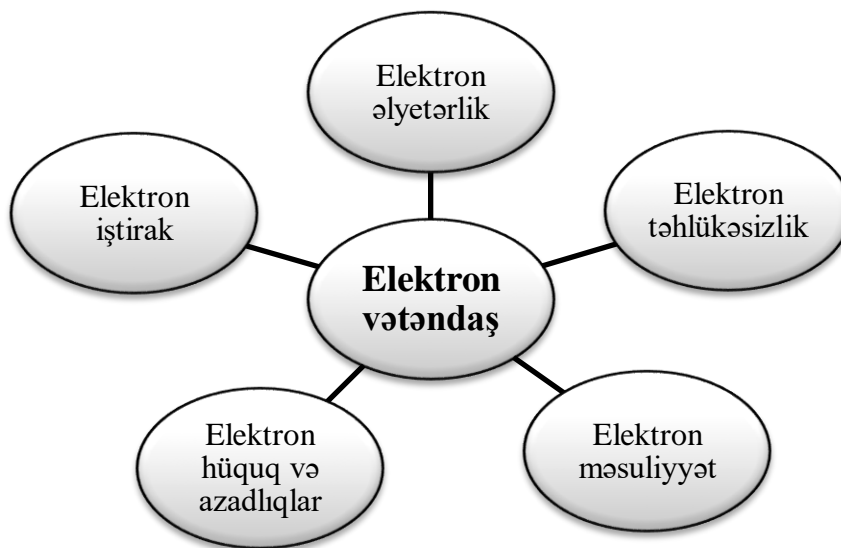
Obyektiv və qarşısızalmaz proses olan qloballaşma dünya üzrə müasir inkişafın nəticəsidir. “Qloballaşma” fenomeninin cəmiyyətdəki informasiya proseslərinə mühüm təsiri vardır və bu təsir qarşılıqlı xarakter daşıyır. Belə ki, bir tərəfdən qloballaşmanı sürətləndirən və onun inkişafını şərtləndirən amillər sırasında yeni texnologiyaların inkişafı qeyd olunur. Digər tərəfdən isə qloballaşmanın bütün dünyanı əhatə etməsi onun sosial sferanı da əhatə etməsinə və qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Yeni texnologiyaların inkişafı, elektron cəmiyyətin formalaşdırılması və qloballaşma kimi sürətlə davam edən proseslər artıq “insan” amilinə yenidən baxılmasını, müasir anlayışların meydana çıxmasını şərtləndirir.

İKT-nin insan həyatını bütünlüklə əhatə etməsi vətəndaşlıq və insan hüquqları institutuna da yanaşma tərzini dəyişmiş, “elektron-vətəndaş”, “rəqəmsal vətəndaş”, “rəqəmsal hüquqlar” və s. yeni anlayışların meydana gəlməsini şərtləndirmişdir. Ədəbiyyatda mövcud nəzər-nöqtələrinin ümumiləşdirilməsi nəticəsində belə bir qənaətə gəlmək olar ki, “elektron vətəndaş” və “rəqəmsal vətəndaş” anlayışları mahiyyət etibarilə eynilik təşkil edir. Elektron vətəndaş (e-vətəndaş) informasiya cəmiyyətində İKT-dən istifadə etməklə, öz hüquq və azadlıqlarını elektron (rəqəmsal) imkanlar əsasında realizə edən cəmiyyət üzvüdür. Məsələn burasındadır ki, İKT-nin inkişaf etdiyi ilkin dövrlərdə daha çox rəqəmsal vətəndaş terminindən istifadə olunurdu. İlkin dövrlərdə “e-vətəndaş” yalnız internetdən istifadə ilə əlaqələndirilərək şərh olunurdu və 9 elementi [7; 3] əhatə edirdi. Maraqlı məqam ondadır ki, bu elementlər rəqəmsal vətəndaşlığın pedaqoji aspektinə yönəlmişdir. Bu elementləri şərh edən müəlliflər internetdə gündəlik həyatda geniş istifadə ilə ortaya çıxan yeni məsələləri vətəndaşlara necə öyrətmək, onlara uyğun davranışları göstərmək və potensial problemlərdən və təhdidlərdən necə xəbərdar etmək barədə məsələlərə daha çox diqqət yetirirlər. Ona görə də onların yanaşmasına görə, rəqəmsal vətəndaş başqalarına zərər vermədən texnologiyadan istifadə edə bilən, informasiya və kommunikasiya qaynaqlarını qiymətləndirərək istifadə edən, onlayn fəaliyyətlərin etik nəticələrini bilən, onlayn ünsiyyət hüququndan istifadə edən bir şəxs hesab edilir [2, s. 148]. Hətta ilkin olaraq doqquz elementi sadalayan Mayk Ribble rəqəmsal vətəndaşlığın üç prinsipini müəyyənləşdirmişdi. O yazırdı ki, rəqəmsal istifadəçilərə rəqəmsal vətəndaş olmaq üçün texnologiyadan məsuliyyətlə istifadə etməyi öyrətmək üçün üç prinsip rəhbər tutulmalıdır: hörmət, təhsil və qorumaq [5].

Karen Mossberger və həmkarları rəqəmsal vətəndaşlığı “cəmiyyətdə onlayn iştirak etmə bacarığı”, “informasiya cəmiyyətində siyasi və iqtisadi əlaqələrin təmsil olunması üçün imkanlar, mənsubiyyət və potensial” kimi tərif edərək daha geniş aspektdən yanaşırlar [6]. Beləliklə, rəqəmsal vətəndaş və vətəndaşlıq təriflərinə yalnız onlayn sahədə lazımi qabiliyyətlər deyil, həm də onlayn imkanların istifadə sahələri daxildir. Ona görə də müasir hüquq ədəbiyyatında “elektron vətəndaş” anlayışı daha çox istifadə olunur. “Elektron vətəndaş” hüquqi müstəvidə şərh olunan bir anlayışdır.

Fikrimizcə, müasir mənada elektron vətəndaşın şərh üçün təklif olunmuş doqquz elementlə bağlı dəyişikliklər də nəzərdə tutulması məqsədəuyğundur. Məsələn, rəqəmsal səhiyyə və rəqəmsal ticarətin ayrıca element kimi ayrılması, digər hüquq və azadlıqların isə rəqəmsal hüquq və vəzifələr çərçivəsinə daxil edilməsi bir qədər düzgün deyil. Elektron vətəndaşlığın elementlərinin aşağıdakı formada müəyyən olunmasını təklif edirik:

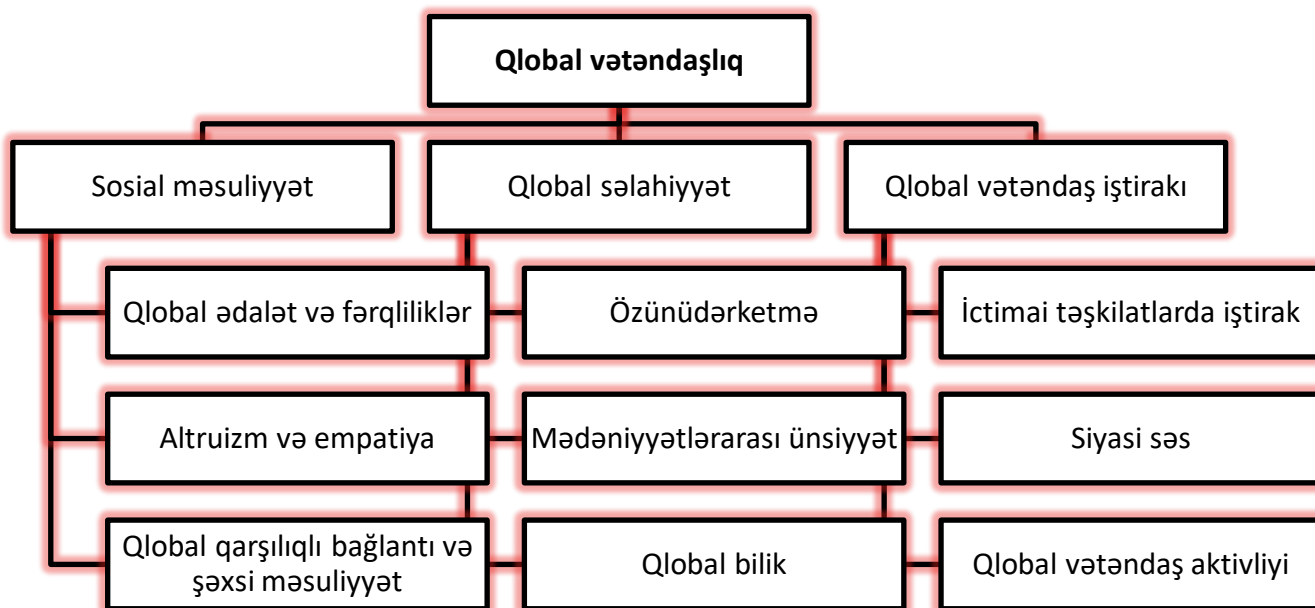

Qlobal vətəndaşa gəldikdə isə, qlobal vətəndaş dünyanı dərk edən və yerdəki yerini bilən insan olub, cəmiyyət həyatında fəal rol oynayır və planetimizi daha bərabər, ədalətli və davamlı etmək üçün başqaları ilə birlikdə çalışır. Qısa sözlə desək, qlobal vətəndaşlıq yerli, milli və qlobal arasında siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni qarşılıqlı asılılığı və qarşılıqlı əlaqəni müəyyənləşdirir. Qlobal Vətəndaş: daha geniş dünyadan xəbərdardır və dünya vətəndaşı kimi öz rollarını hiss edir; müxtəlifliyə hörmət edir və dəyər verir; dünyanın mövcudluğu və inkişafını dərk edir; sosial ədalətsizlikdən qəzəblənir; yerli səviyyədə qlobal səviyyəyə qədər bir sıra səviyyələrdə iştirak edir; dünyanı daha ədalətli və davamlı hala gətirmək üçün hərəkət etməyə hazırdır; öz hərəkətləri üçün məsuliyyət daşıyır.

Səmərəli Qlobal Vətəndaş olmaq üçün gənclər çevik, yaradıcı və təşəbbüskar olmalıdırlar. Problemləri həll etməyi, qərarlar qəbul etməyi, tənqidi düşünməyi, ünsiyyət qurmağı və qruplar daxilində yaxşı işləməyi bacarmalıdırlar [8].

Anlayış olaraq meydana çıxdığı dövrdən etibarən qlobal vətəndaşlığa müxtəlif təriflər verilsə də, qlobal vətəndaşlığı uyğun bir şəkildə ölçən bir vasitələrin şərh olunduğu yanaşma yox idi. Bununla bağlı,

2010-cu ildə Duarte B.Morais və Anthony C.Ogden tərəfindən yazılmış “Qlobal vətəndaşlıq ölçüsünün ilkin inkişafı və validasiyası” adlı məqalədə ilk dəfə olaraq qlobal vətəndaşlığın konseptual modeli təklif olundu [4, p. 3]:

Göründüyü kimi, “qlobal vətəndaş” həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə cəmiyyət həyatında aktiv iştirak edən, eyni zamanda başqalarına və ətraf mühitə qarşılıqlı anlayışla yanaşan bir şəxsdir. Deməli, ənənəvi vətəndaşdan və elektron vətəndaşdan fərqli olaraq, bir dövlətin yurisdiksiyası ilə məhdudlaşmır. Həmçinin, “virtual insan”dan fərqli olaraq, qlobal vətəndaş yalnız qlobal şəbəkə - İnternetlə əlaqələndirilməməlidir. Təbii ki, bu qlobal vətəndaşın aktivliyinin artmasında internetin rolunu təkzib etmir.

Qeyd olunanların ümumiləşdirilməsi nəticəsində deyə bilərik ki, elektron vətəndaş və qlobal vətəndaş hər ikisi yeni dövrün anlayışları olsa da, onlar arasında bir sıra fərqli cəhətlər vardır:

Elektron vətəndaş	Qlobal vətəndaş
Oxşar xüsusiyyətlər	
Elektron vətəndaş informasiya cəmiyyətinə keçidlə əlaqədar elektron dövlət quruculuğunun nəticəsində formalaşmışdır.	Qlobal vətəndaş qloballaşma və qlobal məqsədlərdən irəli gələrək formalaşmışdır.
Elektron vətəndaş hər hansı bir dövlətin yurisdiksiyası ilə məhdudlaşır, yəni elektron vətəndaş konkret dövlət tərəfindən elektron hüquq və azadlıqlarını realizə edən və vəzifələr daşıyan şəxsdir.	Qlobal vətəndaş transnasional xarakterə malikdir, bir dövlətin sərhədləri ilə məhdudlaşmır.
Elektron vətəndaş hüquqla təsbit olunan davranış qaydaları çərçivəsində mümkündür.	Qlobal vətəndaş sosial məzmun daşıyır, sosial məsuliyyəti və səlahiyyətləri ilə səciyyələnir.

Qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşdığı bir şəraitdə hüquq münasibətlərinin məzmunu köklü dəyişməyə başlamışdır. İKT-nin sürətlə inkişafı insan fəaliyyətinin bütün sahələrində əl əməyinin avtomat maşınlarla əvəz olunmasına gətirib çıxarmışdır. Hər hansı bir ictimai münasibət altında “insan-insan” formulunu nəzərdə tuturuqsa, yeni cəmiyyətdə “insan-avtomat maşınlar” münasibəti necə tənzim olunmalıdır? Yeni texnotron cəmiyyətin süni intellekt, Əşyaların İnterneti və sair bu kimi tandemləri “insan” amilinə yanaşma tərzinə, eləcə də hüquqi tənzimlənməyə təsir göstərmişdir. Tənzimləmədə yaranan normaların köhnəlməsi, hüquqi aktlardakı qeyri-müəyyənliklər, yeni hüquqi aktlara ehtiyac kimi hüquqi problemlərin yalnız dövlətdaxili hüquqla tənzimlənməsi yetərli olmur. Bunun üçün beynəlxalq səviyyədə təkmilləşdirmə işləri aparılmalı, milli qanunvericilik sistemləri isə beynəlxalq-hüquqi normalara uyğunlaşdırılmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. İnformasiya hüququ. Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 448 s.
2. Çubukçu Ahmet, Şahin Bayzan. Türkiyə’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri // Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 2013, No. 5, s. 148-174.
3. Brasilina Passarelli, Joseph Straubhaar, Aurora Cuevas-Cerveró. Handbook of Research on Comparative Approaches to the Digital Age Revolution in Europe and the Americas. 2016, 530 p.
4. Duarte B.Morais, Anthony C.Ogden. Initial Development and Validation of the Global Citizenship Scale // Journal of Studies in International Education, 2010, pp. 1-22.
5. Mike Ribble, Gerald D. Bailey. International Society for Technology in Education, 2007, 149 p.
6. Mossberger Karen, Caroline J. Tolbert, Ramona S. McNeal. Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008. MoveOn.org. <https://front.moveon.org/>
7. Nine Themes of Digital Citizenship. // Digital Citizenship Website. http://www.digitalcitizenship.net/Nine_Elements.html
8. What is Global Citizenship? <http://www.ideas-forum.org.uk/about-us/global-citizenship>

İŞƏGÖTÜRƏN TƏRƏFİNDƏN ƏMƏK MÜQAVİLƏSİNƏ XİTAM VERİLMƏSİ

Açar sözlər: əmək müqaviləsi, işəgötürən, işçi, Əmək Məcəlləsi, qanunvericilik.

Ключевые слова: трудовой договор, работодатель, работник, Трудовой Кодекс, законодательство.

Key words: employment contract, employer, employee, Labor Code, legislation.

Əmək müqaviləsini ləğv etmək işəgötürənin həm hüququ, həm də vəzifəsidir. Belə hüquq və vəzifə yalnız qanunvericilikdə göstərilən əsaslar mövcud olduqda və bu əsaslar üzrə əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinin müəyyən edilmiş qaydalarına əməl olunmaqla həyata keçirilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin (qısaca AR ƏM) 70-ci maddəsinə əsasən, işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinin əsasları aşağıdakılardır:

- müəssisə ləğv edildikdə;
- işçilərin sayı və ya ştatları ixtisar edildikdə;
- peşəkarlıq səviyyəsinin, ixtisasının (peşəsinin) kifayət dərəcədə olmadığına görə işçinin tutduğu vəzifəyə uyğun gəlmədiyi barədə səlahiyyətli orqan tərəfindən müvafiq qərar qəbul edildikdə;
- işçi özünün əmək funksiyasını və ya əmək müqaviləsi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, yaxud bu Məcəllənin 72-ci maddəsində sadalanan hallarda əmək vəzifələrini kobud şəkildə pozduqda;
- sınaq müddəti ərzində işçi özünü doğrultmadıqda;
- dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisənin işçisi çalışmanın yaş həddinə çatdıqda.

Müəssisə ləğv edildikdə. Hüquqi şəxsin hüquq və vəzifələrinin hüquq varisliyi qaydasında başqa şəxslərə keçmədən onun fəaliyyətinə xitam verilməsi haqqında müəyyən olunmuş qaydada qərar qəbul edildikdə, həmçinin fiziki şəxs-işəgötürənin öz fəaliyyətinə faktiki surətdə xitam verdikdə bütün işçilərlə əmək müqaviləsi ləğv edilir. Filial və nümayəndəliyin fəaliyyətinə xitam verildikdə işçilərlə əmək müqaviləsi bu əsasla ləğv edilə bilməz. Müəssisənin bir orqanın tabeliyindən digər orqanın tabeliyinə verilməsi əmək müqaviləsinin ləğv edilməsi üçün əsas ola bilməz [3, s. 3].

İşçilərin sayı və ya ştatları ixtisar edildikdə. İşçilərin sayı və ya ştatları o halda ixtisar edilə bilər ki, işəgötürənin maliyyə göstəricilərindəki zəifləmənin, texnologiyaların tətbiqinin və ya müəyyən risklərin aradan qaldırılması səbəb kimi çıxış etsin. İşəgötürən tərəfindən işçilərin sayının

və ya ştatlarının ixtisarı haqqında müvafiq qərar qəbul edildikdə, əvvəlcə müəssisədə boş vəzifələr ləğv olunur və yalnız bundan sonra işləyənlərin hesabına ixtisar həyata keçirilir [2, s.274]. Bu zaman işçinin işgüzar keyfiyyətləri nəzərə alınmalı, işdə saxlanmaq üçün üstünlük hüququna riayət olunmalı, işçi əmək stajından asılı olaraq müəyyənləşdirilən müddətlərdə rəsmi xəbərdar edilməli, xəbərdarlıq müddəti ərzində hər iş həftəsində əmək haqqı saxlanılmaqla iş axtarmağa imkan yaradılması məqsədilə əmək funksiyasının icrasından azad edilməli, işçinin peşəkarlığı, ixtisarı nəzərə alınmaqla onun müvafiq işə keçirilməsi imkanı hökmən araşdırılmalıdır.

İşəgötürənin müvafiq əmrləri (sərəncamları, qərarları), ştat cədvəllərindən işçilərlə əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinə qədər və sonrakı dövrü əhatə edən çıxarışlar, əmək haqqı fondunun ixtisarı haqqında məlumatlar və s. işçilərin sayının və ya ştatlarının ixtisarının həqiqətən aparıldığını təsdiq edir.

Peşəkarlıq səviyyəsinin, ixtisasının (peşəsinin) kifayət dərəcədə olmadığına görə işçinin tutduğu vəzifəyə uyğun gəlmədiyi barədə səlahiyyətli orqan tərəfindən müvafiq qərar qəbul edildikdə. Burada “səlahiyyətli orqan” dedikdə, işçilərin ixtisasına, peşə dərəcəsinə, təcrübəsinə, peşəkarlıq səviyyəsinə müvafiq olaraq tutduğu vəzifəyə uyğun olub-olmadığının müəyyən edilməsi məqsədilə yaradılan və müvafiq səlahiyyətlərə malik attestasiya komissiyası, Azərbaycan Respublikasında dövlət ümumi təhsil və peşə təhsili (tam orta təhsil üzrə təhsilverənlərə nəzərən) müəssisələrində çalışan təhsilverənlərin və praktiki tibb və yaxud əczaçılıq fəaliyyəti üzrə ixtisaslaşan işçilərin sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nəzərdə tutulur [1, s.73].

İşəgötürənin əmri ilə say tərkibi təkrəqəmli olmaqla azı 5 nəfərdən ibarət attestasiya komissiyası yaradılır və “Azərbaycan Respublikasında işçilərin attestasiyasının keçirilməsi Qaydaları”na əsasən komissiya işçinin tutduğu vəzifəyə uyğun olub-olmaması barədə qərar qəbul edir. Bu qərar işəgötürən üçün məcburi deyil, tövsiyə xarakteri daşıyır.

İşçi özünün əmək funksiyasını və ya əmək müqaviləsi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, yaxud bu Məcəllənin 72-ci maddəsində sadalanan hallarda əmək vəzifələrini kobud şəkildə pozduqda. İşçi qəsdən və ya səhlənkarlıqla, etinasızlıqla əmək funksiyasını, vəzifə borcunu, öhdəliklərini yerinə yetirmədiyinə görə müvafiq iş yerində işin, istehsalın, əmək və icra intizamının normal ahəngi pozulduqda və ya mülkiyyətçinin, işəgötürənin, habelə əmək kollektivinin (onun ayrı-ayrı üzvlərinin) hüquqlarına və qanunla qorunan mənafelərinə hər hansı formada ziyan dəydikdə bu əsasla əmək müqaviləsinə xitam verilir. Bu zaman işçi yazılı izahat verməlidir. İşəgötürən işçinin konkret olaraq hansı öhdəliklərini yerinə yetirmədiyini əmrdə göstərməlidir.

Sınaq müddəti ərzində işçi özünü doğrultmadıqda. AR ƏM-in 51-ci maddəsinə müvafiq olaraq, işçi işəgötürən tərəfindən işə qəbul edilərkən 3 ayı keçməmək şərti ilə sınaq müddəti təyin edilə bilər. İşçi sınaq müddətində özünü doğrultmadığı təqdirdə, işəgötürən tərəfindən işçinin əmək

müqaviləsinə xitam verilir. Bu zaman işçinin üzvü olduğu həmkarlar ittifaqı təşkilatının razılığı tələb olunmur və işçiyə işdən çıxarma müavinəti ödənilmir.

Dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisənin işçisi çalışmanın yaş həddinə çatdıqda AR ƏM-in 10-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışmanın yaş həddi 65-dir. Eyni zamanda, dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisənin 65 yaşına çatmış işçisinin həmin müəssisədə çalışma müddətini müvafiq dövlət orqanının rəhbəri hər dəfə 1 ildən çox olmayaraq 5 ilədək müddətə uzada bilər.

Elm, mədəniyyət, tibb və təhsil sahəsinin inkişafında müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş xüsusi xidmətləri olmuş dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisənin 65 yaşına çatmış işçisinin çalışma müddəti müvafiq dövlət orqanı tərəfindən 5 ildən artıq uzadıla bilər.

Dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışan işçilərin çalışma müddətinin uzadılmasına onların, yəni işəgötürənin və işçinin razılığı əsasında yol verilir [4, s. 391].

Dövlət büdcəsindən maliyyələşən hər bir müəssisənin çalışma müddəti uzadılmış işçilərin sayı həmin müəssisənin işçilərinin sayının 2 faizindən, həmin sahə üzrə dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrin işçilərinin ümumi sayının isə 15 faizindən artıq ola bilməz.

İşəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsinə xitam verilməsinə dair əmr birbaşa işəgötürən tərəfindən imzalanmalı və müəssisənin möhürü ilə təsdiq edilməlidir. Əmək müqaviləsinə xitam verilməsinə dair əmrin surəti, işçinin əmək kitabçası və istifadə edilməmiş əmək məzuniyyətinə görə pul əvəzi, işçiyə ödənilməli əmək haqqı və digər ödəmələr daxil olmaqla işəgötürənin son haqq-hesabı ilə bərabər işçinin sonuncu iş günündə ona verilməlidir.

Yalnız AR ƏM ilə müəyyən edilmiş qaydada və əsaslarla əmək müqaviləsinə xitam verilə bilər.

İşəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsinə xitam verilməsi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş əsaslardan yalnız biri ilə həyata keçirilə bilər.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR:

1. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsi. Bakı; Hüquq Yayın Evi, 2020, 256 s.
2. Prof. A.M.Qasimovun məsul redaktorluğu ilə. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin Elmi-Praktik Kommentariyası. Bakı; Hüquq Yayın Evi, 2018, 1100 s.
3. Əmək müqaviləsinin bağlanması, dəyişdirilməsini və xitamını nizama salan əmək qanunvericiliyinin tətbiqinin məhkəmə təcrübəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 23 dekabr 1993-cü il tarixli 5 nömrəli Qərarı
4. Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslük. Bakı: "Letterpress" nəşriyyat evi, 2016, 840 s.

Самедова Шафа Бабашах кызы

ПРЕКРАЩЕНИЕ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА РАБОТОДАТЕЛЕМ

РЕЗЮМЕ

В статье обсуждалось расторжение трудового договора работодателем. Учеными рассмотрены обстоятельства расторжения трудового договора работодателем. Указывается, что расторжение трудового договора работодателем может быть осуществлено только на одном из оснований, предусмотренных законодательством. Была предоставлена информация об обстоятельствах, при которых расторжение трудового договора работодателем запрещено.

Samadova Shafa Babashah

TERMINATION OF THE EMPLOYMENT CONTRACT BY THE EMPLOYER

SUMMARY

In the article, the termination of the employment contract by the employer was discussed. Consideration was given to the circumstances under which the employment contract was terminated by the employer. It is stated that the termination of the employment contract by the employer can be carried out only by one of the basics provided by legislation. Information was provided on the circumstances in which termination of the employment contract by an employer is prohibited.

РОЛЬ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРАВОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Açar sözlər: konstitusiya nəzarəti, hüquqi akt, Konstitusiya Məhkəməsi, qanunun qəbul edilməsi, şərh

Ключевые слова: конституционный контроль, правовой акт, Конституционный Суд, правотворчество, толкование

Keywords: constitutional control, legal act, Constitutional Court, law-making, interpretation

Специфическим институтом обеспечения и охраны действия принципа верховенства конституции является конституционный контроль. Судебный конституционный контроль означает специализированный механизм охраны конституции как нормативного правового акта высшей юридической силы. Конституционный контроль есть специфическая функция компетентных государственных органов по обеспечению верховенства конституции в системе нормативных актов, ее прямого, непосредственного действия в деятельности субъектов общественных отношений.[5,с. 24]

Понятие «конституционный контроль» в юридической литературе с точки зрения различных ученых-конституционалистов понимается по-разному.

Так, например, Д. Л. Златопольский считает, что под конституционным контролем необходимо понимать деятельность государственных органов, должностных лиц по проверке соблюдения конституции и конституционных законов, а также проверку соответствия всех иных актов высших органов государства [4, с. 77].

Н. Б. Витрук под конституционным контролем понимает «...специфические функции компетентных государственных органов по обеспечению верховенства конституции в системе в системе нормативных актов, ее прямого непосредственного действия в деятельности субъектов общественных отношений» [5, с.100].

С. Э. Несмеянова полагает, что под конституционным контролем понимается «... деятельность специально на то уполномоченных государственных органов, направленную на обеспечение верховенства Конституции, на предупреждение издания не соответствующих Конституции нормативных актов, на установление и устранение неконституционных законов, иных нормативных актов или действий и в случае необходимости применения толкования Конституции и законов» [6, с.34].

Несмотря на множественность и многогранность определений данного понятия, следует отметить, что в силу неполноты раскрытия понятий, а в частности, не раскрытия в

полной мере стадий конституционного контроля, — проверки, выявления, констатации, устранения несоответствий актов конституции, с учетом вышеизложенного, логично предположить, что целесообразнее под конституционным контролем в полной степени нужно понимать деятельность компетентных государственных органов по проверке, выявлению, констатации и устранению несоответствий нормативно-правовых актов конституции, законам, в ходе которой данные органы полномочны, отменять обнаруженные несоответствия.[3]

Исходя из Конституции АР, следует отметить, что в настоящее время данный вид контроля является особым видом охраны и защиты конституции. Специфичность конституционного контроля объясняется тем, что данный контроль обеспечивается в первую очередь, беспристрастностью и объективностью, а во-вторых, отделением судебной власти от других, в особенности от судебной и законодательной видов власти [5, с.27].

Сущность конституционного контроля заключается в решении следующих задач:

1) в установлении конституционности правовых актов органов государственной власти, т. е. соответствия юридических актов и действий органов государства на предмет Конституции;

2) в признании неконституционного акта недействительным.

Рассматривая вопрос относительно того, что является объектом конституционного контроля, необходимо выделить тот факт, что научные подходы к данной проблеме основываются на установившейся в АР иерархии нормативных актов. Так, В. В. Бриксон считает, что «...объектом конституционного контроля выступают правовые акты, проверка которых относится к компетенции Конституционного Суда» [2, с.14].

А. Н. Чертков, Н. Н. Харитоновна выделяют следующую классификацию объектов конституционного контроля: в частности,- это законы; акты органов исполнительной власти; акты органов местного самоуправления; пробелы в правовом регулировании; внутригосударственные договоры; международные договоры; индивидуальные правоприменительные акты; индивидуальные правоприменительные акты; наличие обстоятельств, оправдывающих введение военного и чрезвычайного положения; создание и деятельность политических партий; действия должностных лиц в порядке их конституционной ответственности; порядок проведения и подтверждения итогов выборов и референдумов; наличие обстоятельств, оправдывающих введение временного исполнения обязанностей главы государства; толкование конституции; споры между органами государственной власти; конституционные жалобы.[7, с.58]

Объектами конституционного контроля, согласно ст. 130 Конституции, являются:

1. Законы Азербайджанской Республики
2. Указы Президента Азербайджанской Республики

3. Постановления Кабинета Министров Азербайджанской Республики
4. Решения Верховного Суда Азербайджанской Республики
5. Акты муниципалитетов
6. Не вступившие в силу межгосударственные договоры Азербайджанской Республики
7. Межправительственные договоры Азербайджанской Республики
8. Конституция Нахчыванской Автономной Республики
9. Законы Нахчыванской Автономной Республики
10. Постановления Али Меджлиса Нахчыванской Автономной Республики
11. Постановления Кабинета Министров Нахчыванской Автономной Республики

Конституционный Суд Азербайджанской Республики в пределах полномочий, отведенных ему Конституцией Азербайджанской Республики, является высшим органом конституционного правосудия. Конституционный Суд организационно, финансово не зависит от законодательных, исполнительных и других органов власти, органов местного самоуправления, а также юридических и физических лиц, осуществляет совместную с ними деятельность и полностью самостоятелен в рамках своих полномочий. Основная цель Конституционного Суда заключается в обеспечении верховенства Конституции Азербайджанской Республики, защите прав и свобод каждой личности.

Конституционный Суд проверяет соответствие законов, решений и прочих нормативно-правовых актов Конституции и законам Азербайджанской Республики. В Азербайджанской Республике органом, осуществляющим конституционный контроль, является Конституционный Суд Азербайджанской Республики.

Учитывая деятельность Конституционного Суда Азербайджанской Республики, можно прийти к выводу, что данный орган занимается и позитивным, и негативным правотворчеством.

Негативное правотворчество проявляется в решениях о неконституционности нормативных актов либо их отдельных положений. Признание правового предписания неконституционным влечет утрату им юридической силы (ст.66 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде»). Отменяя норму права, Конституционный Суд осуществляет, по сути, правовое регулирование, создает новую норму. Решения Конституционного Суда, отменяющие нормативный акт в силу закона, во всех случаях имеют нормативную природу: критерий «новизны» регулирования в данном случае заключается в прекращении правового регулирования, осуществляемого оспариваемым нормативным актом. Таким образом, эти решения Конституционного Суда вполне подпадают даже под формальное определение нормативного правового акта. В основе вывода Суда о соответствии тех или иных правовых норм Конституции Азербайджанской Республики лежат правовые позиции.

Отсюда следует, что нормы, зафиксированные правовыми позициями, стоят по юридической силе выше норм, содержащихся в проверяемых законах и иных актах. Вместе с тем представляется совершенно недопустимой ситуация, в которой правовая позиция не соответствовала бы Конституции.

Позитивная правотворческая функция связана с выработкой Судом правовых позиций. В решениях Конституционного Суда АР, как правило, формулируются критерии нового законодательного регулирования, по существу, конструируются «модели» новых правовых норм. Впервые разрешив дело, характеризующееся конкретными обстоятельствами, Суд рассматривает аналогичные дела с учетом первоначального решения и ссылаясь на него [1, с.87].

Одним из наиболее часто применяемых Конституционным Судом принципов, является принцип правовой определенности. Этот имплицитный принцип был выведен Конституционным Судом из принципа равенства всех перед законом и далее постоянно развивался и расширялся в его итоговых актах.[8]

Согласно правовой позиции Пленума Конституционного Суда доктрина конституционного права признает принцип правовой определенности одним из основных элементов верховенства закона, отраженных в преамбуле Конституции Азербайджанской Республики. А принцип правовой определенности, наряду с другими требованиями, предусматривает ясность и определенность относительно существующей правовой ситуации в самом общем смысле (Постановление Пленума Конституционного Суда от 27 мая 2008 года «О статье 228.5 Гражданского Кодекса» Азербайджанской Республики, Постановление Пленума Конституционного Суда от 28 января 2014 года «О толковании некоторых положений Закона Азербайджанской Республики «О государственном обязательном личном страховании военнослужащих»). С этой точки зрения, во все необходимые вопросы по делу, разрешаемому в принятых судами постановлениях, должна быть внесена ясность, а противоречивые положения должны быть устранены. В судебных актах, выносимых от имени Азербайджанской Республики, не должно быть положений, ставящих справедливое разрешение дела под сомнение, образующих противоречие и влияющих на право конституционно-судебной защиты участников по спору (Постановление Пленума Конституционного Суда от 13 июня 2008 года по жалобе Н.Абилова).

В постановлении от 6 июня 2014 года Суд указал на другой аспект принципа правовой определенности: «существование возможности обжалования вступивших в законную силу решений судов в течении неопределенного времени противоречит принципу “resjudicata”, являющемуся составной частью принципа правовой определенности, препятствует отправлению правосудия в разумные сроки, а так же нарушает стабильность и

последовательность вступивших в силу итоговых актов судов, что подрывает доверие общества к системе правосудия».

Посредством обеспечения принципа правовой определенности в нормотворчестве создаются условия для единообразия и предсказуемости правоприменительной практики, обеспечения прав и свобод человека. Причем требование определенности распространяется не только на законодательные акты, но и на итоговые решения судов.

В целом конституционный контроль во всех странах рассматривается как важный атрибут демократического государства, являющийся средством обеспечения верховенства конституционных положений. В широком смысле основной целью конституционного контроля является устранение правовых актов государственных органов, противоречащих требованиям Конституции или их четкому конституционно-правовому содержанию.

Список использованной литературы:

1. Бернадцкий Г. Г. Законность и целесообразность в конституционной юстиции РФ. /Г. Г. Бернадцкий // Конституционное и муниципальное право.- 2005.- № 8.- С. 26–33.
2. Бриков В. В. Объекты федерального судебного конституционного контроля: проблемы теории и практик. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук / В. В. Бриков.- Москва, 2002.- 28 с.
3. Зимин А.В. Конституционный контроль в системе разделения властей: теоретико-правовые аспекты Дисс. канд. юрид. наук. – М., 2002, 211 с.
4. Златопольский, Д. Л. Контроль за соблюдением конституции и конституционный суд в государствах Восточной Европы М.: Юрист, 2006.- 102 с.
5. «Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс. Учебное пособие» Н. В. Витрук, «НормаИнфра-М», 2012 г.
6. Несмеянова С. Э. К вопросу о конституционной ответственности /С. Э. Несмеянова // Конституционное и муниципальное право.- 2012.- № 4.- С.34–37.
7. Харитоновна, Наталья Николаевна Правовое регулирование осуществления конституционного контроля в Российской Федерации: системно-функциональные и федеративные аспекты Дисс. канд. юрид. наук. Москва, 2006 г.
8. https://constcourt.ge/congress2015-2017/downloads/landesberichte/azerbaijan_RU.pdf

Qəzvinova Elmira
(Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Konstitusiya hüququ kafedrasının müəllimi)
EFFEKTİV HÜQUQYARADICI FƏALİYYƏTİNİN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ
KONSTITUSİYA NƏZARƏTİNİN ROLU
XÜLASƏ

Qanunvericilik sisteminin formalaşdırılması, qanunvericilik aktlarının şəxsiyyətin konstitusiya hüquq və azadlıqlarına uyğunluğunun təmin olunmasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin böyük rolu vardır. Bəzi hallarda hüquqyaradıcılığın demokratikliyin və qanunun aliliyinin şübhə yaranır. Belə hallarda Konstitusiya Məhkəməsi qanunun aliliyinə nəzarət etmək üçün təsirli mexanizmdir.

Qazvinova Elmira
(Teacher of the Department of "Constitutional Law" of the Faculty of Law of BSU)
ROLE OF CONSTITUTIONAL CONTROL IN ENSURING EFFECTIVE LAW-MAKING
ACTIVITIES
SUMMARY

In the formation of the legislative system, ensuring the compliance of legislative acts with the constitutional rights and freedoms of a person and citizen, a large role belongs to the Constitutional Court of the Azerbaijan Republic. Sometimes doubts arise about the democratic nature and legality of lawmaking. In such cases, the Constitutional Court is an effective mechanism for the rule of law to exercise control.

**Fiziki şəxsin həyat və sağlamlığına vurulmuş zərər
delikt hüququnun əsas anlayışlarından biri kimi**

Açar sözlər: fiziki şəxs, zərər, ziyan, delikt, delikt öhdəliyi, insanın həyatı və sağlamlığı, müqavilə.

Ключевые слова: физическое лицо, вред, ущерб, деликт, деликтное обязательство, жизнь и здоровье человека, договор.

Key words: natural person, harm, damage, tort, tort obligation, human life and health, contract.

Hüquqi anlayış olaraq zərər istilahının tarixi kökləri çox qədimlərə gedib çıxır. Belə ki, hələ Roma hüququnda əmlak zərərinin ödənilməsi mövzusunda xüsusi diqqət yetirilmiş, baxmayaraq ki, bu hüquq sistemində qeyri-əmlak xarakterli zərərin ödənilməsi ilə də bağlı birmənalı mövqə olmamışdır. Zərərin ödənilməsinin əsası qismində isə hüquq pozuntusu və ya delikt çıxış etmişdir. Belə öhdəliklər hər hansı müqavilənin icra edilməməsi və ya lazımı qaydada icra olunmaması nəticəsində, yaxud da baş verən zərərin öz üzərinə götürülməsi üzrə xüsusi müqavilə münasibətlərindən yaranmışdır. Roma hüququna görə zərər anlayışı iki elementdən ibarət olmuşdur: a) damnun emergens – müsbət itgilər, yəni, şəxsin əmlakının tərkibinə daxil olandan məhrum olma; b) lucrum cessans - əldən çıxmış fayda, yəni, normal şəraitdə şəxsin əmlakına daxil ola biləcək sərvətlərin daxil olmaması (4, s. 175). Bununla belə, Roma hüququnda “zərər” anlayışı ilə yanaşı, “mənafe” anlayışından da istifadə edildiyini nəzərə almaq lazımdır.

Ümumiyyətlə, hüquq ədəbiyyatında zərərin anlayışına dair müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Zərər dedikdə, adətən, əmlak və qeyri-əmlak nemətlərinin, şəxsi hüquqların qanuni, yaxud qeyri-qanuni surərdə zədələnməsi, itirilməsi, məhv edilməsi, onların hər hansı şəkildə azalmasında ifadə olunan itginin baş verməsi nəzərdə tutulmuşdur. Digər mövqeyə görə, mülki hüquqda zərər qanunla qorunan nemətlərdə (bunlar əmlak və qeyri-əmlak xarakterli ola bilər) baş verən xoşagəlməz dəyişikliklərdir. Ş.M.Yusifovun fikrincə, qeyri-qanuni zərər hüquq pozuntusunun nəticəsidir. Hüquq pozuntusu ictimai təhlükəli, zərər yetirən, təqsirli əməldir. Zərərin yetirildiyi obyektlər fiziki şəxslərin obyektiv və subyektiv hüquqları, hüquqi şəxslərin və dövlətin maraqlarıdır. Zərər həm sosial, həm də hüquqi aspektlərdən ibarətdir. Hüquq pozuntusu həmişə mənəvi (psixi, qeyri-maddi), əksər vaxt isə əmlak zərəri yetirir. Zərər hər bir halda məqsədi zərərçəkənin hüququnun müdafiəsi, zərər vuranın cəzalandırılması, hüquq pozuntusunun xəbərdar edilməsi olan hüquqi məsuliyyəti doğurur (5, s. 19-20). Müəllifin mövqeyi ilə, bir istisna ilə, razıyıq. Belə ki, ictimai təhlükəlilik bütün hüquq pozuntularına deyil, yalnız cinayətə xas olan əməldir. Cinayət əməlləri, əsasən, məhz bu əlamətə görə digər növ hüquq pozuntularından fərqlənir.

S.S.Allahverdiyevin fikrincə, mülki hüquqda zərər dedikdə, hüququ pozulmuş (zərər çəkmiş) şəxsin düşdüyü və düçar olduğu elə maddi itki başa düşülür ki, bunun nəticəsində onun əmlakı və ya şəxsi qeyri-maddi nemətləri azalır. Zərər hüququ pozulmuş (zərər çəkmiş) şəxs üçün arzuolunmaz mənfi nəticədir və zərərə düşməklə şəxsin qanunla qorunan neməti əskilir. Zərər ya əmlaka, ya da fiziki şəxsin malik olduğu qeyri-maddi nemətlərə - şəxsiyyətin həyatı və sağlamlığına, şərəf və ləyaqətinə və s. vurulur. Bilavasitə zərər vasitəli zərərdən fərqləndirilir. Bilavasitə (birbaşa) zərər zədələnməmiş obyektə əmələ gələn zərərdir. Vasitəli zərər isə bilavasitə zərərin nəticəsi kimi yaranır (2, s. 681).

Müasir qanunvericilikdə və nəzəriyyədə “zərər” termini ilə yanaşı, “ziyan”, “əldən çıxmış fayda”, “itgi” və s. sözlərdən də istifadə olunur. Vaxtı ilə Roma hüququnda “maraq” (“interesse”) ifadəsindən istifadəyə üstünlük verilmişdir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində, o cümlədən Mülki Məcəlləsində “maraq” termininin müxtəlif şəkildələr və sonluqlar ilə istifadəsinə rast gəlinir. Məsələn, Mülki Məcəllənin 262.6, 846.3-cü maddələrində “maraq”, 35.1, 40.1, 116.2, 150, 354.2, 416-1-ci maddələrində “maraqlı şəxslər”, 49, 49-1, 107-10-cu maddələrində “maraqlar” ifadələrindən mülki müdafiə mənasında istifadə olunmuşdur. Mülki Məcəllədə həmçinin fiziki və hüquqi şəxslərin

qanunla qorunan mənafələrinin müdafiəsindən bəhs olunur (məsələn, 19, 23.3, 180.3, 346.1-ci maddələrdə). Digər maddi hüquq normaları ilə yanaşı, həmçinin prosessual qanunvericilikdə “mənafe” və “maraq” ifadələri işlədilir. Bu baxımdan “zərər” “mənafe” və “maraq” anlayışlarını bir-biri ilə qarşılaşdırmaq məqsəduyğundur.

Mülki Məcəllədə, ilk növbədə, “qanunla qorunan mənafe” ifadəsinin “mülki hüquqlar” ilə birlikdə istifadə olunması diqqəti cəlb edir. Şübhəsiz, hər bir elm sahəsində “maraq” ifadəsi onun predmeti, metodu, məqsədi və prinsiplərinə uyğun kontekstdə izah edilməlidir. Məsələn, fəlsəfədə “mənafe” və “maraq” cəmiyyətin, onun müəyyən qruplarının və ayrı-ayrı fərdlərin öz həyat şəraitlərinə, zəruri tələbatlarına obyektiv münasibətlərini və onlara sərfəli olan şəraitin saxlanılmasına cəhd etmələrini ifadə edir. Psixologiyada “mənafe” və “maraq” ifadələri insanların müəyyən həyat ehtiyaclarının ödənilməsinə yönələn iradə ifadəsi kimi şərh edilir. İqtisadçılar “mənafe” və “maraq” sözlərinin izahını ictimai istehsal sistemində insanların yerini müəyyən edən fəaliyyət motivlərində axtarırlar.

Hüquq elmində belə bir fikir üstünlük təşkil edir ki, hüquq normalarını tətbiq edən orqanlar və vəzifəli şəxslər “mənafe” və “maraq” anlayışları üzrə qeyri-hüquq sahələrində işləyib hazırlanmış müddəalardan istifadə edə bilirlər. B.H.Əsədov bu mövqə ilə razılaşmayaraq mənafe və maraqları hüquqi baxımdan iki qrupa bölmüşdür: subyektiv hüquqlarda əhatə olunan mənafe və maraqlar; subyektiv hüquqlardan kənar mövcud olan mənafe və maraqlar. O, “mənafe” və “maraq” ifadələrinin geniş sosial məzmun daşmasına əsaslanaraq qeyd etmişdir ki, subyektiv mülki hüquqlar mənafe və maraqların mühafizəsinin yeganə forması deyildir. Mülki hüquqi mübahisəni həll edən məhkəmələr, bir qayda olaraq, iddiaçının subyektiv hüquqa malik olmasını müəyyən etdikdə həmin hüququn müdafiəsini təmin edir. Bu hallarda məlumdur ki, məhkəməyə müraciət edən şəxsin marağı pozulmuş və yaxud mübahisələndirilmiş hüquqlarının bərpa olunmasında özünü göstərir. Fiziki və hüquqi şəxslərin subyektiv hüquqları normativ hüquqi aktlarda ifadə olunmaqla hüquq münasibətlərində səlahiyyətə çevrilir. Subyektiv hüquqa malik olan şəxslər bu hüquqa qarşı vəzifə daşıyan şəxslərdən müəyyən hərəkətləri etməyi tələb etmək səlahiyyətinə malik olur.

Müəllifin haqlı mövqeyinə görə, subyektiv hüquqlarda əhatə olunmayan mənafe və maraqlar da mümkündür. Mülki qanunvericilik qanun və hüququn analogiyası qaydasında subyektiv mülki hüquqlarda ifadə olunmayan mənafe və maraqların müdafiəsinə imkan verir. Yəni, mülki hüquq münasibətləri mülki qanunvericiliklə və ya tərəflərin razılaşması ilə birbaşa tənzimlənmədikdə və onlara tətbiq edilə bilən işgüzar adətlər olmadıqda həmin münasibətlərə, əgər bu, onların mahiyyətinə zidd deyildirsə, oxşar münasibətləri tənzimləyən mülki qanunvericilik normaları tətbiq edilir. Oxşar münasibətləri tənzimləyən mülki hüquq normaları olmadıqda isə münasibətlər qanunvericilik prinsipləri əsas götürülməklə tənzimlənilir. Mülki hüququn predmeti baxımından mülki hüquqi mahiyyət kəsb edən mənafe və maraqlar iki qrupa bölünür: əmlak maraqları və qeyri-əmlak maraqları. Əmlak maraqları iqtisadi vasitələrlə, şəxsi qeyri-əmlak maraqları isə həm də mənəvi vasitələrlə təmin olunur. Mənafe və maraqlar kateqoriyaları fiziki və hüquqi şəxslərin tələblərinin ödənilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edir və mülki işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edir (3).

Nəzəriyyədə və məhkəmə təcrübəsində kreditorun məruz qaldığı əmlak itgisi bəzən “zərər”, bəzən isə “ziyan” kimi qeyd olunur. Mülki qanunvericilikdə “zərər” termini ilə yanaşı, “ziyan” ifadəsindən də istifadə olunması (MM-nin 7.3, 16.1, 26.7, 28.5, 30.3, 32.1, 49.4.6 172, 174, 650.1, 563, 564 və s. maddələrində “ziyan” sözündən istifadə olunmuşdur) hüquqtətbiqetmə fəaliyyətində bu cür mənzərənin yaranmasına şərait yaratmışdır. Yeri gəlmişkən, belə vəziyyət təkcə mülki qanunvericilikdə deyil, digər qanunvericilik aktlarında, hətta cinayət və cinayət-prosessual məəcəllələrində mövcuddur. Belə ki, əgər CM-nin 14.2, 20.2, 36-40, 64 və digər maddələrində mühafizə altına alınmış dəyərlərin ifadəsi üçün “zərər” sözündən istifadə olunmuşdursa, 44.2, 59.1.13, 59.1.14, 72, 73, 73-1, 73-2 və digər maddələrində “ziyan” sözündən istifadə olunmuşdur. Diqqəti cəlb edən məqamlardan biri respublikamızın qüvvədə olan cinayət prosessual qanunvericiliyində “zərər” sözünün “ziyan” sözü vasitəsi ilə izah olunmasıdır. Belə ki, CPM-in 7.0.36-cı maddəsində göstərilir ki, zərər - cinayət nəticəsində zərər çəkmiş şəxsə vurulmuş mənəvi, fiziki və ya maddi ziyandır.

Bu cür mövqeyə xarici ölkə ədəbiyyatlarında da rast gəlinir. Məsələn, Almaniya mülki hüquq ədəbiyyatında göstərilir ki, zərər edilən kənar təsir nəticəsində şəxsin əmlakına və ya hüquqi cəhətdən qorunan digər nemətlərinə vurulan ziyandır və bu ziyanın vurulması şəxsin öz istəyi ilə bağlı olmur. Zərərin özü iki yerə ayrılır: maddi zərər və qeyri-maddi zərər. Maddi zərər dedikdə, əmlaka (əmlak qiyməti olan nemətə) vurulan və əvəzinin ödənilməsi mümkün olan itki başa düşülür. Maddi zərər ilə əmlakın faktiki real dəyəri azalır (11, s. 355).

Bu baxımdan “zərər” və “ziyan” anlayışlarının da müəyyən mənada bir-biri ilə qarşılaşdırmağımız lazım gəlir. Rus dilində bu terminlərin ifadəsi üçün «ущерб» və «вред» sözlərindən istifadə olunmuşdur. S.S.Allahverdiyevin fikrincə, rusca «вред» və «ущерб» kimi sözlərin azərbaycanca qarşılığı olan «zərər» və «ziyan» kimi ifadələr eyni mənəli, sinonim sözlərdir, mənə və məzmunca üst-üstə düşür. Bununla bərabər, Rusiya Federasiyası mülki hüququnda, hüquq ədəbiyyatında və qanunvericiliyində «убыток» kateqoriyası işlədilir ki, bu kateqoriya «вред» («zərər») və «ущерб» («ziyan») anlayışlarından fərqlənir. Bu anlayışlar üst-üstə düşür. Belə ki, Rusiya mülki hüququnda «убыток» dedikdə, zərərin pulla qiymətləndirilməsi başa düşülür. Bu ifadə Azərbaycan dilinə «ziyan», «zərər» kimi tərcümə edilir. Müəllif terminoloji baxımdan qarışıqlığa yol verilməməsi üçün rusca «убыток» sözünün azərbaycanca qarşılığı və ekvivalenti kimi «itki» ifadəsinin işlədilməsini məqsədmüvafiq hesab edərək göstərmişdir ki, mülki hüquqda itki dedikdə, pulla ifadə olunan zərər (ziyan) başa düşülür, daha doğrusu, itki əmlak zərərinin pulla qiymətləndirilməsidir (2, s. 683).

Bir başqa milli müəllifimiz M.N.Abbasova S.S.Allahverdiyevdən fərqli olaraq «ущерб» sözünü “zərər” kimi, «вред» sözünü isə «ziyan» kimi tərcümə edib göstərmişdir ki, «ущерб» («zərər») termini konkret dəyər-pul xarakterinə malik olduğu halda, «вред» («ziyan») termini daha dərin məzmunla malik olub, təkcə əmlak xarakterli hüquq və mənafelərin deyil, həmçinin şəxsi mənəvi xarakterli hüquq və mənafelərin azalmasını əks etdirir. Müəllif bu baxımdan Azərbaycan Respublikası CPM-in 7.0.36-cı maddəsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsini təklif etmişdir: “Ziyan - cinayət nəticəsində zərərçəkmişin maddi, mənəvi və fiziki maraqlarında və hüquqlarında yaranan itkilərdir” (6, s. 13).

Azərbaycan Respublikasında mülki hüquqların və vəzifələrin əmələ gəlməsi əsaslarından biri məhz başqa şəxsə zərərin vurulması sayılır (Azərbaycan Respublikası MM-nin 14.2.6-cı maddəsi). Zərər dedikdə, hüququ pozulmuş şəxsin pozulmuş hüququnu bərpa etmək üçün çəkdiyi və ya çəkməli olduğu xərclər, əmlakından məhrum olması və ya əmlakının zədələnməsi (real zərər), habelə hüququ pozulmasaydı, həmin şəxsin adi mülki dövriyyə şəraitində əldə edəcəyi gəlirlər (əldən çıxmış fayda) başa düşülür (Azərbaycan Respublikası MM-nin 21.2-ci maddəsi). Zərər (zərər vurulması faktı) yoxdursa, deməli, mülki-hüquqi məsuliyyət yoxdur. Yəni, zərər olmadıqda mülki-hüquqi məsuliyyət yarana bilməz. Bu baxımdan zərər mülki-hüquqi məsuliyyətin zəruri və mütləq əsası hesab olunur (2, s. 682).

Hüquq ədəbiyyatında əməlin hüquqazidd olması ilə bağlı, əsasən, iki mövqe vardır. Bir mövqeyə görə, zərərin vurulması faktı başqasına zərər vurulmasını qadağan edən ümumi prinsipi pozduğundan, bu növ əməllər hüquqazidd sayılmalıdır. Digər mövqeyə görə isə, hüquqaziddlik zərərçəkmişin subyektiv olmayan hüququnun pozulması ilə deyil, zərərçəkmişin mənafeyinin mühafizəsini nəzərdə tutan obyektiv hüquq normalasının pozulması ilə yaranır (9, s. 55). M.M.Aqarkov göstərmişdir ki, hüquqazidd əməl hər bir halda obyektiv hüququ pozur. Hər hansı şəxsə zərərin yetirilməsində ifadə olunan obyektiv hüququn pozulması eyni zamanda zərərçəkmişin subyektiv hüququnun pozulmasına və ya hüquq normaları ilə mühafizə olunan mənafeyə zərər yetirməyə səbəb olduqda həmin zərərin ödənilməsi öhdəliyini yarada bilər (7, s. 140).

Mülki qanunvericilik aktlarının tələblərinə zidd olan əməllər hüququayğun olmayan əməllər sayılır. Bu cür əməllər, eyni zamanda, hüquqazidd əməllər və ya hüquq pozuntuları adlandırılır. Hüquqazidd əməllər odur ki, həmin davranışın edilməsinə mülki qanunvericilik yol vermir, onu qadağan edir və yasaqlayır. Bu əməllər mülki qanunvericilik aktlarında ifadə olunan hüquqi göstərişləri pozur. Əgər mülki qanunvericilik mülki hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsini, dəyişməsinə və ya xitam olunmasını hüquqazidd əməllərə bağlayırsa və bununla əlaqələndirirsə, onda həmin əməllər hüquqi fakt kimi çıxış edir. Hüquqi fakt qismində çıxış edən hüquqazidd əməllər isə müxtəlif şəkildə təzahür edir.

Zərər vurmaq hüquqazidd əməllərin əsas hissəsini təşkil edir. Bunlara deliktlər deyilir. Söhbət fiziki şəxsin şəxsiyyətinə, əmlakına, habelə hüquqi şəxsin əmlakına və işgüzar nüfuzuna zərər vurmaqdan gedir. Məsələn, sürücü minik avtomobilini yüksək sürətlə idarə edərkən səkidə dayanan vətəndaşı vurur və ona xəsarət yetirərək, hər iki ayağını sındırır. Zərərçəkən vətəndaş işə çıxma bilmir və əmək haqqından məhrum olur. Bundan savayı, o, sağlamlığının pozulması ilə bağlı əlavə xərclərə, o cümlədən müalicəyə, əlavə qidalanmaya, dava-dərman alınmasına və s. xərclərə məruz qalır. Zərərçəkən vətəndaş ziyana məruz qaldığından, zərərvuran sürücü ona dəyən ziyanın əvəzini ödəməlidir. Bu zaman sürücü ilə vətəndaş arasında ziyan vurmaqla bağlı mülki hüquqi münasibət (delikt hüquq münasibəti və ya delikt öhdəliyi) əmələ gəlir (1, s. 313).

Ədəbiyyatlarda zərər vurmaqdan əmələ gələn öhdəliklər “delikt öhdəliyi”ndən başqa, “hüquq pozuntusundan irəli gələn öhdəliklər”, “müqavilədən kənar öhdəliklər”, “icazə verilməmiş əməllərdən yaranan öhdəliklər” kimi adlandırılsa da (9, s. 52), bu ifadələr mahiyyət etibarilə eyni hadisənin ayrı-ayrı əlamətləri sayılır və məcmu halında delikt öhdəliyinin özünü əks etdirir. Məsələn, müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi və ya lazımı qaydada yerinə yetirilməməsi ilə ziyan vurulur, bu zaman həmçinin müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi və ya lazımı qaydada yerinə yetirilməməsi hüquq pozuntusunu təşkil edir. Hesab edirik ki, bu terminologiya müəyyən mənada şərti xarakter daşısa da, sabitdir və qeyri-müəyyən deyildir.

Rusiya Federasiyasının qüvvədə olan 21 oktyabr 1994-cü il tarixli MM-nin 59-cu fəslə əsasən olaraq “Ziyan vurmaq nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər” adlandırılsa da (Azərbaycan Respublikasında sovet hakimiyyəti dövründə qəbul olunmuş 1964-cü il 11 sentyabr tarixli Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan SSR MM-nin 42-ci fəslə də eyni cür adlandırılmışdır), respublikamızın müstəqillik dövründə qəbul olunmuş və hazırda qüvvədə olan MM-nin 59-cu fəslə “Mülki hüquq pozuntuları (deliktlər)” adlanır. MM-nin 1096-cı maddəsinə əsasən, mülki hüquq pozuntusu (delikt) hüquqla və ya qanunla müdafiə edilən başqa şəxsə (zərərçəkənə) birbaşa ziyan və ya zərər vurulmasına gətirib çıxaran təqsirli, hüquqa zidd (mülki qanunvericiliyin normalarını pozan) əməldir (hərəkət və ya hərəkətsizlikdir). Delikt törətmiş şəxsin mülki hüquq məsuliyyəti daşır.

Delikt və onu törətmiş şəxsin məsuliyyəti hələ qədim Roma hüququna bəlli olmuşdur. Roma hüququna görə, vurulmuş zərərin miqdarı çatdırılmamış, məhv edilmiş, zədələnmiş əşyaların bazar qiymətləri ilə (*vera rei aestimatio* - əşyanın əsl dəyəri), çox zaman isə konkret şərait üzrə dəyəri nəzərə alınmaqla müəyyən edilmişdir (4, s. 175).

Vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsinin, adətən, aşağıdakı sistemyaradıcı elementləri fərqləndirilir:

- predmet (pozulmuş əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarının bərpası üzrə olan ictimai münasibətlər);
- metod (münasibətlərin subyektlərinin təşəbbüskarlığının, iradənin muxtariyyətinin mövcud olduğu dispoziitiv elementli imperativ metod);
- institusional prinsiplər (müvafiq normaların realizəsi, zərərin tam həmdə ödənilməsi prinsipləri və s.);
- funksiyalar (kompensasiya, müdafiə və qabaqlayıcı).

MM-nin 1096-cı maddəsində deliktə verilmiş anlayışa əsasən, zərər delikt məsuliyyətinin əmələ gəlmə əsaslarından biridir. Roma hüququndan irəli gələn əsaslara uyğun olaraq, mülki hüquqda öhdəliklərin müqavilə əsaslarından və qanunda nəzərdə tutulan əsaslardan əmələ gəldiyi qəbul olunmuşdur. Öhdəliklərin qanunda nəzərdə tutulan əsasları müqavilədən kənar öhdəliklər də adlandırılır. Əgər müqavilə öhdəlikləri üçün bazar, əmtəə dövriyyəsi, maddi nemətlərin birindən digərinə keçməsi ilə bağlı olan münasibətlər xarakterikdirsə, öhdəliklərin qanunda nəzərdə tutulan əsasları üçün mülki hüquq pozuntularından (deliktlər) irəli gələn münasibətlər xarakterikdir. Müqavilədən kənar öhdəliklərin başlıca növlərindən biri delikt öhdəliyi sayılır. Onu da qeyd etməliyik ki, delikt öhdəlikləri müqavilədən kənar öhdəliklərin əsas hissəsini təşkil etsə də, onu tam əhatə etmir. Belə ki, müqavilədən kənar öhdəliklərin delikt öhdəliyi sayılmayan, əsassız varlanma kimi digər növləri də vardır.

Mülki hüquq pozuntularından irəli gələn öhdəliklərin fərqləndirici əlamətləri ilə bu növ əməllərin fəaliyyət sferası müəyyən edilir. Bu növ öhdəliklər, ilk növbədə, zərərvuran ilə zərərçəkmişin bir-

birləri ilə müqavilə münasibətləri şəkildə bağlı olmadığı hallarda yaranır. Digər tərəfdən, öhdəliklərin yarandığı tərəflər bir-birləri ilə müqavilə münasibətlərində də ola bilərlər, lakin zərər müqavilə öhdəliklərinin pozulması ilə əlaqədar olmayan hərəkətlər üzündən baş verə bilər. Üçüncü əlamət kimi qeyd edə bilərik ki, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda müqavilə öhdəliklərinin pozulması ilə baş vermiş zərərin də bu öhdəlikləri nizama salan normalar ilə ödənilməsi müəyyən edilə bilər. Məsələn, sərnişin daşınması müqaviləsi üzrə. Azərbaycan Respublikası MM-nin 849-cu maddəsinə əsasən, əgər daşıyıcının ayrı-ayrı və ya bütün nəqliyyat xidmətlərinə qanuni və ya rəsmi göstərişlər və ya beynəlxalq konvensiyalar tətbiq edilirsə və bu göstərişlərə və konvensiyalara görə zərərin əvəzinin ödənilməsi hüququ yalnız müəyyən şərtlər və ya məhdudiyyətlər olduqda əmələ gəlsə və ya həyata keçirilə bilsə, yaxud müəyyən şərtlər olduqda istisna edilirsə, daşıyıcı sərnişin qarşısında həmin göstərişlərə yalnız onları yerinə yetirdiyi halda istinad edə bilər. Bütün digər hallarda daşıyıcı sərnişinlə razılaşmaya əsasən öz məsuliyyətini daşımanın dəyərinin üç misli ilə məhdudlaşdıra bilər, bu şərtlə ki, sərnişinə zərər qəsdən və ya kobud ehtiyatsızlıq üzündən vurulmasın və ya sərnişin üçün yaranmış zərəərə görə daşıyıcı yalnız onun xidmətində olmayan başqa şəxsin təqsiri nəticəsində məsuliyyət daşsın.

Ədəbiyyatlarda bəzən qanunların delikt öhdəliyinin yaranma əsası kimi qeyd edilməsinə rast gəlinir. Fikrimizcə, burada müəyyən yanlışlığa yol verilir. Bu mövzuda daha dəqiq fikrə gəlməyimiz üçün aşağıdakı suala birmənalı cavab verməliyik: Delikt mülki hüquq pozuntusudurmu? Çünki bəziləri hesab edir ki, delikt və mülki hüquq pozuntusu məzmunca heç də tam olaraq üst-üstə düşən anlayışlar deyildir. Qanunda onun yaranma əsası müəyyən edilə bilər, reallıqda yaranma əsası isə əslində deliktin özünün baş verməsidir. Fikrimizcə, deliktin əhatə dairəsi kifayət qədər genişdir. Bu, həm əmlak, həm də qeyri-əmlak xarakterli hüquqları əhatə edir. Başqa sözlə, şəxsiyyətin mülkiyyət hüququ ilə yanaşı, toxunulmazlığı, həyat və sağlamlığı, habelə şərəf və ləyaqəti ilə bağlı olan münasibətlər delikt sayılan əməllərin obyektidir.

MM-nin 1097.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən, mülki hüquq pozuntusu (delikt) nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzi zərərverən tərəfindən tam həcmdə ödənilməlidir. Bu, adətən, zərərin natura qaydada ödənilməsinə nəzərdə tutur. Yəni, zərərçəkmişə eyni növdə və keyfiyyətdə olan digər əşya verilir, yaxud əşyanın zədələnmiş və ya korlanmış hissəsi bərpa olunur. Fiziki şəxsin həyatı və ya sağlamlığına qarşı edilmiş deliktə münasibətdə isə zərərin ödənilməsi fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Belə ki, həyat itirildikdə onu heç nə ilə geri qaytarmaq mümkün olmur. Sağlamlığa vurulmuş zərərin də naturada geri qaytarılması mümkün olmur. Burada söhbət, adətən, zərərin kompensasiya edilməsindən gedir (10, s. 6).

Mülki qanunvericilikdə şəxsiyyətin həyat və sağlamlığına zərər vurmanın qarşısını almağa yönəlmiş norma yaradılmışdır. Belə ki, MM-nin “Zərər vurulmasının qarşısının alınması” adlanan 1098-ci maddəsinə əsasən, gələcəkdə zərər vurulması təhlükəsi bu cür təhlükəni yaradan fəaliyyətin qadağan edilməsi barədə iddiaya əsas verə bilər. Əgər vurulmuş zərər onu vurmaqda davam edən və ya yeni zərər vurulması təhlükəsi törədən binanın, qurğunun istismarının və ya digər istehsal fəaliyyətinin nəticəsidirsə, məhkəmə cavabdehin üzərinə zərərin əvəzini ödəməkdən əlavə, müvafiq fəaliyyəti dayandırmaq və ona xitam vermək vəzifəsini də qoya bilər. Məhkəmə müvafiq fəaliyyətin dayandırılması və ya ona xitam verilməsi barədə iddiadan yalnız o halda imtina edə bilər ki, həmin fəaliyyətin dayandırılması və ya ona xitam verilməsi dövlət mənafeələrinə zidd olsun. Bu cür fəaliyyəti dayandırmaqdan və ya ona xitam verməkdən imtina edilməsi zərərçəkənləri həmin fəaliyyətlə vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi hüququndan məhrum etmir.

Beləliklə, mülki hüquqi məsuliyyətin mahiyyətində kreditorin hüquq pozuntusunun törədilməsindəki mövcud olmuş əvvəlki vəziyyətinin bərpası, pozulmuş hüquqların müdafiə olunması dayanır. Təqsirkarın cəzalandırılması və ya vəziyyətinin ağırlaşdırılması onun məzmununa və funksiyasına daxil deyildir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Allahverdiyev S.S. Azərbaycan Respublikasının mülki hüquq kursu. I cild. (II nəşr). «Digesta» nəşriyyatı. Bakı, 2008, 944 s.

2. Allahverdiyev S.S. Azərbaycan Respublikasının mülki hüquq kursu. II cild. (II nəşr). «Digesta» nəşriyyatı. Bakı, 2009, 736 s.
3. **Əsədov B.H.** Subyektiv hüquqlarda əhatə olunmayan maraqlar və onların məhkəmələrdə müdafiəsi / <http://supremecourt.gov.az/static/view/115>
4. Novitski İ.B. Roma hüququ (rus dilindən azərbaycan dilinə tərcümə). Bakı, “Biznes Xəbərləri”, 2012, 284 s.
5. Yusifov Ş.M. Zərərin bir növü kimi mənəvi zərərin hüquqi tənziminin bəzi problemləri // Bakı Universitetinin Xəbərləri. Sosial-siyasi elmlər seriyası. 2014, № 2. S. 16-27.
6. Аббасова М.Н. Пути совершенствования применения законодательств при разрешении имущественных вопросов в уголовном судопроизводстве. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философии по праву. Баку, 2016, 34 с.
7. **Агарков М.М.** Гражданское право: учебник. Т. I / ред.: М.М.Агарков, Д.М.Генкин. - М.: Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1944. - 419 с.
8. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940. – 192 с.
9. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. – 152.
10. Хохлов В.А. Гражданско-правовая ответственность за нарушение договора: Автореф. дисс... д.ю.н. Саратов, 1998, 25 с.
11. Peter van Aubel. Anleiherating und bonitätsrisiko. Eine empirische Untersuchung der Renditespreads am deutschen Markt. Dresden, 2000, s. 357.

Мамедзаде Айнура Илгар гызы

Докторант кафедры «Гражданского права»
Бакинского Государственного Университета

**Вред, причиненный жизни или здоровью физического лица
как одно из основных понятий деликтного права**

Сфера деятельности по гражданским правонарушениям определяется особенностями деликтных обязательств. Такие обязательства возникают прежде всего в тех случаях, когда правонарушитель и потерпевший не связаны договорными отношениями друг с другом. С другой стороны, стороны обязательства могут находиться в договорных отношениях друг с другом, но ущерб может возникнуть из-за действий, не связанных с нарушением договора. В качестве третьего признака отмечается, что в случаях, предусмотренных законом, ущерб, причиненный нарушением договорных обязательств, также может определяться нормами, регулирующими эти обязательства.

Mammedzade Aynura Ilgar

Doctoral student, Department of Civil Law
Baku State University

**Harm caused to the life or health of an individual
as one of the basic concepts of tort law**

The scope of activities in civil offenses is determined by the specifics of tort obligations. Such obligations arise primarily in cases where the offender and the victim are not bound by contractual relations with each other. On the other hand, the parties to the obligation may be in a contractual relationship with each other, but damage can arise from actions that are not related to a breach of the contract. As a third feature, it is noted that in cases provided for by law, damage caused by violation of contractual obligations can also be determined by the rules governing these obligations.

DÖVLƏT VƏ QEYRİ-DÖVLƏT TƏŞKİLATLARININ QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

Əzimov Faiq Vahid oğlu,

**Bakı Dövlət Universitetinin “Dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin
və tarixi” kafedrasının II kurs magistrantı.**

055 799 01 40

ezimov.faiq40@gmail.ru

Açar sözlər: dövlət, qeyri-dövlət, təşkilat, fəaliyyət, əlaqə, cəmiyyət

Keywords: state, non-state, organization, activity, contact, society

Ключевые слова: государство, негосударственное, организация, деятельность, связь, общество

“Dövlət” anlayışı “vətəndaş cəmiyyəti” ilə daim əlaqədə, bir-birini tamamlayan bir sistemdir. Sosial-iqtisadi sahələrin inkişafında, siyasi həyatın canlanmasında bu iki anlayışın rolu çox əhəmiyyətlidir. Ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinin əsas subyektlərindən olan qeyri-dövlət təşkilatları demokratik cəmiyyətin formalaşmasında, siyasi-hüquqi islahatların aparılmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Qeyri-dövlət təşkilatları vətəndaşların tələbatının ödənilməsi istiqamətində öz potensial qüvvələrinin səfərbər edir, ölkədə sosial mühiti yaxşılaşdırır, sosial və siyasi sabitliyin təmin edilməsinə çalışırlar.

Qeyri-dövlət təşkilatlarının fəaliyyəti nəticəsində dövlət və vətəndaş cəmiyyətinin əməkdaşlığı güclənir. Bu isə öz növbəsində cəmiyyətin sosial müdafiə sahəsində potensiallarının inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə müsbət təsir göstərir [2, s.59].

Respublikamızda dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının özünəməxsusluğu ondadır ki, onlar birgə fəaliyyət nəticəsində qlobal cəmiyyətin daxili qarşılıqlı tərəfləri, əlaqədə olan subyektləri kimi özünü göstərir.

“Qeyri-dövlət təşkilatı” anlayışına ictimai birliklər və fondlar daxildir.

Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdən danışıqdan, burada şaquli əlaqələrin üfüqi əlaqələrə və əksinə, çevrilməsi prosesi baş verir. Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları arasında sıx əlaqə yaranır.

Müəyyən olunmuş məqsədlərlə ümumi maraqlar əsasında birləşmiş bir neçə fiziki və (və ya) hüquqi şəxsin təşəbbüsü ilə yaradılmış könüllü, özünüidarədən, öz fəaliyyətinin əsas məqsədi kimi gəlir əldə etməyi nəzərdə tutmayan və əldə edilən gəliri öz üzvləri arasında bölməyən qeyri-dövlət təşkilatına ictimai birlik deyilir [1, s.64].

Fond isə üzvləri olmayan, bir və ya bir neçə fiziki və (və ya) hüquqi şəxslər tərəfindən əmlak haqqı əsasında təsis edilən və sosial, xeyriyyə, mədəni, təhsil və ya digər ictimai-faydalı məqsədlər daşıyan qeyri-dövlət təşkilatdır [1,s.66].

Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları cəmiyyətin idarə edilməsindən mühüm iştirak edir və bu baxımdan onlar arasında əməkdaşlıq vacibdir. Son illər siyasi, sosial, iqtisadi və digər sahələrdə bir sıra uğurlara imza atan Azərbaycan üçün də sektorlararası əməkdaşlığın elmi cəhətdən araşdırılması, öyrənilməsi, təşkili və tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İdarəetmənin bu sahəsi ölkəmizdə, yeni qarşılıqlı təsiretmə formalarını araşdırılmasını, daha dərindən öyrənilməsini tələb edən sahələrdən biridir.

Təşkilatlararası əməkdaşlıq ideyası bu sektorda fəaliyyət göstərən qurumları bir araya gətirmək, onların səylərini birləşdirmək və mövcud problemlərin həllində onların imkanlardan birgə istifadə etmək üçün əmələ gəlmişdir.

Təşkilatlararası əməkdaşlıq ideyası ilk dəfə Avropa ölkələrində 1990-cı illərdən yaranmağa və formalaşmağa başlamışdır. Belə ki, danimarkada təşkilatlararası əməkdaşlıq iş yerlərində sosial təcrid olunmanın qarşısının alınması və cəmiyyətin həssas təbəqələrinin əmək bazarına inteqrasiyası məsələsinin həll olunmasına yönəlmişdir.

Qərb ölkələrində təşkilatlararası əməkdaşlıq ideyası yaranıb formalaşmazdan əvvəl bu onlar arasındakı münasibətlərin paradiqması mübadiləçi xarakter daşıyırdı. Yəni, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları bir-biri ilə ehtiyatla və qapalı davranır, etibar etmir və bir-biri barədə stereotipik anlayışlara sahib idilər. Məsələn, qeyri-dövlət təşkilatları hesab edir ki, dövlət sektoru bürokratikdir, avtoritar meyillər güclüdür, qərarvermə proseslərində şəffaflyq və hesabatlılyq aşağı səviyyədədir. Dövlət təşkilatları isə qeyri-dövlət təşkilatlarının daha çox mənfəət əldə etməsini, onlar üçün iqtisadi və şəxsi maraqların üstünlüyünü zənn edir.

Son dövrdə dövlətlərin siyasi, sosial-iqtisadi sahədə bir sıra nailiyyətlər əldə etməsi, eyni zamanda özəl sektorun və dövlət təşkilatlarının inkişafı ilə sektorlar bir-birinə olan münasibətlərinə də yenidən nəzər saldılar. Yeni şəraitin sektorların əslində bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olmasını tələb etməsi və onların biri olmadan digərinin keçinə bilməyəcəyi aydın oldu.

Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları üçün münasibətlər paradiqmasını dəyişmək təxirəsalınmaz bir ehtiyaca çevrildi. Sektorların bu ehtiyacı aşağıdakı aspektlərdən hiss edilməsi göstərilir:

- Dövlət təşkilatı mövcud sosial ehtiyaclar və sosial xidmətlərin təşkilindəki problemləri, şəffaflyq, hesabatlılyq və qərarların hazırlanması proseslərində iştirakçılıqla bağlı ictimaiyyətin artmaqda olan tələbi, azalmaqla olan ictimai resurslar və ictimai xidmətlərin inkişaf etdirilməsi üçün alternativ resursların araşdırılmasına ehtiyacı və s.

- Qeyri-dövlət təşkilatı imici ictimailəşdirmək, ictimai hesabatlılığı artırmaq ehtiyacı, korporativ vətəndaşlıq və sosial məsuliyyətlə bağlı qlobal tendensiya, sosial gündəmə çıxmaqla bəzi həssas məsələlərlə bağlı ictimai təzyiqlə yüngülləşdirmək ehtiyacı və s. [2, s.87]

Qeyri-dövlət təşkilatları maliyyə və maliyyə mənbələrinin çeşidini artırma ehtiyacı, ictimai hesabatlıqla bağlı artmaqda olan tələbat və öz fəaliyyətinin təsirini artırmaq üçün özəl sektorun idarəçilik təcrübəsindən bir şeylər əxz edir. Bu amillər dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları arasında əməkdaşlığı tələb edir və münasibətlərin yeni modelini yaradır. Bu model tərəflər arasında qarşılıqlı inama, ümumi məqsədlər uğrunda birgə fəaliyyətə təşviq edir.

Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının qarşılıqlı əməkdaşlıq ideyası məsələsinə dair hələ sovetlər dövründə müəyyən tədbirlər görülmüşdür, belə ki, qeyri-dövlət təşkilatlarına qanunvericilikdə iştirak hüququ verilmişdir. Azərbaycan müasir dövrdə mövcud problemlərin həlli, sosial, iqtisadi və digər uğurlara nail olmaq üçün dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları aralarında ikitərəfli münasibətlərin inkişafı istiqamətində əhəmiyyətli işlər görülür.

Həmçinin, ictimai təşkilatlar normayaradıcılığında: normanın qəbul edilməsi və dövlətin qanunvericilik prosesində iştirak edir. Birinciyə nümunə kimi “Həmkarlar ittifaqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 24 fevral 1994-cü il tarixli Qanununun 5-ci maddəsini göstərmək olar ki, bu maddəyə uyğun olaraq həmkarlar ittifaqları müstəqil surətdə öz nizamnamələrini, fəaliyyət proqramlarını hazırlayırlar və təsdiq edir. Belə hallarda həmkarlar ittifaqları normayaradıcılığının subyektləri kimi çıxış edirlər[4, s.189].

Bu təşkilatların bir-birinə dayanıqlı münasibəti, əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi, təklif və təşəbbüslərin verilməsində fəallığın təmin edilməsi, təşkilatlararası əməkdaşlığın mexanizmlərinin mükəmməl olması həllini gözləyən problemlərdəndir.

Respublikamızda dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının qarşılıqlı əlaqəsinin möhkəmləndirilməsinə, qeyri-dövlət təşkilatlarının dövlət quruculuğunda bilavasitə iştirakının təmin edilməsinə, dövlət quruculuğu proqramlarının həyata keçirilməsində fəallığının artmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Belə ki, Respublikamızda dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları arasında əməkdaşlığın yeni bir yardım, dəstək müstəvisində inkişafı məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 iyul 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının qeyri-hökumət təşkilatlarına dövlət dəstəyi Konsepsiyası” təsdiq edilmişdir[2, s.76]. Konsepsiyada qeyri-dövlət təşkilatlarına dövlət dəstəyinin əsas prinsip və formaları, prioritet sahələri, bu dəstəyin təmin edilməsinin əsas vasitələri, onlara maliyyə yardımının şərtləri ilə bağlı məsələlər əksini tapanmışdır. Sənəddə qeyri-dövlət təşkilatları ölkənin sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatında fəal iştirakının təmin edilməsi baxımından onlara dövlət dəstəyinin formaları müəyyən edilmişdir. Bu formalar vasitəsilə respublikada qeyri-dövlət

təşkilatlarına dövlət tərəfindən göstərilən müxtəlif xarakterli və məzmunlu yardımların istiqamətləri konkretləşdirilmişdir.

Bu gün qeyri-dövlət təşkilatlarının dövlət quruculuğu proseslərində fəal iştirakı onların, bir çox layihələrin, dövlət proqramlarının icrasında fəal iştirakı real olaraq özünü göstərir. Bu da onların ölkənin ictimai-siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni həyatında fəal rol oynamaları haqqında şəhadət verir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

- 1) 17 dekabr 2013-cü il tarixli 849-IVQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ("Respublika" qəzeti 04 fevral 2014-cü il, № 023, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2014-cü il, № 2, maddə 79)
- 2) Axundov N., Qasimov M. Azərbaycan və beynəlxalq parlament təşkilatları. Bakı: Elm, 2004, 450 s.
- 3) Hüseynova H. Azərbaycan Avropa inteqrasiya prosesləri sistemində. Bakı: Nurlar, 1999, 278 s.
- 4) Məlikova M, Hüquq Nəzəriyyəsi, Bakı "Elm və təhsil", 2019, 448 səh.
- 5) В.Е.Улахович. Международные организации (справочник). М., 2005, 190 с.
- 6) И.И.Коваленко. Международные неправительственные организации. М., 2008, 380 с.

Interaction of state and non-state organizations

Summary

The article talks about the idea of mutual cooperation between state and non-state organizations. This process, which is considered new for Azerbaijan, has been unanimous in recent years in order to solve the existing problems in our country, to achieve social, economic and other successes in the development of bilateral relations between state and non-state organizations. The idea of inter-organizational cooperation has come to bring together the institutions operating in this sector, to unite their efforts and to use their opportunities in solving existing problems.

Взаимодействие государственных и негосударственных организаций

Резюме

В статье говорится об идее взаимного сотрудничества государственных и негосударственных организаций. Этот процесс, считающийся новым для Азербайджана, обусловил проведение в последние годы определенной работы в направлении развития двусторонних отношений между государственными и негосударственными организациями для решения существующих в нашей стране проблем, достижения социальных,

экономических и других успехов. Идея межорганизационного сотрудничества возникла для того, чтобы объединить организации, работающие в этом секторе, объединить их усилия и совместно использовать их возможности для решения существующих проблем.

Əliyev Samir Sabir oğlu

Bakı Dövlət Universitetinin “Cinayət hüququ və kriminologiya” kafedrasının elmlər doktoru hazırlığı üzrə doktorantı, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

samir.s.aliyev@inbox.ru

CİNAYƏT QURBANLARININ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ HAQQINDA

Açar sözlər: cinayət, qurban, zərər çəkmiş şəxs, viktimologiya, dövlət müdafiəsi, qanunvericilik.

Ключевые слова: преступление, жертва, потерпевший, виктимология, государственная защита, законодательство.

Key words: crime, victim, victim, viktimologiya, state protection, legislation.

OB OBESPECHENII BEZOPASNOSTI ŽERTV PRESTUPLENIIA

Резюме: Обеспечение безопасности личности от противоправных посягательств, является одной из важнейших обязанностей государства. В то же время решение задач обеспечения безопасности личности, защиты общества, государства от преступных посягательств и сокращения преступности не сводится исключительно к действиям, направленным на преступников и преступность. Их решение невозможно без направленной работы с потерпевшими от преступлений, виктимными категориями лиц, оказания воздействия на различные объективные и субъективные обстоятельства, так или иначе влияющие на возникновение преступлений, без целенаправленной деятельности государства по предупреждению нарушений и ограничений прав и свобод человека, без разработки системы опережающего противодействия и обеспечения безопасности.

ON ENSURING THE SAFETY OF VICTIMS OF CRIME

Summary: Ensuring the security of the individual against unlawful attacks is one of the most important duties of the state. At the same time, the tasks of ensuring personal security, protecting society, the state from criminal attacks and reducing crime are not limited exclusively to actions aimed at criminals and crime. Their solution is impossible without directed work with victims of crimes, victimized categories of persons, influencing various objective and subjective circumstances that in one way or another affect the emergence of crimes, without the deliberate activity of the State to prevent violations and restrictions of human rights and freedoms, without the development of a system of advanced counteraction and security.

Azərbaycan Respublikasında cinayət qurbanlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələləri 11 dekabr 1998-ci il tarixli “Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında” Qanun və 14 iyul 2000-ci il tarixdə qəbul edilmiş, 1 sentyabr 2000-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş Cinayət-Prosessual Məcəllənin (bundan sonra – CPM) 84.5.20-ci, 86.7.2-3-cü, 123-cü, 239.7-ci, 310.3-cü, 330.5-ci maddələri əsasında nizamlanır.

Cinayət prosesində cinayət qurbanlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi problemi bütün dövrlərdə aktual olmuş və bu gün də aktual olaraq qalır. Bu bir faktır ki, cinayət qurbanlarının təhlükəsizliyinə real təhlükə olarsa, onların yalan ifadə verməsi, əvvəlki ifadəsini dəyişməsi kimi neqativ ehtimallar çoxalır.

Hüquq ədəbiyyatında “cinayət mühakimə icraatında təhlükəsizliyinin təmin edilməsi” termini ilə paralel olaraq “cinayət mühakimə icraatında dövlət müdafiəsi” terminini də işlədilir. Onları sinonim terminlər hesab etmək olar, çünki cinayət prosesində şəxsiyyətin dövlət müdafiəsi elə təhlükəsizliyin təmin edilməsinə yönəlmiş tədbirlərin tətbiqi deməkdir. Nəzəri mənbələrdə cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi institutunun yaradılması zərurəti haqlı olaraq bu institutun şəxsiyyətin konstitusion hüquq və azadlıqlarına zəmanət verəcəyi və cinayət mühakimə icraatında iştirak edən bütün şəxslərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə aid sahəvi hüquq və vəzifələrin həyata keçirilməsinə təminat verəcəyi ilə izah edilir.

CPM-də cinayət prosesində iştirak edən zərərçəkmiş şəxslərin, şahidlərin, təqsirləndirilən və digər şəxslərin dövlət müdafiəsi üçün tədbirlər görülməsinin məcburiliyinə həsr edilmiş müstəqil – 123-cü maddə nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddənin tələblərinə görə, cinayət prosesini həyata keçirən orqan zərərçəkmiş şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş qəsdlərdən müdafiəyə ehtiyacı olduğu və ya ehtiyacı ola biləcəyi halları aşkar etdikdə, bu şəxslərin xahişi və ya öz təşəbbüsü ilə onların dövlət müdafiəsi üçün müvafiq qərar qəbul etməklə təhlükəsizlik tədbirləri görməlidir. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin müdafiəsi üçün təhlükəsizlik tədbirləri Azərbaycan

Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada həyata keçirilir. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin onların müdafiəsi üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi barədə vəsatətlərinə və xahişlərinə cinayət prosesini həyata keçirən orqan təxirə salınmadan, lakin bu vəsatətləri aldıqdan sonra 72 saatdan gec olmayaraq baxmalıdır. Vəsatətə və ya xahişə baxılması nəticəsi ərizəçiyə dərhal bildirilməli və ona cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müvafiq qərarın surəti göndərməlidir. Ərizəçi onun müdafiəsi üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi barədə vəsatətin və ya xahişin rədd edilməsinə dair qərarın surətini aldıqdan sonra beş gün müddətində məhkəməyə şikayət etməyə, yaxud vəsatətin və ya xahişin verildiyi andan yeddi gün müddətində cinayət prosesini həyata keçirən orqanın müvafiq qərarının surətini almadıqda təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi üçün məhkəməyə müraciət etməyə haqlıdır. Müdafiə üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsindən imtina edildikdən sonra cinayət prosesində iştirak edən şəxs yenidən hədəyə və ya hücumla məruz qaldıqda, yaxud vəsatətdə və ya xahişdə əvvəllər öz əksini tapmayan digər hallar yarandıqda, bu, onun göstərilən tədbirlərin görülməsi barədə təkrarən vəsatətlə və ya xahişlə müraciət etməsinə mane olmur.

CPM-in 123-cü maddəsindən başqa, bir sıra digər maddələrində də zərərçəkmiş şəxsin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edən müddəalar nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, CPM-in 239.7-ci maddəsinə görə, tanıyan şəxsin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə və ya onun tələbi ilə şəxsin tanınmaya təqdim edilməsi tanıyan şəxsin tanınmalı olan şəxs tərəfindən vizual müşahidəsini istisna edən şəraitdə aparıla bilər; 310.3-cü maddəsinə əsasən, məhkəmə iclasının keçirilməsi zamanı təhlükəsizliyin təmin edilməsi məqsədi ilə məhkəmə iclasında sədrlik edən göstərişi əsasında iclas zalına buraxılan şəxslərin şəxsiyyətlərini təsdiq edən sənədləri və əşyaları yoxlanıla bilər; 330.5-ci maddəsinə əsasən, müstəsna hallarda həyatına real təhdidlər olduqda zərərçəkmiş şəxsin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, ona təsir göstərilməsinin qarşısının alınması məqsədilə zərərçəkmiş şəxsin və ya dövlət ittihamçısının vəsatəti üzrə, yaxud məhkəmənin təşəbbüsü ilə və yalnız onun əsaslandırılmış qərarı əsasında, həmin şəxsə məhkəmə iclasında bilavasitə iştirak etmədən texniki vasitələrdən istifadə olunmaqla ifadə vermək imkanı yaradıla bilər və s.

Qeyd edilən cinayət-prosessual hüquq normaları ilə yanaşı əvvəldə adını çəkdiyimiz sahəvi qanunun da zərərçəkmiş şəxsin təhlükəsizliyinin təminatı məsələlərinə aydınlıq gətirir.

Belə ki, “Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında” Qanunun 3-cü maddəsi cinayət işi üzrə təkcə zərərçəkmiş şəxsi deyil, onun qanuni nümayəndəsi və nümayəndəsini, eləcə də xüsusi ittihamçı və onun nümayəndəsini dövlət tərəfindən müdafiə olunan şəxslərə aid edir. Nəzərdən keçirilən Qanunun 7-ci maddəsi müdafiə olunan şəxslər, o cümlədən zərərçəkmiş şəxs barəsində tətbiq edilə bilən təhlükəsizlik tədbirlərinin aşağıdakı növlərini müəyyən edir:

- 1) müdafiə olunan şəxsi, onun mənzil və əmlakını mühafizə etmə;

2) müdafiə olunan şəxsə xüsusi fərdi müdafiə vasitələri vermə, onu mövcud təhlükə barədə xəbərdar etmə;

3) müdafiə olunan şəxsi müvəqqəti olaraq təhlükəsiz yerdə yerləşdirmə;

4) müdafiə olunan şəxs barəsində olan məlumatların məxfiliyini qoruma;

5) müdafiə olunan şəxsi başqa işə keçirmə, onun iş və ya təhsil yerini dəyişdirmə, onu başqa yaşayış yerinə köçürmə;

6) müdafiə olunan şəxsin sənədlərini və onun xarici görkəmini dəyişdirmə;

7) qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müdafiə olunan şəxsin iştirak etdiyi hallarda məhkəmə baxışının qapalı keçirilməsi.

Zərərçəkmiş şəxs barəsində tətbiq edilə biləcək təhlükəsizlik tədbirlərinin sistemindən göründüyü kimi, onlar məzmununa və tətbiqinin mürəkkəblik dərəcəsinə görə bir-birindən fərqlənirlər. Hüquq ədəbiyyatının təhlili belə nəticə çıxarmağa əsas verir ki, zərərçəkmiş şəxsin təhlükəsizliyinin təminatı zamanı təcrübədə əsas çətinlik yaradan tədbirlərdən biri müdafiə olunan şəxs barəsində olan məlumatların məxfi saxlanmasıdır.

“Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında” Qanunun müddəalarına əsasən, cinayət işi üzrə istintaq və ya məhkəmə icraatına kömək etmələri ilə bağlı müdafiə olunan şəxslər barəsində öldürməklə hədənin icra ediləcəyi, zor tətbiq ediləcəyi, həmin şəxslərin əmlakının məhv ediləcəyi və ya ona ziyan vurulacağı qorxusunun mövcudluğu barədə təhlükəsizliyi təmin edən orqanlar tərəfindən müəyyən edilmiş real məlumatlar təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqi üçün əsasdır. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin onların müdafiəsi üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi barədə vəsatətlərinə və xahişlərinə cinayət prosesini həyata keçirən orqan təxirə salınmadan, lakin bu vəsatətləri aldıqdan sonra 72 saatdan gec olmayaraq baxmalıdır. Vəsatətə və ya xahişə baxılması nəticəsi ərizəçiyə dərhal bildirilməli və ona cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müvafiq qərarın surəti göndərilməlidir. Ərizəçi onun müdafiəsi üçün təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi barədə vəsatətin və ya xahişin rədd edilməsinə dair qərarın surətini aldıqdan sonra beş gün müddətində məhkəməyə şikayət etməyə, yaxud vəsatətin və ya xahişin verildiyi andan yeddi gün müddətində cinayət prosesini həyata keçirən orqanın müvafiq qərarının surətini almadıqda təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi üçün məhkəməyə müraciət etməyə haqlıdır. Təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiq edilməsi və onların tətbiqinin nəticələri haqqında bu tədbirləri həyata keçirən orqan cinayət prosesini həyata keçirən orqana məlumat verir, müdafiə olunan şəxslərin təhlükəsizliyinə qorxu yaradan hallar aradan qaldırıldıqda isə təhlükəsizlik tədbirlərinin ləğvi barədə vəsatət qaldırır.

Xumar İlqar qızı

Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və

ekologiya hüququ kafedrasının magistrantı

e-mail: khumar.ilqarqizi@hotmail.com

SOSIAL SIĞORTA, SOSIAL RİSK VƏ SIĞORTA HADİSƏLƏRİNƏ DAİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: sosial təminat, sosial sığorta, sosial risk, sığorta hadisəsi, qanunvericilik.

Key words: social security, social insurance, social risk, insurance event, legislation.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальное страхование, социальный риск, страховой случай, законодательство.

Hər bir cəmiyyətin və dövlətin həyatında vətəndaşların sosial statusunun bərpa edilməsi və saxlanılmasında mühüm rolunu oynayan sosial sığorta sosial təminat hüququnun həyata keçirilməsinin müəyyən təşkilati-hüquqi formasıdır. Qocaları, əmək qabiliyyətsizləri saxlamaq tələbatı hələ cəmiyyətin ilkin yaranışı vaxtından mövcuddur[11, s. 35]. BƏT-in “Sosial siyasətin əsas məqsədləri və qaydaları haqqında” 1962-ci il 117 sayılı Konvensiyası üzv dövlətləri muzzdlu işçiləri, onların ailə üzvlərinin sağlamlığı və maddi rifahını lazımi səviyyədə saxlamaq üçün tədbirlərin görülməsinə çağırır[2].

Sosial sığorta sosial təminat anlayışı ilə sıx surətdə bağlıdır. BƏT-in “Sosial təminatın minimum normaları haqqında” 102 sayılı Konvensiyası sosial təminata həm dövlətin müəyyən etdiyi, həm də dövlət orqanlarının nəzarət etdikləri, yaxud sahibkarların və fəhlələrin birgə hərəkətlərinin nəticəsi kimi müəyyən olunmuş normalara müvafiq surətdə həyata keçirilən sosial sığorta sistemlərini aid edir[3]. E.E.Maçulskayanın fikrincə, sosial təminat və sosial sığorta anlayışları sovet hüququnda yaranıb inkişaf etdiyi üçün onları fərqləndirmək kifayət qədər çətinidir, çünki sosial sığortanın mahiyyəti həmin dövrdə dövlətlə vətəndaş arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin paternalist sisteminin ideoloji dəyərlərinin xeyrinə yönəlirdi[8, s. 28]. L.V.Zabelinə görə isə, sosial sığortanın bütün xüsusiyyətləri sosial təminatın bütün xüsusiyyətlərinə bərabər dərəcədə xarakterikdir[6, s. 32]. Hətta bir sıra alimlər sosial sığortaya sosial təminatın maliyyələşdirilmə forması kimi baxırlar. Belə ki, Şayxatdinov sığortanı maliyyə fondlarının yaranmasının əsas təşkilati-hüquqi üsullarından biri hesab edir və onu sosial deyil, sosial təminat sferasında sığorta adlandırır. O qeyd edir ki, sığorta-sığortalanmış şəxslərin və dövlətin iştirakı ilə işəgötürənlərin ödədiyi haqlarla və sosial hadisələrin(risklərin) baş verməsi zamanı sığortalanmış vətəndaşların sosial təminata subyektiv hüququnun yarandığı müəyyənləşdirilmiş sistemlə xarakterizə olunur[12, s. 6]. Sosial sığorta-sosial müdafiənin əsas təşkilati-hüquqi forması kimi, pul vəsaitlərinin toplanması üçün müstəqil mexanizmdir, həmçinin tibbi sığorta, istehsalatda baş verən bədbəxt hadisələrdən sığorta, yeni iş yerlərinin yaradılması kimi sosial müdafiənin bir sıra digər funksiyalarının həyata keçirilməsidir[7, s. 20]. Sosial təminat anlayışından fərqli olaraq sosial sığortaya Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində leqal anlayış verilmişdir. Belə ki, “Sosial sığorta haqqında” 18 fevral 1997-ci il tarixli qanunun 1-ci maddəsinə görə sosial sığorta-həmin qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda

vətəndaşların itirilmiş əmək haqlarının, gəlirlərinin və ya əlavə xərclərinin kompensasiya edilməsinə, habelə itirilməsinin qarşısının alınmasına yönəldilmiş təminat formasıdır[4]. Yəni vətəndaşların işlədikləri dövr ərzində aldıkları əmək haqqına görə ödədikləri məcburi dövlət sosial sığorta haqqı məbləğinin müqabilində sosial sığorta hadisəsi baş verdikdə dövlət tərəfindən sığorta prinsiplərinə əsaslanan sosial müdafiə həyata keçirilir.

Sosial sığortanın mahiyyətini daha dərinəndən dərk etmək üçün onu nəyin qarşısını almaq üçün istifadə edildiyini müəyyən etmək lazımdır. Ümumiyyətlə, əhalinin sosial müdafiəsinin həyata keçirilməsinin səbəb və əsasını cəmiyyətdə sosial riskin idarə edilməsi təşkil edir. Sosial risk yeni meydana gələn bir anlayış deyildir. Belə ki, bu terminin yaranması tarixini araşdırdığımız zaman onun köklərinin xeyli əvvələ gedib çıxmasını görə bilirik. Hətta XIX əsrdə obyektiv səbəbdən əmək haqqının itirilməsi ilə əlaqədar kasıbçılığın yaranması ehtimalı “sosial risk” adlandırılmağa başladı. XX əsrin əvvəllərində isə sosial risk kateqoriyası daha ətraflı tədqiq edilməyə başladı. Həmin dövrün tanınmış mütəxəssisi N.A.Viqdorçik sosial sığorta ilə əmək haqqının itirilməsi riskinin əhatə edilməsi fikrini vurğulayırdı. Onun fikrincə, sosial risk zəhmətkeş kütlənin, fəhlələr, qulluqçular, xırda sənətkarlar və əkinçilər, yəni kapitalizm quruluşu zamanı dolanışıq üçün lazımi təminatlardan məhrum olanları əhatə edir[5, s. 10]. Bir sıra müəlliflər isə sosial riski daha geniş xarakterizə edərək, buraya təkcə əmək haqqının itirilməsi riski yox, həm də maddi vəziyyətin ağırlaşması hallarını da aid edirdilər[9, s. 41].

Sosial risklərin xüsusiyyəti onların meydana gəlməsinin geniş miqyaslı olması, cəmiyyətin həyatının sosial-iqtisadi şərtlərdən asılılığı və onların nəticələrinin fərd və bütövlükdə cəmiyyət üçün yüksək əhəmiyyətindən ibarətdir. Sosial risklərə yalnız insanın həyat fəaliyyətinə təsir edən maddi və sosial xarakterli təhlükələr daxil deyil. Sosial risklər həm də cəmiyyətdə yaranan və getdikcə artan potensial neqativ və fəvqəladə halların yeni növlərini əhatə edir. "Sosial siyasət" izahlı lüğətində professor B.V.Rakitski sosial risklərə belə bir tərif təklif etmişdir: “Sosial risklər- müəyyən bir cəmiyyət üçün qaçılmaz olan və onun özünəməxsus konkret tarixi quruluşundan irəli gələn və ehtimal olunan təhlükələr, normal sosial vəziyyətin(statusun) pozulmasıdır”. Bu zaman belə nəticəyə gəlmək olar ki, sosial risklərin mənşəyi müxtəlifdir, yəni, onların yaranmasının əsasları fərqli ola bilər. Sosial riskləri digər risklərdən fərqləndirən xüsusiyyət onların təkcə fəvqəladə situasiyalarda deyil, həmçinin adi insan və cəmiyyət həyat fəaliyyətinin normal şəraitində də əmələ gəlməsidir. Ümumiyyətlə, yuxarıda qeyd etdiklərimdən aydın olur ki, sosial risk ictimai xarakter daşıyır, yəni, sosial şərtlərdən irəli gələrək müəyyənləşir və hər hansı bir ayrıca fərddən asılı deyildir.

Sosial risk termini beynəlxalq hüquq normalarından irəli gəlsə də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində bu termindən istifadə edilməmişdir. “Sosial sığorta haqqında” qanuna görə sosial sığorta ödəmələrinin əsası kimi sosial sığorta hadisəsi göstərilmişdir və ona leqal anlayış verilməmişdir. Qanunun 4-cü maddəsinə görə sosial sığorta hadisəsi elə bir haldır ki, sığorta

olunanın sığorta təşkilatından sığorta ödəməsi almaq hüququ yaranır. Bəzi ölkələr var ki, onların qanunvericiliyində həm sosial risk, həm də sosial sığorta hadisəsi anlayışından istifadə edilir[1, s. 24]. Buna misal olaraq Rusiya Federasiyasını göstərmək olar. Belə ki, “Məcburi sosial sığortanın əsasları haqqında” qanunda sosial sığorta riski terminindən istifadə edilmiş və ona leqal anlayış verilmişdir: “sosial sığorta riski-işləyən vətəndaşların və digər kateqoriya vətəndaşların maddi və ya sosial vəziyyətini dəyişdirən və baş verməsi ilə məcburi sosial sığortası həyata keçirilməsi ehtimal olunan hadisələrdir”. Bu qanunun 7-ci maddəsinə diqqət etsək, görərik ki, sosial sığorta hadisələri və sosial risklərin siyahısı bir-birindən fərqlənir və ayrıca qeyd edilib[10]. Belə bir bölgüdə bu nəticəyə gəlirik ki, sosial sığorta hadisəsi zamanı qanunla müəyyən edilmiş halların baş verməsi nəzərdə tutulur, sosial risklər isə sadəcə ehtimal olunan vəziyyətdir(haldır).

Beləliklə, bu məqalədə qeyd edilən bütün fikirlərin təhlili və ümumiləşdirilməsi nəticəsində aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. Sosial sığorta və sosial təminat anlayışlarını bəzi müəlliflər eyniləşdirsə də, bu anlayışların fərqli olduğu və hər ikisinin bir-birilə sıx bağlı olduğu nəticəsinə gəldik. Belə ki, sosial təminat müəyyən təşkilati-hüquqi formalarda həyata keçirilir ki, onlardan birini sosial sığorta təşkil edir.

2. Sosial riski digər risklərdən fərqləndirən xüsusiyyətlərin təhlili nəticəsində məlum oldu ki, sosial risk təkcə fəvqəladə situasiyalarda deyil, həmçinin adi insan və cəmiyyət həyat fəaliyyətinin normal şəraitində də əmələ gəlir, bu da sosial şərtlərdən irəli gəlir, yəni ayrıca bir fərddən asılı deyil.

3. Sosial risk və sığorta hadisəsi terminlərinin təhlilindən belə nəticəyə gəldik ki, AR qanunvericiliyində sığorta hadisələri ilə yanaşı sosial risklərin də siyahısının ayrıca qeyd edilməsi daha məqsədəuyğun olardı. Hesab edirik ki, sosial risklərin sosial sığortadan fərqi-baş verməsi yalnız ehtimal olunan situasiyalar olduğunu nəzərə alaraq, belə risklərin əvvəlcədən dəqiqləşdirilmiş siyahısının mövcudluğu sığorta hadisələrinin baş verməsinin azalmasında rol oynayacaq.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR:

1. Əliyev M.N.Sosial təminat hüququ: Dərslik. Bakı: Adiloğlu, 2007, 464 s.
2. “Sosial siyasətin əsas məqsədləri və qaydaları haqqında” BƏT-in 1962-ci il 117 sayılı Konvensiyası.
3. “Sosial təminatın minimum normaları haqqında” BƏT-in 1952-ci il 102 sayılı Konvensiyası.
4. “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // www.e-qanun.az
5. Вигдорчик Н.А.Теория и практика социального страхования: теоретические основы социального страхования. М., Книга, 1925. 209 с.

6. Забелин Л.В. Социальное страхование. М., 1924. 203 с.
7. Лукьянова В.А. Социальное страхование в СССР: Дисс... канд. экон. наук. М., 1963. 240 с.
8. Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения. М.: Юрайт, 2012, 504 с.
9. Теттенборн З.Р. Обеспечение в капиталистическом строе. Вопросы социального обеспечения. М., 1921. № 2. - с 21-23.
10. Федеральный закон от 16.07.1999 N 165-ФЗ (ред. от 24.02.2021) "Об основах обязательного социального страхования".Статья 7. Виды социальных страховых рисков. Страховые случаи
11. Федерова М.Ю. Понятие социальное страхование // Журнал российское право. 2001. №1. - с 35-36.
12. В.Ш. Шайхатдинов. Право социального обеспечения : учебник /. М. : Юстиция, 2018, 551 с.

Хумар Илгар кызы

ПОДХОДЫ К СОЦИАЛЬНОМУ СТРАХОВАНИЮ, СОЦИАЛЬНЫМ РИСКАМ И СТРАХОВАНИЯМ

РЕЗЮМЕ

В статье дано определение социального страхования, подчеркивается его связь с социальным обеспечением, а также анализируются взгляды различных экспертов в этой области. Наряду с социальным страхованием были отмечены различные аспекты понятий социального риска и социального страхования. Были представлены и сопоставлены понятия социального страхования, социального риска и страхового случая с использованием различных законодательных актов и опыта некоторых стран. Были отмечены результаты анализа и сравнения.

Khumar Ilgarqizi

APPROACHES TO SOCIAL INSURANCE, SOCIAL RISK AND INSURANCE EVENTS

SUMMARY

The article defines social insurance, emphasizes its connection with social security, as well as analyzes the views of various experts in this field. Along with social insurance, different aspects of the concepts of social risk and social insurance event were noted. Information on the concepts of social insurance, social risk and insurance event was provided and compared using various legislative acts and the experience of some countries. The results of the analysis and comparisons were noted.

Allahverdiyev Zamiq Namik oğlu
Bakı Dövlət Universiteti
“İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO
kafedrasının I kurs magistri
[\(zamiq.allahverdiyev99@mail.ru\)](mailto:zamiq.allahverdiyev99@mail.ru)

İNFORMASIYA SAHƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ VƏ ŞƏFFAFLIQ PRİNSİPİNİN TƏMİNATI

Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair həm 2003-2012 ci illər, həm də 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiyalarda informasiyalaşdırma üzrə prinsiplərin arasında beynəlxalq əməkdaşlıq prinsipini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Qlobal informasiya cəmiyyətinin və informasiya məkanının formalaşdığı bir şəraitdə informasiya hüquq münasibətlərinin yalnız dövlətdaxili hüquqla tənzimlənməsi yetərli olmur. Ona görə də həm beynəlxalq-hüquqi mənbələr, həm də beynəlxalq təşkilatların rolu informasiya sahəsində əhəmiyyətli mövqeyə malikdir. İnformasiya sahəsində münasibətləri tənzimləyən beynəlxalq hüquqi aktlara 1948-ci il Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, 1966-cı il Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Pakt, 1950-ci il İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası, 2000-ci il Qlobal İnformasiya Cəmiyyətinin Okinava Xartiyası, İnformasiya cəmiyyətinə doğru: prinsiplər, strategiyalar, prioritetlər adlı 2002-ci il Buxarest Bəyannaməsi, 2003-cü ildə Cenevrədə İnformasiya Cəmiyyəti Məsələləri üzrə Ümumdünya Sammitində qəbul edilmiş Prinsiplər Bəyannaməsi, 2005-ci il Tunis Öhdəliyi, 2014-cü il “WSIS+10” Sammitində qəbul olunan fəaliyyət konsepsiyasını aid etmək olar ki, bu beynəlxalq normalar beynəlxalq və regional əməkdaşlığın təminatı üzrə rəhbər tutulur.

Beynəlxalq əməkdaşlığın təminatı üzrə universal təşkilatlar sırasında BMT-ni, regional səviyyədə isə Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq üzrə Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyini qeyd edə bilərik. BMT qlobal informasiya cəmiyyəti üzrə münasibətlərin tənzimlənməsində öz ixtisaslaşmış qurumları vasitəsilə iştirak edir. BMT-nin İnkişaf Proqramı, BMT-nin elm, təhsil və mədəniyyət məsələləri üzrə ixtisaslaşdırılmış qurumu olan YUNESKO, BMT-nin digər ixtisaslaşdırılmış qurumu olan Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqı informasiya sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı təmin edir. Regional mexanizmlərə gəldikdə isə müxtəlif dövlətlərin əməkdaşlığı həm regional təsisatlara üzv olmaqla, həm də ikitərəfli sazişlər çərçivəsində reallaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyalarda informasiyalaşdırma üzrə prinsiplərin arasında şəffafliq və cəlb olunma prinsipi də mövcuddur. Bu

prinsip özündə, dövlətin həyata keçirilən fəaliyyət barədə ictimaiyyəti geniş məlumatlandırmasını, açıq ictimai müzakirələr təşkil etməsini və qərarların qəbulunda vətəndaşların, ictimai təşkilatların təkliflərinin nəzərə alınmasını ehtiva edir. Şəffaflıq və cəlb olunmadan danışarkən “Açıq Hökumət Tərəfdaşlığı” (AHT) Təşəbbüsünü vurğulamaq lazımdır. AHT Təşəbbüsü ilk dəfə 2011-ci ildə Vaşinqtonda ABŞ-ın liderliyi ilə aparıcı dövlətlərin birgə səyi ilə irəli sürülmüşdür. İlk yaranışında 8 dövlətin tərəfdar çıxdığı bu Təşəbbüs hal-hazırda 75 iştirakçı dövləti əhatə edir. AHT-nin əsas məqsədi kimi hökumətlər daha şəffaf, daha hesabatlı və vətəndaşlara münasibətdə daha məsuliyyətli olmalıdır. Bəyannaməni imzalayan siyasi liderlər həmin məqsədlərə çatmaq üçün 4 istiqamət üzrə öz üzərlərinə öhdəlik götürdüklerini bəyan etmişlər: 1) hökumətlərin fəaliyyəti ilə bağlı məlumatlara əlyətərliliyin artırılması; 2) idarəetmədə vətəndaş iştirakçılığının genişləndirilməsi; 3) dövlət idarəetməsində yüksək peşə etikasının tətbiqi; 4) hökumətin daha hesabatlı və açıq olması üçün yeni nəsil texnologiyaların tətbiq olunması. AHT-yə qoşulmaq üçün hər bir dövlət 4 meyar üzrə minimum tələblərə cavab verməlidir: fiskal şəffaflıq; məlumatların əlyətərliliyi; dövlət rəsmilərinin gəlir (əmlak) ilə bağlı məlumatların ictimailəşdirilməsi; vətəndaşların idarəetməyə cəlb olunması [1, s. 270].

Azərbaycan AHT Təşəbbüsünə 2011-ci ildə qoşulmuş və “Açıq Hökumət”in təşviqi və şəffaflığın artırılması ilə əlaqədar öz fəaliyyətini təkmilləşdirmək, bu sahədə aparılan təcrübə mübadiləsinə töhfə vermək və beynəlxalq səylərə qoşulmaq niyyətini elan etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası 2011-ci ildə Açıq Hökumət Tərəfdaşlığına (AHT) qoşulduğuna baxmayaraq, 2007-ci ildə Şəffaflığın Artırılması və Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə üzrə Milli Strategiya xüsusilə AHT prinsiplərinin təşviqi və inkişafına yönəlmiş bir sıra tədbirləri əhatə etmişdir.

Ölkəmizdə 2012-2015-ci illər, 2016-2018-ci illər və 2020-2022-ci illər üçün Açıq Hökumətin Təşviqi üzrə Milli Fəaliyyət Planları qəbul edilmişdir. Dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin həyata keçirilməsini təmin edən mərkəzlər olaraq ASAN xidmətin (bir pəncərə xidmət zalı) yaradılması AHT öhdəliklərinin həyata keçirilməsinə nümunədir. “ASAN xidmət” mərkəzləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 13 iyul tarixli 685 nömrəli Fərmanına əsasən yaradılmışdır. Hal-hazırda 20 mərkəz fəaliyyət göstərir. Onlardan beşi Bakıda, on beşi isə Azərbaycanın bölgələrindədir. Respublikamızda "ASAN ödəniş" sisteminin imkanları genişlənmiş və dövlət xidmətlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün "ASAN xidmət indeksi" yaradılmışdır. Hökumət orqanları vətəndaşı şikayətlərə baxma qaydalarını yaxşılaşdırılmış və "ASAN xidmət" mərkəzləri tərəfindən göstərilən xidmətlərin coğrafi əhatə dairəsi genişləndirilmişdir.

Açıq hökumətin təşviqinə dair 2020-2022-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planında aşağıdakı tədbirlər qeyd olunmuşdur:

1. Korrupsiyanın qarşısının alınması və dövlət orqanlarının fəaliyyətində şəffaflığın gücləndirilməsi sahəsində tədbirlər	2. Maliyyə şəffaflığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər	3. Cınayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində tədbirlər
4. Dövlət xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində tədbirlər	5. Vətəndaş cəmiyyəti üzvlərinin fəaliyyətinin genişləndirilməsi, ictimai nəzarətin və ictimai iştirakçılığın artırılması sahəsində tədbirlər	6. İnformasiya əldə edilməsinin təmin olunması sahəsində tədbirlər
7. Yerli özünüidarətmədə hesabatlılığın, aşkarlığın və ictimai iştirakçılığın təmin edilməsi sahəsində tədbirlər	8. Özəl sektorda şəffaflığın və məsuliyyətin artırılması sahəsində tədbirlər	9. Əhaliyə göstərilən kommunal xidmətlərdə şəffaflığın, hesabatlılığın və müştəri məmnunluğunun artırılması sahəsində tədbirlər

Milli Fəaliyyət Planında hər bir tədbirin qarşısında onun qiymətləndirmə indikatoru, icraçısı, tövsiyə və icra müddəti qeyd olunmuşdur.

Korrupsiyanın qarşısının alınması və dövlət orqanlarının fəaliyyətində şəffaflığın gücləndirilməsi sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla, korrupsiya risklərinin müəyyən edilməsinə, təhlilinə və qarşısının alınmasına dair metodologiyanın hazırlanması;
- vəzifəli şəxslər tərəfindən maliyyə xarakterli məlumatların təqdim olunması ilə əlaqədar tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- dövlət qulluqçuları üçün korrupsiyaya qarşı mübarizə və etik davranış qaydaları ilə bağlı elektron-təlim kursunun təşkili;
- korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozumlarla bağlı müraciətlərə baxılma işinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu nəzdində fəaliyyət göstərən “161 - qaynar xətt” əlaqə mərkəzinin texniki və insan resursu imkanlarının genişləndirilməsi, vahid elektron müraciət portalının yaradılması və s.

Maliyyə şəffaflığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- növbəti il və sonrakı üç il üzrə dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin layihələrinin parametrlərinə dair məlumatların Azərbaycan Respublikasının milli məclisinə təqdim edilənədək açıqlanması;
- dövlət büdcəsinin layihəsi ilə bağlı müzakirələrdə vətəndaş cəmiyyəti institutlarının iştirakının genişləndirilməsi;

- dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin icra göstəriciləri barədə məlumatların müvafiq hesabat dövründən sonrakı ayın sonuna kimi açıqlanması.

Dövlət xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar aiddir:

- dövlət xidmətlərinin elektron reyestrinə daxil edilmiş xidmətlərin “asan xidmət” indeksi əsasında qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında dövlət xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi mexanizminin yaradılması;
“elektron məhkəmə” informasiya sisteminin funksionallığının artırılması üçün tədbirlər görülməsi, sistemin ölkənin bütün regionlarında olan məhkəmələrdə tətbiqinin təmin edilməsi;
- fiziki və hüquqi şəxslərə “Elektron notariat” və “Elektron icra” informasiya sistemləri vasitəsilə göstərilən elektron xidmətlərin sayının artırılması.

İnformasiya əldə edilməsinin təmin olunması sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- informasiyanın açıqlanması məqsədilə beynəlxalq standartlara uyğun məlumat toplularının formalaşdırılması ilə bağlı qaydaların müəyyən edilməsi;
- dövlət qurumlarının rəsmi internet informasiya ehtiyatlarında “açıq məlumatlar” bölməsinin yaradılması;
- informasiyanın açıqlanması ilə bağlı tələblər, habelə açıq məlumatlardan istifadənin genişləndirilməsinin faydaları barədə ictimai maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün qeyri-hökumət təşkilatlarına dəstək verilməsi.

Yerli özünüidarəetmədə hesabatlılığın, aşkarlığın və ictimai iştirakçılığın təmin edilməsi sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- bələdiyyələrin milli assosiasiyalarının və ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə daimi fəaliyyət göstərən ictimai şuranın yaradılması;
- bələdiyyələrlə iş portalının yaradılması;
- bələdiyyələrin internetə çıxışının artırılması, bələdiyyələrin internet səhifələrinin açılması və aktiv fəaliyyət göstərməsinin təmin edilməsi.

Özəl sektorda şəffaflığın və məsuliyyətin artırılması sahəsində tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- Kölgə iqtisadiyyatının aradan qaldırılması, sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətində şəffaflıq, korrupsiyaya qarşı mübarizə və hesabatlılıq tələblərinin gücləndirilməsi ilə bağlı təkliflərin hazırlanması;
- Kommersiya və qeyri-kommersiya qurumları üçün antikorrupsiya və etik davranış qaydaları ilə bağlı təlim və treninqlərin keçirilməsi;
- “Antikorrupsiya idarəetmə sistemi” beynəlxalq standartının (ISO37001 “Anti-bribery Management Systems”) özəl sektorda tətbiqi ilə bağlı maarifləndirmə və dəstək tədbirlərinin həyata keçirilməsi və s.

Yuxarıda qeyd olunan müsbət istiqamətlərə baxmayaraq, mövcud sistemdə şəffaflığın təmin olunması üzrə təcrübi problemlər də mövcuddur. Bu problemlərdən bir neçəsinə nəzər salmaq yerinə düşərdi. Məsələn, dövlət qurumlarının rəsmi internet informasiya ehtiyatlarında “açıq məlumatlar” bölməsinin yaradılması ilə bağlı əvvəlcə müvafiq informasiya qanunvericiliyində açıq və qapalı məlumatların dairəsinin dəqiqləşdirilməsi zəruridir. Belə ki, “İnformasiya əldə etmə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq, məhkəmə aktları açıq informasiyaya daxil edilir. Belə olduğu halda, məhkəmə aktında adları qeyd olunan şəxslərin açıqlanmasının hansı formada mümkün olması sual altındadır. Digər bir məsələ isə milli qanunvericiliyimizdə fərdi məlumatların dairəsinin müəyyənləşdirilməsi üzrə mövcud hüquqi problemlər açıq informasiya bölmələrinin təqdimatı zamanı şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozulması ilə nəticələnə bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. İnformasiya hüququ: Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 448 s.
2. Əliyev E.A. Milli informasiya məkanının arxitektura və seqmentləşdirilməsi modeli. // İnformasiya cəmiyyəti problemləri, 2014, №2, s. 69-77.
3. Əliquliyev R.M., İmamverdiyev Y.N., Mahmudov R.Ş. İnformasiya təhlükəsizliyinin multidissiplinar elmi-nəzəri problemləri. // İnformasiya cəmiyyəti problemləri, 2017, №2, s. 32–43
4. Arno R. Lodder, Anja Oskamp. Introduction: law, information technology, and artificial intelligence. Netherlands: Springer, 2006, 198 p.

Aysel Bəxtiyar qızı Hüseynova
Bakı Dövlət Universiteti
“İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO
kafedrasının I kurs magistri
(huseynova.aysel1999@gmail.com)

RƏQƏMSAL CƏMİYYƏTDƏ QADINLARIN TƏHSİL HÜQUQLARI

Təhsil ictimaiyyətin əldə etdiyi biliklərini, bacarıqlarını və dəyərlərini bir nəsildən digərinə ötürən bir prosesdir. Daha geniş mənada təhsilə şəxsin düşüncəsinin, xarakterinin və fiziki qabiliyyətinin təsiri ilə həyata keçirdiyi hər hansı bir hərəkət və ya təcrübə daxil edilə bilər. Təhsil inkişafa, həmçinin sosial və iqtisadi uğurlara nail olmaq üçün fərdlərin və icmaların imkanları və potensialına əsaslı təsir göstərir. Təhsil inkişafın, eləcə də insanların gücləndirilməsi üçün lazım olan əsas faktorlardan biridir. Təhsil insanları bilik və məlumatlarla təmin edir, həmçinin özünə hörmət və özünə inam hissi yaratmağa və potensialı reallaşdırmağa kömək edir.

Təhsil özü bir insan hüququdur, həm də digər insan hüquqlarını həyata keçirmək üçün əvəzsiz vasitədir. Təhsil qadınların gücləndirilməsində, uşaq əməyinin istismarında və uşaqların təhlükəli əməkdən və cinsi istismardan qorunmasında, insan hüquqları və demokratiyanın təbliğ edilməsində, ətraf mühitin qorunmasında və əhalinin artımını nəzarətdə saxlamaqda mühüm rol oynayır.

Ümumiyyətlə, dünyada insan hüquqları, xüsusilə də qadın hüquqları ilə bağlı məsələlər hələ də müzakirə obyektinə olmaqda davam edir və tam olaraq həllini tapmamışdır. Cəmiyyətin hər bir fərdi kimi qadınlar da yaşamaq hüququ, azadlıq hüququ, əmək hüququ, nikah hüququ, sağlamlığın qorunması hüququ, şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ və digər əsas hüquqları vardır. Bu hüquqlardan biri də təhsil hüququdur. YUNESKO-nun Baş Direktoru İrina Bokova 2010-cu ildə Beynəlxalq Savadlılıq Günündə “Savadlılıq və qadınlara səlahiyyət verilməsi” mövzusunda çıxış edərkən qeyd etmişdir: “Qadınların təhsilinə investisiya qoymaq çox yüksək nəticələr doğurur: yaşayış yaxşılaşır, uşaq və ana sağlamlığı inkişaf edir və qızların təhsilə çıxışı artır. Qısaca, savadlı qadınlar bütün inkişaf faktorlarına müsbət təsir göstərir”.

“Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” 1979-cu il tarixli Konvensiyanın 10-cu maddəsində qadınların təhsil hüquqları ilə bağlı müddəalar əks olunmuşdur: “İştirakçı-dövlətlər qadınları təhsil sahəsində kişilərlə bərabər hüquqlarla təmin etmək məqsədilə onlar arasında ayrı-seçkiliyi ləğv etmək, o cümlədən kişi və qadınların bərabərliyi əsasında aşağıdakıları təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri görürlər:

peşə, ixtisas seçimi yönündə, təhsilə çatmaqda və istər kənd, istərsə də şəhər rayonlarındakı bütün kateqoriyalardan olan təhsil müəssisələrində diplom almaq üçün eyni şərait; bu bərabərlik məktəbəqədər müəssisələrdə, ümumi, xüsusi və ali texniki təhsildə, eləcə bütün peşə hazırlığı formalarında təmin olunur;

eyni təlim proqramlarından istifadə etmək, eyni imtahanlar vermək, eyni ixtisaslı müəllim heyətinə, bərabər keyfiyyətli məktəb binalarına və avadanlığa malik olmaq;

kişi və qadınların rolu barədə hər cür stereotip konsepsiyaları bütün səviyyələrdə və bütün təhsil formalarında bu məqsədə çatmağa kömək edən birgə təhsili və digər təhsil növlərini təşviq etməklə, o cümlədən dərs vəsaitlərinə və məktəb proqramlarına yenidən baxmaq və təlim metodlarını uyğunlaşdırmaq yolu ilə aradan qaldırmaq;

təqaüd və təhsil üçün digər vəsait almaqda eyni imkanlar;

savadı yaşlılar arasında yaymaq proqramları daxil olmaqla təhsili davam etdirmək proqramlarına, o cümlədən kişi və qadınlar arasındakı hər cür bilik uyğunsuzluğunu mümkün qədər tez bir zamanda azaltmağa yönəldilmiş funksional savad proqramlarına yol tapmaq üçün eyni imkanlar;

məktəbi bitirməmiş qızların sayının azaldılması və məktəbi vaxtından əvvəl buraxmış qızlar və qadınlar üçün proqramlar hazırlamaq;

idman məşğələlərində və fiziki hazırlıqda iştirakda eyni imkanlar;

ailənin sağlamlığının və rifahının təmin olunmasına yardım göstərmək məqsədilə təhsil xarakterli xüsusi informasiyalara, ailənin həcmi planlaşdırmağa dair informasiya və məsləhətlər daxil olmaqla, yol tapmaq.

Azərbaycan 1991-ci ildə öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra mülki cəmiyyətin inkişafında və müstəqil dövlətin qurulmasında qadınların rolu artmağa başlayıb. Belə ki, buraya təhsil sahəsində də qadınların rolunu aid edə bilərik. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 42-ci maddəsi cinsi əlamət üzrə heç bir fərq qoymadan, imtiyaz və güzəştlər müəyyən etmədən hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququnu təsbit edir. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsində təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri əks olunmuşdur. Belə ki, Qanunun 3.0.3-cü maddəsində təsbitini tapmış bərabərlik prinsipinə görə, bütün vətəndaşların bərabər şərtlər əsasında təhsil almasına imkanlar yaradılmalı və təhsil hüququ təmin olunmalıdır. Bu məqsədlə 5-ci maddə üzrə dövlət hər bir vətəndaşın təhsil alması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına təminat verir və təhsilin hər hansı pilləsindən, səviyyəsindən və formasından məhrum edilməsinə yol vermir. Eyni zamanda, hər bir vətəndaşa bərabər əsaslarla təhsil almaq imkanı yaradılmasına və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə təminat verir. Dövlət mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, bütün təhsil müəssisələrinə işə qəbulda, vəzifələrə təyin olunmada və ya seçilmədə, əməyin stimullaşdırılmasında, təhsil müəssisələrinə qəbul olunmada, təhsilalanların təqaüdlə təmin

edilməsində, ixtisasların seçilməsində, biliyin qiymətləndirilməsində, məzunların işlə təmin edilməsində, təhsilin növbəti pillədə davam etdirilməsində, ixtisasın artırılmasında və təhsil sahəsində digər məsələlərdə kişilər və qadınlar üçün bərabər imkanlar yaradılmasını təmin edir. Lakin bu kimi bərabərlik hər zaman qoruna bilirmi? Məsələn, bir qadın müəllim kimi çalışmaq üçün orta məktəbə işə daxil olmaq istədiyi halda, onun hicab geyinməsi ona problem yarada bilər. Lakin hər hansı bir kişinin geyimindən asılı olmayaraq, belə məhdudiyyətə məruz qaldığı müşahidə edilmir. Digər tərəfdən isə şagirdlərin, eləcə də tələbələrin hicabla dərslərdə iştirakı təmin olunur. Bu hal bərabərlik hüququnun pozulması kimi qiymətləndirilə bilərmi? Əslində, təhsil hüququ çərçivəsində qeyd olunan üçüncü qrup şəxslərin dərslərdə iştirakı qanunla yolveriləndir. Lakin müəllim kimi qadının hicab geyinməsinə məhdudiyyətə isə “dünyəvilik” prinsipi çərçivəsində haqq qazandırıla bilər. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsiinin presedent hüququnda analoji hala belə qiymət verilmişdir. Belə ki, Dahlab İsveçrəyə qarşı məhkəmə işi üzrə baş örtüyünü qadağan edən tədbirlərin bərabərliyin pozulması kimi deyil, dövlətin ibtidai təhsil sisteminin neytrallığını təmin etmək öhdəliyindən irəli gələn hüquqi vəziyyət olduğu qərara alınmışdır. [5]

“Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu da “Təhsil haqqında” Qanunda olduğu kimi təhsil sahəsində qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyinin təmin olunmasına yönəldilmiş mühüm təminatları müəyyən edir. “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Qanunun 13-cü maddəsində təhsil sahəsində qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyinin müdafiəsinə dair təminatlar əks olunmuşdur ki, bu təminatlar Konstitusiyanın müddəalarına əsaslanır. Hətta həmin maddəyəə uyğun olaraq, respublikamızda dərslilər gender bərabərliyi prinsipinə əsaslanmalıdır.

Təhsil sistemində qadın-kishi bərabərliyini təmin etmək, hər şeydən əvvəl təməl bir anlayış dəyişikliyi tələb etməkdədir. Qadınlar arasında oxuyub-yaza bilməməyi tamamilə ortadan qaldırmaq, peşə təhsilinə, elm və texnologiyaya çatmalarını təmin etmək və təhsilin azad potensialını hər iki cinsin lehinə istifadə etmək lazımdır. Qadın savadsızlığının hökm sürdüüyü bir cəmiyyətin inkişafı qeyri-mümkündür. Sonda isə fikrimi Xalid Hüseyninin fikri yekunlaşdırmaq istəyirəm: “Cəmiyyət qadınları savadsız olduğu müddətcə uğur qazana bilməz”.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi – Normativ hüquqi aktların vahid elektron bazası. <http://www.e-qanun.az/>
2. Dünyada təhsil. <https://www.coe.int/az/web/compass/education>
3. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqları: Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 352 s.
4. Susan Deller Ross. International and Comparative Law. Women's Human Rights. University of Pennsylvania Press, 2008, 704 p.
5. Dahlab v. Switzerland. <https://minorityrights.org/law-and-legal-cases/dahlab-v-switzerland-2/>

Zülfiyyə Zahid qızı Pirverdiyeva

Bakı Dövlət Universiteti

“İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO

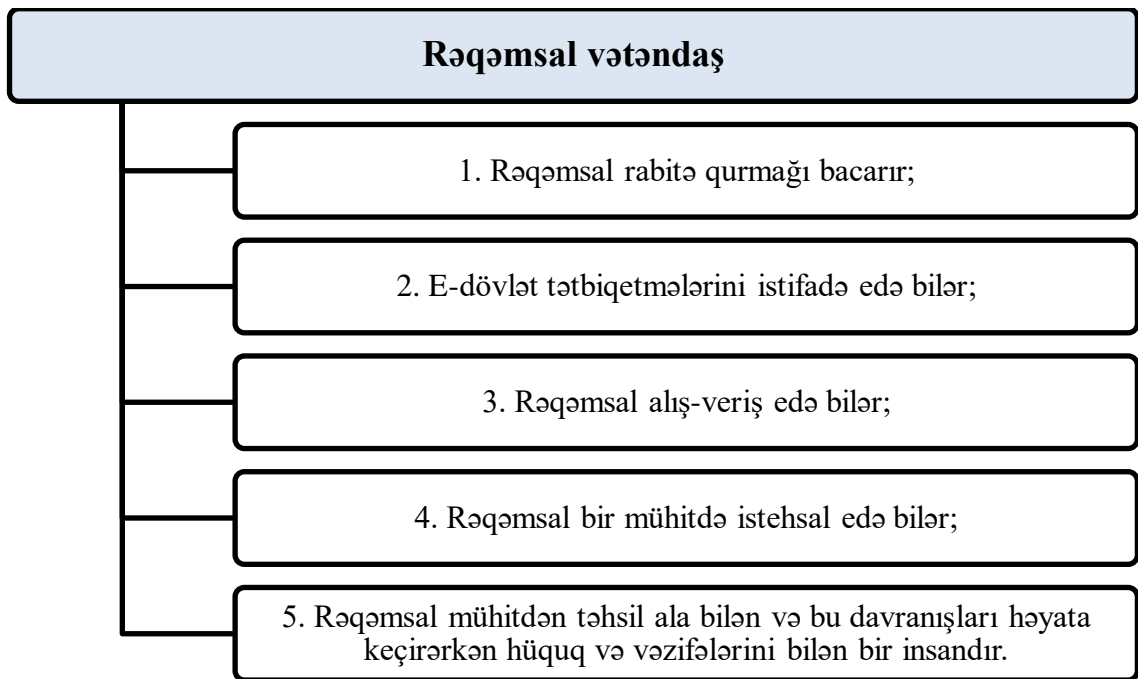
kafedrasının I kurs magistri

zqosqarli@gmail.com

Rəqəmsal vətəndaş və elektron vətəndaş

İnternetin və rəqəmsal dünyanın həyatımızın əvəzolunmaz bir parçası vəziyyətinə gəlməsinin ardından “rəqəmsal vətəndaşlıq” son dövrlərdə ən çox gündəmdə yer alan mövzulardan biridir. Texnoloji inkişafı uyğunlaşmanın nəticəsi olan rəqəmsal vətəndaşlıq, cəmiyyətlərin xidmət satınalma, istehsal və təhsil kimi sahələrdə imkanlarını artırmasına imkan verir.

Rəqəmsal vətəndaşlıq texnologiyasının inkişafı ilə rəsmi əməliyyatlar, sosial ünsiyyət, təhsil və istehsal kimi sahələrdə informasiya texnologiyalarından uyğun və düzgün istifadə etmə qabiliyyətinə sahib olan bütün insanları nəzərdə tutur. Rəqəmsal vətəndaşlıq konsepsiyasında bir çox ölçü meyarları vardır:

Rəqəmsal vətəndaşlığın elementlərinə daxil olan rəqəmsal əlyetərlik - cəmiyyətdə bütünlüklə elektron iştirakı nəzərdə tutur. İKT-nin istifadəçiləri nəzərə almalıdır ki, heç də hər bir kəsin internetə çıxış imkanları eyni səviyyədə deyil. Cəmiyyətin bir çox üzvləri ya belə imkanlardan məhrumdurlar, ya da məhdud imkanlara malikdirlər. Ona görə də İKT-nin inkişafını təmin etmək və genişləndirmək sahəsində hər bir kəs öz töhfəsini verməyə çalışmalıdır. Məhz bu, rəqəmsal vətəndaşlar üçün geniş qapıların açılmasına gətirib çıxaracaqdır. Rəqəmsal Ticarət – elektron mediada satış və alış-veriş etmək sərəştəsinə sahib olmaq deməkdir. Rəqəmsal kommunikasiya – informasiyanın elektron formada mübadiləsidir. Müasir dövrdə kommunikasiya vasitələrinin müxtəlifliyi insanların daha rahat və daha uyğun ünsiyyət-əlaqə vasitələri arasında seçim etməsi üçün geniş imkanlar açır. Rəqəmsal savadlılıq – kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi haqqında informasiyaların öyrədilməsini nəzərdə tutur. Rəqəmsal etiketlər – virtual dünyada davranışın elektron standartlarını əhatə edir. Rəqəmsal hüquq və vəzifələr isə virtual dünyada yeni yaranan insan hüquq və azadlıqlarında həmçinin vəzifələrindən ibarətdir. Məlum olduğu kimi, əsas insan hüquq və azadlıqları beynəlxalq səviyyədə təsbit olunmuşdur və bütün dövlətlərin qanunvericiliyində rəhbər tutulur. Eyni hal vəzifələrə də aiddir. İnformasiya cəmiyyətində hüquq, azadlıq və vəzifələrin mahiyyəti dəyişir, yəni onlar elektron formada daha aktiv realizə olunur. Başqa bir element olan rəqəmsal səhiyyə virtual dünyada həm fiziki, həm əqli, həm də psixoloji cəhətdən sağlamlığı birbaşa və ya dolayısı ilə təsir edəcək amilləri nəzərdə tutur. Rəqəmsal məsuliyyət isə öz əməl və hərəkətlərinə görə elektron məsuliyyəti ehtiva edir. İstənilən bir fəaliyyətin hüquqi əsası olmazsa və burada digər insan hüquqları pozularsa, bu fəaliyyəti qanuni saymaq olmaz. Ona görə də informasiya cəmiyyətində insan hüquqları qanuni şəkildə həyata keçirilməlidir, yəni hər bir şəxs bilməlidir ki, İKT-dən istifadə etməklə digər şəxslərə qarşı edilən qeyri-qanuni əməllər hüquqi məsuliyyətə və cəza tətbiqinə gətirib

çıxaracaqdır. Bundan əlavə, rəqəmsal təhlükəsizlik – elektron hücum və s. təhlükəli meyllərdən qorunma üsul, vasitə və metodlarını özündə cəmləşdirir.

E-vətəndaşın elektron təhlükəsizliyi bir çox kriptografik və s. dövlət səviyyəsində aparılan tədbirləri nəzərdə tutmur. Belə tədbirlər e-dövlətin əsas istiqamətlərindən sayılır. Rəqəmsal vətəndaşın rəqəmsal təhlükəsizliyi vətəndaşın özünümüdafiə üsullarını əhatə edir. Məsələn, spam və s. zərərli viruslardan qorunma üçün gərəksiz saytlara daxil olmama. Bunun üçün informasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətinin olması vacibdir. Belə mədəniyyət isə təhsil və məlumatlandırma əsasında formalaşır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz doqquz element barədə qeyd edən Mayk Ribble rəqəmsal vətəndaşlığın üç prinsipini qeyd edir. O, qeyd edirdi ki, rəqəmsal istifadəçilərə rəqəmsal vətəndaş olmaq üçün texnologiyadan məsuliyyətlə istifadə etməyi öyrətmək üçün üç prinsip rəhbər tutulmalıdır: hörmət; təhsil; qorumaq.

Qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşması insan hüquq və azadlıqlarının zamanın tələbinə uyğun olaraq inkişaf tempini müəyyənləşdirir. Məsələn, sahibkarlıq hüququ kimi vacib bir hüququn həyata keçirilməsi yeni şəraitə uyğun olaraq inkişaf edir, elektron ticarət, elektron ticarətin iştirakçıları kimi yeni anlayışların yaranmasını şərtləndirir. Müasir İKT-nin imkanlarından istifadə etməklə, iqtisadi hüquqlarını həyata keçirən hər bir kəs daha asan və sərfəli yollarla gəlir əldə etmək və ya istehlak tələbatlarını ödəmək imkanı qazanır. Qeyd olunan misallardan belə bir sual ortaya çıxır: Əgər ənənəvi hüquq və azadlıqlar elektron vətəndaşlıq çəçivəsində yeni forma alırsa, o zaman bütün hüquq və azadlıqlar üzrə yeni hüquqi tənظیمetməyə ehtiyac varmı? – Təbii ki, vardır. Ona görə də respublikamızda “Elektron ticarət haqqında”, “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” və sair qanunvericilik aktları qəbul olunmuşdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. İnformasiya hüququ. Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 448 s.
2. Mike Ribble, Gerald D. Bailey. International Society for Technology in Education, 2007, 149 p.
3. Mossberger Karen, Caroline J. Tolbert, Ramona S. McNeal. Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008. MoveOn.org. <https://front.moveon.org/>
4. Nine Themes of Digital Citizenship. // Digital Citizenship Website. http://www.digitalcitizenship.net/Nine_Elements.html

Ələkbərova Leyla Yaqub qızı

Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekologiya

hüququ kafedrasının magistrantı

e-mail: leyla.elekberova98@gmail.com

Əmək müqaviləsinin hüquqi təbiəti

Açar sözlər: əmək müqaviləsi, işəgötürən, işçi, Əmək Məcəlləsi, qanunvericilik.

Key words: labor contract, employer, employee, Labor code, legislation.

Ключевые слова: трудовой договор, работодатель, работник, Трудовой кодекс, законодательство.

Əmək hüquq elmində əmək müqaviləsi əsasən üç aspektdə öyrənilir. Birincisi, vətəndaşların konstitusion əmək hüququnun realizəsinin forması kimi; ikincisi, əmək hüquq münasibətlərinin yaranmasının və müəyyən müddətdə mövcud olmasının əsası kimi, yəni hüquqi fakt kimi; üçüncüsü əmək hüququnun xüsusi hissəsinin bir institutu, yəni əmək müqaviləsinin bağlanması, dəyişdirilməsi və xitamını tənzim edən hüquq normalarının sistemi kimi [2, s. 325].

A.M. Qasimov qeyd edir ki, hal-hazırda vətəndaşların konstitusiyada təsbit edilmiş əmək hüququnun həyata keçirilməsinin əsas və aparıcı forması əmək müqaviləsidir. Çünki məhz əmək müqaviləsi əməyin maddəli xarakterinə əsaslanan bazar əmək münasibətlərinin tələbatına tam cavab vermək qabiliyyətinə malikdir. Bu gün dünya sivilizasiyası da əmək müqaviləsinə əsas forma kimi qəbul edir, ona görə ki, burada əməyin əsl azadlığı prinsipi öz təcəssümünü tapmışdır [2. s. 326]. AR Konstitusiyasının 35-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır. Heç kəs zorla işlədilməz. Əmək müqavilələri sərbəst bağlanılır. Heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz [1, s. 14].

Əmək müqaviləsinə əmək haqqında müqavilələrdən, hər şeydən əvvəl isə mülki hüquqla tənzim olunan əmək haqqında qarışıq müqavilələrdən fərqləndirmək lazımdır. Birincisi, onlar müqavilənin predmetinə görə fərqlənirlər. Əmək müqaviləsinin predmetini xüsusi növ əmtəə, yəni fiziki və zehni qabiliyyətlərinin məcmusundan ibarət olan işçi qüvvəsi, vətəndaşın canlı əməyi təşkil edir. Bu xüsusi əmtəə (işçi qüvvəsi) insanın şəxsiyyətindən ayrılmazdır, o, yalnız müəyyən haqq müqabilində müvəqqəti olaraq əmək maddəsi kimi digər tərəfin işəgötürənin istifadəsinə verilə bilər. Qarışıq mülki-hüquqi müqavilələrin (podrat, tapşırıq, komision, müəlliflik və.s) predmetini isə maddiləşmiş əməyin son nəticəsi (kəşf, şəkil, təmir olunmuş mənzil və.s.) təşkil edir. Bu müqavilələrdə əmək yalnız

götürülmüş müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin üsulu kimi çıxış edir. İkincisi, müəssisədaxili intizam qaydalarına tabe olmaqla müəyyən olunmuş əmək normalarını yerinə yetirmək əmək müqaviləsini əmək haqqında digər müqavilələrdən fərqləndirən əsas cəhətlərdən biridir. Bu vəzifənin pozulmasına görə işçi əmək hüquq normaları ilə nəzərdə tutulmuş intizam məsuliyyətinə cəlb oluna bilər ki, mülki-hüquqi müqavilələrdə bu hal istisna təşkil edir. Üçüncüsü, işçinin əməyini təşkil etmək, əmək vəzifələrini yerinə yetirmək üçün sağlam və təhlükəsiz əmək şəraiti yaratmaq, onu gündəlik işlə təmin etmək, əmək prosesində onun həyatını və sağlamlığını qorumaq işəgötürənin əsas vəzifəsidir. Podrat, tapşırıq, müəlliflik və.s müqavilələr üzrə işləri yerinə yetirərkən vətəndaş həmin müəssisənin müəssisədaxili intizam qaydalarına tabe olmur, işini özü təşkil edir, həmin işi öz riski ilə yerinə yetirir, habelə əməyin mühafizəsini özü təmin edir. Təkcə maddiləşmiş əməyin son nəticəsinə, yaxud yerinə yetirilmiş tapşırığa görə ona haqq verilir. Dördüncü, əmək müqaviləsinə görə əmək nəticələrinin təsadüfi məhv olma nəticəsində risk işəgötürənin üzərinə düşürsə, qarışıq mülki-hüquqi müqavilədə bu riski vətəndaş özü daşıyır. Əmək müqaviləsinə görə işçinin əməyin təşkil etmək vəzifəsi işəgötürənə həvalə olunur. Beşincisi, əmək müqaviləsini əməklə əlaqədar olan mülki-hüquqi müqavilələrdən fərqləndirən bir cəhət də ondan ibarətdir ki, bu müqavilə işçinin şəxsi əməyi haqqında müqavilədir. Yəni müqavilə ciddi olaraq şəxsi xarakter daşıyır. Əmək müqaviləsində şərtləşdirilmiş iş işçi tərəfindən şəxsən yerinə yetirilməlidir. Əməklə əlaqədar olan mülki-hüquqi müqavilələrdə isə vətəndaş müqavilə öhdəliklərini yerinə yetirə bilmədikdə onun icrasının digər şəxslərə tapşırıla bilər [2, s. 329]

Milli əmək hüquq elmində bəzi alimlər əmək müqaviləsini əmək hüququnun mənbəyi qismində tanımağa cəhd göstərmişlər. Əmək müqaviləsinin hüququn mənbəyi olub-olmaması barədə diskussiya alimlər arasında ziddiyyətli fikirlər doğurmuşdur.

Əmək müqaviləsinin əmək hüququnun mənbəyi olması fikrini A.V.Qrebenşikov ciddi dəlillərlə əsaslandırılmışdır. Onun gətirdiyi dəlilləri nəzərdən keçirək: “Hüququn anlayışının müəyyən edilməsinə yanaşmalarda nəzərə çarpan dəyişikliklər onun tərkibinə yalnız pozitiv hüquq deyil, həm də subyektiv hüquqların, ictimai münasibətlərin daxil edilməsi (bu, hüquqi pozitivizm nəzəriyyəsiindən uzaqlaşmanın və təbii hüquq nəzəriyyəsinin müsbət məqamlarının nəzərə alınmasının nəticəsidir) əmək müqaviləsini (kontraktı)... əmək hüququnun mənbələri sırasına aid etməyə əsas verir” [3, s.556]. Bir qədər sonra A.V.Qrebenşikov əmək hüququna dair dərsləklərdə bəzi əlavə dəlillər gətirərək, göstərir ki, bu gün daha da irəli gedərək əmək müqaviləsini onun tərəflərinin fərdi hüquq və vəzifələrini doğuran hüquq aktı kimi nəzərdən keçirmək olar. Bu mənada o, normativ xarakter daşımasa da, ən azı iki subyektin davranışını müəyyən edir və onun real hüquqi tənzimləyicisi kimi çıxış edir [4, s. 203].

R.Y.Məmmədov qeyd edir ki, əmək müqaviləsi əmək hüququnun mənbələrinin xüsusi növünü təşkil edir, çünki o, əmək qanunvericiliyinin normalarına əsaslanan subyektiv hüquq və vəzifələrin

deyil, işəgötürənin və işçinin iradəsinin ifadəsinə əsaslanan subyektiv hüquq və vəzifələrin müəyyən edilməsinin hüquqi vasitəsi qismində çıxış edir. Daha sonra o göstərir ki, əmək müqaviləsinin hüquqi təbiəti ikili xarakterə malikdir. Birincisi, o, söhbətin əmək hüququnun hüquqi institutlarından biri kimi əmək müqaviləsindən getdiyi hallarda normativ tənzimləyici rolunda çıxış edir. İkincisi, əmək müqaviləsi tərəflərin öz iradəsini azad surətdə ifadə etməsi əsasla qurulmuş qarşılıqlı subyektiv hüquq və azadlıqlar sistemini müəyyən edən, iradə azadlığı, əməyin azadlığı və əmək müqaviləsinin özünün azadlığı prinsiplərinə əsaslanan xüsusi hüquqi aktdır [5, s. 227].

Bu problemlə əlaqədar əməkşünas alimlər xüsusilə kəskin mövqə tutmuşlar. Belə ki, V.N.Tolkunova əmək müqaviləsinin hüququn mənbəyi qismində tanınmasına qarşı birmənalı və qəti surətdə çıxış etmişdir. “Fərdi əmək müqavilələri əmək hüququnun mənbəyi deyildir, lakin onlar bazar münasibətlərinə keçid şəraitində genişlənən əməyin hüquqi tənzimlənməsi mexanizminin müəyyən hissəsini təşkil edir. Əməyi tənzimləyən bütün aktlar əmək hüququnun mənbəyi deyildir. Məsələn, sosial tərəfdaşlıq sazişləri, kollektiv müqavilələr müqavilə ilə tənzimləməyə aid olsa da, onların normativ hissəsi əmək hüququnun mənbəyi anlayışına uyğun gəlir. Fərdi əmək müqaviləsi haqqında isə bunu demək olmaz, çünki onda əmək hüququnun norması təsbit olunmur. Bu, razılığa gələn iki tərəf: işçi və işəgötürən tərəfindən əmək qanunvericiliyinin müqavilə qaydasında tətbiqi aktı olub, konkret işçi barəsində əmək qanunvericiliyinin tətbiqi müddətini və qaydasını müəyyən edir” [6, s. 18].

V.N.Tolkunova əməkşünas alimlər sırasında birincilərdən olaraq əmək müqaviləsinin əmək hüququnun mənbəyi qismində tanınmasına tərəfdar çıxmış A.V.Qrebenşikovu tənqid edərək yazır: “Biz belə bir fikirlə razılaşa bilmərik ki, əmək müqaviləsi indi əmək hüququnun mənbələri sistemində aid edilməlidir”. Müəllif öz mövqeyində ardıcılıdır, çünki əmək hüququ dərslərin son nəşrlərindən birində eyni fikri təkrarlayır: “Əmək müqaviləsi də konkret işçinin əmək şəraitini tənzimləyir. Lakin o, əmək hüququnun mənbəyi deyildir” [7, s. 19].

Müasir dövrdə bəzi ölkələrdə əmək müqaviləsi əmək hüququnun mənbəyi qismində çıxış edir. Belarusiya, Danimarka, Qazaxıstan, Litvanın və digər ölkələrin əmək məcəllələrində əmək müqavilələri mənbə olaraq qeyd edilmişdir. Lakin Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyinə görə əmək müqaviləsi əmək hüququnun mənbələrinə daxil deyil.

Bu məqalədə qeyd edilən bütün fikirlərin təhlili və ümumiləşdirilməsi nəticəsində aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. Konstitusion hüquq olan əmək hüququnun həyata keçirilməsində əmək müqaviləsi əsas və aparıcı rol oynayır. Əmək müqaviləsi öz mahiyyətinə görə, əmək münasibətlərinin hüquqi modelidir. Hər bir şəxs özünün əməyə olan qabiliyyətini realizə etmək üçün işəgötürənlə fərdi qaydada yazılı əmək müqaviləsi bağlamalıdır. Əmək münasibətləri çərçivəsində ayrı-seçkilik yol verilməzdir.

2. Əmək müqavilələri mülki hüquqla tənzimlənən əmək haqqında əlaqəli müqavilələrdən fərqləndirilir. Əsas fərqləndirici xüsusiyyətləri qeyd olunur. Bu müqavilələrin fərqləndirilməsi gələcəkdə hər hansı mübahisə yarandıqda məhkəmə baxışı zamanı maddi hüquq normalarının düzgün tətbiq olunması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

3. Əmək müqaviləsinin əmək hüququnun mənbəyi olub-olmaması barədə məsələyə diqqət edilmişdir. Bəzi ölkələrdə əmək müqaviləsi mənbə olaraq göstərilərsə də, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində bu cür müddəa qeyd edilməmişdir. Fikrimizcə, əmək müqaviləsinin əmək hüququnun mənbəyi olaraq göstərilməsi doğru deyildir. Çünki, əmək müqaviləsi tərəflərin qarşılıqlı razılığını, iradə ifadəsini özündə əks etdirir, bu zaman yeni norma yaradılmır.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2017, 91 s.
2. Qasımov A.M. Əmək hüququ dərslük, Bakı: "Letterpress" nəşriyyat evi, 2016, 840 s.
3. Курс российского трудового права. В 3т. Т.1. Общая часть/Под ред. Е.Б. Хохлова. СПб., 1996, 573 с.
4. Трудовое право России: Учебник/Под ред. С.П.Маврина, Е.Б.Хохлова. М.: Норма, 2013, 605 с.
5. Məmmədov R.Y. Müasir əmək hüququnda mənbənin anlayışı/ Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr və məcmuəsi. 16-cı buraxılış. Bakı: Adiloğlu, 2006, 222-227 s
6. Толкунова В.Н. Трудовое право: Конспект лекций, М., 1997, 320 с.
7. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учебник. М.: Проспект, 2006, 496 с.

Alakbarova Leyla Yagub

The legal nature of the employment contract

Summary

This article examines issues related to the legal nature of the employment contract, which is the main and leading form of implementation of labor law as one of the basic constitutional rights of man and citizens. The views of scientists on whether the employment contract is developed as a source of labor law were noted. There are also examples from some foreign countries where the employment contract is developed as a source of labor law. The results of the analysis and comparisons were noted.

Алекбарова Лейла Ягуб кызы

Правовая природа трудового договора

Резюме

В статье исследуются вопросы, связанные с правовой природой трудового договора, который является основной и ведущей формой реализации трудового законодательства как одного из основных конституционных прав человека и гражданина. Отмечены мнения ученых о том, разработан ли трудовой договор как источник трудового права. Есть также примеры из некоторых зарубежных стран, где трудовой договор является источником трудового права. Были отмечены результаты анализа и сравнения.

Cəbi Gülşən Zabit qızı
Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin
“Konstitusiyə hüququ” kafedrasının müəllimi

E-mail: gulshanjabi@bsu.edu.az
gulshanjabi@gmail.com

Hərbçi və hərbi qulluqçu anlayışlarının fərqləndirilməsi haqqında

***Annotasiya:** Məqalədə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri, Azərbaycan Ordusu və başqa silahlı birləşmələr anlayışı nəzərdən keçirilmiş, hərbi və hərbi qulluqçu anlayışlarının fərqləndirilməsi zərurətinə dair bir sıra məsələlər təhlil edilmişdir. Həmçinin hərbi təhsil və digər xüsusi təyinatlı təhsil növləri fərqləndirilmişdir.*

***Açar sözlər:** Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri, Azərbaycan Ordusu, hərbi, hərbi qulluqçu*

Dövlətlərin funksiyaları sırasında bir sıra funksiyalar var ki, onlar daimi xarakterli olması ilə bərabər, digər funksiyaların reallaşdırılmasının mümkünlüyü üçün də əsas qismində çıxış edir. Bu funksiyaların səmərəli fəaliyyət göstərmədiyi, boşluqların olduğu mühitdə digər funksiyalar, onların həyata keçirilməsi üzrə formalaşdırılmış idarəetmə sistemləri real fəaliyyət göstərə bilməz, əldə etdikləri nəticələr isə bir anda yox ola bilər.

Fikrimizcə, bu funksiyalar sırasında digər funksiyalara zəncirvari təsir göstərə bilən və ən vaciblərdən biri müdafiə funksiyasıdır. Dövlətin müdafiəsində boşluqlar olarsa, müdafiə səmərəli qurulmursa, dövlətin ərazi bütövlüyü və müstəqilliyini xarici təhdidlərdən qoruyan adekvat idarəetmə və ixtisaslı insan resursları potensialı olmazsa, digər funksiyalar, xüsusilə dövlətin daxili funksiyaları sahəsində əldə edilən nailiyyətlərin əhəmiyyəti qalmaz.

Bu funksiyaların, idarəetmənin formalaşdırılması və realizəsi üçün ən vacib məsələlərdən biri isə ixtisaslı insan resursları və onların düzgün idarə edilməsi məsələsidir. İnsan resursları ən dəyərli aktivdir. Bu baxımdan hərbi və hərbi qulluqçu anlayışlarının fərqləndirilməsi zəruri və faydalıdır.

Qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 9.I. maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası öz təhlükəsizliyini və müdafiəsini təmin etmək məqsədi ilə Silahlı Qüvvələr yaradır. Silahlı Qüvvələr Azərbaycan Ordusundan və başqa silahlı birləşmələrdən ibarətdir. [1]

Həmçinin AR Konstitusiyasının 94.I.18) maddəsi müdafiə və hərbi qulluq məsələlərinə dair ümumi qaydaların müəyyən edilməsini Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müəyyən etdiyi ümumi qaydalara aid etmişdir.

29 dekabr 2017-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri haqqında” AR Qanununun 1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinin müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün qorunması, habelə təhlükəsizliyinin və müdafiəsinin təmin edilməsi məqsədilə yaradılmasını nəzərdə tutur və Silahlı Qüvvələrin iki tərkib hissəsindən ibarət formalaşdığını müəyyən edir: [3]

- 1) Azərbaycan Ordusu (Silahlı Qüvvələrin əsas tərkib hissəsidir)
- 2) Başqa silahlı birləşmələrdən ibarət hərbi təsisat

Qanuna əsasən, **Azərbaycan Ordusu** Silahlı Qüvvələrin əsas tərkib hissəsi olmaqla Azərbaycan Respublikasına qarşı yönəlmiş təcavüzün dəf edilməsini, ərazi bütövlüyünün və toxunulmazlığının silahlı **müdafiəsini təmin edən** və fəaliyyəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təşkil edilən silahlı birləşmədir.

Azərbaycan Respublikasının **başqa silahlı birləşmələri isə** Silahlı Qüvvələrin tərkib hissəsi olmaqla Qanunla müəyyən edilmiş **xüsusi vəzifələri yerinə yetirən** və hərbi xidmət nəzərdə tutulan dövlət orqanlarıdır (dövlət orqanlarının strukturuna daxil olan qurumlar).

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş normativlərdən göründüyü kimi, bilavasitə müdafiə funksiyası Azərbaycan Ordusuna, xüsusi vəzifələrin yerinə yetirilməsi isə başqa silahlı birləşmələrə aid edilmişdir.

Azərbaycan Ordusunun fəaliyyəti ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı olaraq Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi, başqa silahlı birləşmələrin fəaliyyəti ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı olaraq isə müxtəlif orqanlar çıxış edir.

Fikrimizcə, qeyd edilən məsələlər araşdırılarkən **hərb və hərbişdirilmiş anlayışları, hərbi və hərbi qulluqçu anlayışlarının fərqləndirilməsi zəruridir. Bu fərqlər həm praktik fəaliyyətdə, həm də hərbi təhsil və digər xüsusi təyinatlı təhsil anlayışlarında da özünü göstərir.**

Belə ki, hərb məhz bu sahədə təhsil almış ixtisaslı hərbiçilərdən ibarət sahə, hərbi isə məhz hərbi təhsil müəssisəsində təhsil almış müvafiq ixtisaslı kadrdir. Hərbişdirilmiş anlayışı isə xüsusi vəzifələri yerinə yetirən və həqiqi hərbi xidmət keçmiş olmaq barədə tələb nəzərdə tutulan sahələrə aiddir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 76.I maddəsinə əsasən, “Qanunla müəyyən edilmiş qaydada vətəndaşlar hərbi xidmət keçirlər.

Qüvvədə olan “Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında” AR Qanununun 2.0.9 maddəsi müəyyən edir ki, hərbi qulluqçular – həqiqi hərbi xidmətdə olan şəxslərdir. Həqiqi hərbi xidmətə

çağırılmış və ya könüllü daxil olmuş şəxs hərbi qeydiyyatdan çıxarılaraq xidmət etdiyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanında xüsusi qeydiyyatla alınrlar. [6]

Qeyd edilən Qanuna baxdıqda, həqiqi hərbi xidmətdə olan şəxslər anlayışında yalnız ixtisaslı hərbcilər deyil, digər şəxslərin də olduğunu müəyyən olur. Belə ki, Qanunun 2.0.2. maddəsinə görə, hərbi xidmət- dövlət qulluğunun xüsusi növü olmaqla Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində və siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş digər dövlət orqanlarında (dövlət orqanlarının strukturuna daxil olan qurumlarda) qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada və müddətlərdə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin həyata keçirdikləri xidməti fəaliyyətdir.

Bu anlayışlara əsasən geniş mənada işlədilən hərbi qulluqçu anlayışında 2 kateqoriyanı fərqləndirmək mümkündür:

1) Ordunun daimi əsaslı heyəti (hərbcilər).

Bura hərbi təhsil almış, hərbi üzrə ixtisaslı kadrlar daxildir və bu heyət ordunun peşəkar hissəsi olmaqla daimi əsaslarda fəaliyyət göstərir.

2) Digər hərbi qulluqçular.

Həmçinin hərbi ixtisasının digər xüsusi təyinatlı ixtisaslardan fərqləndirilməsi və aydınlaşdırılması üçün təhsil qanunvericiliyinə diqqət etmək zəruridir.

Belə ki, qüvvədə olan “Təhsil haqqında” AR Qanununun 14.8 maddəsinə əsasən, “... Azərbaycan Respublikasında xüsusi təyinatlı təhsil (hərbi, dövlət təhlükəsizliyi və digər) müvafiq təhsil müəssisələrində, bu Qanunun tələbləri nəzərə alınmaqla, dövlət hesabına həyata keçirilir.” [7]

“Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi qaydaları”nın və “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 may 2010-cu il tarixli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısına diqqət etdikdə Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin strukturunda fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələrinə Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Hərbi Akademiyası, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Təlim və Tədris Mərkəzi, Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi, Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Lisey, Heydər Əliyev adına Hərbi Liseyin aid edildiyini müşahidə etmək mümkündür. [5] Qeyd edilən Fərmanda AR Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin, AR Daxili İşlər Nazirliyinin, AR Ədliyyə Nazirliyinin AR Dövlət Sərhədi Xidmətinin, AR Dövlət Gömrük Komitəsinin strukturunda fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələri də fərqləndirilmişdir.

Hərbi təhsil sistemi müxtəlif pilləli ardıcıl təhsil proqramlarını həyata keçirən xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələri şəbəkəsindən və təhsili idarəetmə orqanlarından ibarətdir və əsas məqsədi dövlət təhsil standartlarına uyğun biliyə, bacarığa və dünyagörüşünə malik olan, xalqını və Vətənini sevən, Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyini və müdafiəsini təmin etmək üçün yaradılan Silahlı

Qüvvələrin və digər silahlı birləşmələrin qarşısında qoyulan vəzifələri yerinə yetirməyi bacaran kadrların hazırlanmasıdır. [2]

Qüvvədə olan “Dövlət qulluğu haqqında” AR Qanununun 2.3. maddəsinə əsasən, **Prokurorluq, ədliyyə, müdafiə, fəvqəladə hallar, dövlət təhlükəsizliyi xidməti, xarici kəşfiyyat xidməti, sərhəd xidməti, səfərbərlik və hərbi xidmətə çağırış üzrə dövlət xidməti, xüsusi dövlət mühafizə xidməti, miqrasiya xidməti, daxili işlər**, gömrük, vergi və xarici işlər orqanlarında, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında dövlət qulluğunda çalışan şəxslərin dövlət qulluğu keçməsi bu Qanunun Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət qulluğuna qəbul edilmək hüququna, dövlət qulluğuna qəbulun müsabiqə və şəffaflıq əsasında həyata keçirilməsinə, dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə və dövlət qulluğunun digər prinsiplərinə aid müddəaları, həmçinin bu Qanunun 15-1-ci maddəsi nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının başqa qanunları ilə tənzimlənir və **bu orqanlarda qulluq dövlət qulluğunun xüsusi növüdür**. [4] Bu normadan da görüldüyü kimi, müdafiə və başqa silahlı birləşmələr fərqləndirilir, həmçinin onların hər birinə aid məsələlərin müvafiq sahəvi aktlarla tənzimlənməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasına qarşı yönəlmiş təcavüzün dəf edilməsi, ərazi bütövlüyünün və toxunulmazlığının silahlı müdafiəsinin təmin edilməsi dövlətin daimi məsələsi olmaqla, ixtisaslı hərbi kadrların olmasını və onların peşəkarlığının artırılması məqsədilə müvafiq tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Bu baxımdan hesab edirik ki, başqa silahlı birləşmələr haqqında bilavasitə sahəvi aktlar qəbul olunduğu kimi, AR Silahlı Qüvvələrinin əsas tərkib hissəsi olan Azərbaycan Ordusu haqqında ayrıca normativ-hüquqi aktın qəbulu zəruri və faydalıdır.

Həmçinin fikrimizcə, Azərbaycan Ordusunun AR Silahlı Qüvvələrinin əsas tərkib hissəsi olması, müdafiə funksiyasından irəli gələn tələblərin ağırlığı, məsuliyyəti, hərbi həyatının digər qulluqçuların peşə həyatından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlərlə olan ağırlığı və həyatı məhdudiyətləri nəzərə alınaraq, hərbiçilər və digər hərbi qulluqçuların ixtisas kateqoriyaları və təminatı məsələlərində fərqlərin müəyyənləşdirilməsi zəruridir. Hərbi və hərbi qulluqçu anlayışlarının, təminatlarının eyniləşdirilməsi insanların istər hərbi təhsil dövrü, istər peşə fəaliyyəti dövrü xüsusi ağırlıqla seçilən hərbi ixtisasını deyil, digər ixtisasları seçməsinə, bu isə müdafiənin və kadr potensialının zəifləməsinə, hərbiçilərə münasibətdə isə sosial ədalətsizliyə səbəb olar.

İstinadlar:

1. <http://www.e-qanun.az/framework/897> Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
2. <https://mod.gov.az/az/azerbaycan-ordusunun-herbi-tehsil-sistemi-326/> Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin rəsmi saytı

3. <http://www.e-qanun.az/framework/37672> “Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri haqqında” AR Qanunu
4. <http://www.e-qanun.az/framework/4481> “Dövlət qulluğu haqqında” AR Qanunu
5. <http://www.e-qanun.az/framework/19623> Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 may 2010-cu il tarixli Fərmanı
6. <http://www.e-qanun.az/framework/23021> “Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında” AR Qanunu
7. <http://www.e-qanun.az/framework/18343> “Təhsil haqqında” AR Qanunu

Джаби Гюльшан Забит
Доктор философии по праву

Бакинский Государственный Университет, Юридический факультет
Преподаватель кафедры Конституционного права

E-mail: gulshanjabi@bsu.edu.az
gulshanjabi@gmail.com

Аннотация: В статье рассматривается понятие Вооруженных Сил Азербайджанской Республики, Азербайджанской Армии и других вооруженных формирований, анализируется ряд вопросов, связанных с необходимостью разграничения понятий военнослужащих и военнослужащих. Выделялись также военное образование и другие виды специального образования.

Ключевые слова: Конституция Азербайджанской Республики, Вооруженные Силы Азербайджанской Республики, Азербайджанская Армия, военный, военнослужащий.

Jabi Gulshan Zabit
Doctor of Philosophy in Juridical Sciences,
Lecturer at the Department of Constitutional Law
Baku State University, Faculty of Law

E-mail: gulshanjabi@bsu.edu.az
gulshanjabi@gmail.com

Resume: The article examines the concept of the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan, the Azerbaijan Army and other armed formations, analyzes a number of issues related to the need to distinguish between the concepts of a soldier and a soldier. Military education and other types of special education were also distinguished.

Key words: Constitution of the Azerbaijan Republic, Armed Forces of the Azerbaijan Republic, Azerbaijan Army, military, serviceman.

Ədliyyə Akademiyası

Səfiyeva Ülviyyə Ulduz qızı

Ədliyyə Akademiyasının “Məhkəmə işçilərinin ixtisasartırma” fakültəsinin baş məsləhətçisi, Bakı Dövlət Universitetinin “Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi və tarixi” kafedrasının II kurs magistrantı.

e-mail: ulviyya.safiyeva@mail.ru

Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının Konstitusiyaya təminatı

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları, hüquq və azadlıqların təminat mexanizmi

Ключевые слова: Конституция Азербайджанской Республики, права и свободы человека и гражданина, механизм обеспечения прав и свобод.

Keywords: The Constitution of the Republic of Azerbaijan, rights and freedoms of man and citizen, mechanism for ensuring rights and freedoms

Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasında “İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannamə”sində və digər mühüm beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmuş insan hüquq və azadlıqları tam və əhatəli şəkildə bəyan olunmuşdur. Konstitusiyada insan hüquq və azadlıqlarına geniş yer verilməsi Azərbaycan dövlətinin demokratik əhəmətlərə, insan hüquqları ideyasına əməl etmək istəyindən xəbər verir.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il Konstitusiyasında AzSSR-in 1978-ci il Konstitusiyası ilə müqayisədə yeni hüquqlar elan edilmişdir. Burada şəxsiyyətin azadlıq, toxunulmazlıq hüququ, söz, fikir, mətbuat azadlığı ilə yanaşı, vicdan azadlığı, sərbəst toplaşmaq hüququ, mülkiyyət və azad sahibkarlıq hüququ və s kimi vətəndaş hüquqları təsbit edilmişdir.

İnsan hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, 12-ci maddənin 1-ci hissəsində dövlətin ali məqsədi kimi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi təsbit olunur. Həmin maddənin 2-ci hissəsində isə qeyd olunur ki, bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir.

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi və onların tam həcmdə həyata keçirilməsi dövlət qarşısında müəyyən vəzifələr qoyur. Hakimiyyətin bölünməsi prinsipinin ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsinin, demokratik rejimin ictimai həyatın bütün sahələrinə sirayət etməsinin, hüquq və azadlıqların müdafiəsində dövlət hakimiyyətinin bütün qollarının fəallığının təmin edilməsi belə vəzifələrdəndir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquqlarının daha effektiv təmin edilməsi məqsədilə bu sahədə ölkədə mühüm normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir.

Belə ki, “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı və bununla əlaqədar “İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 18 iyun 1998-ci il tarixli Sərəncamı mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Dövlət Proqramında İnsan hüquqları üzrə Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli müvəkkili təsisatının yaradılması, Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları haqqında beynəlxalq sazişlərə qoşulması, bu sahədə elmi- tədqiqat institutunun yaradılması, normativ hüquqi aktların insan hüquqlarına dair beynəlxalq standartlara tam uyğunluğunun təmin edilməsi, hüquqi mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi, insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi, bu sahədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq institut və mərkəzlərdə tədqiqat və təhsil proqramları üzrə mütəxəssislərin hazırlanması, insan hüquqları haqqında öhdəliklərə riayət edilməsi və digər mühüm məsələlər nəzərdə tutulmuşdur. **(5,13)**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına 2002-ci il 24 avqust tarixində keçirilmiş referendum qaydasında aparılmış dəyişikliklərin nəticəsində edilmiş bir sıra mütərəqqi dəyişikliklərlə yanaşı ölkəmizdə davam edən məhkəmə- hüquq islahatının nəticələri, üçpilləli məhkəmə sisteminin, xüsusilə də apellyasiya məhkəmələrinin hakimlərinin Parlament tərəfindən təyin olunması, Konstitusiya məhkəməsinə hər kəsin şikayət verə bilməsi, məhkəmələrə müraciət etməsi kimi mühüm müddəalar öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi istiqamətində atılan mühüm addimlardan biri də Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsini “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiyaya uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyan, 24 dekabr 2002-ci il tarixdə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında İnsan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanunu olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının təxminən üçdə biri (24-71-ci maddələr) məhz birbaşa insan hüquq və azadlıqlarının təsbitinə və qorunmasına həsr olunmuşdur. “Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları” adlanan III fəsil bütünlükdə insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı müddəalara həsr olunub. Burada insanlara doğulduğu andan mənsub olan toxunulmazlıq, pozulmaz və ayrılmaz hüquq və azadlıqların hər biri ətraflı şərh edir, onların reallaşdırılmasına təminat verir, müdafiəsi təsbit olunur

Əlamətdardır ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı” adı altında 71-ci maddəsində insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını birbaşa təmin edən konkret tədbirlərini təsbit edir. Həmin maddədə qeyd olunur: “Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz”. Bu maddə ilə dövlət hakimiyyət qollarının bu sahədə fəaliyyətinin iki başlıca vəzifəsi müəyyən edilir: hüquq və azadlıqlara əməl etmək və hüquq və azadlıqları müdafiə etmək. İnsan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına əməl etmək dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin elə bir istiqamətidir ki, burada insan hüquqları və azadlıqları həm bu orqanların qəbul etdiyi normativ- hüquqi aktlarda, həm də hüquq normalarının tətbiqi prosesində pozulmur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiə edilməsi, hər şeydən əvvəl, pozulmuş hüquqların və azadlıqların bərpa edilməsi sahəsində dövlət tərəfindən hüquqi təminatın və səmərəli hüquq mexanizminin müəyyən edilməsini tələb edir.

İnsan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması müxtəlif mexanizm və vasitələrlə həyata keçirilir. Bu mexanizmlərdən ən geniş yayılmış forması məhkəmə müdafiəsidir. Məhkəmələr demokratik dövlətlərdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının başlıca təminatçısıdır.

İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi Azərbaycan Respublikasında da xüsusi əhəmiyyətə malik məsələlərdən biridir. Belə ki, Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsinin 8-ci və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinə əsasən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəs dövlət orqanlarının,

siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, vəzifəli şəxslərin qərar və hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən məhkəməyə şikayət edə bilər. (1, 389)

Pozulmuş subyektiv hüquqların və qanunla qorunan mənafeələrin müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət hüququ vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsinin əsas formalarından biridir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası birmənalı olaraq imkan verir ki, hər bir şəxs hüquqlarının pozulduğu hallarda bilavasitə məhkəməyə müraciət etsin. Bundan əlavə, Konstitusiyanın 72-ci maddəsində göstərilir ki, hər bir şəxs onun hüquq və azadlıqlarından bilavasitə irəli gələn vəzifələri daşımaqla bərabər qanunlara əməl etməli, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarına hörmət etməlidir.

“Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizliklərdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında” 11 iyun 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən hər bir şəxs dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, müəssisə, idarə və təşkilatların, ictimai birliklərin, vəzifəli şəxslərin hüquq və azadlıqlarını pozan, həmçinin də onların həyata keçirilməsinə mane olan qərar və hərəkətlərin qəbul edilməsi üçün əsas olmuş rəsmi informasiyadan məhkəməyə şikayət etmək hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin I hissəsinə görə məhkəmə hakimiyyətini ədalət mühakiməsi yolu ilə məhkəmələr həyata keçirir. Ədalət mühakiməsini həyata keçirən orqanların dairəsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəqiq müəyyən edilmişdir. Qeyd olunur ki, məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının apellyasiya məhkəmələri, Azərbaycan Respublikasının ümumi məhkəmələri və digər ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri həyata keçirir.

Məhkəmə sistemində yeni institut olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi heç bir məhkəmə instansiyasına daxil olmayan, lakin ölkənin məhkəmə sistemində xüsusi yer tutan və xüsusi vəzifə daşıyan konstitusiyaya mühakiməsi orqanıdır. Əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyini təmin etmək olan Konstitusiyaya Məhkəməsi öz fəaliyyətində insan hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etməlidir. Hər kəs onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının, bələdiyyələrin normativ aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsi məqsədi ilə şikayət verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olduğundan sonra İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulmuş, bu mühüm sənədi öz parlamentində ratifikasiya etmişdir. Beləliklə, Azərbaycan Respublikası vətəndaşları üçün öz hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sistemində yeni bir mexanizm də əlavə olunmuşdur. Bu Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət etmək hüququdur. Avropa məhkəməsinə müraciət etmək Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində mühüm bir mexanizm olaraq daxili məhkəmə sisteminin Avropa məhkəmə sistemi ilə səmərəli sintezini təşkil edir.

Ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm yer tutan, yeni məhkəmədənəknar hüquq müdafiyyə mexanizmi İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) təsisatıdır.

Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının təmin edilməsini ümumdövlət vəzifəsi hesab edərək, ilk dəfə insan hüquqları üzrə müvəkkil institutunun təsis edilməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” Fərmanda nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 iyun 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “İnsan Hüquqlarının

müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı”nda İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil təsisatının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanununun 1-ci maddəsində qeyd olunur: “Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə Müvəkkili vəzifəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş və Azərbaycan Respublikasının dövlət və yerli özünüidarə orqanları, vəzifəli şəxsləri tərəfindən pozulan insan hüquqları və azadlıqlarının bərpa edilməsi və bu Konstitusiyası Qanunu ilə müəyyən edilmiş hallarda insan hüquqları pozuntularının qarşısının alınması üçün təsis edilir. Müvəkkil “İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya”nın Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarını həyata keçirir. İşgəncənin və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısını almaq məqsədi ilə o, saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərki edə bilmədiyi yerlərə müntəzəm surətdə və ya zəruri saydığı istənilən halda baş çəkər”.

Müvəkkilin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyəti insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qorunmasını, ona əməl edilməsini, təmini vəziyyətinin öyrənilməsini, monitorinqini və təhlilini, habelə çatışmazlıqların və pozuntuların aşkar edilməsini, pozulmuş hüquqların bərpasını və pozulmasının qarşısının alınmasını özündə ehtiva edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqlarının beynəlxalq- hüquqi müdafiəsi. Dərslük. Bakı, 2009, 490 s
2. Əsgərov Z.A.Konstitusiyası hüququ. Dərslük.Bakı, Bakı Dövlət Universiteti nəşriyyatı, 2011, 760 s.
3. Əliyev Ə.İ.İnsan hüquqları. Dərslük. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşri.Bakı, “Nurlar” nəşriyyatı, 2019, 352s.
4. Əliyev Z.H. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Dərs vəsaiti. Bakı, AZSEA nəşriyyatı, 2012, 232 s.
5. İnsan Hüquq və azadlıqlarının Təmini: Azərbaycanın seçimi, tərtibçi müəlliflər, Niyazi Məmmədov, Nabil Seyidov, Aydın Səfixanlı, Bakı, 2004. 208 s.

Сафиева Улвия Улдуз кызы

Конституционная гарантия прав и свобод человека и гражданина в Азербайджанской Республике

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается система закрепленных в Конституции Азербайджанской Республики прав и свобод человека и гражданина, отмечается особенность конституционных установлений по соблюдению и защите прав и свобод органами государственной власти, характеризуется механизм их обеспечения.

Safiyeva Ulviya Ulduz

Constitutional guarantee of human and civil rights and freedoms in the Republic of Azerbaijan

SUMMARY

The article examines the system of human and civil rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Republic of Azerbaijan, notes the peculiarity of constitutional provisions on the observance and protection of rights and freedoms by state authorities, and describes the mechanism for their provision.

Asifli Fidan Xalid qızı

Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının Hakimlərin
və hakimliyə namizədlərin tədrisi fakultəsinin baş
məsləhətçisi

fidan.asifli@gmail.com

İCTİMAİ İŞLƏR CƏZASINA ELEKTRON NƏZARƏT VASİTƏSİNİN TƏTBİQ EDİLMƏSİ

Açar sözlər: cinayət, cəzaların sistemi, ictimai işlər cəzası, elektron nəzarət vasitələri.

Ключевые слова: преступление, система наказаний, общественные работы, средства электронного слежения.

Keywords: criminal, system of punishment, community service of penalty, electronic controls.

ПРИМЕНЕНИЕ СРЕДСТВ ЭЛЕКТРОННОГО СЛЕЖЕНИЯ ПРИ НАКАЗАНИИ В ВИДЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ

Аннотация

Применение средств электронного слежения при исполнении наказания в виде общественных работ значительно разрешило существующие проблемы в этой сфере, способствовало возрастанию эффективности этого наказания и создало условие для более широкого применения рассматриваемого вида наказания.

IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC CONTROLS OF COMMUNITY SERVICE PENALTY

Summary

The implementation of electronic controls of community service penalty has eliminated the existing problems related to the application of this punishment, created conditions for increasing the effectiveness of punishment and its wider application.

İctimai işlər cəzası bütün cəza sistemlərində yenidir. İlk dəfə ictimai işlər cəzası İsveçrənin 1971-ci il tarixli Cinayət Məcəlləsinə daxil edilmişdir. Daha sonra Böyük Briyanıyanın, Almanıyanın, İtaliyanın, İspanıyanın, Danimarkanın, Kanadanın, Polşanın, Çex Respublikasının, Yaponıyanın və başqa digər ölkələrin cinayət qanunvericiliyinə daxil edilmişdir (1, s 93).

Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində cəzaların qəti siyahısı verilmişdir. Bu siyahıda ictimai işlər cəzası da öz yerini tutur. İctimai işlər məhkumun əsas işindən və ya təhsilindən asudə vaxtlarında haqqı ödənilmədən cəmiyyətin xeyrinə ictimai faydalı işlər yerinə yetirməsindən ibarətdir.

İctimai işlərin yerinə yetirilməsi, xüsusi əmək hazırlığı tələb etmədiyindən onlar bir çox işləri, təmizliyin aparılması, ərazilərin sahmana salınması, təmir, yükləmə, və boşaltma və digər işlərin yerinə yetirilməsini özündə ehtiva edə bilər. Lakin bəzi ölkələrdə ictimai işlər cəzasına məhkum olunan şəxslərin görəcəyi işlərlə bağlı məhdudiyət tətbiq olunur. Belə ki, İsveçdə ictimai işləri yerinə yetirən məhkumlar ahıl və uşaqlarla əlaqədar olan işlərə cəlb oluna bilməzlər (1, s 94).

Uzun illər ərzində ictimai işlər cəzasının səmərəliliyinin azalması ilə bağlı hallar müşahidə olunmuşdur. Habelə bu hallar bir çox normativ aktda da öz əksini tapmışdır.

Cəzanın məqsədi Cinayət Məcəlləsinin 41-ci maddəsinin 2-ci hissəsində öz əksini tapır. Məhkəmə tərəfindən məhkuma tətbiq olunan cəza bu məqsədlərə çatmağa yönəlib. Məhz ictimai işlər cəzası öz məqsədinə çatmaqda bir çox çətinliklərlə üzləşirdi. Bu da ictimai işlər cəzasının səmərəliliyinin azalmasına birbaşa təsir göstərirdi.

10 fevral 2017-ci il tarixli “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamında ictimai işlər cəzası ilə bağlı bir çox müddəalar öz əksini tapıb. İctimai işlər cəzasının icrası prosesində yaranan çətinliklər Sərəncamda xüsusilə vurğulanıb.

20 oktyabr 2017-ci il tarixli 816-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərdə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına və şərti məhkum etməyə elektron nəzarət vasitələrinin tətbiq olunması öz əksini tapıb.

İctimai işlər cəzasına elektron nəzarət vasitələrinin tətbiqi isə 29 iyun 2020-ci il tarixli 147-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərdə nəzərdə tutulub.

“İctimai işlər növündə cəza çəkən və ya ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tətbiq olunmuş şəxslərin elektron nəzarət vasitəsindən istifadə Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Nazirlər Kabinetinin 2 fevral 2021-ci il tarixli 25 nömrəli qərarı yuxarıda qeyd olunan dəyişikliklərlə bağlıdır.

Bu Qayda Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 35.1-ci və Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 156-1.2-ci maddələrinə əsasən hazırlanmışdır və ictimai işlər növündə cəza çəkən və ya ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tətbiq olunmuş şəxslərin elektron nəzarət vasitəsindən istifadəsi ilə bağlı məsələləri tənzimləyir (8).

Şəxslərə istifadə üçün təqdim olunan elektron nəzarət vasitəsi həmin şəxslərin müəyyən edilmiş vaxt ərzində ictimai işlərin yerinə yetirilməsi yerlərində olmasını avtomatlaşdırılmış rejimdə izlənilməsinə təmin edən və məlumatı monitoring mərkəzinə ötürən elektron cihazdır (8). Bu elektron cihaz bir çox funksiyaya malik olmalıdır. Barmaq izi skaneri, şəbəkə, enerji ehtiyatı və işıq indikatoru, fiziki və proqram müdaxiləsi detektorları, vibrasiya xəbərdarlıq signalı ilə təchiz edilməli, həmçinin GPS və GSM signalı vasitəsilə coğrafi yeri müəyyən etmək, monitoring mərkəzi ilə data əlaqəsini yaratmaq və məlumatı ötürənədək yaddaşda saxlamaq funksiyaları ilə təmin olunmalıdır.

İctimai işlər cəzasına məhkum olunmuş şəxslərə tətbiq olunan elektron nəzarət vasitələrinin istifadə və tətbiq qaydası ilə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum olunmuş və şərti məhkum etmə tətbiq olunmuş şəxslərə tətbiq olunan elektron nəzarət vasitələrinin tətbiq qaydası arasında fərqliliklər mövcuddur.

İctimai işlər cəzası əsas cəza növü olub, müddətli cəzadır. Bu cəzaya məhkum olunan şəxs günün sadəcə bir qismi - yəni asudə vaxtında cəzasını icra edir. Təhsili və işinə ayırdığı zaman ərzində həmin məhkuma elektron nəzarət vasitəsilə nəzarət edilməsinə ehtiyac yoxdur. Bu məqsədlə də ictimai işlər cəzasına məhkum olunan şəxsə tətbiq olunan elektron nəzarət vasitəsi məhkumun əl-barmaq izi ilə aktivləşmə xüsusiyyətinə malikdir. Belə ki, məhkum ictimai işlərin keçirildiyi yerlərə daxil olarkən əl-barmaq izi vasitəsilə monitoring mərkəzinə məlumat ötürməklə elektron nəzarət

vasitəsini aktivləşdirir. Həmçinin eyni qaydada əl-barmaq izi vasitəsilə məhkum gün ərzində ictimai işlərin təyin edilmiş müddətini başa çatdırdıqdan sonra cihazı söndürür (8).

Yuxarıda nəzərdə tutulan digər hallar üçün isə əl-barmaq izi vasitəsilə aktivləşmə və deaktivasiya spesifik deyildir. Belə ki bu məhkumlara elektron nəzarət vasitəsilə onların yaşayış yerini tamamilə və ya günün müəyyən vaxtlarında tərk etməməsinə və ya məhkəmənin müəyyən etdiyi ərazi hədudlarını tərk etməməsinə daimi surətdə nəzarət olunur.

Yuxarıda nəzərdə tutulan Qayda qəbul olunduğu tarixdən etibarən günümüzdə qədər ictimai işlər növündə cəzaya məhkum olunan 33 nəfər məhkuma, həmçinin ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tətbiq olunan 24 nəfər şəxsə elektron nəzarət vasitəsi tətbiq olunmuşdur. Ümumilikdə 57 nəfər şəxs hal hazırda ictimai işlər cəzasına məhkum olunduğu və ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tətbiq olunduğu üçün elektron nəzarət vasitəsi daşıyır.

İctimai işlər cəzası Cinayət Məcəlləsinin ilkin redaksiyasında 44 maddədə öz əksini tapırdı. 01 sentyabr 2016-cı il tarixinə qədər olan ümumiləşdirmədə ictimai işlər Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi Hissəsindəki 309 maddənin 43 maddəsində (679 sanksiyadan 47-də) yer almışdır (1, s 96).

Yuxarıda qeyd olunan dəyişikliklərdən sonra ictimai işlər cəzasının formal icrasının qarşısı alınmış, ictimai işlər və azadlıqdan məhrum etməylə bağlı olmayan digər cəzalara effektiv nəzarət təmin edilmiş və bu cəzanın səmərəliliyinin artması halları müşahidə olunmuşdur. Həmçinin elektron nəzarət vasitələrinin tətbiqi ilə cəzanı icra edən orqan və müəssisələrdə müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından daha geniş istifadə olunmağa başlanılmışdır. Elmin, cəmiyyətin və texnologiyanın inkişafı ilə əlaqədar bu cəzanın cinayət qanunvericiliyində tətbiqi qaydasının daha da təkmilləşdirilməsinə hər zaman ehtiyac vardır. İctimai işlər cəzasının səmərəsinin artması, cəzanın icrası ilə əlaqədar mövcud olan problemlərin aradan qaldırılması, nəzərə tutulan məqsədə çatma bilməsi Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi Hissəsinin sanksiyalarında bu cəzanın daha geniş tətbiqinə, daha çox sanksiyada öz əksini tapmasına şərait yaradır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. M.H.Hümbətov. Cinayət cəzaları, onların icrası və problemləri. Bakı, "Hüquq Yayın Evi" nəşriyyatı, 2021, 336 s.
2. <http://e-qanun.az/framework/46947> - Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi
3. <http://e-qanun.az/framework/46951> - Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi
4. <http://e-qanun.az/framework/46960> - Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi
5. <https://president.az/articles/22756>
6. <http://e-qanun.az/framework/45621>
7. <http://e-qanun.az/framework/36863>
8. <https://nk.gov.az/az/document/5289/>

Xəlilov Fərdin Yaşar oğlu

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasının Elmi-tədqiqat və doktorantura şöbəsinin baş elmi işçisi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
ph_d@mail.ru

CINAYƏT PROSESİNDƏ DİO-NUN BƏZİ FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ TƏDRİS PROSESİNDƏ ONLARIN NƏZƏRƏ ALINMASI

Açar sözlər: cinayət-prosessual hüquq, tədris metodikası, Polis Akademiyası, təcrübə, təhlillər, müsbət cəhətlər, perspektivlər.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное право, методика преподавания, Академия Полиции, опыт, анализ, положительные моменты, перспективы.

Key words: criminal procedure law, teaching methodology, Police Academy, experience, analysis, positive aspects, perspectives.

НЕКОТОРЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОВД В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ И ИХ УЧЕТ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ

Резюме: Методика преподавания права – совершенно особая отрасль науки, лежащая на стыке педагогики и права. Нельзя определить, какого компонента в ней больше: педагогического или юридического. Зато очевидно, что предметом изучения данной науки является право, а методом правового обучения – педагогические технологии. Автор предпринял попытку рассмотреть особенности преподавания уголовно-процессуального права в Академии Полиции Азербайджанской Республики.

SOME DIRECTIONS OF ACTIVITIES OF IAB IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND THEIR TAKING INTO CONSIDERATION IN THE TEACHING PROCESS

Summary: The methodology of teaching law is a completely special branch of science that lies at the intersection of pedagogy and law. It is impossible to determine which component is larger in it: pedagogical or legal. But it is obvious that the subject of study of this science is law, and the method of legal training is pedagogical technologies. The author attempted to examine the peculiarities of teaching criminal procedure law at the Academy of the Police of the Republic of Azerbaijan.

Polis – Azərbaycan Respublikasının (bundan sonra – AR) icra hakimiyyətinə mənsub olan vahid mərkəzləşdirilmiş, hüquq-mühafizə orqanıdır [1]. AR Daxili İşlər Nazirliyi (bundan sonra – DİN) ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, cinayətlərin qarşısının alınması və açılması sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətləri həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır. DİN öz işini insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət, qanunçuluq, humanistlik, habelə təkbaşçılıq prinsiplərinin uzlaşdırılması əsasında qurur və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin təmin olunması işinin təşkili; cinayətlərin və digər hüquqpozmaların qarşısının alınması, cinayətlərin açılması işinin və istintaqın təşkili; yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi işinin təşkili; daxili qoşunların fəaliyyətinin təşkili funksiyalarını həyata keçirir [3].

Dövlətimizin əsas məqsədinin, habelə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində mühüm rol oynayan icra hakimiyyəti orqanlarından olan DİN hüquq-mühafizə orqanları arasında xüsusi yer tutur. Digər hüquq-mühafizə orqanlarından fərqli olaraq, DİN daha geniş səlahiyyətlərə malikdir. Digər hüquq-mühafizə orqanları konkret bir istiqamətdə fəaliyyət göstərdiyi

halda, DİN-in səlahiyyətləri çoxşaxəlidir. DİN və onun orqanları müxtəlif funksiyaları həyata keçirməklə həm qanunçuluğun və hüquq qaydalarının təmin edilməsinə nail olmaqla yanaşı, həm də cinayətkarlığın və digər xətalara xəbərdar edilməsi, qarşısının alınması və tam açılması üçün geniş tədbirlər həyata keçirir [9].

AR DİN Polis Akademiyası (bundan sonra – Akademiya) ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan xüsusi təyinatlı dövlət ali təhsil müəssisəsidir. Akademiyanın fəaliyyətinin əsas məqsədi DİN üçün ali hüquq təhsilli kadrlar hazırlamaq və daxili işlər orqanları əməkdaşlarının əlavə təhsil almalarını təşkil etməkdən ibarətdir. Akademiyanın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri tədris, təlim-tərbiyə, metodik, elmi tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat işlərindən ibarətdir. Tədris işi nəzəri və praktik biliklərə yiyələnmiş, intellektual tərakkürə malik, daxili işlər orqanlarında (bundan sonra – DİO) xidmət etmək üçün ali hüquq təhsilli kadrlar hazırlamaqdan, əlavə təhsili və təlim məşğələlərini həyata keçirməkdən, kurs və diplom işlərinə, təcrübi məşğələlərə rəhbərlik etməkdən ibarətdir [4].

Göründüyü kimi, müasir dövrdə DİO qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri cinayətlərin açılması işinin və istintaqın təşkilidir. Başqa sözlə, DİO-nun fəaliyyət istiqamətlərində cinayət prosesinin həyata keçirilməsi və onun həyata keçirilməsinin təmin edilməsi də yer alır. Eyni zamanda, göründü ki, DİO sistemində adi olan Polis Akademiyası polis qarşısında duran funksiyaları layiqincə yerinə yetirmək iqtidarında olan kadrlar hazırlamaq vəzifəsini öz üzərində götürmüşdür. Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, DİO-nun cinayət-prosessual fəaliyyətin həyata keçirilməsi və ya onun təmin olunması işinin bilavasitə təcrübədəki keyfiyyəti müvafiq müdavimlərin məhz Akademiyada təhsil aldıkları dövrdə keçdikləri hazırlıqdan birbaşa olaraq asılıdır. Bu mənada hesab edirik ki, cinayət prosesində DİO-nun fəaliyyət istiqamətlərinə onların tədris prosesində nəzərə alınması kontekstindən baxmağın özünəməxsus praktiki əhəmiyyəti vardır, çünki məhz bu xüsusiyyətlərin diqqətə alınması ilə qurulmuş tədris prosesi gələcəkdə təcrübi fəaliyyəti bütün zəruri biliklərə malik olan peşəkar polis əməkdaşları ilə təmin edə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, Polis Akademiyasının bu istiqamətdə kifayət qədər müsbət təcrübəsi mövcuddur. Qısa şəkildə bu təcrübəni aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar.

Şübhəsiz, cinayət prosesində daxili işlər orqanlarından, ilk növbədə, ibtidai araşdırma orqanı kimi bəhs etmək mümkündür. Cinayət-Prosessual Məcəllənin (bundan sonra – CPM) CPM-in 7.0.22-ci maddəsinə əsasən, ibtidai araşdırma cinayət işi üzrə ibtidai istintaq və təhqiqat növündə məhkəməyədək aparılan icraatdır. DİO həm təhqiqat, həm də ibtidai istintaq orqanları kimi çıxış edirlər. Müvafiq normativ-hüquqi akt [2] DİO-nun istintaq aidiyyətini müəyyən edir və onun təhlili göstərir ki, bu orqanların istintaq aidiyyəti kifayət qədər geniş və çoxnövlüdür. Belə ki, müvafiq normativ-hüquqi aktla [2] DİO-nun predmet aidiyyəti, yəni ibtidai istintaqı müstəsna olaraq DİO-ya aid edilmiş cinayət əməlləri, müstəsna predmet aidiyyəti ilə yanaşı, DİO-nun çox sayda cinayət

əməlinin alternativ istintaq aidiyyətini də digər ibtidai istintaq orqanları ilə bölüşməsi, o cümlədən DİO-nun əlaqəli istintaq aidiyyətinin də mövcudluğu göstərilmişdir [10].

Qeyd edilənlər fonunda vurğulamaq lazımdır ki, ötən zaman ərzində Polis Akademiyası tərəfindən hazırlanmış “Cinayət prosesi fənnindən məsələlər toplusu” [5], “Cinayət prosesi fənnindən mühazirələr toplusu” [6], “Daxili İşlər Orqanlarında təhqiqat. Mühazirələr toplusu” [7], “İbtidai araşdırma zamanı tərtib edilən prosessual sənədlərin nümunələri” [8] kimi vəsaitlər DİO-nun ibtidai araşdırma orqanı kimi fəaliyyətini zəruri kadrlarla təmin etmək üçün səmərəli şəkildə istifadə edilə biləcək mənbələr kimi qiymətləndirilə bilər. Bununla belə, bu vəsaitlərin inkişaf perspektivi kimi, onlarda real təcrübi materialların təhlilinə (daha çox təcrübədə polis əməkdaşlarının qarşılaşa biləcəyi problemlərin işıqlandırılmasına fokuslanmaqla) daha geniş yer verilməsini, xüsusilə də Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququndan tədrisdə daha geniş istifadə edilməsini qeyd edə bilərik.

DİO-nun iştirakı ilə realizə edilən əsas prosessual hüquq institutlarından biri də qətimkan tədbirləridir (polis nəzarəti altına vermə və ev dustaqlığı). CPM-in 169.1-ci maddəsinə əsasən, polis nəzarəti altına vermə qətimkan tədbiri qismində CPM-in 169-cu maddəsində müəyyən olunmuş hüquqi məhdudiyyətlərin şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə tətbiqindən ibarətdir. Göründüyü kimi, bu qətimkan tədbirinin mahiyyəti cinayət təqibinə məruz qalan şəxsə sistemi qanunla müəyyən edilmiş hüquqi məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsindən və polis orqanları tərəfindən həmin məhdudiyyətlərə əməl edilməsi üzərində nəzarətin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Qeyd edilən hüquqi məhdudiyyətlərin məzmunu CPM-in 169.2-ci maddəsində təsbit edilmişdir. Onların təhlilindən belə qənaətə gəlmək olar ki, polis nəzarəti altına vermə qətimkan tədbirinin tərkib elementi kimi tətbiq edilən hüquqi məhdudiyyətlər özündə cinayət təqibinə məruz qalan şəxs üçün bir sıra əlavə öhdəlik və vəzifələr, o cümlədən, polis orqanları üçün əlavə səlahiyyətləri ehtiva edir. Həmçinin qanunla müəyyən edilmiş prosessual formaya görə, barəsində ev dustaqlığı qətimkan tədbiri seçilmiş təqsirləndirilən şəxs və onun yaşayış yeri müşahidə altına alınır, onun ev dustaqlığı qətimkan tədbirinin şərtlərinə riayət etməsinə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (polis) tərəfindən nəzarət edilir. Barəsində ev dustaqlığı qətimkan tədbiri tətbiq edilmiş şəxsin müəyyən edilmiş vəzifələrə riayət etməməsinə dair əsaslı şübhələr olduqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının əməkdaşı (müvafiq polis əməkdaşı) ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun qərarı ilə təqsirləndirilən şəxsin yaşayış yerinə daxil olmaq və müəyyən edilmiş vəzifələrə əməl edilməsini yerində yoxlamaq hüququna malikdir [10].

DİO-nun bu istiqamətdə fəaliyyəti və bu istiqamətin tədrisi xüsusiyyətləri ilə əlaqədar bildirmək istərdik ki, polis nəzarəti altına vermə və ev dustaqlığı qətimkan tədbirlərinin realizəsində rolunun müəyyən edilməsi üçün “Polis nəzarəti altına vermə və ev dustaqlığı qətimkan tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydası haqqında” Təlimatın [11] müddəaları cinayət-prosessual qanunvericiliyin müddəaları qədər

əhəmiyyətli. Odur ki, fikrimizcə, Polis Akademiyasında cinayət-prosessual hüququn tədrisi zaman qeyd edilən Təlimatın daha detallı şəkildə öyrənilməsi (bəlkə də “prosessual məcburiyyət”, yaxud “qətimkan tədbirləri” mövzusunun bir sualı kimi yox, özünün müxtəlif istiqamətli sualları əhatə etdiyi müstəqil mövzu kimi), onun müddələrinin dərinlən təhlili, oradakı qaydaların tətbiqi zamanı yarana biləcək təcrübi problemlər və onların aradan qaldırılması yollarının (daha yaxşı olardı ki, təcrübədə artıq baş vermiş kazuslar və onların həm uğurlu, həm də uğursuz həllinə dair konkret misallar əsasında) qavranılmasının təmin edilməsi əsas perspektiv istiqamətlərdən biri kimi nəzərdən keçirilə bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının “Polis haqqında” 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanunu.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və həmin Qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tətbiq edilməsi barədə” 25 avqust 2000-ci il tarixli, 387 №-li Fərmanı.
3. “Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi haqqında” Əsasnamə – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 iyun 2001-ci il tarixli, 518 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
4. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının Nizamnaməsi – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 avqust 2016-cı il tarixli 1007 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
5. Cinayət prosesi fənnindən məsələlər toplusu / tərtib edənlər: N. Əliyev, S. Ağayev, A. Mikayılov, İ. Eyyubov, V. Qasımov. Elmi red. M. Əhmədov. Bakı: AR DİN Polis Akademiyası, 2014, 216 s.
6. Dadaşov A., Salayev E., Ağayev S. Cinayət prosesi fənnindən mühazirələr toplusu. Dərs vəsaiti. Bakı: AR DİN Polis Akademiyası, 2005, 314 s.
7. Daxili İşlər Orqanlarında təhqiqat. Mühazirələr toplusu. Dərs vəsaiti / Məsul redaktor R. Nağıyev. Bakı: Polis Akademiyasının Elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat şöbəsi, 2015, 243 s.
8. İbtidai araşdırma zamanı tərtib edilən prosessual sənədlərin nümunələri. Metodik vəsait / S. Ağayev, İ. Eyyubov, A. Mikayılov. Bakı: AR DİN Polis Akademiyası, 2015, 155 s.
9. Qəfərov M.S., Eyvazov H.Q. Hüquq-mühafizə orqanları / elmi red. N. Əliyev, M. Əhmədov. Bakı: Qanun, 2012, 600 s.
10. Mahmudov R.B. Cinayət mühakimə icraatının həyata keçirilməsində DİO-nun rolu // Polis Akademiyasının elmi xəbərləri, 2019, № 2 (22), s. 81-86.

11. “Polisin nəzarəti altına vermə və ev dustaqlığı qətimkan tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydası haqqında” Təlimat – Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 19 sentyabr 2012-ci il tarixli, Q48-001-12 №-li qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Səyyad Məcidov
hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Ədliyyə Akademiyasının müəllimi

Ermənistanın 2020-ci il hərbi təcavüz və müharibə cinayətlərinin tədris prosesində nəzərə alınması məsələləri

Açar sözlər: hərbi təcavüz, müharibə cinayəti, Ermənistanın hərbi təcavüzü

Keywords: military aggression, war crime, military aggression of Armenia

Ключевые слова: военная агрессия, военное преступление, военная агрессия Армении.

Müasir beynəlxalq hüquqda təcavüz və müharibə cinayətinin, xüsusilə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüz cinayətinin tədris prosesində xüsusi olaraq diqqətə alınması mühüm məsələlərdən biri hesab edilir. Xüsusilə bu sülh və insanlıq əleyhinə cinayətləri 2020-ci il ərzində Ermənistanın Tovuz, Gəncə, Bərdə, Tərtər və digər şəhər və kəndlərimizdə törətdiyi beynəlxalq cinayətləri kontekstində araşdıracağıq. İlk növbədə bu cinayətlərin beynəlxalq cinayət hüquqi nöqtəyi-nəzərdən təhlildən başlayaq. Təcavüz cinayətinin tərkibi bu pozuntunu törədən subyektlərin məsuliyyətə cəlb olunması üçün zəruri olan əsas obyektiv və subyektiv əlamətlərin minimal məcmusu kimi çıxış edir. Ümumiyyətlə beynəlxalq cinayətlərin elementləri probleminə əsasən iki spesifik yanaşma cinayət tərkibinin obyektiv və subyektiv elementləri mövcuddur. Akademik V.N.Kudryavçev qeyd edir ki, bunlar həm cinayətin miqyasının, həm də iştirakçılar dairəsinin və onların davranış xüsusiyyətlərinin müəyyən olunmasına imkan yaradır. [2,c.68] Əsas beynəlxalq cinayətlərin tərkib elementləri, o cümlədən təcavüz cinayətinin elementləri ilə bağlı ilkin normativ-hüquqi mənbə qismində beynəlxalq hərbi tribunalların nizamnamələri çıxış edir və onların ümumi mahiyyəti BMT Baş Assambleyasının 1946 və 1947-ci illərdə qəbil etdiyi xüsusi qətnamələrdə açıqlanmışdır.

Bu cinayətin elementləri ilə bağlı doktrinal mənbələr isə özünün müxtəlifliyi ilə diqqəti cəlb edir. Beynəlxalq hüquq üzrə ingilis alimi, doktor K.Kittiçiazare təcavüz cinayətinin elementləri ilə bağlı qeyd edir ki, planlaşdırma, hazırlıq və ya təcavüzün törədilməsinə əmrin verilməsi yalnız təcavüz aktı baş verən zaman (dövlətin konkret hərəkət və hərəkətsizliyi zamanı) cinayət xarakteri daşmalıdır. [3, p.420.]Yəni sadalanan elementlərin hər hansı birinin cinayət xarakteri kəsb etməsi üçün yalnız təcavüz aktının baş verməsi şərtləndirilir. Buradan həm də belə qənaətə gəlmək olar ki, yalnız dövlətin başladığı “təcavüz aktından” sonra fərdin törətdiyi “təcavüz cinayəti”nin elementləri meydana gəlir. Xarici ölkə müəlliflərindən İrina Kaye və Müller Şieke qeyd edirlər ki, təcavüz cinayəti yalnız dövlətlər arasında baş verən silahlı münaqişələr kontekstində törədilə bilər. [4, p.420] Bu sıraya həm qeyri-dövlət qurumlarının aqressiv davranışlarının, həm də ölkə daxilində baş verən silahlı konfliktlərin aid olunması zəruri hesab edilir. Qeyd edilən faktorlar təcavüz cinayətinin elementlərinin dəqiq müəyyən olunması baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Təcavüz cinayətinin elementləri ilə bağlı Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Hazırlıq Komissiyası tərəfindən 1-12 iyul 2002-ci il tarixdə qəbul olunmuş “Təcavüz Cinayətinin Elementləri” layihəsində, habelə 11 iyun 2010-cu ildə Roma Statutu üzrə İcmal Konfransında (Kampala, Uqanda) edilmiş düzəlişlərə əsasən dövlətlərarası razılaşma əldə olunmuş və problem öz həllini qismən də olsa tapmışdır. Qeyd edək ki, təcavüzə dair işçi qrupunda indiyə qədər Cinayətlərin Elementlərinin yekun layihəsinin ümümləşdirilməsi həyata keçirilməmişdir. Həmin sənəddə yalnız layihənin bəzi bəndlərinin cəmləşdirilməsi üçün müəyyən cəhdlər edilmişdir. Roma Konfransının F sayılı qətnaməsinin 7-ci bəndində Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Hazırlıq Komissiyası təcavüzə dair təkliflərin, o cümlədən bu cinayətin anlayışı və elementləri, habelə bu əmələ görə BCM-in həyata keçirəcəyi şərtlərin hazırlanmasını qarşıya məqsəd olaraq qoymuşdu. Təcavüzün yekun tərifinə və bu cinayətin şərtləri ilə

bağlı 2010-cu ildə Roma Statutu üzrə İcmal Konfransında problemin həllinə qismən də olsa nail olunmuşdur.

Təcavüz cinayətinin bir xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, təcavüz aqressiv siyasətin nəticəsində baş verir və fərdlər mahiyyət üzrə burada iştirakçı qismində çıxış edirlər. Fərd təcavüz cinayəti ni təcavüzə əmr vermə, başlama, planlaşdırma, hazırlama və yerinə yetirmə formasında törədə bilər və bunlar təcavüz cinayətinin törədilmə üsulları hesab olunaraq BMT Nizamnaməsini pozan bir dövlətin digər dövlətin ərazi bütövlüyü və ya siyasi müstəqilliyinə qarşı yönəlmişdir.

Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, təcavüz cinayəti ilə bağlı məsələ Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, Məcəllənin XVI fəslə "Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər" adlandırılmaqla (2 iyul 2001-ci il tarixli Qanunla VII bölmənin və on altıncı fəslin adlarında "bəşəriyyət" sözü "insanlıq" sözü ilə əvəz edilmişdir) Nürnberq Tribunalının Nizamnaməsindən implementasiya olunmuşdur. Eyni zamanda Nizamnamənin 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan sülh əleyhinə cinayət hesab edilən "təcavüzkar müharibənin müqavilə, saziş və təminatları pozmaqla müharibənin planlaşdırılması, hazırlanması, başlanması və ya aparılması, habelə yuxarıda sadalanan hərəkətlərdən hər hansı birinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş ümumi plan və qəsdə iştirak" müddəası Məcəllənin 100-cü maddəsinin dispozisiyasında "təcavüzkar müharibəni planlaşdırma, hazırlama və ya başlama, təcavüzkar müharibəni aparma" kimi ifadə olunmuşdur. Azərbaycan cinayət qanunvericiliyi təcavüzkar müharibənin aparılmasına görə ən yüksək cəza növü ömürlük azadlıqdan məhrum etmə müəyyən etmişdir. Məcəllənin 101.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan "təcavüzkar müharibəni başlamağa açıq çağırışlar" tərkibi isə Nürnberq Tribunalının Nizamnaməsində nəzərdə tutulmamışdır. Lakin bu müddəanın əsasını Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt təşkil edir. Cinayət Məcəlləsinin 101.2-ci maddəsində isə vəzifəli şəxslərlə yanaşı, kütləvi informasiya vasitələri də təcavüzkar müharibənin başlanmasına açıq çağırışlara görə subyekt qismində qəbul olunur və cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur. Cinayət Məcəlləsində təsbit olunan "təcavüzkar müharibə" ifadəsi "təcavüz" termininin sinonimi kimi nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan cinayət qanunvericiliyi 100 və 101-ci maddələrdə nəzərdə tutulan tərkibləri "sülh əleyhinə cinayətlər" kateqoriyasına (buraya həmçinin 102-ci maddədə nəzərdə tutulan "beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə" tərkibi də aid edilmişdir) daxil edərək onları "insanlıq əleyhinə cinayətlər"dən fərqləndirir. Lakin hüquq üzrə fəlsəfə doktoru R.K.Məmmədov qeyd edir ki, "sülh əleyhinə cinayətlər" terminindən artıq əvvəlki qədər geniş istifadə olunmur. Eyni zamanda müəllif BCM-in Statutunda "təcavüz" termininin işlədilməsini əlamətdar hal hesab edir. [1,s.118.] Hüquqşünas alimin fikirlərini təqdir edərək "təcavüz" termininin Azərbaycan cinayət qanunvericiliyinə gələcək implementasiyasını Ermənistan dövləti tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalmış ölkə olaraq bu cinayətlə mübarizənin səmərəliliyini artırmaq üçün xüsusilə məqbul hesab edirik.

Təcavüz cinayəti konkret mürəkkəb cinayətlərin uzanan cinayət növünə aiddir. Belə ki, uzanan cinayət müəyyən cinayət tərkibini yaradan əməlin fasiləsiz olaraq törədilməsi ilə xarakterizə olunur. Belə əməli törədən subyekt isə müəyyən dövrdə kriminogenlik mənbəyinə çevirilir, yəni hər an məlum əməli törətməkdə davam edir və bu onda təhlükəli meyillərlə bağlı olur. Məsələn, Ermənistan dövləti və onun rəhbər şəxsləri kriminogenlik xarakterinə malik olmaqla, 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycan ərazilərində təcavüz əməlini törətməkdə davam edir və bu onların təcavüzkar meyilləri ilə sıx bağlıdır. Uzanan cinayət olmaqla, təcavüz dövlət və ya fərd tərəfindən beynəlxalq hüquqla qadağan edilən hərəkətin və ya hərəkətsizliyin edilməsilə başlayır. Kriminal vəziyyətə son qoyan hərəkətin edilməsilə uzanan cinayət qurtarır. Məsələn, digər dövlətin ərazisinə yeridilən qoşun oradan çıxarılır, işğal olunan və ya aneksiya edilən ərazilər onun qanuni sahibinə qaytarılır və s. Uzanan cinayət törədilən andan bitir və bitmiş cinayətə görə məsuliyyət yaranır. Başqa sözlə bitmiş cinayətə görə məsuliyyət belə əmələ son qoyulan andan deyil, törədilən andan yaranır. Belə əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımı isə fəaliyyətə son qoyulan andan başlayır. Qeyd olunan müddəaları Ermənistanın hərbi təcavüzünə aid edərək belə nəticə çıxarmaq olar ki, bu ölkənin siyasi və hərbi rəhbərliyi səviyyəsində Ermənistan dövləti tərəfindən törədilən təcavüz əməli törədildi andan bitmiş cinayət sayılır və həmin andan da beynəlxalq cinayət məsuliyyəti yaranmışdır. Məhz uzanan cinayət olduğuna görə isə Ermənistanın təcavüz hərəkətlərinə retroaktivlik prinsipi şamil edilə bil-

məz. Yəni Ermənistanın bu bitmiş təcavüz cinayətinə görə məsuliyyəti onların təcavüzə son qoyub-qoymamasından və ya Azərbaycanın əks-hücum əməliyyatları nəticəsində torpaqların azad olunmasından asılı olmayaraq törədildiyi andan yaranmışdır.

Beləliklə, təcavüzün baş verməsinin müəyyən olunması üçün onun aşağıdakı mərhələlərdən hər hansı birini özündə ehtiva etməsi labüddür: 1) təcavüz aktının törədilməsi haqqında əmrin verilməsi, 2) təcavüzkar müharibəyə açıq çağırışlar, 3) təcavüzkar müharibənin planlaşdırılması, 4) təcavüzkar müharibənin hazırlanması, 5) müharibənin başlanması, 6) müharibənin aparılması. Qeyd olunduğu kimi bu mərhələlər həm hərbi tribunalların nizamnamələrində, həm də ayrı-ayrı dövlətlərin BCM-in Hazırlıq Komissiyasına ünvanladığı təkliflərdə nəzərdə tutulmuşdur. Sülh və Bəşəriyyətin Təhlükəsizliyi əleyhinə Cinayətlər Məcəlləsi Layihəsində təcavüzün bəzi mərhələləri əks olunmuşdur. Bunlar aşağıdakılardır: təcavüzün törədilməsinə əmrin verilməsi və ardıcıl olaraq əməliyyatların planlaşdırılması, hazırlanması, başlanması və aparılması. Qeyd etdiyimiz birinci və ikinci mərhələlər bir-biri ilə xüsusi bağlılıq təşkil etdiyindən ikincinin ayrıca mərhələ kimi göstərilməsini məqbul hesab etmirik. Belə ki, təcavüzkar müharibənin başlanması barədə əmr xüsusi vəzifəli şəxslər tərəfindən verildiyindən və dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış etdiyindən bu göstərişin dövləti təbliğat xarakterli yayımı da mahiyyət etibarilə vahid aktın tərkib elementi hesab oluna bilər. Belə əmrin verilməsi və bu əmrin nəticəsi olaraq təbliğat maşınının işə salınması tez təsir altına düşən kütləni təcavüzkar kütləvi psixozə məqsədli şəkildə tabe etdirmək imkanı yaradır. Kütlənin yalançı vətənpərvərlik şüarı altında dövlətin yüksək vəzifəli şəxslərinin təcavüzkar ambissiyaları ilə artırılan qəzəbi birlikdə ideoloji vahid təşkil edərək sülhə və insanlığa ilkin ideya zərbəsini vurmuş olur. Təbii ki, bu baxımdan belə bir niyyətin əsas daşıyıcısı kimi vəzifəli şəxslər və iştirakçı qismində istənilən digər şəxslər cinayətin subyektı olaraq nəzərdən keçiriləcək. Təcavüzkar müharibəni başlama mərhələsi müharibənin faktiki başlanmasında və müxtəlif formalarda təzahür edən təcavüz aktlarının həyata keçirilməsində özünü büruzə verir. Təcavüzkar müharibənin faktiki aparılması isə qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq istiqamətində fəaliyyət olduğu üçün cinayətin beynəlxalq təhlükəliliyini daha da artırmış olur. Müharibənin aparılması həmçinin onun gedişində digər beynəlxalq cinayətlərin baş verməsi ilə (soyqırımı, insanlıq əleyhinə cinayətlər, müharibə qayda və adətlərinin pozulması və s.) nəticələnir. Bu mənada təcavüz cinayətinin digər cinayətlərə nisbətə daha çox təhlükəlilik dərəcəsi özünü büruzə verir. Qeyd edə bilərik ki, *actus reusun* dəqiq və hərtərəfli olması təcavüz cinayətinin beynəlxalq hüquqi cəhətdən müəyyən olunmasına, bu cinayətin obyektı, subyektı, obyektiv və subyektiv cəhətinin dəqiqləşdirilməsinə xidmət etməklə fərdi və dövlət məsuliyyətinin qarşılıqlı əlaqəsi baxımından zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda elementlərin dəqiqliyinin müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində təcavüz faktoru ilə bağlı konfliktlərin həllində müstəsna faydası danılmazdır.

Təcavüzün müəyyən olunması baxımından zəruri elmi yanaşma tələb edən problemlərdən biri də təcavüzün forma və növləri arasında şərti bölgünün aparılmasıdır. 1952-cü ildə təcavüzün tərifinin müəyyən olunması məqsədilə yaradılmış Xüsusi Komitəyə bu cinayətin forma və növlərini əhatə edən təcavüzün tərfi layihəsini təqdim olunmuşdu. (sovet nümayəndə heyəti tərəfindən) Orada təcavüzün dörd əsas növü fərqləndirilirdi: 1) birbaşa (hərbi) təcavüz, 2) dolaylı təcavüz, 3) iqtisadi təcavüz, 4) ideoloji təcavüz. Bundan əlavə təcavüzün müəyyən olunması zamanı iki xüsusi terminin - "təcavüzün kateqoriyaları (növləri)" və "təcavüzün formaları" anlayışlarının izahına da zərurət yaranır. BCM-nin Hazırlıq Komissiyasına katiblik tərəfindən təqdim olunan 18 yanvar 2002-ci il tarixli sənəddə "təcavüzün kateqoriyaları" terminindən istifadə olunur. Bu sənəddə Tokio və Nürnberq Tribunalının təsis sənədlərində və yurisdiksiyasında təcavüz və müharibənin kateqoriyalarını özündə əks etdirən müxtəlif terminlərə istinad edilir. Belə terminlərə ümumi təcavüz (aggression in general), təcavüz aktları (acts of aggression), müharibə aktları (acts of war), təcavüzkar müharibə aktları (act of aggressive war), təcavüz müharibələri (war of aggression) aid edilir.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüz hərəkətlərinin "təcavüz aktı" qismində qiymətləndirilməsi istiqamətində cəhdlər uğurlu nəticələr verə bilər. "High Command" işində silahlı güc vasitəsilə beynəlxalq münasibətlərdə dəyişiklik etmək və ya dəyişiklik etmək cəhdi "təcavüz aktı" kimi qiymətləndirildi (paraqraf 153a). Həmin işdə "təcavüzkar müharibə" isə beynəlxalq hüququn təsir sferasına aid olan cinayət hesab edilir (paraqraf 153). "Nazirlər işi"ndə "təcavüz aktı" və "təcavüzkar müharibə" anlayışları beynəlxalq hüququ pozan əməllər olaraq eyniləşdirilir (paraqraf

168,169,173). Bu işdə müdaxilə təbiətli əməllər isə “müharibə aktı” kimi tövsif olunur (paraqraf 181). Tokio Nizamnaməsində isə “elan olunmuş” və “elan olunmamış” təcavüzkar müharibə, eləcə də beynəlxalq hüququ, müqavilə, razılaşma və təminatları pozan müharibə anlayışlarından istifadə olunur (paraqraf 268). Tokio Tribunalı isə öz hökmlərində Fransaya qarşı olan hərəkətləri həm “təcavüz aktı” kimi (paraqraf 317), həm də “təcavüzkar müharibə” kimi (paraqraf 318) tövsif etdi. Çinə (paraqraf 300), ABŞ və Britaniyaya (paraqraf 302) Sovet İttifaqına qarşı olan hərəkətlər isə “təcavüzkar müharibə” kimi qiymətləndirildi. [5.]

BMT-nin Müharibə Cinayətləri Komissiyası hesab etmişdir ki, Tokio və Nürnberq Nizamnamələrinə görə müharibənin elan olunub-olunmamasının işə aidiyyətinin olmaması beynəlxalq hüququn inkişaf göstəricilərindən biri idi. Komissiya belə qənaətə gəldi ki, bu məsələ Nürnberq Nizamnaməsində tam müəyyən olunmamış formada, Tokio Nizamnaməsində isə dəqiq formada təsbit edilmişdir. Həmin sənəddə “dövlət tərəfindən törədilən təcavüz” və “təcavüzün formaları” probleminə də aydınlıq gətirilmişdir. Tribunalların təsis sənədlərində dövlət tərəfindən təcavüzkar müharibənin törədilmə növləri nəzərə alınmadan təcavüzkar müharibə tribunalların mühakimə icraatına qəbul olundu. Tribunallar hesab etdilər ki, sülh əleyhinə cinayət kimi təcavüzkar müharibənin təbiəti və xarakteri spesifik faktlar və şərait nəzərə alınmaqla müəyyən olunur. Tribunalların hökmləri dövlətin müharibə aparmaq formalarını, başqa sözlə təcavüzün formalarını müəyyən etməyə imkan verir. Bu hökmlərə əsasən təcavüzün formalarını güc hədəsi (treat of force), silahlı hücum (armed attack), müdaxilə və ya soxulma (invasion), işğal (occupation), ilhaq və ya inkorporasiya (annexation or incorporation) və müharibəni (war) fərqləndirmək mümkündür.

Uzanan cinayət olmaqla Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünü davam etdirərək Dağlıq Qarabağdan sonra, 2020-ci il iyul ayında Tovuz, sentyabrın 27-dən başlayaraq isə Tərtər, Gəncə, Bərdə, Mingəçevir və digər yaşayış məskənlərimizə, o cümlədən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinə raket hücumları etdilər. Bu faktlar sübut edir ki, Ermənistan dövləti və siyasi rəhbərliyi beynəlxalq hüquqa, xüsusən beynəlxalq humanitar hüquqa və 1949-cu il Konvensiyalarına, eləcə də bütün beynəlxalq ictimaiyyətə aşkar şəkildə hörmətsizlik edir, müharibə qanun və adətlərinə qarşı çıxaraq ağır beynəlxalq cinayətlər törədiblər. Ermənistanın Azərbaycana raket hücumları silahlı təcavüz cinayəti hesab edilir və regional təhlükəsizlik üçün ən böyük təhdidlərdən biri sayılır. Ən acınacaqlısı da budur ki, bir neçə dövlət istisna olmaqla, bütün beynəlxalq təşkilatlar bu cinayətləri sanki görmür və heç bir reaksiya vermirlər. Hadisələrin beynəlxalq hüquq prizmasından konkret faktlar əsasında bir necə mühüm müddəə üzrə şərhini zəruri hesab edirik:

1. 2020-ci ilin sentyabr-noyabr aylarında Erməni-istan silahlı qüvvələri tərəfindən hərbi əməliyyatlar zonasından tamamilə kənardakı Azərbaycanın Gəncə, Tərtər, Bərdə, Mingəçevir, Xızı, Abşeron, Yevlax, Beyləqan və digər şəhər və kəndlərində sivil vətəndaşlar və mülki obyektlər hədəf seçilib və beynəlxalq hüquqla qadağan olunmuş silahlardan müntəzəm olaraq atəşə tutulub. Fakt: Ermənistanın baş nazirinin baş müşaviri Vaqarşak Arutyunyan 6 oktyabr 2020-ci ildə “Rossiya 1” kanalına müsahibəsi zamanı Azərbaycanın dinc əhalisinin bilərəkdən hədəf seçildiyini etiraf edir və bildirir ki, “indi biz taktika hazırlamışıq ki, artilleriya zərbələri endirək, hərbi hava hücumundan müdafiə sistemlərini sıradan çıxaraq, daha sonra isə dinc əhalinin yaşadığı ərazilərə zərbələr endirərək təviş yaradaq”. Konkret olaraq bu faktlar və fikirlər “Müharibə zamanı mülki əhalinin qorunması haqqında” 12 avqust 1949-cu il Konvensiyasının (IV Konvensiya) bir sıra maddələrinə əsasən qadağan edilir. 33-cü maddədə qeyd olunur ki, mülki əhaliyə qarşı kollektiv cəza tədbirlərinin görülməsi, mülki əhalini qorxuya salmaq, terror və qisasçılıq hərəkətləri qadağandır. 31-ci maddə mülki şəxslərə fiziki və mənəvi təzyiqli, 32-ci maddə isə mülki şəxslərin fiziki iztirablarına və məhvinə səbəb ola bilən hər hansı tədbiri qadağan edir.

2. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən hərbi əməliyyatlar zonasından tamamilə kənardakı Azərbaycanın şəhər və kəndlərində yerləşən mülki obyektlər həmləyə məruz qalır. IV Konvensiyanın 52-ci maddəsinə görə hərbi təyinatlı hesab edilməyən bütün obyektlər (yaşayış evləri, məktəblər, ibadətgahlar, mədəni və tarixi abidələr və s.) mülki obyektlərdir. Həmin maddənin 3-cü hissəsinə görə hətta mülki obyektlərdən hərbi əməliyyatlara yardım məqsədilə istifadə edildiyi şübhə doğurduğu halda belə, onlardan bu məqsədlə istifadə edilmədiyi ehtimal olunmalıdır.

3. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin raketlərdən atəşə tutulması isə beynəlxalq hüquqa görə həm silahlı təcavüz, həm də mülki obyektə qarşı hərbi həmlədir. Xüsusilə bu fakt regional təhlükəsizlik üçün təhdid sayıldığından BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsinə əsasən kollektiv özünümüdafiyyə hüquqi əsas yaradır. Bu hüquqdan istifadə etməklə Azərbaycan və Türkiyə (hətta Gürcüstan da) BTC kəmərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün birgə hərbi əməliyyatlar həyata keçirə bilmək hüququna malikdirlər.

4. Qarışıq həmlələr də beynəlxalq humanitar hüquqla qadağan edilir. IV Konvensiyanın 51-ci maddəsinə əsasən qarışıq həmlələr mülki və hərbi obyektlərə fərq qoymadan zərbə endirən həmlələrdir. Gəncənin, Tərtərin və Bərdənin bombalanması ilə düşmənlər bu fərqi qoymadan həmlə etmişdir.

5. Azərbaycanın yuxarıda adlarını çəkdiyimiz bütün dinc yaşayış zonaları məhz Ermənistan ərazisindən (hərbi əməliyyatlar zonasından deyil) atılan raket və digər silahlardan atəşə məruz qalıb. *Fakt:* Gəncəyə və digər rayonlara raket hücumları və bombardmanlar Ermənistanın Bərd rayonundan edilib. Bu isə birbaşa Ermənistandan Azərbaycan ərazisinə edilən hərbi təcavüz cinayətidir və bu beynəlxalq cinayətin subyekti də məhz Ermənistan dövləti və siyasi rəhbərliyidir. *Hüquqi əsas:* BMT-nin Təcavüzün Tərifləri haqqında 1974-cü il tarixli Qətnamənin 3-cü maddəsinə görə təcavüz hərəkətlərinə: bir dövlətin silahlı qüvvələrlə başqa dövlətin ərazisinə soxulması və ya hücumu (Dağlıq Qarabağa və yeddi rayona, həmçinin 2020-ci ilin yayında Tovuz), yaxud bu cür zorla soxulma və ya hücumun nəticəsi olan hər hansı hərbi işğal və ya zor işlətməklə başqa dövlətin ərazisinin və ya onun bir hissəsinin istənilən ilhaqı; dövlətin silahlı qüvvələrlə başqa dövlətin ərazisini bombardman etməsi və ya dövlətin hər hansı bir silahı başqa dövlətin ərazisinə qarşı tətbiq etməsi və s. aid edilir.

6. Hədəf kimi tibbi personal və yaralıları daşıyan təcili yardım maşınları seçilib. *Fakt:* 6 oktyabr 2020-ci ildə Ağdamın ağır artilleriyadan atəşə tutulması nəticəsində düşmənlərdən biri Ağdamda təcili tibbi yardım maşınının yanına düşüb, nəticədə ambulansa ciddi ziyan dəyib, yaralılar olub. *Hüquqi əsas:* 1949-cu il Konvensiyasına əlavə olunan 1977-ci il 8 iyun tarixli II Protokolun 11-ci maddəsində qeyd olunur ki, tibbi birləşmələr və nəqliyyat vasitələri həmlə obyektinə ola bilməz.

7. Ermənistanın müharibə və silahlı təcavüz cinayətlərinə baxmayaraq Azərbaycan Silahlı Qüvvələri indiki Ermənistanın ərazisinə (tarixi Azərbaycan torpaqlarına) heç bir zərbə endirməyib, lakin beynəlxalq hüquqa əsasən buna hüququ var idi. Eyni zamanda Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi bəyanat verərək bildirib ki, bizim hədəfimiz mülki əhali deyil və onlar bizim ərazini tərk etsinlər. Bu isə Cenevrə Konvensiyasına əməl edilməsinin və orda yaşayan mülki ermənilərin ərazini tərk etmək hüququnun tanınması deməkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Məmmədov R. K. Beynəlxalq cinayət hüququ və Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi. Bakı. NAT Co MMC, 2012. s.118.
2. Международное уголовное право. Под общей редакцией академика В.Н.Кудрявцева. Москва «Наука» 1999. с.68.
3. Kittichaisaree Kriangsak, International criminal law, Oxford 2001, p.420.
4. Müller Schieke, Irina Kaye. Defining the crime of aggression under the Statute of the International Criminal Court. Leiden Journal of International Law. Vol.14, no.2, 2001. p.420
5. The Tokyo War Crimes Trials. <http://cnd.org>

Summary

One of the important issues in the article is to take into account the crime of aggression and war, especially the crime of aggression of Armenia against Azerbaijan in the educational process. Crimes against peace and humanity are being investigated in the context of international crimes committed by Armenia in 2020 in Tovuz, Ganja, Barda, Tartar and other cities and villages. The article analyzes these crimes from the point of view of international criminal law.

Резюме

Одним из важных вопросов статьи является учет преступления агрессии и войны, особенно преступления агрессии Армении против Азербайджана в образовательном процессе.

Преступления против мира и человечности расследуются в контексте международных преступлений, совершенных Арменией в 2020 году в Товузе, Гяндже, Барде, Гартаре и других городах и селах. В статье данные преступления анализируются с точки зрения международного уголовного права.

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi

**Ədliyyə Akademiyasının Ədliyyə fəaliyyəti üzrə ixtisasartırma
və peşəyə buraxılış fakültəsinin dekan müavini vəzifəsini icra edən,**

Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin dissertantı,

I dərəcəli ədliyyə qulluqçusu

Məmmədova Turanə Əhməd qızı

E-mail: turana.mamedova.85@mail.ru

Açar sözlər: insan alveri, beynəlxalq müdafiə, beynəlxalq hüquq, insan alveri qurbanları.

Ключевые слова: торговля людьми, международная защита, международное право, жертвы торговли людьми.

Keywords: human trafficking, international protection, international law, victims of human trafficking.

İNSAN ALVERİ İLƏ MÜBARİZƏDƏ DÖVLƏTLƏRİN ÖHDƏLİKLƏRİ

Bir çox ölkələrdə yaxın vaxtlara kimi cinayət qanunvericiliyində insan alveri cinayətinin qeyri-müəyyən, bəzən qeyri-adekvat anlayışı mövcud olmuşdur. Hələ də xüsusi qanunvericilik aktına zərurət olması ilə bağlı yekdil fikir yoxdur. Bu səbəbdən də dövlətlərin öhdəlikləri məhz beynəlxalq hüququn müəyyən etdiyi məzmununda bu cinayətə münasibət göstərməyi tələb edir.

İnsan alverinin transmilli cinayət olaraq ilk anlayışı universal müqavilə olan BMT-nin İnsan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında 2000-ci il Protokolunun 3-cü maddəsində verilmişdir [1].

Belə ki, “İnsan alveri dedikdə, güc tətbiq etmək hədəsi ilə və ya güc tətbiq etməklə və ya digər formalarda məcburetmə, oğurlama, dələduzluq, aldatma, səlahiyyətdən və ya zəiflik vəziyyətindən sui-istifadə yolu ilə, yaxud da digər şəxsə nəzarət edən şəxsin razılığına nail olmaq üçün ödəniş və ya mənfəət verməklə və ya almaqla, insanların istismar məqsədilə cəlb edilməsi, daşınması, təhvil verilməsi, gizlədilməsi və ya alınması başa düşülür.

İnsan alverinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq müqavilələr üzrə dövlətlərin öhdəliklərini analiz edərkən Avstraliya İnsan hüquqları evinin direktoru E.Pirsonun öhdəliklərlə bağlı yanaşmasını qeyd etmək olar: insan alveri cinayətini və onun bütün təzahür formalarını qadağan etmək, insan alverçilərini təqib etmək və cəzalandırmaq, insan alveri cinayətinin qurbanlarının rehabilitasiyası,

insan alverini təşviq edən şəraitin öyrənilməsi və onun nəticələrini aradan qaldırmaq istiqaməti görünməkdədir [2, s.100-115].

Bildiyimiz kimi, insan alverinin qadağan edilməsi köləliyin, kölə ticarətinin ləğv edilməsindən başlayır. Köləliyin və kölə ticarətinin ləğvi üzrə öhdəlik adət normasına çevrilsə də digər formaların ləğvi öhdəliyi dövlətlər üçün əsasən beynəlxalq müqavilə qaydası ilə müəyyən edilib. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında 1979-cu il Konvensiyası (m.6); Uşaq hüquqları haqqında 1989-cu il Konvensiyası (m.35) və onun Uşaq alveri, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyası haqqında 2000-ci il Fakültativ Protokolu (m.1-13); 1969-cu il Amerika İnsan Hüquqları Konvensiyası (m.6) insan alverini qanunvericiliklə qadağan etmək öhdəliyini ifadə edib.

İnsan alveri ilə mübarizədə dövlətlərin əsas öhdəliklərindən biri də cinayətkarların cəzalandırılmasıdır. Hüquq-mühafizə orqanları insan alveri qurbanlarının əsas hüquqlarının pozulmasına səbəb olan istənilən fəaliyyəti aradan qaldırmaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməlidirlər.

2000-ci il BMT Konvensiyasının Uşaq alveri, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyası haqqında 2000-ci il Fakültativ Protokolunun 3-cü maddəsinin 3-cü bəndində deyilir ki, ...hər bir iştirakçı dövlət bu əməllərin ağır xarakterini nəzərə almaqla onların törədilməsinə görə müvafiq cəzaları sanksiyalaşdırmalı; 4-cü bəndə görə isə həmin əməlləri törədən hüquqi şəxslərin cinayət, inzibati və ya mülki məsuliyyətini müəyyən etməlidir. Əgər dövlət orqanlarının hərəkətsizliyi nəticəsində bu pozuntu cəzasız qalırsa və pozuntunun qurbanı olmuş şəxsin hüquqları bərpa olunmursa, dövlət öz yurisdiksiyası altında olan fərdlərin hüquqlarından sərbəst və tam yararlanmasını təmin etmək öhdəliyini pozmuş olur.

Zəif dövlət institutları və adekvat olmayan qanunvericilik müvafiq orqanların bu cinayətə qarşı mübarizəsini səmərəsiz edir. Nəticədə isə mövcud cəzasızlıq daha yeni problemlərin yaranmasına səbəb olur.

İnsan alverinin beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş anlayışı "uşaq" qurbanların müəyyənləşdirilməsinə və müdafiə olunmasına imkan yaratmaq və insan alverçilərinin təqib olunmasını təmin etmək üçün olduqca önəmlidir. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolu beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş anlayışı təmin etmişdir, belə ki, protokola əsasən, əməlin ümumi məqsədi uşağın istismarı olduğu halda uşağın razılığı və ya bu razılığa nail olmaq üçün vasitələr nəzərə alınmır. 3-cü maddədə deyilir: (c) uşağın istismar edilməsi məqsədilə cəlb edilməsi, daşınması, təhvil verilməsi, gizlədilməsi və ya alınması, hətta bu maddənin (a) yarım bəndində göstərilən hər hansı bir təsir vasitələrindən istifadə edilmədiyi halda belə "insan alveri" hesab edilir; (d) "Uşaq" dedikdə, on səkkiz yaşına çatmamış istənilən şəxs başa düşülür.

UNİCEF insan alverinin səbəblərinə dair ümumiləşdirməyə qarşı çıxış edərək, hər bir ölkədə yalnız onun üçün səciyyəvi olan ayrıca faktorların və ya çoxsaylı faktor birləşmələrinin olduğunu vurğulayır. Lakin uşaqların müdafiəsizliyini artırma bilən və onları insan alverinə qarşı həssas edən bir sıra faktorlar vardır.

Uşaq alverinə aşağıdakı faktorların təsirini qeyd etmək olar:

- 1) Yoxsulluq və işsizlik. Əsasən insanlar kasıbçılıq və işsizlikdən qurtulmaq məqsədi ilə uşaq əməyindən istifadə edirlər. Bir çox hallarda valideynlər uşaqlarını girov qoyur və yaxud satırlar.
- 2) Təhsilin aşağı səviyyədə olması
- 3) Qadının cəmiyyətdə rolunun azaldılması
- 4) Uşaq alveri risklər və həssas məqamlar
- 5) Valideynlərin itirilməsi və böyüklərin dəstəyindən məhrum olma
- 6) Məişət zorakılığı: məişət zorakılığından əziyyət çəkən uşaqlar evdən qaçıb küçələrdə yaşayır və bu halda istismar, zorakılıq və insan alverinə məruz qalma riski yüksəkdir.

Qurbanların müdafiəsi beynəlxalq hüququn insan alverinə qarşı mübarizə sahəsində dövlətlər üçün müəyyən etdiyi digər bir öhdəlikdir. Bu sahədəki müqavilələrdən “İnsan alveri və digər şəxslərin fahişəliyinin istismarı ilə mübarizə haqqında 1949-cu il Konvensiyası” (m.16, 17, 19), “Uşaq hüquqları haqqında BMT Konvensiyasının Uşaq alveri, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyası haqqında 2000-ci il Fakültativ Protokolu” (m.8, 9, 10) və s. qurbanlara spesifik yanaşmanı tələb edir.

İnsan alveri qurbanlarının hüquqlarının daxili hüquqla təmin edilməsi üzrə dövlətlər üçün Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi də özünün qərarını qəbul etmişdir. Rantsev Kiprə və Rusiyaya qarşı 2010-cu il qərarlarında Məhkəmə qeyd etmişdir ki, milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan təminatlar insan alverindən zərər çəkənlərin və ya onun potensial qurbanlarının hüquqlarının səmərəli müdafiəsini təmin etmək üçün adekvat olmalıdır. Belə ki, cinayətkarların cəzalandırılmasına yönəlmiş cinayət-hüquqi fəaliyyətlə yanaşı, Konvensiyanın 4-cü maddəsi insan alveri üçün istifadə olunan fəaliyyətin qarşısının alınmasını tənzimləyən lazımi tədbirlərin görülməsini də tələb edir [3].

Qurbanların qorunması üzrə tədbirlərin məlum bir siyahısı olmasa da dövlətlər bütün mümkün vasitələri həyata keçirməlidirlər. Qurbanların qorunması spesifik prinsiplərə əsaslanmalıdır. Bu prinsiplərdən: qurbanların fiziki qorunması; qurbanların geri qaytarılmaması; qurbanları istintaq orqanları ilə əməkdaşlığa məcbur etməmək və s. göstərmək olar. Qurbanın fiziki qorunması məzmununda onların “geri qaytarılmaması” (non-refoulement) prinsipi insan alveri qurbanını donor və tranzit ölkələrdə təkrar qanunsuzluqla üzləşməməsini ehtiva edir.

Həmçinin, donor ölkə cinayətkarları cəzalandıra bilmədikdə yaxud, sadəcə cəzalandırmaq istəmədikdə, qurbanın təqib edilməsi təhlükəsi davam etdikcə qurbanın geri qaytarılmaması insan hüquqları mövqeyindən xüsusilə əhəmiyyətlidir. Qaytarılmama üçün səbəb kimi gəldikləri və ya gətirildikləri ölkədə qurbanlara münasibətdə müəyyən bir təhlükənin olması əsas olaraq qəbul edilir.

Son vaxtlarda cinayətkarların aşkar edilməsi istiqamətində qurbanların hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlığı xüsusi nəzərə çarpır. Əməkdaşlıq etmələri həmin qurbanlara həmin ölkələrdə müvəqqəti qalmalarına və ya daimi yaşamağa icazə verilməsi üçün şərt kimi çıxış edir. Lakin bu halın şərt qismində qəbulu yolverilməzdir.

Çünki bir çox qurbanlar cinayətkarın qorxusundan dövlət orqanları ilə əməkdaşlıq etməkdən yayınırlar. Bunun üçün də insan alverinin qurbanlarına müəyyən vaxtın verilməsi daha məqsədəuyğundur. Onlar bu vaxt ərzində əməkdaşlıq edib-etməyəcəkləri barədə qərara gələ bilməlidirlər. Təbii ki, bu da həmçinin öz növbəsində qurbanlarla dövlət orqanları arasında etimadın yaranması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İnsan alverinə məruz qalmış şəxslərin reabilitasiyasında mühüm məsələlərdən biri də onlara ayrılan kompensasiyadır. Kompensasiya hüquqi müdafiənin ən geniş yayılmış for malarından olmaqla, beynəlxalq hüquqa zidd əməldən dəymiş zərəərə görə ödənilir. İnsan alveri zamanı kompensasiyanın həcmində fiziki və mənəvi zərər, əldən çıxmış imkanlar, işin itirilməsi, tibbi imkanlar, pozuntu nəticəsində yaranmış hüquqi və digər xərclər nəzərə alındığı təqdirdə ədalətli kompensasiyadan danışmaq olar. Dövlətlər qurbanların istəyi əsasında mülki icraat qaydasında insan alverindən dəymiş zərərin ödənilməsini, insan alveri cinayəti ilə əlaqədar mühakimə edilmiş şəxslərdən kompensasiya ödəmələrini, vurulmuş zərərlə bağlı dövlətin kompensasiya ödəmələrindən yararlanmaq hüququnu təmin edəcək qanunvericilik mexanizmlərini təsis etməlidirlər.

İnsan alverini təşviq edən bəzi sosial-iqtisadi səbəblərin də mövcudluğu danılmazdır. Bu problemlərin həlli çox vaxt dövlətin sırf iqtisadi vəziyyəti ilə əlaqəli olduğu üçün dövlətlər bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsini “imkanları daxilində” təmin edirlər. Belə ki, 1966-cı il İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsində deyilir ki, bu Paktda iştirak edən hər bir dövlət fərdi şəkildə və xüsusilə də iqtisadi və texniki sahələri əhatə edən beynəlxalq yardım və əməkdaşlıq qaydasında bu Paktda nəzərdə tutulan hüquqların tam şəkildə həyata keçirilməsini bütün vasitələr, o cümlədən qanunverici tədbirlərin görülməsi yolu ilə mümkün ehtiyatların maksimum səviyyəsində təmin etmək üçün addımlar atmalıdır.

İnsan alverinə şərait yaradan səbəblərdən biri olan yoxsulluğu azaltmaq öhdəliyi dövlətlər üçün yoxsulluğun minimuma endirilməsi ilə bağlı bir sıra qanunvericilik, təşkilati və s. tədbirləri görmək öhdəlikləri yaratmışdır.

Sonda onu qeyd edək ki, insan alverinin səbəb və nəticələrini aradan qaldırmaq öhdəliyi daha dərin problemlə, cəmiyyətin demokratik idarəçiliyi, sosial-iqtisadi sistemdə korrupsiyanın qarşısının alınması ilə birbaşa əlaqəlidir. Beynəlxalq hüquq dövlətlərin siyasi sisteminin demokratikləşməsi üzrə birbaşa öhdəlik yaratmasa da korrupsiyanın qarşısının alınması üzrə beynəlxalq hüquq normalarının formal implementasiyası real təcrübi tədbirlərlə izlənməkdədir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <https://treaties.un.org>
2. Pearson E. Human Traffic, Human Rights: Redefining Victim Protection. Anti-Slavery International, London, 2002, 231p.
3. Rantsev v. Cyprus and Russia (7 January 2010). In: www.echr.coe.int

ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВ В БОРЬБЕ С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются международные правовые обязательства государств в борьбе с торговлей людьми. Обязательство государств в борьбе с торговлей людьми происходит от универсальной системы безопасности международного права и от международных прав человека. Международное право в борьбе с торговлей людьми устанавливает для государств экономические, социальные, административные, политические, культурные и др. обязательства в отношении принятия мер.

Законодательство о принудительном исполнении направлена на запрещение торговли людьми и все формы его проявления, преследованию и наказанию преступников, реабилитация жертв, устранение последствий торговли людьми.

OBLIGATIONS OF THE STATES IN FIGHT WITH HUMAN TRAFFICKING

SUMMARY

The article investigates international legal obligations of the states in fight against human trafficking. The obligation of the states in fight against human trafficking comes from a universal security system of international law and from the international human rights which form the fundamental rights and freedoms. The international law in fight against human trafficking establishes economic, social, political, administrative, cultural and for the states.

The legislation on compulsory execution aims prohibition of human trafficking and all forms of its manifestation, prosecution and punishment of criminals, recovery of victims, elimination of the consequences of human trafficking.

Аскерова Матанат Паша кызы
ст. преподаватель Академии Юстиции Министерства
Юстиции Азербайджанской Республики, доктор
философии по праву, доцент, советник юстиции
matanat@list.ru

**Современные проблемы оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам
между государствами**

УДК 5612.01 – Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза;
оперативно-розыскная деятельность

Məqalədə dövlətlər arasında cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım göstərilməsi çərçivəsində məhkəmə tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinin müddətləri, orqanlar, həcmi kimi müasir problemləri tədqiq olunur. Müəllif Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini və beynəlxalq sənədləri analiz edir və qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üçün konkret təkliflər irəli sürür.

Açar sözlər: qarşılıqlı hüquqi yardım, məhkəmə tapşırığı, разумность, обеспечение быстроты, судопроизводство, сроки, органы исполнения

Asgarova Matanat Pasha

Contemporary challenges of the mutual legal assistance between the states on criminal cases

In article is investigated a *contemporary challenges* of the request execution on criminal cases in the mutual legal assistance framework between the states, such time-limits, extent, authorities. The author analyze the legislation of the Azerbaijan Republic and international documents on mutual legal assistance on criminal cases and offers introduction of concrete changes.

Keywords: mutual legal assistance, request, reasonability, time-limits, extent, authorities

Более надежное обеспечение прав человека и усовершенствование международных стандартов в области правосудия по уголовным делам, процессы глобализации, появление форс мажорных процессов в жизни человечества, требуют и обуславливают реформирование и модернизацию и института оказания правовой помощи по уголовным делам между государствами.

Практика оказания правовой помощи по уголовным делам между государствами выдвигает новые проблемы, от устранения которых зависит и эффективность института оказания правовой помощи. Анализ двусторонних и многосторонних соглашений и практика оказания взаимной правовой помощи показывают иногда неэффективность механизмов, предусмотренных в этих документах. Среди этих проблем называют нерациональная затрата времени, материальных средств, организационных сил. Громоздкие, медлительные и дорогостоящие процедуры и механизмы взаимодействия государств не способствуют эффективному оказанию правовой помощи и, как следствие, обеспечению оптимальных путей решения задач уголовного судопроизводства [1].

Эффективность взаимной правовой помощи по уголовным делам с иностранным элементами иногда зависит от своевременного и качественного выполнения судебных поручений. Согласно пункту 3 ст. 9 Пакта о гражданских и политических правах и ст. 5

Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод, каждый задержанный или заключенный под стражу имеет право на судебное разбирательство в течение разумного срока или на освобождение до суда.

Несмотря на то, что в УПК и других правовых актах отсутствует понятие «разумный срок», практика Азербайджанской Республики содержит отдельные положения, связанные с обеспечением быстроты судопроизводства.

Согласно ст.62 Кишиневской Конвенции поручения об оказании правовой помощи по уголовным делам исполняются в срок, предусмотренный законодательством запрашиваемой Договаривающейся Стороны, и может быть продлен по согласованию компетентных учреждений юстиции.

При исчислении этих сроков в связи с уголовными делами «разумный срок» охватывает и сроки предварительного расследования, и сроки судебного рассмотрения до вынесения приговора. Согласно правовой позиции Европейского суда исчисление срока начинается с объявления лицу обвинения, выбора мер пресечения ареста, применения до этого мер процессуального принуждения и продолжается до вступления в законную силу приговора или прекращения уголовного преследования... «Разумный срок» по каждому делу должен определяться в зависимости от характера, сложности конкретного дела, поведения заявителя в связи с процессом.

Практика Европейского суда по правам человека определила критерии оценки «разумного срока» рассмотрения дела. К ним относятся сложность дела; поведение суда и стороны по делу - органа власти, поведение самого заявителя, значимость дела для заявителя. Европейский Суд по правам человека по делу *Fedorov and Fedorova v. Russia* от 13 октября 2005 года указывал, что «28. Европейский суд напомнил, что разумность срока рассмотрения дела должна оцениваться в свете обстоятельств дела на основе критериев, установленных в судебной практике Европейского суда, в частности: сложности дела и поведения заявителя и соответствующих государственных органов [2].

В решении по делу *Кормачева против России* суд повторяет, что необоснованность длительного разбирательства должна оцениваться в свете обстоятельств дела и критериев, установленных прецедентной практикой суда, в частности, сложности дела, поведения заявителя и соответствующих властей и что именно было предметом спора заявителя [3].

Европейский суд при оценке разумности срока судебного разбирательства исходит из критерий соответствия и достаточности мотивов судебных органов. Наличие веских оснований подозревать арестованного в совершении преступления является sine qua non условием правомерности содержания под стражей, но через некоторое время этого уже недостаточно; тогда Суд должен установить, оправдывают ли остальные мотивы судебных

органов лишение свободы. Если эти мотивы оказываются "соответствующими" и "достаточными", то Суд учитывает, кроме того, проявили ли национальные компетентные органы "должную тщательность" в ходе процедуры. Поэтому решающим фактором при оценке разумности срока производства является поведение судебных властей в данном деле [4].

Законодательство Республики содержит требования по обеспечению быстроты уголовного преследования и соответствующие ведомственные акты, регулирующие применения разумного преследования и соответствующие ведомственные акты, регулирующие применения разумного срока при уголовном преследовании и эти положения относятся и выполнению судебных поручений иностранных государств.

Уголовно-процессуальное законодательство АР при продлении срока использует термины «сложность» и «особая сложность» уголовного дела. Законодатель не раскрывает суть этих понятий. По практика Европейского суда по правам человека разрабатывала критерии сложности дела - наличие публичного (общественного) интереса, наличие серьезных оснований подозревать арестованного в совершении правонарушения; неожиданное и непредвиденное увеличение объема материалов дела, число расследованных эпизодов, проведение сложных экспертиз, вызов и допрос большого количества свидетелей, и некоторые другие обстоятельства.

Одним из критерий оценки «разумного срока» рассмотрения дела является поведение суда и стороны по делу - органа власти, поведение самого заявителя [5, с.183].

Рябцева Е.В. принцип разумность уголовного процесса связывает с необходимостью находиться в границах, исключающих возможность злоупотребления субъективными правами [7].

По мнению Европейского Суда "разумный срок" по уголовным делам исчисляется с момента, когда "предъявляется обвинение". Это может произойти до момента передачи дела для рассмотрения в суд, например, с даты задержания, с даты, когда рассматриваемое лицо было официально уведомлено о том, что против него будет осуществляться уголовное преследование, либо с даты начала предварительного расследования и, наконец, общей продолжительности судебного разбирательства по делу и неисполнения судебного акта.

Обеспечение быстроты производства по уголовному преследованию не относятся к принципам или условиям уголовного судопроизводства, предусмотренные Главой II УПК, и поэтому требование статьи 9.2 УПК о том, что нарушение принципов или условий уголовного процесса в случаях, установленных настоящим Кодексом, может привести к выводу о недействительности законченного производства по уголовному преследованию, к отмене постановлений, принятых в его ходе, либо к выводу об отсутствии доказательной силы

собранных материалов, к нему не относятся. Имеется другое требование УПК в статье 125.2, согласно которой недопустимо принятие в виде доказательств по уголовному делу сведений, документов и вещей, полученных с лишением или ограничением участников уголовного процесса их гарантируемых законом прав в нарушение конституционных прав и свобод человека и гражданина либо иных требований настоящего Кодекса, что должно или может повлиять на действительность этих доказательств. Закон в связи с нарушением быстроты недопустимость принятия в виде доказательств по уголовному делу сведений, документов и вещей, полученных с нарушением обеспечения быстроты производства, связывает с влиянием и возможностью влияния этих нарушений на действительность доказательств. Если нарушения, связанные с быстротой уголовного судопроизводства, не могут повлиять на действительность, они допускаются. Еще другой проблемой является действительность доказательств. УПК не определяет критерии действительности доказательств. Согласно ст. 145 УПК каждое доказательство должно быть оценено по его принадлежности, возможности, надежности. А все собранные по уголовному преследованию доказательства в их совокупности должны быть оценены для разрешения обвинения на основании их достаточности. Здесь закон также не требует оценки действительности.

Для применения единых понятий, для упрощения взаимопонимания в порядке оказания правовой помощи между государствами в условиях интеграции правовых систем и правовых систем государств в том числе, было бы целесообразно статью 48 УПК переименовать на «Разумный срок уголовного судопроизводства», в котором следует предусмотреть критерии разумного срока судопроизводства, исходя из прецедентного права Европейского Суда по правам человека, и право участников уголовного процесса на обращение при нарушении обеспечения быстроты в досудебной стадии и в стадии судебного разбирательства дела. Считаем, что далее для дальнейшего усовершенствования правовой помощи между государствами по уголовным делам, следует предусмотреть в двусторонних договорах о правовой помощи между государствами и специальные положения, связанные с конкретными сроками выполнения судебных поручений.

Объем правовой помощи более точно определен Азербайджанским законодательством, которое не выделяет процессуальные и иные действия, а собирательно определяет осуществление соответствующих действий, связанных с расследуемыми преступлениями. Не следует ограничивать объем правовой помощи только процессуальными действиями. Объем правовой помощи по уголовным делам между государствами должно определяться следующим образом: «Правовая помощь между государствами заключается в исполнении запросов соответствующих компетентных органов запрашивающего государства о соответствующих действиях, связанных с преступлениями на территории запрашиваемого

государства на основе внутреннего законодательства по расследуемому или находящимся в судебном рассмотрении уголовному делу». Для устранения проблем, связанных с признанием результатов доказательств по делу требуется внести дополнение в уголовно-процессуальное законодательство о видах и понятии процессуальных действий, которое устранить и неясности в случаях выполнения запросов об иных действиях по расследуемому делу.

Традиционные формы международного сотрудничества предполагают длительные обременительные процедуры, а их успешность зачастую зависит от доброй воли и компетентности сторон процесса. Масштабы глобальной сети Internet становится все более охватывающим и требуется выхода за рамки традиционных форм международного сотрудничества, в том числе за официальные рамки и структуры взаимной правовой помощи. Считаем, что одним из самых эффективных форм сотрудничества является и направление спонтанной информации, предусмотренной Будапештской Конвенцией О киберпреступности, по всем уголовным преступлениям и другим нарушениям. Для этого требуется усовершенствование направления спонтанной информации, включение отдельных норм в международные акты о борьбе с преступностью и оказании правовой помощи и двусторонние соглашения об обмене информацией между соответствующими административными органами государств, обязательный обмен годовых отчетов о направлении спонтанной информации о выявленных фактах и расширение круга административных мер по оказанию правовой помощи.

Считаем, что законодательство должно идти в направлении исполнения судебных поручений через конкретные органы, в ведении которых находится расследование и рассмотрение уголовного дела, которое упростит оперативность выполнения судебных поручений иностранного государства. Наряду с этим, считаем, что контроль со стороны центрального органа остается необходимым условием выполнения судебных поручений в запрашиваемом государстве для повышения ответственности национальных органов, выполняющих судебное поручение иностранных государств и устранения случаев несвоевременного и точного исполнения.

Список использованной литературы

1. Смирнов М.И. Современное состояние института взаимной правовой помощи по уголовным делам // <https://core.ac.uk/download/pdf/50595728.pdf>
2. Федоров и Федорова против России (Жалоба N 31008/02) // european-court.ru/.../ECHR_Fedorov_and_Fedorova_v_Russia_13_10_2...
3. **Кормачева против России (Жалоба № 53084/99)** // european-court.ru/.../ECHR_Kormacheva_v_Russia_29_01_2004.doc
4. Летелье (Letellier) против Франции Судебное решение от 26 июня 1991 г. // <http://www.echr.ru/documents/doc/2461412/2461412.htm>

5. Волынец К.В. Некоторые проблемы в правовом регулировании принципа «разумный срок уголовного судопроизводства» //Вестник Удмуртского Университета. Экономика и Право. 2013. Вып. 1, с.181-186.
6. Рябцева Е.В. Реализация принципа разумности в уголовном процессе России //Уголовная юстиция: связь времен » Доклады и сообщения на конференции "Уголовная юстиция: связь времен" Международная Ассоциация Содействия Правосудию // <http://www.iauaj.net/node/463>

Əliyev Şaiq Qurban oğlu

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə

Ekspertizası Mərkəzinin “Ballistik və Trasoloji

Ekspertizalar” şöbəsinin baş eksperti, kiçik ədliyyə

müşaviri

e-mail: saiqeliyev1@gmail.com

BALLİSTİK TƏDQİQATLARIN APARILMASINDA İSTİFADƏ EDİLƏN SÜRƏTÖLÇƏN CİHAZLAR

Açar sözlər: ballistika, başlanğıc sürət, baza məsafəsi, taymer, xronoqraf, Dopler effekti, radar sistemi, lazerli sürətölçən, induksiya.

Keywords: ballistics, initial velocity, base distance, timer, chronograph, Doppler effect, radar system, laser velocity meter, induction.

Ключевые слова: баллистика, начальная скорость, базовое расстояние, таймер, хронограф, эффект Доплера, радарная система, лазерный измеритель скорости, индукция.

Havaya atılmış cismin başlanğıc sürəti ballistika elmində böyük əhəmiyyətə malik fiziki kəmiyyətdir. Başlanğıc sürətin ölçülməsindən bir sıra uçan obyektlərin istehsalı və tətbiqi sahəsində geniş istifadə olunur. Növündən asılı olaraq bu obyektlərin başlanğıc sürətlərinin ölçülməsinin bir neçə üsul və qurğuları mövcuddur. Bunları, kontaktlı və kontaktsız olmaqla iki qrupa bölmək olar. Hər iki qrupa aid olan sürətölçənlər də, öz növbəsində iki qrupa bölünür: sabit ölçü bazalı və digər sürətölçənlər. Sonuncu iki qrupa aid olan kontaktsız sürətölçənlər daha geniş yayılmışdır. İşin məqsədi, sürətin ölçülməsinin müxtəlif fiziki hadisələrə əsaslanan üsullarını təhlil edərək, onların üstün və çatışmayan cəhətlərini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

Ballistik rəqqaslı üsul. Ballistik rəqqas, riyazi rəqqas kimi uzanmayan teldən asılmış ağır kütləli cisimdən ibarətdir. Ballistik rəqqas qismində, bəzən riyazi rəqqasdan fərqli olaraq, əsasən uc nöqtələrindən iki tel vasitəsi ilə asılmış prizma və ya silindr formalı ağır kütləli cisimdən istifadə olunur və onun vasitəsi ilə düzxətli trayektoriya üzrə uçan cismin hərəkəti tədqiq olunur. Hərəkət edən cisim (məs. güllə), hərəkətsiz asılmış ağır kütləli cismə dəyərək onu hərəkətə gətirir. Bu üsulda, hərəkətdə olan cismin sürətini təyin etmək üçün cismlərin toqquşmaları zamanı onlardan təşkil olunmuş sistemin yekun impulsunun saxlanması qanunundan istifadə olunur (3, s. 185).

Hərəkətdə olan güllənin və teldən asılmış cismin kütlələrini, eləcə də cismin ağırlıq mərkəzinin maksimum qalxma hündürlüyünü bilərək, toqquşma anında güllənin sürətini hesablamaq

mümkündür. Bu üsulun üstün cəhəti, zamanın ölçülməsi üçün yüksək dəqiqlikli cihazın – xronoqrafın tələb olunmamasıdır. Üsulun çatışmayan cəhəti isə ölçü dəqiqliyinin kifayət qədər yüksək olmaması və eləcə də, böyük ölçülü artilleriya mərmilərinin sürətinin bu üsulla ölçülməsinin məqsədəuyğun olmamasıdır.

Elektrik yükünün paylanmasına görə sürətin ölçülməsi. Ramalı sürət ölçənlərin sonrakı inkişafı olan elektrik yükünün paylanmasına görə sürətölçən cihaz, bazalı ölçü sistemlərinə aiddir və onun işi, adından göründüyü kimi, elektrik yükünün paylanmasına əsaslanır. Güllənin, baza məsafəsindən uçma müddətini təyin etmək üçün istifadə edilən taymerin işə düşməsi-dayanması duyğacıları, elektrik yükü qəbulediciləri və gücləndiricilərindən təşkil olunmuş ikikanallı sistemdən ibarətdir (2.).

Ölçüsündən və formasından asılı olaraq, havada uçan güllədə elektrik yükü toplanır və o, elektriclənir. Toxunma anında, hərəkət trayektoriyasına perpendikulyar istiqamətdə bərkidilmiş nazik metal lövhədən ibarət yük qəbuledicisi ilə güllə arasında elektrik yükünün paylanması baş verir. Bu zaman yük gücləndiricisinin çıxışında alınan siqnal vasitəsi ilə taymer işə düşür. Taymerin dayanması eyni qayda ilə yerinə yetirilir.

Taymerin işə düşməsi və dayanması anları, güllənin toxunması anında yük qəbuledicilərinin deformasiyasından asılı olmayaraq, maksimum mümkün olan dəqiqliklə təyin edilir. Bu səbəbdən, ramalı sistemlərin bütün əsas xarakteristikalarını saxlayaraq, elektrik yükünün paylanmasına görə sürətölçənlərin ölçü xətası əhəmiyyətli dərəcədə az olur. Beləliklə, bu sürətölçənlərdə kifayət qədər kiçik uzunluqlu ölçü bazasından istifadə etmək mümkündür. Daha üstün parametrlərə malik kontaktsiz sürət ölçən cihazların geniş yayılması səbəbindən, elektrik yükünün paylanmasına görə sürətölçənlər hal-hazırda istismar olunmur.

Mexaniki xronoqraf. Mexaniki xronoqrafın konstruksiyası, fırlanan oxda bərkidilmiş nazik materialdan hazırlanmış iki diskdən ibarətdir. Oxa paralel hərəkət edən güllə əvvəlcə birinci, sonra ikinci diski deşir. Güllənin disklər arasından keçmə müddəti, birinci və ikinci diskin deşilmə yerlərinin bir-birinə nəzərən dönmə bucağına görə müəyyən edilir. Dönmə bucağını ölçməklə, disklərin məlum fırlanma sürətinə və aralarındakı məsafəyə görə güllənin uçuş sürəti hesablanır. Güllənin sürətinin ölçülməsi dəqiqliyi disklərin fırlanma sürətinə düz mütənasibdir (7.).

Belə ölçmə sisteminin aşağıdakı çatışmazlıqları vardır: disklərin bərabərsürətli fırlanmasına yüksək tələblər qoyulur (sürəti sabitləşdirmə qurğusuna ehtiyac var), güllə dəyəndə və deşilmə prosesində disklərin deformasiyası nəticəsində sistemdə dinamik təsirə görə əlavə xətalər yaranır, birinci diskin deşilməsi zamanı güllənin sürəti azalır, böyük miqdarda sərfiyyat materialları və təkrar ölçmələrə hazırlıq üçün xeyli vaxt tələb olunur, istismarı narahatdır.

Akustik üsul. Akustik üsul, lülənin çıxışında partlayışdan yaranan və zərbə nəticəsində hədəfdən əks olunan səslərin mikrofon vasitəsi ilə qeyd olunaraq güllənin uçuş müddətini təyin

olunmasına, sonra məlum məsafəni uçuşa müddətinə görə güllənin sürətinin hesablanmasına əsaslanır.

Mikrofonun yerləşmə yerinə görə akustik üsulda iki hal ola bilər. Mikrofon birinci halda, lülənin çıxışına yaxın yerdə, ikinci halda bərabər məsafələrdə olmaqla, lülənin çıxışı ilə hədəf arasında yerləşdirilir. Birinci halda, lülənin çıxışında yaranan partlayışdan və ya silahın təpməsindən qorumaq üçün mikrofon, lülədən bir neçə santimetr kənarında və ya bir az arxa tərəfdə yerləşdirilir.

İkinci halda, lülənin çıxışından və hədəfdən mikrofonu qədər səs yayılma müddətləri bərabər olur. Beləliklə, uçuş müddəti, lülənin çıxışındakı partlayış və hədəfin vurulması anları arasında qeyd edilən zamana bərabər olur. Akustik üsulda güllənin, havanın müqaviməti səbəbindən lülədən çıxma sürətindən az olan orta sürəti ölçülür. Küylərin səsə qarışması, qurğunun daim köklənməsinə ehtiyacın olması bu üsulun çatışmayan cəhətidir. İşə hazırlığının və nəticələrin əldə edilməsinin qısa müddətdə yerinə yetirilməsi üsulun üstün cəhətidir (9.).

Dopler effekti əsasında sürət ölçən cihaz. Dopler effektindən istifadə etməklə obyekt istiqamətində şüalandırılan və ondan əks olunaraq qəbul edilən siqnalların tezliklərinin fərqinə görə, obyektin sürətinin ölçülməsi üsulu məlumdur. Tətbiq sahəsindən asılı olaraq, obyekt istiqamətində şüalandırılan siqnal qismində, akustik, radio və optik dalğalardan istifadə etmək mümkündür. Dalğanın tezliyinin yüksək olması, daha kiçik ölçülü cisimlərin sürətini ölçməyə və ölçü dəqiqliyini artırmağa imkan verir.

Hərəkətə başlayan andan, iri (155 mm) və çox kiçik (1 mm) kalibrli mərmilərin (lülədən çıxan andan) hərəkət parametrlərini izləyən və təhlil edən radar sistemləri istehsal edilir. 10 GHz və 35 GHz tezlikli radiodiapazonda işləyən yüksək dəqiqlikli Dopler radarlarının izləmə məsafəsi, güllənin və mərmirin tipindən, eləcə də kalibrindən asılı olaraq lülənin çıxışından bir neçə santimetrdən başlayaraq 15 km-ə qədər çatır.

Sistem ötürücü və qəbuledici antenalardan, verilənlərin toplanması və təhlili blokundan, güllənin (mərmirin) sürətini ölçmək üçün proqram təminatından ibarətdir. Bütün ölçü sistemi məlumatların yığılması və emalı üçün eyni elektron bloka malikdir. Bu da vahid proqram və aparat təminatı ilə müxtəlif məsələlərə hesablanmış duyğalar (sensorlar) yığılmasından istifadə etməyə imkan verir (1, s. 73).

Xüsusi proqram təminatı vasitəsi ilə birinci atəşə görə sonrakı analoji atəşlərdə məlumatların avtomatik əldə edilməsi, mərmirin uçuş trayektoriyası və təcili haqqında məlumatın təhlil edilməsi imkanının olması ölçü sisteminin üstün cəhətləridir. İstifadəçi lülənin çıxışında və ya müəyyən nöqtələrdə sürətin qiymətini avtomatik olaraq əldə edir. Bu sistemlərin ən böyük çatışmamazlığı istifadə edilən cihazların olduqca bahalı olmasıdır. Digər tərəfdən, əldə edilən çoxlu sayda müxtəlif məlumatlardan müəyyən atəş sınaqlarında tam istifadə edilmir.

İnduktiv sürətölçən. İnduktiv sürətölçənin iş prinsipi, mərminin uçub keçməsinin duyğaları olan ölçü dolaqlarının induktivliyinin dəyişməsinə əsaslanır. İcindən mərminin uçub keçməsi zamanı verici generatorun rəqs konturuna qoşulmuş dolağın induktivliyi və nəticədə generatorun hasil etdiyi rəqslərin tezliyi dəyişir. Tezliyin dəyişməsi, tezlik diskriminatoru və impuls formalaşdırıcısı vasitəsi ilə taymerin qoşulmasına və dayanmasına xidmət edən impuls signalına çevrilir.

İnduktiv sürətölçən cihazlar optik sürətölçən cihazlardan fərqli olaraq, yüksək istismar parametrləri ilə xarakterizə olunur, lakin böyük ölçü xətalıdır, eləcə də elektromaqnit və mexaniki maneələrə (titrəyişlər, zərbələr və s.) həssasdır. Bu cihazlar vasitəsi ilə iri kalibrli mərmilərin sürətini yaxın məsafədən ölçmək olduqca təhlükəlidir.

İnduksiya sürətölçən. İnduksiya sürətölçənlər də sabit ölçü bazasında zaman intervalını ölçməklə sürəti təyin edir, lakin sürət duyğalarının konstruksiyası, eləcə də iş prinsipinə görə digər kontaktsiz sürətölçənlərdən fərqlənirlər.

İnduksiya ölçü cihazları maqnit və elektromaqnit tipli olmaqla iki yerə bölünür. Maqnit ölçü cihazında, sabit maqnitdən və dolaqdan təşkil olunmuş məxsusi maqnit sahəsinə malik duyğacdən istifadə edilir. Mərmi duyğac dolağının içindən uçub keçərək, duyğacın maqnit sahəsinin şəklini dəyişir, bu da dolaqda elektrik hərəkət qüvvəsinin (EHQ) yaranmasına səbəb olur. Elektromaqnit ölçü cihazında maqnitlənmə elektrik cərəyanı ilə yaradılır və mərmi maqnit halqanın içindən uçub keçir.

Optik və induktiv üsulla müqayisədə sürətin induksiya ölçü cihazlarının əsas üstün cəhəti duyğac signalının çıxış səviyyələrinin 1-10 V-a çatmasıdır. Bu, müqayisə signalının səviyyəyə görə seçilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir və yüksək səviyyəli xarici maneələr şəraitində cihazın işləməsinə imkan verir. Bundan başqa, atəş və mərminin uçuşu zamanı müşahidə olunan burulğanlı cəbhələr ölçmələrin dəqiqliyinə mənfi təsir göstərmir (2.).

İnduksiya sürətölçən cihazların əsas çatışmayan cəhəti signalın alınması prinsipidir: sürət duyğacının çıxış signalı birbaşa mərminin sürətinə düz mütənasibdir. Buna görə də, zəif sürətlərin ölçülməsində tətbiq edilmir. İnduksiya sürətölçənlərinə aid olan digər cihazlardan – lülənin çıxışında mərminin sürətinin yüksək dəqiqliklə ölçülməsinin təmin edildiyi qeyd edilən kontaktsiz ölçü üsulunda lülənin səthində müəyyən edilmiş, ölçü bazasında yerləşdirilmiş dolaqların və onların arasında silahın lüləsində maqnit tozundan formalaşdırılmış maqnit halqaların arasındakı məlum məsafələri mərminin keçmə müddətlərini ölçməklə, lülənin çıxışında mərminin sürətinin çoxdəfəli ölçülməsi tətbiq edilmişdir. Ölçü bazasında dövrü struktur təşkil edən və hər birinin həm eni, həm də aralarındakı məsafə 0.5 sm olan 98 maqnit halqadan istifadə edilir.

Lülənin çıxışında mərminin sürətinin ölçülməsi üçün qeyd edilən üsul və qurğu onunla səciyyələnir ki, silahın xarici səthində maqnit tozundan dövrü struktur çəkir, dövrü strukturun keçilmiş kəsiklərinə uyğun olan signalın zaman ardıcılıqlarını ölçür, dövrü strukturun elementlərindən

mərminin keçmə sürətlərini hesablayır, lülənin çıxışında mərminin sürətinin orta qiymətini və mərminin sürətinə düzəliş etmək üçün dispersiyanı təyin edirlər. Yerinə yetirilən N sayda ölçmə nəticəsində mərminin silahın lüləsindən keçdiyi müddətdə dolaqlar və maqnit halqalar ilə qeyd edilmiş ayrı-ayrı məsafələrə uyğun müddətlərin ifadə olunduğu, asılı olmayan təsadüfi kəmiyyətlər olan $t_1, t_2, \dots, t_n$, qiymətləri alınarsa, silahın lüləsində mərminin hərəkət sürətinin qiymətlərini və bu sürətlərin, lülənin çıxışında mərminin hərəkət sürətinə bərabər olan orta qiymətini hesablamaq mümkündür. Bundan başqa, lülənin çıxışında mərminin sürətinin ölçülməsinin nəticələri, ölçü cihazına nisbətən, daha kiçik dispersiyaya (orta kvadratik sapmaya) malik olur və siqnal/küy nisbətini ifadə edən kəmiyyətin qiymətindən asılı olmaması nəticəsində N sayda ölçülərin orta qiymətinin tapılması mərminin ilkin sürətinin təyininin təsadüfi təhrifini təqribən $\sqrt{N}$ dəfə azaltmağa imkan verir. Bu, mərminin sürətinin təyini zamanı sürətin ölçülməsinin 0,05 %-dən pis olmayan, dəqiqliyinə çatmaq üçün kifayət edir.

Optik sürətölçən cihaz. Optik üsulla sürətölçən cihazlarda baza məsafəsində optik müstəviləri (ekranları) formalaşdırmaq üçün lazer və ya işıq diodundan istifadə edilir. Optik müstəvi, işıqdiodlu sürətölçənlərdə düz xətt üzrə quraşdırılmış işıqdiodları (şüalandırıcı) və fotodiodlar (şüa qəbuledicisi) vasitəsi ilə, lazerli sürətölçənlərdə lazer şüalarının dəfələrlə əks olunmasından istifadə etməklə yaradılır.

Optik müstəvidən keçən mərmi, tətbiq olunan optik cihazın növündən asılı olaraq, ya fotoqəbulediciyə düşən işıqdiodunun işıq axını zəiflədir, ya da lazer şüasını bloklayır. Işığın intensivliyinin azalması və ya lazer şüasını bloklanması elektron qurğunun çıxışında taymerin işə düşməsinə və ya dayanmasına səbəb olan siqnal yaradır (5.)

Yüksək məhsuldarlığı, işə tez hazır olması, sərfiyyat materiallarına ehtiyacın olmaması və sürətin geniş diapazonunda ölçmələr aparılmasının mümkünlüyü optik sürət ölçən cihazların üstün cəhətləridir. Müxtəlif ölçmə xətasına malik bəzi optik sürətölçənlərin konstruksiyası, bu cihazların ölçü bazalarının həndəsi ortalarını bir müstəvidə birləşdirməyə, beləliklə, etalon cihazdan istifadə etməklə istehsal olunan cihazı kalibrləməyə imkan verir.

Optik sürətölçənlərin aşağıdakı çatışmamazlıqları vardır. Barıt qazlarının mərmiyə əvvəl optik şüaları kəsməsi və bu zaman işığın intensivliyinin azalması, eləcə də atəş anında isti havaqaz qarışığının təsirindən yaranan infraqırmızı və digər işıq şüalarının fotoqəbuledicilərə düşməsi ölçmələrin nəticələrinə təsir göstərir. Göstərilən səbəblərdən taymerin yanlış işə düşməsi nəticəsində, xüsusi ilə, böyük ölçülü mərmilərin sürətinin ölçülməsində əhəmiyyətli dərəcədə xətlər yaranır (6.).

Beləliklə, nisbətən ucuz olmasını və növbəti ölçmələr aparmaq üçün işə hazırlığa ehtiyacın olmamasını nəzərə alaraq, üfüqi və ya müəyyən bucaq altında atılmış müxtəlif ölçülü mərmilərin ilkin sürətini ölçmək üçün optik üsuldən istifadə edilməsinin üstünlüyü müəyyən edilmişdir.

Müasir sürətölçən qurğularda mikroprosessor texnikasından və tətbiqi proqramlardan istifadə edilməsi, sxemotexniki, konstruktiv, eləcə də alqoritmik tədbirlər görməklə xətalara əhəmiyyətli dərəcədə azaltmağa imkan verir.

SPEED MEASUREMENTS USED IN BALLISTIC RESEARCH

In article was analyzed methods based on the different physical phenomena, for measuring the velocity of a body thrown into the air, was shown the advantages and disadvantages of velocity meters used in ballistic measurements. As part of the analysis, methods for measuring speed by the help of ballistic pendulum, electric charge distribution, mechanical chronograph, Doppler Effect, as well as acoustic, inductive, induction and optical means are considered. It was noted that due to the use of microprocessors and application programs in modern velocity meters, errors can be reduced by adopting circuitry design, design and algorithmic measures.

Алиев Шаиг Гурбан оглы

РЕЗЮМЕ

МЕРЫ СКОРОСТИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В БАЛЛИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье были проанализированы методы, основанные на различных физических явлениях, для измерения скорости тела, выброшенного в воздух, показаны преимущества и недостатки измерителей скорости, используемых в баллистических измерениях. В рамках анализа рассмотрены методы измерения скорости с помощью баллистического маятника, распределения электрического заряда, механического хронографа, Эффекта Доплера, а также акустических, индуктивных, индукционных и оптических средств. Было отмечено, что за счет применения микропроцессоров и прикладных программ в современных измерителях скорости, погрешности могут быть уменьшены, путем принятия схемотехнических, конструктивных и алгоритмических мер

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı:

1. Nəbiyev R.N., Qarayev Q.İ., Abbasov V.A. Ballistik sürətölçənlər / “Fevral məruzələri – 2019: Aviakosmik məsələlərin həllində gənclərin yaradıcı potensialı” IV Beynəlxalq elmipraktiki gənclər konfransının materialları, Bakı, 27-28 fevral 2019, səh. 72-74.

2. Петренко Е.С. Некоторые технические особенности использования оборудования для измерения скорости пули / Специальная техника, 2003, 1, // <http://www.tairis.ru/publications/1453>.

3. Z. Chlebounová, J. Mare, J. Paták, Balistika mechanických a plynových stelných zbraní // <http://fyzsem.fjfi.cvut.cz/2009-2010/Zima09/proc/balistmech.pdf>

4. В.В. Надвоцкая, В.В. Тимофеев, И.Е. Кибяков, Анализ средств измерения скорости вылета снаряда боеприпаса при выстреле // Ползуновский альманах №4, 2018, с. 184- 187.

5. Измерение скорости пули, <http://www.odinostrov.ru/hunting/stoti-ob-ohote/izmerenieskorosti-puli/>

6. Acoustic methods for measuring bullet velocity.
<https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/0812/0812.4752.pdf>

7. Высокоточный доплеровский радар. Компания БЛМ Синержи,
<http://blms.ru/doplerovskiy-radar>.

8. А.Д. Сидоров, Л.В. Корольков, Д.М. Моисеев и др., Измерение скорости в баллистическом эксперименте / Сборник статей по материалам XLII международной научно-практической конференции, Новосибирск, № 1 (38), Январь 2015 г.

9. Патент РФ № 2017109423, 21.03.2017. Способ измерения скорости снаряда на дульном срезе орудия и устройство для его осуществления // Опубликовано: 24.04.2018. Бюл. № 12. / Цыганков В.Ю., Полубехин А.И., Ильин Е.М. [и др.].

FHN akademiyası

Müəlliflər: ¹*İlham Babəşov Balasəlim oğlu*, ²*İlqar Dadaşov Firdosi oğlu*, ³*İsmayilov Nicat Elçin oğlu*

¹ *FHN Akademiyasının rəis müavini*

² *FHN Akademiyasının Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi ixtisas fənləri kafedrasının rəisi t.f.d., dosent*

³ *FHN Akademiyasının Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi ixtisas fənləri kafedrasının müəllimi*

PEŞƏKAR KADR HAZIRLIĞININ TƏKMİLLƏŞDİRMƏSİNİN BƏZİ ELEMENTLƏRİ

Xülasə. *Məqalədə ixtisaslı kadr potensialının artırılması istiqamətində xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrinin əhəmiyyətindən, xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisəsi kimi Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının kadr hazırlığındakı rolundan və Polis Akademiyası ilə əməkdaşlığın yaradacağı gələcək perspektivlərdən danışılır.*

Açar sözlər. *Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, xüsusi təyinatlı, təbii və texnogen xarakterli hadisələr, həya fəaliyyətinin təhlükəsizliyi, yanğın təhlükəsizliyi.*

Аннотация. *В статье обсуждается важность ВУЗов специального назначения в повышении потенциала квалифицированных кадров, роль Академии МЧС как специализированного вуза в подготовке кадров и перспективы сотрудничества с Академией Полиции МВД Азербайджанской Республики.*

Ключевые слова. *МЧС, МВД, спецназначение, стихийные бедствия и техногенные катастрофы, безопасность жизнедеятельности, пожарная безопасность.*

Abstract. *The article discusses the importance of special universities in increasing the potential of qualified personnel, the role of the Emergencies Ministry Academy as a specialized university in personnel training and the prospects for cooperation with the Police Academy.*

Keywords. *Ministry of Emergency Situations, Ministry of Internal Affairs, special purpose, natural disasters and man-made disasters, safety of shameless activities, fire safety.*

Giriş. Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, əhalinin və ərazilərin müxtəlif xarakterli, daxili və xarici təsirlərdən qorunması istiqamətində davamlı addımlar atılaraq tədbirlər görülür. Bu istiqamətdə təcrübəli və ixtisaslı kadrların fəaliyyət göstərməsi aparılan fəaliyyətin səmərəliliyi və effektivliyi baxımından mühüm rol oynayır. Təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində müxtəlif sferalarda fəaliyyət göstərən xüsusi təyinatlı orqan və qurumlar dövlətin vahid təhlükəsizlik sisteminin əsasını təşkil edir.

Təhlükəsizliyin pozulmasında başlıca amillərdən biri də Respublika ərazisi üzrə baş verən fəvqəladə hadisələrdir ki, bu hadisələrin nəticələrinin aradan qaldırılması istiqamətində Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin orqan və qurumları əvəzsiz rola malikdir.

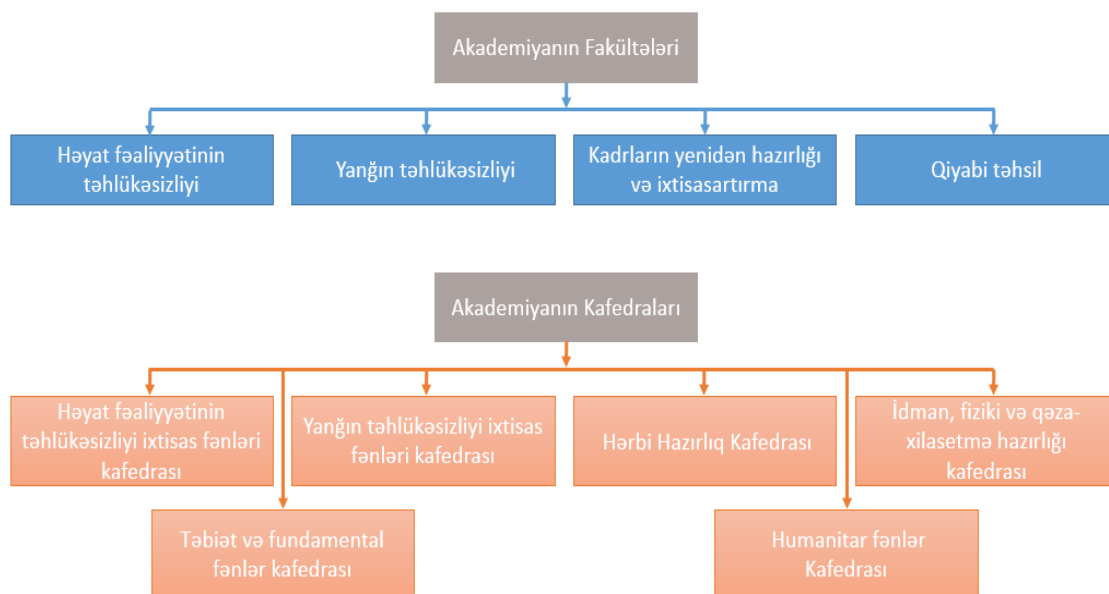
Əsas hissə. Fəvqəladə Hallar Nazirliyi yarandığı gündən təşkilatlanma işləri, istehsalatlar aparmaqla yanaşı nazirliyin strukturuna daxil olan qurumların formalaşdırılmasına, maddi texniki bazasının yenilənməsinə və möhkəmləndirilməsinə, müasir texnika və texnologiyaların iş prosesində tətbiqinə, milli kadr hazırlığı və başqa sahələrə diqqət yetirilməyə başlanmışdır.

İlk dövrlərdə müxtəlif xarici dövlətlərlə (Rusiya, Ukrayna, Belarusiya və s.) qarşılıqlı əməkdaşlıq və razılaşdırılma çərçivəsində bir sıra əməkdaşların bu ölkələrdə ixtisaslı kadr kimi yetişmələrinin təmin edilməsi və daha sonra bu kadrların bilik və bacarıqlarının istifadəsi Nazirliyin, onun müxtəlif qurumlarının inkişafına öz töhvəsini vermişdir ki, bu təcrübə peşəkar kadrların hazırlanmasının əhəmiyyətini bir daha sübut etmişdir.

Lakin ölkə daxilində fəvqəladə halların və təhlükəsizliyin idarə edilməsi üzrə yüksək səviyyəli milli rəhbər kadrların, mütəxəssislərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsinin müasir sistemə keçidin zəruriliyi aydın hiss olunurdu. Bütün bu problemlərin həlli üçün Azərbaycanda fəvqəladə halların idarə olunması üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlayan ali məktəbin yaradılması dövrün tələbi idi [1,2].

Bu kimi məsələləri nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Fəvqəladə Hallar Nazirliyi üçün xüsusi ixtisaslı ali təhsilli kadrların hazırlanmasını, əməkdaşların ixtisaslarının artırılmasını və fəvqəladə hallar sahəsində elmi tədqiqat işlərinin aparılmasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının yaradılması haqqında 2 iyun 2008-ci il tarixli, 2850 nömrəli sərəncam imzalamışdır. Akademiya gənc olmasına baxmayaraq bu illər ərzində sürətlə inkişaf etmiş və etməkdədir [3].

Akademiya tədris Kredit sisteminin (AKTS) tətbiqi ilə dörd fakültə – “Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi”, “Yanğın təhlükəsizliyi”, “Kadrların yenidən hazırlığı və ixtisasartırma” və “Qiyabi təhsil” fakültələri üzrə həyata keçirilir (şəkil 1). Əyani təhsil üçün “Fövqəladə hallar və həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi mühəndisliyi” və “Yanğın təhlükəsizliyi mühəndisliyi” ixtisasları üzrə bakalavriat səviyyəsinə ilk qəbul 2009-cu ildən aparılır. Bakalavriat səviyyəsi üzrə ilk buraxılış 2013-cü ildə həyata keçirilmiş və bu dövrdən etibarən Akademiya milli ixtisaslı kadr sistemində öz töhvəsini verməyə başlamışdır [4].

Şəkil 1. FHN Akademiyasının fakültə və kafedralarının struktur təsviri

İxtisaslı kadr hazırlığı sahəsində əhəmiyyətli addımlardan biri də Akademiya magistratura səviyyəsinin açılması oldu ki, 2014-cü ildə Akademiyanın magistratura səviyyəsinə ilk bakalavr qəbulu olmuş və 2016-cı ildə onlar Akademiyanın ilk magistr məzunları kimi təhsillərini başa vurmuşdurlar. 2016-cı ildən isə qiyabi fakültəyə qəbul başlanmışdır. Akademiya “Kadrların yenidən hazırlığı və ixtisasartırma fakültəsində Fövqəladə Hallar Nazirliyinin aidiyyəti qurumları üzrə müxtəlif kurslar təşkil olunmuşdur.

Hal-hazırda Akademiyanın daimi ştatı üzrə elmlər namizədi, elmlər doktoru işləyir. Bir sıra əməkdaşlar isə elmlər doktoru dərəcəsi üzrə və adyunktura, magistratura və doktorantura səviyyələrində öz təhsillərini davam etdirirlər [4].

Akademiya qısa müddət ərzində “Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi”, eyni zamanda “Yanğın təhlükəsizliyi” ixtisas fənlərinin tədrisi üzrə metodiki və maddi texniki bazanın formalaşdırılması prosesi artıq başa çatmaq üzrədir. Akademiyanın tərkibində ixtisas fənlərinin tədris məşğələlərinin keçirilməsi üçün Yanğın qəza xilasetmə Təlim-tədris hissəsi, Xüsusi hazırlıq və Peşə ixtisası

kompleksləri təşkil olunmuşdur. Bura Qazdan-tüstüdən müdafiə və istilik kamera modulları, dalğıcı, tibb, qəza-xilasetmə, alpinist, avtomobil, yanğın xüsusi hazırlıq auditoriyaları və qurğuları, yanğın sınaq laboratoriyaları, elektrotexnika, kimya və fizika, materialşünaslıq laboratoriyaları və digərləri daxildir. Bakalavriat və magistratura səviyyələrində təhsil alan kursant və magistrantların auditoriyadan kənar dərslərinin keçirilməsi istiqamətində təyin olunmuş obyektlər üzrə təcrübi dərslər Fövqəladə Hallar Nazirliyinin aidiyyəti qurumlarında və müxtəlif təyinatlı obyektlərində, eləcə də Respublikanın mülki obyektlərində təşkil olunur [4].

Göründüyü kimi fövqəladə hadisələrin nəticələrinin aradan qaldırılması istiqamətində peşəkar kadrların hazırlanmasında xüsusi ali təhsil müəssəsi kimi Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının müstəsna xidmətləri vardır.

Nəticə. Qeyd etmək lazımdır ki, peşəkar hazırlığın əsas amillərindən biri də təhlükəsizlik istiqamətində müxtəlif sahələr üzrə kadrların qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyətidir ki, fövqəladə hadisələrin nəticələrinin aradan qaldırılmasında Fövqəladə Hallar Nazirliyi əməkdaşları ilə birgə Daxili İşlər Nazirliyi əməkdaşları da yaxından iştirak edirlər. İstər təbii, istərsə də texnogen xarakterli hadisələrdə ictimai asayişin qorunmasında, hadisə yerinin və təxliyyə proseslərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində Polis əməkdaşlarının fəaliyyəti təqdirə layıqdır.

Düşünürük ki, hər iki istiqamət üzrə ixtisaslı kadr hazırlığını həyata keçirən xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssələri olan Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyası və Polis Akademiyası arasında elm və təhsilə dair ikitərəfli əməkdaşlığın yaradılması, gələcəkdə Respublikada təhlükəsizliyin təmin edilməsində əsas şərtlərdən olan qurumlararası birgə-qarşılıqlı fəaliyyət prinsiplərinin daha da təkmilləşdirilməsinə, fövqəladə hadisələr zamanı hər iki sahənin peşəkar kadrlarının fəaliyyətlərinin qarşılıqlı şəkildə təşkili bacarıqlarının aşılmasına və artırılmasına öz töhvəsini verəcəkdir [5].

Bu istiqamətdə 5 may 2021-ci il tarixində iki təhsil müəssəsinin rəhbərləri arasında imzalanan müqavilə bu prosesin əsas göstəricisidir və gələcəkdə birgə təlim-təhsil proseslərinin təşkilinə öz töhvəsini verəcəkdir [5].

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. Ə. İ. Qasımov “Azərbaycan Respublikasında Fövqəladə Hallarla Mübarizə sisteminin təşəkkülü və inkişafı arxından” – Bakı 2011.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 19 aprel tarixli 394 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi haqqında Əsasnamə”.
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 10 iyul tarixli, 121 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının Nizamnaməsi”.

4. Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin rəsmi internet informasiya portalı: <https://www.fhn.gov.az/>
5. Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının rəsmi internet informasiya portalı: <https://akademiya.fhn.gov.az/>

Daxili Qoşunların Ali Hərbi Məktəbi

Daxili Qoşunların Ali Hərbi Məktəbinin

Fiziki hazırlıq kafedrasının rəisinin müavini - baş müəllim

mayor Məmmədov Teymur Qədir oğlu

eldeniz.abbasov.1980@mail.ru

Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının gələcək peşə fəaliyyətlərində fiziki və hərbi hazırlığın rolu.

Biz Daxili Qoşunların hərbi qulluqçuları olaraq ,bu dövlətin xüsusi tapşırıqlar icra edən qurum olmasına baxmayaraq, vətənin, millətin və cəmiyyətin ayrılmaz bir hissəsiyik. Biz ordu sıralarına daxil olaraq vətənin mənafeyi uğrunda hərbi and içmiş və Azərbaycan Respublikasının suverenliyini, onun ərazi bütövlüyünü və müstəqilliyini şərəflə qorumağa daim hazır olmalıyıq. Bunun üçün pis vərdislərdən uzaq duraraq “ sağlam bədəndə sağlam ruh olar” şüarı ilə komandirlərin və rəislərin əmrlərinə sözsüz tabe olaraq, döyüş hazırlığımızı daim yüksək səviyyədə qoruyub saxlamaq vəzifə borcumuzdur. Bunun üçün fiziki hazırlıqla hər gün planlı şəkildə məşğul olmalıyıq. Fiziki hazırlığın düzgün qaydada bölüşdürülməsi vacib şərtlərdən biridir. Fiziki hazırlıq məşğələsinin metodik cəhətdən planlaşdırılması, yəni fiziki yükün dəqiq hesablanması nəticəsində baş verir.

Hər bir zabit, gizir, müddətdən artıq və müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçusu özünün fiziki hazırlığına şəxsən məsuliyyət daşmalı, verilən tapşırıqları yerinə yetirməyə fiziki cəhətdən daim sağlam və hazır olmalıdır.

Hərbi-tətbiqi və xidməti-tətbiqi idman növləri üzrə tədbirlər daim hazır vəziyyətdə olmalıdır.

Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının fiziki hazırlıq üzrə xüsusi vəzifələri bunlardır:

1. Şəxsi heyətin xidməti fəaliyyətlə əlaqədar yüksək iş qabiliyyətinin qorunub saxlanması, hərəkət fəallığının və ümumi fiziki hazırlığın artırılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi;
2. Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının şəraitə uyğun hazır olmaları məqsədilə təlim proqramında əsas yer vermək;

3. Daxili Qoşunların Ali Hərbi Məktəbində təhsil alan kursantlara fəaliyyətinin təkmilləşdirməsi məqsədi ilə və eləcə də fiziki cəhətdən hazırlanması üçün əlavə praktiki məşqlərə cəlb etmək;

4. Hərbi qulluqçulara əlbəyaxa döyüş silahsız özünümüdafiə fəndlərinin tədris olunması, onlarda psixoloji hazırlıq, dözümlülük, qüvvə keyfiyyətlərinin öyrədilməsi;

5. Ali Hərbi Məktəbdə təhsil alan kursantlara sağlamlığın möhkəmləndirilməsi və orqanizmin inkişaf etdirilməsi, fəaliyyətinin artırılması;

Fiziki hazırlığın vəziyyətinə görə bilavasitə komandirlər və birbaşa rəislər məsuliyyət daşıyırlar, bu sahədə onların vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Hərbi qulluqçuların fiziki hazırlıq prosesinə rəhbərliyin və nəzarətin təmin edilməsi, düzgün təşkil olmalıdır;

2. Düzgün planlaşdırmanın, fiziki hazırlığın müntəzəm keçirilməsinin, fiziki yükün gün, həftə və ay ərzində, səmərəli bölüşdürülməsi təmin edilməlidir;

3. Fiziki hazırlıq və idman üzrə maddi-tədris bazası hazır olmalıdır;

4. Tabeçiliyində olanların döyüş qabiliyyətinin artırılması üçün fiziki hazırlığın bütün forma və vasitələrindən istifadə edilməlidir;

5. Fiziki hazırlıq tədbirlərinə nəzarət edən məşqçilərin peşəkar hazırlığı yüksək olmalıdır;

6. Fiziki hazırlıq tədbirlərində təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunmalıdır;

7. Tabelikdə olan hərbi qulluqçuların və bölmələrin fiziki hazırlığının vəziyyəti obyektiv qiymətləndirilməlidir;

8. Hərbi qulluqçuların fiziki çalışmalarla davamlı məşğul olması, onlarda fiziki hazırlığın praktiki məşğələlərinə marağı artırılmalıdır.

Tədris dövrünün ilk ayında (ümumi hazırlıq mərhələsində) fiziki hazırlıq əsasən hərbi qulluqçuların ümumi fiziki hazırlığının yüksəldilməsinə yönəldilməlidir. Bu məşğələlərdə fiziki yük nə az, nə də çox olmamaqla orta səviyyədə olmalıdır, ikinci ayda məşğələlər bir qayda olaraq, kompleks şəkildə keçirilir, məşq xarakteri daşıyır, dözümlülüyn, cəldliyin və sürətin inkişafına yönəldilən çalışmalardan ibarət olur, tədris dövrünün sonuncu ayında əldə olunan nailiyyətlər təkmilləşdirilir, hərbi qulluqçuların fiziki hazırlığının səviyyəsi yoxlama-nəzarət məqsədi ilə praktiki məşğələlərdə yoxlanılır, hərbi qulluqçuların fiziki yükü hər növbəti tədris dövründə tədricən artırılır.

Bu zaman fiziki hazırlıq üzrə çalışmaların yerinə yetirilməsi və qiymətləndirilməsi tələblərə uyğun olaraq aparılır.

Bölmələrin təyinatına uyğun olaraq fiziki hazırlığın xüsusi tapşırıqları bunlardır:

1. Daxili Qoşunların, Ali Hərbi Məktəbinin məzunları tərəfindən gimnastika və yüngül atletika üzrə çalışmaların mükəmməl öyrənilməsi, əlbəyaxa döyüş və silahsız özünümüdafiə

fəndlərinin əhatəli mənimsənilməsi və bacarıqla tətbiq edilməsi, müəyyən olunmuş tələblərə uyğun olaraq normativlərin uğurla yerinə yetirilməsi;

2. Hərbi hissələrin xüsusi təyinatlı və xüsusi vasitələrin tətbiqi bölmələrinin şəxsi heyəti tərəfindən gimnastika, yüngül atletika, hərbi-tətbiqi idman növləri üzrə (maneələr zolağının keçidi, marş qaçışları) çalışmaların, eləcə də əlbəyaxa döyüş və silahsız özünümüdafiə fəndlərinin mükəmməl öyrənilməsi, müəyyən olunmuş tələblərə uyğun olaraq nəticələrə maksimum dərəcədə nail olunması, fərdi fiziki hazırlığın daim təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi;

3. Tədris bölmələrinin xidmətə yeni qəbul olunmuş kursantların hərbi qulluqçuları tərəfindən müvafiq proqramların tələblərinə uyğun olaraq toplanış müddətində semestərdə nəzərdə tutulmuş silahsız hərəkətlər kompleksinin, turnikdə dartınma, qollar üzərində bədənin döşəmədən və oturaq vəziyyətdə gövdənin döşəmədən qaldırılıb-endirilməsi, eləcə də 100 m-1000 m məsafəyə qaçış üzrə hərəkətlərin yerinə yetirilməsi.

4. Fiziki hazırlıq, döyüş hazırlığının əsas hissələrindən biri olmaqla bu mərhələləri nəzərə alınmaqla qiymətləndirilir.

Hərbi qulluqçuların müntəzəm olaraq fəal fiziki hazırlıq və idman məşqlərinə cəlb olunması, dözümlülük, güc, sürət və cədlilik kimi fiziki keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi, və bunların təkmilləşdirilməsi, özünə inam, psixoloji tarazlıq, cəsurluq və sərbəstliyin aşılması, sağlamlığın möhkəmləndirilməsi, mətinlik və müntəzəm fiziki inkişafın əldə olunması, hərəkət fəaliyyətini təmin edən əsas fiziki keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi və zəruri səviyyədə saxlanılması, təbii və süni maneələrin dəf olunmasında, əlbəyaxa döyüşdə əsas hərbi-tətbiqi vərdişlərin yaradılması və xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının döyüş hazırlığının və gələcək peşə fəaliyyətlərində fiziki və hərbi hazırlıq əsas rol oynayır.

Süleymanov Yusif Əşrəf oğlu
filologiya üzrə elmlər doktoru, dosent
Azərbaycan Texniki Universiteti
e-mail : suleymanli1959@mail.ru
mob.: 070-756-51-07

**“ Texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində
Xarici dilin ixtisas yönümlü tədrisi”**

Tədrisin məzmunu və texnologiyası gələcək peşə fəaliyyətinin spesifikasiyası nəzərə alınmaqla mütəxəssisin hazırlanmasının məqsəd və vəzifələrinə cavab verməlidir, bu da problemlilik, fənlərarası bir-birindən asılılıq və bir-birini tamamlama prinsipləri əsasında peşəyönümlü təcrübənin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Bununla yanaşı, müasir tələblər təhsilin qarşısında yeni vəzifələr qoyur: beynəlxalq yönümlü şəxsiyyətin tərbiyə edilməsi və inkişafı, mədəniyyətlərin dialoqu kontekstində xarici dil vasitələri ilə təhsil alanların humanist inkişafı. Müasir mütəxəssis öyrəndiyi dilin mənsub olduğu ölkənin siyasi və iqtisadi sistemi, mədəniyyəti, həyat tərzini və gələcəkdə işgüzar partnyor ola biləcəyi millətin nümayəndələrinin dünyagörüşü haqqında biliklərə malik olmalıdır. Real kommunikasiya prosesində onun səmərəliliyinin artırılması üçün bu biliklərin istifadə edilməsini məqsədyönlü şəkildə öyrətmək lazımdır. Müasir şəraitdə texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində xarici dil dərslərinə çoxaspektli və dəqiq peşə istiqamətli kompleks təhsil məhsulu kimi yanaşmaq lazımdır. Ali peşə təhsilinin məqsədi humanitar, sosial, iqtisadi, riyaziyyat və ya təbiət elmlərinin (istiqamətdən asılı olaraq) əsasları sahəsində hazırlıq, məzuna seçdiyi fəaliyyət sahəsində uğurla işləmək, onun sosial mobilliyinə və əmək bazarında davamlılığına kömək edən universal və xüsusi biliklərə malik olmaq imkanı verən ali peşə təhsilinin əldə edilməsidir.

Bu konsepsiya çərçivəsində “Xarici dil” fənninin öyrənilməsinin məqsədi təhsil alanların ümum-mədəni biliklərə, instrumental biliklərə və peşə biliklərinə yiyələnməsidir. Yuxarıda sadalanan biliklərə yiyələnmə gündəlik və sosial-mədəni ünsiyyət sahələrində xarici dili mədəniyyətlərarası kommunikasiya vasitəsi, xarici məlumat mənbələrinin axtarışı və təhlili vasitəsi, xarici partnyorların tarixi, mədəni, siyasi və psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla nitq fəaliyyətinin bütün növlərində peşə vəzifələrini həll etməyə imkan verən peşəkar ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etməyə imkan yaradır.

Beləliklə, texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində xarici dilin ixtisas yönümlü tədrisi müasir mütəxəssisə aşağıdakıları öyrətməlidir :

- ixtisasına uyğun mətnləri oxumaq, baxış, axtarış, tanışlıq və öyrənmək məqsədi ilə oxumaq vərdişlərindən istifadə etməklə, mətbuat və elektron məlumat mənbələrindən qarşısına qoyduğu məqsədə uyğun məlumatı götürmək və işləmək;
- ixtisasına uyğun mövzuda xəbərlərə qulaq asmaq vərdişlərinə yiyələnmək, kommunikativ məqsədə uyğun məlumatı ayırmaq;
- qrammatik bilikləri və xüsusi terminologiyayı bilməsini nümayiş etdirməklə öz fikirlərini şifahi və yazılı mətnlər şəklində bildirmək;
- əsaslandırılmış dialoq aparmaq: dəqiqləşdirici və polemik suallar vermək, bu və ya digər nəzər nöqtəsinə əlavə etmək/dəqiqləşdirmək, həmsöhbətin dəlillərini dəstəkləmək/inkar etmək və bu zaman ən müxtəlif vəziyyətlərdə ünsiyyətin nitq etiketinə malik olduğunu nümayiş etdirmək;
- verilmiş mövzuda məlumatlar/məruzələr etmək: mövzunu strukturlara ayıraraq təqdim etmək, müzakirə edilən problemi seçmək, onun müxtəlif aspektlərini nəzərdən keçirmək, öz mövqeyini bildirmək və əsaslandırmaq;
- mövzu üzrə danışmaq: öz mövqeyini qısa və məntiqli şəkildə əsaslandırmaq, diskussiyanın nəticələrini qısa şəkildə yekunlaşdırmaq;
- planlaşdırılan nitq məhsulundan (qısa məlumat, şərh, referat) asılı olaraq, şifahi və yazılı mətnin konspektini tutmaq imkanı verən xarici dil biliyinin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində xarici dilin öyrənilməsi təhsil və peşə məqsədlərinə nail olmaq üçün ali məktəb və ali məktəbdən sonrakı tədris sahəsində ona mədəniyyətlərarası ünsiyyət vasitəsi, həmçinin peşəkar maraqlar sahəsində öz-özünə təhsil alma vasitəsi kimi yiyələnməni nəzərdə tutur.

Texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrinin tələbələri üçün xarici dilə yiyələnmə başqa dildəki məlumat mənbələrindən yeni məlumatın alınması vasitəsi, əcnəbilərlə ünsiyyət, məlumat mübadiləsi, öz mədəniyyət səviyyəsini qaldırmaq və s. deməkdir. Digər tədris fənləri ilə yanaşı, xarici dil ciddi tərbiyəvi funksiyaları, yəni inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşdırılmasını yerinə yetirir.

Bir sıra tədqiqatçıların fikrinə görə, xarici dilin öyrənilməsi peşə fəaliyyətinin mümkün qədər yaxşı yerinə yetirilməsini və ixtisasın dərinləşdirilməsini təmin etmək üçün lazımdır. Bu funksiyayı əksər tədqiqatçılar yeni texniki informasiyanın alınması üçün dilin imkanları kimi başa düşürlər, lakin xarici dilin peşə hazırlığına təsirini yalnız bununla məhdudlaşdırmaq olmaz. Dil seçilən ixtisasa daha yaxşı yiyələnməyə, xarici texniki informasiya vasitələrindən birbaşa istifadə etməklə tələbənin dünyagörüşünün genişlənməsinə, onun biliklərinin dərinləşməsinə kömək etməlidir. Deməli, ali məktəbdə xarici dil – digər fənlərlə sıx əlaqəli ali məktəb kursudur və mütəxəssisin hazırlanmasında öz rolunu oynamağa xidmət etməlidir.

Əgər ənənəvi olaraq tədris praktikasında təlim üsulları üstünlük təşkil edirdisə, müasir ənənə peşəkar səbəblərlə bağlı idrak tələbatının inkişafı əsasında proyektiv üsulların daha aktiv istifadəsindən ibarətdir. Belə ki xarici dilin köməyi ilə tələbələr öz peşə biliklərini və dünyagörüşlərini genişləndirirlər. Tələbələr anlayanda ki, xarici dil xarici ədəbiyyatdan şəxsi əhəmiyyətli, ixtisas üçün qiymətli məlumatının alınması vasitəsidir, ixtisas üzrə yeni biliklərin alınmasına tələbat nitq fəaliyyətinə səbəb olur. Nitq fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi zamanı bu informasiyanın təcrübədə istifadəsi tələbələrin idrak tələbatının təmin olunması hissini oyadır və onların xarici dilə münasibətinə müsbət təsir göstərir. Bu özünü ardıcıl dil hazırlığı dərslərinin ilk günlərindən göstərməlidir. Bu dərslərdə tələbələr gələcək ixtisaslarına yaxın terminologiya ilə tanış olurlar. Xarici dilin öyrənilməsinin ixtisas yönümlü olduğunu nəzərə alaraq, texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində müəllimlər tələbələrin diqqətini təhlil olunan hadisələrin onların gələcək ixtisası üçün əhəmiyyətinə yönəltməlidirlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Orta İxtisas Polis Məktəbinin
rəisi, polis polkovniki

Kamil Məmmədəliyevin çıxışı

**“Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrində nəzəriyyə ilə praktik təlimlərin əlaqəli tədrisinin
aparılmasının bəzi aktual məsələləri”**

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasının 100 illik yubileyi münasibətilə Akademiyanın rəhbərliyini və bütün şəxsi heyətini Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Orta İxtisas Polis Məktəbinin kollektivi və şəxsən öz adımdan ürəkdən təbrik edir, konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Polis Akademiyası fəaliyyətə başladığı gündən Azərbaycanın daxili işlər orqanlarına, eləcə də digər hüquq-mühafizə orqanlarına savadlı və peşəkar kadrların hazırlanmasına böyük töhfələr vermişdir. Ötən 100 il ərzində Akademiyanın minlərlə məzunu əldə etdikləri bilik və bacarıqlarını Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarında və digər xidmət sahələrində məharətlə nümayiş etdirmişlər. Həmin məzunlardan biri kimi mən də hazırkı uğurlarıma görə Akademiyaya mənəvi borcluyam.

“Polis əməkdaşı bilikli, öz sahəsində yüksək təhsilə, yaxşı təcrübəyə malik olmalıdır” deyən Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev istər sovet dönəmində, istərsə də dövlətimiz müstəqillik əldə etdikdən sonra savadlı polis əməkdaşlarının hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirmiş, bu istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirmişdir. Ulu öndərimizin əsasını qoyduğu siyasətin ölkə rəhbəri cənab İlham Əliyev tərəfindən ictimai həyatın bütün sahələrində inamla davam və inkişaf etdirilməsi nəticəsində daxili işlər orqanları üçün müasir iş şəraiti yaradılmış, maddi-texniki baza möhkəmləndirilmişdir. Eləcə də təhsil sahəsində reallaşdırılan islahatlar və görülən işlər yüksək praktiki nəticələrini verməkdədir. Uğurla həyata keçirilən, konkret hədəflərə istiqamətlənmiş fəaliyyət nəticəsində ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi sahələrdə baş verən davamlı inkişaf Azərbaycan Respublikasını region dövlətlər arasında lider ölkələrdən birinə çevirmişdir.

Hüquq-mühafizə və təhsil sahəsində görülən işlər muxtar respublikada da uğurla davam etdirilərək daxili işlər orqanlarının ixtisaslı kadrlarla komplektləşdirilməsini təmin etmək məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2018-ci il 5 mart tarixli Fərmanı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Orta İxtisas Polis Məktəbi yaradılmışdır.

Polis Məktəbinin yaradılması gənclərə göstərilən ali diqqət və qayğının bariz nümunəsi olmaqla yanaşı, dövlətçiliyə xidmət fəlsəfəsinin formalaşmasına hesablanmış vacib qərar kimi onların müasir dünyəvi dəyərlərə əsaslanan təşəbbüskar, mübariz və müstəqil ruhda tərbiyəsi,

gələcəkdə dövlət quruculuğu işlərinə yaxından cəlb edilməsi istiqamətində mühüm tarixi əhəmiyyətə malikdir.

2019-cu ilin oktyabr ayının 14-də təntənəli açılış mərasimi ilə fəaliyyətə başlayan Orta İxtisas Polis Məktəbində təhsil müddəti əyani formada olmaqla 2 ildir. Məktəbdə kursantlar dövlət hesabına yataqxana, xüsusi geyim forması, təqaüd və yeməklə təmin olunurlar. Təhsili müvəffəqiyyətlə başa vurmuş məzunlara “hüquq-mühafizə fəaliyyəti” ixtisası və “polis kiçik leytenantı” xüsusi rütbəsi verilir. Həmçinin Məktəbdə daxili işlər orqanlarının sırası və kiçik rəis heyəti vəzifələrində xidmətə yeni qəbul edilmiş əməkdaşların ilkin hazırlıq kursu təşkil edilir.

Orta İxtisas Polis Məktəbi tədris korpusundan, yeməcxana və yataqxana

binalarından ibarətdir. Tədris korpusunda sinif otaqları və xüsusi hazırlıq fənləri üçün kabinetlərlə yanaşı Ulu Öndər Heydər Əliyevin və ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin həyat və fəaliyyətini əks etdirən siyasi ədəbiyyatların da daxil olduğu geniş kitabxana yaradılmışdır.

Fəaliyyətə başladığı 2019-2020-ci tədris ilində Məktəbə 25 kursant qəbul edilmişdisə, 2021-ci ildən qəbul planı 30 nəfərə qaldırılmışdır.

Məktəb yeni fəaliyyətə başlamasına baxmayaraq pedaqoji heyət ilk gündən öz vəzifələrinin icrasına məsuliyyətlə yanaşmış, təhsil sahəsində biliklərin əldə edilməsinə, peşəkarlıq səviyyələrinin artırılmasına, müvafiq sənədlərin tərtib edilməsi və digər istiqamətlərdə işin öyrənilməsinə səy göstərilməmişdir. Qeyd edilməlidir ki, tədris sənədlərinin hazırlanmasında Polis Akademiyasının yaxından köməkliyi olmuşdur və fürsətdən istifadə edib göstərilən köməyə və qarşılıqlı əlaqələrin yüksək səviyyədə davam etdirilməsinə görə Polis Akademiyasının rəhbərliyinə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu günədək keçirilmiş semestr imtahanlarının nəticələri onu deməyə əsas verir ki, kursantların Polis Məktəbində əldə etdiyi biliklər onların gələcəkdə peşəkar kadr kimi fəaliyyət göstərməsində əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

İctimai sabitliyin və ictimai təhlükəsizliyin təmini, asayişin qorunması bütün sahələrdə inkişafın əsasını təşkil edir. Bu baxımdan ölkəmiz və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında kompleks şəkildə həyata keçirilən tədbirlər asayişin və sabitliyin təmin olunmasına, eləcə də vətəndaşlarımızın həyatının, mülkiyyətinin etibarlı şəkildə qorunmasına və əhalinin rifah halının yüksəlməsinə zəmin yaratmışdır.

Digər ölkələrlə müqayisədə Azərbaycan Respublikasında kriminogen vəziyyətin tam nəzarət altında saxlanıldığını, asayişin təmini sahəsində örnək model yaradıldığını görə bilirik.

Müasir dövrdə informasiya texnologiyalarının inkişafı cəmiyyətə müsbət və

mənfi təsirləri ilə özünü göstərir və paralel olaraq virtual məkanda kriminal elementlərin öz cinayətkar məqsədləri üçün yararlanmasına şərait yaradır. Hər bir dövlət öz real təhlükəsizliyini qorumaq üçün müəyyən sərhədlərə, müxtəlif texnologiyalara sahibdir. Lakin virtual mühitdə bu mümkün deyil. Burada istənilən ölkə bizim qonşumuzdur. Ona görə də belə bir şəraitdə baş verə biləcək cinayətlərin qarşısını almaq çox çətindir. Kibercinayətkarlıq, narkotik vasitələrin internet üzərindən satışı, ailə-məişət zəminində və digər sahələrdə qeydə alınan cinayətlər göstərir ki, hazırda kriminal ünsürlər bu sahədə xüsusilə fəallaşmışlar. Lakin virtual məkan üzərindən törədilən bütün əməllər müəyyən izlər buraxır ki, bu da onların müvafiq metodlarla izlənilə bilməsini mümkün edir. Bu sahədə xüsusi bilik və hazırlıq sayəsində həmin cinayətlərin qarşısının alınması və açılması mümkündür.

Polis əməkdaşlarının qeyd edilən istiqamətdə xüsusi peşəkarlığa malik olmaları zərurətini nəzərə alaraq kursantların bu sahədə bilik və bacarıqlarının artırılmasına xüsusi diqqət yetirməliyik.

İxtisas təcrübəsinin əsas məqsədi təhsilalanların aldığı nəzəri bilikləri möhkəmləndirmək, dərinləşdirmək, xidməti fəaliyyətdə istifadəsini təmin etmək, eləcə də onlara işgüzarlıq, təşkilatçılıq və peşə vərdişləri aşılamaqdır. Təcrübə düzgün təşkil edilməzsə, nəzəriyyə də mahiyyət etibarilə əhəmiyyətini itirmiş olar.

Aparılmış təhlillər göstərir ki, ixtisas təcrübəsinin təşkilində bir sıra ümumi problemlər mövcuddur. Təhsil müəssisələrində **daha çox nəzəri biliklərin öyrədilməsinə üstünlük verildiyindən xidmətə yeni başlayan əməkdaşlar nəzəriyyənin təcrübə ilə uzlaşdırılmasında çətinlik çəkirlər.** Nəticədə təhsilalanlarımız nəzəri biliklərə yiyələnsələr də xidməti vəzifələrə təyin edildikləri zaman praktiki bacarıqları qənaətbəxş səviyyədə olmur, xidməti sənədlərin tərtibatında nöqsanlara yol verirlər. Eyni zamanda təhsilalanların təhsil aldığı müddət ərzində praktika ilə əlaqəsinin zəif olması təhsili başa vurduqdan sonra xidməti fəaliyyətin özünəməxsus çətinliklərinə dözməyərək daxili işlər orqanlarında xidmətdən xaric olunma ilə nəticələnir. Burada təhsil müəssisəsi kimi biz də məsuliyyət daşıyıq. Belə hallarla qarşılaşmamaq üçün mütəmadi olaraq təcrübənin gedişi ilə maraqlanmalı, metodiki köməkliyin göstərilməsində və nəzarətin təşkilində təcrübəyə təhkim olunmuş əməkdaşların fəaliyyətini daha da gücləndirməliyik. Kursantlar təhsil aldığı müddətdə mütəmadi olaraq praktiki işin xüsusiyyətləri ilə yaxından tanış olmalı, xüsusilə xidməti sənədlərin tərtib olunmasının öyrənilməsinə tələbkarlıq yüksəldilməlidir. Çünki, nəzəri biliklər və praktiki bacarıqlar əlaqəli tədris edildikdə təhsilalanlarda mənimsəmə və nəticəyönümlülük yüksəlir.

Qeyd etmək istəyirəm ki, muxtar respublikada kadr hazırlığı işinin yeni müstəvidə hazırlanması istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri cənab Vasif Talıbov tərəfindən 27 iyul 2015-ci il tarixdə “Ali və

orta ixtisas təhsili müəssisələrində ixtisasların müvafiq təşkilatlara hamiliyə verilməsi haqqında” və 3 aprel 2019-cu il tarixdə “Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində ixtisasların müvafiq təşkilatlara hamiliyə verilməsinə dair əlavə tədbirlər və innovasiyaların dəstəklənməsi haqqında” imzalanan Sərəncamlar hamı təşkilatlar və təhsil müəssisələri arasında əlaqələrin daim genişlənməsinə və təhsilalanların təhsil dövrü ərzində tez-tez real iş təcrübəsi ilə tanış olmalarına hesablanmışdır.

Son illər Polis Akademiyasının muxtar respublikada ixtisas təcrübəsi keçən kursantlarının fəaliyyəti nazirlik rəhbərliyinin diqqət mərkəzində saxlanılmış, onların praktiki vərdişlərinin artırılmasına tələbkarlıq gücləndirilmişdir. Belə ki, ərazi polis orqanlarında təcrübənin keçirilməsi ilə yanaşı, əlavə vaxtlarda kursantların Daxili İşlər Nazirliyinin mərkəzi aparatının müvafiq xidmətlərində təcrübəyə cəlb edilməsi təşkil olunmaqdadır. Orta İxtisas Polis Məktəbində isə nəzəriyyə ilə praktiki təlimlərin qarşılıqlı tədrisini təmin etmək məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi rəhbərliyinin tapşırığı əsasında tədris ili ərzində müəyyən olunmuş xüsusi cədvəl əsasında, dərscənkənar vaxtlarda nazirliyin təcrübəli əməkdaşları Məktəbin ikinci kurs kursantları ilə görüşlər keçirmiş, ayrı-ayrı cinayət hadisələrinin, inzibati xətalərin profilaktikası, açılması, əməliyyat-axtarış və inzibati fəaliyyət prosesində xidməti sənədlərin tərtib olunması və s. istiqamətlərdə bilik və bacarıqlarını kursantlarla bölüşmüşlər. Bundan başqa konkret şəraitlərdə kursantların peşə bacarıqlarının artırılması üçün müxtəlif əməliyyat kombinasiyaları qurularaq təhsilalanlar xəyali hadisələrin araşdırılmasına cəlb olunmuşdur.

Polis Akademiyasının kursantları ilə keçirilən təcrübənin və Polis Məktəbinin hal-hazırda davam edən ikinci kurs kursantlarının ixtisas təcrübəsinin təhlili göstərir ki, görülən bu işlər xidməti fəaliyyət prosesində öz müsbət nəticələrini mütləq verəcəkdir

Hərbi Məktəb

DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ FƏALİYYƏTİNDƏ YENİ YANAŞMANIN TƏTBİQİ: KADRLARIN HAZIRLANMASINDA KEYFİYYƏTİN ARTIRILMASI

Ramid Söhbət oğlu Hüseynov

siy.e.ü.f.d., dosent

H. Əliyev adına AAHM, Elmi-tədqiqat şöbəsinin dosenti

ramidhuseynov82@gmail.com

Mob tel: +994 70 208 53 33

ORCID: 0000-0002-6473-8165

Azərbaycanın demokratik dövlətçilik tarixinin mühüm hissəsi hüquqi dövlətin, qanunun aliliyinin, demokratik dəyərlərin bərqərar olması, hüquq mühafizə sisteminin yaradılması, bu istiqamətdə siyasətin həyata keçirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, dövlətin və əhalinin qanuni mənafelərinin, sabitliyin və asayişin təmini ilə bağlıdır.

Erməni separatizminin və şovinizminin güclənməsi, Dağlıq Qarabağda və ona qonşu rayonlarımızda baş verən işğalçılıq, terror aktları Azərbaycanın daxili işlər orqanları əməkdaşlarının da torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda mübarizəyə qatılmalarına səbəb olmuşdur.

Müstəqilliyin ilkin mərhələsində ölkədəki siyasi anarxiya, özbaşınalıq mühiti dövlət idarəçiliyi mexanizmlərinin formalaşmasında ciddi maneəyə çevrilməklə ölkədə daxili böhran, vətəndaş itaətsizliyi, habelə qanunçuluğun və hüquq qaydasının təminatı, vətəndaşların azad, təhlükəsiz yaşamaq hüququnun, ictimai asayişin qorunması sahəsində əsaslı problemlər yaratmışdı.

Növbəti illərdə ölkəmizin daxili və xarici siyasət sahəsində əldə edilmiş uğurlar, beynəlxalq aləmə inteqrasiya, Azərbaycanın demokratik, dünyəvi və hüquqi dövlətə çevrilməsi prosesi, sürətli iqtisadi, ictimai və mədəni inkişafı daxili işlər orqanlarının strukturunda, fəaliyyətində islahatların aparılmasını, mühüm dəyişikliklərin edilməsini zərurətə çevirdi.

Qanunvericilik bazasının təkmilləşməsi, inzibati aparatın yenilənməsi istiqamətində çox böyük nailiyyətlər əldə edilməsinə baxmayaraq, totalitar siyasi sistemdən demokratik sistemə keçidin hələ tam başa çatmaması ictimai şüurda bəzi çatışmazlıqların qalmasına səbəb olur. Beləki, bir çox hallarda demokratik-sivil düşüncənin tam bərqərar olmamasının şahidi ola bilirik. Bu amilin bəzi əməkdaşların fəaliyyətinə mənfi təsir etməsi ciddi narahatlıq doğurur.

Bu gün müasir dəyişən dünyamızda, dövlətlərin inteqrasiyası, əməkdaşlığı, təcrübə mübadiləsi onların malik olduqları dəyərlərin, prinsiplərin qarşılıqlı olaraq mənimsənilməsinə böyük imkanlar açır. Elm-texnologiyanın, yüksək intellektin hakim olduğu bir dövrdə qarşısına inkişaf etməyi, sivil-demokratik idarəetmə səviyyəsinə yüksəlməyi hədəf qoyan istənilən dövlətin qabaqcıl təcrübədən düzgün və səmərəli istifadə etməsi mütləqdir. Prosesdən kənar qalma dövlətin gələcək taleyi üçün düzgün hesab edilə bilməz. Deməli, peşəkarlığın önə çəkilməsi, yüksək intellektə, idarəetmə bacarığına, humanist dəyərlərə malik kadrlara yer verilməsi əvvəlki dövrlə müqayisədə daha çox zərurət kəsb etməkdədir.

Təsədüfi deyil ki, hər bir dövlətin demokratik imici onun insan hüquqlarına münasibəti, həmin dövrdə insan hüquqlarının vəziyyəti ilə müəyyən edilir. İnsan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsindəki nailiyyətlər daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşəkarlığından və bacarıq imkanlarından birbaşa asılıdır.

Son zamanlar daxili işlər orqanlarının əməkdaşlarının peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində həyata keçirilmiş işlər öz müsbət nəticəsini verməkdədir. Polisin vəzifə səlahiyyətlərinə tam riayət etməsi, fəaliyyətində qanunun prinsiplərinin və ictimai normaların əsas götürülməsi,

cəmiyyətdə nüfuzunu daim yüksəltməsi daxili işlər orqanlarında prioritet məsələ kimi qəbul edilir. Əsasən də idarəetmə sahəsində olan əməkdaşların DİN-nin Polis Akademiyasının məzunları əsasında komplektləşdirilməsi çox təqdir olunası addım kimi dəyərləndirilir.

100 illik təcrübəsi olan Polis Akademiyasına qəbulun yalnız Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılması, kifayət qədər yüksək bal toplamış, fiziki cəhətdən sağlam abituriyentlərin qəbul edilməsi və təhsil müddətində tətbiq edilən ciddi nəzarət sistemi, maddi-texniki bazanın müasir tələblərə cavab verməsi, tədris prosesinin yüksək keyfiyyətdə təşkili və kursantlarla ixtisaslı professor-müəllim heyətinin çalışması yüksək peşəkar kadrların formalaşmasına imkan verir. Akademiyada beynəlxalq standartlar səviyyəsində islahatların aparılması, müasir elmi-metodik kabinetlərin, laboratoriyaların yaradılması, tədris və məişət korpuslarının, xüsusi təchiz olunmuş auditoriyaların və s. tikilərək istifadəyə verilməsi, zəngin kitabxananın yaradılması bu işdə öz müsbət təsirini göstərməkdədir.

Dövlətimizin gələcək inkişaf dinamikasını, dəyişən dəyərlər sistemini, yeni idarəetmə modelinin tətbiqini, dünyanın qabaqcıl dövlətləri ilə hərtərəfli əməkdaşlığını, sivil cəmiyyətə inteqrasiyasını nəzərə aldıqda qarşıda daha böyük vəzifələrin durduğunun şahidi oluruq. Artan tələbata, cəmiyyətin dəyişən dünyagörüşünə uyğun polis kadrların hazırlanması təkcə professionallıq istiqamətində deyil, həm də yüksək mədəniyyətli, əxlaqi davranış normalarına, humanist dəyərlərə, mənəvi-psixoloji keyfiyyətlərə malik şəxsiyyət kimi formalaşdırılması günün vacib tələbidir.

Hüquqi dövlət prinsiplərinin, informasiya cəmiyyətinin tədricən inkişaf etdiyi bir dövəmdə polisin fəaliyyətinin günün tələbləri səviyyəsində qurulması, polis-cəmiyyət münasibətlərində qarşılıqlı etibarın və inamın qorunub saxlanılması və gücləndirilməsi polis əməkdaşı qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biridir. Dövlətinə, vətəninə sədaqətlə, vicdanla qulluq etmək, qanunun aliliyini, mənsub olduğu orqanın nüfuzunu və peşəsinin şərəfini qoruyub saxlamaq onun üçün mühüm əhəmiyyət daşımalıdır.

Ölkənin davamlı inkişafına, dəyişən yeni dəyərlər sistemində adekvat olaraq xidmətin müxtəlif mərhələlərində daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşəkarlığının artırılması, bilik və bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi mütəmadi olaraq həyata keçirilməsi vacibdir. Çünki, ictimai münasibətlər sistemi dəyişdikcə, cəmiyyət müasirləşdikcə polis orqanlarının da fəaliyyətinin və iş üslubunun təkmilləşdirilməsi zərurəti meydana çıxır. Lakin bu işlərin təkcə ölkədaxili təlim kursları ilə deyil, həmçinin beynəlxalq təcrübənin mənimsənilməsinə xidmət edən qabaqcıl ölkələrin analoji mərkəzlərində iştiraklarının təşkil edilməsi yolu ilə də təmin edilməsi məqsədemüvafiqdir.

Daxili işlər orqanlarının hər bir əməkdaşı öz fəaliyyətini qanunun tələb etdiyi çərçivədə qurması, hər zaman qanuna istinad etməsi, dövlətin təhlükəsizliyi, onun hər bir vətəndaşının hüquq və azadlıqlarının qorunmasına vicdanla, şərəflə xidmət etməsi ümumilikdə polisə olan etimadın yüksəlməsinə təsir edir.

Polis əməkdaşlarının fəaliyyətində keyfiyyətin artırılması aşağıdakı amillərin nəzərə alınmasını zəruri edir:

Polis işçilərinin seçilməsi və rotasiyası - polis işçilərinin vəzifələr üzrə seçilməsi və təyinatları bacarıqlar və uyğunluq (təcrübə, şəxsiyyət və s.) əsasında aparılması. Polis işçilərinin təyinatı üçün öncədən müəyyən edilmiş kriteriyaların olması, o cümlədən, tələb olunan minimum təhsil standartlarının tətbiq edilməsi.

Polisin dürüstlüyü - polis korrupsiyasını cilovlamaq üçün təsirli tədbirlər görülməsi istiqamətində polis xidmətlərinə kömək etmək, polisin cinayətgərliyə qarşı mübarizəsində imkanlarını artırmaq, ictimai təhlükəsizliyin yaxşılaşdırılmasında və polis sistemində qanunun aliliyi və polisə ictimaiyyətin inamının artırılmasına kömək etmək məqsədi daşıyır.

Polisin uyğun davranışları – polisin rüşvət alması, qanundan sui-istifadəsi kimi xoşagəlməz hallara yol verməsinin polis xidmətlərinə olan inamı zədələyən və onların ümumi adına zərbə vuran halların ayırd edilməsi və münasibət bildirilməsi.

Polisin qanundan yan keçməməsi - polis ictimai tənqidlə üzləşəcəyini bilərək verilmiş tapşırıqların yalnız özünün yerinə yetirməsi, geniş miqyaslı işləri kənar təhlükəsizlik şirkətlərinə tapşırımadan, qanun çərçivəsində hərəkət etməsi.

Aldatmadan çəkinmək - polis işçilərinin tez-tez yalan danışması, ictimaiyyətin polisə olan inamını sarsıdır.

İnkar - bir çox polis xidmətləri tənqidi və müstəqil təhqiqatın və vətəndaş sorğularının nəticələrini qəbul etməməsi və sonucda öz maraqlarını cəmiyyətin marağından üstün tutması mənfi nəticələrə səbəb olur.

Zorakılığa yol verilməməsi - ortada olan məsələni həll etmək üçün, polis, tələb olunan minimum gücdən artıq istifadə etməsi, ona olan inamı zəiflədir. İctimaiyyətin polisdən deyil, qanundan qorxması və onun keşikçisi olaraq polisə daha çox hörmət etməsi onlar arasındakı sağlam münasibətlərin inkişafına təkan vermiş olur.

İşdən sonrakı davranış - polis işçilərinin hətta işdən sonrakı davranışları ictimaiyyət tərəfindən müşahidə edilir və onların davranış məsuliyyətləri polis formasını çıxartdıqdan sonra da atıla bilməz.

DTX akademiyası

Azər İsmayilov
DTX-nin Heydər Əliyev adına Akademiyası
hüquq elmləri namizədi, dosent

(e-mail: azer749000@bk.ru)

«Ümummilli lider Heydər Əliyevin hüquqi dövlət quruculuğu fəaliyyətində daxili işlər orqanlarının yeri»

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra xalqımız çox ağır problemlərlə üz-üzə qaldı. İdarəçilikdə səriştəsizlik ölkəni fəlakətə sürükləyir, ictimai-siyasi münasibətlərdə gərginlik hökm sürürdü. Belə bir ağır şəraitdə xalq böyük siyasi xadim, ümummilli lider Heydər Əliyevi təkidlə hakimiyyətə çağırırdı.

Bütün varlığı ilə xalqına bağlı olan Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə gəlməsi böyük bir tarixi hadisə idi. Bu qayıdış müstəqil Azərbaycan Respublikasının XX əsrin əvvəllərindəki Xalq Cümhuriyyətinin aqibətindən, xalqımızı isə məhv olmaq təhlükəsindən qurtardı. Torpaqlarımızın bir hissəsinin itirildiyi, iqtisadiyyatın tənəzzülə uğradığı, müstəqilliyin əldən getməsinin, ölkə ərazisinin parçalanması prosesinin az qala reallaşdığı bir zamanda xalq öz taleyini Heydər Əliyevə etibar etdi. Məhz Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyun ayında hakimiyyətə tarixi qayıdışından sonra siyasi böhran aradan qaldırıldı, vətəndaş müharibəsinin, qardaş qırğınının qarşısı alındı.

Cəmiyyətdə gedən prosesləri dərinlən bilən, əməliyyat və kriminal şəraiti zərgər dəqiqliyi ilə qiymətləndirən ümummilli lider Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdışından sonra imzaladığı “Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında” 1994-cü il 9 avqust tarixli fərmanı ölkədə cinayətkarlıqla mübarizə, daxili sabitliyin təmin edilməsi, ictimai qayda-qanunun, vətəndaşların hüquq və qanuni mənafelərinin qorunması işində müstəsna rol oynamışdır.

Ulu öndər Heydər Əliyev bildirdi ki, gələcəkdə cəmiyyətin demokratik dəyərlər əsasında idarə olunması üçün hüquqi dövlət quruculuğunun tələblərinə cavab verən dövlətimizin yeni Əsas Qanunu qəbul edilməlidir. Beləliklə, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi ilə ilk Milli Konstitusiyamız qəbul olundu.

“Heydər Əliyev Konstitusiyası” kimi tarixə düşən Əsas Qanunumuz Milli və bəşəri dəyərlərə əsaslanmışdır. Ölkəmizdə hüquqi islahatlar, məhz, Konstitusiyanın verdiyi geniş imkanlar nəticəsində mümkün oldu.

Xüsusi vurğulanmalıdır ki, yeni Konstitusiyada ilk dəfə hüquq və azadlıqların məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilmişdir. Belə ki, Konstitusiyanın 60-cı maddəsində göstərilmişdir ki, “hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, vəzifəli şəxslərin qərar və hərəkətlərindən (yaxud hərəkətsizliyindən) məhkəməyə şikayət edə bilər”. Konstitusiyanın bu maddəsinin hüquqi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması sahəsində misilsiz rolu və əhəmiyyəti vardır.

Avropa Şurası qarşısında götürülmüş öhdəliklər sırasına daxil olan Ombudsman təsisatının yaradılması prosesi də ölkədə aparılan hüquqi islahatlar nəticəsində çox tez zamanda həyata keçirilmişdir. İnsan hüquq müdafiəsi sahəsində aparılan islahatların məntiqi nəticəsi kimi 28 dekabr 2001-ci il tarixdə “Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiya Qanunu qəbul edilmişdir.

Cəmiyyətin inkişafı, yeni iqtisadi münasibətlərə keçid prokurorluğun funksiyalarına və statusuna da yenidən baxılmasını zəruri etmişdir. Bununla bağlı 1999-cu ildə yeni “Prokurorluq haqqında” Qanun qəbul edilmişdir. Prokurorluğun funksiyaları xeyli məhdudlaşdırılaraq

vətəndaşların bu orqanların əməkdaşlarının hərəkətlərindən və qərarlarından məhkəməyə şikayət vermək hüquqları müəyyən edilmişdir.

Həmin qanunla prokurorluğun məhkəmələr üzərində nəzarəti və bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin inkişafına mane olan ümumi nəzarət funksiyaları ləğv olunmuş, onun sahibkarlıq fəaliyyətinə müdaxilə etməsi məhdudlaşdırılmışdır.

Məhkəmə-hüquq islahatlarını gücləndirmək məqsədilə 1997-ci ildə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Konstitusiyaya məhkəməsi haqqında”, 1999-cu ildə “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunları qəbul edilmişdir.

Ədalət məhkəməsinə həyata keçirən müstəqil və qərəzsiz hakimlər korpusunun formalaşdırılması üçün ulu öndər Heydər Əliyevin 1 dekabr 1998-ci il tarixli “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi və məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsinə dair tədbirlər barədə” fərmanına əsasən Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Məhkəmə-hüquq Şurası yaradılmış və onun əsasnaməsi təsdiq edilmişdir. Bu səlahiyyətli orqanın yaradılması ölkədə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatlarını sürətləndirilmiş və onların səmərəliliyini gözəçarpan dərəcədə artırmışdır.

Bunun məntiqi nəticəsi kimi, Azərbaycan tarixində ilk dəfə 2000-ci ildə hakimliyə namizədlər test imtahanlarından və müsabiqədən keçməklə hakim vəzifələrinə təyin edilmişlər.

Ölkəmizdə məhkəmələr ədalət mühakiməsi ilə yanaşı, həm də məhkəmə nəzarəti funksiyasını həyata keçirməyə başlamışlar. Belə ki, konstitusion hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması ilə bağlı olan istintaq hərəkətləri, prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqi və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi məhkəmə qərarları əsasında mümkün olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsinə yönəldilmiş “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” AR Qanununun qəbul edilməsi və Konstitusiyaya Məhkəməsinin təşkil olunması hüquqi dövlət qurmaq amalı ilə yaşayan Azərbaycan Respublikasının tarixində mühüm bir hadisə idi.

Konstitusion nəzarətin universallığı normativ-hüquqi aktların, demək olar ki, hamısının məhkəmə aidiyyətinə şamil edilməsindən ibarətdir. Bundan əlavə, məhkəməyə Konstitusiyanın və qanunların şərh edilməsi, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrin həll edilməsi, Konstitusiyanın müdafiəsinə imkan yaradan digər səlahiyyətlər verilmişdir.

Bununla yanaşı, ümumilikdə cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində də qanunverici baza tam şəkildə yenilənmişdir. 1999-cu ildə qəbul edilmiş “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” AR Qanunu, 2000-ci ildə qəbul edilmiş cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyini misal kimi göstərmək olar. Bu qanunların qəbulu hüquq-mühafizə və xüsusi xidmət orqanlarının terrorçuluq, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, korrupsiya, narkotik vasitələrin və odlu silahların qanunsuz dövriyyəsi və bu kimi yüksək təhlükəli cinayətlərlə mübarizənin gücləndirilməsinə və bunun yeni bir mərhələyə keçməsinə xidmət etmişdir.

Şərqdə ilk dəfə ölüm cəzasının ləğv edilməsi Azərbaycanda baş tutmuşdu. Bu gün də bir sıra inkişaf etmiş ölkələrdə hələ də qüvvədə olan bu cəza növünün ölkəmizdə ləğv edilməsi çox cəsarətli addım idi və onu ümummillə liderimiz reallaşdırdı. Bununla da əsas Qanunumuzda yer alan yaşamaq hüququ tam şəkildə təmin edilmişdir.

Hüquqi dövlət quruculuğu işlərində daxili işlər orqanlarının yeri və rolu əvəzsiz idi. Məhz onların gərgin fəaliyyəti nəticəsində respublikamızda yaranan ictimai-siyasi sabitlik şəraitində yuxarıda qeyd etdiyimiz böyük islahatları dövlətimiz reallaşdıra bilmişdir.

Hüquqi dövlət quruculuğu illəri dövlətimizin çox ağır dövrünə təsadüf etmişdir. 90-cı illərdə cinayətkarlıq halları baş alıb gedirdi, cəzasızlıq artmışdır. Digər tərəfdən, erməni silahlı qüvvələri yeni-yeni əraziləri işğal etməkdə idi. O, illərdə polis orqanlarının üzərinə çox böyük məsuliyyətli vəzifələr düşmüşdür.

Milli ordunun yaradılmadığı o illərdə torpaqlarımızın müdafiəsi də ictimai asayiş qoruyan polis işçilərinin üzərinə düşmüşdür. O dövr polis orqanları üçün çox ağır bir mərhələ idi. Erməni silahlı qüvvələri ilə amansız döyüşlərdə yüzlərlə polis əməkdaşı həlak oldu və yaralandı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev şanlı xidmət yolu keçmiş Azərbaycan polisini yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarından biri də Azərbaycan Ordusu ilə yanaşı, Daxili İşlər Nazirliyidir, bu nazirliyin sistemində olan idarələr və qoşun hissələridir, polis orqanlarıdır. Məlumdur ki, hər bir müstəqil dövlət bir neçə böyük sütun üzərində fəaliyyət göstərə bilər. Hər bir dövlət üçün, o cümlədən müstəqil Azərbaycan dövləti üçün bu sütunlardan biri də Daxili İşlər Nazirliyi, polis orqanlarıdır”.

Ümummilli lider Heydər Əliyev polisin fəaliyyətini həmişə yüksək qiymətləndirir, onlara qayğı və diqqət göstərirdi. Gənc kadrların hazırlanmasını mühüm vəzifə hesab edən rəhbərimiz ali polis məktəbinin yaradılmasına önəm verirdi. Polis Akademiyasının açılması polis sıralarında çalışmaq istəyən gənclərin arzusularına çatmasına imkan yaratdı.

Müstəqillik illərində həm ulu öndər Heydər Əliyev, həm də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev polisin fəaliyyətinin daha yüksək səviyyəyə keçməsi üçün bütün fərman və sərəncamları imzalamış və müvafiq tədbirlər görmüşdür.

Xüsusi təyinatlı akademiya arasında Polis Akademiyasının özünəməxsus yeri var. Bu gün Polis Akademiyasında müasir tələblərə cavab verən, yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanır. Tədris prosesində kursantlara nəzəri biliklərlə yanaşı, onların praktiki vərdislərə yiyələnməsinə də böyük önəm verilir. Akademiyada yaradılan və respublikada bənzəri olmayan, müasir Kriminalistika Təlim Mərkəzi buna əyani misaldır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev polisin orqanlarının fəaliyyətinə yüksək qiymət verərək, qeyd etmişdir ki, “Azərbaycan polisi çox mühüm funksiyaları icra edir. Hər bir müstəqil dövlət üçün onun daxili işlər orqanları xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin, asayişin qorunmasında polisin rolu çox yüksəkdir”.

100 yaşınız mübarək !!!

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev H.Ə. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında” 9 avqust 1994-cü il tarixli Fərmanı, Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında sənədlər toplusu, Bakı, 2005, 356 səh.
2. Алиев Шахин. Научно-практические комментарии к Конституции Азербайджанской Республики. Баку, 2000, 723 стр.
3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Bakı, “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2007, 83 səh.
4. Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları Topusu. Azərbaycan nəşriyyatı, Bakı, 1998.
5. Əliyev H.Ə. “Müstəqillik yolu”, seçilmiş fikirlər. Bakı, “Azərbaycan Universitetinin nəşriyyatı”, 1997, 136 səh.

Peşəkar hərbi qulluqçuların hazırlanmasında

“Hərbi hüquq” fənninin tədrisinin əhəmiyyəti

Peşəkar hərbi kadrların hazırlanması və təkmilləşdirilməsi keyfiyyətli hazırlıq proqramı tərtib etmək və onu düzgün həyata keçirməklə mümkündür. Dövlətin hərbi qurumlarının fəaliyyətinin daha yaxşı və sistemli təşkil olunması, onların dövlətə, cəmiyyətə daha faydalı ola bilmələri üçün qurum rəhbərləri hərbi qulluqçuların hazırlanması və inkişafına böyük önəm verirlər. Bu cür hazırlıq proqramlarına hərbi qulluqçuların müvafiq sahə üzrə bilik və bacarıqlarının artırılması, onların çalışdıqları sahədə daha böyük təcrübəyə yiyələnmələrini, eyni zamanda onların öz işlərinə qarşı daha intizamlı və məsuliyyətli olmaları, daha hörmətlə yanaşmalarını təmin etmək daxildir.

Ordunun gündəlik həyat və fəaliyyətini tənzimləyən hərbi hüququn normaları Silahlı Qüvvələrimizin döyüşə hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə və şəxsi heyətin hazırlığına birbaşa təsir göstərir. Buna görə də hərbi hüququn inkişafında dinamiklik və çeviklik kimi cəhətlərin olması, son nəticədə Silahlı Qüvvələrin təqdirəlayiq şəkildə fəaliyyət göstərməsi üçün münbit şərait yaradır. Hərbi hüququn inkişafı haqqında söz açmazdan əvvəl hüququn ümumi təbiətinə nəzər salmaq yerinə düşərdi. Hüquq sosial kompromisin əldə olunması və sosial nəzarətin həyata keçirilməsi üçün çoxnövlü funksiyalar yerinə yetirir. Xəbərdarlıq və tərbiyə, dəyərlərin qorunması və normativ göstərişlərin pozulmasına görə cəzalandırma yolu ilə hüquq mümkün (çox zaman obyektiv) konfliktlər kompleksinin pozuculuq fəaliyyətini minimuma endirə bilir. Hüququn humanist təbiəti özünü onda göstərir ki, o, qarşıdurmaları və onları meydana çıxaran səbəbləri xoşagəlməz səbəb-nəticəyə çevirmir, əksinə onları aradan qaldırır. Beləliklə də, dövlət və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının gələcək inkişafı yalnız hüquq çərçivəsində mümkündür.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, hüququn əsas məqsədi cəmiyyətdə mövcud olan hüquq münasibətlərini tənzimləməklə ictimai qaydanı (hüquq qaydasını) qorumaqdan ibarətdir. Bu qayda hərbi hüquqa da şamil olunur. Hərbi hüquq Azərbaycan Ordusunda və qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılmış başqa silahlı birləşmələrdə mövcud olan ictimai münasibətləri nizamlayır. Hərbi hüquqa aid olan normalar müxtəlif qanunvericilik aktlarında (məsələn, “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında”, “Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında” qanunlarda, “Hərbi xidmətkeçmə haqqında Əsasnamə”də, ümumqoşun nizamnamələrində və s.) vardır. Bu normaların həcmi kifayət qədər böyükdür, belə ki, hərbi hüquq normaları təkcə hərbi qanunvericilik aktlarında deyil, həm də digər normativ-hüquqi aktlarda nəzərdə tutulur. Misal üçün, hərbi qulluqçuların mənzillə təminatı

məsələləri yalnız “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” qanunla deyil, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Mənzil Məcəlləsi ilə tənzimlənir. Hərbi hüquq eyni zamanda cinayət, cinayət-prosessual, inzibati, inzibati-prosessual, maliyyə, vergi və digər hüquq sahələri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Hərbi hüququn adıçəkilən hüquq sahələri ilə sıx əlaqədə olması hərbi ictimai münasibətlərin özünəməxsus təbiəti ilə bağlıdır. Hər bir halda hərbi hüquqa aid normalar istənilən qanunvericilik aktında təsbit edildikdə, ordu quruculuğunun başlıca prinsiplərinə (vahid komandanlıq, hərbi intizam, təhlükəsizlik sektoru üzərində demokratik nəzarət və s.) əsaslanır.

Hərbi məsələlərlə məşğul olmayan hüquqşünaslar üçün hərbi hüquq sahəsi hələ də “özlüyündə bir şey” kimi qalmaqdadır. Hərçənd hərbi hüququn ümumi predmeti qismində dövlətin hərbi fəaliyyəti sferasında meydana gələn ictimai münasibətlər çıxış edir. Bu ümumi predmetin daxilində dövlətin hərbi fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində meydana gələn nisbətən eynicinsli münasibətləri fərqləndirmək mümkündür. Məsələn, bu tip ictimai münasibətlərə silah və hərbi texnika təchizəti, xarici dövlətlərlə hərbi-texniki əməkdaşlıq, dövlətin hərbi fəaliyyəti üzərində ictimai nəzarət və s. aid etmək olar. Dövlətin hərbi təsisatının yarandığı vaxtda və yerdə onu hərtərəfli təmin edən hərbi hüquqa tələbat yaranmışdır. İnkişaf etmiş hərbi hüququ olmayan sivil dövlətdə inkişaf etmiş hərbi təsisat mövcud ola bilməz.

Bu gün artıq əminliklə demək olar ki, hərbi hüququn inkişafında bir sıra nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Belə ki, bir sıra qabaqcıl ölkələrdə hərbi hüquq milli hüququn tərkib hissəsi kimi tanınmış və onun inkişafı müşahidə edilməkdədir. Beynəlxalq hüquq çərçivəsində beynəlxalq humanitar hüququn əhəmiyyətinə xüsusi diqqət yetirilməsi, eləcə də beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin təmin olunması çərçivəsində keçirilən sülhməramlı əməliyyatlar və bu cür əməliyyatlarda iştirakı hüquqi cəhətdən əsaslandırılan müvafiq normativ aktların qəbulu hərbi hüququn təkmilləşməkdə olduğunu göstərir. Müharibələr və silahlı münaqişələr zamanı tətbiq edilən beynəlxalq hüquq normaları formalaşmış, sistemləşdirilib və silahlı mübarizənin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində insanlığın əldə etdiyi qlobal təcrübənin məcmusu kimi kodifikasiya olunub. Beynəlxalq hava hüququ, beynəlxalq kosmik hüquq və beynəlxalq dəniz hüququ yeni müstəqil sahələr kimi formalaşmış və özlüyündə insanlığın son nailiyyətlərini əks etdirir. Dövlətlərin hərbi əməkdaşlığının çoxnövlü hüquqi formaları yaradılıb, hərbi koalisiyalar və ittifaqların hüququ hazırlanıb. Hüquq ədəbiyyatlarında müqayisəli hüquqşünaslığın hərbi aspektləri tanınır və inkişaf edir. Hərbi ekologiya, hərbi təbabət və səhiyyə, hərbi təhsil, hərbi sosial təminat (sosial sığorta, maddi, maliyyə, pensiya və digər təminat növləri) sahəsində hüquqi tədqiqatlar çoxalır və təkmilləşir.

Azərbaycanda hərbi hüququn əsas inkişaf istiqamətləri dövlətin hərbi fəaliyyətinin müxtəlif sahələrini tənzimləyən qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi və yenilənməsi, həmçinin ölkənin milli təhlükəsizliyi çərçivəsində hərbi təhlükəsizlik məsələlərinə böyük önəm verilməsi, konseptual sənəd, strategiya, doktrina və müvafiq dövlət proqramları üzərində zəruri işlərin aparılması və sair bu

kimi məsələlərdə əksini tapır. Azərbaycanda həyata keçirilən hərbi və məhkəmə-hüquqi islahatları təhlil etdikdə bu gün üçün zəruri olan qanunauyğunluqları müəyyən etmək mümkün olur. Hər şeydən əvvəl müasir dövrdə səmərəli islahatlar həyata keçirmək üçün iqtisadi və siyasi cəhətdən əsaslandırılmış, dəqiq müəyyənləşdirilmiş məqsəd olmalıdır. Digər şərtlər içərisində bu istiqamətdə fəaliyyətin ardıcılığı və mütəmadiyi, hazırlıq dövrünün zəruriliyi, yeniliklərin həyata keçirilməsi, eyni zamanda köhnəlmiş “ballastdan” yaxa qurtarmaq məqsədilə kadrların təhsilində islahatlara xüsusi yer ayrılması kimi şərtləri qeyd etmək olar. Eyni zamanda keçmişə münasibətdə dözümlülük göstərmək, mövcud yerli və xarici təcrübəni milli, tarixi, siyasi və hərbi ənənələri nəzərə almaqla “kor-koranə şəkildə təkrarlamaq” yox, səmərəli qaydada istifadə etmək lazımdır. Bununla yanaşı müasir hərbi islahatların mühüm hüquqi aspekti kimi hərbi xidmətin humanistləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsini vurğulamaq lazımdır. Və bu aspekt yalnız sözdə deyil, insan faktoruna yönəlməklə əməli ifadəsini tapmalıdır. Yadda saxlamaq lazımdır ki, “insan məhv olursa, əldə edilən inkişaf səmərəsizdir”. Hərbi qulluqçunun statusuna insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı universal normaların əlavə edilməsi yolu ilə hərbi mükəlləfiyyət və hərbi xidmət haqqında qanunvericiliyin humanistləşdirilməsi günün tələblərindəndir.

Lakin bütün sadalanan nailiyyətlərə baxmayaraq, hərbi hüquq sahəsində hələ də kifayət qədər tədqiq olunmamış problemlə məsələlər, aydınlaşdırılmaya ehtiyac duyan nəzəri məqamlar və dəqiqləşdirilməsi olan münasibətlər vardır. Bu cür münasibətlərdən biri də hərbi xidmət keçmə ilə bağlıdır. Belə ki, son zamanlar gərgin mübahisələrə səbəb olan çağırış üzrə hərbi xidmət yoxsa bağlaşma əsasında hərbi xidmət dilemmasının ətraflı tədqiq olunmasına ehtiyac vardır. Konstitusiya hərbi xidməti Vətəni müdafiə vəzifəsinin həyata keçirilməsi forması kimi müəyyən etsə də, hərbi xidmətin məhz hansı formada həyata keçirilməsini dəqiqləşdirmir. “Vətəni müdafiə” və “Vətəni müdafiə vəzifəsi” anlayışlarının daha dərinə tədqiqinə və dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Vətəni müdafiə vəzifəsi nəzəri-hüquqi kateqoriya kimi cəmiyyətin bütün üzvlərinin maraqları daxilində dövlət tərəfindən müəyyən edilən və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş zərurətdir. Bu vəzifə hər bir vətəndaş üçün qanunla nəzərdə tutulmuş davranış qaydası və onun lazımı qaydada yerinə yetirilməməsinə görə məsuliyyət müəyyən edir. Müasir dövrdə artan xarici və daxili tendensiyaların fonunda Vətəni müdafiə konstitusion vəzifəsinin reallaşdırılma formalarının elmi tədqiqatə cəlb edilməsi aktualdır.

Hərbi hüquq sahəsində tədqiqatı maraq doğuran digər bir məsələ Hərbi Məcəllə ilə bağlıdır. Hüquq elmi ictimaiyyəti tərəfindən hərbi münasibətlərin tənzimlənməsi üçün kodifikasiya olunmuş aktın hazırlanması və qəbul olunması barədə dəfələrlə təkliflər irəli sürülmüşdür. Dövlətin hərbi təsisatına aid normalar Hərbi Məcəllə yaxud Hərbi xidmət Məcəlləsi adı altında toplana bilər. Bu aktın dövlətin hərbi təsisatının tərkib elementləri, onun məqsədləri, yerinə yetirdiyi funksiyalar, hərbi xidmətin təşkili və həyata keçirilməsi, hərbi xidmətə daxil olmaq üçün bağlaşma müqavilələrinin

növləri, məzmunu, bağlanması və pozulması qaydası, hərbi qulluqçuların statusu və s. məsələlər detallı şəkildə tənzimlənməlidir. Bu tipli kodifikasiya aktına ABŞ-da silahlı qüvvələrə həsr olunmuş qanunlar toplusunununu misal göstərmək olar (bu toplu özündə 9000 maddəni birləşdirir).

Bəzi müəlliflər dövlətin hərbi təsisatının dövlət mexanizminin tərkib hissəsi kimi qeyd olunmasını qəbul edilməz hesab edirlər. Onların fikrincə, hərbi təsisat hüquq institutu deyil, abstrakt kateqoriyadır, məhz bu səbəbdən də dövlət mexanizminin tərkibinə daxil edilə bilməz. Bu cür yanaşma özünü doğrultmur, çünki bu mövqedən yanaşsaq, hərbi təsisat kateqoriyasına birbaşa müdafiə və təhlükəsizlik vəzifələrini yerinə yetirən qurumlarla yanaşı, qeyd olunan qurumların fəaliyyətinin təminatını həyata keçirən digər dövlət orqanlarını və təşkilatlarını da daxil etmək lazım gəlir. Nəticədə isə dövlətin hərbi təsisatının əhatə dairəsi həddən artıq genişləndirilir ki, bu hal təcrübədə özünü doğrultmur. Fikrimizcə, dövlətin hərbi təsisatı özündə ordunu, digər silahlı birləşmələri və orqanları birləşdirir və dövlət mexanizminin mühüm hissəsidir. Ordu dövlətin hərbi təsisatının “mərkəzi nüvəsidir”, eyni zamanda buraya müdafiə və hərbi təhlükəsizlik sahəsində qarşıya qoyulmuş vəzifələri hərbi metodlarla və silahlı mübarizə vasitələri ilə həll edən digər qurumlar daxildir.

Tədqiqata cəlb edilməli olan digər bir məsələ hərbi təhsil müəssisələrini bitirdikdən sonra hərbi xidmət keçmək istəməyən kursantların maddi məsuliyyət məsələsidir. Hərbi xidmət nəzərdə tutulan təşkilat və orqanların fəaliyyətinə ictimai nəzarət sisteminin nəzəri-hüquqi aspektlərinin müəyyənləşdirilməsi bu günün ən aktual hüquqi problemlərdəndir.

Müasir dövrdə hərbi hüququn timsalında hüquq sahəsi və qanunvericilik sahəsi anlayışlarını, eləcə də onların qarşılıqlı əlaqəsini və təsirini tədqiq etmək hüquq elmini xeyli zənginləşdirə bilər. Dövlətlərin neytrallığı, ərazilərin və beynəlxalq sahələrin delimitasiyası ilə bağlı işlək hüquqi normaların formalaşdırılması istiqamətində işlərin davam etdirilməsi vacibdir. Hərbi potensialın istifadəsi və artırılmasının bütün əsas istiqamətlərini ətraflı şəkildə reqlamentləşdirən müdafiə və hərbi quruculuq sahəsində qanunvericilik sisteminin yaradılması və təkmilləşdirilməsi, eyni zamanda dövlətlərin qarşıdurmalarının silahsız formalarının (kəşfiyyat, əks kəşfiyyat, sosial şəbəkələrin psixoloji işlənilməsi) hüquqi təminatı sistemi yaradılması aktual tədqiqat mövzularıdır. Yuxarıda qeyd olunan, eləcə də bir sıra digər məsələlər hərbi hüquq elmi çərçivəsində ətraflı tədqiq olunmalıdır.

Hazırda peşəkar hərbi qulluqçu hazırlayan ali hərbi təhsil müəssisələrində hərbi hüquqa aid olan ayrı-ayrı mövzular systemsiz şəkildə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə və müvafiq ardıcılığa riayət edilmədən, obyektiv və subyektiv amillərin təsiri altında qeyri-peşəkar səviyyədə öyrədilir. Problem ondadır ki, hazırda “Hərbi hüquq” fənni dövlət təhsil standartlarında nəzərdə tutulmayıb və nəticə etibarilə hərbi hüquq fənni üzrə vahid proqram yoxdur. Peşəkar hərbi hazırlayan hərbi təhsil müəssisələrində müxtəlif hüquq kursları tədris olunur ki, bu kurslar müasir şərtlərdə hərbi

qulluqçunun hüquqi hazırlığı tələblərinə cavab vermir. Hərbi qulluqçular arasında hərbi mükəlləfiyyət və hərbi xidmətin hüquqi əsasları, hərbi xidməti münasibətlərin tənzimlənməsi, hüquq pozuntularına görə hüquqi məsuliyyət və onun nəticələri, eləcə də hərbi əməliyyatların aparılması zamanı humanitar hüququn əsasları haqqında məlumatsızlığın səbəbləri də məhz peşəkar hazırlıq zamanı kifayət qədər hüquqi biliklərin əldə edilməməsidir. Gəcələk zabidlərə hələ kursant olduqları vaxtda hərbi hüququn əsasları öyrədilməlidir. Hətta bu fənn bütün hərbi ixtisaslar üçün əsas ixtisas fənlərindən biri hesab olunaraq buraxılış imtahanlarına daxil edilməlidir. Hərbi hüquq sahəsində problemlərin məhz hərbi təhsil müəssisələrinin müdavimləri tərəfindən elmi tədqiqata cəlb olunaraq öyrənilməsi daha məqsədəuyğun olar.

“Hərbi hüquq” fənnin formalaşdırılması tələbatı hüquq ədəbiyyatları içərisində hərbi-hüquqi problematikaya həsr olunmuş və hərbi qulluqçuların hazırlanması üçün zəruri hesab edilən, eləcə də ali peşəkar hərbi təhsil müəssisələrində təhsil alan zabit və kursantların həmçinin ehtiyat zabidlərin hazırlanması proqramları ilə kadr hazırlayan təhsil müəssisələrində mövcud boşluğu doldurmaq məqsədi daşıyır. Hərbi hüquq fənnin qurulmasının əsasında iki meyar dayanır: 1) hərbi hüququn predmetini təşkil edən münasibətlərin daxili əlaqəsi; 2) bu münasibətləri tənzimləyən hüquqi normalarının ardıcılığı. Hesab edirik ki, göstərilən problemlərin aradan qaldırılması üçün ilk növbədə “Hərbi hüquq” fənni üzrə dərslik və müvafiq tədris proqramı işlənib hazırlanmalı, habelə həmin fənnin hərbi məktəblərin tədris proqramlarına daxil edilməsi ilə bağlı digər əlaqəli məsələlər müəyyən edilərək həll edilməlidir.

**Türk Emniyet Teşkilatında İlk Derece Amir Eğitimi:
Polis Amirleri Eğitimi Merkezi (PAEM) Örneği**

Prof. Dr. Orçun İMGA*

Türk polis eğitim sistemi, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi tecrübelerini içeren köklü bir devlet ve yönetim geleneğine dayanmaktadır. Bu sahada modern dönemde verilen mesleki eğitimin, 1879 yılında kurulan Zaptiye Nezareti çatısı altında, sivilleşmiş ilk polis örgütünün oluşumuyla birlikte ortaya çıktığı belirtilebilir. 29 Mart 1891 tarihli iradeye dayanılarak Zaptiye Nezareti bünyesinde İstanbul’da açılan “polis dersanesi”, Türkiye’de modern dönemde profesyonel polislik eğitimi veren ilk polis okulu olarak kabul edilebilir.

Polis okullarının daha fazla kurumsal hâle gelmeleri ise 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Rumeli’deki çeteler tarafından bozulan asayişin temin edilmesi maksadıyla bölgedeki jandarma ve polis reformu kapsamında faaliyete geçen ilk polis okulu, 1907’de Selanik’te açılmıştır. Polis eğitimi alanındaki bu süratli gelişim, II. Meşrutiyet devrinde de sürdürülmüş ve Dersaadet Polis Mektebi (İstanbul Polis Okulu) bu dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemde buna diğer büyük şehirlerde açılan polis okulları da eklenmiştir.

Polis eğitimi alanında sistematik bir eğitim vererek polis memuru yetiştiren okulların yanında, polis yöneticiliği eğitiminin düzenli bir hâle gelmesi için Cumhuriyet’in ilanı sonrasında 1937 yılını beklemek gerekecekti.

Belirtildiği üzere, profesyonel bir polis yöneticiliği eğitimi 1937 yılında Ankara Polis Enstitüsü’nün kuruluşuyla başlamıştır. Enstitü’nün orta kısmında verilen 9-12 ay süreli bir mesleki eğitim ve bunu takiben 3-6 aylık bir teknik kursun başarıyla tamamlanması neticesinde, komiser yardımcılığı unvanı kazanma imkânı söz konusu olabilmekteydi.

Enstitü’nün yüksek kısmıysa emniyet amiri yetiştirmeye mahsustu ve burada da 18 aylık bir eğitim verilmekteydi. Bunu da, 6-12 aylık yüksek ihtisas kursu izliyordu. Bu eğitimi ve kursu başarıyla tamamlayanlar, ikinci sınıf emniyet amirliğine terfi hakkı kazanmaktaydılar.

İlk kademe polis yöneticiliği için, 1941 yılından sonra iki, 1962’den sonra üç, 1980’den sonra da dört senelik eğitime geçmiştir. 1984 yılından itibaren Polis Akademisi adını alan Enstitü, bu tarihten sonra, ayrı bir kanuna sahip, mesleki eğitim veren bir yükseköğretim kurumuna dönüştürülmüştür. 2001 yılından sonra üniversite statüsü kazanan Polis Akademisi, 2015 yılında gerçekleştirilen hukuki düzenleme ile birlikte, çağın gereklerine uygun ve gelişmiş demokratik ülkelerdeki eğitim sistemleriyle çok daha uyumlu bir eğitim anlayışına kavuşmuştur. Akademi bu değişime uygun bir şekilde, kısa süreli fakat çok daha yoğun bir eğitim modeline odaklanarak, akademik ve teknik bakımdan daha güçlü bir yapıya dönüştürülmüştür.

Bugün ilk derece polis yöneticiliği eğitimi veren Polis Amirleri Eğitimi Merkezi (PAEM), bu dönüşümün neticesi olarak, yeni bir eğitim modeline dayalı şekilde ilk kademe polis yöneticiliği eğitimi veren bir eğitim kurumu olarak tasarlanmıştır.

Bugün yürütülmekte olan PAEM sistemine ilişkin bilgi vermeden önce, bu eğitim modeline geçilmesini zaruri kılan nedenlere kısaca değinmek önemli olabilir.

1) Demokratik denetime açık şeffaf bir eğitime duyulan ihtiyaç:

Polis yöneticiliği eğitiminde; yatılı, kapalı, yarı-militarist bir eğitimin uygulanması en hafifinden mesleki taassuba sebebiyet vermekte, bunun çok daha ötesine geçerek, yakın siyasal tarihimizde

---

* Polis Akademisi Öğretim Üyesi, PAEM Müdürü

gördüğümüz üzere demokratik siyasete bürokratik müdahale kanalları açmakta ve hatta çok daha ileri bir noktada, 15 Temmuz FETÖ darbe girişiminde de tanıklık ettiğimiz üzere millî egemenliğe dayanan demokratik siyasete dönük silahlı bir tehdidi ortaya çıkarabilmektedir.

Bunu doğuran temel sebebin, uzun süreli kapalı eğitim yapılarının; siyasî, dinî ya da lâdinî özellikler arz eden klik, cemaat ya da grupların ortaya çıkmasına elverişli bir zemin yaratması olduğunu söyleyebiliriz.

Esasen, uzun süreli yatılı eğitimin, günümüz ihtiyaçlarına cevap vermekten ziyade 19 ve 20. Yüzyılın ekonomik ve toplumsal zorunluluklarına dayandığını belirtebiliriz.

2) Sağlıklı bir sosyalleşmeye duyulan ihtiyaç:

Genel olarak kolluk faaliyetleri özel olarak da polislik, gittikçe daha da karmaşıklaşan sosyal hayatın içinde faaliyet gösteren bir hizmettir. Bundan dolayıdır ki, kolluk faaliyeti yürüten personelin toplumdan izole, kapalı bir eğitim modelinde uzun süreli bir eğitim görmesinden ziyade toplumun içerisinde sosyalleşmiş bireylerden seçilmesi önemlidir.

3) Maliyet rasyonalitesi:

Öğrencilerin tüm ihtiyaçlarının devlet tarafından finanse edildiği çok uzun süreli eğitim modelinin getirdiği mali yük rasyonel değildir. Buna karşın yükseköğretim sisteminden gelen eğitimli adayların kısa süreli fakat yoğun bir eğitimle polis yöneticisi hâline getirilmesi daha rasyonel bir yöntemdir.

4) Polislik mesleğinin ihtiyaç duyduğu alan çeşitliliği:

Kamu düzenini korumayı hedefleyen polislik mesleğinin bu amaca dönük olarak mücadelesi pek çok farklı alan ve disiplinde bilgi sahibi olunmasını gerektirir. Örneğin siber suçlarla mücadelede yazılım bilgisi gerekirken, dış ilişkilerde görev alan personelin muhtelif yabancı dilleri bilmesi, inşaat emlak dairesinde görev yapan personelin inşaat mühendisliği, kriminal alanında çalışanların kimya mühendisliği mezunu olması muazzam bir alan çeşitliliği sağlamaktadır. Tek branşta bir eğitim vermektense üniversitelerin ilgili alanlarında eğitim gören adayların yoğun bir polislik eğitimiyle mesleğe dâhil olmaları rasyonel bir tercihtir.

Belirttiğimiz tespitleri destekleyici mahiyette, demokratik siyasal sisteme sahip ülkelerde de, orta kademe yöneticilik için, benzer şekilde kısa süreli fakat yoğun eğitim modellerinin uygulandığını söyleyebiliriz. Örnek vermek gerekirse:

- Federal sisteme sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde federe düzeydeki polislik eğitimlerinin kısa süreli olmasına ilaveten, federal düzeyde de FBI tarafından lisans sonrası verilen 20 ya da 40 haftalık eğitimlerle ajan ve polis yöneticileri yetiştirilmektedir.
- Fransa'da lisans mezunları Ulusal Polis Orta Kademe Yöneticiliği Yüksek Okulu'nda verilen 12 aylık bir eğitim sonrasında ilk kademe yöneticisi unvanı almaktadırlar.
- İngiltere'de polis memurlarına spesifik alanlarda verilen kısa süreli sertifika ve uzmanlık eğitimleri neticesinde yönetici olunmaktadır.
- Almanya'da 2 yıllık bir kamu yönetimi yüksek lisans eğitimi neticesinde yönetici olunabilmektedir.

- İspanya’da 2 yıllık bir eğitim neticesinde bu unvan kazanılmaktadır.
- Japonya’daki bölge polis okullarında verilen 3 aylık eğitim ile komiser yardımcısı, 6 aylık eğitim neticesinde de komiserlik unvanı verilmektedir.
- Finlandiya’da Finlandiya Polis Koleji’nde verilen 2 yıllık yüksek lisans eğitimi ile polis yöneticisi olunabilmektedir.
- Son olarak İtalya’da ise, lisans mezunu polis memurlarına 18 ay orta kademe polis yöneticiliği eğitimi verilmektedir.

Görüldüğü üzere, demokratik siyasal sistemlere sahip ülkelerin büyük çoğunluğunda ilk kademe polis yöneticiliği eğitimi militarist mantıkta kurgulanmış, uzun süreli yatılı eğitimden daha kısa süreli, yüksek lisans da içeren yoğun, akademik bakımdan daha zengin eğitim modellerine yönelmiştir.

Bu eğilimle uyumlu olarak ve ülke koşullarımız da göz önünde tutularak kurgulanan, Polis Akademisi Polis Amirleri Eğitimi Merkezi’nde verilmekte olan ilk kademe polis yöneticiliği eğitimi sistemini kısaca tanıtmak mümkündür.

Polis Amirleri Eğitimi Merkezi’nde verilen Komiser Yardımcılığı eğitimi, polislik temel eğitimi ve Güvenlik Yönetimi tezsiz yüksek lisansını içeren 1 yıllık, kısa süreli, yoğun ve bütünlüklü bir eğitim modelidir.

Burada verilen eğitimin üç farklı öğrenci kaynağı bulunmaktadır:

- 1) Emniyet mensubu olmayan lisans mezunları
- 2) Meslekte iki yılını fiilen dolduran ve kırk beş yaşından gün almamış lisans mezunu polis memurları, baş polis memurları ve kıdemli baş polis memurları
- 3) İlgili devletlerle yapılan ikili anlaşmalara bağlı olarak alınan yabancı uyruklu öğrenciler.

PAEM’e öğrenci alımı şu şekilde yürütülmektedir:

Emniyet mensubu olmayan adaylar: İçişleri Bakanlığınca belirlenen KPSS taban puanı ve puan türüne göre yapılan müracaatlar arasından spor ve mülakat sınavı sonucunda yapılacak sıralama ile belirlenir.

Emniyet mensubu adaylar: Yazılı sınav, spor sınavı ve mülakat sınavı aşamalarında başarılı olan adaylar arasında yapılacak sıralama sonucunda belirlenir.

Öğrenci kabul koşullarını taşıyan yabancı öğrenciler de kendi ülkeleri tarafından belirlenmektedir.

Programda şu anda verilmekte olan mesleki ve Güvenlik Yönetimi yüksek lisans programı derslerinden bazıları şunlardır: Temel Polislik, Uygulamalı Polislik, Adli Mevzuat Bilgisi ve Suç Soruşturmaları, Olay Yeri İnceleme, İstihbarat, Genel Protokol ve Mesleki Yazışma Bilgisi, Silah ve Taktik Atış, Polis Müdahale Yöntem ve Taktikleri, Anayasal Düzen ve İdari Yapı, İnsan Hakları, Çağdaş Siyasi İdeolojiler, Toplumsal Hareketler ve Kitle Psikolojisi, Kriminoloji, Güvenlik Yönetimi ve Liderlik, Türkiye Ekonomisi, Radikalleşme, Şiddet ve Terörizm.

Bunlara ilaveten, adaylara 3 Haftalık Meskun Mahal Eğitimi, Didim’de eğitim merkezinde 3 haftalık Uygulamalı Kamp Eğitimi ve 4 haftalık Uygulamalı Staj Eğitimi verilmektedir.

Ayrıca, eğitim faaliyetlerinde ve ders dışı zamanlarda öğrencilere mesleki davranış alışkanlıkları da kazandırılmaktadır. Ders konularında yer almayan ve öğrencilerin öğrenmesinde fayda umulan konularda konferans, seminer, sempozyum, panel ve diğer eğitim etkinlikleri düzenli aralıklarla verilmektedir.

Bugüne kadar PAEM’den 11.000’e yakın sayıda öğrenci komiser yardımcısı olarak mezun olmuştur ve hâlen eğitim almakta olan 3.406 öğrencimiz bulunmaktadır. Yakın bir gelecekte, PAEM’de yürütülmekte olan Güvenlik Yönetimi tezsiz yüksek lisans programının tezli bir program şeklinde uygulanması için gerekli çalışmalar yürütülmektedir.

Возженикова Ольга Сергеевна,
кандидат психологических наук,
доцент кафедры психологии, педагогики
и организации работы с кадрами
Академии управления МВД России,
Россия, 125171, г. Москва,
ул. А. и З. Космодемьянских, 8
моб. тел. 8 908 8679 103
E-mail: vozzhenikova12@mail.ru.

Психологическая подготовка сотрудников органов внутренних дел к экстремальным условиям деятельности

Повседневная служебная деятельность и экстремальные условия службы сотрудников органов внутренних дел сопряжены с постоянным действием различных чрезвычайных по сложности факторов, в том числе представляющих социальную опасность.

Можно с уверенностью говорить о том, что правоохранительная деятельность относится к числу профессий повышенного риска и характеризуется одним из наиболее высоких уровней экстремальности и профессионального стресса.

Психологические трудности, возникающие при решении задач подразделениями органов внутренних дел и существенно снижающие эффективность их деятельности, требуют проведения особого вида профессионально-психологической подготовки, нацеленной на достижение высокого уровня психологической готовности сотрудников к выполнению служебных обязанностей в профессиональной деятельности.

Сегодня приоритетным научным направлением является:

разработка системы психологической подготовки сотрудников органов внутренних дел к деятельности в повседневных условиях службы и особых условиях;

поиск способов повышения работоспособности и психологической устойчивости к стресс-факторам.

Под психологической устойчивостью сотрудника полиции понимается свойство личности сохранять свою целостность по воздействию неблагоприятных обстоятельств окружающей среды, умение активизировать все свои ресурсы в экстремальных условиях деятельности; не снижая при этом качество выполняемых профессиональных задач.

Психологическая устойчивость сотрудника напрямую зависит от психического состояния сотрудника, в котором он находится в момент возникновения конкретной ситуации.

В целях формирования системы комплексных мер формирования психологической устойчивости, необходимы:

коррекция состояний хронического стресса;

профилактика возникновения симптомов эмоционального выгорания или купирования его проявлений;

обучение приемам саморегуляции психических состояний;

разработка программ психологической помощи в кризисных ситуациях.

Эмоционально-волевая устойчивость сотрудника органа внутренних дел может рассматриваться как один из важнейших показателей его психологической подготовленности к экстремальным условиям. Под ней следует понимать способность сохранять в сложных условиях деятельности благоприятное для успешной работы психическое состояние.

Эмоционально-волевая устойчивость проявляется внешне и внутренне в:

отсутствии у сотрудника в экстремальных ситуациях психологических реакций, снижающих эффективность действий и порождающих неточности, промахи, ошибки;

натренированности в безукоризненном выполнении профессиональных действий в психологически сложных условиях;
умении сохранять профессиональную бдительность, проявлять разумную настороженность и внимание к риску, опасности, неожиданностям;
неподатливости к психологическому давлению со стороны третьих лиц, пытающихся влиять на строго законное ведение юридических дел;
умении вести напряженную психологическую борьбу с лицами, противодействующими предупреждению, раскрытию и расследованию преступлений;
умении владеть собой в психологически напряженных, конфликтных, провоцирующих ситуациях.

Основной целью эмоционально-волевой саморегуляции является формирование особых психических состояний, способствующих наиболее оптимальному использованию сотрудником своих внутренних возможностей, раскрытию его творческого потенциала, более широкого и эффективного проявления его профессиональных качеств и способностей.

В принципе, каждый здоровый, работоспособный сотрудник располагает предпосылками к овладению методами саморегуляции.

Важнейшим навыком сотрудника органа внутренних дел является умение отследить первые признаки стрессовой реакции в своем организме.

Намного легче регулировать собственное эмоциональное состояние, пока реакция «бей или беги» еще не запущена.

Другим, важным условием для выполнения служебной деятельности сотрудника органов внутренних дел является его высокая работоспособность.

Физиологи установили, что работоспособность - величина переменная и связано это с изменениями характера протекания физиологических и психических функций в организме.

Высокая работоспособность при любом виде деятельности обеспечивается только в том случае, когда трудовой ритм совпадает с естественной периодичностью суточного ритма физиологических функций организма.

Сотрудник органа внутренних дел должен иметь хорошую работоспособность и уметь ее поддерживать как в повседневных условиях службы, так и при чрезвычайных обстоятельствах.

Одним из эффективных способов повышения работоспособности является психическая саморегуляция и мобилизация волевых ресурсов.

Сегодня, актуальны те методы саморегуляции, которые отвечают следующим требованиям:
просты в усвоении;

понятны специалистам, не имеющим психологического и медицинского образования, понятен механизм их действия на психику и тело;

могут быть использованы в течение рабочего дня, на рабочем месте;

не имеют противопоказаний;

не требуют для выполнения много времени (экспресс-методы);

могут быть использованы для работы с личными проблемами;

не требуют специального оборудования и помещения.

Применение методик психической саморегуляции позволяет:

редуцировать тревогу, страх, раздражительность, конфликтность; активизировать память и мышление;

нормализовать сон и вегетативные дисфункции;

увеличить эффективность профессиональной деятельности;

обучить приемам самостоятельного формирования позитивных психоэмоциональных состояний.

Снятие мышечного напряжения, создание эмоционального равновесия, стабилизация сосудисто-вегетативных отклонений - вот необходимое условие преодоления неприятных последствий действия отрицательных эмоций не только у больного, но и у здорового человека.

Эмоциональное напряжение часто снимается простым переключением эмоций, в некоторых случаях отдыхом, своеобразной индивидуальной разрядкой: спортивными занятиями, водными процедурами, активным отдыхом, прогулками и другое.

Список источников:

1. Рапохин Н.П. Прикладная психология: учеб. пособие / Н. П. Рапохин. – М.: ИД "Форум" - Инфра-М, 2013.
2. Петров В.Е. Психология развития личности в деятельности сотрудников органов внутренних дел: краткий курс лекций / В. Е. Петров, О.Ю. Сенаторова. - Домодедово: ВИПК МВД России, 2013.
3. Смирнов В.Н. Психология в деятельности сотрудников правоохранительных органов: учебное пособие / Смирнов В.Н., Петухов Е.В. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012.
4. Формирование психологической компетентности сотрудников органов внутренних дел: метод. рекомендации / Т. А. Буткова и др. - Москва: ДГСК МВД России, 2011.
5. Пряхина М.В. Психология в деятельности сотрудников органов внутренних дел в схемах с пояснениями: учеб. нагляд. пособие (доп. МВД РФ для ВПО, сотрудников ОВД) / М.В. Пряхина, В. Н. Устюжанин. – М.: ДГСК МВД России, 2011.
6. Таганова А.А. Психологические особенности действий в местах массового скопления людей: памятка / А.А. Таганова. – М.: ДГСК МВД России, 2011.
7. Организация психологической работы с личным составом органов внутренних дел: учеб. пособие. – М.: ДГСК МВД России, 2012.

Вахнина Виктория Владимировна
Доктор психологических наук, доцент
Профессор кафедры психологии, педагогики и организации работы с кадрами
Полковник полиции
Академия управления МВД России
89032171890
vikavahnina@mail.ru

Подготовка сотрудников органов внутренних дел к ведению антикризисных переговоров в современных условиях: состояние и перспективы

Одним из направлений по повышению качества обучения сотрудников органов внутренних дел в современных условиях является подготовка к ведению переговоров в условиях остро конфликтной ситуации.

Переговорная деятельность это вынужденное взаимодействие на базе изначальной эмоциональной неприязни, противоположных целевых и мотивационных установок, которое выступает как интегрирующий фактор, посредством которого осуществляется переговорный процесс как динамика изменяющейся системы к ее целевым ориентирам.

Кризис переговорной деятельности рассматривается как разбалансированность системы, при которой нарушается взаимодействие субъектов переговоров и возникает непримиримое противоречие, непреодолимые трудности достижения цели. Степень нарушения взаимодействия и будет степенью тяжести кризиса, процесс налаживания взаимодействия (достижения согласованности) между субъектами будет способом преодоления кризиса. Кроме того, явление кризиса есть рассогласованность в сферах компонентов переговорной деятельности: мотивационного, перцептивного, эмоционального, коммуникативного и поведенческого. Следовательно, выход из кризисной зоны происходит через установление согласованности в данных сферах.

Система выхода из кризиса вариативна и динамична в зависимости от характера кризиса, процесса его развития, особенностей его участников и специфики их взаимодействия. Преодоление кризисов – управляемый субъектами переговоров процесс, который зависит от своевременного распознавания кризиса, симптомов его наступления. При этом стимул-реактивные связи контура управления тем эффективнее, чем выше ранг рефлексии воздействующего.

Выделяются специфические для кризиса переговорной деятельности сотрудников органов внутренних дел характеристики: низкая прогнозируемость, системная рассогласованность, неопределенность, нелинейность, цикличность, высокая эмоциональность, взаимная рефлексия.

Переговорная деятельность сотрудников ОВД – управляемая сбалансированная система, включает в себя процесс переговоров, управление данным процессом под воздействием внешних условий, факторов и субъектный состав, характеризующийся свойствами и психологическими состояниями самих субъектов. Накопление противоречий – одна из составляющих кризиса переговоров, формирующая трудности в общении, испытываемые субъектами переговоров, приводящие к нарушению взаимодействия, невозможностью продолжать взаимодействие – рассогласованию переговорной деятельности. Переговорная ситуация становится кризисной, когда возникает совокупность кризисогенных факторов. Кризисогенные факторы, вызывающие нарушения динамики процесса переговорной деятельности, имеют экзогенную либо эндогенную природу.

Кризисные ситуации характеризуются утратой возможности их управления, неожиданностью и неопределенностью развития кризиса, сложностью в выборе и реализации принятых решений.

При возникновении кризиса выделены 6 факторов, имеющих 50% дисперсии, среди которых наиболее значимы: личностные особенности; подготовка переговорщика; стратегии; внешние условия. При преодолении кризиса выделены факторы, имеющих 57% дисперсии: вид переговоров; характеристики субъектов переговоров; намерения субъектов; соотношение правовой регламентации с намерениями субъектов. При предупреждении кризиса получены факторы с 47% дисперсией: особенности преступника (с наибольшим показателем); поведение субъектов переговоров; уровень подготовки переговорщика; личностные особенности.

Анализ кризисогенных факторов в условиях конфликта, позволяет выявить психологические стратегии преодоления кризисных ситуаций в переговорной деятельности сотрудников органов внутренних дел.

Предупреждению и преодолению кризисов переговорной деятельности сотрудников способствует правильный выбор и реализация стратегий, основанных на диагностике всех специфических характеристик переговорной деятельности. В частности, разработанная система основных переговорных стратегий в кризисных ситуациях, связанных с фактом совершения преступления. Выделенные стратегии, основанные на отличительных принципах поведения: эмоциональные – «давление» и «помощь», ориентированные на отношения между сторонами и рациональные – «авторитет» и «аргументы», в большей степени связанные с сообщением, позволяют эффективно осуществлять переговорный процесс.

Нами были предложены концептуальные основы антикризисной переговорной деятельности сотрудников органов внутренних дел и антикризисные переговоры как подход к ведению переговоров, что позволяет эффективно решать профессионально-значимые задачи в условиях конфликта.

Разработанная система ведения переговоров – антикризисные переговоры, базируется на оценке вероятности возникновения состояния кризиса в переговорах и попытке его недопущения или успешного преодоления, путем использования тактики и применения приемов, направленных на изменение параметров восприятия ситуации, постановки целей и коммуникации сторонами переговоров.

Таким образом, антикризисные переговоры – подход к ведению переговоров, основанной на комплексе мероприятий по анализу и оценке потенциальных кризисов [1, 2, 3], способствующий эффективной разработке планов антикризисных действий, выявлению признаков кризисов, реализации планов по предупреждению и преодолению кризисов, ликвидации их последствий и недопущению кризисов в переговорном процессе, путем тщательного подбора стратегий, изменения параметров восприятия ситуации, согласования целей в процессе коммуникации субъектов переговоров [4].

Факторами, определяющими эффективность антикризисного переговорного процесса в условиях конфликта, являются: профессионализм ведения переговоров и специальная подготовка, научный анализ обстановки, прогнозирование последствий, оперативность и гибкость в управлении, адаптация к условиям кризиса, система мониторинга кризисных ситуаций.

Формирование и развитие антикризисной переговорной компетентности происходит как в реальных условиях оперативно-служебной деятельности, так и в процессе моделирования различных кризисов переговорной деятельности. Стихийно приобретенный сотрудниками органов внутренних дел опыт ведения переговоров без специального и целенаправленного обучения не всегда обеспечивает успех операции. Необходима специальная подготовка, направленная на формирование и развитие переговорной компетентности сотрудников органов внутренних дел, на развитие гибкости поведенческих и коммуникативных реакций.

Исходя из этих предпосылок, целесообразно осуществлять специальную подготовку руководителей органов внутренних дел в образовательных учреждениях МВД по программе, которая предусматривает необходимое количество часов аудиторных занятий, проведение различных организационно-деятельностных игр, моделирования разнообразных сценариев развития переговорного процесса и использование возможностей социально-психологических тренингов по различным направлениям, с целью формирования антикризисной переговорной компетентности.

Литература

1. Психологические особенности обучения переговорной деятельности в системе дополнительного профессионального образования / В.В. Вахнина, Ю.Г. Касперович, Ю.Г. Наумов // Психология и право. – 2018. – Том 8. – № 4. – С. 168–179.

2. Вахнина В. В. Требования профессиональной деятельности в современных условиях к профессионально-важным качествам следователя // Вестник Московского Университета МВД России. – 2019. – № 7.

3. Кубышко В.Л., Крук В.М., Вахнина В.В., Федотов А.Ю. Психологическое обеспечение стрессоустойчивости как элемента профессиональной надежности специалиста силовых структур // Психология и право. 2020. – Том 10. – № 2. – С. 167–178.

4. Кубышко В.Л., Крук В.М., Вахнина В.В., Федотов А.Ю. К проблеме психологического обеспечения профессиональной надежности специалиста силовых структур // Психология и право. –2020. – Том 10. – № 4. – С. 18–32.

Мальцева Татьяна Вячеславна (именно так!!!!!!),

Академии управления МВД России,
профессор кафедры психологии, педагогики
и организации работы с кадрами
кандидат психологических наук, доцент, г. Москва
mtv-psy@mail.ru

Межкультурная компетентность как обязательная сторона научно-педагогических кадров в системе органов внутренних дел стран СНГ

В жизни современного общества по-прежнему актуальны этнопсихологические аспекты. На фоне глобального кризиса и неустойчивой политической сферы, детерминированные пандемией, наблюдается трансформация и взаимопроникновение ценностей и стилей жизни разных культур, формирование поликультурной социальной среды с одновременным обращением к традиционным этническим ценностям и образу, поиск этнической самоидентификации, что порождает межэтническую напряженность и конфликты на этнической почве. Подобные процессы в обществе приводят к ряду этнопсихологических проблем на разных уровнях взаимоотношений: внутриличностном, межличностном и социальном. Эти проблемы особенно остро и ярко встают в современном образовательном пространстве.

Теоретическая и практическая разработка проблемы адаптации студентов и преподавателей к поликультурной среде является одной из ключевых проблем развития социальной мобильности личности на протяжении всей жизни. Необходимость решения этой проблемы определяется социокультурная динамика развития образования в контексте ее глобализации, трансформации и системных изменений.

Вследствие этого в профессиональных компетенциях современного преподавателя в сфере высшего образования должны быть представлены знания, умения и навыки, определяющие их готовность:

- проектировать психологически безопасную и комфортную поликультурную образовательную среду;
- определять ситуации взаимодействия участников образовательного процесса как ситуации межкультурного общения и оценивать параметры культурных синдромов в межличностном взаимодействии и организации образовательной среды;

- применять специальные технологии и методы, позволяющие в психолого-педагогической работе формировать позитивную этнокультурную идентичность участников образовательного процесса, формировать их межкультурную компетенцию;

- применять психолого-педагогические технологии для конкретной работы с участниками образовательного процесса как представителями определенной культурной среды и носителями определенных ценностей, традиций и культурных установок.

Выше перечисленное позволит преподавателю в сфере высшего образования развить в своей профессиональной деятельности необходимые навыки, применять принципы толерантности и поликультурализма в психолого-педагогических ситуациях, выявлять культурно-специфические и универсальные психологические явления при решении прикладных психолого-педагогических задач [1,2,3].

Проблема развития межкультурной компетенции, межэтнической толерантности и этнического самосознания носит яркий междисциплинарный характер. Контекст исследований весьма широк, это философия, социология, педагогика, политические науки и психология. Как отмечалось в первом параграфе, этническое самосознание представляет собой триединую систему, включающую в себя совокупность: чувственно-психических представлений, информационно-теоретических знаний и мировоззренческо-поведенческих установок и навыков.

Таким образом, комплекс задач развития межкультурной компетентности при подготовке научно-педагогических кадров в системе органов внутренних дел стран СНГ должен базироваться на данном триединстве: через воздействие на чувственно-психические представления, формирование информационно-теоретических знаний, а также мировоззренческо-поведенческих установок и навыков.

Целенаправленное формирование межкультурной компетентности предполагает применение комплекса средств, направленных на развитие ее личностных ресурсов: 1) расширение знаний как в области собственной, так и других культур, которое будет способствовать преодолению этноцентристских установок; 2) преодоление стереотипного восприятия; 3) развитие коммуникативных навыков; 4) повышение уровня толерантности, доверия, эмпатии; 5) развитие способности к самоконтролю.

Следовательно, необходимо создание организационно-содержательных и педагогических условий для эффективного формирования этнического самосознания в рамках изучения дисциплин как учебного плана, так и в процессе внеаудиторной работы, и морально-психологического обеспечения. Немаловажным также является создание благоприятного социально-психологического климата в коллективе обучающихся, благоприятных взаимоотношений между всеми субъектами образовательного процесса, который создаётся в

ходе совместной деятельности и оказывает непосредственное влияние на окружающий социум.

Формирование позитивной этнической идентичности и межэтнической толерантности, межкультурной компетентности, развитие навыков эффективного межкультурного общения – выступают важными задачами в работе научно-педагогических кадров в современной системе высшего образования органов внутренних дел стран СНГ.

Актуальные этнопсихологические проблемы современной системы образования все больше приобретают качества поликультурности. Обязательной стороной деятельности научно-педагогических кадров в системе органов внутренних дел стран СНГ становятся вопросы содержания и формирования межкультурной компетентности, а также ее проявления и методов развития в условиях поликультурной образовательной организации высшего образования.

Литература:

1. Зайырбекова А. А. Личностная агрессивность и конфликтность иностранных слушателей образовательных организаций МВД России // Прикладная психология и педагогика. 2020. №. 1. С. 58-81. DOI: <https://doi.org/10.12737/2500-0543-2020-58-81>
2. Передня Д.Г. Профилактика экстремизма в молодежной среде на основе "мы-концепции" / В сборнике: Органы внутренних дел в реализации Стратегии государственной национальной политики. Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции. 2018. С. 98-101.
3. Сепиашвили Е.Н. Межкультурная коммуникация. - Москва, 2009. Том 1. С.47.

Абишев Эльдар Хасанович,
адъюнкт 3-го факультета
(подготовки научных и научно-педагогических кадров)
Академии управления МВД России,
магистр юридических наук Республики Казахстан,
Российская Федерация, 125171, г. Москва,
ул. Зои и Александра Космодемьянских, д. 8
E-mail: porovich.82@mail.ru

О подготовке кадров для органов внутренних дел Республики Казахстан

Как показал анализ, на протяжении последних лет, основной проблемой органов внутренних дел Республики Казахстан явился низкий уровень доверия граждан, обусловленный недостаточной эффективностью работы полицейского ведомства и высоким уровнем коррупции.

Эти негативные явления стали следствием совокупности факторов, наиболее существенными из которых явились недостатки системы управления, устаревшие критерии оценки, слабая организация внутреннего контроля, а также неэффективность системы отбора и профессиональной подготовки кадров.

В этой связи, в соответствии с Посланием Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни»¹ Министерством внутренних дел Республики Казахстан была разработана Дорожная карта по модернизации органов внутренних дел на 2018-2021 годы, которая впоследствии утверждена постановлением Правительства № 897 от 27 декабря 2018 года².

Одним из перспективных направлений Дорожной карты, наряду с другими вопросами модернизации деятельности органов внутренних дел, стала реформа отбора и подготовки кадров, а также модернизация ведомственного образования.

---

¹ Послание Президента Республики Казахстан «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 5 октября 2018 года, URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K18002018_1 (дата обращения 04.05.2021 г.)

² Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019 – 2021 годы» от 27 декабря 2018 года № 897, URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000897> (дата обращения 04.05.2021 г.)

Изучение мирового опыта свидетельствует о том, что одно из ключевых условий успешного реформирования правоохранительных органов является создание эффективной системы отбора и подготовки кадров, поскольку недостатки этой сферы являются первопричиной для других вышеуказанных проблем.

Обращаясь к истории, ранее, система учебных заведений МВД, обеспечивающих подготовку сотрудников ОВД, состояла из 12 учреждений, из которых 4 ведомственных ВУЗа и 8 учебных центров, выпускающих около 1 тысячи бакалавров в год, большинство из которых – юристы. Ежегодные расходы на подготовку 1 бакалавра составляли в среднем около 1 млн. тенге. Также академии осуществляли подготовку слушателей по программам магистратуры и докторантуры.

Однако, именно по юридической специальности бакалавров, магистрантов и докторов в более чем в достаточном количестве готовит и общегражданская система образования. При этом ведущие учебные заведения (академии МВД гг. Алматы, Караганды и Костаная) выпускали лишь четверть от ежегодной потребности офицерского состава по программе бакалавриата. Остальные, после окончания гражданских ВУЗов, обучались на двухмесячных курсах в учебных центрах (независимо от специализации), большинство из которых не имели необходимых педагогических и материальных ресурсов, что негативно отражалось на их профессиональном уровне.

В этой связи, в рамках Дорожной карты было предложено обеспечить профессиональную подготовку кандидатов на офицерские должности на базе лучших учебных заведений страны, что, в свою очередь, требует перехода на смешанную форму обучения.

В перспективе реализации, это позволяет упразднить 5 наиболее слабых территориальных учебных центров первоначальной подготовки, а также реорганизовать Актюбинский институт в учебный центр. При этом все высвободившиеся ресурсы должны будут направлены на повышение денежного содержания профессорского-преподавательского состава.

Модернизация ведомственного образования сделает возможным существенный пересмотр системы отбора, переподготовки и повышения квалификации кадров.

Необходимо отметить, что недостатками ранее устоявшейся кадровой политики МВД Республики Казахстан в целом являлись: 1) несовершенная система отбора кадров (*сложный, закрытый и коррупциогенный механизм рекрутирования, высокая доля случайных людей и текучесть кадров при избыточности трудовых ресурсов с высшим образованием*); 2) низкое качество первоначальной подготовки и формальность повышения квалификации, несоответствие получаемых знаний требованиям практики (*не разработана оптимальная система сочетающая общеполцейскую, служебно-прикладную и общефизическую*

подготовку); 3) отсутствие эффективной системы карьерного планирования и подготовки талантливых управленцев.

К недостаткам прежней модели отбора кадров явилось тестирование, проверка кандидата, сдача нормативов по физической подготовке, прохождение медицинской комиссии, собеседование и прохождение конкурса. Этот процесс отбора ограничивал возможности для всестороннего изучения кандидата на должность.

В связи с этим, в рамках реформы процесса подготовки кадров для органов внутренних дел Казахстана, учитывая мировую практику было предложено два дополнительных этапа отбора:

1. Одним из ключевых центров отбора станут ведомственные учебные заведения.

За период подготовки (следствие – 5 мес., другие службы – 3 мес.), наряду с интеллектуальными, будут изучены морально-волевые качества кандидата, которые станут основанием для определения профиля специальности либо отчисления. По итогам обучения будут проведены выпускные экзамены.

2. Заключительный этап – это прохождение испытательного срока в течение 6 месяцев в должности с последующей комплексной аттестацией.

В этот период изучаются глубина теоретических знаний и способность их применения на практике.

Таким образом, каждый из этапов будет завершаться оценкой результатов изучения: на первом – собеседование и конкурс, на втором – сдача государственного экзамена, на третьем – комплексная аттестация.

Вместе с тем, морально-психологический климат служб и подразделений определяют руководители органов внутренних дел, куда, как правило, приходят на работу выпускники. И зачастую руководители со старыми подходами нивелируют знания и положительные качества молодых сотрудников, полученные в ходе учебы.

Поэтому также по опыту развитых стран, где карьера руководителей правоохранительных органов неразрывно связана с процессом обучения, предлагалось предусмотреть учебу кандидатов на эти должности, а для действующих руководителей – программы повышения квалификации.

В частности, для кандидатов на должности руководителей наиболее крупных городских и районных ОВД будет обязательным требованием наличие степени магистра.

Однако и этих мер недостаточно, поскольку необходимо обеспечить готовность самих учебных заведений работать по новому формату. Прежде всего, это касается профессорско-преподавательского состава и учебных программ. В этих целях предстоит проработать механизм отбора лучших преподавателей.

Кроме того, для обеспечения взаимосвязи теории и практики и придания ведомственной науке прикладного характера существует необходимость в периодической отработке преподавательского состава в соответствующих подразделениях полиции. И наоборот, к курсам лекций и семинаров будут привлекаться опытные практики.

Таким образом, в настоящее время, уже оптимизирована система учебных заведений и сокращены 6 учебных центров. Теперь подготовку полицейских будут осуществлять Алматинская, Карагандинская и Костанайская академии, Актюбинский юридический институт и Шымкентский учебный центр. При этом важным моментом является то, что МВД отказывается от подготовки кадров по программам бакалавриата, за исключением одного учебного заведения – Карагандинской академии, где будут осуществлять подготовку следователей.

В органы внутренних дел будут приглашены выпускники гражданских ВУЗов, которые будут доучиваться на специализированных курсах. Для этого, заключены меморандумы о сотрудничестве с ведущими ВУЗами страны. Для криминалистов, следователей и оперативных работников предусмотрены 6-месячные курсы, для остальных – 3-месячные.

Кроме того, в целях актуализации учебных программ, введены новые специальные курсы и дисциплины: специальная полицейская тактика, организация деятельности патрульной полиции, психологическая подготовка сотрудников, инфокоммуникационные технологии, нейролингвистическое программирование и коммуникативные навыки, оперативно-тактические особенности борьбы с киберпреступностью и другие.

Подводя итог модернизации системы отбора и подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Казахстан, необходимо отметить, что механизмы реализации вышеуказанных направлений совершенствования кардинально обновлены, мы видим четко выраженную тенденцию развития универсального многопрофильного профессионального образования. Это дает возможность с большой долей уверенности говорить об обоснованности смешанного варианта организации системы подготовки кадров для МВД Казахстана³.

---

³ Биекенов Н.А. Подготовка кадров для системы МВД Республики Казахстан: задачи и перспективы развития // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. 2009, № 2, С. 79-82.

Р.Г. Ардашев, кандидат юридических наук, старший преподаватель-методист отдела организации учебного процесса управления учебно-методической работы Академии управления МВД России, e-mail: ardashevrg@yandex.ru

Позитивная роль использования ведомственных музеев с целью повышения качества обучения следственных и оперативных работников

Принято считать, что возникновение криминалистики, как самостоятельной науки, произошло в конце XIX века. Известный знаток истории криминалистики И.Ф. Крылов отмечал, что «...одни авторы называют ее создателем австрийского профессора Ганса Гросса, другие – французского криминалиста Альфонса Бертильона»⁴.

Хотелось бы отметить доказательственное исследование М.А. Михайлова, использовавшего зарубежные источники, недоступные ранее российским юристам, которое завершается выводом: «Усилиями Ганса Гросса была сформирована новая специфичная отрасль человеческого знания, имеющая ключевое значение для противодействия преступности в целом и раскрытия преступлений в частности. Жизнь и деятельность этого человека дают полное право назвать его основоположником криминалистики как науки, так и учебной дисциплины»⁵.

Талантливый австрийский судебный следователь Ганс Гросс (1847- 1915 г.г.) много лет аккумулировал в ходе расследования различных преступлений знания из других научных направлений, прежде чем издал в городе Граце свой знаменитый труд «Руководство для судебных следователей и чинов жандармской полиции» (1892), который уже в 1895- 1897 г.г. году вышел в России на русском языке в трех частях (г. Смоленск). Его «Руководство для судебных следователей как система криминалистики» (Грац, 1898) было издано на русском языке в Санкт-Петербурге (1908)⁶. Многие идеи этого ученого стали базой для создания современной системы криминалистики.

Еще будучи следователем в городе Граце, Ганс Гросс создал небольшой музей криминалистики, который он затем передал местному университету для учебных целей⁷. Как отмечает М.А. Михайлов, «лишь после 18 лет хлопот Гроссу наконец-то удастся открыть Криминалистический институт при университете в Граце»⁸. В начале XX века первые вузовские курсы криминалистики в университетах Европы читали такие известные

---

⁴ Крылов И.Ф. Были и легенды криминалистики. Л. 1987. С. 5.

⁵ Михайлов М.А. Ганс Гросс //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 19 (58), № 1. 2006 г. С. 241-246.

⁶ Шумилов А.Ю. Оперативно-розыскная энциклопедия. М., 2004. С. 50-51.

⁷ Михайлов М.А. Указ. раб. С. 245.

⁸ Михайлов М.А. Указ. раб. С. 245.

специалисты, как Г. Гросс, Р. Рейсс, А. Ничефоро, Н. Миновичи⁹. В Российской империи Харьковский университет стал пионером преподавания криминалистики в русских юридических учебных заведениях. Уже начиная с 1910 года профессор уголовного права и судопроизводства названного университета А.Д. Киселев в своих лекциях знакомил студентов-юристов с основами криминалистики¹⁰.

Потребность создания полицейских (криминалистических) музеев, используемых для обучения сотрудников правоохранительных органов, была реализована в разных странах Европы, а также в России, начиная с конца XIX века¹¹. Вот что писал российский журнал «Вестник полиции»: «...Помимо коллекционирования в таком музее различных предметов, имеющих отношение к совершению преступлений, в нем же могут быть собраны и выставлены для обозрения коллекции предметов, вообще имеющих отношение к полиции и полицейской деятельности... В таком случае соответственно возрастает ценность музея для пользующихся им для своего усовершенствования чинов полиции. В России лучший полицейский музей принадлежит С.-Петербургской столичной полиции. Музей этот по богатству и интересу собранных в нем вещей, является лучшим не только в России, - даже за границей, где вообще на улучшение техники полицейского дела обращается особое внимание, такой музей является своего рода редкостью»¹².

В советское время существенную помощь в системе криминалистической подготовки сотрудников правоохранительных органов оказывали криминалистические музеи органов внутренних дел и таможни, где имелись обширные коллекции бывших вещественных доказательств по громким уголовным делам, подборки различных орудий преступления, богатый иллюстративный материал¹³. О дидактической роли таких специализированных музеев при обучении работников милиции, таможни и прокуратуры свидетельствует впечатляющая библиография тех лет¹⁴.

Как указывает Р.С. Белкин, в 1949 году Научно-исследовательским институтом криминалистики Главного управления милиции были разработаны методические указания об организации и работе криминалистических музеев: «Криминалистический музей имеет своей целью способствовать более широкому внедрению научно-технических методов и средств

---

⁹ Криминалистика: 100 лет преподавания в высших учебных заведениях России. Под ред. С.П. Кушниренко. СПб, 2011. С. 7.

¹⁰ Крылов И.Ф. В мире криминалистики. Л. 1989. С. 323.

¹¹ Лебедев В. Образцовый каталог учебного музея уголовно-сыскной полиции // Вестник полиции. 1909. С. 285; С.В. Губернский полицейский музей в Самаре // Вестник полиции. 1908. № 27. С. 165;

¹² Н.Г. Музей С.-Петербургской столичной полиции // Вестник полиции. 1907. № 3 (16 декабря). С. 21.

¹³ Лагинский Е. Ленинградский губернский уголовный музей // Суд идет! 1926. № 8. С. 372-376; Лагинский Е. Музей контрабанды при Управлении таможенного округа // Суд идет! 1925. № 5. С. 310-313.

¹⁴ Гернет М.Н. Систематический библиографический указатель литературы по криминалистике. Минск, 1936. С.15-16.

борьбы с преступностью и серьезному повышению деловой квалификации оперативно-следственных работников милиции. Задача музея – всесторонне показать работникам милиции способы совершения тех или иных преступлений, приемы и ухищрения, к которым прибегают преступники, как при совершении самих преступлений, так и при сокрытии их следов, а также наиболее эффективные методы и приемы раскрытия преступлений и возможности наиболее полного использования при этом криминалистической экспертизы, данных науки и техники»¹⁵.

Становление криминалистических музеев характеризуется формированием определенного отношения к музейной политике в целом, так как понимание музея восходит к устоявшемуся идеологическому фактору воздействия на общественность и личность в целом.

Нужно отметить, что в настоящее время криминалистические музеи России и Азербайджана выполняют значительную учебную работу по распространению криминалистических знаний среди сотрудников органов внутренних дел. В методических указаниях по организации и работе названных музеев определены такие формы: целевые посещения при изучении работниками полиции определенного раздела криминалистики; проведение при музее учебных бесед, семинаров по этим разделам, а также консультаций; ознакомительные экскурсии сотрудников правоохранительных органов (местных и из других регионов).

---

¹⁵ Белкин Р.С. Курс криминалистики. Том 3. М., 1997. С. 463-464.

**Сердюк Наталья Владимировна,
начальник кафедры психологии,
педагогике и организации работы
с кадрами Академии управления
МВД России, доктор педагогических
наук, профессор, полковник полиции
natalyaserduk@inbox.ru**

Система подготовки кадров в органах внутренних дел Российской Федерации: современное состояние и перспективы развития

В настоящее время система подготовки кадров МВД России является одной из самых крупных среди ведомств «силового» блока и продолжает устойчиво функционировать, наращивая свою эффективность. Она успешно интегрирована в общероссийское образовательное пространство, учитывает новейшие концептуальные подходы к развитию образования, включая мировые достижения в области подготовки полицейских кадров.

Возможности ведомственной системы подготовки кадров в полной мере позволяют удовлетворять потребность в высококвалифицированном персонале органов, организаций, подразделений МВД России, как путем формирования подготовленных сотрудников, так и наращивания новых актуальных компетенций у сотрудников (федеральных государственных гражданских служащих, работников), успешно выполняющего оперативно-служебные задачи в новых условиях.

Все принимаемые на сегодняшний день МВД России меры направлены не только на достижение высокого уровня профессиональной подготовленности своего персонала, но и на всестороннее развитие личности каждого сотрудника, служащего и работника как гражданина и патриота. Именно они – прошедшие строгий отбор, получившие качественное образование в ведомственных вузах, движимые сильными нравственными мотивами к добросовестной службе Отечеству – будут составлять кадровое ядро российской полиции в XXI веке.

Одним из важных направлений реформирования современного периода деятельности российского государства стала модернизация системы национального образования, что, в свою очередь, в условиях создания профессионального служебного корпуса, потребовало от МВД России кардинальной оптимизации организационных и правовых основ системы подготовки кадров органов внутренних дел Российской Федерации.

Отправной точкой деятельности Министерства в этом направлении стало вступление в силу 1 сентября 2013 года Федерального закона от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации», согласно которому:

За прошедший период МВД России провело комплекс мероприятий по оптимизации функциональных и структурных параметров системы подготовки кадров, обеспечивающих адекватность ее организационно-правовой модели целям и задачам подготовки высокопрофессиональных кадров различной квалификации и профиля.

Система подготовки кадров для органов внутренних дел Российской Федерации – это целостная многоуровневая совокупность элементов непрерывной многопрофильной подготовки как граждан, впервые поступивших на службу или планирующих поступить на службу, так и сотрудников, федеральных государственных гражданских служащих и работников органов, организаций, подразделений МВД России, представленных, прежде всего, ведомственными организациями различного типа и вида, осуществляющими образовательную деятельность, обеспечивающая потребность в кадрах, соответствующих современным и прогнозируемым условиям среды функционирования органов внутренних дел Российской Федерации.

Основными принципами ее функционирования являются:

интеграция образовательных организаций МВД России в единое образовательное пространство – образовательные организации, находящиеся в ведении МВД России, независимо от своей специфики, являются неотъемлемой частью российской системы образования, функционирующей на основе единого законодательства в сфере образования и в соответствии с федеральными государственными образовательными стандартами;

паритетность обучения и профессионального воспитания – наряду с образовательной программой в течение всего периода обучения реализуется программа профессионального воспитания. Их единство обеспечивает достижение высокой степени теоретической, практической и морально-психологической готовности выпускников к выполнению служебных задач;

непрерывность образования – каждый сотрудник, федеральный государственный гражданский служащий и работник включен в процесс профессионального развития на различных этапах профессиональной служебной (трудовой) деятельности. Это позволяет обеспечивать соответствие их квалификации меняющимся условиям профессиональной деятельности;

опережающий характер обучения – оперативная корректировка образовательного процесса на основе анализа и прогноза криминогенной обстановки и правоприменительной практики позволяет осуществлять подготовку сотрудников, федеральных государственных гражданских служащих и работников, обладающих самыми современными профессиональными знаниями и методами работы;

соответствие цели и содержания образовательного процесса потребностям органов внутренних дел – подготовка кадров осуществляется по образовательным программам, включающим специальные дисциплины профильной направленности, позволяющие формировать набор компетенций, необходимых для профессиональной служебной (трудовой) деятельности в будущем;

практическая направленность обучения – предполагает создание максимальных возможностей формирования практических навыков у курсантов и слушателей за счет вовлечения в образовательный процесс наиболее опытных сотрудников, привлечения обучающихся к охране общественного порядка и прохождения ими практик по месту дальнейшей службы;

интеграция образования и науки – тесная связь учебного процесса и научно-исследовательской работы обеспечивает содержательное наполнение образовательных программ новейшими достижениями в сфере противодействия криминальным угрозам в России и зарубежных государствах.

Целями этой специфической профессиональной системы, интегрированной в единую общероссийскую систему подготовки профессиональных кадров сегодня являются: профориентация молодежи на службу в органах внутренних дел через поступление в образовательные организации системы МВД России, последовательное формирование, поддержание и повышение профессионального мастерства личного состава органов внутренних дел Российской Федерации, которое охватывает весь период службы (работы) сотрудников, федеральных государственных гражданских служащих и работников федерального органа исполнительной власти в сфере обеспечения законности и правопорядка.

Структурно ведомственная система подготовки кадров для органов внутренних дел Российской Федерации по аналогии с системой образования в Российской Федерации включает в себя:

1) примерные учебные планы по основным профессиональным образовательным программам среднего профессионального и высшего образования, квалификационные требования к специальной профессиональной подготовке выпускников, утвержденные Министром внутренних дел Российской Федерации, примерные основные программы профессионального обучения, примерные дополнительные профессиональные программы, образовательные программы различных вида, уровня и (или) направленности;

2) организации, осуществляющие образовательную деятельность и находящиеся в ведении МВД России, педагогических работников, обучающихся (воспитанники, суворовцы, курсанты, адъюнкты, слушатели);

3) Департамент государственной службы и кадров в лице Министерства внутренних дел Российской Федерации, осуществляющее организационно-методическое руководство организациями, осуществляющими образовательную деятельность и находящимися в ведении МВД России;

4) Совет начальников образовательных организаций системы МВД России как совещательный орган в сфере образования;

5) консультативно-методические объединения представителей образовательных организаций МВД России по вопросам совершенствования учебно-методического обеспечения реализации образовательных программ (секции).

Результатом проводимой работы на сегодняшний день стала развитая целостная многоуровневая подготовка кадров для органов внутренних дел Российской Федерации, центральное место в которой занимают образовательные организации МВД России, реализующие на сегодняшний день все виды образовательных программ: общее образование, профессиональное обучение, среднее профессиональное и высшее образование, включая подготовку научно-педагогических кадров и дополнительное профессиональное образование.

Подготовка кадров осуществляется в 29 образовательных организациях и их 17 филиалах (включая Учебный центр в Республике Никарагуа). В их числе: 3 университета, 4 академии, 13 институтов (из них 2 института повышения квалификации), 2 школы подготовки специалистов-кинологов, 6 суворовских военных училищ и 1 кадетский корпус.

В образовательных организациях сосредоточен основной кадровый потенциал ведомственной науки – около 75 % (595 докторов наук, около 3 тыс. кандидатов наук).

Доля сотрудников и работников образовательных организаций, имеющих ученую степень, составляет в среднем 70 %, что соответствует требованиям федеральных государственных образовательных стандартов.

На базе образовательных организаций МВД России функционируют 26 диссертационных советов.

Образовательные организации вне зависимости от их типа (общеобразовательные организации, образовательные организации высшего и дополнительного профессионального образования) входят в единую централизованную систему МВД России и относятся к органам внутренних дел.

Образовательный процесс в них имеет исключительно прикладную направленность и обеспечивает необходимый уровень профессиональной подготовленности сотрудников,

федеральных государственных гражданских служащих и работников органов внутренних дел Российской Федерации, а также правоохранительных органов иностранных государств.

Для выработки единых подходов к организации обучения сотрудников правоохранительных органов государств-участников СНГ ряду образовательных организаций МВД России придан статус базовых организаций по подготовке кадров для соответствующих подразделений.

Все вузы Министерства являются крупными межрегиональными образовательными и научными организациями. В целях разработки учебно-программной документации, учебно-методических материалов и научного обеспечения оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел каждая образовательная организация выполняет функции учебно-научного и методического центра по закрепленному за ней приоритетному профилю подготовки.

Приоритет профиля вуза не исключает, а предусматривает подготовку кадров по другим специальностям с учетом потребностей комплекующих территориальных органов. Доля обучающихся по приоритетным профилям, как правило, не превышает 50 % от общего количества курсантов (слушателей).

Ежегодно в образовательных организациях по всем программам проходят обучение около 120 тыс. чел., включая сотрудников для Федеральной службы войск национальной гвардии Российской Федерации, Государственной фельдъегерской службы Российской Федерации.

Количество обучающихся в образовательных организациях МВД России составляет 111 321 чел. (МВД России).

Образовательные организации МВД России выполняют важнейшую задачу в сфере международного сотрудничества – готовят высококвалифицированные кадры для правоохранительных органов иностранных государств. В настоящее время в них обучаются более 2 тысяч слушателей из 64 стран мира, половина из которых – по программам высшего образования.

Таким образом, подготовка кадров для органов внутренних дел Российской Федерации – это не статичная, а развивающаяся система, опирающаяся на современные научные разработки, анализирующая практику деятельности территориальных органов МВД России различного уровня и обобщающая международный опыт сотрудничества в сфере полицейского образования.

Список литературы:

1. Косиковский А.Р., Литвин Д.В., Конеева М.П., Бецков А.В., Сердюк Н.В., Корабельникова Ю.Л., Купавцев Т.С., Потапова С.А., Боева О.М., Пырчев С.В.,

- Филимонов В.А., Митин А.А. и др. Организация профессиональной служебной и физической подготовки в органах внутренних дел: учебное пособие. – М., Академия управления МВД России, 2020.
2. Сердюк Н.В., Ходякова Н.В., Скляренко И.С., Семченко А.С., Боева О.М. Педагогика управления: учебное пособие. – М., Академия управления МВД России, 2020.
  3. Тарасов Ю.Ю., Закатов В.В., Сердюк Н.В., Лозовицкая Г.П., Фомин А.Г., Семченко А.С., Боева О.М., Байков Д.М. Педагогика высшего образования: учебное пособие. – М., Академия управления МВД России, 2018.
  4. Технология и методика профессионально ориентированного обучения: учебное пособие/Под ред. д.п.н. Н.В. Сердюк. – М, Академия управления МВД России, 2019.
  5. Ситуационные центры: теоретико-методологические и практические основы применения в организации управления органами внутренних дел российской федерации: учебно-методическое пособие/Под общей ред. В.Б. Княжева. – М., Академия управления МВД России, 2019.

Титушкина Елена Юрьевна,
кандидат юридических наук, доцент,
заместитель начальника кафедры уголовной политики
Академии управления МВД России
alenchik.64@mail.ru

Значение криминологических знаний в подготовке кадров для органов внутренних дел

В Конституции России закреплено, что наша страна является правовым государством. Данную норму следует рассматривать как верную цель, ориентир к которому следует стремиться, осуществляя как правотворческую, так и правоприменительную деятельность.

Достижение этой цели возможно только при условии совершенствования деятельности российских правоохранительных органов, что невозможно, в свою очередь, без подготовки специалистов – профессионалов, способных реально противостоять преступности.

Сказанное ставит задачу повышения требований к подготовке кадров, умеющих решать поставленные задачи, а также реально оценивать криминогенную обстановку в стране.

Допустим, из статистических данных нам известно, что, начиная с 2007 года, в стране наблюдается снижение зарегистрированной преступности. Официальные лица склонны объяснять данное снижение эффективной работой субъектов системы профилактики преступлений. Однако специалисты криминологи крайне скептически оценивают и статистические данные, и заявления, поскольку не произошло ни кардинального изменения в причинном комплексе преступности, ни реального воссоздания государственной системы профилактики преступлений. Следовательно, поскольку потенциальному сотруднику правоохранительного органа приходится работать в реальных условиях, задача криминологии, разъяснив установленные закономерности развития преступности, научить будущего специалиста, применяя эти знания, оценивать реальное состояние преступности.

Будущий криминалист, обреченный иметь дело с догмой права, очень легко может впасть в соблазн формализма. Формальное же отношение к юридическому решению вопроса означает игнорирование того, что один из основоположников учения о преступлении Ш. Монтескье именовал «духом закона».

Этот дух оценивается, в том числе, криминологической культурой мышления. Задача криминалиста с формальной точки зрения – установление уголовно-правовых признаков состава преступления. Однако, без изучения причин, условий преступности невозможно принятие и юридических решений, например, о наказании виновного, которое также обладает серьезным профилактическим потенциалом. Превентивность наказания заложена в известных

целях наказания, названных в уголовном законе: восстановление социальной справедливости, исправление осужденного и предупреждение совершения новых преступлений (ст. 43 УК). О предупреждении, как цели наказания, говорит и Уголовно-исполнительный кодекс. Эффект превенции, если исходить из буквы закона, распространяется на лицо, совершившее преступление, на профилактику рецидива, т.е. носит частный характер. Однако еще один из основоположников классических школ уголовного права и криминологии Чезаре Беккариа указывал на такую «политическую цель» наказания, как «устрашение других»¹⁶. При этом, устрашение следует рассматривать не как угрозу, а как доходчивое предостережение. Таким образом, дух закона обязывает правоприменителя, от лица, возбуждающего уголовное дело и осуществляющего процедуру предварительного расследования, через суд, назначающий наказание, и до сотрудника уголовно-исполнительной системы, помнить об этом. Яркий пример, когда буква закона была изменена после того, как был вынесен приговор в строгом соответствии с этой буквой, но противоречащий духу: чем выше тяжесть преступления, тем суровой должно быть наказание. Имел место случай, когда за тяжкое коррупционное преступление было назначено наказание в виде 9,5 лет лишения свободы условно. После этого в уголовный закон было внесено изменение, согласно которому условной наказание может быть применено только в том случае, если назначаемое наказание не превышает пяти лет лишения свободы.

Криминологи, как правило «всегда оказываются в положении критика, указывающего обществу на его социальные язвы и просчеты в социальном управлении, так как преступность порождает не достижения человечества и не положительные моменты»¹⁷. В связи с этим далеко не всем политиками, а также практическими работникам в сфере борьбы с преступностью воспринимаются инициативы криминологов. Длительное время не удавалось принять законопроект «Об основах государственной системы профилактики преступлений и иных правонарушений». Ряд формулировок, основанных не только на новейших достижениях науки, но и проверенных временем и практикой встречали противодействие. Однако совместные усилия всех заинтересованных в реальной эффективной профилактике правонарушений дали необходимый результат – закон был принят в 2016 году.

В силу такой «критичности» науки критичной должна быть и соответствующая дисциплина. Преподавание криминологии может, а значит и должно иметь целью не только усвоения знаний, но и формирование мышления, что особенно важно в условиях недостаточной правовой регламентации профилактической деятельности.

---

¹⁶ Ч. Беккариа. О преступлениях и наказаниях/ Законность. 1993. № 3. С. 35.

¹⁷ Учение о преступности и криминологии. Учебник для вузов /под общ. Ред. А.И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2005. С.24.

Решать данную задачу, по нашему мнению, можно вполне успешно используя проблемный метод обучения. «В ходе его применения неизбежно возникают воспитательные эффекты, которые важно предвидеть и умело использовать на «волне» интереса к спорному вопросу¹⁸.

Суть этого метода, по нашему мнению, состоит в том, чтобы обучать мудрости в том смысле, что мудрость есть искусство смотреть на вещи со всех сторон. Нельзя в криминологии ограничиваться «простым знанием», т.е. ограничиваться первичным усвоением каких либо понятий. Безусловно, существуют базовые понятия, ряд из которых в настоящее время закреплён в ранее упомянутом базовом законе. Однако и закон – это не догма, а руководство к правоприменению, в ходе которого могут быть выявлены проблемы, для разрешения которых необходимо совершенствование закона, т.е. критический подход допустим и даже необходим и к нормам права. В преподавании криминологии крайне необходимым представляется и деструктивно-критический подход, в ходе которого выясняется недостаточность имеющихся знаний. В частности, в сфере выявления причин и условий преступности, пределов знания быть не может в принципе, поскольку они, как известно, кроются в несовершенстве общественных отношений, которые постоянно изменяются, при этом не всегда – в сторону совершенствования.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что криминология – это наука, которая помогает подготовить думающего юриста, а не догматика, что представляется крайне важным для достижения основной цели борьбы с преступностью - ее сдерживания.

---

¹⁸ Г.Н. Горшенков. Критический подход в криминологическом познании и обучении/ Проблемы качества юридического образования в современной России. Материалы всероссийской научно-практической конференции. – Нижний Новгород. 2010. С. 71.

Ходякова Наталия Владимировна
профессор кафедры психологии, педагогики
и организации работы с кадрами
Академии управления МВД России,
доктор педагогических наук, доцент,
полковник полиции
E-mail: Hodyakova@yandex.ru

Актуальные вопросы подготовки научно-педагогических кадров и развития научных школ в системе МВД России

Образование и наука во все времена выступают движущими силами общественного прогресса, их высокий уровень развития обеспечивает процветание, силу и благополучие государства. Результаты деятельности ведомственных образовательных и научных организаций, относящиеся к системе МВД России, призваны обеспечить не только воспроизводство необходимого кадрового ресурса, но и оптимальное решение личным составом возникающих оперативно-служебных задач, способность органов внутренних дел адекватно ответить на новые криминальные вызовы и угрозы. Подготовка кадров высшей квалификации, преемственность традиций такой подготовки, осуществляемой в рамках научных школ, в данном контексте приобретает особое значение.

С 2014 года в Российской Федерации вузовская подготовка научно-педагогических кадров в образовательных организациях высшего образования реализуется в соответствии с федеральными государственными образовательными стандартами высшего образования (ФГОС ВО). Семилетний опыт организации и осуществления образовательного процесса на основе ФГОС ВО позволяет систематизировать и обобщить некоторые итоги, остановиться на наиболее проблемных вопросах и предложить возможные варианты их решения.

Первым и наиболее актуальным из таких вопросов является *сочетание систематического обучения адъюнктов по образовательным программам с выполнением диссертационного исследования на соискание ученой степени кандидата наук*. Если до введения ФГОС ВО значительную часть времени, в том числе большую часть своего учебного дня, адъюнкт-очник тратил на изучение научной литературы в библиотеке или Интернет, участие в конференциях, подготовку научных текстов по тематике своей диссертационной работы, то в условиях регулярного учебного процесса с его обязательными лекциями и семинарами, зачетами и экзаменами, практиками временной режим научно-исследовательской работы обучающихся существенно изменился, переместившись на вечер, выходные и

каникулярные дни. Что же касается адъюнктов-заочников, то для них дефицит времени на выполнение исследования приобрел более драматичный характер. В свободное от служебной деятельности время им необходимо успевать не только выполнять диссертационное исследование, но и учиться. Данные вопросы неоднократно становились предметом научных обсуждений в масштабах всей страны [1, 2 и др.]. В результате дискуссий на государственном уровне принято решение¹⁹ о смещении акцента в подготовке научно-педагогических кадров с обучения на научно-исследовательскую работу, с оценки уровня освоения образовательных программ на основе ФГОС ВО на оценку уровня результативности научной работы на основе федеральных государственных требований. Думается, что это решение позволит существенно продвинуться в решении названной проблемы.

Вторая проблема подготовки научно-педагогических кадров состоит в *необеспеченности научных исследований, выполняемых адъюнктами, необходимой опытно-экспериментальной базой*. Необходимость проведения социологических опросов, полевых и лабораторных экспериментов, разработки опытных образцов требует не только специальных и системных действий организаторов подготовки адъюнктов со стороны образовательной организации высшего образования МВД России в части заключения договоров о сотрудничестве с территориальными органами внутренних дел, но и особых возможностей: правомерного привлечения к исследованию сотрудников органов внутренних дел, доступа к ведомственному банку уже имеющихся исследовательских методик и диагностических процедур, предоставления технических средств и оборудования, площадок для проведения опросов, опытов и экспериментов. К сожалению, ведомственные приказы²⁰ не определяют ресурсное обеспечение эмпирических исследований в органах внутренних дел, что создает значительные трудности в подготовке адъюнктами практической части кандидатского диссертационного исследования.

Третья группа проблем связана с *организацией взаимодействия научных руководителей и диссертантов в рамках научных школ*. Как показал опрос 68 научных руководителей адъюнктов, проведенный в текущем году в Академии управления МВД России, среди негативных факторов в организации и выполнении диссертационных исследований респонденты называют формальное отношение к закреплению научного руководителя (48%

---

¹⁹ Федеральный закон от 30.12.2020 № 517-ФЗ "О внесении изменений в Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" и отдельные законодательные акты Российской Федерации"

²⁰ Приказ МВД России от 18.03.2013 № 150 «Об организации научного обеспечения и применении положительного опыта в органах внутренних дел Российской Федерации», Приказ МВД России от 01.04.2016 № 155 «Об осуществлении научной (научно-исследовательской) деятельности в органах внутренних дел Российской Федерации» и др.

опрошенных) и недостаточную требовательность к адъюнктам со стороны их научных руководителей (40,3% опрошенных).

В отношении формального закрепления научного руководителя необходимо подчеркнуть, что встреча поступившего в адъюнктуру сотрудника с научным руководителем не должна носить случайный характер. Вероятно, будущему адъюнкту следует заранее ознакомиться с тематикой и авторами исследований, проводимых в образовательной организации МВД России по избранной им научной специальности, определиться в своем желании писать диссертационную работу у того или иного научного руководителя и вступить с ним в первые организационно-научные контакты. Научному руководителю, к которому обратится этот адъюнкт, необходимо в ходе предварительных бесед составить о нем наиболее полное впечатление и построить прогноз его научно-исследовательской успешности, для чего полезно прочесть уже подготовленные адъюнктом научные тексты, оценить уровень его предшествующей подготовки, его инновационно-творческий потенциал, а также готовность к напряженному и интенсивному научному труду. В этом случае взаимный выбор научного руководителя и адъюнкта не будут отличаться формализмом, т.к. предварительно проведенная работа позволит свести к минимуму риски неуспеха дальнейшей коммуникации.

Что же касается недостаточной требовательности научных руководителей к своим ученикам, то причин у этого явления может быть несколько. Во-первых, это может быть адресованный диссертанту аванс доверия («оптимистическая гипотеза» по А.С. Макаренко), сознательный уход научного руководителя от практики ежедневной опеки и патроната. Думается, что при условии личностной и научной зрелости адъюнкта постоянное предъявление ему требований не только не нужно, но и вредно. Во-вторых, научные руководители не всегда учитывают психолого-педагогические закономерности становления и развития специалиста-ученого, в частности, игнорируют необходимость обязательного педагогического сопровождения адъюнкта в период его адаптации к обучению в адъюнктуре, а также в сложных жизненных ситуациях. В-третьих, причиной индифферентности научного руководителя может быть его собственное разочарование в научной деятельности и ее результатах, смена ведущих ценностных приоритетов в его жизни и деятельности с научных на иные (забота о здоровье стремление высвободить больше времени для отдыха, обеспечение благополучия семьи и т.д.).

Однако, в любом случае, системная и активная деятельность научной школы способна предотвратить негативные явления во взаимодействии адъюнктов и их научных руководителей. Например, участие в течение учебного года будущих адъюнктов в регулярных научных семинарах, организуемых в рамках научной школы, контакты с молодыми и опытными исследователями, подготовка выступлений и их коллегиальное обсуждение в этой

среде, приобщение к методологии данной науки, погружение в «кухню» эмпирической исследовательской работы по конкретному научному направлению, позволят более точно, осмысленно и ответственно строить свою работу над диссертацией в дальнейшем, исключить взаимное непонимание с научным руководителем, задать объективную планку требований, помогут преодолеть трудности и проблемы адаптационного периода. Научная школа – живой организм, и даже если ее руководитель по какой-то причине уходит, руководство обычно принимают на себя его активные последователи-ученики.

Резюмируя, отметим, что подготовка научно-педагогических кадров в образовательных организациях МВД России будет завершаться успешной защитой ими кандидатских диссертаций и станет более эффективной, если: 1) в образовательном процессе будет доминировать научная составляющая; 2) будут созданы необходимые условия, в том числе ресурсные, для выполнения диссертантами эмпирических исследований; 3) на постоянной основе будут ритмично функционировать и развиваться научные школы, в которые будут включаться абитуриенты до поступления в адъюнктуру.

Литература:

1. Караваева Е.В. и др. Аспирантура как уровень высшего образования: состояние, проблемы, возможные решения // Высшее образование в России. 2018. Том 27. № 11. С. 22-34.
2. Терентьев Е.А. и др. Кризис российской аспирантуры: источники проблем и возможности их преодоления // Университетское управление: практика и анализ. 2018. № 22 (5). С. 54-66.

Балашова Вера Алексеевна,
заместитель начальника кафедры юридической психологии
учебно-научного комплекса психологии служебной деятельности
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук,
подполковник полиции
VeraKasatka2014@yandex.ru

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПРОФИЛИРОВАНИЮ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В современном обществе существует немало проблем, угрожающих нарушению привычной организации жизнедеятельности и устоявшихся форм общественных отношений. Противостоять подобному рода угрозам – одна из основных задач сотрудника органов внутренних дел, выполняющего роль служения во благо общества и государству.

С развитием цивилизации и трансформации политического и социально-экономического устройства общества происходят преобразования и в криминогенной среде, что приводит к возникновению новых видов преступлений: бандитизм, рэкет, терроризм, экстремизм, киберпреступность и др. Деятельность органов внутренних дел направлена на противоборство, противодействие, сопротивление, пресечение и предупреждение противоправной деятельности криминальных элементов [5]. В решении данных задач немаловажная роль отводится психологическому аспекту, способствующему профессиональной подготовке сотрудников органов внутренних дел, в том числе, по выявлению лиц, обладающих противоправным поведением и намерением.

Очевидно, что любую проблему лучше всего предотвратить, чем разрешить. Также и преступление лучше предупредить, чем «де-факто» преодолевать его негативные последствия в процессе расследования и раскрытия. Ведь любая реализуемая угроза или опасность способна причинить невосполнимый вред и ущерб личности, обществу и даже государству.

Цели предотвращения преступления служит технология профилирования личности, позволяющая на основе анализа поведения субъекта оценить характер его намерений и отнести к определенной «группе риска» как лица, способного совершить преступное действие.

Анализ профессиональных ситуаций сотрудников органов внутренних дел показывает, что уже на этапе их профессионального обучения необходимо осуществлять психологическую подготовку и вырабатывать умение по выявлению особенностей поведения, отражающих психическое состояние лица и степень его готовности к совершению определенных действий.

Данные особенности поведения являются информативными признаками, выполняющими роль индикаторов противоправного намерения и поведения.

Опыт проведения занятий, направленных на формирование и развитие профессиональных компетенций у будущих сотрудников органов внутренних дел, связанных с выявлением и интерпретацией информативных признаков на основании наблюдаемых особенностей поведения с учетом внешних условий и обстоятельств, позволяет отметить следующее.

Обучающимся частично удается правильно определить общий характер (психологический фон) ситуации социального взаимодействия, при этом они выделяют социальные объекты целиком, зачастую упуская детализацию психологического наблюдения, в результате чего им не удается выявить часть информативных невербальных признаков.

Даже при правильном выявлении отдельных деталей невербальной коммуникации им не удается их систематизировать при интерпретации, чтобы дать более расширенную социально-перцептивную оценку личности.

Сложность интерпретации психологических особенностей на основании наблюдения за социальными объектами и выявленных отдельных деталей, заключается в том, что необходимо обладать высоким уровнем эрудиции и развитыми мыслительными процессами.

В основном, обучающиеся фокусируют внимание на ситуации взаимодействия в целом, упуская при этом ее отдельные детали, имеющие психологизированный характер. Присутствует не полная активизация таких психических процессов как внимание и восприятие, что приводит к сложностям и ошибкам обучающихся при профилировании личности и оценке ситуации в целом, так как выявление информативных признаков и декодирование информации, переданной невербальными средствами коммуникации, требует высокой психической познавательной активности.

При наличии условий, повышающих когнитивную сложность (наличие нескольких объектов познания, требующих одновременного наблюдения с распределением внимания; схожих моделей поведения у лиц, представляющих оперативный интерес; присутствие динамического характера взаимодействия; факторы, влияющие на процесс восприятия), у обучающихся присутствует локализация внимания на отдельном объекте, стремление к додумыванию и стереотипизация восприятия и мышления.

Стоит отметить тот факт, что в условиях ограничения условий вербальной коммуникации (например, профилирование лица, говорящего на иностранном/непонятном языке) происходит фокусировка внимания на его поведенческих признаках. Однако при правильном выявлении информативных поведенческих признаков у обучающихся также существуют трудности, связанные с их анализом.

Таким образом, на основании вышеизложенного, в целях осуществления психологической подготовки и выработке навыков по профилированию личности у будущих сотрудников органов внутренних дел целесообразными представляются следующие рекомендации. У обучающихся необходимо развивать социально-психологическую, социально-перцептивную, коммуникативную и профессиональную компетентность. Оценка их психических ресурсов, связанных с выявлением и интерпретацией психологических особенностей ситуаций социального и профессионального общения выявляет необходимость овладения методами наблюдения и психологического анализа, что способствует развитию высокой внимательности и наблюдательности, познавательной и мыслительной активности личности.

Обучение профилированию личности следует выстраивать по возрастанию степени сложности когнитивных заданий, что позволяет постепенно активизировать психическую деятельность обучающегося, осуществляя переход от научно-теоретических основ к практическому аспекту, что придает содержанию учебного процесса выраженный научно-прикладной характер с применением практикоориентированного подхода.

Таким образом, это способствует реализации профессиональной и психологической подготовке сотрудников органов внутренних дел к выполнению служебных задач, связанных с профилированием личности и оценке социальных и профессиональных ситуаций.

Список литературы:

1. Калиниченко И.А., Цветков В.Л., Костина Л.Н., Хрусталева Т.А., Красноштанова Н.Н., Гончарова Н.А., Фомина Т.Ф. Психология в деятельности сотрудников ОВД: учебное пособие. - М.: Юнити-Дана, 2019. - 207 с.
2. Основы профайлинга (психологический аспект) / В.Л. Цветков, Т.А. Хрусталева, Ш.М. Нурадинов, 2020. - 244 с.
3. В.Л. Цветков, А.Г. Караяни, Т.А. Хрусталева, Н.Н. Красноштанова, В.М. Статный, М.Е. Каменева, Г.В. Щербаков, Н.Д. Эриашвили Профайлинг в деятельности органов внутренних дел - М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2021. - 263 с.
4. Н.Д. Эриашвили, М.Е. Каменева, В.Л. Цветков, И.И. Аминов, В.Ю. Волынский, Ю.М. Волынский-Басманов Профайлинг. Технологии предотвращения противоправных действий / Под ред. Н.Д. Эриашвили, М.Е. Каменевой, - М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2020. - 191 с.
5. Кравцов О.Г. Особенности карьерных ориентаций курсантов образовательных организаций МВД России в контексте проблемы адаптации / В сборнике: Актуальные проблемы адаптации курсантов образовательных организаций МВД России к условиям

профессиональной деятельности. Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции. 2020. С. 249-251.

Научный руководитель: Гончарова Елизавета Михайловна
старший преподаватель кафедры
юридической психологии учебно-научного комплекса
психологии служебной деятельности
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук,
подполковник полиции
Goncharova_e_79@mail.ru

Борисова Сабина Алексеевна
курсант 2 «У» курса ФПСПООП
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
рядовой полиции
sabina.borisova.2001@bk.ru

Проявление стресса у курсантов образовательных организаций системы МВД России и его особенности

На сегодняшний день, одна из актуальных проблем с которой сталкиваются курсанты МВД, является стресс. Стрессовое состояние способно снизить работоспособность, повлиять на возникновение различных психосоматических заболеваний, ухудшить здоровье, что в свою очередь приведет к трудностям в дальнейшей службе в органах внутренних дел.

Стресс – (от англ. Stress – давление, напряжение) психологическое состояние общего возбуждения, психологического напряжения при деятельности в трудных, необычных, экстремальных ситуациях. В целом стресс представляет собой неспецифический компонент адаптации, играющий мобилизующую роль и обуславливающий привлечение энергетических и пластических ресурсов для адаптационной перестройки организма.

Но стресс бывает не только отрицательным (дистресс), который несет за собой негативные последствия, но так же он может быть и положительным (эустресс) вызванный благоприятными эмоциями, не сильный, мобилизующий организм.

Обучение в образовательных организациях МВД само по себе влияет на проявление высокого уровня стрессовых нагрузок, что способствует росту выносливости курсантов и слушателей. Стресс начинает проявляться уже на стадии поступления в учебное заведение. У молодых людей начинает проявляться чувство страха, беспокойства и неуверенности.

Возникают постоянные вопросы о том, поступит ли он или она в данное заведение, что будет, если не поступят и не сдадут вступительные экзамены и так далее.

Следующей стадией является заселение в общежитие для тех, кто приехал из регионов и дальних районов Московской области. Это выражается в смене окружающей обстановке, места жительства и необходимости заботиться о себе самому. Те курсанты, которые прибыли издалека, не привыкли к такому быстрому ритму в Москве. Здесь совершенно другие люди, много незнакомых мест и свои особенности. Поэтому нужно некоторое время, чтобы адаптироваться и привыкнуть к этой среде. Намного проще тем, кто живет и родился в Москве, так как они уже приспособлены к данным условиям.

Далее не менее важное это смена обстановки и круга общения. Часто стресс может возникать на фоне недопонимания и конфликтов с одноклассниками, разногласия с соседями по комнате или с руководством [2, с.145].

Учеба так же является важной стадией возникновения стрессовых ситуаций у курсантов. Данная система образования очень требовательна и далеко не легкая. Мало того, что курсанты изучают различные дисциплины и нормативные акты, так они помимо этого: несут службу в суточных нарядах, метрополитене, различные хозяйственные наряды и многое другое.

Целью нашего исследования являлось: изучение особенностей протекания стресса у курсантов Московского университета МВД России и как они с этим справляются.

В нашем исследовании приняли участие 29 курсантов образовательной организации МВД России, использовались методики склонности к срывам в стрессовой ситуации «Прогноз» В. А. Баранова: «Определение нервно - психического напряжения» и «Интегральный показатель психической напряженности».

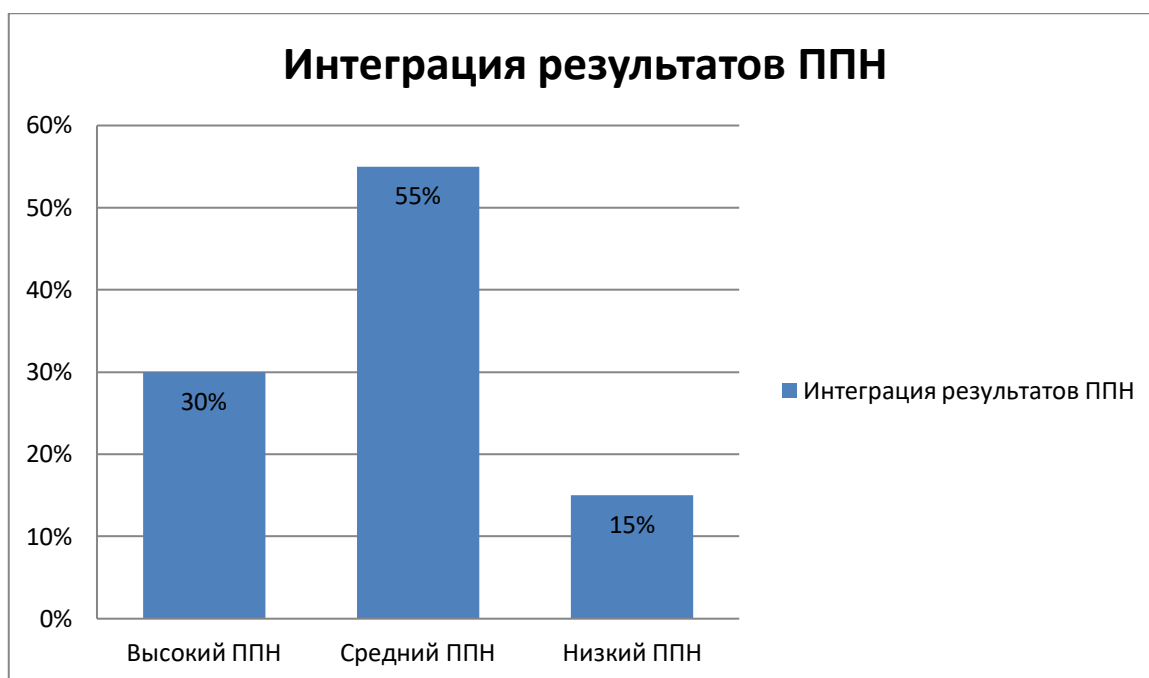
На основе методики «Определение нервно - психического напряжения» нами были получены результаты, представленные рисунке 1.

Рисунок 1. Показатели, полученные на основе методики «Определение нервно - психического напряжения»

Исходя из представленных данных, мы можем констатировать, что больше всего у курсантов наблюдается психофизическая усталость (45%) , нарушения сна (30%) и тревоги, страхи (15%). Показатели по шкалам «Нарушение воли» и «Вегетативная неустойчивость» свидетельствуют о нулевых значениях. Шкала «Эмоциональная неустойчивость» не превышает значение 5%. Полученные данные свидетельствуют о том, что большинство курсантов в данный момент психологически устойчивы к экстремальным условиям и адаптированы к ним.

Методика «Интегральный показатель психической напряженности» позволила получить данные свидетельствующие о том, что большинство курсантов имеют средний уровень стрессоустойчивости (Рисунок 2).

Рисунок 2. Показатели, полученные на основе методики «Интегральный показатель психической напряженности»

Эти результаты показывают, что взвод находится на среднем уровне психической напряженности. Большинство курсантов справляются со стрессовыми ситуациями в учебной деятельности и повседневной жизни, что очень даже хорошо. Что касается результатов с низким ППН, то им необходимо разработать различные методы для снижения нервно – психической напряженности, чтобы не перейти на низкий уровень стресса, нужно немного психологической разгрузки и изменить стиль своего мышления в этой жизни.

Согласно полученным данным можно сделать вывод, что стресс у большинства курсантов находится под контролем. Это может быть связано с тем, что они адаптировались к системе образования и условиям обучения в данной образовательной организации [1, 97].

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

1. Галчонков К.Ю., Гончарова Е.М. Эмоциональная разгрузка курсантов в процессе адаптации к условиям обучения // В сборнике: Актуальные проблемы адаптации курсантов образовательных организаций МВД России к условиям профессиональной деятельности. Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции. 2020. С. 96-99.

2. Памшева Е.В., Гончарова Е.М. Влияние стрессоров, возникающих в процессе учебной деятельности курсантов, на результаты обучения // В сборнике: Прикладные аспекты диагностики и формирования психологической готовности сотрудников органов внутренних

дел к выполнению оперативных служебных задач. Сборник материалов межведомственной конференции. Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя. 2018. С. 144-148.

3. Интернет-ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/stress-factory-v-protsesse-obucheniya-slushateley-fakulteta-podgotovki-inostrannyh-spetsialistov-obrazovatelnyh-organizatsiy-mvd>

4. Интернет-ресурс: <https://world-psychology.ru/metodika-prognoz/>

Галчонков К.Ю.²¹

*курсант 283 учебного взвода 3 «У» курса ФПСПООП
Московского университета МВД РФ имени В.Я. Кикотя,
рядовой полиции
kirillgalchonkov@yandex.ru*

Научный руководитель:

*Заместитель начальника кафедры юридической психологии УНК ПСД
кандидат психологических наук, доцент кафедры
полковник полиции*

Марьясис Ирина Борисовна

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ПЕРИОД КОРОНОВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ

Аннотация: В статье рассматривается семантика дистанционного обучения в аспекте дидактической проблематики. Анализируются черты и особенности новой формы обучения при использовании современных информационных технологий. Определяются принципы организации учебного процесса с использованием дистанционных образовательных технологий, его положительные и отрицательные стороны. Основными подходами к изучению данной проблематики являются анализ и обобщение. Выделены сложности дистанционного обучения в Московском университете МВД России им. В.Я. Кикотя исходя из специфических особенностей преподаваемых дисциплин. Определяется значение использования информационных технологий в вопросе эффективной организации образовательной программы с использованием нового формата обучения.

---

²¹ ©Галчонков К.Ю., 2021

Ключевые слова: информационные технологии, дистанционное обучение, образовательный процесс, дидактика, образовательная программа, формы и методы обучения.

Современный мир уже нельзя представить без информационной технологической индустрии и того, как она влияет на все процессы в обществе, на самого человека и его образование и саморазвитие. В течение всего пару десятков лет цифровые технологии заменили нам практически все- работу, досуг, творчество. О плюсах и минусах такой новой формы жизнедеятельности ученые дискутируют на протяжении всего периода существования информационных технологий, и до сих пор не ясно, каким образом они повлияют на дальнейшее развитие человека и всего общества в целом. Безусловно, новые информационные технологии затронули и сферу образования, и привели его в качественно новый формат обучения. Это способствовало не только повышению эффективности и качества образовательных процессов, но и способствовало изменению спроса на образовательные услуги ввиду доступности подобного способа получения знаний. В этой части Е.С. Полат отмечает, что «технологическая составляющая в дистанционном обучении - это инструмент, с помощью которого должны решаться педагогические задачи» [1]. Дидактика выделяет следующие аспекты и особенности использования информационных технологий в организации образовательного процесса:

- осознание важности и осуществление самоконтроля и самодисциплины при получении новых знаний;
- ориентировано - индивидуальная проверка качества полученной информации в период обучения;
- визуальное восприятие программы обучения посредством демонстрации презентаций, учебных видеофильмов и др.;
- облегченный способ доступа и обращения на занятиях к информационным ресурсам и образовательным платформам;
- осуществление возможности выполнения задания с одновременной диагностикой ошибок и восполнения пробелов;
- возможность выполнения трудоемких процессов в кратчайшее время посредством использования компьютерных операций и др.

Модернизация современной системы обучения позволяет ученым доктринально обосновывать как полное отрицание удаленной формы образования, так и безусловную эффективность и важность внедрения новой формы обучения в существующую традиционную российскую систему. С.М. Широбоков [2] в своей работе выделяет несколько преобладающих положений в вопросе удаленного получения образования:

1. Как такового дистанционного обучения не существует, поскольку оно предопределяет всю систему информационных технологий и имманентно присуще таковым;
2. Дистанционное обучение – это старый формат заочного обучения, представляющий собой самостоятельную форму образования (дистанционное образование и заочное обучение рассматриваются к качестве тождественных процессов).

Стоит отметить, что проблема организации учебного процесса всегда носила актуальный и дискуссионный характер, поскольку от правильного определения ее направленности будет зависеть качество получаемых знаний и подготовка высококвалифицированных специалистов[3]. Особо остро встал вопрос об условиях обучения в период новой коронавирусной инфекции. В период осложнения эпидемиологической обстановки было принято решение о переходе обучающихся на новый формат, позволяющий осваивать навыки и получать академические знания в режиме дистанционного образования. Дистанционное обучение в МосУ МВД России им.В.Я Кикотя дало новое направление всей системе обучения в целом. Для реализации проекта возникла необходимость освоения курсантами Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя социальной платформы «Discord», в особенности которой входит функция передачи данных через голосовые каналы, где пользователи удаленно могут контактировать как со своими товарищами по службе, так и непосредственно с преподавательским составом. К основным принципам организации учебного процесса в период дистанционного обучения следует отнести[4]:

-доступность (возможность осуществления деятельности в различные временные интервалы в независимости от мест пребывания);

-активное освоение дополнительной справочной информации (использование ЭИОС, что позволило организовать высокий уровень подготовки к лекционным, семинарским и практическим занятиям)

-эксплуатация компьютерных технологий в целях улучшения качества осваиваемых дисциплин.

Однако, несмотря на, первый взгляд, простоту использования компьютерных технологий среди современно поколения, в рамках организации образовательного процесса на расстоянии, с помощью Интернет - сервисов возникает ряд трудностей[5]:

– технические проблемы (здесь мы говорим, как об отсутствии необходимых устройств для выхода в Интернет, неполадках со средствами связи, отсутствии навыков использования тех или иных сервисов, так и о низком уровне цифровой грамотности среди обучающихся и педагогов);

– ограниченность форм и методов обучения на дистанционном обучении (классические приёмы не всегда можно применить, используя Интернет, а преобразить их, используя цифровую образовательную среду иногда предстаёт трудным);

– психологический настрой на домашнюю атмосферу как на локацию отдыха.

Кроме того, сложность и трудность использования средств дистанционного образования в образовательном учреждении МВД России (или ведомственном университете) обусловлена специфичной системой контроля, которая в традиционном формате очного обучения выражалась в утренних построениях; проведения мероприятий по итогам каждого месяца в аспекте воспитательной, организационной, правовой работы; проведения научных конференций, предполагающим очное выступление каждого курсанта; заседание кафедр научных кружков с обсуждением актуальных проблем конкретного предмета; инструктажей по охране общественного порядка, предполагающих заслушивание личных мер безопасности, правил поведения и демонстрацию видеороликов массовых беспорядков и их предотвращение и др.

В условиях же дистанционного обучения стало невозможно качественно проводить собрания, информировать личный состав, проводить воспитательную работу, что, безусловно, сказалось как на дисциплине, так и на организационной работе младших командиров и их подчиненных.

Опыт дистанционного обучения в МосУ МВД России им.В.Я Кикотя дал качественно новое направление в использовании новой формы обучения. Безусловно, одним из приоритетных аспектов такого обучения для курсантов стало наличие большего времени для самостоятельной подготовки. Ввиду этого, появилась возможность саморазвития и самоконтроля, ведь как говорил Сократ «невозможно жить лучше, чем проводя жизнь в стремлении стать совершеннее». Возможность качественно подготавливаться к занятиям, используя при этом максимальное количество ресурсов, безусловно, повлияло на успеваемость, и как следствие успешную сдачу летней сессии. Дистанционное обучение позволило адаптироваться и привыкнуть к новым условиям учебы. Важную роль в таком новом направлении сыграло личное осознание каждого обучающегося о необходимости самоконтроля, дисциплины и саморазвития. Ведь, прежде всего, высшее образование- это самообразование.

Выявив существенные трудности, организация педагогической, воспитательной, психологической работы, позволила постоянному и переменному составу Университета реализовать меры на их устранение в кратчайшие сроки, а именно- регулярно проводились информационные собрания, на которых проходило освоение социальной площадки «Discord», организация образовательно процесса открыла для себя новые форматы с использованием

достижений современных средств науки и техники, также осуществлялось регулярное взаимодействие с психологами в целях изучения состояния конкретного курсанта для адаптации его к условиям обостренной эпидемиологической обстановки, что позволило не только восстановить, но и существенно повысить процесс обучения.

Подводя итог, особое внимание стоит уделить направлению организации учебного процесса от стандартного формата к дистанционному, что не только позволит обезопасить общество от распространения вирусной инфекции, но и оказать существенное влияние на развитие курсантов как со стороны морально-волевых качеств, так и накопления ими соответствующего высокого уровня знаний. Дистанционное обучение в период самоизоляции стало поистине важным опытом в методике преподавания ведомственного университета. Но очное обучение, как более традиционная форма учебы, априори детерминирована своей эффективностью в получении новых знаний, и прежде всего, в их качестве дополнить анализом или аргументом, более подробно обосновать эту позицию. В целом, проблема перехода обучающихся на подобный формат показало высокий уровень готовности постоянного и переменного состава к трудностям различного характера. Вопрос дальнейшего использования дистанционного обучения в образовательных организациях остается актуальным. В рамках учебного процесса в Московском Университете МВД России имени В.Я. Кикотя представляется целесообразным введение в организацию образовательного процесса такого компонента как «гибридное» обучение, подразумевающее под собой сочетание традиционного обучения с элементами удаленного, что позволит личному составу Университета успешно выполнять служебные задачи.

Список литературы

1. Педагогические технологии дистанционного обучения : учеб. пособие /Е.С Полат, М.В Моисеева, А.Е Петрова и др.; под ред. Е.С. Полат, М.: Академия, 2006.-с. 37
2. С.М. Ширококов Нормативное и правовое обеспечение системы дистанционного образования- актуальная задача развития системы образования в России// Alma mater (Вестник высшей школы).-2008.-№4.-с.26-35
3. Педагогика: Учебник / Л. П. Крившенко, М. Е. Вайндорф –Сы- П24 соева и др.; Под ред. Л. П. Крившенко. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2010.-с.67 ISBN 5-98032-427-5
4. Попова Е.В Баландин А.А Дедюхин Д.Д Дистанционное образование: современные реалии и перспективы /Образование и право №7.-2020-с.204-206

5. В.С Шаров Дистанционное обучение: форма, технология, средство/ Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И Герцена.-2009.- с.239-241

*Гурдин Сергей Валерьевич,
доцент кафедры уголовного процесса
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат юридических наук, доцент город Москва
sgurdin@gmail.com*

**Роль предшествующих учебных дисциплин в изучении курсов
«Правоохранительные органы» и «Уголовно-процессуальное право» (Уголовный
процесс)**

Изучение дисциплин «Правоохранительные органы» и «Уголовный процесс» в высших учебных заведениях Министерства внутренних дел Российской Федерации образует составную часть фундамента профессиональной подготовки обучающихся. Знания, полученные курсантами при изучении названных дисциплин, ложатся в основу их дальнейшей служебной деятельности, причем независимо от ее направления.

При этом изучение этих дисциплин имеет вполне определенные цели, которые в логической последовательности, возможно изложить следующим образом:

1. дать обучаемым общие, исходные сведения о правоохранительных органах, их понятии, системе, структуре и полномочиях, основных направлениях правоохранительной деятельности.

2. получение обучаемыми качественных теоретических знаний, развитие, закрепление практических умений и навыков, необходимых в профессиональной деятельности по применению уголовно-процессуального законодательства, защите прав и законных интересов лиц, вовлеченных в орбиту уголовного судопроизводства вне зависимости от их процессуального статуса.

Следует отметить, что основательное изучение данных учебных дисциплин в стенах Московского университета МВД России осуществляется в точном соответствии с Рабочей учебными программами, разработанными в соответствии с требованиями Государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования Российской Федерации, на основе Примерных программ по уголовному процессу, правоохранительным органам для образовательных учреждений высшего профессионального образования МВД России, утвержденных Департаментом кадрового обеспечения МВД России.

Именно Программы определяет структуру дисциплин «Правоохранительные органы» и «Уголовный процесс», в логической последовательности раскрывают их содержание, позволяющие отразить систему правоохранительных органов государства, а также уголовно-процессуального закона и обеспечить подробное рассмотрение принципов, ключевых понятий, стадий и институтов уголовного судопроизводства в отведенном рабочим учебным планом количестве учебных часов.

«Уголовный процесс», равно как и «Правоохранительные органы» являются обязательными учебными дисциплинами во всех без исключения образовательных учреждениях Российской Федерации юридического профиля.

«Правоохранительные органы» и «Уголовный процесс» как самостоятельные академические дисциплины или выражаясь иначе области изучения, представляют собой отрасли знаний, которые преподаются, и исследуется в высших учебных заведениях. Эти дисциплины определяются и признаются научными изданиями, в которых публикуются результаты исследований, а также научными сообществами, кафедрами или факультетами, к которым принадлежат специалисты в этой области.

При этом та или иная область изучения обычно имеет несколько поддисциплин и отраслей, и зачастую границы, проведенные между ними, достаточно условны и неоднозначны.

Однако преподавание уголовного процесса как учебной дисциплины, изучение его как вида государственной деятельности, носящей явно правоохранительный характер, а также преподавание обучаемым не менее важной вводной дисциплины - «Правоохранительные органы» невозможно себе представить без знаний, уже полученных курсантами и слушателями в результате изучения таких фундаментальных дисциплин как «Конституционное право», «Теория государства и права», «Философия» и параллельно изучаемой дисциплиной «Уголовное право».

Как известно, конституционные правоотношения составляют начало для всех иных отношений, регулируемых другими отраслями права, так как именно в них закреплены основы устройства общества и государства, основные права, свободы и обязанности граждан, предопределяющие многие сферы общественного развития.

Все отрасли права основываются на закреплённых конституционным правом принципах организации системы власти, компетенции и основных началах деятельности органов государства, выступающих субъектами всех отраслевых правоотношений.

Нормы конституционного права образуют наиболее важные основополагающие институты системы права, они являются определяющими для регулирования общественных

отношений всеми другими отраслями права, которые исходят из принципов, закреплённых в конституционном праве.

Например, устанавливая систему органов судебной власти, конституционные принципы правосудия (гл.7 Конституции РФ), права граждан в сфере судопроизводства (ст. ст. 20,21,22,46,47 Конституции РФ и др.) - конституционное право содержит исходные начала для уголовно-процессуального права и других отраслей. То есть, изучая «Конституционное право» уже как учебную дисциплину обучающиеся приобретают знания, которые в дальнейшем будут применяться ими при освоении на старших курсах «Уголовного процессуального права» «Правоохранительных Органов», «Прокурорского надзора».

Очевидно, что именно в период изучения «Конституционного права» обучающиеся должны осознать, что высшей ценностью государства являются жизнь, здоровье человека и гражданина, его конституционные права и свободы и что в дальнейшем защита человека и гражданина от преступных посягательств станет профессиональной деятельностью обучающегося. В этой связи видится целесообразным при изучении тем, связанных с проблемами обеспечения и защиты, основных прав и свобод человека и гражданина, конституционными основами деятельности судебной власти и органов прокуратуры обращать внимание курсантов на то, что впереди их ждет познание таких специальных дисциплин как «Правоохранительные органы» Уголовный процесс», «Прокурорский надзор», которые лягут в основу их правоохранительной деятельности. При этом положения Конституции РФ всегда будут стоять выше норм, закреплённых в УПК РФ и иных федеральных законах. Обучаемый в таком случае не будет испытывать затруднений при изучении судебной системы, системы органов прокуратуры в рамках дисциплин «Правоохранительные органы» и «Прокурорский надзор», а также при изучении источников уголовно-процессуального права и отношений, возникающих между государством, в лице его специально созданных правоохранительных органов и должностных лиц с лицом, совершившим преступление в ходе уголовного судопроизводства.

Другой, как было отмечено выше учебной дисциплиной, оказывающей неоценимое воздействие на обучающегося в плане становления его как профессионального юриста, будущего следователя или дознавателя, является «Теория государства и права»

В период изучения данной дисциплины курсанты и слушатели усваивают целый ряд понятий, которые присущи и дисциплинам, преподаваемым на кафедре уголовного процесса. Именно в пределах курса «Теории государства и права» обучающийся узнает о таких терминах как «правоотношение», «правовой институт», сталкивается со структурным анализом правовой нормы. Пожалуй, впервые для него при освоении механизма государства и его элементов звучит словосочетание «правоохранительные органы».

На этом же этапе развития событий у обучаемого под руководством преподавателя, как правило, при проведении групповых занятий начинает формироваться мнение по этому поводу. Практика показывает, что в зависимости от того какое мнение было у преподавателя, такое же сформировано и у курсанта или слушателя. Например, мнение о том, что суды и прокуратура РФ относятся или не относятся к правоохранительным органам. Вместе с тем при обсуждении этого весьма спорного вопроса следует учитывать, что в настоящее время не принят закон о правоохранительной деятельности, ни иной законодательный акт, в котором бы содержался перечень этих органов. Нет единства и среди ученых-процессуалистов по этому вопросу. Очевидно, стоит указывать курсантам и слушателям на это обстоятельство, с целью выработки у них ясного понимания происходящего и всесторонней оценки данного спорного вопроса.

Далее хотелось бы отметить роль такой дисциплины как «Философия». Изучая ее курсанты и слушатели неизбежно получают первые знания о том, что форма и содержание взаимосвязаны между собой и образуют единое целое, характеризуют не само явление и не саму действительность, а сущность действительности. Форма содержательна, а содержание оформлено. В дальнейшем, изучая «Уголовный процесс» эти знания будут весьма кстати при изучении тем, связанных с доказательствами и доказыванием в уголовном процессе, когда вдруг станет ясно, что доказательства являют собой неразрывную связь формы и содержания, при этом сам процесс познания в уголовном процессе несколько отличается от познания философского, но в целом схож с ним. Возможно, стоит упоминать об этом обучаемым, особенно будущим дознавателям и следователям, чтобы в конечном итоге они могли эффективно организовывать процесс познания события преступления и осуществлять доказывание по уголовным делам.

В продолжение начатого разговора хочется особенно подчеркнуть роль такой дисциплины как «Уголовное право». В процессе ее изучения курсанты и слушатели познают для себя, что есть состав преступления и при изучении уже в рамках дисциплины «Уголовный процесс» обстоятельств, подлежащих доказыванию, могли бы применять уже полученные знания, если бы соответствующая тема дисциплины «Уголовное право» была бы прочитана им несколько раньше. Также возможно отметить, большую роль составления практикумов в деле подготовки обучаемых. Например, в рамках дисциплины «Уголовное право» курсанты учились бы не просто решать различные правовые коллизии, но и описывать то или иное деяние с тем, чтобы описанные признаки совпадали с вполне конкретным преступлением, а в рамках дисциплины «Уголовный процесс» уже получали навык правильного составления процессуальных документов. Есть между двумя дисциплинами и другие точки соприкосновения, которые целесообразно обсудить на совместном заседании кафедр. К ним, в

частности, возможно отнести выработку единых позиций по следующим взаимодополняющим друг друга темам: (см. таблицу № 1).

Таблица № 1

№	Уголовное право	Уголовный процесс
1	Тема №6. Состав преступления	Тема № 6. Доказательства и доказывание
2	Тема №7. Объект преступления	
3	Тема №8. Объективная сторона преступления	
4	Тема №9. Субъект преступления	
5	Тема №10. Субъективная сторона преступления	
6	Тема №20. Освобождение от уголовной ответственности и от наказания. Амнистия, помилование, судимость	Тема № 16 Окончание предварительного расследования
7	Тема №22. Иные меры уголовно-правового характера	Тема № 26 Особенности производства о применении принудительных мер медицинского характера

Таким образом роль предшествующих учебных дисциплин в изучении курсов «Правоохранительные органы» и «Уголовно-процессуальное право» (Уголовный процесс) сложно переоценить, так именно они являются фундаментом прочных знаний в области уголовно-процессуального права, которые получают обучаемые и способствуют выработке у них устойчивых навыков применения этих знаний в своей будущей служебной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020).
2. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ (ред. от 30.04.2021). Доступ из справ.-правовой системы «Гарант».
3. Шувалов, Е. В. Конституционное право Российской Федерации : учебное пособие / Е. В. Шувалов. — Москва : Евразийский открытый институт, Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, 2018. — 140 с.
4. Философия права и закона : учебник для вузов / А. В. Грибакин [и др.] ; под редакцией А. В. Грибакина. — Москва : Издательство Юрайт, 2021. — 289 с.

5. Нудненко, Л. А. Конституционное право России : учебник для вузов / Л. А. Нудненко. — 7-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2021. — 531 с.

Котенев Игорь Олегович
доцент кафедры юридической психологии
Учебно-научного комплекса психологии
служебной деятельности
Московского университета МВД России имени
В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук, доцент
ikotenev@yandex.ru

ПЕРЕГОВОРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОТРУДНИКА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ: ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ

Переговоры – сложный коммуникативный процесс, требующий умения находить взаимоприемлемые решения с другими людьми (оппонентами) в конфликтных ситуациях путем диалога и обмена информацией. Искусство ведения переговоров в значительной степени основано на развитых интеллектуально-познавательных, эмоционально-волевых и коммуникативных качествах личности переговорщика, а также предполагает накопление и анализ научных данных и практического опыта подобной деятельности в самых разных областях – от бизнеса до международной политики.

Одним из секретов успешных переговоров является их всесторонняя подготовленность, а также слаженная работа «переговорной команды», включая выбор ключевого переговорщика, советников, помощников, консультантов, аналитиков и пр. Так, авторитетный отечественный исследователь переговоров М. М. Лебедева отмечает, что «...подготовка к переговорам предполагает: а) решение организационных вопросов; б) подготовку содержательных моментов», а в дипломатической практике такая подготовительная работа осуществляется в форме «переговоров о переговорах» [5, С. 75]. На значение предварительной подготовки переговоров указывают и зарубежные авторы (В. Мاستенбрук, Р. Фишер, У. Юри, Д. Эртель, Г. Райфф).

Переговоры с преступниками, по определению профессора В. П. Илларионова, - «основанный на законе и нормах нравственности один из ненасильственных способов борьбы с преступностью, представляющий собой в ряде криминальных ситуаций диалог с преступниками (преступными группами, организациями, сообществами) с целью склонения их путем психологического воздействия к соглашению об отказе от дальнейшей преступной деятельности, активному содействию в раскрытии и расследовании преступлений, розыску и

задержанию преступников, устранению причиненного вреда, получению оперативной и криминалистически значимой информации» [3, С. 60].

Цель переговоров с преступниками - оказание правомерного психологического воздействия в целях изменения их поведения (вплоть до отказа от совершения конкретного преступления).

Переговоры сотрудников правоохранительных органов при захвате заложников, угрозе совершения террористического акта выполняют следующие основные функции (по Караяни А. Г и Цветкову В. Л.):

1. «Функция разведки, «прощупывания», получения информации. Данная функция реализуется через вступление в переговорное взаимодействие с представителями противостоящей стороны.
2. Установление межличностных контактов.
3. Функция разъяснения, убеждения в необходимости принятия или принятого «правильного» решения.
4. Функция манипулирования, лавирования, обмана, затягивания времени.
5. Психологическое давление на оппонента, убеждение.
6. Уход от «неудобных» решений» [4, С. 142-143].

При ведении переговоров сотрудник правоохранительных органов решает сложные тактические и психологические задачи в соответствии с этапами развития данного коммуникативного процесса.

Следовательно, переговоры с преступниками представляют собой особый тип профессионального общения сотрудников правоохранительных органов, протекающего в экстремальных, кризисных ситуациях. Такое общение требует обладания его субъектами не только высокой коммуникативной, интерактивной и перцептивной компетентностью, но также способности и готовности к высокой степени мобилизации всех психических ресурсов личности (познавательных-интеллектуальных, мотивационных, эмоционально-волевых), а также развитых психофизиологических адаптационных возможностей организма.

В течение многих лет подготовка переговорщиков для органов внутренних дел осуществляется на базе ряда образовательных организаций МВД России (Академия управления, Московский университет, ВИПК), в основном, в системе дополнительного профессионального образования. Проведены серьезные научные исследования психологических проблем в переговорной деятельности сотрудников ОВД, подготовлены учебные и учебно-практические издания (Вахнина, В. В., 2011; Марьин, М. И., 2011; Юренкова, В. А., Душкин, А. С., 2014; Караяни, А. Г., Цветков, В. Л., 2016; Кубышко, В. Л., 2018; Фомин, В. В., 2018, и др.). Отдельные виды занятий, посвященных выработке навыков

ведения переговоров у сотрудников ОВД, включаются в тематические планы дисциплин, изучаемых курсантами и слушателями ведомственных вузов (Буданов, А. В., 1995; Свободный, Ф. К., 2004; Сяба, М.В., 2017).

Подготовка к переговорам, в т. ч. психологическая, должна затрагивать, прежде всего, самого субъекта ведения переговоров – лица, которому по роду профессиональной деятельности предстоит осуществлять подобные функции, и которому необходимо приобрести компетенции, связанные с умением вести этот сложный диалог (знания о том, как строится переговорная деятельность, тактические умения и практические навыки ведения переговоров, необходимые личностные качества).

Кроме того, подготовительная работа должна обязательно включать подбор и обучение осуществлению консультативной деятельности по вопросам ведения переговоров тех членов переговорной команды, кто обеспечивает работу ключевого переговорщика. Поскольку договоренность может достигаться не всегда только путем последовательных и постепенных шагов сторон навстречу друг другу, но и за счет творческих, неожиданных решений, дающих «выход из безвыходной ситуации», приобретает значение выработка у них не только навыков коммуникативного взаимодействия, но и креативного группового мышления (например, «мозгового штурма»).

В рамках обучения сотрудников правоохранительных органов переговорной деятельности решаются такие задачи как:

- ознакомление обучающихся с теоретическими положениями о закономерностях делового общения, психологической сущности переговоров, их целях, задачах и функциях, о месте и роли консультанта-психолога в обеспечении эффективного переговорного процесса с преступниками;
- формирование и развитие базовых коммуникативных, интерактивных и перцептивных навыков и умений, необходимых для переговорной деятельности (построения контактов с преступниками, конструктивного общения и достижения компромиссов, психологического воздействия, и др.);
- овладение навыками и приемами осуществления взаимодействия в составе группы ведения переговоров (при составлении психологического портрета преступника, оценке его текущего эмоционального состояния, прогноза возможного поведения, проработки переговорной позиции и вариативных сценариев переговорного процесса, осуществления взаимной психологической поддержки, и пр.

Состав конкретных профессиональных навыков и умений, необходимых переговорщику, включает в себя: установление психологического контакта, построение конструктивного диалога, оказание психологического воздействия на правонарушителей с

целью склонения их к прекращению противоправной деятельности; динамическое прогнозирование поведения захватчиков; эффективное коммуникативное взаимодействие в рамках группы ведения переговоров.

В качестве обучающих кейсов на практических занятиях могут быть использованы различные криминальные ситуации, предполагающие проведение переговоров.

Например, на 8-часовом практическом занятии в ходе сюжетно-ролевой игры отрабатывается следующая вводная:

«Группа из 5 человек при попытке ограбления отделения Сбербанка РФ были блокированы в помещении силами полиции. В результате их действий ножевое ранение получила кассир Сбербанка А. Приходько, которая успела нажать тревожную кнопку.

Преступники захватили в заложники также другого кассира – женщину 53 лет, В.Н. Строганову, и нескольких посетителей Сбербанка, среди которых пожилая женщина с внуком 6-ти лет.

При попытке сотрудников полиции проникнуть в помещение, один из преступников сделал несколько предупредительных выстрелов из автоматического оружия.

В дежурную часть позвонил неустановленный мужчина, назвавшись «Вадимом», и потребовал у дежурного разговора с начальником У(О)МВД.

Основные требования начальнику:

- 1) Передать радиостанцию для ведения переговоров, обеспечив прямую трансляцию на ФМ-радио «Голос правды»;
- 2) Предоставить 3 автомата Калашникова и ящик патронов;
- 3) Обеспечить выезд грабителей вместе с заложниками в аэропорт города, где должен быть подготовлен к вылету самолет;
- 4) Приготовить и передать 1 млн. долларов США в мелких купюрах».

Обучающие разбиваются на подгруппы «переговорщиков», «террористов», «экспертов», при большой численности могут образовываться по две из этих подгрупп. В группе «переговорщиков» осуществляется разделение на роли «ключевой переговорщик» (оперативный дежурный, начальник органа внутренних дел), «дублирующий переговорщик» (обычно, уполномоченный руководителем сотрудник, это может быть и «психолог»), «консультант-психолог».

«Переговоры» проводятся в отсутствие зрительного контакта, дистанционно, с условным использованием средств телефонной или радиосвязи. Инициатива первого контакта принадлежит лишь одной стороне – «террористам».

«Группе ведения переговоров» предоставляется первая часть вводной, содержащая сведения об оперативной обстановке, основные же требования озвучиваются «террористами»,

которые оказывают при этом психологическое давление на представителя правоохранительных органов, угрожают перейти к решительным действиям в случае невыполнения своих требований. Также «террористы» готовят обращение к аудитории радиостанции, стремясь завоевать сочувствие населения и дискредитировать действия правоохранителей.

Перед «переговорщиками» ставятся следующие психологические задачи:

- установить психологический контакт с «террористом»;
- осуществить сбор первичной информации о происшествии и личности преступника (составе преступной группы);
- применить методы убеждения преступников, побуждая их отказаться от своих намерений, освободить насильно удерживаемых лиц;
- определить динамику психического состояния преступников;
- определить реальные интересы, намерения и цели преступников;
- обеспечить составление психолого-криминалистического портрета преступника (группы);
- применить методы психологического воздействия на преступников в рамках оперативной игры;
- обеспечить путем торга создание благоприятных условий для проведения специальной операции и задержания «террористов».

Подгруппа «экспертов» анализирует ход переговоров, оценивает психологические приемы, которые использовали «террористы» в диалоге с правоохранителями, определяет способы оказания ими давления на «переговорщика», выявляет их манипулятивные тактики. Целесообразно при этом использовать специально разработанные бланки экспертных оценок, содержащие перечень тактико-психологических приемов и их краткое описание.

Сочетание таких методов обучения как анализ профессиональной деятельности и конкретных ситуаций; работа с наглядным материалом; упражнение; игровое моделирование; социально-психологический тренинг; сюжетно-ролевая игра способствует закреплению теоретических знаний, развитию профессиональной переговорной компетентности сотрудника правоохранительных органов, овладению им необходимыми практическими навыками и умениями проведения переговоров в экстремальных условиях.

Список литературы

1. Буданов, А. В. Практические рекомендации по ведению переговоров с преступниками в ситуации захвата заложников (по материалам опыта правоохранительных органов США): учеб. - метод. материалы / А. В. Буданов. - М.: Академия МВД России, 1995. -76 с.

2. Вахнина, В. В. Психологические особенности кризисных ситуаций переговорной деятельности сотрудников ОВД в рамках системно-ситуативного подхода // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2014. №3 (58). С. 90-94.

3. Илларионов, В. П. Переговоры с преступниками (правовые, организационные, оперативно-тактические основы) /В. П. Илларионов. - М.: Юридический институт МВД РФ, 1994. – 127 с.

4. Караяни, А. Г. Психология общения и переговоров в экстремальных условиях: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция», «Правоохранительная деятельность» / А. Г. Караяни, В. Л. Цветков. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. - 247 с.

5. Лебедева, М. М. Технология ведения переговоров: Учеб. пособие для студентов вузов / М. М. Лебедева. - М.: Аспект Пресс, 2010. - 192 с.

6. Психология кризиса в переговорной деятельности руководителя органов внутренних дел в ситуациях, связанных с совершением преступлений: учебник / В. Л. Кубышко [и др.]. - М.: Академия управления МВД России, 2018. - 203 с.

7. Свободный, Ф. К. Особенности ведения переговоров в ситуации захвата заложников: методические рекомендации для курсантов, слушателей и практических работников органов внутренних дел и юстиции / Ф. К. Свободный. - Барнаул: Барнаульский юридический институт МВД России, 2004. - 29 с.

8. Сяба, М. В. Особенности проведения сюжетно-ролевой игры «Переговоры» в образовательных организациях МВД России // Перспективы науки. 2017. № 11 (98). С. 103-106.

Кравцов Олег Геннадиевич,
доцент кафедры юридической психологии
учебно-научного комплекса психологии служебной деятельности
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук, доцент
kravtsovog@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ СУБЪЕКТИВНЫХ ПОРТРЕТОВ И ОСНОВ ГАБИТОСКОПИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ

В рамках образовательной деятельности МВД России реализуется дополнительная профессиональная программа «Субъективный портрет и основы габитоскопии» (с частичным применением системы дистанционных образовательных технологий) для группы повышения квалификации экспертов экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел по производству субъективного портрета и основ габитоскопии. Важной составляющей этой комплексной программы является раздел «Психологические основы изготовления субъективных портретов». Этот раздел включает в себя несколько блоков, направленных на повышение профессиональной психологической компетентности экспертов-криминалистов.

Есть несколько аспектов производства субъективных портретов, в которых имеет значение психологическая составляющая. Прежде всего, это психологические закономерности работы когнитивной сферы очевидца. Ключевым тут является изучение процессов построения сенсорного и перцептивного образов наблюдаемого объекта [2]. При изучении этого блока упор делается на изучение экспертами фундаментальных основ ощущения и восприятия. На занятиях экспертам демонстрируются принципы работы этих когнитивных процессов. В рамках специальных авторских упражнений (упражнение «Радиоэфир», упражнение «Очевидец», упражнение «Силуэт») показывается работа различных когнитивных искажений. Это необходимо, чтобы обучающиеся могли на себе прочувствовать, как именно обманываются их органы чувств и восприятие. Демонстрируются конкретные примеры, в том числе, с использованием видео-материала, различных иллюзий ощущения и восприятия. Такой формат проведения занятий находит отклик у аудитории и вызывает неподдельный интерес, в том числе, с практической точки зрения.

Кроме когнитивных процессов ощущения и восприятия экспертам также важно знать про общие принципы работы других механизмов, отвечающих за запечатление зрительного образа связанных с вниманием и работой памяти. Так, на занятиях отдельно обсуждаются основные свойства внимания, отвечающие за направленность и сосредоточенность на како-то объекте, а также изучаются феномены искажения восприятия, связанные с работой именно процессов внимания. На видео-примерах и упражнениях экспертам демонстрируется эффект Трокслера и эффект слепоты внимания. Отдельно рассматриваются механизмы забывания

информации. В зависимости от того, происходила потеря информации в результате интерференции или вытеснения, различаются механизмы ее актуализации и извлечения.

Следующий блок связан с психологической работой с очевидцем. Несмотря на то, что у всех экспертов, принимающих участие в обучении, есть богатый практический опыт работы с очевидцами, данный раздел является самым запрашиваемым. В нем, в рамках практико-ориентированных упражнений отрабатываются различные аспекты профессионального общения. Самым существенным здесь являются вопросы установления доверительных отношений и психологической готовности к совместной работе. На перечне коротких виде-примеров разбираются различные способы допустимого психологического воздействия на собеседника в рамках профессионального общения (прием заинтересованность, эксплуатация чувства собственного достоинства, приемы аттракции и т.д.). Особое внимание уделяется работе с различными психологическими барьерами в общении и способами их преодоления.

Третий блок связан непосредственно с отработкой технологии активизации воспоминаний. Экспертам показывается несколько видео-примеров подобной работы. Подробно обсуждаются механизмы и психологические закономерности ее обеспечивающие. Далее следует отработка различных элементов и приемов из этой комплексной техники (припоминание контекста, сплошное воспроизведение, элементы когнитивного интервью и т.д.). Это наиболее трудный блок, который специально организован таким образом, чтобы разбить сложную задачу на много небольших подзадач. Именно такая порционная работа с материалом позволяет качественно отрабатывать навыки использования техники активизации воспоминаний.

Вышеперечисленными блоками программы работа по теме «Психологические основы изготовления субъективных портретов» не исчерпывается. Поскольку на сегодняшний день существует множество различных технических средств для составления субъективного портрета и способов работы с очевидцем в рамках программы обсуждаются разные исходные ситуации для работы. Так, в некоторых случаях важно выстраивать субъективный портрет с контура и основных информативных признаков внешности, а, в некоторых случаях, идет работа от деталей и комбинации различных элементов. Иными словами, направление работы осуществляется от частного к общему или от общего к частному. Оба направления допустимы и имеют свои преимущества. Но использование каждого из них обусловлено рядом особенностей исходной ситуации: условия восприятия объекта, длительность, эмоциональное состояние очевидца и т.д.

Другое немаловажное направление обсуждения в рамках программы – это типологизация очевидцев. Так, есть различные подходы для классификации очевидцев по психологическим типам. В зависимости от сложности ситуации и понимания экспертом

различных психологических факторов, влияющих на искажение восприятия, обсуждаются разные критерии разделения очевидцев на группы (по способам работы с перцептивным образом, по типу личностных защит Р. Плутчек, по типу репрезентативных систем НЛП и т.д.). Учет этих классификаций позволяет эксперту достаточно быстро, без глубинного анализа точно и верно выбрать стратегию работы с очевидцем и способы активизации его памяти.

Как показывают многочисленные эмпирические исследования, применение специальных познаний в области психологии для производства субъективных портретов позволяют существенно повысить точность и эффективность этого процесса. Это касается как частных узко-практических вопросов, связанных, например, с методом работы – последовательное или одновременное предъявление, количество прорабатываемых деталей, использование шаблонов памяти и т.д., а также эффективность использования частных приемов стимуляции и активизации воспоминаний. В результате, обучение по данной программе экспертов-криминалистов позволяет добиваться более высоких результатов соответствия и точности составляемых субъективных портретов.

Не менее важный результат состоит в том, что сами эксперты, принимавшие участие в обучении, подчёркивают важность и значимость этого опыта для своей работы и отмечают высокую актуальность изучаемого материала. Они выражают положительную оценку в отношении содержания обучения и формы его проведения, отмечая полезный опыт и полученные навыки. При завершении работы на выходном контроле измеряются основные показатели составляемых портретов. По результатам обучения у всех экспертов повышаются как показатель схожести изготавливаемого портрета, так и точность его исполнения. Подобные результаты позволяют отметить успешность и эффективность представленной дополнительной профессиональной программы.

Список литературы:

- 1) Алексеев А.М. Психологические особенности показаний очевидцев. - М.: Юридическая литература, 1972, с.61-83.
- 2) Балашова В.А. Динамические особенности социально-перцептивной компетентности при оценке необходимости компетенций в рамках будущей профессиональной деятельности / Педагогика и психология образования. 2016. № 2. С. 83-92.
- 3) Зинин А.М. Габитоскопия и портретная экспертиза [Текст] : курс лекций / А. М. Зинин. - Москва : Щит-М, 2011. - 157 с.;
- 4) Зинин А.М., Подволоцкий И.Н. Габитоскопия. Учебное пособие - М.: Юрлитинформ, 2006. - 192 с.

5) Ратинов А.Р. Избранные труды / [сост. М.В. Кроз, Н.А. Ратинова; предисловие О.Д. Ситковской]; Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации. – М., 2016. – 212 с. – (Научные труды ученых Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации).

6) Родин В.Ф., Балашова В.А. Общение в деятельности сотрудников полиции / Вестник Московского университета МВД России. 2020. № 8. С. 302-306.

Мамедов А.Ш. Старший преподаватель кафедры организации деятельности подразделений по обеспечению безопасности дорожного движения.

кандидат технических наук, доцент, подполковник полиции

Московского областного филиала Московского университета МВД России имени В. Я. Кикотя

ПРОБЛЕМЫ СЛУЖЕБНО-ПРИКЛАДНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СОТРУДНИКОВ ПОЛИЦИИ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемные аспекты физической подготовки сотрудников органов внутренних дел РФ, как части профессиональной служебной специальной подготовки. Автором обозначены основные проблемы и пути решения как дальнейшего обучения сотрудников полиции в современных условиях.

Ключевые слова: Физическая подготовка, борьба с преступностью, руководитель учебной группы, боевая подготовка, инновационная технология, материально-техническая средства, обучения сотрудников.

Служебно-профессиональная готовность формируется более успешно, если Физическая подготовка рационально организована и проводится методически грамотно, с учетом преимущественного развития профессионально важных физических качеств и двигательных навыков. Так, важное значение для сотрудника полиции имеют такие качества как, быстрота и ловкость, сила, умение действовать в условиях чрезвычайных ситуации. Если эти качества у курсанта были достаточно развиты на занятиях по Физическая подготовка, то на занятиях по другим практическим специальным дисциплинам он добивается более высоких результатов.

Формирование высокопрофессиональной кадровой основы, выработка оптимальных направлений дальнейшего развития и совершенствования системы МВД РФ, и, как следствие, оптимизация деятельности по борьбе с преступностью, защита прав и свобод граждан, основ конституционного строя, предполагает своевременного должного внимания государства

профессиональной подготовке сотрудников системы МВД России в целом. Именно физическая подготовка является наиболее естественным и эффективным средством обеспечения физической готовности сотрудников к служебной деятельности, потому что в процессе целенаправленного использования разно характерных упражнений достигается интегральное воздействие на организм человека. Оно проявляется в совокупном влиянии физических упражнений на физическое развитие, функциональное состояние и физическую подготовленность. Второе направление связано с положительным влиянием физической подготовки на повышение эффективности профессионального обучения курсантов. Оно обусловлено: применением физических упражнений в системе профессионального отбора в МВД России; использованием средств физической подготовки для ускорения адаптации первокурсников к условиям обучения; опережающим развитием в процессе физического совершенствования курсантов профессионально важных физических, специальных и психических качеств. Профессиональная подготовка представляет собой специальную профессионально-прикладную педагогическую систему, реализуемую как в образовательных учреждениях, так и непосредственно по месту службы, и охватывает весь период службы сотрудников. Согласно Приказу МВД России от 1 июля 2017 г. № 450 “Об утверждении Наставления по организации физической подготовки в органах внутренних дел Российской Федерации”, программа физической подготовки сотрудников системы МВД России включает в себя:

- а) прикладную гимнастику и атлетическую подготовку;
- б) легкую атлетику и ускоренное передвижение;
- в) преодоление препятствий,
- г) лыжную подготовку;
- д) плавание;
- е) боевые приемы борьбы и т.п. с специально установленными нормативами

Данном Приказе № 450 имеется план специальной полосы препятствий для организации руководителями структурных подразделений МВД наиболее эффективной физической подготовки их сотрудников (Рис. 1). По мнению автора очевиден прирост физических качеств и прикладных навыков. Полосу можно считать критерием физической готовности к выполнению профессиональных действий, связанных с проявлением сложно-координационных прикладных умений и навыков на фоне высокой физической нагрузки.

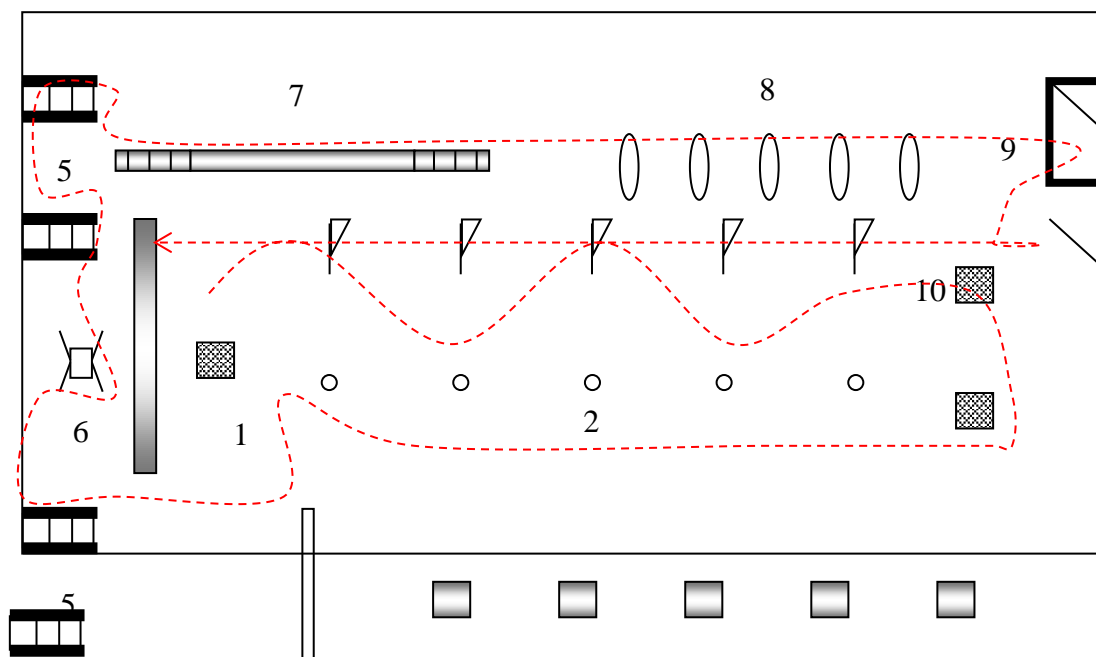

Рис 1. Расстановка снарядов на специальной полосе препятствий в стандартном спортивном зале:

1. патронный ящик массой 24 кг;
2. стойки;
3. препятствия высотой 50 см;
4. забор высотой 2 метра;
5. стационарные штурмовые лестницы высотой 6 метров;
6. препятствие высотой 1, 2 метра (гимнастический козел)
7. укороченный бум длиной 4 метра;
8. ход сообщения длиной 4 метра;
9. перекладина;
10. отягощение массой 24 кг (спортивная гиря)

Полоса препятствий преодолевается в следующем порядке: обучаемый из исходного положения, сидя на гимнастической скамейке, по сигналу берет двумя руками патронный ящик массой 24 кг, и движется вперед 18 метров обегая «змейкой» стойки; ставит ящик и движется в обратном направлении преодолевает прыжками препятствия высотой 50 см; преодолевает забор высотой 2 метра; поднимается по расположенной слева вертикальной штурмовой лестнице после касания рукой потолка переходит на лестницу, расположенную справа и спускается вниз ; преодолевает препятствие высотой 1,2 метра; выполняет подъем

спуск по вертикальным штурмовым лестницам; преодолевает укороченный бум высотой 1,2 метра ; преодолевает на полу четвереньках или по-пластунски ход сообщения длиной 4 метра; выполняет на перекладине подъем переворотом 2 раза ; поднимает двумя руками груз массой 24 кг 10 раз по длинному циклу ; берет патронный ящик массой 24 кг и финиширует по прямой к месту старта. Среднее время преодоления дистанции составляет 1 минута 30 секунд. Несмотря на то, что в настоящее время используются возможности профессионального обучения граждан, как впервые принимаемых на службу, так и сотрудников, уже состоящих на службе в системе МВД, по образовательным программам высшего и дополнительного профессионального образования системы МВД России [1], тем не менее они применяются недостаточно эффективно, причины чего кроются как в объективных, так и субъективных причинах. Во-первых, имеются недостатки в содержательной и методической подготовке руководителей учебных групп. В соответствии с п. 111 Приказа МВД России от 31.03.2015 № 385 руководители учебных групп назначаются из числа руководителей (начальников) органов, организаций и подразделений МВД России [2]. К сожалению не все руководители имеют соответствующую подготовку для организации и проведения занятий. При исследовании проблем профессиональной подготовки сотрудников органов внутренних дел, одна из наиболее важных причин низкого уровня физической и огневой подготовки сотрудников органов внутренних дел это отсутствие многоуровневой системы высшего профессионального образования, а также подготовки научно-педагогических кадров сотрудников, обеспечивающих служебно-боевую подготовку органов внутренних дел [3]. Во-вторых, не все органы внутренних дел обеспечены в полной мере необходимыми материально-техническими средствами. Например, собственные стрелковые тиры имеют немногим более 30% органов, собственные спортивные залы около 15%, чего явно недостаточно для эффективного обучения сотрудников в системе профессиональной служебной и физической подготовки. В-третьих, занятия в рамках профессиональной служебной и физической подготовки зачастую проводятся чисто формально: лица, ответственные за посещение вверенным личным составом занятий по профессиональной служебной и физической подготовке, не всегда направляют личный состав на занятия, например, в виду проведения неотложных следственных действий или оперативно-розыскных мероприятий, исполнения «сроковых» документов, составления и направления отчетов в вышестоящие органы внутренних дел и т.д [4]. Также, до сих пор до конца не урегулирован вопрос проведения занятий с категорией сотрудников органов внутренних дел несущих службу в сменном режиме. В п. 105 Приказа МВД России от 31.03.2015 № 385 прописано: «В подразделениях органов, организаций и подразделений МВД России, сотрудники которых осуществляют сменный режим службы, обучение в

системе профессиональной служебной и физической подготовки «может быть организовано» за пределами нормальной продолжительности служебного времени с предоставлением в установленном порядке соответствующих компенсаций». При этом на практике предоставление компенсаций сотрудникам, несущим службу в сменном режиме, имеет определенные трудности с реализацией, что в целом негативно сказывается на отношении сотрудников к занятиям. Как определено в Проекте концепции кадровой политики МВД РФ в органах внутренних дел на период до 2030 года, одной из приоритетных задач в области профессиональной подготовки кадров является модернизация ведомственной системы профессиональной служебной и физической подготовки, обеспечивающей поддержание высокого уровня профессиональной квалификации сотрудников органов внутренних дел, ориентированной на актуальные задачи оперативно-служебной деятельности и адаптированной к региональной специфике.[5]. Из вышеизложенного следует, что система профессиональной служебной и физической подготовки обладает большими возможностями для повышения профессиональной компетентности сотрудников органов внутренних дел в процессе их служебной деятельности, но эти возможности в недостаточной мере используются на практике.

Выводы: Таким образом, для совершенствования системы профессиональной служебной и физической подготовки, необходимо провести комплекс мер по совершенствованию организационно-штатного обеспечения, организации профессиональной служебной и физической подготовки на качественно иных принципах, обеспечивающих жесткую взаимосвязь содержания подготовки с потребностями подразделений, применение инновационных подходов и инновационных технологий обучения сотрудников органов внутренних дел.

Список литературы

1. Физическая подготовка. Кур лекций/Д.А. Платонов и др.-М.: МосУ МВД России имени В.Я. Кикотя, 2019.-220с.
2. Совершенствование методики комплексной подготовки и выработки навыков применения средств физического принуждения сотрудниками полиции: учебно-практическое пособие (И.Л. Гросс и др.).-М.: МосУ МВД России имени В.Я. Кикотя, 2019.-87с.
3. Психологическая и специальная физическая подготовка сотрудников органов внутренних дел: учебно-методическое пособие/ Ф.А. Ахмедов, М.М. Бадалов, И.Н. Герасимов. М.: Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя, 2019.-80с.

4. Освоение тактики применения боевых приемов борьбы курсантами образовательных организаций МВД России: учебное пособие // В.В. Пужаев, Д.А. Платонова, В.Л. Дементьев. - М.: МосУ МВД России им. В.Я. Кикотя, 2018-75 с.

5. Мамедов А.Ш. Повышение эффективности ведения урока учителем с использованием современных технических средств обучения. ГОУ ДПО ТО «ИПК И ППРО ТО» Тульское Образовательное Пространство Научно методический Журнал Вестник №3 2020.

Михайлова Светлана Юрьевна
преподаватель кафедры психологии УНК ПСД
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя
подполковник полиции
E-mail: mixff@mail.ru

Психофизический тренинг, как направление в психологической коррекционной работе с сотрудниками органов внутренних дел в интересах обеспечения их надежности

Актуальность проблемы о преодолении стресса сотрудниками органов внутренних дел (далее ОВД) при выполнении задач служебной деятельности всегда имела большую значимость, что обусловлено повышенными современными требованиями общества и государства в сфере защиты прав человека и гражданина и огромной социальной значимостью роли правоохранительных органов в регулировании системы общественных отношений.

Достаточно динамично меняется как сама структура преступности, так и способы совершения преступлений, контингент правонарушителей (объект деятельности полиции). Деятельность сотрудников характеризуется высокой эмоциональной напряженностью, высокой ответственностью за последствия, необходимостью действовать в стрессовых ситуациях длительное время, быстрого решения задач. В таких условиях для успешного достижения поставленной цели в различных видах профессиональной деятельности сотрудникам ОВД приходится не только прибегать к действиям, требующим от них максимального психического и физического напряжения, стрессоустойчивости, выдержки, силы воли, но и владеть специфическими компетенциями, иметь хорошо развитую профессиональную память, мышление и знания компьютерных технологий. Достижение высокой степени морально-психологической готовности личного состава к безусловному и качественному выполнению оперативно-служебных задач, надежности и управляемости в

любых условиях обстановки является одной из актуальных задач морально-психологического обеспечения оперативно-служебной деятельности сотрудников органов внутренних дел.

Важную роль в деятельности сотрудника полиции играет подготовка его к разным экстремальным ситуациям, возможности преодоления стресса и готовности действовать в не комфортных для сотрудника условиях.

Большую роль на формирование профессионально значимых психологических качеств личности, психологической устойчивости и готовности сотрудников к эффективному выполнению поставленных оперативно-служебных задач оказывают психологи органов внутренних дел, которые психологически грамотно должны подбирать формы и методы работы с сотрудниками для максимально эффективного воздействия. Результативность решения профессиональных задач возрастает, если сотрудник полиции психологически грамотно осуществляет профессионально психологические действия.

Успешность правоохранительной деятельности сотрудников ОВД зависит от многих условий и факторов, но всегда они делятся на 2 группы:

1. внешние факторы – психологическое содержание деятельности;
2. внутренние факторы – личностные психологические особенности субъектов этой деятельности.

И в ходе осуществления профессиональной деятельности (внешние условия) качества личности (внутренние условия), влияющие на её эффективность, совершенствуются, развиваются, оттачиваются, то есть профессионализм сотрудника ОВД растёт, что, в свою очередь, повышает результативность, качество его труда, происходит сохранность его психологического здоровья.

Одним из эффективных методов психологической работы с сотрудниками является психофизический тренинг. Преимуществом этого метода, перед другими является то, что происходит гармонизация физического и психического состояния сотрудника, совершенствование процесса эмоционально-волевой регуляции, сотрудник учится контролировать психическое напряжение и давать адекватную оценку ситуации.

Изучение психофизического тренинга при подготовке личного состава к деятельности в особых экстремальных условиях первоначально проводилось в рамках военной психологии, он был опробован для подготовки спецподразделений Министерства обороны. В работе с сотрудниками МВД России эта проблема относительно новая и только начинает прорабатываться.

Психофизический тренинг на протяжении многих веков был эффективным методом психокоррекции, который использовался ещё Бодхидхармой, основателем дзэн-буддизма, в 520 г. н.э. в Китае. Затем, взаимосвязь между психическими процессами и физиологией

заинтересовала немецких психологов Г. Фехнера и Э. Вебера в XIX веке, они изучали как связаны проявленные переживания и нейронные процессы, тем самым заложив основу психофизиологии. Однако в начале XX столетия психокоррекция ушла в область психодрамы, разработанной Я. Морено. Изначально психофизический тренинг пришёл из спортивной психологии. Экспериментально подтвердилось, что использование медитативных и дыхательных упражнений (в сочетании с их постоянной физической нагрузкой) благоприятно влияют на снижение стресса у спортсменов и повышают их психологическую готовность к выступлению на соревнованиях. Для получения объективных и достоверных данных в этой области работают психологи совместно с физиологами: В.В. Амплеева, М. Р. Могендович (физиолог), И. З. Вельвовский, а также сотрудники Парка лечебной физкультуры и климатолечения курорта Друскининкай К. Динейка и Н. Нарбут. Современная оперативно-служебная деятельность сотрудников МВД сопровождается комплексом негативных психологических факторов, поэтому психодрама способна лишь частично снять последствия негативного воздействия на психику сотрудника. Психофизический же тренинг способствует как подготовке сотрудников ОВД к работе в особых экстремальных условиях, так и снятию психологического напряжения после выполнения служебных задач. На изучение проблематики внедрения психофизического тренинга в работу ОВД в рамках системно-ситуативного анализа деятельности различных специальностей направлены научные исследования (Б.Я. Шведина, В.М. Крук, А.Ю. Федотова, С.Н. Федотова, И.Н. Носс, И.Б. Лебедева, А.А. Ендржеевского и других).

Важный критерий при рассмотрении психофизического тренинга, как метода коррекции сотрудников ОВД, является его доступность, которая в силу специфики своей деятельности имеет ряд требований к психокоррекционной работе. Ограниченность во времени, нежелательный отрыв от служебных обязанностей обязует психолога ОВД выбирать методы работы с учётом данного фактора. Психофизический тренинг можно проводить в рамках физической подготовки, что способствует отсутствию для отрыва от служебной деятельности. Опираясь на типовую структуру индивидуального психофизического тренинга, был разработан примерный перечень дополнительных развивающих упражнений нацеленных на достижение профессиональной нормы развития выявленных качеств – детерминант сотрудников полиции: Овладение моторной сферой. В результате длительного исторического опыта, связанного с деятельностью специалистов схожих направлений деятельности выявлены так называемые базовые движения (группы базовых движений), позволяющие успешно выполнять основные практические действия, связанные с передвижением, преодолением различных препятствий, рукопашным боем и т.д.

Квинтэссенция этих движений – управление центром тяжести человека.

Эти движения позволяют совершать необходимые действия с максимальной эффективностью, при приложении минимальных усилий (техника уставшего человека).

Показ основных движений (- на месте (длинные, короткие на окружности); - в движении (подшагом, шагом, на окружности, движение зигзагом, между столбами); - кувырками и перекатами; - передвижения с неожиданными падениями (через лавочку, через коня, с разворотами); - передвижения по балке на высоте; - удары руками, ногами; - выведение из равновесия; - ущемления; - работа с ножом и пистолетом;

Развитие моторной сферы приводит к возможности спонтанно реагировать на возникающую ситуацию и эффективно противостоять как безоружному, так и вооружённому противнику.

Формирование психического компонента - развитие образного мышления.

Работа с образами (- элементы саморегуляции (АТ-1); - Ключ Х.Алиева; - элементы думающей змеи; - работа с цветами (элементы цветотерапии).

Взаимосвязанное развитие когнитивной и моторной сферы.

Тренинг не требует создания определенных групп, схожим психологическими запросами и может использоваться как при индивидуальной работе, так и в виде профилактического метода для всех сотрудников. В дополнении ко всему, психокоррекционная работа вызывает у сотрудников не понимание, в случае с психофизическим тренингом по другому, все физические упражнения им знакомы, а разъяснения принципа действия данного подхода по аналогии с мышечной тренировкой доступны для разъяснения и легки для понимания любого человека.

Психофизический тренинг является эффективным и доступным методом для сотрудников ОВД. Применение данного тренинга повышает профессионализм сотрудников, снижает асоциальное поведение, позволяет мобилизовать свои силы в экстремальных ситуациях. Психофизический тренинг целесообразно применять в психокоррекционной работе с сотрудниками ОВД, а также использовать его не только в коррекционной работе, но и в профилактических целях.

Можно сделать вывод о том, что одним из основных и значимых этапов развития профессионально значимых качеств является профессиональная подготовка в рамках существующей системы подготовки с обязательным включением психофизических упражнений, моделирования ситуаций профессиональной деятельности, тренингов ситуативного характера, с цикличным и непрерывным оцениванием получаемых результатов методом ССАД. Это позволит изучать эффективность профессиональной деятельности и проводимой подготовки, с целью дальнейшего изучения динамики развития профессионально значимых качеств сотрудников. Этот

процесс не должен прерываться, так как позволяет судить о детерминантах профессиональной деятельности.

Список литературы:

1. Караяни, А.Г. Психотерапия и психокоррекция как методы психологической помощи / А.Г. Караяни, И.В. Сыромятников. - СПб.: Питер, 2013.
2. Крук В.М., Семикин Г.И., Федотов А.Ю. Системно-ситуативный анализ психологического феномена надежности профессионала (специалиста) // Человеческий капитал. №7, 2014.
3. Караваев А.Ф., Крук В.М., Носс И.Н., Виноградов М.В.- Проблемы личностно-профессиональной диагностики кандидатов на службу в органы внутренних дел и оценки надежности сотрудника // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2015, № 3 (62).
4. Михайлова С.Ю., Мирзахмедов Д.Ш. Целенаправленное воздействие на ценностные ориентации курсанта как один из факторов личностной надежности на ранних стадиях обучения // Подготовка кадров для силовых структур: современные направления и образовательные технологии. Материалы двадцать первой всероссийской научно-методической конференции. 2016.
5. Лебедев И.Б., Михайлова С.Ю. Социально-психологический тренинг в деятельности правоохранительных органов: теоретические и прикладные аспекты: Учебное пособие / - М.: 2013.
6. Слесарева Е.А. Психологические детерминанты уровня конфликтности инспекторов ДПС ГИБДД // М.: Вестник Московского университета МВД России; №7, 2011.

Никитская Е.А.,
к.п.н., доц., доцент кафедры педагогики УНК ПСД,
Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя
Головачёва Д.Ю.,
курсант 892 учебного взвода ИПСД ОВД
Мираков А.Р.,
Слушатель 1086 учебного взвода ИПСД ОВД

Реализация практико-ориентированного подхода в профилактике девиантного поведения несовершеннолетних курсантами Московского университета МВД России им. В.Я. Кикотя

На современном этапе развития общества большое внимание уделяется изучению проблемы и феномена девиантного поведения несовершеннолетних. Социально-экономические потрясения, политическая нестабильность, международные конфликты и иные проблемы социальной сферы создают обострение духовно-нравственной деградации членов общества, разрушая в неокрепших и несформированных личностях детей и подростков представления о нормах морали, ценностях, мировоззрении, провоцируя тем самым рост несовершеннолетних, склонных к девиантному поведению или уже совершивших противоправные действия.

Рост числа правонарушений среди несовершеннолетних зачастую связан с недостаточным вниманием специалистов к социальным, психологическим, педагогическим, нравственным и иным проблемам несовершеннолетних. Специалистами социальной сферы нередко констатируется, что данное невнимание приводит к усвоению детьми и подростками негативных моделей поведения «стихийного социума» с последующей апробацией их (моделей) в своей жизнедеятельности. При этом у несовершеннолетних, как правило, полностью отсутствуют какие-либо знания и социальные навыки, необходимые для позитивного и конструктивного (просоциального) взаимодействия с социумом, что может приводить к тому, что несовершеннолетние становятся жертвами выбранной асоциальной/антисоциальной модели поведения, вплоть до совершения преступлений [4].

В современной отечественной литературе феномен «девиантного поведения» освещен достаточно подробно. Существует достаточно большое количество определений понятия «девиантное поведение» и его классификаций. Например, Е. И. Холостова определяет его как «...поведение, которое отклоняется от ценностей, норм, установок и ожиданий общества или социальной группы...» [7]. В.В. Ковалев характеризует как «...поведение, отклоняющееся от нравственных норм данного общества...» [3]. В свою очередь, Я. И. Гишинский даёт следующее определение «поступок, действие человека, не соответствующее официально установленным или фактически сложившимся в данном обществе нормам» [1]. Ряд исследователей в области психологии девиантного поведения, разделяют классификацию,

предложенную Ю.А. Клейбергом [2], который выделяет три основные группы поведенческих девиаций: негативные (проявляющиеся в употребление наркотиков, алкоголя и других запрещенных веществ); позитивные (выражение своих чувств и эмоций через социальное творчество); социально-нейтральные (попрошайничество, бродяжничество и т.д.) Зачастую источником девиантного поведения является комплекс причин, в том числе атмосфера в семье, проблемы со школьным коллективом, пережитое насилие, воздействие стрессогенных факторов и пр..

Социологическое понимание феномена девиантного поведения характеризует его как способ вести себя определенным образом, без учета социальных норм. Эта позиция связывает отклонение («девиацию») с процессом адаптации к обществу, тем самым обуславливая девиантное поведение неудачной или неполной адаптацией к социуму.

Весомый вклад в профилактику девиантного поведения несовершеннолетних вносят субъекты профилактики, в частности инспектора по делам несовершеннолетних. С 2016 года в МосУ МВД России имени В.Я. Кикотя успешно реализуется практика будущих инспекторов ПДН, которая с одной стороны ориентирована на приобретение и закрепление обучающимися профессиональных компетенций инспектора ПДН, с другой стороны является мощным инструментом профилактики девиантного поведения несовершеннолетних в тех учреждениях, где курсанты (начиная со 2 курса) проводят различные мероприятия профилактической направленности. В настоящее время в число социальных партнеров нашего университета вошли уже больше 15 различных организаций Москвы и Московской области.

Практико-ориентированный подход, реализуемый в университете, является необходимым элементом профессиональной социализации специалистов социальной сферы, к которым относятся будущие инспектора ПДН. По мнению А. В. Савицкой, это практико-ориентированный подход — это некий способ академического образования, делающий акцент именно на подлинных проблемах, с которыми придется сталкиваться специалистам после завершения обучения в университете [6]. Л. В. Павлова, писала, что практико-ориентированный подход тождественен методу обучения, дающему обучающимся различных высших учреждений сочетать учебу с практической деятельностью [5]. Одной из ведущих целей обучения при реализации данного подхода выступает усиление практической подготовки курсантов к деятельности социально-педагогического профиля. Наряду с реализацией практики в нашем университете предлагаются также различные пути обновления содержания дисциплин, с ведущей ролью практического компонента: применение на занятиях игровых и интерактивных технологий, кейс-методов, проблемных задач, увеличение числа выездных занятий на основе взаимодействия нашего университета с социальными партнерами

(центры содействия семейному воспитанию, социально-реабилитационные центры, школы (в том числе открытого и закрытого типа) и др.).

Учебная практика по получению первичных профессиональных умений, в том числе первичных умений и навыков научно-исследовательской деятельности курсантов второго курса института психологии служебной деятельности направлена на формирование способности анализировать социально-педагогические явления, психолого-педагогические условия эффективности процесса воспитания, социализации и развития личности; способности реализовывать педагогические и психологические технологии, ориентированные на личностный рост детей и подростков, формирование установок в отношении здорового образа жизни, толерантности во взаимодействии с окружающим миром, продуктивного преодоления жизненных трудностей; способности устанавливать причины отклоняющегося поведения личности, выявлять позитивные и негативные влияния на несовершеннолетнего и др..

В связи с этим основной целевой установкой при разработке и проведении занятий с детьми и подростками для курсантов явилась профилактика девиантного поведения несовершеннолетних в условиях образовательных и воспитательных учреждений. В соответствии с программой практики и по согласованию с администрацией учреждений (баз практики) курсантами были подготовлены мероприятия для детей и подростков в возрасте от 10 до 17 лет: «Ответственность за ношение и хранение оружия», «Уголовная и административная ответственность несовершеннолетних», «Опасности социальных сетей», «Кибербуллинг», «Воровство-это преступление», «Экстремальные развлечения подростков», «Профилактика употребления ПАВ», «Я-Россиянин», «Толерантность-путь к миру», «Профилактика употребления табака, алкогольных и слабоалкогольных напитков», «Нет ничего заразнее слова» и др. Всего ежегодно курсантами проводится более 50 профилактических, просветительских и коррекционных мероприятий с несовершеннолетними.

Проведение занятий с несовершеннолетними требует последовательной и методически выверенной подготовки со стороны курсантов и руководителей практики, которая имеет следующие этапы: 1) отработка запроса со стороны базы практики (соответствие запроса программе практики), изучение литературы по теме занятия, формулировка темы, цели и задач; 2) составление план-конспекта занятия и презентации (содержание, методы, средства, хронометраж, распределение роли каждого практиканта); 3) демонстрация занятия руководителям практики с последующей корректировкой содержания конспекта; 4) проведение занятия с несовершеннолетними на базе практики; 5) письменный рефлексивный

анализ занятия с целью осознания ошибок совершенных в процессе взаимодействия с детьми и описание интересных, позитивных моментов занятия.

Результатом реализации курсантами практико-ориентированного подхода в профилактике девиантного поведения несовершеннолетних для курсантов стало:

- знакомство с практической деятельностью субъектов профилактики в различных типах учреждений, изучение целей и задач, приказов и уставов, регламентирующие деятельность образовательных организаций;

- получения опыта и формирование умений по разработке профилактических мероприятий для различных категорий несовершеннолетних;

- формирование профессиональных и общекультурных компетенций, необходимых инспектору ПДН и др..

Администрация учреждений, в которых осуществлялась профилактическая работа с несовершеннолетними отметили грамотные, уверенные и профессиональные педагогические компетенции курсантов при взаимодействии с обучающимися; рост заинтересованности среди несовершеннолетних профессией «полицейский»; позитивное восприятие информации профилактической направленности; снижение уровня проявления вербальной и физической агрессии в тех классах и группах, где регулярно проводились занятия курсантами ИПС ОВД.

Список используемой литературы:

1. Гишинский Я. И. Глобализация и девиантность. - СПб.: Юридический Центр Пресс, 2006. – 391 с.
2. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: Учеб. пособие для вузов. — М.: Твор. Центр Сфера: Юрайт, 2001. – 159 с.
3. Ковалёв В. В. Патологии личности и девиантное поведение: Руководство по психиатрии. М.: Наука, 1989. 462 с.
4. Морокина Е.О. О проблемах семейного воспитания // Воспитание школьников. – 2003.– №4. С.48-49.
5. Павлова Л. В. Практико-ориентированное обучение (из опыта стажировки в Швейцарии) // Социосфера. 2013. № 4. С. 91–92.
6. Савицкая А. В. Практико-ориентированный подход в обучении: обзор зарубежной литературы и проблемы реализации в вузе // European Social Science Journal. 2013. № 4(23). С. 66–74.
7. Холостова Е.И. Глоссарий социальной работы. -М: «Дашков и К», 2017. - 220 с.

Простяков Владимир Вениаминович
Доцент кафедры юридической психологии
учебно-научного комплекса психологии служебной деятельности
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук
prostv2012@yandex.ru

Подлесная Татьяна Вячеславовна
Юрисконсульт 2 отдела Правового управления
Главного Управления МВД России по г. Москве
майор внутренней службы
tatianapodlesnaya@yandex.ru

*«Интерес к своей деятельности, постоянное
повышение профессионализма – рецепт, как «не
сгореть на работе».*

А.Негги

***Социально-психологические факторы, влияющие на профессиональное выгорание
сотрудников органов внутренних дел***

На наш взгляд, такую важную и злободневную тему, как профессиональное выгорание или burning-out, необходимо рассматривать сквозь призму экзистенциального вакуума. Очень точно это состояние описывает В. Франкл, раскрывая его как терзания от чувства пустоты, страдания от отсутствия смысла. [7] Человек, который интенсивно, много, кропотливо и упорно работает, как правило, не переживает состояние экзистенциального вакуума лишь в том случае, если его жизнь наполнена смыслом и не утрачена радость бытия. При этом, конечно, нельзя оставить без внимания такую важную совокупность качеств личности, как стрессоустойчивость.

В настоящее время проблема личности выдвинута на передний план в сфере права и является одной из ключевых проблем в деятельности правоохранительных органов. Необходимо отметить, что достойных результатов на службе и работе могут достичь лишь люди, обладающие соответствующими психологическими качествами. [4]

Говоря о службе в органах внутренних дел, невольно вспоминаются слова из песни А.С. Горохова «Незримый бой», написанной для первого отечественного телесериала о работе милиции «Следствие ведут знатоки»: «Наша служба и опасна и трудна».

Сотрудник органов внутренних дел – гражданин, взявший на себя обязательства по прохождению федеральной государственной службы в органах внутренних дел. [1] Ключевое слово в данном определении – «обязательства».

Служба – колоссальный труд. Работа сотрудников всегда сопряжена с нагрузками, как психологическими, так и физическими. В основном они связаны с ненормированным рабочим днем, колоссальным объемом задач, отсутствием времени на отдых и невозможностью восстановить затраченные силы. Служитель правопорядка – человек, готовый всегда прийти на помощь, осознающий повышенную ответственность за результаты своей деятельности, которая зачастую связана с риском, опасными для жизни и здоровья ситуациями. Именно поэтому сотруднику полиции для осуществления своей повседневной деятельности крайне важна как профессиональная подготовка, осуществленная на высочайшем уровне, так и устойчивые психологические качества, способствующие активно противостоять воздействию факторов, формирующих профессиональную деформацию, которая, в силу специфики деятельности, у сотрудников правоохранительных органов наступает гораздо быстрее, чем у других работников социальных служб. [6]

В своих трудах такие отечественные и зарубежные ученые, как М.В. Борисова, В.В. Бойко, Т.В. Зайчикова, В.Е. Орел, Т.В. Решетова, Т.В. Форманюк, Е. Джексон, К. Маслач, К. Кондо, выделяют ряд причин, влияющих на возникновение синдрома профессионального выгорания. Их классификации различны, но выводы схожи и говорят о том, что феномену выгорания способствует ряд взаимосвязанных факторов и обстоятельств. Это и непомерные нагрузки на службе, недостатки в организации деятельности, часто неблагоприятный социально-психологический климат в коллективе, условия материальной среды, личностные особенности. Важным является тот факт, что чаще «сгорают» на службе сотрудники, которые с повышенной ответственностью относятся к порученному делу, у них нередко возникает такое психологическое явление, как склонность к эмоциональной ригидности (инертности, «тугоподвижности» эмоций).

Рассматривая психологические особенности профессионального выгорания сотрудников органов внутренних дел, необходимо отметить, что они образуют специфический разрушающий механизм, который дестабилизирует, не дает возможность развиваться, занижает степень мотивации, направленной на достижение высоких результатов в деятельности, меняет стиль профессионального общения, трансформирует уровень компетентности и, как следствие, приводит к хронической фазе эмоциональной усталости. [3]

Важно, что последствием выгорания является не только потеря производительности труда, утрата интереса к службе, возникновение чувства переутомления, но и текучесть кадров. Кроме того, burning-out зачастую несет за собой и иные консеквенции, которые могут варьироваться от небольшого, но длительного раздражения (например, головная боль) до самоубийства или даже убийства. [8]

Профессиональное выгорание включает в себя три звена: деперсонализацию; минимизацию личных результатов и достижений (непреодолимое желание «все бросить», чувство несостоятельности, непригодности, безрезультатности) и эмоциональное истощение. Отличительной чертой эмоционального выгорания выступает душевная, моральная и физическая усталость. Человек полностью утрачивает веру в себя, свои силы и в результате не может эффективно трудиться. Это состояние может привести к экзистенциальному вакууму, переживая который человек попадает в бездну ненужности, бесполезности, бессмысленности и испытывает экзистенциальный кризис в самой острой его фазе.

В.В. Бойко рассматривает синдром эмоционального выгорания как своего рода психологическую защиту в форме полного или частичного исключения эмоций в ответ на психотравмирующие воздействия, указывает на тесную взаимосвязь профессионального выгорания с особенностями личности сотрудника и его профессиональной компетентностью. [2]

Человек, пребывая в состоянии повышенной напряженности, возникающей независимо от его сознания и протекающей на сознательном, бессознательном и физиологическом уровне, испытывает стресс. В случае если накаленная остановка усиливается, индивиду становится сложно сознательно управлять своим поведением, он теряет самоконтроль, и может проявить неадекватные эмоциональные реакции.

Важно учитывать, что профессиональная деятельность сотрудников органов внутренних дел неразрывно связана со стрессом. Естественно, сила и воздействие стрессора, в зависимости от ряда как объективных, так и субъективных причин, может либо уменьшаться, либо увеличиваться. В данном случае под объективными причинами мы рассматриваем кризисные социально-экономические, политические, морально-нравственные и др. ситуации. К примеру, в настоящее время, это сложившаяся обстановка напряженности из-за распространения новой коронавирусной инфекции COVID-19. Субъективной же причиной стресса выступают личностные качества сотрудника, а также морально-психологический климат в коллективе, в котором он проходит службу.

Необходимо отметить, что вопрос личной психологической стрессоустойчивости является профессионально значимым, в связи с тем, что именно от него зависит эффективность служебной деятельности сотрудников органов внутренних дел.

Систематичные стрессовые ситуации, приводящие к длительному эмоциональному выгоранию, могут способствовать его переходу в хроническую фазу. При постоянной, напряженной работе со всей отдачей себя службе, но неполучении ожидаемого результата за свой труд ни в виде повышения по служебной

лестнице, ни в качестве материального поощрения или простого человеческого «спасибо», сотруднику бывает сложно самому выйти из сложившейся ситуации.

Для профилактики подобных состояний необходимо проанализировать причины их возникновения, на постоянной основе со служителями правопорядка проводить комплекс мероприятий, направленный на повышение уровня стрессоустойчивости и эмоционального интеллекта, подогревать интерес к службе, путем повышения уровня профессиональной компетентности и профессиональной мотивации сотрудников, создать чувство психического комфорта и устроенности. В случае необходимости, под четким наблюдением психологической службы, сотруднику должна быть оказана грамотная и квалифицированная помощь, предоставлен отпуск. Кроме того, рациональными будут и организационные меры, такие как: допуск к исполнению служебных обязанностей лишь после прохождения специальной предварительной подготовки; регулярное повышение квалификации; обучение приемам снятия эмоционального дискомфорта и напряжения; создание атмосферы взаимопонимания и поддержки в коллективе; коррекция предвестников феномена выгорания.

Психологическая подготовка служителей правопорядка – одно из важнейших направлений совершенствования деятельности органов внутренних дел, главенствующей целью которой является формирование готовности у сотрудников действовать профессионально грамотно, невзирая на экстремальные условия службы, выработка эмоционально-волевой устойчивости и психологической надежности, умение «владеть собой» при воздействии различных стрессовых ситуаций.

На наш взгляд, необходимо планомерно и целенаправленно повышать психологическую подготовленность сотрудников. Лишь устойчивая к стрессу личность может мастерски, профессионально исполнять свои обязанности, поэтому психологическая подготовка личного состава – приоритетный вид профессиональной подготовки в органах внутренних дел. Повышение стрессоустойчивости – залог к успешности и готовности к деятельности.

Кроме того, способность личности формировать в себе совокупность качеств, позволяющих безболезненно и спокойно реагировать на воздействие различных стрессоров без каких-либо тяжелых эмоциональных последствий – гарантия сохранения психологического здоровья и комфорта. [5]

Вывод: лишь комплексный подход, который сочетает с себе, как превентивные, так и фасилитирующие меры, позволит на ранней стадии выявить предпосылки к формированию феномена профессионального выгорания у сотрудников

органов внутренних дел, вовремя принять необходимые меры и не привести к состоянию экзистенциального вакуума.

Библиографический список:

1. Федеральный закон от 30.11.2011 № 342-ФЗ (ред. от 31.07.2020) «О службе в органах внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» // Российская газета, № 275, 07.12.2011.
2. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении / В.В. Бойко. – СПб.: Издательство Сударыня, – 1999. – С. 28
3. Климова, Е.М. Психологические особенности профессионального выгорания сотрудников МВД / Е.М. Климова // Вестник науки и образования. 2018. №15 (51). С. 100.
4. Простяков В.В. Психологические условия повышения стрессоустойчивости сотрудников органов внутренних дел: учебное пособие. – Москва: Русимпо, – 2013. С. 14.
5. Простяков В.В. Психологические требования к личности профессиональной деятельности сотрудников органов внутренних дел: учебное пособие. Москва: Русимпо, – 2013. С. 6.
6. Простяков В.В., Касьянова Е.А. Социально-психологические аспекты профессиональной деформации сотрудников ОВД / В.В. Простяков, Е.А. Касьянова // Юридическая психология. 2019. № 3. С. 14.
7. Франкл В. Человек в поисках смысла. / В. Франкл // [Электронный ресурс] – <https://www.libfox.ru/252583-viktor-frankl-chelovek-v-poiskah-smysla.html>
8. Чернышева Е.В., Злоказов К.В. Полицейская психология. Учебная литература по юридической психологии. / Е.В. Чернышева, К.В. Злоказов // [Электронный ресурс] – <http://yurpsy.com/files/ucheb/police/police.htm>

Научный руководитель: Гончарова Елизавета Михайловна
старший преподаватель кафедры
юридической психологии учебно-научного комплекса
психологии служебной деятельности
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
кандидат психологических наук,
подполковник полиции
Goncharova_e_79@mail.ru

Солодов Евгений Алексеевич
курсант 281 учебного взвода 3 «У» курса
ФПСПООП Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
рядовой полиции
solodov_evgeniioff@mail.ru

Учебная мотивация курсантов ведомственных ВУЗов МВД России как фактор профессионального становления

Как ни странно, проблема мотивации учебной деятельности ведомственных ВУЗов МВД России является распространенной темой в психологии. Глубокое изучение этой проблемы активно ведется как зарубежными психологами, так и соотечественниками. Их деятельность ведется по разным направлениям, например: выявляются условия для мотивации, динамики побудителей постижения юридических наук и их функции. Однако, практически все эти исследования ведутся в гражданской среде обучения: школы, колледжи, гражданские вузы и так далее. В военных вузах данная проблема изучается и исследуется меньше, хотя психология учебной мотивации для курсантов имеет особое значение.

Не секрет, что военные ВУЗы имеют ряд «специфических» особенностей. К таким следует отнести:

- 1) В военных вузах учебный процесс является далеко не единственным видом деятельности. Наблюдается тесная связь с выполнением служебных задач и с особыми условиями быта курсантов.
- 2) Единая для всех сфер жизни система поощрений и наказаний, жесткая нормативность. Мотивация учебной деятельности имеет свои особенности, изучение которых представляется весьма актуальным направлением для учебных заведений.

На всем протяжении своего обучения в курсантах происходят изменения некоторых характеристик личности [2, с.67]. Например, курсанты 1 курса «заряжены курсантской романтикой», им все ново, все интересно. Хоть и с трудом, но они постигают новые для себя

предметы. Трудность заключается в существенных различиях процесса обучения по сравнению со школой, поэтому, курсантам 1 курса необходима некая помощь со стороны преподавательского состава в этом. В дальнейшем, на 3 курсе обучения, у курсантов меняются взгляды на обучение. Новые дисциплины даются легче, но, к сожалению, и прилагаются меньше сил для их достижения.

Нами было проведено исследование среди курсантов 3 курса образовательной организации МВД России. Исследование проводилось в двух формах: 1) устный опрос; 2) анкетирование по тесту «Иерархия потребностей» И.А. Акиндиновой. Данная методика необходима для выявления различных потребностей, таких как: материальные, духовные, мотивационные и так далее. Количество участников: 30 курсантов. Им задавались следующие вопросы:

- 1) каково было ваше психологическое состояние на 1 курсе;
- 2) изменилось ли оно по достижении 3 курса? Если изменилось то в какую сторону;
- 3) в чем причина таких изменений?
- 4) каково ваше психологическое состояние на сегодняшний день;
- 5) разница в учебном процессе в сравнении 1 и 3 курсов;
- 6) были ли трудности в изучении научных дисциплин на 1 и 3 курсе? В чем их разница?

Данный вопрос нами был определен как приоритетный среди вышеперечисленных.

Пообщавшись с курсантами, нами были сделаны следующие выводы. Психологическое состояние на 1 курсе было достаточно нестабильным, у курсантов наблюдалось частая перемена настроения, частый упадок сил, общая слабость. Это связано с тем, что у курсантов 1 курса нет достаточного «студенческого» опыта. Сложно перестраиваться со школьной скамьи. Процесс обучения в университете кардинально отличается от школьного. В добавок к этому прибавим строгую дисциплину, «уставность», жизнь по строгому графику и выполнение общеобязательных внеучебных задач. В связи с высокой нагрузкой, неподготовленный ученик испытывает трудности как в изучении новых учебных дисциплин, так и в служебной деятельности в целом. Другими словами, неподготовленный курсант испытывает серьезную нагрузку на нервную систему, в связи с чем и происходят частые изменения в настроении, упадок сил. Но, есть и другая сторона. Так как на 1 курсе все в новинку, то и имеется большой интерес ко всем сферам обучения в университете. Как ни странно, но так утверждают 95% опрашиваемых.

Психологическое состояние курсантов по достижении 3 курса изменилось значительно и именно в лучшую сторону, так утверждают все 100% курсантов. Новые дисциплины даются намного легче так как существует опыт в сфере обучения. Внеучебные задачи так же выполняются намного проще и быстрее. Проще говоря, курсант на 3 курсе понимает «что

надо делать и как надо делать». В целом, психологическое состояние на 3 курсе имеет следующие показатели: эмоциональное состояние стабильное, перемены настроения - редкое явление, упадок сил практически отсутствует.

Причины таких изменений различны. Одна часть курсантов утверждает, что трудности на 1 курсе «закалили» характер и поэтому на 3 курсе такие трудности не оказывают существенного влияния на эмоциональный фон курсантов. Другая часть курсантов утверждает, что получило незаменимый опыт в процессе обучения. На 1 курсе многие курсанты учатся путем зазубривания предметов, а не путем понятия и усвоения тем. И другая, малая часть курсантов поставила в приоритет достижение определенного возраста. На 3 курсе средний возраст, это 20 лет. Цифровая разница небольшая, но велика в психологическом плане. Курсанты становятся просто серьезнее к этому времени.

Так же, имелись большие трудности в постижении научных дисциплин на 1 курсе. Курсанты утверждают, что просто не знали как учиться. Школьный опыт показывает, что одна зубрежка не эффективна и необходимо кардинально перестраивать ход мыслей. Такую же проблемы выявляли и преподаватели и не секрет, что по этой же причине оценку неудовлетворительно ставили редко. С другой стороны, на начальном этапе обучения имела большая мотивация в изучении научных дисциплин. Новые предметы вызвали огромный интерес. Так же курсанты утверждают, что существовала «конкуренция». Каждому хотелось выделиться в новом коллективе в лучшую сторону и как критерий такого выделения многие ставили в приоритет именно учебу. Поэтому и имела большая, по сравнению с 3 курсом мотивация к обучению. В дальнейшем это стремление выделиться пропадает, новые научные дисциплины не кажутся такими уж интересными и общий фон мотивации пропадает. Такой результат показал и тест «иерархичности потребностей» И.А. Акиндиновой. Такие показатели, как: развивать свои силы и способности, повышать уровень мастерства и компетентности видны только на последних местах. Значительность потребностей видна в ответах: обеспечить себе будущее, зарабатывать на жизнь, обеспечить себе положение влияние. Мотивация к учебной деятельности практически отсутствует, обучающиеся стремятся именно к практической деятельности.

И так, после проведенного исследования мы получили следующие результаты: количество курсантов, заинтересованных в учебном процессе – 25%; количество курсантов, которые равнодушно относятся к учебному процессу, но положительно с ним справляются – 50%; количество курсантов, которым учебный процесс дается тяжело, составляет 25%. Пообщавшись с последними необходимо утвердить, что мотивация к изучению научных дисциплин отсутствовала изначально. Им тяжело дается научная деятельность, но с легкостью даются задачи, связанные с практической деятельностью. Курсанты, которые относятся

безразлично к учебному процессу но справляются с ней положительно утверждают, что просто охладели к учебе. Им легко дается учеба, с интересом занимаются написанием научных статей, но сама мотивация на низком уровне.

Таким образом, мы приходим к следующим выводам:

- 1) Мотивационная база на начале обучения намного выше и уменьшается со временем;
- 2) Существуют причины такого спада. Пропадает интерес к научным дисциплинам, пропадает стремление выделиться среди своих однокурсников, возрастает желание не учиться, а практически осуществлять свою деятельность.

И так, в совокупности всего вышесказанного можно выделить такую причину, как спад в мотивации учебного процесса. Необходимо более глубоко изучать данную проблему психологами, педагогами для повышения не только мотивации к обучению, но и всего психологического фона в целом.

Список используемой литературы

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб : Питер, 2011. - 508 с.
2. Гончарова Е.М. Мотивация и ее влияние на развитие профессионализма сотрудника органов внутренних дел // Международный журнал психологии и педагогики в служебной деятельности., № 2.,с. 66-68., 2018.

ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ, КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

В настоящее время экономическое, политическое и социальное развитие общества испытывает на себе возрастающее влияние цифровизации всех общественных процессов, сменившей эпоху тренда компьютеризации. Цифровое представление информации позволяет внести улучшения в существующие механизмы социального функционирования и разработать инновационные методы повышения эффективности глобальных мировых процессов [7].

Цифровизация как масштабное и планомерное внедрение информационных технологий во все сферы жизни отражается и в повышении уровня требований работодателей к компьютерной грамотности и умениям работать с цифровыми ресурсами нанимаемых специалистов. Освоение подобной компетенции постепенно усложняется и выходит на ступень получения профильного образования, когда будущий специалист развивает соответствующие навыки во время обучения своей профессии. Многие исследователи предполагают, что цифровые трансформации настоящего времени в будущем могут кардинально изменить представления о многих специальностях и требования к представителям профессий за счет неизбежной цифровой автоматизации функционала [2].

Современный социальный запрос формирует востребованность в таких трудовых ресурсах, которые способны:

- применять в профессиональной деятельности новейшие технологии и гаджеты;
- интегрировать продукты информационного и предметного мира;
- ориентироваться в мировых достижениях и инновациях профессиональной области;
- понимать важность умений и навыков владения и использования цифровых технологий в профессии;
- не только владеть большим объемом профессионально важной информации, но и адекватно применять ее на практике, а также своевременно искать, анализировать и структурировать знания надпрофессионального уровня [3].

Фундамент для понимания проблемного поля цифровой компетентности был заложен П. Гилстером. Автор отталкивался от упрочняющейся позиции сети Интернет как основного источника информации, постепенно вытесняющего книги и предоставляющего пользователям уникальное гипертекстовое поле для общения и информационного поиска. П. Гилстер выделял в этом процессе неизбежное формирование новой модели поведения и мышления,

характеризующейся высокой информационно-коммуникативной активностью [9], а также выделял ряд составляющих ее категорий:

- медиакомпетентность (восприятие различной медиаинформации);
- информационная компетентность (владение инструментами поиска и анализа медиаинформации);
- коммуникативная компетентность (навыки общения) [1].

Понятие цифровой компетентности можно свести к умению понимать и использовать информацию, предоставленную во множестве разнообразных форматов и широкого круга источников с помощью компьютеров [4]. Одним из подходов к структуре цифровой компетенции выступает концепция четырехкомпонентной структуры А. В. Шарикова, который выделял 4 составляющие:

- 1) технико-технологические возможности;
- 2) содержательно-коммуникативные возможности;
- 3) технико-технологические угрозы;
- 4) социопсихологические угрозы [8].

Одним из наиболее разработанных представлений о феномене цифровой компетентности выступает концепция Г.У. Солдатовой, охватывающая актуальные проблемы и практические вопросы применения информационно-коммуникативных технологий в профессиональном поле.

Автор понимает цифровую компетентность как основанную на непрерывном овладении компетенциями (знания, умения, мотивация, ответственность) способность индивида уверенно, эффективно, критично и безопасно выбирать и применять инфокоммуникационные технологии в разных сферах жизнедеятельности (информационная среда, коммуникации, потребление, техносфера), а также его готовность к такой деятельности [6].

В социокультурном понимании цифровая компетенция представляет собой готовность человека не только владеть определенными знаниями современных технологий, но и стремиться реализовывать их потенциал на практике, а также ответственно подходить к вопросам повышения собственной квалификации в инновационных областях, т.е. самостоятельно определять те сферы деятельности, которые существенно обновляются с практическим применением новых цифровых технологий.

В настоящее время нельзя ограничить цифровую компетенцию только лишь профессиональной сферой деятельности человека — большее внимание привлекают вопросы «смешанной реальности», когда Интернет выступает уже не частью, а значимым фундаментом современной жизни. В таком понимании проблематики цифровых трансформаций общества

факты увеличения пользовательской активности и, соответственно, уровня компетентности в ней, отстают, а на первый план выходят исследовательские попытки изучения и систематизации того нового опыта цифровых социальных взаимосвязей, частью которого мы являемся как непосредственные участники.

В данном контексте уместно выделить взаимосвязанное понятие отношения к смешанной реальности, заключающееся в субъективном восприятии человеком того, в какой степени он чувствует себя живущим онлайн, офлайн или совмещающим эти два мира [5].

Цифровая трансформация личностной компетенции сдвигается от представлений о количестве и качестве цифровых навыков человека к интеграции этих умений из профессиональных областей на остальные сферы жизни в целом.

Понимание цифровой компетентности как социальной активности в сети Интернет и его ответственного, безопасного и эффективного использования актуализирует необходимость внедрения ряда регулятивных функциональных единиц, определяющих гражданскую позицию пользователей и степень безопасности Интернет-пространства [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Практическое освоение данной проблемы происходит через существующие и вводимые регламенты контроля контента, благодаря чему цифровые риски трансформируются из онлайн-столкновений с негативными ресурсами в повышение актуальности разделения онлайн и офлайн общения, понижения уровня агрессии в сети, повышения безопасности личной информации и т.д.

Еще одним важным аспектом рассмотрения понимания цифровой компетентности выступает существующий в обществе цифровой разрыв между поколениями. Противоречие данной проблемы заключается в диаде «учитель - ученик» (на любом уровне образования): в сфере цифровых технологий более молодые пользователи превосходят старших по уровню освоения цифрового пространства и современных возможностей, различных гаджетов и устройств. Такой парадокс можно проследить в сравнении любых разновозрастных поколений, причем начиная уже с современных дошкольников, которые по многим параметрам превосходят понимание сетевых технологий своими родителями, воспитателями и педагогами. Эта проблема ставит вопрос компетенции преподавателей, которая по роду их деятельности должна превосходить цифровую компетенцию учащихся, т.е. педагоги обязаны лучше, эффективнее владеть современными технологиями, чем ученики.

Таким образом, социокультурная парадигма в понимании понятия цифровой компетентности складывается под влиянием происходящих в настоящее время цифровых трансформаций общества. Социум постепенно приходит к осознанию важности не исключительно имеющихся (в том числе — узкоспециальных в рамках профессии) знаний, умений и навыков, но и возможностей личностной реализации с освоением новых цифровых

технологий и практик. Начиная от изменений под влиянием сети Интернет социальной ситуации развития подрастающего поколения, трансформация социума в информационное общество дает новую социально-психологическую характеристику цифровой компетенции, делая актуальным для каждого человека стремление к максимальному освоению, внедрению в цифровую культуру и к уменьшению цифрового разрыва.

Список литературы:

1. Гайсина С. В. Цифровая грамотность и цифровая образовательная среда школы [Электронный ресурс]. — URL: https://spbappo.ru/wp-content/uploads/2019/02/ФСП_цифровая-грамотность_МР_Гайсина-С.pdf (дата обращения: 21.04.2021).
2. Гусев А. А. Цифровизация трудовых отношений и ее влияние на производительность труда и стоимость компаний // Экономика. Налоги. Право. — 2019. — № 4. — С. 18-23.
3. Пегов А. А., Пьяных Е. Г. Использование современных информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.tspu.edu.ru/images/faculties/fmf/files/UMK/lek.pdf> (дата обращения: 21.04.2021).
4. Попов Е. С., Дидковская Я. В. Цифровые компетенции специалистов поколения Y и Z в условиях цифровизации экономики // Стратегии развития социальных общностей, институтов и территорий : материалы VI Международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 27-28 апреля 2020 г.) : в двух томах. — Издательство Уральского университета : Екатеринбург , 2020. — Т. 1. — С. 58-64.
5. Солдатова Г. У., Рассказова Е. И. Итоги цифровой трансформации: от онлайн-реальности к смешанной реальности // Культурно-историческая психология. — 2020. — Том 16. — № 4. — С. 87-97.
6. Солдатова Г. У., Рассказова Е. И. Модели цифровой компетентности и деятельность российских подростков онлайн // Национальный психологический журнал. — 2016. — № 2 (22). — С. 50-60.
7. Халин В. Г., Чернова Г. В. Цифровизация и ее влияние на российскую экономику и общество: преимущества, вызовы, угрозы и риски // Управленческое консультирование. — 2018. — №10. — С.47-63.
8. Шариков А. В. О четырехкомпонентной модели цифровой грамотности // Журнал исследований социальной политики. — 2016. — № 1 (14). — С. 87-98.
9. Gilster P. Digital Literacy (1st ed.). — John Wiley & Sons, 1998. — 292 p.

Шарафутдинова Наталья Владимировна
доцент кафедры юридической психологии УНК ПСД
Московского университета МВД России имени В. Я. Кикотя,
кандидат психологических наук, доцент
Shnv_70@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КУРСАНТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ В ИССЛЕДОВАНИИ СКЛОННОСТИ К ДЕВИАНТНОМУ ПОВЕДЕНИЮ ЛИЧНОСТИ

Аннотация. В настоящее время возрастает потребность общества в специалистах, обладающих знаниями психологии девиантного поведения личности, группы и умениями, навыками работы с различными категориями людей. К сотруднику полиции предъявляются повышенные требования знаний психологии, в том числе отклоняющегося поведения, типологий преступников, к профессиональным умениям использования научных методов социально-психологических исследований и воздействия на личность (группу). Данная статья раскрывает особенности, примеры организации научно-исследовательской деятельности курсантов и слушателей с использованием методов наблюдения, профайлинга, анализа научной литературы в социально-психологических исследованиях склонности к отклоняющемуся поведению личности и ее девиаций.

Ключевые слова: девиантность, склонность, девиация, поведение, девиантное (отклоняющееся) поведение, социально-психологическое исследование, метод, наблюдение, профайлинг.

Актуальная социальная, политическая, экономическая ситуация развития любого общества, страны влияет на поведение личности и социальной группы. От того, насколько будет четким прогнозирование поведения отдельной личности, социальных групп, последствий, а также продуманными будут профилактические и коррекционные мероприятия, направленные на устранение негативных причин и факторов, способствующих девиантности личности, зависит качество жизни как отдельной личности, так и общества в целом. Нарастание напряженности в обществе, увеличение социальных конфликтов, девиаций влечет за собой острую потребность в эффективности деятельности образовательных организаций: в повышении качества обучения; научно-методическом обеспечении учебного процесса, как важной составляющей повышения его качества; в организации систематической научно-исследовательской деятельности курсантов и слушателей, как одного из основных элементов

подготовки кадров для правоохранительных органов в современный период.

В рамках учебного процесса обучающиеся, как известно, выполняют ряд научных работ, начиная с рефератов и заканчивая выпускными квалификационными работами. Готовят доклады, тезисы, статьи и участвуют в разнообразных научно-представительских мероприятиях. Все эти виды научно-исследовательской деятельности курсантов и слушателей требуют особых умений и навыков, начиная с уточнения проблемы, описания актуальности, подбора научных и нормативно-правовых источников, методов и пр.

Правильно организованное научное исследование с подбором общенаучных и специальных методов, с анализом полученных результатов с применением математических методов обработки данных, обоснованием выводов и предложений, и сформированной готовности личности к самостоятельной профессиональной деятельности с учетом достижений науки и практики – это конечный результат того, к чему необходимо прийти обучающимся начиная с первых курсов и до окончания образовательной программы в процессе подготовки кадров для органов внутренних дел.

Психологи, определив проблему, предмет, объект, уточнив цель и задачи исследования применяют комплекс психологических методов и методик исследования, предпочитая уделять внимание изучению психологии отдельного индивида или динамических процессов и явлений малых групп, применяя организационные, эмпирические методы, методы математико-статистической обработки результатов, в том числе количественного, качественного анализа, и интерпретационные. Но остается ряд проблем в профессиональной деятельности психологов, юристов, экономистов органов внутренних дел по оценке девиантного поведения личности и группы, прогнозирования последствий такого поведения и его предотвращения, определения типологии и составления профиля преступника.

На современном этапе развития общества, наш взгляд, необходимо особое внимание уделять изучению девиантного поведения с применением разнообразных методов, в том числе методов наблюдения, профайлинга. Изучению актуальной научной и справочной литературы по юридической психологии, психологии личности, группы и др. При подготовке кадров для правоохранительных органов целесообразно учитывать социальные изменения общества, своевременно корректировать образовательные программы и направления научной деятельности, но при этом, не забывая об основах научной работы. С первого курса необходимо обучающимся знакомить с психологическими знаниями и основами научной работы (методологией, методикой, методами, принципами и пр.). Обращая внимание как на общенаучные психологические методы, например, наблюдение, так и на специальные, например, профайлинг.

В психологической литературе наблюдение (англ. *observation*) раскрывается как

«преднамеренное и целенаправленное восприятие, обусловленное задачей деятельности» [1, с. 320]. Метод, требующий тщательной подготовки, организации исследования и осуществления целенаправленного, фиксируемого восприятия исследуемого объекта или явления, выбора конкретной ситуации, вида и способа наблюдения. Профайлинг – это и «комплекс методов и методик оценки и прогнозирования поведения человека на основе анализа наиболее информативных признаков, характеристик внешности и поведения; это и технология наблюдения и опроса пассажиров в целях выявления потенциально опасных лиц...» [2, с. 6].

При исследовании девиантности и девиантного поведения личности, группы, в каждом отдельном случае, необходимо учитывать «типичность» и «индивидуальность» личности, различия в психологии социальных групп.

Изучая и анализируя психологию личности правонарушителя, преступника необходимо начинать с анализа психологических (индивидуально-психологических, социально-психологических) особенностей личности и ее поведения [3, с. 16-48]. В науке существует проблема типологизации лиц, склонных к антисоциальной, преступной деятельности, составления единой классификации типов преступников из-за разнообразия причин преступления, социальных ситуаций, индивидуально-психологических особенностей личности, специфики и особенностей социальных групп.

Нами была предпринята попытка собрать известные классификации в единую, с указанием типов преступников и формулировкой оснований для их классификации. Данное исследование необходимо продолжить в рамках научной работы с обучающимися с целью более глубокого понимания психологии преступника, прогнозирования его поведения, разработки научных и методических материалов для практической работы.

Классификация преступных типов:

I. По основным причинам преступления (по С.В. Позднышеву)

- 1) Эндогенные преступники: идейные преступники, резонеры, расчетливо-рассудочные, эмоциональные, импульсивные, моральные психастеники;
- 2) Экзогенные преступники.

II. По объекту посягательства, характеру преступных действий

- 1) Корыстные;
- 2) Насильственные;
- 3) Корыстно-насильственные.

III. По характеру, степени общественной опасности

- 1) Случайные;
- 2) Ситуационные;
- 3) Неустойчивые;

- 4) Злостные;
- 5) Особо опасные.

IV. По степени криминальной зараженности личности (по А. Г. Ковалеву)

- 1) Глобальный преступный тип;
- 2) Парциальный преступный тип;
- 3) Предкриминальный тип.

V. По критерию адаптивности-дезадаптивности

- 1) Социально-адаптивный тип;
- 2) Социально-дезадаптивный тип и др.

Таким образом, в данной статье приведена примерная классификация преступников. Обращено внимание на актуальность и остроту проблемы исследования личности преступника, составления психологического портрета, профиля с учетом накопленного в юридической психологии, юриспруденции опыта и научных знаний, продолжения работы по составлению подробной классификации преступников для практической, научной работы сотрудников полиции.

Таким образом, исследование склонности к отклоняющемуся поведению личности целесообразно проводить, используя разнообразные методы и методики, учитывая накопленный опыт применения методов при изучении психических явлений и процессов. Результаты исследования позволят обучающимся, сотрудникам полиции профессионально исследовать склонность личности к отклоняющемуся (девиантному) поведению, начиная с обучения и выполнения научных исследований, а затем при профессиональном выполнении служебных обязанностей.

Список литературы:

1. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – СПб.: Прайм -ЕВРОЗНАК, 2007.- 672 с.
2. Профайлинг в деятельности органов внутренних дел: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция» и «Правоохранительная деятельность» / [В.Л. Цветков и др.]; под ред. В.Л. Цветкова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2017. – 254 с.
3. Шарафутдинова Н. В. Психология девиантного поведения: учебно-методич. Пособие. – М.: АРКТИ, 2019. – 208 с.

Шукаева Джаннет Тахировна²²,
*курсант 881 учебного взвода
института психологии служебной деятельности
МосУ МВД России имени В. Я. Кикотя,
рядовой полиции
jkfox666@gmail.com*

ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ СОТРУДНИКОВ ПОЛИЦИИ ПРИ ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые аспекты организации деятельности сотрудников полиции по охране общественного порядка, поведение граждан, участвующих в массовых мероприятиях, роль психолога органов внутренних дел в консультации сотрудников и их руководителей относительно психологических закономерностей поведения толпы, ее структуры, поведения “провокаторов”, представляющих угрозу общественной безопасности и иных категорий “активных” граждан. Также рассматривается значение деятельности психолога в формировании навыков взаимодействия сотрудников по охране общественного порядка с гражданами и навыков саморегуляции в рамках преодоления стресса.

Ключевые слова: сотрудники полиции, толпа, митингующие, провокаторы, психолог ОВД, полицейские.

При возникновении каких-либо общественных волнений наблюдается тенденция публичных протестов, пикетирований, собраний. Данные события ввиду своего массового характера представляют угрозу общественной безопасности как митингующих, так и тех граждан, которые могут случайно оказаться вблизи массового скопления.

Психологические особенности толпы рассматривались многими учеными, в число которых входят Г. Лебон [3], З. Фрейд, Г. Тард, С. Милграм, К. Левин, С. Московичи, В. М. Бехтерев, А. П. Назаретян [4] и др. В социальной и политической психологии существуют различные теории и научные концепции, так или иначе описывающая свой аспект феномена массового поведения людей, находящихся в толпе.

Во время проведения каких-либо массовых мероприятий под воздействием различных настроений граждане способны вести себя совершенно непредсказуемым образом, они могут испытывать целый спектр эмоций и при помощи циркулярной реакции передавать их друг другу. Циркулярная реакция — это взаимное заражение, т.е. передача эмоционального

---

²² © Шукаева Д. Т., 2021

состояния на психофизиологическом уровне контакта между людьми. Циркулярная реакция отличается от коммуникации, т.е. от контакта между людьми на семантическом уровне. Циркулярная реакция или эмоциональное кружение стирает индивидуальные различия, снижается роль личностного опыта, индивидуальной и ролевой идентификации, здравого смысла.

Во время массового скопления людей граждане могут вести себя совершенно по-разному: мирно прогуливаться по улицам и площадям, смотреть специально организованные концерты и выступления, активно участвовать в межличностном взаимодействии с другими гражданами, провоцировать их и сотрудников правоохранительных органов. Последнее имеет очень важную роль для полицейских во время охраны общественного порядка.

Одной из задач сотрудников полиции по охране общественного порядка является контроль за состоянием толпы. Осуществление данной функции подразумевает под собой выявление особой категории граждан - “провокаторов”, граждан, целью которых является подстрекательство других личностей на массовые беспорядки. Также “провокаторы” нередко направляют свою деятельность на разжигание вражды между гражданами и сотрудниками полиции путем оскорблений последних и оказания на них физического давления. В данном случае наблюдается незамедлительная реакция сотрудников ОВД - поиск “провокаторов” [2] и их задержание, однако в сложных условиях выполнения служебных обязанностей периодически оказываются задержаны мирные митингующие граждане, что само по себе способствует переходу действующей толпы в агрессивную или - при так называемом “разгоне” толпы митингующих и их оттеснении - в паническую.

Участие в охране общественного порядка сотрудников полиции является для них стрессовым событием [2]. Длительная мобилизация как физических так психологических ресурсов должным образом сказывается на деятельности сотрудников, их поведении во время митинга и несоразмерности ответной реакции на действия митингующих. Поэтому по запросам отдельных руководителей управлений и подразделений МВД России к охране общественного порядка во время массовых мероприятий привлекаются психологи органов внутренних дел для оказания психологической помощи сотрудникам и руководителям, психологи при помощи метода наблюдения могут оценить роль отдельных представителей толпы, митингующих, чтобы спрогнозировать возможные действия с их стороны (подобная работа проводилась во время событий в Беслане, при проведении Чемпионата мира по футболу в городах Российской Федерации).

В целях решения одной из задач, указанной в Приказе МВД России № 900 от 25 декабря 2020 г. «Вопросы организации морально-психологического обеспечения деятельности органов внутренних дел Российской Федерации»: обеспечение высокой психологической

готовности, эмоционально-волевой устойчивости и профессиональной работоспособности сотрудников в повседневных и особых условиях служебной деятельности, психологи ОВД должны доводить личному составу, обеспечивающему охрану общественного порядка, информацию о вероятной структуре толпы и поведения ее участников, характеристиках видов толпы и возможных реакциях граждан на какие-либо действия полицейских. Это необходимо сотрудникам полиции для понимания служебных обязанностей и грамотного применения комплекса мер (правовых, психологических и тактических), направленных на обеспечение правопорядка. Данную задачу возможно реализовывать в рамках специальных информирующих занятий, организуемых психологами, с подробным разбором современных массовых мероприятий, видов провокаторов, инцидентов, которые повлекли за собой тяжкие последствия как для граждан, так и для сотрудников ОВД, и с учетом рекомендаций поведения сотрудников.

Эти занятия можно комплексно совмещать с социально-психологическими тренингами по формированию навыков взаимодействия с провокаторами и иными активными представителями толпы (по категориям) и также с изучением приемов саморегуляции, развития копинг-стратегий. Например, во время обучения данным навыкам можно “разыгрывать” сцены взаимодействия сотрудников с “провокаторами” и детально разбирать тактики ведения разговора.

Активная роль граждан	Характеристика поведения	Рекомендации поведения сотрудника ОВД при взаимодействии с данной категорией граждан
Активные мирные митингующие	Категория граждан с активной гражданской позицией, не проявляющие агрессивности поведения	Вежливое обращение к гражданам, своевременное оказание необходимой медицинской помощи.
Лидеры микрогрупп (скрытые “провокаторы”)	Качественно маскируют свое присутствие в ядре толпы, создают и направляют агрессию толпы против необходимого объекта внимания.	При обнаружении данных представителей толпы, необходимо максимально скрытно применить меры по задержанию данного лица, чтобы не спровоцировать сопротивления отдельных групп граждан.

“Бойцы”	Отличительной чертой является повышенная чувствительность к массовым настроениям и активным действиям сотрудников полиции, направленным на обеспечение общественной безопасности. Часто наблюдается физическая агрессия.	Сотрудник должен проявлять выдержку и быть готов: к неадекватному поведению с их стороны, в том числе проявлению агрессии и оказанию сопротивления.
Открытые “провокаторы”	Данная категория граждан чаще всего использует в качестве открытых провокаций единичные выкрики и оскорбления как окружающих граждан, так и сотрудников полиции.	Рекомендуется не принимать на свой счет обидных и несправедливых замечаний, неуместных острот, насмешек, сказанных на улицах и в общественных местах, не допускать втягивания в конфликтную ситуацию или скандал.

Для обучения способам развития ситуативной регуляции психического состояния и управления стрессом рекомендуется к использованию “Аутогенная тренировка И. Шульца” (Аутотренинг). Комплекс данных упражнений позволит сотрудникам ОВД по охране общественного порядка научиться контролировать функционирование различных систем организма в целях их избирательной активации или расслабления и снятия стрессовых состояний [5].

Также в целях осуществления реабилитационных мер для сотрудников, подвергшихся сильному физиологическому стрессу в процессе выполнения служебных задач в сфере охраны общественного порядка рекомендуется упражнение “Синхрोगимнастика Х. Алиева” [5].

Данные упражнения можно выполнять самостоятельно, но первое время необходимо их выполнять в присутствии психологов ОВД, которые будут курировать сотрудников и консультировать их в процессе тренинга.

Таким образом, в данной научной статье была рассмотрена проблема особенностей деятельности сотрудников полиции по охране общественного порядка в период проведения массовых мероприятий. Были предложены рекомендации по улучшению навыков взаимодействия сотрудников ОВД с активными гражданами, по улучшению психологического состояния сотрудников во время несения службы и также реабилитационные меры.

Библиографический список:

1. Приказ МВД России от 26 июня 2020 года № 460 «Об утверждении Кодекса этики и служебного поведения сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации»
2. Злоказов Кирилл Витальевич Анализ особенностей личности участников массовых беспорядков // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 2013. №4 (60).
3. Каримов А. А., Подлиняев О. Л. Толпа и потенциальные угрозы, определяемые спецификой ее психологических разновидностей // Совершенствование профессиональной и физической подготовки курсантов, слушателей образовательных организаций и сотрудников силовых ведомств : мат-лы XVIII междунар . науч . -практ. конф. : в 2 т. Иркутск, 2016. Т. I . С 359-364
4. Лебон Г. Психология народов и масс // Психология народов. СПб . , 1995. Кн . 1. 311 с
5. Назаретян, А. П. Психология стихийного массового поведения : лекции — М., 2001.
6. Психология стресса и стрессоустойчивого поведения: практические задания и упражнения : практикум / Ю. М. Охотников. - М. : Московский университет МВД России имени В. Я. Кикотя, 2018. - 83 с. - ISBN 978-5-9694-0516-5.

Соборнов Александр Вячеславович,
старший преподаватель кафедры физической подготовки ФГКОУ ВО «Нижегородская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации», г. Нижний Новгород,
al_vyach_soborn@mail.ru

**Устойчивый авторитет преподавателя физической подготовки как инструмент
воспитания
и обучения обучающихся образовательных организаций
МВД России**

Взаимоотношения, складывающиеся между преподавателем по физической подготовке и его обучающимися, функции преподавателя и ряд компонентов, из которых складывается его авторитет, это отчетливо видно в образовательных организациях МВД России. Главной задачей педагогических работников считается не только донесение до курсанта конкретного учебного материала, но и воспитание будущего офицера и патриота своей страны. Курсанты, обучаясь у преподавателей, зачастую перенимают их принципы, идеи, мнение и убеждения достаточно быстро, что в целом может отразиться не только на отношении к служебной деятельности, но и к жизненным приоритетам. Следовательно, можно с уверенностью сказать, что личный пример преподавателя помогает обучающемуся ставить грамотные цели своего обучения и становления как офицера. Поэтому авторитет преподавателя влияет на становление личности обучающегося.

Авторитетным можно назвать личность, с мнением которого считаются, и кому доверяются при принятии решения в возникающих вопросах. Профессиональный успех педагога формируется, в том числе, за счёт достигнутого взаимопонимания с курсантами [1].

Начинающий преподаватель стремится завоевывать авторитет с первых рабочих дней. Авторитет среди курсантов складывается из следующих факторов: [2]

1) Возрастной авторитет обозначен тем, что преподаватель для курсантов выступает личностью с обширным жизненным опытом. Он способен дать курсанту совет, необходимый в решении жизненного вопроса.

2) Личностный авторитет описывается внешними поступками, присущими личностными качествами. Так называемый дружеский авторитет возникает в том случае, если педагог разрешает курсантам вести себя как с равными. Важным является тот факт, чтобы такие отношения преподавателя с курсантами не вышли за пределы субординации, поэтому между ними должна быть определенная дистанция.

3) Авторитет добродушия можно увидеть на следующем примере: группа выпрашивает у педагога провести пару в игровой форме: игра в баскетбол, волейбол, футбол и другое. Преподаватель уступает, и запланированный программой материал курсантами не освоен. Такой тип не относится к положительным примерам профессионального поведения, так как педагогом неграмотно спланировано занятие.

4) Авторитет усмирения держится на страхе курсантов перед преподавателем, стремящимся заслужить свою авторитетность и, считающим, что воспитательный процесс основан на послушании и беспрекословном выполнении поставленных задач. Для создания такого вида авторитета приоритетным является поведение преподавателя, который постоянно учит курсантов, даже тем вопросам, где он некомпетентен или неправ вовсе.

5) Авторитет чванства, как правило, строится на хвастовстве преподавателя, который постоянно рассказывает о своих достоинствах и заслугах, приобретенных в то время, когда сам был спортсменом.

6) Образ ложной доброты. Достаточно часто встречается среди молодых преподавателей, считающих, что курсанты дорожат добротой, и взамен будут отвечать безоговорочным повиновением. Хотя в итоге часть курсантов пользуется этой добротой, относясь к занятиям лишь посредственно.

Все перечисленные выше факторы образуют полный портрет авторитетного преподавателя физкультуры. Но для формирования положительного портрета преподавателя, нужно четко определять, какие способы воспитательного воздействия помогут достичь курсантам желаемого результата[3].

Педагогический труд является особым видом деятельности, в которой достижение цели в большинстве случаев зависит от взаимоотношений между его участниками, конкретно, между педагогом и курсантом, двумя главными фигурами, взаимодействие которых зачастую могут повлиять на образовательный процесс. Основываясь на этом, можно говорить о том, что, строя процесс обучения на взаимоуважении и взаимопомощи, складывается плодотворная атмосфера для достижения высоких целей в обучении. Выступая для курсантов авторитетом, преподаватель обретает компетентность во многих сферах. Проявляя уважение к своему преподавателю по физической подготовке, курсант с лёгкостью преодолевает поставленные задачи, стремится к совершенствованию, о чём интересуется у своего преподавателя.

Личность преподавателя и его внутренние качества являются одним из главных педагогических факторов в освоении учебного процесса. Педагог с очень твердым характером, с излишней активностью незаметно для всех подавляет личность курсанта, что делает его безучастным и безынициативным в учебном процессе. С другой стороны, педагог с мягким характером не может наладить дисциплину на занятиях. Отсутствие определенных

педагогических знаний, отсутствие желания расти и двигаться вперед, дают ход нередким проявлениям таких недопустимых качеств характера, как раздражительность, злобность или наоборот, проявлению мягкотелости и слабоволия[4]. Для предотвращения появления таких качеств, преподавателю следует органично выстраивать воспитательные отношения. Профессионализм преподавателя достигается путём формирования на занятиях дисциплинированности, что может быть достигнуто личностным ростом.

Понятным является желание каждого педагога пользоваться авторитетом у своих подопечных, а это возможно только каждодневным упорным трудом над собой и желанием быть лучше как для себя, так и для курсантов. Только истинный авторитет показывает правдивое отношение курсантов к своему наставнику. Именно авторитетный преподаватель способен повести курсантов за собой для достижения лучших результатов, выполнения поставленных целей и в постоянном движении вперед. На мой взгляд, преподавателю необходимо знать, каким физическим потенциалом обладают его курсанты, уровнем их подготовки, а для этого следует взаимодействие и за пределами учебного заведения. Жизнь непредсказуема на неоднозначные ситуации, в которых курсантам непросто справиться, поэтому преподаватель может выступить хорошей поддержкой и опорой. Преподаватель физической подготовки намного ближе других преподавателей, он даёт гармонию физических и умственных качеств. Чувствуя авторитет преподавателя, курсант будет чувствовать поддержку, но в то же время знать, что не снимет с себя ответственности за возникающие последствия. Поэтому, самой главной задачей педагога является каждодневное саморазвитие, направленное на выработку в себе таких качеств, без которых нельзя завоевать настоящий авторитет среди курсантов, и она посильна любому педагогу, у которого есть желание быть лучше. Профессионализм и личностные характеристики выступают значимыми частями авторитета.

Не только любовь и преданность, но и уважение к обучающимся, требование к их самосовершенствованию имеют важное значение для профессиональной деятельности преподавателя. Грамотный преподаватель физической подготовки не раз испытал на себе те чувства, которые волнуют курсантов и как болезненно они переживают неточное выполнение нормативов, нехватку свободного времени на лишней поход в спортзал. Преподаватель, неспособный развить личность в курсантах, похвалить за преодоление своих ограничений, может ожидать лишь неподчинение, обиду, враждебность, нежелание развиваться. Такой подход не обеспечит авторитетность преподавателю, потому что сами по себе курсанты не представляют интереса для него. Иногда даже высоко компетентному преподавателю нелегко принять свою неправоту в каком-либо вопросе перед обучающимися курсантами. Зачастую, трудность кроется в возрастной разнице, изменением общественных правил – то, что вчера

было актуально и полезно, сегодня может быть безрезультатным и губительным. И преподаватель, способный преодолеть вышеперечисленные проблемные ситуации, заслуживает звание истинного педагога. Особое значение для преподавателя имеет способность достойно вести себя в процессе обучения, а именно, выдержанно, спокойно и с преобладанием грамотной речи.

Важно отметить, что для курсанта преподаватель по физической подготовке может стать хорошим наставником, тренером при развитии своих физических качеств. Будучи профессионалом своего дела, преподаватель может грамотно описать индивидуальный план тренировок для обучающегося, зная его способности в физической культуре. Он способен точно оценить необходимые виды упражнений, которые помогут курсанту не спеша, без травм, развить в себе необходимые физические качества. Совершенствуя свои навыки и умения в спортивной сфере, курсант получает мотивацию на развитие и в других областях служебной деятельности, достижения более высоких результатов. Физическая культура дисциплинирует, тренирует силу воли, закаляет характер, придаёт уверенность в своих начинаниях. Всё это можно достичь быстрее с помощью наставника, учителя, тренера – преподавателя физической подготовки.

Также одним из необходимых качеств настоящего педагога является его оптимизм. Человеческое грамотное отношение педагога к курсантам сочетается с необходимой в процессе обучения требовательностью.

В заключении хотелось бы отметить, что путь формирования достойного авторитета длителен, чрезвычайно сложен и важен, но личность и авторитет преподавателя - это мощное орудие воспитания в организации учебного процесса в образовательном заведении МВД России, которое способно побудить курсантов добиваться поставленных целей и новых побед. Главным условием при становлении преподавательского авторитета является осознанный выбор профессии и грамотное владение преподавательским мастерством.

Литература

1. Аммон А. В. Связь социального статуса детей в группе с их психологическими, социально-когнитивными и поведенческими характеристиками [Электронный ресурс] // Консультативная психология и психотерапия. 2015. № 4. С. 162-175. URL: http://psyjournals.ru/files/79906/kpip_2015_n4.pdf#page=162 (дата обращения - 10.03.2020).
2. Губжоков А. Х. Современный подход к совершенствованию физической подготовки слушателей и курсантов в системе МВД России // Современный учёный. 2017. № 1. С. 75–78.

3. Славко А. Л. К проблеме повышения эффективности атлетической подготовки курсантов вузов МВД России // Проблемы правоохранительной деятельности. 2018. № 3. С. 62–67.

4. Третьяков А.А., Ткаченко А.И., Клименко Б.А., Беляев И.С. Оценка уровня здоровья курсантов образовательных организаций МВД России в зависимости от двигательной активности // Современные проблемы науки и образования. 2018. № 2. С. 32-34.

Волгоградская академия МВД России

Наталья Сергеевна Костенко,
кандидат юридических наук, доцент
Волгоградская академия МВД России,
заместитель начальника
научно-исследовательского отдела
sns8383@mail.ru

Значение научно-исследовательской деятельности в подготовке специалистов высшего образования органов внутренних дел (на примере Волгоградской академии МВД России)

На современном этапе развития государства и общества совершенствование учебно-воспитательного процесса в образовательных организациях МВД России является общегосударственной задачей, так как качество правовой воспитанности сотрудника органов внутренних дел напрямую влияют на формирование правозащитной политики страны в целом, отражают отношение к государству со стороны гражданского общества и отдельного гражданина в частности.

Любой учебно-воспитательный процесс является эффективным лишь тогда, когда в его становлении, наряду с определенным государством алгоритмом обучения, приоритетное место занимает и сознательное, профориентационное звено. С точки зрения правовой теории учебно-воспитательный процесс в образовательных организациях и учреждениях органов внутренних дел России есть планомерная, управляемая, организованная, систематическая и целенаправленная деятельность по формированию знаний и выработке устойчивых психологических установок будущего полицейского всей совокупностью имеющихся средств и методов. Среди форм реализации и приоритетных направлений такой деятельности свое особое место занимает вовлечение курсантов и слушателей в научно-исследовательскую

работу, которая является одним из важнейших средств повышения качества подготовки и воспитания специалистов с высшим образованием, способных творчески применять в своей будущей практической работе последние достижения не только научно-технического, но и культурного прогресса.

Сама по себе научная-исследовательская работа в рамках образовательного процесса выполняет такие задачи, как повышение качества усвоения изучаемых дисциплин, развитие творческого и аналитического мышления, расширение научного кругозора, выработка умения применять теоретические знания и современные методы научных исследований в юридической деятельности, привитие устойчивых навыков самостоятельной научно - исследовательской работы. Она, в свою очередь, способствует повышению мотивации к учебной деятельности и активизации личностной позиции учащегося в образовательном процессе, основой которых является приобретение субъективно новых знаний, т.е. самостоятельно получаемых знаний, являющихся новыми и личностно значимыми для конкретного учащегося.

Безусловно, учеба и воспитание являются взаимосвязанными категориями. Чем выше знания, тем благоприятнее условия для формирования установок, и, наоборот, чем ниже идеолого-культурное воспитание, тем ниже стремление к получению знаний. Наиболее важная и сложная задача воспитания — выработка мотивов побуждающих к обучению, а соответственно, и к занятию научно-исследовательской деятельностью, которая является одной из важных составляющих системы качества образования.

Сотрудник полиции, не обладающий специальными юридическими знаниями, высоким уровнем правосознания и правовой культуры не может осуществлять грамотную деятельность в рамках правового поля страны. Лицо, в отношении которого проводится непрофессиональные действия или которое наблюдает за проявлением таких действий со стороны некомпетентных государственных служащих, формирует неправильные выводы, деформирует свое собственное правосознание, а часто и правосознание своего окружения (близких, родных, друзей).

Формирование собственного отношения курсанта и слушателя к праву, уяснение ими правовых взглядов, теорий, идей, представлений, убеждений, оценок, настроений, чувств к правовым явлениям, господствующим в обществе – все это навыки, как правило, приобретенные в ходе научной работы. Образовательный процесс не всегда может дать желаемого результата, при этом курсант или слушатель увлеченный наукой развивает такие важные для будущего исследователя качества, как творческое мышление, ответственность и умение отстаивать свою точку зрения.

Кроме того, не стоит забывать, что занятие научно-исследовательской работой способствует совершенствованию правовой культуры и правосознания будущего полицейского.

Образовательный процесс, совмещенный с научно-исследовательской деятельностью, в глобальном смысле во многом формирует курс страны в области правового воспитания, обучения и пропаганды знаний, в том числе связанных с защитой охраняемых ценностей. Именно они служат фундаментом для определения правовой позиции человека, диктует каждой личности принципы правового поведения, а обществу — систему правовых идей, концепцию развития в этой сфере.

В отдельности научно-исследовательская работа курсантов и слушателей образовательных организации органов внутренних дел России в настоящее время представляет собой стройную и методически обоснованную систему повышения уровня подготовки и воспитания специалистов в полиции. Научно-исследовательская работа отражает единство различных форм научной работы курсантов и слушателей, творческое развитие каждого из них, приобретенные умения творческого применения в практике.

Научно-исследовательская работа курсантов (слушателей) федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Волгоградская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации» также является составной частью учебного и воспитательного процесса академии, подготовки высококвалифицированных специалистов, способных творчески применять в практической деятельности новейшие достижения науки.

Согласно Положению об организации научно-исследовательской работы курсантов (слушателей) федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Волгоградская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации» научно-исследовательская деятельность способствует повышению уровня подготовки специалистов высшего образования посредством освоения курсантами (слушателями) в процессе обучения по учебным планам и сверх них основ профессионально-творческой деятельности. НИРКС — одно из важнейших средств подготовки высококвалифицированных специалистов для органов внутренних дел. Привлечение курсантов (слушателей) к научно-исследовательской работе расширяет их кругозор, эрудицию, развивает способности к научному творчеству, интерес к будущей профессиональной деятельности, приучает к самостоятельности, вырабатывает высокую требовательность к себе, помогает стать инициативными, профессиональными сотрудниками органов внутренних дел.

НИРКС является продолжением и углублением учебного процесса и организуется непосредственно на кафедрах, в лабораториях, научных кружках и проблемных группах академии.

Например, в целях активизации процессов выявления творческого потенциала слушателей и курсантов, повышения их активности в научно-исследовательской работе, углубления процесса освоения учебного материала, содействия приобретению навыков работы в творческих коллективах и организаторской деятельности ежегодно проводится конкурс на лучший научный кружок Волгоградской академии МВД России.

В 19 научных кружках и пяти проблемных группах занимаются более 350 курсантов и слушателей. Только в 2020 году более 500 курсантов и слушателей академии приняли участие в научно-представительских и конкурсno-оценочных мероприятиях различного уровня, подготовив более 300 научно-исследовательских работ.

Опрос курсантов и слушателей академии, касающийся их отношения к организации научно-исследовательской работы в академии и их заинтересованности занятию научной работой показал, что все кто занимается научной деятельностью (более 500 курсантов и слушателей) считают, что это содействует их всестороннему развитию, формированию объективной самооценки, приобретению социально-психологической компетентности, навыков работы в творческих коллективах и организаторской деятельности.

Таким образом, подводя итог, можно сказать, что воспитание у курсантов и слушателей во время занятия научно-исследовательской деятельностью потребности постоянно совершенствовать знания, полученные в процессе обучения, способствует в дальнейшем формированию качественного специалиста, соответствующего требованиям времени и изменениями в полицейской деятельности.

Место и роль предмета «Административная деятельность полиции» в системе профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов.

В ежедневном выполнении задач и функций, возложенных на органы внутренних дел, значительная роль принадлежит административной деятельности полиции. Эта деятельность направлена на защиту личности, прав и свобод человека и гражданина, на охрану общественного порядка и обеспечение общественной безопасности, на предупреждение и пресечение административных правонарушений, привлечение виновных лиц к установленной ответственности. В процессе выполнения служебных обязанностей практически все сотрудники органов внутренних дел осуществляют административную деятельность, поэтому важное значение имеет изучение административной деятельности полиции всеми обучающимися образовательных учреждений системы МВД России.

В процессе получения высшего образования обучающиеся должны овладеть компетенциями, необходимыми для их дальнейшей профессиональной деятельности. При изучении дисциплины «Административная деятельность полиции» обучающиеся овладевают профессиональными компетенциями, необходимыми им в процессе реализации задач, возложенных на органы внутренних дел.

Под профессиональными компетенциями понимается совокупность знаний, умений и навыков, необходимых для решения вопросов, возникающих в ежедневной профессиональной деятельности органов внутренних дел. Качество подготовки будущего сотрудника полиции не может оцениваться только наличием у обучающегося теоретических знаний, необходимо сформировать готовность к осуществлению практических действий, которая позволит поступать грамотно и в соответствии с законодательством Российской Федерации при выполнении служебных обязанностей.

Формирование необходимых компетенций происходит при изучении всех учебных дисциплин, в частности при изучении учебной дисциплины «Административная деятельность полиции». Ее значение в системе знаний обучающегося тяжело переоценить. Учебная дисциплина «Административная деятельность полиции» является дисциплиной базовой части образовательной программы, которая изучается всеми обучающимися, не зависимо от специальности и специализации. «Административная деятельность полиции» как учебная

дисциплина изучает понятие и структуру полиции, основные направления деятельности полиции, права и обязанности сотрудников полиции, формы и методы административной деятельности полиции, основания и пределы применения физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия, административно-юрисдикционную деятельность полиции, организационную деятельность всех подразделений и служб органов внутренних дел, порядок взаимодействия органов внутренних дел с другими силовыми подразделениями и общественными организациями. Эти знания обязан получить каждый будущий сотрудник органов внутренних дел. В образовательной организации, где готовят будущих сотрудников органов внутренних дел, где обучающиеся с 1 курса имеют специальное звание, значение учебной дисциплины «Административная деятельность полиции» не может быть принижено.

Учебная дисциплина «Административная деятельность полиции» является дисциплиной практической направленности. В ходе изучения дисциплины обучающиеся учатся составлять процессуальные, служебные документы, с которыми им придется сталкиваться ежедневно в своей практической деятельности.

Для формирования способности действовать в сложившейся ситуации грамотно и в соответствии с законодательством Российской Федерации необходимо соблюдение следующих условий:

- 1) проведение достаточного количества практических занятий, на которых необходимо детальное внимание уделять разбору нормативных правовых актов, умению грамотно применять нормы к ситуации. Практические занятия способствуют формированию таких компетенций как способность анализировать юридические факты в административной деятельности полиции и возникающие в связи с ними правовые отношения, способные повлиять на состояние законности и правопорядка, безопасности личности, общества и государства, способность правильно толковать нормы административного права, связанные с административной деятельностью полиции, правильно составлять и оформлять административно-процессуальные документы, документально оформлять результаты применения огнестрельного оружия, специальных средств и физической силы.

При этом предлагаемые для решения практические задачи должны быть ориентированы не только на знание нормативных актов, а именно на принятие решения в конкретной ситуации. Поэтому практические ситуации должны быть построены таким образом, чтобы они охватывали те возможные ситуации, с которыми могут столкнуться будущие сотрудники органов внутренних дел.

Особое внимание на практических занятиях нужно уделять составлению процессуальных, служебных документов.

2) участие в лекционных и групповых занятия практических сотрудников территориальных органов МВД России. Привлечение практических работников повышает интерес обучающихся к изучаемой дисциплине и к службе в целом. В Уфимском юридическом институте МВД России эта форма обучения активно используется, в частности, преподавателями кафедры административно-правовых дисциплин, приглашаются практические работники для проведения совместных групповых занятий, принятия государственных итоговых экзаменов и защиты практики.

3) организация выездных практических занятий в территориальные органы МВД России. Это мероприятия всегда пользуется успехом у обучающихся. Им, как правило, всегда интереснее один раз увидеть своими глазами, чем сто раз услышать. На выездном занятии обучающиеся могут воочию посмотреть, как работает территориальный отдел МВД России на районном уровне, увидеть условия и материально-техническое обеспечение подразделений. В Уфимском юридическом институте МВД России эта форма обучения также используется отдельными кафедрами, например, кафедрой уголовного процесса. Но к сожалению, кафедра административно-правовых дисциплин не организывает выезды в территориальные органы. В целях более эффективного проведения занятий и для более качественной подготовки сотрудников полиции необходимо следует возобновить практику выездных занятий.

Цель изучения дисциплины «Административная деятельность полиции» состоит в подготовке обучающихся к профессиональной деятельности в территориальных органах МВД России. Рабочая учебная программа дисциплины «Административная деятельность полиции» построена с учетом практической потребности, методических требований к преподаванию таких дисциплин. В этой связи большая часть аудиторных занятий проводятся в форме решения практических ситуаций.

Поставленная перед преподавателем цель достигается путем изучения тем, указанных в рабочей программе дисциплины.

На уровень подготовки будущих сотрудников полиции влияет материальная база учебного заведения: наличие библиотеки с достаточным выбором литературы, преподавание учебной дисциплины преподавателями, имеющими практический опыт работы, а также имеющих достаточный опыт преподавания, а также наличие специальных оборудованных классов. Так, на кафедре административно-правовых дисциплин имеется полигон Дежурная часть. Это помещение оборудовано как Дежурная часть территориального органа МВД России на районном уровне. Обучающиеся, отрабатывая практические занятия по ряду тем, в частности, по теме № 18 «Правовое положение и организация деятельности дежурных частей органов внутренних дел» учебной дисциплины «Административная деятельность полиции»

проводят занятия на Полигоне, решая практические ситуации, приобретают навыки общения с гражданами и доставленными.

Одним из особенностей изучения дисциплины является необходимость изучения достаточно большого объема нормативных правовых актов, регламентирующих деятельность служб и подразделений органов внутренних дел, которые в свою очередь часто изменяются, дополняются.

Д. М. Фатхиев – преподаватель кафедры
огневой и тактико-специальной подготовки
Уфимского юридического института
МВД России (г. Уфа)
e-mail: fatkhiev.damir@yandex.ru

ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СОТРУДНИКОВ ОВД, КАК ОСНОВА ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.

Служба сотрудников МВД России в современных условиях, предъявляет возрастающие требования к их профессионально-прикладным качествам и диктуют необходимость достижения ими высокого уровня физической и морально-волевой подготовленности. Принимая во внимание, что повседневная служба правоохранителей связана с агрессивно настроенными правонарушителями, которые могут показать высокий уровень физического развития и подготовленности, превосходящие порой подготовленность самих сотрудников, то актуальность эффективной подготовки к применению боевых приемов борьбы не вызывает сомнений.

Таким образом, процесс прохождения профессионально-прикладной физической подготовки сотрудниками МВД России направлен на формирование теоретических знаний, практических умений и двигательных навыков применения боевых приемов борьбы, необходимых для успешного выполнения оперативных, служебных и боевых задач, а также совершенствования профессионального мастерства, что в свою очередь повышает уровень личной безопасности сотрудников ОВД.

Профессиональное мастерство сотрудника ОВД представляет собой результат его образованности, богатый содержательный опыт практической работы и высокий уровень физической подготовленности, сформированные на момент выполнения поставленных задач. Надлежащий уровень профессионального мастерства достигается вследствие обучения умениям и навыкам применения боевых приемов борьбы, оружия и специальных средств в процессе непрерывной служебно-боевой подготовки. Именно указанные обстоятельства

обуславливают необходимость эффективного обучения необходимым прикладным навыкам для формирования тактико-технических основ выполнения боевых приемов борьбы, что и является одной из ключевых задач физической подготовки в образовательных организациях МВД России[1].

Профессионально-прикладная физическая подготовка, а именно наиболее важный и содержательный ее раздел – боевые приемы борьбы – занимает особое место в системе профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации сотрудников МВД России. Боевые приемы борьбы выступают важнейшим элементом обучения навыкам применения физической силы в отношении правонарушителя. При формировании двигательных навыков применения боевых приемов борьбы, необходимо тренировать умение задержания правонарушителей, оказывающих физическое сопротивление и руководствоваться следующим принципом: при обезвреживании противника соизмерять прикладываемую физическую силу, то есть применять физическую силу беспристрастно. Таким образом, необходима отработка и тренировка умений и навыков прекращения противоправных действий, совершаемых антиобщественными элементами, их задержание, а также сопровождение в ближайший территориальный отдел полиции[2].

Для формирования соответствующих навыков применения боевых приемов борьбы на занятиях по физической подготовке должны осваиваться, мастерство выполнения освобождений от захватов и обхватов, выполнения защиты от ударов вооруженного и невооруженного противника, от угрозы оружием, от группового нападения, а также оказания взаимовыручки и взаимопомощи. Первостепенная задача состоит в том, чтобы обучить умению использовать оружие и специальные средства, так как неумелое их применение будет только мешать в критической ситуации и может создать угрозу как самому сотруднику, так и третьим лицам. А ценой такой ошибки может стать здоровье или жизнь сотрудника и граждан[3]. Поэтому эффективное обучение необходимым прикладным навыкам для формирования тактико-технических основ выполнения боевых приемов борьбы является приоритетным направлением физической подготовки.

Структурно боевые приемы борьбы состоят из обучения навыкам: применению ударов руками и ногами и защиты от них; захвата и обхвата; защиты и ответных действий с использованием щита и палки специальной от ударов палкой. Главной целью обучения выступает применение соответствующих боевых приемов борьбы в различных ситуациях противоборства с правонарушителем, когда с его стороны оказывается активное или пассивное сопротивление, либо осуществляется нападение на сотрудников ОВД. Вследствие этого в процессе формирования навыков, обуславливающих тактическую и техническую подготовленность сотрудников к применению боевых приемов борьбы, необходимо

принимать во внимание следующие положения: развитие такого качества, как подготовленность, не должно противоречить целям и задачам физической подготовки; подготовленность должна быть направлена на совершенствование личности обучающихся в целом, а также оптимизацию их специальных и служебно-профессиональных качеств; для более быстрой адаптации обучающихся к воздействию факторов, обусловленных служебной деятельностью, необходимо также развивать состояние подготовленности; подготовленность совершенствуется на занятиях по физической подготовке, утренней физической зарядке, в часы спортивно-массовой работы, в процессе служебной деятельности, в ходе самостоятельных занятий, на практических инструктажах для личного состава, посредством участия в этом процессе широкого круга специалистов: преподавателей физической подготовки, преподавателей тактико-специальной подготовки. Таким образом, подготовленность обуславливает совокупность средств применения боевых приемов борьбы, специальных упражнений и организационно-методических рекомендаций по их выполнению.

Осуществление эффективного обучения навыкам применения боевых приемов борьбы на занятиях по физической подготовке целесообразно строить в соответствии с основополагающим принципом физической подготовки, а именно осознанного освоения учебно-практического материала, который означает, что задача состоит в изучении теоретических, тактических и технических основ выполняемого приема и техники его выполнения. Соблюдение данного принципа позволяет исключить основную проблему обучения боевым приемам борьбы – упрощение техники его (приема) выполнения.

Список использованной литературы:

1. Кулиничев, А. Н. Совершенствование профессионально-прикладной физической подготовки курсантов и слушателей образовательных организаций МВД России / А. Н. Кулиничев, А. Н. Воротник, А. Н. Кандабар // Проблемы правоохранительной деятельности. – № 3. – 2015.

2. Обучение профессионально-прикладным умениям и навыкам слушателей факультета профессиональной подготовки на занятиях по физической подготовке в образовательных организациях МВД России / Ю. В. Муханов [и др.] // Проблемы правоохранительной деятельности. – № 2. – 2016.

3. Муханов, Ю. В. Особенности профессионально-прикладной физической подготовки будущих специалистов ОВД / Ю. В. Муханов, В. А. Золотенко // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – № 50. – 2011.

© Фатхиев Д.М.

Келеберда Нина Григорьевна
доцент кафедры иностранных языков
Ростовского юридического института МВД России
кандидат философских наук, доцент

ПРОБЛЕМА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ ПРИ ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ ДЛЯ МВД В ДИСТАНЦИОННОМ ФОРМАТЕ

Современные условия характеризуются значительным сближением государств в различных областях, одной из которых является интеграция Российской Федерации в мировое полицейское сообщество. В связи с этим международное сотрудничество в подготовке полицейских кадров для иностранных государств становится одним из перспективных направлений деятельности образовательных организаций МВД России.

Проблема качества образования на сегодняшний момент является одной из актуальнейших. Решение этой проблемы связано с модернизацией и оптимизацией способов и технологий организации образовательного процесса и переосмыслением цели и желаемого результата. Образовательные организации высшего образования России частично или полностью перевели процесс обучения, в том числе иностранному языку, в дистанционную форму, что требует новых методических подходов к обучению.

Дистанционное обучение – это целенаправленный синхронный или асинхронный процесс взаимодействия субъектов образовательного процесса между собой и со средствами обучения на расстоянии при помощи специализированной образовательной, среды, базирующейся на использовании информационно-телекоммуникационных технологий. Дистанционное обучение включает дистанционное преподавание (деятельность преподавателя в учебном процессе) и дистанционное учение (познавательную деятельность обучающихся).

Началом цифровой трансформации в юридическом образовании становится изменение содержания и структуры компетенций. С 1 января 2021 вступил в силу ФГОС, в частности, по специальности 40.05.01, в котором компетенции распределяются на универсальные и общепрофессиональные. При этом коммуникативная компетенция, формированием которой занимается кафедра иностранных языков, теперь относится к универсальным (Ук-4). Содержание УК-4 «Способен применять современные коммуникативные технологии, в том числе на иностранном(ых) языке(ах), для академического и профессионального

взаимодействия»²³, как видим, существенно отличается от прежней ОК-11 «способность к деловому общению, профессиональной коммуникации на одном из иностранных языков». Так, формулировка «применять современные коммуникативные технологии» влечет за собой принципиально иные требования не только к содержанию и методике обучения курсантов и слушателей, но и к квалификации профессорско-преподавательского состава, а также к условиям труда.

Под коммуникативными технологиями, с одной стороны, следует понимать не только владение цифровыми технологиями в форме электронных программ, но также скорость обмена информацией, умение находить, анализировать большие данные, порождать новую информацию и размещать ее в виртуальном пространстве, то есть «виртуализировать».

Исследователи отмечают необходимость наличия «цифровой компетенции», под которой понимается «совокупность взаимосвязанных знаний, умений и навыков в сфере цифровых технологий, позволяющая обучающемуся интегрироваться в пространство цифровой экономики».²⁴

Но этого недостаточно. В качестве квалификационного требования необходимо еще наличие «цифровой грамотности», то есть «готовности и способности личности применять цифровые технологии во всех сферах жизнедеятельности уверенно, эффективно, критично и безопасно»,²⁵ которая позволит ППС уверенно, с большой скоростью и наименьшим риском внедрять цифровые инновации в учебный процесс.

Сам учебный процесс принимает вид электронного обучения (*eLearning*), формат которого с 1 января 2021 года закреплён законодательно²⁶. Статья 16 указанного Закона содержит определение электронного обучения и даёт право образовательным организациям применять дистанционные технологии.

Для дистанционного обучения необходимо готовить и внедрять «мобильный образовательный контент». Под мобильным образовательным контентом имеется ввиду «концентрированная, постоянно обновляемая информация, подготовленная в лаконичном

---

²³ Приказ Министерства науки и высшего образования РФ от 31 августа 2020 г. N 1138 "Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования - специалитет по специальности 40.05.01 Правовое обеспечение национальной безопасности" // URL: www.garant.ru (дата обращения 26.01.2021).

²⁴ Кондаков А. Цифровое образование: матрица возможностей. URL: <http://ito2018.bytic.ru/uploads/materials/2.pdf> (дата обращения 26.01.2021).

²⁵ Там же

²⁶ Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ (ред. от 08.12.2020) "Об образовании в Российской Федерации" (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2021)

формате, позволяющая осуществлять мобильную аналитику посредством учета, систематизации и обработки разнообразных учебных и научных данных».²⁷

С другой стороны, современные коммуникативные технологии и их применение принимает интереснейший формат «словесной игры». В частности, такой прием как *контаминация* (скрещивание языковых единиц разных рядов) становится одним из способов маркировки информации. Например, *eLawyering* означает оказание адвокатом юридических услуг с помощью специальных программ в сети Интернет. Само слово образовано с нарушениями правил: так, окончание *ing* – окончание глагола во временной форме Continuous – не может присоединяться к существительному *Lawyer*, плюс усечение основы слова *electronic*. Другой пример, слово *educ-tainment* – это скрещивание двух слов *education* (образование) и *entertainment* (развлечение). Нарушение лексической сочетаемости обнаруживается в словосочетаниях типа «юридический бот», «юридический робототех» и другие. Сформированность УК-4, очевидно, будет оцениваться оригинальностью/креативностью соединения несоединимого, что должно позволить выделить собственную информацию в быстрых информационных потоках для того, чтобы ее заметили.

Таким образом, цифровые технологии становятся неотъемлемой частью современного общества, поэтому приоритетной задачей юридического образования остается перевод текущего состояния подготовки юристов на новую образовательную платформу. Это кардинально меняет требования к содержанию и технологиям подготовки специалистов юридического профиля.

Источники и литература

1. Кондаков А. Цифровое образование: матрица возможностей. URL: <http://ito2018.bytic.ru/uploads/materials/2.pdf> (дата обращения 26.01.2021)
2. Приказ Министерства науки и высшего образования РФ от 31 августа 2020 г. N 1138 "Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования - специалитет по специальности 40.05.01 Правовое обеспечение национальной безопасности" // URL: www.garant.ru (дата обращения 26.01.2021).
3. [Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ \(ред. от 08.12.2020\) "Об образовании в Российской Федерации" \(с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2021\)](#) URL: www.consultant.ru
4. Caserta S., Madsen M.R. The Legal Profession in the Era of Digital Capitalism: Disruption or New Dawn? URL:

---

²⁷ Кондаков А. Цифровое образование: матрица возможностей. URL: <http://ito2018.bytic.ru/uploads/materials/2.pdf> (дата обращения 26.01.2021).

Особенности организации образовательного процесса в условиях дистанционного обучения

Сложившаяся мировая эпидемиологическая обстановка существенно повлияла на организацию образовательного процесса и деятельность образовательных организаций в целом. Карантинные ограничения не позволили продолжить обучение в классическом очном формате, что повлекло за собой фактически авральным переход всех образовательных организаций на обучение в дистанционном режиме с использованием различных информационно-коммуникационных технологий.

Безусловно, образовательные организации, предоставляющие услуги высшего образования, задолго до появления COVID-19 разрабатывали и внедряли на своих интернет-порталах различные элементы дистанционного обучения: отдельные онлайн-курсы, личный профиль студента, средства асинхронной коммуникации студент–преподаватель и т.п. Однако, вся эта работа имела не системный, а фрагментарный характер. Имеющаяся в начале 2020 года электронно-информационная образовательная среда (далее – ЭИОС) подавляющего большинства образовательных организаций не была способна полностью заменить очную форму обучения с личным присутствием студента в аудитории, а выполняла, по сути, вспомогательную функцию, обеспечивающую работу студента в период самоподготовки.

Охватившая в кратчайшие сроки весь мир пандемия оказала шоковое воздействие на все виды человеческой жизнедеятельности в целом, и на образовательный процесс – в частности. Фактически, как в условиях военного времени, образовательные организации «с колёс» перешли на дистанционное обучение с использованием различных сервисов онлайн конференций (Zoom, BigBlueButton, TrueConf). И сразу же проявились проблемы организации и проведения занятий:

1. Отсутствие необходимого серверного оборудования;
2. Низкое качество видеоконференцсвязи;

3. Высокая цена за предоставление услуг онлайн конференций;
4. Отсутствие объективной возможности качественного проведения занятий в дистанционном режиме по специфическим учебным дисциплинам (огневая подготовка, физическая подготовка, оперативно-розыскная деятельность и т.д.);
5. Низкий уровень готовности преподавателей к проведению занятий в дистанционном формате;
6. Низкий уровень готовности обучающихся к освоению образовательной программы в дистанционном формате.

Если первые три пункта относятся к категории технических проблем и решаются посредством достаточного финансирования, а на тех занятиях, где необходимо очное присутствие или специальное оборудование, возможно применение смешанного режима обучения в малых группах, то последние два пункта вызывают особую озабоченность, так как их решение возможно только при условии изменения менталитета, как у преподавателя, так и студента.

Итак, с чем мы столкнулись. Переход на исключительно дистанционное обучение стал большим стрессом для преподавателя, чем для студента. Практически утрачен контроль за поведением обучающихся в период дистанционного занятия, имеют место случаи саботажа со стороны нерадивых студентов под прикрытием неустойчивой интернет-связи, что не позволяет объективно оценить их знания и осуществлять текущий педагогический контроль. В связи с этим, преподаватели стали тратить больше времени на общение (как онлайн, так и офлайн) со студентами, чем раньше при очном аудиторном общении.

Но самая большая проблема, на мой взгляд, состоит в том, что большинство преподавателей оказалось не готово к проведению занятий с использованием информационно-коммуникационных технологий: опыт классического проведения занятий в аудитории не помог, от них потребовалось нечто большее, чем просто чтение лекций по видеосвязи. Сегодня преподаватель должен владеть навыками обработки компьютерной информации, уметь создавать презентации, монтировать видеосюжеты и обладать способностью грамотно применять их при проведении занятия. Кроме того, преподаватель должен создавать онлайн-курсы по своим дисциплинам, позволяющие студенту самостоятельно восполнять недостающие знания.

В свою очередь студенты оказались морально не готовы к дистанционному формату образовательного процесса. Прежде всего, обучающимся не хватает самоорганизации: недостаточный контроль со стороны наставников и преподавателей сразу же был воспринят

как возможность уклониться от трудозатратной учебной работы. Студенты с низкими волевыми качествами поддались на эту провокационную ситуацию и снизили свою познавательную активность, нерационально потратив время своего обучения. Вместе с тем, это была возможность наработать индивидуальные навыки, такие как инициативность, умение работать в микрогруппе, планирование рабочего дня, структурирование задач, самостоятельный поиск необходимых решений и знаний.

Безусловно, многое зависит от мотивации студентов, которые должны понимать, что их трудоустройство и дальнейший карьерный рост будет во многом определяться стремлением наращивать свой когнитивный и деловой потенциал. В текущей неопределенной и быстро изменяющейся ситуации, студент должен понимать, что для подтверждения уровня образования уже мало иметь красивые сертификаты и дипломы, работодатель будет оценивать реально имеющиеся у выпускника знания, умения и навыки. Поэтому сегодня студент не имеет права вяло учиться и уповать на неотвратимое получение диплома о высшем образовании. В интернет-пространстве существует огромное количество платных и бесплатных курсов и видеуроков, при помощи которых студент может самостоятельно освоить или более качественно изучить учебный материал, позволяющий приобрести востребованные на рынке труда знания и навыки. Очевидно, что на современном этапе студент большую часть знаний может и должен получить самостоятельно, при этом преподаватель осуществляет лишь консультирующую, корректирующую и контролирующую функции. Тем не менее, эти функции так же крайне важны, так как в виртуальном пространстве существует большой объем псевдонаучной информации фейковых новостей и просто некачественных учебных материалов. Именно преподаватель должен сориентировать студента в этом массиве информационных источников и предложить к изучению соответствующие учебные ресурсы.

В целом необходимо отметить, что мы с Вами являемся свидетелями смены образовательной парадигмы²⁸. Налицо революционный переход от жесткой авторитарной модели «учитель-ученик» с присущим ей тотальным педагогическим контролем к более свободной модели взаимоотношений «консультант-учащийся» как равноправных субъектов

---

²⁸**Образовательная парадигма** (англ. Educational paradigm) – концептуальные рамки, детерминирующие видение **образования** в обществе, включая потребности и ожидания обучающихся, **образовательные** цели, принципы и стратегии осуществления **образовательной** деятельности, методы взаимодействия субъектов **образовательного** процесса.

образовательной деятельности. Какие мы можем предположить последствия такого радикального изменения образовательного процесса²⁹:

1. Учеба больше не будет на банальном запоминании учебного материала, который увеличивается в объеме в геометрической прогрессии. Информационные технологии, компьютерная техника и интеллектуальные системы позволяют очень быстро найти нужные сведения по любому вопросу. Практически на современном этапе от человека требуется умение осуществить поиск необходимой информации, проанализировать и оценить ситуацию, принять аргументированное решение. Поэтому в процессе обучения студенту необходимо развивать те качества, которые недоступны искусственному интеллекту: креативность, воображение, инициатива, лидерские способности.
2. Образовательный процесс перестанет ограничиваться какими-либо временными и пространственными рамками. Человек сможет формировать необходимый ему объем знаний, умений и навыков основываясь на своих потребностях, желании освоить профессию или занять соответствующую должность. В связи с этим, дипломы перестанут иметь то значение, которое им уделяют сегодня, и будут востребованы только на начальном этапе профессиональной деятельности выпускника. В последующем человек будет вынужден постоянно актуализировать свои знания и совершенствовать навыки, чтобы представлять интерес для работодателя. Возможно, для этого потребуются создание центров сертификации, в которых специалисты будут сдавать квалификационные экзамены, определяющие уровень их компетенции.

В заключение, необходимо подчеркнуть, что мы ни в коем случае не являемся сторонниками абсолютного перехода на удаленный доступ в образовательной деятельности и онлайн-обучение. На наш взгляд никакие технологии не смогут заменить непосредственного живого человеческого общения между преподавателем и студентом. Полный разрыв личной коммуникации между людьми объективно ведет к краху межличностных отношений и неспособности индивида к социальному общению. Именно поэтому мы полагаем, что классическое очное образование в своей основе должно сохраниться. Мы убеждены, что только в условиях личного общения преподавателя и студента можно сформировать те творческие и гуманистические качества человека, способность сострадать и сочувствовать, принимать нестандартные решения, которые как раз и отличают нас от роботов.

---

²⁹Представляет интерес мнение Митио Каку, американского физика японского происхождения, футуролога. См.: <https://skeptimist.livejournal.com/1535252.html>.

Деева Наталья Александровна, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии и педагогики Краснодарского университета МВД России, natalya.deeva@bk.ru

Павлова Светлана Алексеевна, кандидат психологических наук, доцент, заместитель начальника кафедры психологии и педагогики Краснодарского университета МВД России, полковник полиции swetapawlowa@mail.ru

Дистанционные формы обучения как фактор, способствующий качеству освоения дисциплин, направленных на подготовку к преподавательской деятельности в рамках образовательных программ адъюнктуры

В настоящее время использование дистанционных образовательных технологий активно входит в систему высшего образования³⁰. При всех возникающих сложностях реализации дистанционных технологий, этот факт открывает возможности совершенствования учебного процесса: возникновение новых форм взаимодействия, построение индивидуальных образовательных траекторий и вариативность форм контроля и оценки. Данные возможности дистанционного обучения в полной мере раскрываются при реализации основной профессиональной образовательной программы высшего образования - программа подготовки научно-педагогических кадров в адъюнктуре по направлению подготовки кадров высшей квалификации.

Раскрытие возможностей дистанционного обучения в данном случае обусловлено:

– характером компетенций, определяющих подготовку адъюнктов к преподавательской деятельности (формируемые компетенции включают в себя все направления педагогической деятельности, которые должны гармонично сочетаться с научно-исследовательской деятельностью адъюнкта, что требует прагматического подхода к отбору содержания дисциплин, методов и форм преподавания);

– психологические особенности целевой аудитории (разновозрастной состав обучающихся, проблемы педагогической направленности и мотивированности, в большей степени нацелены на написание и защиту кандидатской диссертации, что усиливает значимость индивидуального подхода и принципов андрагогики);

– поиск наиболее эффективных подходов, методов и технологий обучения с учетом целевой направленности основных профессиональных образовательных программ адъюнктуры.

---

³⁰ Об образовании в Российской Федерации: федер. закон от 29 дек. 2012 г. № 273-ФЗ. Доступ из справочной правовой системы «КонсультантПлюс» (дата обращения: 13.04.2021).

В сложившейся ситуации даже при хорошей технической оснащенности, цифровой и компьютерной грамотности педагогу не всегда эффективно удастся реализовать дистанционные технологии как форму организации учебного процесса. Причиной данной ситуации являются как правило психолого-педагогические проблемы, связанные со стереотипами организации взаимодействия, функциональными особенностями компонентов и этапов процесса обучения.

Главной отличительной особенностью дистанционных технологий является опосредованность взаимодействия обучающегося с преподавателем, а также обучающихся между собой. В процесс взаимодействия включаются такие дополнительные элементы как технические устройства, отсроченность во времени, особенности интернет связи, что для многих создает не вполне привычную ситуации. Важной проблемой также является и то, что, с одной стороны, существует большое разнообразие различных ресурсов, позволяющих реализовать дистант, а, с другой стороны, не все это многообразие доступно преподавателю, но даже из того, что доступно бывает сложно выбрать именно те средства, которые наиболее эффективно помогут реализовать содержание учебного материала и достичь целей обучения.

Исходя из вышесказанного базовым принципом применения дистанционных образовательных технологий будет являться принцип педагогической целесообразности. Данный принцип заключается в том, насколько данные технологии способствуют достижению образовательных целей, и является ли это наиболее эффективным по сравнению с технологиями, требующими непосредственного взаимодействия. Иначе говоря, насколько это педагогически и экономически выгодно.

Принцип педагогической целесообразности дает возможность наиболее конструктивно подойти к пониманию принципов дистанционного обучения. М.Е. Вайндорф-Сысоева в качестве основных принципов современного образования и реализации в нем дистанционных технологий приводит следующие³¹:

– принцип интерактивности, раскрывающий суть дидактики дистанционного образования и выражающийся в постоянной интеракции, хотя и на расстоянии при помощи различных способов связи, процесса контроля и оценивания со стороны преподавателя (у обучающегося должно складываться ощущение причастности к группе, к взаимодействию с преподавателями, обратной связи);

– принцип заданного уровня усвоения и стартовых знаний, согласно которому каждый из обучаемых, поначалу имеющих индивидуальный уровень знаний, в конце обучения должен

---

³¹ Вайндорф-Сысоева, М. Е. Методика дистанционного обучения : учеб, пособие для вузов / М. Е. Вайндорф-Сысоева, Т. С. Грязнова, В. Л. Шитова: под общ. ред. М. Е. Вайндорф-Сысоевой. — М.: Издательство Юрайт, 2019. — 194 с. — Серия : Образовательный процесс.

иметь уровень знаний не ниже базового, для того, чтобы сделать вывод об освоение конкретной дисциплины или курса (в данном случае применяются различные виды контроля: входной, предварительный, промежуточная аттестация, итоговая аттестация);

– принцип модульного оформления содержания материала при опосредованном взаимодействии;

– принцип самостоятельности обучающегося, который предполагает активную субъектную позицию обучающегося, мотивированность на самостоятельное изучение материала и освоение компетенций (данный принцип является важным аспектом в качестве освоения компетенций)³².

– принцип идентификации обучающихся в системе дистанционного обучения (образовательная платформа, портал и т.п.) (обеспечивает контроль, дает возможность объективного подхода в обучении, ответственного отношения обучающегося, безопасности);

– принцип регламентированности обучения позволяет обучающемуся самоорганизоваться, спланировать учебную деятельность.

Учет вышеперечисленных принципов делает реализацию дистанционных технологий максимально продуктивной и позволяет реализовать широкий спектр форм, методов и приемов обучения, в том числе и интерактивный вебинар как онлайн-семинар с элементами групповой работы. Реализация данной формы обучения требует этапности.

1. *Подготовительный этап.* На данном этапе преподаватель осуществляет методическую разработку занятия, составляет подробный сценарий, разрабатывает задания для микрогрупп, составляет различные виды дискуссионных вопросов для обсуждения в группе, панирует временные интервалы для каждой части занятия, дает задания для самостоятельной подготовки обучающимся. Для подготовки к семинару, слушателям необходимо ознакомиться с текстом лекции и наглядными материалами, либо прослушать лекцию. Используя информацию, изложенную в лекции, а также дополнительную литературу и творческий поиск информации в Интернете необходимо подготовиться по вопросам, заявленным в плане проведения занятия.

2. *Проведение учебного занятия.* Занятие структурируется в соответствии с традиционными этапами.

---

³² Магомедова Р. Л. Организационные условия формирования профессиональных компетенций преподавателя вуза в процессе послевузовской подготовки Вестник Томского государственного педагогического университета. Томск, 2013. № 1 (129).

- Мотивационно-целевой этап включает доведение цели учебного занятия, актуализация его значения и тех компетенций, которые будут формироваться у слушателей.
- Основной этап (последовательное рассмотрение вопросов, вынесенных на семинар) реализуется по схеме (рисунок 1). Таким образом, рассмотрев один вопрос, обучающиеся переходят к следующему.

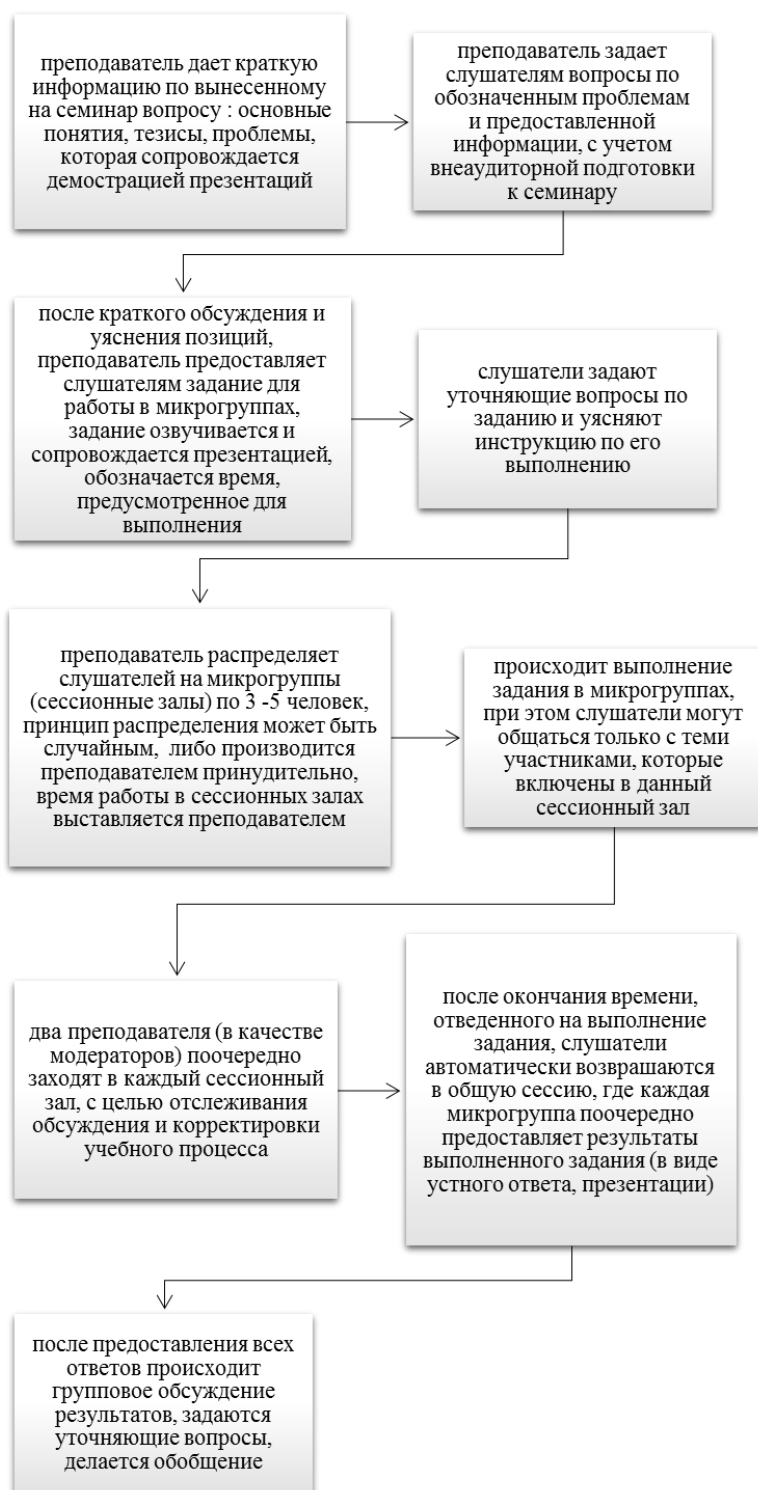

Рисунок 1. Последовательность работы по реализации основного этапа учебного занятия

- Заключительный этап предполагает обобщение результатов занятия. Оба задействованных преподавателя подводят итоги по работе в микрогруппах, обсуждают отметки, отвечая на вопросы слушателей.

3. *Рефлексивный этап* предполагает анализ собственной педагогической деятельности, просмотр видеозаписи занятия, выявление и обсуждение сильных и слабых сторон занятия, степени достижения результатов.

При проведении занятий в данном формате мы столкнулись с ограничениями при реализации учебного процесса, ниже приведены пути преодоления, выявленные в процессе реализации образовательного процесса.

Таблица 1
Ограничения и риски при реализации проекта и пути их преодоления

Ограничения и риски	Пути преодоления
! отсутствие соответствующего Интернет-ресурса и плохое качество связи;	подключение административного ресурса, смена провайдера, сотрудничество с отделами ТСО
! низкая мотивированность и плохая подготовленность слушателей и преподавателей;	реализация принципа педагогической целесообразности при дистанционном обучении, структурированность всего курса, четкая последовательность прохождения тем, систематичность и обязательность контроля, обратная связь (при помощи дистанционных образовательных систем, например, MOODLE)
! психологические барьеры общения и дистанционном режиме у преподавателей и у слушателей.	систематичность использования видеоконференцсвязи для проведения различных видов учебных занятий, в том числе индивидуальных консультаций

Предложенный вариант проведения занятий в формате дистанционного обучения, как и при контактной работе, имеет свои достоинства, к которым можно отнести мотивированную активность каждого обучающегося, возможность использования большего количества ресурсов для подготовки и выполнения задания в рамках проведения занятия, комфортные условия проведения занятия.

Таким образом дистанционное обучение открывает новые возможности развития как для обучаемых, так и для преподавателей, позволяя задействовать латентные ресурсы обоих субъектов образовательного процесса.

Михайлюк Виталий Александрович
кандидат социологических наук
доцент кафедры тактико-специальной подготовки
Краснодарского университета МВД России
(тел: +78612584216) e-mail: viktor_1408@mail.ru

Кодзаев Заурбек Аланович
слушатель взвода 2216
Краснодарского университета МВД России
(тел: +78612584216)

Общая характеристика и проблемные вопросы противодействия международной преступной деятельности при подготовке сотрудников органов внутренних дел в современных условиях

Аннотация: статья посвящена проблемным аспектам, связанным с преступностью и ведущими направлениями антикриминальной работы. На основе анализа основных направлений и характерных признаков совершаемых преступлений, обосновываются проблемы противодействия устойчиво сформировавшимся преступным деяниям в интернет ресурсах DarkNet, наркобизнесом, преступлениям экстремистко-террористического характера.

Ключевые слова: киберпреступность, миграция, преступность в сфере телекоммуникаций, экстремизм, терроризм, общественная безопасность, экономические преступления, противодействие преступности, незаконный оборот наркотических веществ, теневой Интернет (DarkNet).

General characteristics and problematic issues of countering international criminal activity in the training of law enforcement officers in modern conditions.

V.A. Mikhailyuk, candidate cologically Sciences professor tactical and special training of Krasnodar University the MIA of Russia. Federal state educational institution of higher professional education of the Krasnodar University of the Ministry of Interior of Russia; tel.: +78612584216.

Z.A. Kodzoev platoon listener 2216 Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia (tel: +78612584216)

Abstract: The article deals with issues related to the main areas of criminal activity, the nature of the crimes committed, the main problems of countering organized crime.

Keywords: organized crime, extremism, terrorism, cybercrime, public security, economic crimes, crime prevention, drug trafficking, shadow Internet (DarkNet).

В настоящее время организованная преступность является сложным и многогранным видом преступности, и в свою очередь имеет различные формы своего проявления. В.П. Кувалдин утверждает, что в наши дни имеет место повсеместное появление множества методик совершения преступлений оргпреступностью, практически во всех видах жизнедеятельности общества [1, с.168-169]. С этим мнением сложно не согласиться, учитывая скорость научно-технического прогресса в XXI веке. Как утверждают Р.Р. Исмаилова, и О.Р.

Уторов, современная организованная преступность проходит изощренные трансформации и проникла уже всеместно [2, с.33-37].

Противодействие организованной преступности в сегодняшние дни стало вновь актуальным вопросом, ведь организованная преступность «вышла на новый уровень», кардинально изменив характер совершаемых преступлений, которые имели место быть в 90-е годы. Более того, появились и новые виды преступлений.

По направлениям преступной деятельности организованная преступность представлена следующими видами:

- 1) Экономическая (коррупционная) преступность.
- 2) Деятельность экстремистских и террористических организации.
- 3) Преступность в сфере новых технологий (информационная преступность с использованием теневого ресурса DarkNet).
- 4) Сфера НОН (наркобизнес).
- 5) Противозаконная миграция.

Экономическая (коррупционная) преступность наносит ущерб благосостоянию государства и его населения и является составной частью организованной преступности. Коррупция является глобальной проблемой, побороть которую в «капиталистическом» обществе очень сложно, а то и невозможно.

Современная коррупция - законодательством четко прописано, что это получение всевозможных благ с использованием положения в обществе. Преимущественно на основе вымогательства. То есть просматривается некая незаконная двухсторонняя сделка. Результат которой - госслужащий, либо его посредник «реализует» услуги физическим и юридическим лицам, имея такую возможность, ввиду своих должностных обязанностей, а те покупают их. Интересный аспект это инициатива, которая в равной степени может исходить и от взяткодателя, и от взяткополучателя, завершаясь обоюдным соглашением.

Верхушку экономической (коррупционной) ОПГ нередко занимают государственные или муниципальные служащие, а также должностные лица в сфере предоставления различных услуг.

Фактически сложилась триада из коррумпированных должностных лиц, которые находятся в тесном взаимодействии (одни коррумпированные лица, занимающие определенные должности и обеспечивающие отчуждение капитала, другие дельцы экономики, третьи легализующие такой капитал).

Мнение о том, что практически всё население заинтересованно в борьбе с коррупцией ошибочно, ведь в большинстве случаев взятка – это результат взаимовыгодных действий взяткодателя и взяткополучателя. Вывод, что в большинстве случаев обеим сторонам выгодно

коррупционная составляющая, позволяющая в обход закона, по «упрощенной схеме» получить желаемый результат. Организованность преступности в данной сфере может заключаться в налаженности действий коррупционных схем и постановке дела на «поток», при этом нередко имеет место установление даже определенного рода тарифных планов, например, на те, или иные виды незаконных услуг. Также к экономической преступности относятся преступления, связанные с хищением или нецелевым расходованием бюджетных средств. В данном направлении масштабы проблемы охватывают весь мир в целом по причине бюджетного финансирования множества направлений жизнедеятельности общества, и повсеместного наличия бюджетных организаций различной направленности. Основная проблема противодействия такому виду организованной преступности в обладании высоким уровнем латентности, и не каждый гражданин готов сотрудничать с правоохранительными органами для борьбы с коррупцией.

Далее рассмотрим деятельность экстремистских и террористических организаций и сообществ. В настоящее время проблема международного терроризма и экстремизма актуальна для всех стран. Объективным является мнение А.В. Миронова о том, экстремизм проблема первостепенной важности [3, с.51-55]. Он подрывает гражданско-правовую основу мира. Способен пошатнуть государственную целостность, правобезопасность. Создает угрозу сохранению основ конституционного строя, межэтнического и межконфессионального согласия [4].

Преступления экстремистского и террористического толка относятся к организованной преступности исходя из своей специфики деятельности. Подобные преступления совершаются группами лиц, организованно в силу ряда обстоятельств: сложности приискания орудий преступной деятельности, сложности проникновения в среду или на объекты преступного посягательства, сложности исполнения преступлений. Даже, если теракт совершается одним человеком, то, как правило, подготовка к этому теракту велась группой лиц.

С целью определения основных направлений и выражения государственной политики в сфере борьбы с данным видом организованной преступности утверждена «Стратегия противодействия экстремизму». Согласно списка «Перечень некоммерческих организаций о ликвидации или запрете деятельности по основаниям, ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности», только на территории РФ запрещена деятельность и признаны экстремистскими порядка восьмидесяти организаций [5]. Единым федеральным списком организаций, в том числе иностранных и международных организаций, признанных в соответствии с законодательством РФ террористическими, признаны террористическими тридцать три организации [6]. Указанные цифры свидетельствуют о том, что экстремистские проявления имеют множественный характер на территории разных стран, и законодатель

вынужден своевременно на них реагировать для пресечения данной деятельности и привлечения к ответственности лиц.

Из-за отдаленной расположенности террористическая деятельность, некоторых террористических организаций, к счастью, не находит своего частого проявления, однако данными организациями через сеть Интернет, а также непосредственно на территории стран непрерывно ведется агитационная работа с целью вербовки на свою сторону все новых и новых последователей.

По специфике деятельности террористические и экстремистские организации можно условно разделить на: сепаратистские, политические, религиозные, общеуголовные.

Основная проблема противодействия экстремизму и терроризму заключается в свободном доступе к информации в сети Интернет, посредством которой, как правило, пропагандируется данная деятельность и осуществляется вербовка новых участников ОПГ.

Кибернетическая преступность получила широкое распространение благодаря научно-техническому прогрессу. В виртуальном мире основная часть преступлений совершается конкретным лицом или их группами.

Информатизация и повсеместное использование интернета тесно связаны с реальным миром. Человек, который эксплуатирует его возможности, не должен забывать о кибернетических преступлениях. Оргпреступность развиваясь, продолжает вести незаконную деятельность и в интернет пространстве. Кража личных данных, шантаж, незаконные сделки с использованием похищенных электронных подписей, противозаконный спам ресурс и так далее, распространение этих явлений в ближайшие годы значительно увеличится. Как утверждает

А.Л. Осипенко, «Организованная преступность приходит в киберпространство и пытается использовать его в своих целях» [7, с.10-16]. Собственно целью является материальная выгода посредством преступных действий, которая перерастает в преступный бизнес, приобретая новые источники дохода.

И детерминантом для этого является развитие сети Интернет и продолжающийся рост электронной торговли. С развитием информационных технологий и широким распространением телекоммуникационных сетей эта проблема актуальна для множества стран, как никогда.

Глобализация и растущий технический прогресс привели к конъюнктуре, любой гражданин, зарегистрированный в сети – потенциальная жертва. Новые формы ценностей создали современную платформу преступной деятельности, снизив при этом уровень риска быть пойманным с поличным.

Проблематика своевременности предостережения возникающих конфигураций преступлений в области информационных технологий, борьба на опережение с ними на сегодняшний день является серьезным вызовом правоохранительной деятельности в целом.

Организация противозаконной деятельности в сфере телекоммуникаций, возникающих и реализующихся новых конфигураций, способов, схем и преступных технологий зачастую вызывают в обществе стойкую идиосинкразию. Мошенничества в сфере потребительских микрозаймов с заключением фиктивных договоров с использованием АСП (электронной подписи) – аналог собственноручной подписи в виде пароля (числового/буквенного) полученных на номер мобильного телефона вызывают не поддельный интерес.

Благодаря возможности действовать обезличено и анонимно. Особенно оставаться анонимным помогает новый информационный сетевой ресурс, который получил наименование DarkNet, то есть теневой Интернет. Это глобальная сеть, войти в которую невозможно через обычный интернет-браузер, она требует дополнительного программного обеспечения, а ее пользователи остаются обезличенными и установить их очень сложно. Основная проблема борьбы с этим видом организованной преступности заключается в том, что правоохранительные органы еще не обладают достаточно развитыми техническими средствами, с помощью которых можно было бы устанавливать преступников и предупреждать новые киберпреступления.

Список использованных источников

1. Кувалдин В.П. «К вопросу об организации оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел в преступных сообществах». Издательский дом "Юр-ВАК" (Москва).
2. Исмагилова Р.Р., Уторов О.Р. Челябинский государственный университет. «Проблемы противодействия организованной преступности». Правопорядок: история, теория, практика, 2018 г.
3. Миронов А.В. «Оперативно-профилактические меры противодействия молодежному экстремизму». Вестник Краснодарского Университета МВД России, 2011 г.
4. Стратегия противодействия экстремизму в Российской Федерации до 2025 года. [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_194160/.
5. Перечень некоммерческих организаций, о ликвидации или запрете деятельности по основаниям, предусмотренным ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности» [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://minjust.gov.ru/ru/documents/7822/>.

6. Единый федеральный список организаций, признанных в соответствии с законодательством РФ террористическими. [Электронный ресурс]: Режим доступа:<http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm>.

7. Осипенко А.Л. Организованная преступность в сети интернет, Вестник Воронежского Института МВД России, 2012 г. [Электронный ресурс]: - Режим доступа: https://ви.мвд.рф/upload/site132/document_journal/_2012_3.pdf.

8. Эзрохин П.В. Актуальные проблемы оперативно-розыскной деятельности ОВД, 2018г. [Электронный ресурс]: - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/contents.asp?id=35122754>.

List of sources used.

1. Kuvaldin V. P. "On the issue of the organization of operational and investigative activities of internal affairs bodies in criminal communities". Publishing house "Yur-VAK" (Moscow).

2. Ismagilova R. R., Utorov O. R. Chelyabinsk State University. "Problems of countering organized crime". Law and Order: History, Theory, Practice, 2018

3. Mironov A.V. "Operational and preventive measures to counteract youth extremism". Bulletin of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2011

4. Strategy for countering Extremism in the Russian Federation until 2025. [Electronic resource]: Access mode: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_194160/.

5. List of non-profit organizations on the liquidation or prohibition of activities on the grounds provided for by the Federal Law "On Countering Extremist Activities" [Electronic resource]: Access mode: <https://minjust.gov.ru/ru/documents/7822/>.

6. The unified federal list of organizations recognized as terrorist in accordance with the legislation of the Russian Federation. [Electronic resource]: Access mode:<http://www.fsb.ru/fsb/npd/terror.htm>

7. 7. Osipenko A. L. Organized crime in the Internet, Bulletin of the Voronezh Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2012 [Electronic resource]: - Access mode: https://ви.мвд.рф/upload/site132/document_journal/_2012_3.pdf.

Ezrokhin P. V. Actual problems of operational-search activity of the Department of Internal Affairs, 2018. [Electronic resource]: - Access mode:
<https://www.elibrary.ru/contents.asp?id=35122754>

Рыдченко Кирилл Дмитриевич

начальник кафедры административной деятельности ОВД Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Краснодарский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации»

кандидат юридических наук, доцент, подполковник полиции

kadovd@yandex.ru

**АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛИЦИИ В УСЛОВИЯХ
ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ
МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ МВД РОССИИ**

В образовательных организациях МВД России «Административная деятельность полиции» выступает дисциплиной специализации базовой части учебных планов всех юридических специализаций. Она является логическим продолжением содержания дисциплин: «Теория государства и права», «Конституционное право России», «Административное право», «Правоохранительные органы», «Основы профессиональной деятельности» и служит основой для освоения дисциплин: «Организация деятельности участкового уполномоченного полиции (сотрудника подразделения по делам несовершеннолетних, сотрудника подразделения обеспечения безопасности дорожного движения)», «Практикум по административной юрисдикции ОВД», «Предупреждение преступлений и административных правонарушений ОВД», «Основы управления в ОВД». Для курсантов, обучающихся по узкой специализации должностной категории, связанной с реализацией административного законодательства, изучение данной дисциплины обеспечивает формирование профессиональных компетенций, необходимых для прохождения учебной и производственной (преддипломной) практик, написания выпускной квалификационной работы и сдачи государственного экзамена. В данном контексте значимость дисциплины сложно переоценить.

В настоящее время образовательные организации МВД России под эгидой Департамента государственной службы и кадров МВД России разрабатывают новую примерную программу дисциплины «Административная деятельность полиции», которая бы в полной мере отражала нововведения нормативного и организационного характера, которые произошли в России в последнее десятилетие. Традиционной при этом остается общая структура дисциплины:

Раздел I. Введение в дисциплину «Административная деятельность полиции».

Раздел II. Основные направления административной деятельности полиции.

Раздел III. Взаимодействие полиции с государственными органами и гражданами.

Раздел IV. Правовое положение и организационное построение служб и подразделений полиции, осуществляющих охрану общественного порядка и обеспечение общественной безопасности.

Раздел V. Деятельность полиции по пресечению отдельных видов административных правонарушений.

Раздел VI. Особенности осуществления административной деятельности полиции в особых условиях.

Переформатирование дисциплины позволяет нам сегодня разрешить ряд юридико-методических вопросов, которые ставит перед современным сотрудником полиции развитие информационных технологий и интеграция гражданского общества в систему правоохранения.

Во-первых, потребность в быстрой базовой подготовке курсантов к осуществлению охраны общественного порядка обусловило введение в учебные планы дисциплины, которая ранее именовалась «Начальная профессиональная подготовка и введение в специальность», а сейчас, – «Основы профессиональной деятельности». Данная дисциплина изучается в течение первых 2 курсов обучения и завершается сдачей экзамена с выдачей сертификата, подтверждающего полномочия получателя на участие в охране общественного порядка. Вместе с тем, изучение данной дисциплины потребовало инкорпорации в ее содержание отдельных тематических блоков дисциплины «Административная деятельность полиции». В этой связи возникает вопрос сведения к единому знаменателю тематических планов двух дисциплин, при котором будет минимизировано дублирование учебного материала. Для решения данной проблемы предлагается разграничение содержания тем дисциплины «Административная деятельность полиции» по двум уровням, при котором в рамках «Основ профессиональной деятельности» будет даваться общая характеристика прав и обязанностей полиции, оснований и порядка применения сотрудником полиции физической силы, специальных средств, огнестрельного оружия и иных мер государственного принуждения, а также охраны правопорядка в условиях проведения массового мероприятия. В рамках аналогичных тем дисциплины «Административная деятельность полиции» в таком случае следует акцентировать внимание на методических рекомендациях и разъяснениях МВД России, научных источниках и судебной практике по той же тематике. Таким образом будет обеспечена не только преемственность двух дисциплин, но и последовательное углубленное изучение основополагающих вопросов полицейского права на протяжении всех курсов обучения.

Во-вторых, особое внимание в программе уделяется организации взаимодействия служб и подразделений МВД России с институтами гражданского общества (в том числе с общественными объединениями правоохранительной направленности), правоохранительными органами и иными органами власти. Первое из названных направлений должно быть обеспечено организационно-психологическими навыкам бесконфликтной и эффективной коммуникации, выступления должностного лица полиции перед населением, привлечения и организации деятельности внештатных сотрудников полиции различных возрастных групп. Для оптимизации данного процесса профильной кафедре надлежит организовать тесное взаимодействие с кафедрами социально-гуманитарной и психологической направленности, а также развернуть на базе полигонного комплекса рабочее место «Отчет должностного лица полиции перед населением». Следует отметить, что в университете накоплен значительный методический опыт в проведении подобного рода занятий, создан соответствующий элемент полигонного комплекса.

Второе направление подразумевает формирование навыка использования Системы межведомственного электронного взаимодействия, – федеральной государственной информационной системы, включающей в себя информационные базы данных органов государственной власти и органов местного самоуправления и обеспечивающей возможность доступа к их информационным системам и электронным сервисам. Данная система разворачивается в России с 2010 года и предназначена для снятия административных барьеров при предоставлении населению государственных услуг. МВД России приступило к предоставлению госуслуг в электронной форме с 1 октября 2011 г. в рамках реализации требований Федерального закона от 27 июля 2010 г. № 210-ФЗ «Об организации предоставления государственных и муниципальных услуг» и продолжает развивать организационно-правовые формы этой деятельности на основании Указа Президента РФ от 7 мая 2012 г. № 601 «Об основных направлениях совершенствования системы государственного управления». Формирование профессиональной компетенции в данной сфере требует от профильной кафедры тесного взаимодействия и использования ресурсов кафедр информационно-технологической направленности. Следует обеспечить преемственность и взаимное проникновение материалов дисциплин «Административная деятельность полиции», «Информатика» и «Основы информационной безопасности в органах внутренних дел», получение доступа к указанной информационной системе в демонстрационном режиме. Для ведущей кафедры реализация подобной потребности, помимо прочего, потребует использования компьютерных классов образовательной организации, а также проведения учебных занятий по подгруппам численностью не более 12-15 обучающихся. Аналогичные требования должны предъявляться и к занятиям по дисциплине

«Административная деятельность полиции», в рамках которых обучающиеся знакомятся с содержанием и порядком ведения модулей Сервиса охраны общественного порядка Информационной системы обеспечения деятельности МВД России, который был введен в эксплуатацию Приказом МВД России от 11 января 2016 г. № 1 «Вопросы эксплуатации программного обеспечения для реализации Сервиса обеспечения охраны общественного порядка».

На сегодняшний день Сервис состоит из следующих модулей:

1. Модуль «Административная практика» – предназначен для централизованного учета сведений о лицах, совершивших административные правонарушения, автоматизации процедуры производства по делам об административных правонарушениях, автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности подразделений системы МВД России организации применения административного законодательства и подразделений системы МВД России по исполнению административного законодательства, а также подразделений по вопросам миграции.

2. Модуль «Административный надзор» – предназначен для централизованного учета сведений о лицах, состоящих под административным надзором или формально подлежащих осуществлению административного надзора, для контроля за профилактическими мероприятиями в отношении граждан указанной категорий, для автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности подразделений системы МВД России по осуществлению административного надзора.

3. Модуль «Участковый» – предназначен для автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности подразделений участковых уполномоченных полиции.

4. Модуль «Инспектор ПДН» – предназначен для обеспечения учета сведений о несовершеннолетних, состоящих на профилактическом учете, их родителях или иных законных представителях, о лицах, помещенных в центры временного содержания для несовершеннолетних правонарушителей, автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности подразделений системы МВД России по делам несовершеннолетних.

5. Модуль «Центр временного содержания иностранных граждан» – предназначен для централизованного учета сведений о лицах, помещенных в специальные учреждения для временного содержания иностранных граждан и лиц без гражданства, подлежащих административному выдворению, депортации или реадмиссии, автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности специальных учреждений для временного содержания иностранных граждан и лиц без гражданства, подлежащих административному выдворению, депортации или реадмиссии.

6. Модуль «Изолятор» – предназначен для централизованного учета сведений о лицах, задержанных по подозрению в совершении преступлений, заключенных под стражу в изоляторах временного содержания подозреваемых и обвиняемых, о лицах, помещенных в специальные приемники для содержания лиц, арестованных в административном порядке, автоматизации процессов организации оперативно-служебной деятельности изоляторов временного содержания подозреваемых и обвиняемых, подразделений системы МВД России охраны и конвоирования подозреваемых и обвиняемых, специальных приемников для содержания лиц, арестованных в административном порядке.

В-третьих особое значение в современных условиях развития Интернет для обучающихся в образовательных организациях МВД России имеет навык выявления и первичной квалификации противоправных деяний в информационно-телекоммуникационных сетях. Для его формирования необходимо организовать самостоятельную работу обучающихся, ориентиров их на выявление признаков правонарушения посредством мониторинга сайтов сети Интернет, в том числе социальных сетей. Данный навык востребован также в рамках профилактической деятельности полиции. Курсанты и слушатели Краснодарского университета МВД России в рамках изучения дисциплин профильной кафедры осуществляют мониторинг аккаунтов несовершеннолетних в наиболее популярных социальных сетях «ВКонтакте» и «Instagram» с целью выявления признаков девиации и формирования программы ранней профилактики противоправного и антиобщественного поведения несовершеннолетних. Реализуемый на протяжении уже более чем пяти лет мониторинг показывает, что от 20% до 35% исследуемых аккаунтов несовершеннолетних содержат признаки девиантного поведения. Наиболее часто встречающимися отклонениями при этом являются размещение информации, содержащей нецензурную брань, аудио, видео и фотоматериалов, демонстрирующих нарушение Правил дорожного движения и пропагандирующих культ жестокости и насилия. Помимо того, посредством мониторинга обучающиеся формируют уникальную эмпирическую базу для выпускной квалификационной работы, защита которой является неотъемлемым элементом итоговой государственной аттестации.

Надеемся, что накопленный в Краснодарском университете МВД России организационно-методический опыт проведения учебных занятий по дисциплинам административно-правового цикла и, в частности, по дисциплине «Административная деятельность полиции» будет полезен для управленческого и профессорско-преподавательского состава не только образовательных организаций МВД России, но и коллег из зарубежных высших учебных заведений специального назначения.

Фадеев Андрей Владимирович

преподаватель кафедры административной деятельности органов внутренних дел
Краснодарского университета МВД России, 350005, г. Краснодар, ул. Ярославская, 128

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ДЛЯ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В статье рассматривается вопрос организации подготовки кадров для органов внутренних дел. Уделяется внимание особенностям организации и непосредственной реализации целостного воспитательно-обучающего воздействия на сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации.

Ключевые слова: сотрудник органов внутренних дел, организация подготовки кадров, профессиональная подготовка.

Fadeev Andrey Vladimirovich

Lecturer, Department of Administrative Activities of Internal Affairs Bodies of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 350005, Krasnodar, ul. Yaroslavskaya, 128

FEATURES OF TRAINING FOR THE INTERNAL AFFAIRS OF THE RUSSIAN FEDERATION

The article discusses the issue of organizing training for internal affairs bodies. Attention is paid to the peculiarities of the organization and the direct implementation of a holistic educational and training impact on employees of the internal affairs bodies of the Russian Federation.

Key words: employee of internal affairs bodies, organization of personnel training, professional training.

В связи с невероятно быстрым развитием высоких технологий, современному обществу присущи высокая степень гласности и быстрота передачи и распространения информации. В обществе активно обсуждается и муссируется деятельность МВД. На телеэкранах, газетах и в сети Интернет бурно обсуждаются действия сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации (далее – ОВД РФ) в различных ситуациях. Новости о совершенных сотрудниками преступлениях, правонарушениях, происшествиях с участием личного состава, допущенных ошибках при исполнении служебных обязанностей являются самими популярными в СМИ.

Главным критерием оценки деятельности представителей государственной службы является доверие граждан государства. Только достаточно высококвалифицированный, подготовленный и воспитанный сотрудник способен правильно решать стоящие перед ним профессиональные вопросы, корректно и вежливо общаться с гражданами, представителями средств массовой информации, блогерами, коллегами, представителями других структур. Общественное мнение и авторитет МВД, результативность оперативно-служебной

деятельности ОВД РФ напрямую зависит от профессиональных возможностей сотрудников ОВД РФ.

Служба в органах внутренних дел представляет собой один из видов государственной службы. Происходящие в России и во всем мире грандиозные преобразования и события, предстоящие изменения конституционного и иного законодательства затрагивают и вопросы государственной службы Российской Федерации.

Происходит реформирование и в органах внутренних дел Российской Федерации. Для улучшения системы подготовки кадров целью реформы в частности является изменение законодательства и нормативных правовых актов (далее - НПА) в области образования.

Стремление руководства МВД РФ обладать высококвалифицированным личным составом определяет значимость назначения на должности в органы внутренних дел Российской Федерации граждан, отвечающим необходимым квалификационным требованиям.

В действующем законодательстве установлены серьезные квалификационные требования к сотрудникам ОВД РФ.

Замещение различного уровня должностей в ОВД РФ предполагает, что гражданину необходимо обладать определенным уровнем образования, опытом работы, профессиональными знаниями и навыками, которые требуются для осуществления обязанностей по данной должности. Для лица, впервые назначаемого на должность в ОВД РФ, определены общие квалификационные требования, для действующих же сотрудников на протяжении всего периода замещения различных должностей в ОВД РФ устанавливаются определенные профессиональные квалификационные требования.

На настоящем этапе основными законодательными и НПА в сфере подготовки кадров в ОВД РФ, являются:

1. Конституция РФ [1]
2. Федеральные законы РФ, в том числе:
  - «Об образовании в Российской Федерации» [2];
  - «О полиции» [3];
  - «О службе в органах внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» [4].
3. Приказы МВД России, из них:
  - от 5 мая 2018 г. № 275 «Об утверждении Порядка организации подготовки кадров для замещения должностей в органах внутренних дел Российской Федерации» [5];
  - от 25 декабря 2020 г. N 900 «Вопросы организации морально-психологического обеспечения деятельности органов внутренних дел Российской Федерации» [6].

Существующая система подготовки кадров в ОВД РФ предназначена для осуществления воспитательного процесса и формирования, так нужных сотрудникам профессиональных знаний, умений и навыков.

С. Ю. Миронченко считает, что порядок подготовки кадров ОВД, выступает как система целей и задач, правил и норм, форм и методов функционирования заинтересованных структур, обращенных на развитие высокопрофессионального, устойчивого, хорошо подготовленного кадрового ресурса органов внутренних дел, отвечающего современным криминогенным, социально-политическим и экономическим условиям их деятельности, готового выполнять и необходимые задачи, учитывая деловую [7, С. 8.].

Порядок организации подготовки кадров для замещения должностей в ОВД РФ определяет деятельность Министерства внутренних дел Российской Федерации в сфере подготовки кадров для замещения должностей рядового состава, младшего, среднего, старшего и высшего начальствующего состава в ОВД РФ.

Подготовка кадров в МВД РФ осуществляется через подразделения центрального аппарата МВД России, территориальные органы МВД России, образовательные, научные, а также иные организации и подразделения, созданные для выполнения задач и осуществления полномочий, возложенных на ОВД РФ.

Определяющие и руководящие функции в сфере кадрового обеспечения выполняет Департамент государственной службы и кадров Министерства внутренних дел Российской Федерации (ДГСК МВД России) и вместе с органами, организациями, подразделениями МВД России осуществляет подготовку кадров для замещения должностей в ОВД РФ.

Подготовка кадров для ОВД РФ проводится путем:

1) обучения в соответствии с федеральным законом по основным образовательным программам:

а) основного общего и среднего общего образования, интегрированным с дополнительными общеразвивающими программами, имеющими целью подготовку несовершеннолетних обучающихся к военной или иной государственной службе;

б) профессионального обучения граждан, впервые принятых на службу в ОВД, по программам профессиональной подготовки в целях приобретения ими основных профессиональных знаний, умений, навыков и компетенции, необходимых для выполнения служебных обязанностей, и сотрудников по программам переподготовки в целях приобретения ими компетенции, необходимой для осуществления нового вида оперативно-служебной деятельности и получения новой квалификации, и по программам повышения квалификации в целях совершенствования имеющейся и (или) приобретения новой компетенции, необходимой для осуществления оперативно-служебной деятельности и (или)

повышения профессионального уровня в рамках имеющейся квалификации по замещаемой должности;

- в) среднего профессионального образования;
- г) высшего образования;
- 2) обучения по дополнительным профессиональным программам;
- 3) профессиональной служебной и физической подготовки.

С личным составом ОВД РФ по месту прохождения службы для поддержания и повышения уровня профессиональных знаний, умений и навыков, необходимых для выполнения служебных обязанностей, в том числе в условиях, связанных с применением физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия предусмотрено проведение профессиональной служебной и физической подготовки.

Руководители (начальники) различного уровня, кадровые подразделения, в том числе подразделения профессиональной подготовки, и сотрудники, на которых возложены обязанности по подготовке кадров, на постоянной основе осуществляют проведение занятий по профессиональной служебной и физической подготовке.

Подготовка личного состава по основным профессиональным образовательным программам осуществляется в образовательных организациях высшего образования и дополнительного профессионального образования и научных организациях МВД России.

Особенностью профессиональной подготовки личного состава ОВД РФ является ее непрерывность, которая закреплена законодательно. Так сотрудник ОВД РФ должен на постоянной основе, не реже одного раза в пять лет, проходить дополнительное профессиональное образование и повышать свою профессиональную квалификацию. Сотрудники при получении дополнительного образования и повышения квалификации приобретают новые знания, а также происходит воспитание личности сотрудника в целях его корректного обращения с гражданами при выполнении своих служебных обязанностей и оперативных задач.

Этот факт определяет необходимость существования строго определенной системы непрерывного образования. В системе МВД непрерывное ведомственное образование сотрудников органов внутренних дел, возложено на высшие учебные заведения системы МВД РФ.

Таким образом, основная роль по подготовке кадров в ОВД РФ возложена на ведомственную систему профессионального образования. В связи с этим, система профессионального образования МВД России должна динамично развиваться и совершенствоваться, и соответствовать потребностям гражданского общества и государства.

Пристатейный библиографический список:

1. Конституция Российской Федерации: (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020) // Доступ из справ.-правовой системы «Гарант», 2021.
2. Об образовании в Российской Федерации: федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ // Доступ из справ.-правовой системы «Гарант», 2021.
3. О полиции: федеральный закон от 07.02.2011 № 3-ФЗ // Доступ из справ.-правовой системы «Гарант», 2021.
4. О службе в органах внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации: федеральный закон от 30.11.2011 № 342-ФЗ // Доступ из справ.-правовой системы «Гарант», 2021.
5. Об утверждении Порядка организации подготовки кадров для замещения должностей в органах внутренних дел Российской Федерации: приказ МВД России от 05.05.2018 № 275 // Доступ из справ.-правовой системы «Гарант», 2021.
6. Вопросы организации морально-психологического обеспечения деятельности органов внутренних дел Российской Федерации: приказ МВД России от 25.12.2020 № 900.
7. Миронченко С. Ю. Правовые и организационные основы подготовки кадров органов внутренних дел в условиях реформы системы государственной службы Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2008. С. 98.

Work bibliography:

1. The Constitution of the Russian Federation: (adopted by popular vote on 12.12.1993 with amendments approved during the all-Russian vote on 01.07.2020) // Access from the reference legal system "Garant", 2021.
2. On education in the Russian Federation: federal law of December 29, 2012 No. 273-FZ // Access from the reference legal system "Garant", 2021.
3. On the Police: Federal Law of 07.02.2011 No. 3-FZ // Access from the reference legal system "Garant", 2021.
4. On service in the internal affairs bodies of the Russian Federation and amendments to certain legislative acts of the Russian Federation: federal law of 30.11.2011 No. 342-FZ // Access from the reference legal system "Garant", 2021.
5. On the approval of the Procedure for organizing personnel training for filling positions in the internal affairs bodies of the Russian Federation: order of the Ministry of Internal Affairs of Russia dated 05.05.2018 No. 275 // Access from the reference legal system "Garant", 2021.

6. Questions of the organization of moral and psychological support for the activities of the internal affairs bodies of the Russian Federation: order of the Ministry of Internal Affairs of Russia dated December 25, 2020 No. 900.

7. Mironchenko S. Yu. Legal and organizational foundations of personnel training for internal affairs bodies in the context of the reform of the public service system of the Russian Federation: author. dis. ... Cand. jurid. sciences. M., 2008.S. 98.

Академия МВД Республики Беларусь

Алла Анатольевна Постникова,
кандидат юридических наук, доцент
профессор кафедры административной деятельности
органов внутренних дел факультета милиции
УО «Академия МВД Республики Беларусь»
alla.postnikova@gmail.com

**ОБУЧЕНИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ЗАЩИТНЫМ
ДЕЙСТВИЯМ В УСЛОВИЯХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ НА ИХ ПРАВА И СВОБОДЫ В
ПРОЦЕССЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Учебная дисциплина «Административная деятельность органов внутренних дел по своей важности и, особенно практической направленности, по своему прагматизму выделяется среди специальных и юридических дисциплин, преподаваемых в образовательных учреждениях, осуществляющих подготовку специалистов для органов внутренних дел.

Наряду с такими важными задачами как формирование у обучаемых комплекса теоретических знаний, практических умений и навыков, необходимых для выполнения служебных обязанностей на высоком профессиональном уровне, содержание учебного материала направлено на повышение уровня их адаптивных качеств, умения приспособиться к условиям прохождения службы, выполнения служебных обязанностей.

Изучение механизма реализации органами внутренних дел, милицией как их функционального звена, позитивных и юрисдикционных институтов административного права включает вопросы правовых и социальных гарантий служебной деятельности сотрудников органов внутренних дел, тактики противодействия негативным факторам, влияющим на их честь, достоинство, деловую репутацию, права и свободы.

Общественно-политическая ситуация в Республики Беларусь, сложившаяся на фоне возникших в постэлекторальный период разногласий в политических взглядах и оценке результатов избирательной компании показала новые, так называемые методы

ненасильственного протеста. Их проявлением является действия, посягающие не только на здоровье, но и честь, достоинство, сотрудников органов внутренних дел и членов их семей. Речь идет о, так называемом, психологическом насилии. Потоки информации, нередко фейковой, являются реальной угрозой психологической безопасности сотрудников. Результатом деструктивного воздействия является изменение или искажение представлений сотрудника о реальности. Кроме того, имидж каждого сотрудника и защита его чести и достоинства не может рассматриваться только как его частное дело. Восстановление и поддержание авторитета органов внутренних дел, повышение уровня доверия со стороны граждан требуют, чтобы каждый негативный факт становился предметом пристального внимания и правовой оценки.

Законодательство Республики Беларусь и практика его реализации предусматривают следующие способы защиты чести, достоинства и деловой репутации сотрудников ОВД:

- меры реагирования на негативную информацию в средствах массовой информации и глобальной компьютерной сети Интернет: игнорирование, опровержение, информационное сообщение, пресс-мероприятие, официальный комментарий;

- судебно-исковой порядок защиты;

- административно-правовой и уголовно-правовой порядок защиты: статьи 188 «Клевета», 189 «Оскорбление», 369 «Оскорбление представителя власти» Уголовного кодекса Республики Беларусь; статьи 10.2. «Оскорбление», 24.4. «Оскорбление должностного лица при исполнении им служебных полномочий» Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях.

Приказом МВД Республики Беларусь «О защите чести, достоинства и деловой репутации» от 15 октября 2020 года разработан алгоритм действий пострадавшего от публичного оскорбления сотрудника. Он включает фиксацию факта, доклад непосредственному руководителю, регистрацию и рассмотрение в установленном порядке заявления сотрудника о преступлении (административном правонарушении).

Своевременную квалифицированную помощь в составлении жалоб, заявлений, ходатайств и иных документов правового характера, связанных с восстановлением нарушенных прав сотрудникам ОВД оказывают подразделения собственной безопасности, помощь при наличии необходимости взаимодействия со СМИ для восстановления нарушенных прав оказывают подразделения информации и общественных связей, под эгидой деятельности общественного формирования ОВД возможно заручиться поддержкой офицеров органов внутренних дел.

В качестве профилактических мер в органах внутренних дел проводится разъяснительная работа с сотрудниками по вопросам размещения на личных страницах в

социальных сетях текстовых файлов, фото- и видеоматериалов, способных нанести вред личной безопасности сотрудников (членов их семей), вызвать негативный общественный резонанс, подрвать авторитет и престиж органов внутренних дел. Данные мероприятия являются составной частью коммуникационной политики включающей совокупность правил, позиций поведения, а также описание возможностей реакции на события, произошедшие в том коммуникационном пространстве, в котором функционируют ОВД.

Механизм противодействия подобного рода негативным факторам, и организация служебной деятельности по его реализации включен в содержание учебного материала по учебной дисциплине «Административная деятельность органов внутренних дел».

Данные вопросы рассматриваются по темам «Взаимодействие органов внутренних дел с гражданами, участвующими в охране правопорядка, средствами массовой информации», «Организация работы органов внутренних дел с заявлениями и сообщениями о преступлениях, административных правонарушениях и информацией о происшествиях». Кроме того, данная проблематика является предметом рассмотрения по вопросу «Меры личной безопасности сотрудников органов внутренних дел в процессе применения мер принуждения».

Внедрение в учебный процесс вопросов сетевого этикета и мер безопасности в информационно-коммуникативной сфере, способов реагирования на информацию, содержащую клевету и оскорбления в адрес сотрудников ОВД способствует выработке у обучаемых навыков адекватно оценивать возможности коммуникативного воздействия и противостоять его негативным последствиям.

Григорьев Александр Владимирович, учреждение образования «Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь», доцент кафедры теории и истории государства и права, кандидат юридических наук, доцент.
grigor-alex@mail.ru +375295642811.

Значение фундаментальной учебной дисциплины «Общая теория государства и права» в подготовке кадров для органов внутренних дел

26 мая 2021 г. Академия Полиции Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики празднует свое 100-летие. За целое столетие усилиями научно-педагогического коллектива ведущий полицейский вуз страны по подготовке офицеров-юристов добился значительных успехов в научной-исследовательской и иных сферах деятельности.

В рамках проводимой сегодня Международной научно-практической онлайн конференции «Подготовка кадров для органов внутренних дел в современных условиях в высших учебных заведениях специального назначения: состояние и перспективы» подводятся не только итоги плодотворной деятельности, но и анализируются перспективные направления развития Академия Полиции Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики. Поэтому при организации образовательного процесса важно учитывать не только современные тенденции и проблемы высшего юридического образования, но и обратить внимание на значение фундаментальных юридических дисциплин в подготовке кадров для органов внутренних дел. Это обусловлено современной потребностью в подготовке квалифицированных специалистов, способных на высоком уровне решать теоретические и практические задачи.

Особенно это актуально для образовательного процесса учреждений высшего образования, в том числе – Академии Полиции Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики и Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь. Данное утверждение особое значение приобретает для обучающихся дневной формы получения высшего образования, которые на первом курсе изучают фундаментальные юридические учебные дисциплины. Одной из наиболее важных учебных дисциплин является «Общая теория государства и права», которая создает необходимую базу для освоения отраслевых юридических знаний и позволяет сформировать юридическое мировоззрение и профессиональные навыки и умения.

Ее специфика определяется следующими положениями:

во-первых, это фундаментальная и теоретико-правовая учебная дисциплина, изучающая основные юридические категории, которые будут использоваться при изучении

специальных юридических дисциплин, а также дисциплин специализации (обучающиеся должны усвоить ряд ключевых понятий – государство, право, функции, принципы, методы, диспозиция, санкция и т.д.);

во-вторых, в изучении учебной дисциплины можно условно выделить два крупных блока – государство и право, первый блок тесно связан с историко-правовыми учебными дисциплинами, например, с «Историей государства и права зарубежных стран», второй – с отраслевыми юридическими учебными дисциплинами, в частности, с «Конституционным правом», «Административным правом»;

в-третьих, она играет ведущую роль в формировании социально-личностных компетенций, имеет ярко выраженную воспитательную функцию, так как в процессе изучения учебной дисциплины у обучающегося формируется высокий уровень правовой и политической культуры.

Кроме того, ее изучение дает возможность получить целостное представление о значении и месте общей теории государства и права в системе юридических наук; усвоить фундаментальные понятия и категории, необходимые для изучения отраслевых юридических дисциплин; сформировать юридическое мировоззрение и выработать у обучающихся профессиональное мышление.

Следует также обратить внимание и на междисциплинарный характер преподавания учебной дисциплины. Так, с одной стороны, учебная дисциплина «Общая теория государства и права» использует отраслевое юридическое знание. С другой – отраслевые учебные дисциплины заимствуют теоретические положения общей теории государства и права. Например, при изучении уголовного или административного права используется понятийно-категориальный аппарат теоретической юридической науки (понятие и виды правонарушений, состав правонарушения, юридическая ответственность и др.).

Каким образом теоретические юридические знания в рамках преподаваемых фундаментальных юридических дисциплин можно использовать в подготовке кадров для органов внутренних дел? Какое она имеет значения для правоохранительной деятельности в целом? Дело в том, что сотрудники органов внутренних дел иногда имеют дело с противоправными проявлениями, которые осуществляются под видом правомерных форм реализации права в рамках правоотношений (ярким примером чему являются: завладение деньгами мошенническим путем под предлогом гражданских правоотношений, фиктивная продажа автомобилей в так называемых комиссионных автосалонах). В этой связи можно утверждать, что от использования положений учения о реализации права зависит эффективность служебной деятельности.

Теория реализации норм права наряду с отраслевым юридическим знанием позволяет отличить правомерное поведение от противоправного (отличить страхование имущества от страхового мошенничества, отличить неисполнение гражданско-правового договора от мошенничества и т.д.).

Например, граждане заключают договор добровольного страхования имущества или здоровья, а затем в результате мошеннических действий получают страховые выплаты. Такие преступные схемы мошенничества осуществляются под видом реализации права на страховое возмещение вреда, где преступники инсценируют дорожно-транспортные происшествия, а затем получают страховые возмещения. Однако такие правоотношения являются фиктивными, поскольку реальное поведение субъектов права не совпадают с их субъективными правами и обязанностями.

Такие тенденции объясняются тем, что традиционные и известные еще по памятникам права составы преступлений (кража, разбой, убийство и др.) постепенно уходят на второй план по причине стремительного развития общественных отношений, что неизбежно приводит к появлению новых видов преступлений. Современная преступность тем самым выходит на новый интеллектуальный уровень, где преступления «замаскированы» под правомерное поведение в рамках соблюдения, исполнения или использования как форм реализации права.

При таком подходе становится очевидно, что под видом договоров поставки, дарения, займа, трудового договора могут скрываться противоправные деяния – «отмывание» денег, добытых преступным путем, дача взятки, принудительный труд, торговля людьми, преднамеренное банкротство или фиктивный брак с целью получения вида на жительство. Поэтому положения учебной дисциплины «Общая теория государства и права» помогает обучающимся разобраться: соответствует ли реальное поведение граждан их субъективным правам и обязанностям, т. е. установить реализуется ли норма права в правомерном поведении субъекта права либо речь идет о противоправном деянии?

Таким образом, от успешного усвоения обучающимися учения о реализации норм права, теории правоотношений и других тем учебной дисциплины «Общая теория государства и права» будет зависеть правильное применение отраслевого законодательства. В этой связи можно утверждать, что в современных условиях подготовки кадров для органов внутренних дел, наряду с преподаванием отраслевых и прикладных юридических дисциплин, важное место в образовательном процессе принадлежит фундаментальной теоретико-правовой учебной дисциплине.

Касьянчик Сергей Сергеевич

*заместитель начальника учебно-методического управления – начальник отдела контроля качества образовательного процесса учреждения образования «Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь», кандидат юридических наук, доцент
E-mail: Kas.sergey@mail.ru*

УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПОДГОТОВКИ ПОЛИЦЕЙСКИХ КАДРОВ³³

Повышение качества образования, как и степени его доступности, является одним из важнейших приоритетов социальной политики белорусского государства.

Национальной стратегией устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года в качестве стратегической цели предусмотрено формирование качественной системы образования, в полной мере отвечающей потребностям постиндустриальной экономики и устойчивого развития страны. Приоритетным направлением развития определено укрепление интеграции между производством, наукой и профессиональным образованием, а основной задачей на предстоящий период – формирование личности с системным мировоззрением, критическим, социально-ориентированным мышлением и активной гражданской позицией. Неслучайно намеченный в период с 2021 по 2030 г. в названной стратегии переход к новой парадигме образования «учение вместо обучения» в качестве важнейшего средства реализации предполагает проведение регулярного мониторинга качества образовательного процесса.

Основой конкурентной стратегии в положительной международной практике выступает ориентация на качество через систему менеджмента качества (СМК), соответствующую требованиям международных стандартов ISO серии 9001. Собственные системы менеджмента качества внедрены и в учреждениях образования МВД Республики Беларусь, авангардом системы которых выступает Академия МВД. Преимущественно через совершенствование документов системы менеджмента качества обеспечивается внедрение передовых средств и технологий подготовки кадров.

Решение проблемы повышения качества образования в абсолютно любом учреждении высшего образования лежит в таких плоскостях, как: совершенствование нормативных правовых основ регулирования образовательной деятельности; переход к практико-ориентированному обучению, внедрение новых образовательных стандартов (например, категории 3+); повышение качества научно-методического обеспечения и уровня

---

³³ Под термином «полицейские кадры» в статье понимаются специалисты правоохранительных органов исполнительной ветви государственной власти, основной функцией которых выступает реализация полицейской деятельности как деятельности, состоящей в предупреждении и пресечении правонарушений и связанной с применением мер принуждения.

компетентности профессорско-преподавательского состава.

В систему повышения качества образовательной деятельности Академии МВД по каждому из названных направлений вовлечены внутренние и внешние потребители образовательных услуг, которые имеют возможность непосредственно влиять на процесс и результаты подготовки кадров. Такая возможность преимущественно обеспечивается внедренной в СМК системой оценивания деятельности Академии МВД и работы ее выпускников со стороны организаций-заказчиков кадров, формулирования на ее основе предложений, рекомендаций и замечаний.

Оценка удовлетворенности потребителей осуществляется на основе анкетирования, анализа отзывов, предложений, отчетов председателей государственных экзаменационных комиссий (ГЭК) по итогам их работы в учебном году, а также иных источников по решению высшего руководства Академии МВД.

Ключевыми этапами такой оценки выступают: анализ отзывов, предложений и иных источников информации; обработка результатов при помощи методики балльной оценки; итоговый анализ данных об удовлетворенности потребителей и разработка предупреждающих и корректирующих действий по повышению удовлетворенности потребителей.

Анализ отзывов потребителей проводится в разрезе анкетирования внешних и внутренних потребителей и работы с его результатами³⁴.

Изучение и анализ мнения внутренних потребителей об организации образовательного процесса производится посредством анкетирования обучающихся первой и второй ступеней высшего образования, адъюнктуры и докторантуры, дополнительного образования взрослых, а также сотрудников (работников) Академии МВД и выпускников.

Бланки отзыва о результатах подготовки выпускника и анкетысамого выпускника ежегодновысылаются по месту службы выпускника вместе с личным делом. При этом отзыв о результатах подготовки выпускника заполняется его непосредственным руководителем и подлежит согласованию с начальником подразделения; анкета заполняетсявыпускником самостоятельно.

В силу действующих между Академией МВД и государственными органами-заказчиками кадров договоров и инструкций об организации такого взаимодействия, облеченных в правовую форму на уровне постановлений соответствующих республиканских

---

³⁴Под **внутренними потребителями** образовательных услуг Академии МВД понимаются обучающиеся (курсанты, слушатели и студенты), выпускники, сотрудники и работники Академии МВД;**внешними потребителями** выступают государственные органы, правительственные и неправительственные организации Республики Беларусь и зарубежных государств, с которыми Академией МВД заключены договоры (контракты) и которые выступают в качестве организации-заказчика кадров:Министерство внутренних дел, Следственный комитет, Государственный комитет судебных экспертиз, Государственный пограничный комитет, Министерство обороны, Комитет государственного контроля Республики Беларусь.

органов государственного управления, начальник комплектуемого органа по месту службы выпускника обеспечивает представление в Академию МВД отзыва на каждого выпускника Академии МВД предшествующего года и предложения по совершенствованию образовательного процесса.

На основе анализа поступивших в Академию МВД отзывов о результатах подготовки выпускника готовится отчет, который ежегодно докладывается представителю руководства Академии МВД в области качества. Обобщенная информация о результатах анализа отзывов направляется в комплектуемые органы. Тем самым обеспечивается устойчивая связь: Академия МВД – выпускник / его непосредственный руководитель в период первого года практической службы в должности – Академия МВД – заказчик кадров. На основе анализа отзывов о деятельности выпускников разрабатываются мероприятия по устранению (минимизации) выявленных проблемных областей, которые вместе с информационно-аналитическими материалами доводятся до сведения заинтересованных подразделений для исполнения.

В 2019 году совместно с заказчиками кадров разработаны отзывы о результатах подготовки выпускников по каждой специальности и специализации с учетом профессиональных компетенций в соответствии с требованиями образовательных стандартов и квалификационных характеристик специалиста-выпускника по каждой специальности и специализации. Новая форма отзывов содержит наиболее важные вопросы, характеризующие уровень теоретической подготовки, практических умений и навыков, профессиональные качества, а также эффективность профессиональной деятельности и степень сформированности профессиональных компетенций по направлениям деятельности. При этом мониторинг качества подготовки выпускников в 2020 году впервые осуществлялся по новой методике балльной оценки удовлетворенности потребителей.

При оценке удовлетворенности потребителей использовались вопросы с пятибалльной шкалой оценки, предоставляющие возможность выбора и повышающие степень объективности оценки. Суммируя ответы, выводился средний балл удовлетворенности потребителей уровнем подготовки выпускников по каждому критерию, средний балл по каждому выпускнику и общее среднее значение в баллах, которое переводилось в процент для определения уровня удовлетворенности потребителей. С помощью уровня удовлетворенности определялась оценка потребителем качества оказанных образовательных услуг. При анализе удовлетворенности потребителей одновременно использовался метод оценки соответствия удовлетворения потребностей и ожиданий потребителя, в основу которого положена методика сравнения степени удовлетворенности качеством подготовки выпускников и степени важности для потребителя тех же критериев. С этой целью по каждому критерию оценивания

учитывалась степень его важности для заказчика кадров по пятибалльной шкале.

В контексте обозначенной методики анализа степени удовлетворенности потребителей важной является приобретенная вместе с этим возможность постоянного совершенствования содержания отзыва: вопросы, отражающие с точки зрения представителей заказчиков кадров минимальную степень важности критерия, исключаются; при этом перед направлением бланков отзыва для оценивания в территориальные подразделения на основе обработки отзывов предыдущего периода вместо неактуальных (с точки зрения практики) вопросов бланк отзыва дополняется новыми вопросами с учетом высказанных представителями практических подразделений в период предшествующего мониторинга предложений.

Результаты такого мониторинга с учетом итогов оценивания значимости показателей для представителей заказчиков кадров используются при разработке и корректировке учебно-программной документации образовательных программ, включая учебные планы и учебные программы.

В рамках осуществляемых в настоящее время Академией МВД проектирования и разработки новых образовательных стандартов и учебных планов поколения 3+в пределах определенной нормативно возможности Академии МВД удалось эффективно реализовать результаты мониторинга практической деятельности выпускников прошлого года как в части определения перечня и объема учебных дисциплин в типовых учебных планах и учебных планах учреждения высшего образования, так и наполнения их содержания при разработке учебных программ.

Справочно хочу подчеркнуть, что в целом по всем 4 специальностям и 5 специализациям I ступени высшего образования, по которым осуществляется подготовка кадров в Академии МВД, соотношение практического и теоретического обучения обобщенно определяется показателями соответственно 65 и 35. По отношению к проектам типовых учебных планов в текущем году уровень практического обучения по всем специальностям и специализациям первой ступени в среднем увеличен на 3%. При этом только в 2020/2021 учебном году обусловленная высказанными внешними потребителями предложениями работа по повышению практической направленности подготовки специалистов свое практическое воплощение получила в увеличении периода преддипломной практики (с 12 до 13 недель) и сокращении на 1 неделю периода итоговой аттестации; увеличении учебных часов по учебным дисциплинам, вырабатывающим наиболее значимые для выпускников по отдельным специальностям компетенции (например, учебные дисциплины «Комплексная защита информации и противодействие киберпреступности»; «Организация режима в исправительных учреждениях», «Исполнение наказаний, не связанных с изоляцией осужденных от общества»); введении новых факультативных учебных дисциплин (учебная

дисциплина «Правовое обеспечение деятельности субъектов хозяйствования» для специальности «Экономическое право»). Реализация всех вышеназванных мероприятий основывалась на предложениях внешних потребителей с учетом анализа результатов практической деятельности выпускников.

Предложения, отчеты потребителей и иные источники информации относятся к качественным показателям удовлетворенности потребителей и учитываются наряду с результатами анкетирования. В отчете председателя ГЭК отражаются: уровень подготовки выпускников; качество выполнения ими дипломных работ, соответствие их тематики современным запросам науки, практики деятельности правоохранительных органов; характеристика и уровень знаний обучающихся, продемонстрированных при сдаче ими государственных экзаменов; недостатки в подготовке специалистов; рекомендации по дальнейшему совершенствованию подготовки выпускников по соответствующей специальности (специализации).

Полагаю, что в перспективе оценку удовлетворенности отдельных групп потребителей возможно будет оценивать на основе метода, базирующегося на теории ожидания. При таком методе если потребитель получает от образовательной услуги только то, что он и хотел, то удовлетворенность должна приниматься равной нулю, ведь данное состояние он воспринимает как должное. Если же учреждение образования не обеспечило достижение требований потребителя, то такое состояние может и должно оцениваться как неудовлетворенность. В противном случае, если потребитель получает что-то большее, нежели он ожидал, то это должно признаваться положительной удовлетворенностью потребителя. Тем самым точка исполнения со значением «ожидания оправданы» может являться точкой нулевой удовлетворенности для всех критериев и уровней значимости.

В заключение хочу отметить, что в соответствии с постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 9 апреля 2021 года № 215 «О присуждении Премии Правительства Республики Беларусь за достижения в области качества 2020 года» Академия МВД подтвердила звание лауреата Премии Правительства Республики Беларусь за достижения в области качества.

Данная премия является наивысшей наградой, которую в Республике Беларусь может получить организация за достижение значительных результатов в области качества и конкурентоспособности оказываемых услуг, внедрение инновационных технологий и современных методов менеджмента. При этом важно то, что это уже третья по счету такая премия у Академии МВД: звание лауреата было получено нами в 2014 году, подтверждено получением соответствующей премии в 2017 году. Важно, что для подтверждения звания

лауреата необходимо было продемонстрировать значимое улучшение результатов деятельности по сравнению с результатами, достигнутыми в предыдущем конкурсе.

В контексте вышеизложенного уже сегодня можно говорить о том, что, невзирая на то, что мы не можем управлять временем, мы в силах делать так, чтобы требования времени опирались на наши достижения.

Андрей Юрьевич Мартышко,
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры специальной физической подготовки
Национальная академия внутренних дел
andriy_martyshko@ukr.net

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ С ТАКТИКИ САМОЗАЩИТЫ

Рассмотрены основные методические принципы физической подготовки, выделены оптимальный их комплекс, необходимые в процессе формирования навыков по тактике самозащиты. Предоставлено развернутую характеристику форм реализации таких принципов по физической подготовке.

Ключевые слова: методические принципы, формирование навыков, тактика самозащиты, сотрудников полиции.

Современная система физической подготовки определяется широким кругом взаимосвязанных задач, перспективным многолетним планированием и рядом методических принципов направленных на формирование навыков по тактике самозащиты.

В физической подготовке должны получать свое конкретное воплощение и методические принципы, поскольку они отражают общие педагогические закономерности, действующие в процессе формирования навыков по тактике самозащиты.

Обучение по физической подготовке предусматривает формирование и совершенствование у сотрудников полиции двигательных качеств, знаний, умений и навыков, необходимых в повседневной деятельности сотрудника полиции и в случае возникновения экстремальных ситуаций. Тактика самозащиты составляет основу физической подготовки и является ее основным базовым видом.

Выполнения возложенных на сотрудников Национальной полиции Украины служебных обязанностей зависит от достаточного уровня сформированных навыков по тактике самозащиты. Неудовлетворительный уровень знаний и умений в штатной ситуации влияют на эффективность выполнения возложенных на сотрудников полиции полномочий.

Очень важно уметь мгновенно применить тактику самозащиты, является жизненно необходимым для каждого сотрудника полиции. Во многих случаях реальный поединок начинается с того, что правонарушитель захватывает или обхватывает сотрудника полиции за

одежду, туловище, шею, конечности или волос, лишая возможности сотрудника полиции защиты. Тактика самозащиты, применяется сотрудником полиции не только для личной защиты, но и, главным образом, для дальнейшего задержания правонарушителя [4].

В связи со специфическими особенностями формирования навыков по тактике защиты (значительные физические и нервные нагрузки, необходимость осваивать новые двигательные навыки и т.д.) методические принципы в сфере физической подготовки приобрели особое значение. Формирование навыков применения полицейских мер принуждения – это педагогически направленный процесс обеспечения специализированной физической подготовленности к профессиональной деятельности со специфическими профессиональными характеристиками [1].

Методические принципы отражают закономерности педагогического процесса, выражающие основные требования к построению, содержанию и организации процесса формирования навыков по тактике самозащиты.

В науке профессиональные навыки трактуют как доведенные до автоматизма способы эффективного выполнения любой профессиональной действия. В частности В. М. Монастырский, изучая педагогические условия развития профессиональных навыков будущих правоохранителей в процессе тактико-специальной подготовки, классифицировал их на: простые и сложные (отдельные автоматизированные движения - пример простых навыков; стрельба из пистолета – пример сложных навыков) за психофизическими особенностями: сенсорные (обеспечивающие наблюдение, осмотр, проверку документов, выявление особенностей собеседника) умственные (быстрое оценки обстановки, принятия решения); двигательные (выполнение приемов задержания или самозащиты, движение рук во время обыска, быстрое выхватывание пистолета из кобуры) [5].

Необходимым условием эффективного формирования навыков применения полицейских мер принуждения является соблюдение основных методических принципов, регламентирующих порядок педагогических воздействий в процессе формирования навыков применения мер полицейского принуждения: доступности и индивидуализации; непрерывности и регулярности; постепенности повышения нагрузки; единства общей и специальной физической [3].

Принцип доступности и индивидуализации предполагает выбор физических упражнений (приемов) и характер тренировочных нагрузок, соответствующих возрастным, половым и индивидуальным особенностям соискателей высшего образования, состояния их здоровья, уровню физического развития и физической подготовленности, функциональным возможностям организма, морфологическим свойствам. Требование индивидуального подхода – одно из важнейших условий доступности педагогических воздействий во время интенсивной двигательной деятельности, сопровождается значительными физиологическими и психическими сдвигами в соискателей высшего образования.

Указанное обусловлено особенностями общей и специальной физической подготовленности, типа высшей нервной деятельности и связанные с этим психологические особенности, а также уровень и характер развития морально-волевых качеств [2].

Для достижения высоких результатов, нужно обладать такой техникой, которая обеспечивала лучшее проявление возможностей. Поэтому берутся за основу специально разработанные стандарты (эталон) техники движений. Но одновременно осуществляется их глубокая индивидуализация, в соответствии с особенностями телосложения соискателя, поскольку она обуславливает проявление физических качеств.

Задача реализации *принципа доступности и индивидуализации* ставит перед преподавателем специальной физической подготовки множество сложных и меняющихся факторов, которые необходимо учитывать. Методические пути обеспечения доступности предусматривают определение уровня индивидуальной и групповой доступности и выбора задач, средств, методов и условий образовательного процесса [3].

Принцип постепенности повышения нагрузки при формировании навыков применения полицейских мер соответствует дидактическим правилам «от легкого к трудному» и «от простого к сложному». Форсированное обучение техническим приемам, без широкой общей и специальной двигательной подготовки снижает уровень сформированности навыка в применении полицейских мер принуждения, преждевременное закрепления недостаточно отработанной техники приемов физического воздействия приводит к формированию устойчивых навыков, корректировки которых в дальнейшем значительно усложняет. Иногда в педагогических целях целесообразно идти не от легкого к сложному, а наоборот, контрастный переход от тяжелого к легкому иногда позволяет существенно повысить качество выполнения последнего. Существенным для реализации рассматриваемого принципа является требование индивидуального подхода.

Сущность *принципа непрерывности и регулярности* в процессе формирования двигательных навыков применения мер принуждения заключается в последовательности в проведении занятий физическими упражнениями. Последовательность является важнейшим условием в процессе формирования навыков применения полицейских мер принуждения.

Формирование двигательных навыков происходит в результате адаптационных функциональных и морфологических изменений в организме. Это предполагает строгую последовательность в предъявлении повышенных требований к функциям. Принцип непрерывности заключается в постоянной преемственности эффекта занятий, устранить большие перерывы между ними с целью исключения воздействия, разрушает то, что было приобретено ранее в процессе формирования навыков применения мер полицейского принуждения. Итак, перерыв между занятиями должна быть оптимальной.

Принцип постепенности повышения нагрузки обуславливает необходимость систематического повышения требований к проявлению двигательных и связанных с ними психических функций у соискателей - повышение сложности задач и увеличения объема или интенсивности физических нагрузок.

Формирование навыков применения полицейских мер принуждения возможно осуществить только при условии систематического повышения требований к функциональной деятельности организма человека. В основе формирования навыков применения мер полицейского принуждения, лежат адаптационные функциональные перестройки в организме в ответ на физические нагрузки, превышающие по своей величине (интенсивности или продолжительности), к которым организм приспособился.

Принцип единства общей и специальной физической подготовки в формировании навыков применения мер полицейского принуждения обусловлен тем, что бы упражнения общей физической подготовки использовались обязательно в тренировках с целью закладки функциональной и координационной базы для овладения и совершенствования навыков самозащиты или других видов профессионально-прикладных двигательных действий.

Итак, комплексное использование основных методических принципов физической подготовки является необходимым условием эффективного формирования навыков по тактике самозащиты сотрудника полиции, отражающие организацию и процесс формирования навыков по тактике самозащиты сотрудника полиции.

Список библиографических ссылок:

1. Бондаренко В. В., Решко С. М., Мартишко А. Ю., Рябуха О. С. Засоби відновлення фізичної працездатності працівників Національної поліції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 8 (128) 20. С. 23–27.

2. Бондаренко В. В., Мартишко А. Ю., Рябуха О. С. Відновлення фізичної працездатності працівників Національної поліції України : навч.-метод. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 225 с.

3. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2019. 98 с.

4. Мартишко А. Ю., Бондаренко В. В., Рябуха О. С. Прийоми самозахисту: звільнення від захоплень та обхоплень : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 56 с.

5. Монастирський В. М. Педагогічні умови формування професійних навичок майбутніх правоохоронців у процесі тактико-спеціальної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2007. 20 с.

Бондаренко Валентин Владимирович,
доктор педагогических наук, профессор,
Заслуженный мастер спорта Украины,
заведующий кафедрой специальной физической подготовки
Национальной академии внутренних дел, г. Киев, Украина
guryavvb@ukr.net;

Данильченко Владислав Анатольевич,
кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
доцент кафедры специальной физической подготовки
Национальной академии внутренних дел, г. Киев, Украина
54984@ukr.net

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОТРУДНИКОВ ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Реформирование Министерства внутренних дел Украины, внедрение новой концепции подготовки кадров для органов Национальной полиции Украины требуют совершенствования системы профессионального обучения полицейских [1]. Ключевой задачей полицейского образования является обеспечение надлежащего уровня профессиональной компетентности правоохранителей [2, 3, 5].

Детальный анализ ситуаций служебной деятельности сотрудников патрульной полиции дает основания констатировать низкий, а иногда недостаточный уровень сформированности профессиональной компетентности [5]. Низкий уровень подготовленности правоохранителей является следствием применения неправомерных действий в отношении граждан, сознательное превышение пределов мер необходимой обороны во время использования мер принуждения. Такие действия сотрудников полиции побуждают массовые беспорядки населения, которые могут распространяться другими странами и приводить к нарушению

привычного режима жизни и значительному экономическому ущербу. Указанное свидетельствует о необходимости обоснования и введения в образовательный процесс, в частности в систему последиplomного образования современного практического инструментария совершенствования профессиональной компетентности сотрудников патрульной полиции [4].

Изучение научной литературы дают основания констатировать значительное количество определений понятия «профессиональная компетентность» [5–8]. Несмотря на значительное количество исследований, посвященных компетентному подходу в образовании, между учеными нет единства относительно толкования этих понятий. В контексте правоохранительной деятельности ученый А. В. Торичный считает, что профессиональная компетентность – это качественная характеристика степени овладения полицейскими профессиональной деятельностью, предполагает осознание своих стремлений к деятельности, представлений о собственной социальной роли, оценка личностных черт и качеств как будущего специалиста, сопоставление результатов такой оценки с объективными требованиями к выбранной деятельности, регулирования на этом основании собственного профессионального становления, роста, самосовершенствования [8].

По мнению профессора А. В. Диденка [6], компетентность, как комплексная личностная категория, означает практическую готовность и способность человека действовать в определенной области; она охватывает теоретические знания, представления, умения, навыки, мотивы, ценности; предполагает наличие опыта деятельности. Ученый убежден, что эффективность подготовки будущих правоохранителей напрямую зависит от выбранного подхода к учебной деятельности.

Разработка нормативной базы показывает, что компетентный сотрудник патрульной полиции должен обладать достаточными теоретическими знаниями в области права, иметь надлежащий уровень знаний, умений и навыков по составлению процессуальных документов, эффективного поведения во время массовых мероприятий, применение полицейских мер в сочетании с мотивационной составляющей, необходимыми психологическими личностными чертами, эмоционально-ценностными ориентирами и национальными убеждениями, интеллектуально развит и всесторонне знаком с современными инновационными технологиями, которые касаются правоохранительной деятельности.

Сущность процесса совершенствования профессиональной компетентности полицейского заключается в актуализации и углублении знаний, совершенствовании умений и навыков во время профессионального обучения, которое осуществляют поэтапно и в соответствии со ст. 72 Закона Украины «О Национальной полиции». Профессиональное обучение полицейских предусматривает следующие составляющие: первичная

профессиональная подготовка; подготовка в высших учебных заведениях со специфическими условиями обучения; последипломное образование; служебная подготовка [1]. Первичная профессиональная подготовка полицейских направлена на формирование у слушателей специальных навыков, необходимых для выполнения полномочий полиции, в частности умений по хранению, ношению, применению и использования огнестрельного оружия. Подготовку полицейских в высших учебных заведениях со специфическими условиями обучения осуществляется на основании контракта о получении образования, который заключают между учебным заведением, соответствующим органом полиции и курсантом. Срок обучения составляет четыре года. Образовательный процесс регламентирован Положением об организации образовательного процесса в высших учебных заведениях МВД Украины.

Основным видом профессионального обучения инспекторов патрульной полиции во время профессиональной деятельности является служебная подготовка, которую рассматривают как систему мероприятий, направленных на закрепление и обновления необходимых знаний, умений и навыков работника полиции в соответствии с оперативной обстановкой, специфики и профиля его оперативно-служебной деятельности.

Последипломное образование полицейских осуществляют на общих основаниях, определенных Законом Украины «О высшем образовании», с учетом особенностей, определенных Законом Украины «О Национальной полиции». Она охватывает специализацию, переподготовку, повышение квалификации и стажировку. Последипломное образование – это специализированное совершенствования образования и профессиональной подготовки лица путем углубления, расширения и обновления ее профессиональных знаний, умений и навыков или получения другой профессии, специальности на основании полученного ранее образовательного уровня и практического опыта. Последипломное образование полицейские могут приобретать непосредственно в подразделениях полиции или в учебных заведениях, в том числе на договорных условиях. В соответствии с Законом Украины «О Национальной полиции», сотрудники полиции обязаны проходить повышение квалификации по соответствующему направлению служебной деятельности раз в три года или в случае назначения на руководящую должность, а также высшую руководящую должность, чем занимаемая. Специализация – профильная специализированная подготовка, которую проводят с целью получения лицом способности выполнять отдельные задачи и обязанности, имеют особенности в рамках специальности, которой он уже владеет. Специализацию осуществляют в соответствующих учебных заведениях по профессиональному направлению производственной деятельности сотрудника без присвоения квалификации и изменения образовательно-квалификационного уровня. Продолжительность специализации для

сотрудников патрульной полиции составляет не менее 192 часов, после завершения которой работнику выдают соответствующий диплом. Переподготовка – это профессиональное обучение, направленное на овладение другой профессии сотрудниками, которые получили первичную профессиональную подготовку. Стажировка осуществляют для формирования и закрепления на практике профессиональных компетенций, полученных в результате теоретической подготовки, по выполнению задач и обязанностей на занимаемой должности или должности высшего уровня, усвоения отечественного и зарубежного опыта, формирование личностных качеств для выполнения профессиональных задач на новом, более высоком качественном уровне в пределах определенной специальности.

Повышение квалификации является достаточно распространенной формой профессионального обучения, поскольку она является менее продолжительной, чем первичная и начальная подготовка. Повышение квалификации – это повышение уровня готовности лица к выполнению его профессиональных задач и обязанностей или приобретение способности выполнять дополнительные задания и обязанности путем приобретения новых знаний, умений и навыков в рамках профессиональной деятельности или области знаний.

Различают долгосрочное и краткосрочное повышение квалификации. Обучение по программе долгосрочного повышения квалификации направлено на овладение, обновления и углубления сотрудниками специальных профессиональных, правовых, управленческих компетенций, а также изучение отечественного и зарубежного опыта, способствует качественному выполнению ими своих должностных обязанностей, расширению компетенции и тому подобное. Продолжительность долгосрочного повышения квалификации для сотрудников патрульной полиции составляет не менее 98 академических часов. Завершение обучения сотрудников свидетельствует итоговый контроль и соответствующий документ о последипломном образовании.

В основу процесса совершенствования профессиональной компетентности сотрудников патрульной полиции в системе последипломного образования положена идея формирования личности специалиста, обладающего необходимыми знаниями по кодексу Украины об административных правонарушениях, квалификации преступлений и уголовно-процессуальной деятельности полиции, особенностей охраны места происшествия, проявлениями коррупции, оформлением дорожно-транспортного происшествия, противодействием торговле людьми, предупреждением насилия в семье, идентификацией признаков наркотической зависимости, выявлением поддельных документов и тому подобное; надлежащий уровень профессионализма, высокие моральные качества, умеет действовать адекватно в соответствующих ситуациях, успешно применять знания на практике и брать на себя ответственность за определенную деятельность.

Процесс совершенствования профессиональной компетентности сотрудника патрульной полиции в системе последиplomного образования предусматривает четыре этапа: 1) осознание правоохранителем необходимости профессионального развития и совершенствования; 2) планирование и формирование индивидуальной стратегии развития профессиональной компетентности; 3) непосредственная практическая деятельность по реализации поставленных задач, направленных на развитие профессиональной компетентности; 4) анализ и корректировка деятельности по развитию профессиональной компетентности научно-педагогическим сотрудником.

Учитывая специфику профессионального обучения полицейских в системе последиplomного образования, организация процесса совершенствования профессиональной компетентности патрульного предусматривает учет ряда принципов, среди которых: непрерывности, связи теории с практикой, мобильности; интегральности; технологичности; активности и интерактивности, индивидуализации, самоорганизации и самореализации; целостности; рефлексивности, системности и последовательности.

Итак, совершенствование профессиональной компетентности сотрудника патрульной полиции в системе последиplomного образования будет эффективным при условии соблюдения ряда педагогических принципов, привлечения соответствующих средств и методов обучения.

Список использованных источников

1. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія. Київ, 2018. 524 с.
2. Бондаренко В. В., Данильченко В. А., Давигора Ю.І. Формування навичок рукопашного бою в майбутніх правоохоронців на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки. Соціум. Документ. Комунікація: зб. Наук. Праць. Спецвипуск. *Передові технології реалізації освітніх ініціати*. С. 47–65.
3. Бондаренко В. В., Данильченко В. А., Худякова Н. Ю., Чукресв П. В. Сформованість спеціальних умінь і навичок у майбутніх правоохоронців на етапі професійного становлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 12 (120) 19. С. 20-27.
4. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В. Педагогічні умови застосування ситуаційних задач під час професійного навчання майбутніх працівників патрульної поліції. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. № 1. С. 96–102.
5. Бондаренко В. В., Худякова Н.Ю., Давигора Ю.І. Практичні аспекти формування професійної компетентності працівників патрульної поліції. *Науковий часопис Національного*

педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2020. Вип. 5 (125) 20. С. 29–35. DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2020.5(125).05

6. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_6

7. Коваленко Л. В. Розвиток професійної компетентності вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти. *Метод. посіб.* Суми: Ніко, 2017. 116 с.

8. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання. *Хмельницький : Нац. акад. ДПСУ*. 2012. 535 с.

Пендюра Максим Николаевич, кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедры теории государства и права Национальной академии внутренних дел (Украина, Киев) maksim.ipad21@gmail.com

Лапка Оксана Ярославовна, кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры теории государства и права Национальной академии внутренних дел (Украина, Киев) lapkaoksana1@gmail.com

ЗНАЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЛИЦЕЙСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ ГЛУБОКОСОЗНАТЕЛЬНЫХ И КУЛЬТУРНЫХ СОТРУДНИКОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ

Мировые интеграционные процессы и последовательное внедрение в общественно-политической жизни Украины цивилизационных ценностей - прав и свобод человека и гражданина, демократии и верховенства права, безопасности, выдвигают новые требования к должностным лицам в сфере правопорядка XXI века.

Образование и подготовка полицейских является фундаментом слаженной системы внутренней безопасности государства. Преступления становятся все более сложными, а уровень угроз растет, поэтому сотрудники полиции, ответственные за поддержание общественного правопорядка и внутренней безопасности государства, должны быть открытыми к новым подходам. С другой стороны, полицейская деятельность - это публичная государственная сфера, которая предусматривает взаимодействие с обществом, и роль полиции в демократических обществах становится все более важной.

Тесное взаимодействие и установление связей с гражданами, принадлежащих к разным слоям общества и имеющие различное этническое происхождение, нуждаются в социальной и культурной грамотности полицейского. Морально стойкие, образованные и хорошо подготовленные полицейские - более приспособленные и готовые к решению сложных

разноуровневых социальных проблем, креативного мышления и демонстрации широты взглядов. Эффективность и профессиональные качества, зависят от образования / подготовки полицейских, особенно важны для стран с переходной экономикой, которые создают новые службы полиции и проводят реформы в правоохранительной сфере.

Полиция в демократических обществах существует в политическом измерении, в котором признается важность социальной справедливости, социальной сплоченности, честности, равенства и прав человека. Д. Бейли и Е. Биттнер утверждают, что этих ценностей можно научить полицейских [1]. В свою очередь, Р. Робертс отмечает, что образование (а не подготовка) является необходимым для развития этих ценностей и эффективным является использование разграничения этих понятий, которое поддерживает и повышает производительность сотрудников полиции, ответственность и профессионализм [2]

Современный подход к реформированию системы подготовки кадров для органов Национальной полиции выдвигает на первый план практическую составляющую, то есть приоритетность практической направленности профессиональной подготовки полицейских в учреждениях высшего образования системы МВД Украины. Несмотря на это, основные принципы и функции полицейской деонтологии как междисциплинарной юридической науки должны стать фундаментальной дисциплиной, которую должны изучать все будущие полицейские, поскольку без основательного ознакомления с этой наукой, получения представления о ключевых законодательных актах, регулирующих деятельность органов и подразделений полиции невозможно подготовить сознательного, высококвалифицированного полицейского, который был бы способен на должном уровне выполнять возложенные на него обязанности. Именно в рамках ознакомления с основными положениями полицейской деонтологии возможно раскрыть сущность социально-сервисного назначения полиции и выяснить место полиции в системе органов публичной власти (в первую очередь тех, на которые возложена обязанность по реализации правоохранительной функции государства), охарактеризовать ключевые принципы полицейской деятельности как в Украине, так и за рубежом, раскрыть особенности наиболее эффективных форм и методов взаимодействия полиции с институтами гражданского общества.

Надо отметить, что полицейская деонтология, так же как теория права и философия права дает общие знания о надлежащем (желаемом) поведении сотрудников полиции, что, в свою очередь, используются отраслевыми и другими юридическими науками, как исходные пункты для исследований и позволяет им избежать однобокости при решении отраслевых научных проблем. Полицейская деонтология является своего рода базисом (скелетом, конституцией) для разъяснения сотрудникам полиции (тем, которые уже работают, и тем, которые учатся для получения этой профессии) представление о высоких моральных и

профессиональных стандартах поведения и проведения тех или иных алгоритмизированных действий в определенной жизненной ситуации. Знание стандартов и положительного опыта позволяет внедрять в практику более действенные методы работы [3].

Таким образом, нам кажется, что полицейскую деонтологию надо рассматривать в двух аспектах:

- как сложную, комплексную, междисциплинарную науку о профессиональных стандартах (эталонах) надлежащего поведения полицейских, основанные на нравственных началах;

- является главой юридической деонтологии и социологии управления, и исследует проблемы реализации норм должностного долга, функционирования нормативно-ориентационных институтов, которая дает знания о глубоком смысле норм, закрепленных деонтологическими кодексами (этические кодексы и кодексы чести) полицейских.

То есть, можно утверждать, что полицейская деонтология изучает как проблемы надлежащего, нравственного поведения и деятельности сотрудников полиции, так и социальное регулирование профессионального поведения, особенности функционирования универсальных деонтологических норм как нормативно-ориентирующих институтов в полицейской деятельности.

Ожидаемыми результатами изучения полицейской деонтологии станут:

- у соискателей высшего образования умений теоретического анализа понятия и особенностей методологического направления полицейской деятельности;

- у соискателей высшего образования сформируются научно обоснованные современные формы и методы работы основанные на принципе верховенства права относительно особенностей практической деятельности полицейских;

- устойчивого восприятия национальных и международных правовых документов как универсального регулятора общественных отношений, с помощью которого нужно решать сложные социальные конфликты, достигать компромисса, обеспечивать права и основные свободы человека и гражданина;

- высокого профессионального правового сознания и правовой культуры полицейского, стимулирования их активного правомерного поведения в многонациональном гражданском обществе;

- научно обоснованных и практических механизмов реализации прав человека и гражданина, эффективных методик правового воспитания населения и преодоление профессиональной деформации.

Качественные и глубокие знания основных положений полицейской деонтологии позволит сотрудникам Национальной полиции в практической плоскости правильно и

обоснованно давати оцінку складним державно-правовим явленям суцiєвної жiзни, розумiти їх суцiальне призначення и приймати самостiйно важливі, відповідальні рiшення.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bayley D. H., Bittner E. Learning the skills of policing. *Law and Contemporary Problems*. 1984. Vol. 47, No. 4. P. 35–59. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol47/iss4/3>
2. Roberg R. An analysis of the relationships among higher education, belief systems, and job performance of patrol officers. *Journal of Police Science and Administration*. 1978. Vol. 6, Iss. 3. P. 336–344
3. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / М. М. Пендюра, О. О. Старицька. Київ: НАВС, 2020. 276 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/17071>

Ольга Владимировна Крышевич,

кандидат юридических наук, профессор, профессор кафедры уголовного права
Национальной академии внутренних дел, г. Киев

ПРЕПОДАВАНИЕ УГОЛОВНОГО ПРАВА ПРИ ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ СПЕЦИАЛЬНОГО НАЗНАЧЕНИЯ

Эффективность реформирования органов МВД непосредственно зависит от уровня подготовки специалистов, которые смогут защищать права, свободы, интересы граждан, противодействовать преступности, обеспечивать общественную безопасность. Следовательно, без модернизации деятельности по подготовки кадров для органов внутренних дел в целом и Национальной полиции [2], непосредственно, в высших учебных заведениях со специфическими условиями учебы эффективность осуществляемых во время реформы мероприятий не будет отвечать требованиям настоящего, направленному на повышение престижа полиции, которая определяется в первую очередь профессиональной подготовкой сотрудников. Государственная политика Украины в отрасли высшего образования регламентируется Конституцией Украины [1], Рекомендацией МОП № 195 о развитии человеческих ресурсов [8]: образование, подготовка кадров и непрерывная учеба, которая предусмотрена Национальной доктриной развития образования, законами Украины «Об образовании» [3] и «О высшем образовании» [4], другими нормативно правовыми актами Кабинета Министров Украины, Министерства образования и науки Украины, Министерства внутренних дел Украины. В соответствии с Законом Украины «О высшем образовании» [4], начальный уровень (короткий цикл) высшего образования предусматривает получение общих и специальных знаний, умений и практических навыков, необходимых для «выполнения типичных заданий, которые предусмотрены для первичных должностей в соответствующей отрасли профессиональной деятельности». Ему отвечает степень высшего образования – младший бакалавр. Для подготовки кадров Национальной полиции Украины, начальный уровень предусматривает первичную профессиональную подготовку полицейских с целью приобретения ими специальных навыков необходимых для выполнения полномочий полицейского, в том числе соответствующую специальную подготовку относительно хранения, ношения, применения и использования огнестрельного оружия [3]. Первый (бакалаврский) уровень высшего образования предусматривает получение базового высшего образования, фундаментальных и специальных умений, навыков и теоретических знаний, практических умений и навыков, достаточных для успешного выполнения профессиональных

обязанностей, за избранной специальностью. Ему отвечает степень высшего образования – бакалавр. Относительно кадров Национальной полиции Украины, первый уровень предусматривает приобретение фундаментальных и специальных умений и знаний, достаточных для выполнения заданий и обязанностей, на должностях среднего состава полиции. Второй (магистерский) уровень высшего образования предусматривает получение углубленных теоретических и/или практических знаний, умений, навыков, за избранной специальностью (специализацией), общих принципов методологии научной и/или профессиональной деятельности, других компетентностей, достаточных для эффективного выполнения заданий инновационного характера соответствующего уровня профессиональной деятельности. Ему отвечает степень высшего образования – магистр. Относительно кадров Национальной полиции Украины, второй уровень полностью совпадает с бакалаврским уровнем и является достаточным для выполнения заданий и обязанностей на должностях среднего состава полиции, с назначением на должности научного и научно педагогического состава ВУЗ МВД. Третий (образовательно научный) уровень высшего образования предусматривает получение теоретических знаний, умений, навыков, и других компетентностей, достаточных для продуцирования новых идей, решение комплексных проблем у отрасли профессиональной и/или исследовательско-инновационной деятельности, овладение методологией научной и педагогической деятельности, а также проведение собственного научного исследования, результаты которого имеют научную новизну, теоретическое и практическое значение. Ему отвечает степень высшего образования – доктор философии. Научный уровень высшего образования предусматривает приобретение компетентностей из разработки и внедрения методологии и методики исследовательской работы, создания новых системных образовывающих знаний и/или прогрессивных технологий, решения важной научной или прикладной проблемы, которая имеет общенациональное или мировое значение. Ему отвечает степень высшего образования – доктор наук. Относительно кадров Национальной полиции Украины, третий и четвертый уровень предусматривает подготовку в адъюнктуре и докторантуре лиц среднего состава полиции. На этих уровнях осуществляется подготовка научно педагогических кадров научных степеней доктор философии и доктор наук, с назначением на должности научного и научно педагогического состава ВУЗ МВД. Порядок отбора кандидатов на учебу в адъюнктуру/докторантуру за государственным заказом определяется МВД Украины в соответствии с Порядком отбора, направления и зачисления кандидатов, на учебу в высшие учебные заведения со специфическими условиями учебы, какие осуществляют подготовку кадров для Министерства внутренних дел, полицейских и военнослужащих Национальной гвардии Украины, утвержденными приказом Министерства внутренних дел Украины, от 15.04.2016 № 315 [7], а

также Порядку подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии и доктора наук в научно-исследовательских учреждениях, которые принадлежат к сфере управления Министерства внутренних дел Украины, и высших учебных заведениях, со специфическими условиями учебы, которые осуществляют подготовку кадров для Министерства внутренних дел Украины и Национальной полиции Украины, утвержденного приказом Министерства внутренних дел Украины, от 28.11.2017 г. № 963 [9].

Современные реалии практической деятельности сотрудников органов внутренних дел также требуют от образовательных учреждений готовить выпускников, соответствующих профессиональным компетенциям при реализации служебных полномочий. Обратим непосредственное внимание на преподавание предмета уголовное право в заведениях специального назначения, для этого преподавателю нужно спланировать и провести учебные занятия с учётом специфики тем и разделов программы и в соответствии с учебным планом; использовать в своей работе современные научно обоснованные приёмы, методы и средства обучения уголовному праву, в том числе технические средства обучения, информационные и компьютерные технологии; применять современные средства оценивания результатов обучения; использования преподавателем интерактивных методов обучения, главной характерной чертой которых является наличие лично ориентированного подхода, предполагающего обучение слушателя в сотрудничестве с преподавателем, кроме того стремится в той или иной мере придать образовательному процессу прикладной характер. Нужно научить слушателя в состоянии дать определение уголовного деяния соответствии с национальным законодательством, включая такие аспекты, как виды преступлений и правовые признаки уголовного деяния, должны научиться отличать попытку совершения преступления от подготовки к совершению преступления, также изучить различные уголовные санкции и цель их применения, виды приговоров, случаи правомерного освобождения от уголовной ответственности, а также уметь определять различных соучастников уголовного преступления, разграничение преступлений одного вида от другого, правильно давать квалификацию. Слушатели должны приобрести подробные знания о правилах и практике работы полиции общественной безопасности по различным категориям уголовных преступлений - умышленное действие, преступное намерение и причинно-следственная связь между преступным деянием и наступившим вредом; правомерные исключения из сферы уголовной ответственности, различие между разными видами преступлений и их ключевыми признаками, кроме того после изучения этих преступлений, слушатели должны усвоить особенности следственного производства по различным видам преступлений. Слушатели

должны усвоить основные признаки различных преступлений, таких как убийство, похищение людей, кражи, кражи с отягчающими обстоятельствами, кражи с применением насилия, грабеж, разбой и должны изучить важные элементы таких преступлений как мошенничество, взяточничество, шантаж, вымогательство, мелкая кража, растрата и незаконное присвоение. Эффективным методом организации и проведения семинарских занятий по дисциплине «Уголовное право» представляется рациональное использование обучаемыми учебного времени, отведенного на самостоятельную подготовку посредством выполнения творческих заданий, которое представляет собой такой способ организации содержания учебного материала, при помощи которого преподаватель создает творческую, проблемную ситуацию (моделирование правовых ситуаций), определяет цель, условия и требования к учебно-творческой деятельности, в процессе которой обучающиеся активно развивают творческие способности. При подготовке и проведении деловой игры следует соблюдать следующие условия: игра должна быть логическим продолжением или завершением конкретной темы (раздела) уголовного права; должна быть обеспечена максимальная приближенность игры к реальным условиям конкретного уголовного дела. Деловая игра имеет ряд преимуществ по отношению к другим методам проведения семинарских занятий, так как в процессе деловой игры условия семинарского занятия максимально приближены к конкретной практической деятельности. Неизвестность ответа и возможность найти свое собственное решение, основанное как на персональном опыте, так и на опыте своего коллеги, способствуют поддержанию сотрудничества и взаимного обучения, включая самого преподавателя. Творческие (проблемные) задания условно можно разделить на выполняемые в процессе занятия или во время самостоятельной подготовки. С целью воссоздания будущей профессиональной деятельности специалиста, моделирования тех систем отношений, с которыми в будущем по необходимости будет сталкиваться и в условиях которых будет работать, поэтому нужно увеличить количество деловых игр, количество инновационных активных форм обучения, таких как встреча за круглым столом, пресс- конференция, анализ конкретных ситуаций, использование метода «мозговой атаки», что будет способствовать динамичности мыслительных процессов обучаемых, позволит сформировать самостоятельность в будущей профессиональной деятельности и воспитает настойчивость в достижении поставленных целей при анализе сложных ситуаций. Кроме того, использование в учебном процессе, особенно на практических занятиях, представителей практических подразделений Национальной полиции (следователей, дознавателей и т.д.). Объединение теории и практики на занятиях по уголовному праву позволяет слушателям стать активными участниками образовательного процесса, которые на основе рефлексии имеющегося у них учебно-профессионального опыта самостоятельно или совместно с преподавателем

формують здатність ефективного здійснення різних видів професійної діяльності в умовах неопределенності і ризиків, особливих і нестандартних ситуацій, здатність до самоорганізації і самоосвіти. Крім того, в процесі навчальних занять створюються спеціальні умови, в яких слухач, опираючись на набуті знання, самостійно виявляє і осмислює навчально-професійну проблему, мислено і практично бере участь в пошуку і обґрунтуванні оптимальних варіантів її розв'язання.

Список літератури:

1. Конституція України, 1996 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. 82 19.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Ст. 380.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
5. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції: наказ МВС України від 16.02.2016 р. № 105 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16/para14#n14>
6. Порядок добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ, поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15.04.2016 р. № 315. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16>
7. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у науково-дослідних установах, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, та вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28.11.2017 р. № 963. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1534-17>
8. Рекомендація № 195 про розвиток людських ресурсів: освіта, підготовка кадрів і безперервне навчання від 17.06.2004 р. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_532
9. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> 21.

МИХАЛЬЧУК Татьяна Владимировна,
кандидат юридических наук,
старший преподаватель кафедры
криминалистического обеспечения и
судебных экспертиз
(*Национальная академия внутренних дел*)

СИСТЕМА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПОЛИЦЕЙСКИХ В УКРАИНЕ

Реформа полиции в Украине началась с создания патрульной полиции, в которую набирали лиц, изъявивших желание проходить службу во вновь созданных подразделениях. Такие лица проходили краткосрочную подготовку (до 3 месяцев) и направлялись на службу. Население не однозначно отреагировало на появление «на скорую» подготовленных полицейских. Одни отмечали высокий уровень мотивации, готовности помогать, отсутствие направления деятельности на получение неправомерной выгоды и тому подобное. Другие указывали на низкий уровень теоретической подготовки и невозможность реагирования на нестандартные ситуации, которые не моделировались во время учебы.

Все это породило дискуссию – а как должны готовить полицейских в условиях именно украинской правовой и правоохранительной системы. Предлагалась полная ликвидация существующей системы подготовки специалистов для полиции, использование кадров, подготовленных в системе Министерства образования и науки Украины (далее МОН Украины) и переподготовка их для работы в полиции на непродолжительных курсах.

А. М. Бандурка, комментируя желание лишить полицейского обязательного юридического образования отмечает: «Следователь, оперативный работник или участковый инспектор полиции за профессиональной подготовкой должен быть на голову выше нарушителей закона всех мастей.

Именно такую профессиональную, прежде всего правовую, подготовку дают специализированные учреждения высшего образования (далее УВО) МВД Украины. Работникам полиции приходится выполнять самые разнообразные задачи, решение которых требует всесторонней подготовки по юриспруденции, психологии, социологии, педагогики. Ее обеспечивают научные школы системы МВД, специализированные ученые советы, профессиональные научные издания и высококачественный педагогический состав. Предложение готовить юристов только в гражданских и частных вузах неприемлема еще и потому, что система МВД Украины – крупнейший потребитель юридических кадров.

Неудивительно, что интерес работодателя в этом случае совершенно не учитывают реформаторы».

В связи с существованием многих, иногда диаметрально противоположных взглядов на реформирование системы подготовки полицейских, сложилась ситуация, что на сегодняшний день одновременно существует система подготовки кадров для подразделений полиции, унаследованная от органов внутренних дел, и создается новая система подготовки полицейских.

Не вдаваясь в глубокий анализ системы высших учебных заведений МВД Украины, которые готовят полицейских, необходимо отметить следующее. Сегодня существует сеть из семи учебных заведений. Эти учебные заведения готовили и готовят специалистов с высшим образованием практически для всех подразделений полиции. Основными направлениями по которым осуществляется подготовка полицейских является «Право» и «Правоохранительная деятельность».

На первый (бакалаврский) уровень набираются лица из числа гражданской молодежи, которые зачисляются на должности курсантов и проходят 3-4-летнее обучение в условиях стационара.

Кроме того, по заочной форме обучения добираются действующие на сегодня полицейские, которые не имеют высшего профильного образования, которых направляют на учебу практические подразделения полиции. На второй (магистерский) уровень на условиях стационарного или заочного обучения добираются лица из числа действующих полицейских.

Все ведомственные УВО МВД Украины за счет средств физических и юридических лиц осуществляют подготовку всех лиц, желающих получить образование по разным уровням высшего образования и отвечают требованиям для поступления на обучение – сдали внешнее независимое оценивание, прошли творческие конкурсы, сдали вступительные экзамены и тому подобное.

Несмотря на устоявшуюся систему подготовки полицейских, система образования претерпевает эволюционных изменений. Так, для прохождения службы в органах милиции, в свое время после принятия на службу человека направляли на курсы начальной подготовки, которые продолжались 6 месяцев. В рамках начальной подготовки будущими работниками милиции приобретались знания, умения и навыки, которые необходимы любому работнику милиции при повседневном выполнении обязанностей. Основное внимание уделялось тактико-специальной, специальной физической подготовке и огневой подготовке, предоставлялись знания о правовых основах деятельности правоохранительной системы, основы уголовного и административного законодательства.

После успешного прохождения указанной начальной подготовки, лица назначались на соответствующие должности в практических подразделениях. Следует отметить, что довольно часто на курсы начальной подготовки направлялись и лица с высшим образованием, в т.ч. юридической, полученной в учебных заведениях, которые не относились к системе МВД Украины. И только после окончания названных курсов, лица назначались на должности и им присваивались звания среднего и старшего начальствующего состава органов внутренних дел.

Аккумулируя весь положительный опыт подготовки будущих полицейских, который был приобретен за период независимости Украины, все же на общегосударственном уровне было констатировано необходимость реформирования системы подготовки полицейских. Только в начале 2018 года, приказом Министерства внутренних дел Украины от 29.01.2018 № 51 была утверждена Концепция внедрения трехуровневой модели подготовки полицейских.

По мнению разработчиков Концепции предпосылками для ее внедрения назван: дефицит практической составляющей в определенной части преподавательского состава УВО МВД Украины отсутствуют актуальные знания и навыки полицейской работы, а гражданская молодежь, которая вступает сегодня в эти учреждения, недостаточно мотивирована, чтобы посвятить себя службе в полиции.

Из названия концепции видится введение трехуровневой системы подготовки, а с анализа ее содержания можно сделать вывод о введении по сути четырехуровневой. Так в концепции названы следующие уровни:

- базовый уровень профессионального образования;
- начальный и бакалаврский уровни высшего образования;
- магистерский уровень высшего образования.

На базовом уровне полицейские, которые впервые приняты на службу в полиции, с целью получения специальных навыков, необходимых для выполнения полномочий патрульного полицейского, обязаны пройти первичную профессиональную подготовку по единым учебным программам (планам) сроком шесть месяцев.

В случае успешного окончания первичной профессиональной подготовки, следующие шесть месяцев полицейские несут службу на должностях младшего состава полиции (как правило, в патрульной полиции) под руководством наставников. Предполагается, что по некоторым специальностям (например, для оперативных подразделений криминальной полиции) может быть предусмотрено прохождение полицейским переподготовки без прохождения службы на должностях младшего состава полиции.

Функции базовой подготовки полицейских предоставлены созданным в структуре Национальной полиции Украины полицейским академиям. Одна из которых уже создана в г. Киеве.

Следующий уровень в Концепции сочетает в себе по сути два самостоятельных уровня. После окончания срока действия двухлетнего контракта, в который входят сроки первичной профессиональной подготовки и службы с наставником, полицейские могут быть рекомендованы для подготовки в УВО МВД Украины с учетом имеющегося уровня образования:

- полицейские, которые имеют базовое среднее образование, будут получать образовательно-профессиональную степень младшего бакалавра;

- полицейские, которые имеют высшее образование, будут проходить переподготовку (специализацию) для нужд Национальной полиции Украины.

После получения образовательно-профессиональной степени младшего бакалавра и отработки на соответствующих должностях не менее двух лет, полицейские с целью дальнейшего продвижения по службе могут быть рекомендованы для подготовки в УВО МВД Украины для получения образовательного степени бакалавра.

На третьем уровне, полицейские, имеющие образовательный степень бакалавра и те, которые отработали на соответствующих должностях не менее двух лет, с целью дальнейшего продвижения по службе могут быть рекомендованы для поступления в УВО МВД Украины для получения образовательного степени магистра.

Подготовка полицейских – это одна из ключевых отраслей высшего образования, ведь от того, насколько профессиональными и квалифицированными являются представители правоохранительных органов зависит формирование правового государства, поддержания законности в Украине. Присоединение Украины к Болонскому процессу требуют интенсификации учебного процесса и его интернационализации. Идея иметь на рынке труда профессионалов по единым стандартам, четко определенными умениями и навыками давно стала мировой практикой. В европейском пространстве ведется интенсивное обсуждение глобализации образования и трансформации национальных образовательных систем. В то же время, приближение Украины к мировым стандартам подготовки полицейских безусловно должны учитываться особенности национальной системы образования. Этот сложный и весьма нужный процесс вызывает немало споров относительно содержания преобразований в системе образования и программ подготовки, что делает актуальным выработки единого подхода к стандартизации и интернационализации обучения полицейских.

Список использованных источников:

1. Бригадир І. В. Перспективи підготовки поліцейських в Україні: окремі потенційні проблеми. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові* (м.

Харків, 25 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 63-65. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/27.pdf (дата звернення: 06.04.2018).

2. Галаур В. Реформа МВС: чи потрібна вища юридична освіта поліцейським? *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/reforma-mvs-chi-potribna-vishayuridichna-osvita-p> (дата звернення: 06.04.2018).

3. Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України: затверджена наказом МВС України від 25.11.2016 № 1252. *Ліга: закон*. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MVS675.html (дата звернення: 26.03.2018).

4. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 26.03.2018).

Пампура Игорь Иванович,

старший научный сотрудник

научно-исследовательской лаборатории психологического обеспечения

Государственного научно-исследовательского института МВД Украины

pampura28@gmail.com

Процик Любовь Сергеевна,

кандидат психологических наук,

научный сотрудник

научно-исследовательской лаборатории психологического обеспечения

Государственного научно-исследовательского института МВД Украины

protsyk14@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ МВД

Социально-экономическое развитие современного общества неразрывно связано с техническим прогрессом и развитием человеческих ресурсов. Соответственно, следует подчеркнуть несколько аспектов: во-первых, важным этапом обеспечения государственного рынка труда высококвалифицированными кадрами следует признать получения образования в учебных заведениях, во время которого реализуется триединая цель психолого-

педагогического процесса – обучение, воспитание и развитие личности; во-вторых, неуклонно растет понимание не только значимости труда для человека, но и сложности самого трудового процесса и ответственности за качественное выполнение порученного направления работы.

Понятие о *профессионально важных качествах* (далее – ПВК) было введено в категориальный аппарат психологии еще в начале XX века. На тот момент под ПВК понималась совокупность наиболее важных для определенной профессии психических функций обобщенного субъекта труда – успешного профессионала. Именно такая модель была взята за основу для подбора психодиагностических методик и прогнозирования с их помощью успешности будущей профессиональной деятельности претендентов на конкретную вакансию. В то время распространенной была мысль, что успешность деятельности определяется, прежде всего, наличием психических функций и способностей определенного уровня и качества. А контекст решения практической задачи оценивал совокупность требований к ПВК. В частности, основное внимание было сосредоточено на выявлении устойчивых ПВК среди свойств личности которые трудно поддаются тренировке, однако, наличие которых очень значимо для достижения профессионального успеха [1].

Подготовка будущих правоохранителей не может стоять в стороне поступательного и неуклонного развития человеческой цивилизации. Поскольку деятельность полицейского принадлежит к профессиональному типу «человек-человек», то знание и понимание человеческой психологии, овладение навыками эффективного общения является необходимым и крайне важным условием овладения специальностью.

Теоретическая основа изучения психологического аспекта профессионального становления будущего полицейского во время его обучения в специализированных учебных заведениях представлена в трудах Е. Климова (стадии професиогенезу, критерии профессиональной пригодности), В. Бодрова, К. Гуревича (психологические резервы профессиональной подготовки), Э. Зеера, В. Мерлина (психологические основы соответствия требованиям профессии), А. Борисовой, Е. Ильина (проблема компенсации психологической несоответствия профессии), Н. Бандурки, Ю. Кондратьева, В. Криволапчука, В. Барка, А. Цильмак (критерии оценки кадров для правоохранительных органов), В. Медведева (психологические аспекты профессиональной деформации) и др.

Следует отметить, что успешность деятельности в любой профессии, прежде всего, зависит от соответствия индивидуально-типологических и личностных качеств конкретного человека требованиям деятельности которую он выполняет. Ведь именно степень этого соответствия в значительной степени и определяет вероятность эффективного и успешного выполнения профессиональных обязанностей. Вместе с тем необходимо учитывать и требования человека к профессии, конкретного места работы, взаимоотношений в коллективе

– всего того, что определяет удовлетворенность трудом. Любой вид профессиональной деятельности может быть реализован на базе соответствующей системы профессионально важных качеств. Указанное дает основание для вывода, что каждая деятельность требует определенной совокупности ПВК.

Причем следует отметить, что профессиональная деятельность не является «механической» совокупностью качеств, а представляет собой закономерно организованную систему. Эта система имеет иерархическую структуру. Прежде всего, она включает базовые психофизиологические свойства и унаследованные способности. Над ними надстраиваются приобретенные в течение жизни опыт, знания, умения, морально-психологические и отдельные специальные профессиональные качества. В процессе деятельности определенные качества выходят на первый план, приобретают ведущего характера, а другие им подчиняются [2].

Определение путей формирования и развития будущих правоохранителей во время обучения в высших учебных заведениях системы МВД невозможно без выделения основополагающих ПВК, наиболее характерных для их будущей профессиональной деятельности.

На современном этапе развития науки выделяют *две основные категории ПВК*: базовые и ведущие. К *ведущим* относятся *ПВК*, характеризующиеся наибольшей непосредственной связью с параметрами деятельности. *Базовые ПВК* имеют большее количество внутрисистемных связей с другими качествами, то есть отличаются наибольшей структурной разветвленностью и следовательно, занимают центральное место во всей системе качеств. Базовые качества могут не проявлять значимых корреляционных связей с параметрами деятельности, однако они не менее (а нередко даже более) важны для ее реализации, поскольку является основой для формирования подсистем ПВК в целом. Вокруг них и на их основе объединяются и структурируются другие качества субъекта, которые необходимы для обеспечения деятельности и ее основных функций. Именно поэтому базовые ПВК выступают в роли структурообразующих для той или иной деятельности [4].

Хотелось бы подчеркнуть, что выявление и развитие определенной системы ПВК будущих правоохранителей (на базе соответствующих способностей) является залогом формирования успешного специалиста-профессионала.

Известно, что для определенных видов деятельности актуальна проблема выделения тех ПВК, которые выступают таковыми в нормальных условиях ее выполнения, а также таких, которые необходимы в осложненных или экстремальных условиях. Ведь экстремальные условия часто связаны с повышенной опасностью, угрозой жизни и требуют от человека других качеств и свойств, чем те, которые необходимы в нормальных условиях.

Обязательно нужно помнить, что высшие учебные заведения системы МВД должны сосредотачивать свое внимание на подготовке не простых исполнителей приказов, а людей адекватно мыслящих, способных действовать самостоятельно, ответственно, гибко и эффективно. Интерактивное обучение – одна из особых форм организации познавательной деятельности будущих правоохранителей. Она имеет вполне конкретные и прогнозируемые цели: развитие самостоятельности мышления личности, критичности и толерантности к мнению других, взаимодействия в составе группы. Активные формы обучения способствуют прочности усвоения учебного материала, глубокому пониманию сущности имеющихся проблем; развития творческого потенциала через генерирование идей, применение форм и методов индивидуальной и групповой поисковой деятельности; реализацию приобретенных знаний, умений и навыков при решении практических задач профессиональной деятельности.

Особое внимание стоит обратить на субъективные факторы, препятствующие развитию ПВК будущих правоохранителей, а именно: эмоциональную нестабильность, пассивность, слабую способность к самоконтролю и волевой саморегуляции, низкий уровень самопринятия и саморегуляции, неуверенность в себе, ригидность, заторможенность реакций медленную скорость мышления, низкую познавательную активность, тревожность, экстернальность, слабый уровень развития коммуникативных способностей, отсутствие творческого потенциала и др.

Из изложенного следует, что формирование ПВК у будущих правоохранителей – длительный и кропотливый процесс. Важным при этом является создание в учебных коллективах соответствующей атмосферы, поддерживает положительные тенденции личностного роста. В то же время успешность решения указанной задачи зависит, прежде всего, от собственных усилий самих будущих правоохранителей, их желания меняться, наличия высоких моральных ценностей, идеалов, примеров для подражания. Стоит акцентировать внимание на том, что к основным группам ПВК будущих правоохранителей следует отнести психофизиологические, нравственные, интеллектуальные, мотивационные и коммуникативные качества. Причем указанные группы качеств должны учитывать специфику профессии, формироваться в условиях ведомственных учебных заведений, а совершенствоваться непосредственно в процессе профессиональной деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности : учебное пособие для вузов. Москва: ПЕР СЭ, 2006. 511 с.
2. Залеская С.Н. Соотношение представлений о профессионально важных качествах и особенностей самооценки молодых сотрудников милиции : дис. ... канд. психол. наук : спец.

19.00.03 «Психология труда; инженерная психология», Тверской государственный университет. Тверь, 1999. 135 с.

3. Цильмак О.М. Профессиогенез компетентности специалистов криминальной милиции: теория та практика: монография. Одеса: РВВ ОДУВС, 2011. 432 с. : рис., табл. библиогр.

4. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека. Москва: Логос, 1996. 320 с.

Елена Анатольевна Ривчаченко,
кандидат юридических наук,

Национальная академия внутренних дел, старший преподаватель кафедры юридической
психологи

elenarivchach@ukr.net

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СЛЕДОВАТЕЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Правоохранительные органы Украины ориентируются на выполнение профессиональной деятельности на основе стандартов лучших мировых полицейских практик, которые показали свою эффективность в сфере защиты прав и свобод человека, гражданина. Этому в значительной степени способствовали серьезные изменения, произошедшие в общественном и индивидуальном сознании граждан на фоне особенностей развития политической, социальной, экономической ситуации в стране. Глобальное реформирование всего функционирования системы органов Национальной полиции Украины привело к повышению требований к качеству подготовки полицейских, в том числе - специалистов следственных подразделений. В целом проблемы профессиональной подготовки следователей неоднократно указываются как актуальные ведущими учеными-юристами и психологами: В. Андросюком, А. Бандуркой, П. Биленчуком, В. Васильевым, З. Гулкевич, Л. Казмиренко, А. Козловой, В. Коноваловой, М. Костицким, Е. Кудерминой, К. Левченко, Н. Лях, Т. Малеванной, Я. Овсянниковой, О. Працюком, В. Пясковским, П. Тюриним, Е. Цильмак, Т. Цюман, В. Шепитьком, С. Яковенко и др.

Как справедливо отмечают О. Волошина и В. Андросюк, профессиональная деятельность следователя выделяется среди других полицейских специальностей наибольшей интеллектуальной и моральной насыщенностью, что и определяет особую значимость

факторов его формирования и развития как личности, носителя и проводника ценностей закона и высокой профессиональной культуры. В этом контексте значимость использования современного психологического знания в целях всестороннего совершенствования следственной деятельности и качественных характеристик ее субъекта невозможно переоценить. Указанное касается еще одного важного аспекта повышения эффективности профессиональной деятельности следователей, а именно - становление личности профессионала в пределах организации профессионального образования, в частности, реализации современных образовательных технологий, основанных на компетентностном и системном подходах, психологическая составляющая которых является одной из базовых. Эти подходы предусматривают, с одной стороны, формирование профессионально-ориентированных компетенций - знаний, умений и навыков, соответствующих заранее заданным требованиям и обеспечивают эффективность выполняемой работы, а с другой - такую организацию обучения, критерием которого является формирование профессионального мастерства, способности специалиста лучшим образом реализовать свой профессиональный потенциал [1, с. 2].

Н. Милорадова отмечает, что профессиональное развитие следователей органов досудебного расследования Национальной полиции является многогранным процессом, который включает в себя как официальные обязательные мероприятия, урегулированные нормативно, и надлежащее профессионально-психологическое сопровождение, так и самообразование и самосовершенствование специалиста [2, с. 105]. В структуре профессиональной подготовки следственных подразделений НПУ можно выделить несколько составляющих: первичная профессиональная подготовка, базовое профессиональное обучение в вузах МВД Украины, система наставничества и служебная подготовка как дополнительная профессиональная подготовка молодого специалиста в практических подразделениях, обязательное прохождение курсов повышения квалификации на базе аккредитованных вузов МВД Украины. Фактически, на каждом этапе профессиональной подготовки есть свои проблемные вопросы. Следует отметить, что отсутствие отлаженной профессионально-психологической подготовки следователей негативно влияет не только на эффективность следственной работы, но и на все становление личности специалиста. Как отмечает И. Шопина, содержание обучения должно учитывать специфику именно следственной деятельности и быть направленным, в первую очередь, на развитие вербального мышления, воспроизводящего и творческого воображения, способности к прогнозированию, умение самостоятельно планировать и контролировать свою деятельность. Основной организационной формой обучения должны быть не лекции, во время которой слушатели пассивно воспринимают информацию, а активные средства усвоения знаний, формирование

умений и навыков, формирование и коррекции профессионально важных качеств: практические занятия и социально-психологические тренинги [3, с. 204]. В данном ракурсе мы поддерживаем позицию А. Антощука о необходимости использования в процессе подготовки слушателей в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения учебных полигонов и интерактивных (виртуальных) симуляторов, их системного применения, поскольку именно они выступают отличным средством для развития соискателями высшего образования своих способностей [4, с. 42].

Считаем, что вопросы кадрового обеспечения следственных органов и их профессиональной подготовки должны обязательно включать разработку учебно-методических программ и организацию проведения ряда мероприятий, направленных на подготовку, переподготовку и повышение квалификации специалистов-следователей. Н. Милорадова справедливо указывает, что повышение квалификации следственных кадров органов досудебного расследования Национальной полиции является весьма важной задачей, однако на практике его выполнения осложняется такими факторами: несоответствием традиционных подходов к профессиональному образованию следователей профессиональным требованиям, устарелостью содержания учебно-методической базы и разработок образовательных технологий; недостаточностью применения апробированных на практике методических рекомендаций об особенностях расследования отдельных видов преступлений и тому подобное. Кроме того, автор указывает, что существуют значительные проблемы служебной подготовки, иногда она осуществляется формально и без учета пробелов в знаниях, умениях и навыках следователей. Проблемой является и то, что темы занятий не избираются работниками, а нормативно прописываются МВД Украины. Определенным образом исправить такое положение вещей, по мнению автора, может институт дополнительных занятий по служебной подготовке [2, с. 109].

Как отмечает В. Черней, профессиональное становление следователей обычно происходит уже на практике, когда «шлифуются» умения и навыки, полученные во время обучения. Поэтому руководители следственных подразделений всех уровней должны уделять особое внимание проведению с подчиненными занятий в рамках служебной подготовки (на этом настаивают почти 80% опрошенных руководителей следственных подразделений), поскольку именно такие занятия способствуют профессиональному росту следователей. Сейчас к проведению этих занятий по указанию ГСУ МВД Украины привлекаются не только следователи, но и работники других подразделений (особое внимание уделяется оперативным службам), приглашаются специалисты органов прокуратуры, экспертных учреждений, судьи, адвокаты, ученые и т.д. С целью устранения формализма и лишнего «теоретизирования» рассмотрение отдельных тем в системе служебной подготовки обязательно сопровождается

использованием апробированных на практике методических рекомендаций об особенностях расследования отдельных видов преступлений (Главное следственное управление МВД Украины совместно с Национальной академией внутренних дел ежегодно разрабатывают более двадцати таких рекомендаций), специальной литературы, комментариев, примеров из практики производства по конкретным делам, возможностей информационного ведомственного сайта. Автор указывает, что нуждается в улучшении и подготовка будущих следователей в вузах. С целью исправления ситуации по подготовке следователей в высших учебных заведениях путем усиления практической направленности учебного процесса следует на постоянной (плановой) основе привлекать работников следственных подразделений к проведению всех видов занятий в учебных группах курсантов и слушателей следственной специализации, проводить стажировку научно-педагогического состава профильных кафедр в следственных подразделениях, практиковать проведение выездных бинарных (преподаватель - практик) занятий как в вузовских аудиториях, так и непосредственно в органах внутренних дел (соответствующая практика положительно зарекомендовала себя в Национальной академии внутренних дел). Кроме того, важно улучшить практическую составляющую учебного процесса путем участия курсантов и слушателей следственной специализации в прохождении внеучебной практики в составе следственно-оперативных групп горрайлинорганов и в судах, а также в работе юридических клиник по оказанию правовой помощи населению (соответствующий опыт наработан Главным следственным управлением МВД Украины совместно с Национальной академией внутренних дел) [5, с. 16].

Мы считаем, что в период профессионального обучения в ВУЗах МВД Украины со специфическими условиями обучения для будущих следователей следует учебными планами обязательно предусматривать изучение не только юридических дисциплин, но и дисциплин психолого-педагогического профиля: основы психологии, основы профессиональной коммуникации, основы возрастной психологии и педагогики. Это, безусловно, улучшит понимание психологических возрастных особенностей, поведения и общения людей разного возраста, создаст основу для эффективного расследования уголовных дел и разработки профилактических мероприятий по предупреждению совершения преступлений.

Также в процессе профессиональной подготовки следует рассматривать новейшие отечественные и зарубежные методики расследования преступлений. На повестке дня сегодня стоит внедрение методик «Зеленая комната» и «Барнахус», которые позволяют расследовать уголовные дела с участием детей без вторичной психотравматизации и реализуя главные принципы защиты прав и свобод детей. С этой целью считаем необходимым ввести факультативные занятия, психологические спецкурсы, которые будут проводиться преподавателями различных кафедр по направлениям подготовки специалистов вместе с

психологами подразделений и научными сотрудниками научных лабораторий: «Работа полицейских по защите прав и законных интересов детей», Методика «Зеленая комната», «Методика проведения опроса / допроса ребенка-жертвы насилия в «Зеленой комнате», «Психологические особенности профессионального общения с детьми, находящимися в конфликте / контакте с законом», «Возрастные особенности коммуникации с детьми и подростками», «Работа с наркозависимыми детьми», «Медиация как способ решения конфликтов», «Психологические особенности и поведения членов семьи, в которой совершается насилие», «Создание доверительных отношений с ребенком в ходе общения (допроса)», «Подготовка к проведению общения (допроса)», в ходе которых отрабатываются не только теоретические аспекты указанных тем, но и рассматриваются новейшие научные разработки тактики и методики работы с детьми-жертвами насилия и приобретаются практические навыки профессионального общения с детьми.

Кроме того, считаем необходимым обязательное проведение специализированных психологических учебных дисциплин в рамках повышения квалификации следователей НПУ. Целесообразным также является проведение бинарных занятий, с приглашением представителей государственных, волонтерских, общественных организаций, занимающихся помощью лицам, оказавшимся в сложных жизненных обстоятельствах, находящимися в конфликте / контакте с законом для обеспечения эффективного взаимодействия в процессе выполнения профессиональных задач правоохранительных органов и реального обеспечения защиты прав и свобод человека.

Таким образом, организация и обеспечение всесторонней профессиональной подготовки следователей НПУ с учетом проблемных аспектов позволит решить проблему профессионального становления личности следователя, минимизировать профессиональную деформацию и в целом повысить эффективность выполнения профессиональных задач.

Список литературы

1. Волошина О.В., Андросюк В.Г., Психологічні чинники формування комунікативної компетентності слідчих Національної поліції України. Київ: 2020. 67 с.
2. Мілорадова Н. Е. Проблемні питання професійного розвитку слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України. *Право і безпека*. 2019. № 1. С. 104-110.
3. Шопіна І.М. Проблеми професійної психологічної підготовки слідчих ОВС України. *Право і безпека*, 2002. № 4. С. 203-206.
4. Антощук А. О. Нова методика проведення практичних занять в умовах криміналістичних полігонів із використанням 3d візуалізації. *Актуальні проблеми досудового*

розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ, 2020. С. 40-43.

5. Черней В. В. Роль Національної академії внутрішніх справ у підготовці кадрів слідчої спеціалізації: історія та сучасність // Актуальні проблеми досудового розслідування : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ, Головне слідче управління. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 14–16.

Христюк Оксана Сергеевна,
Национальная академия внутренних дел (Украина), преподаватель кафедры юридической
психологии, майор полиции
oxana2004kiev@ukr.net

Федоровская Наталия Владимировна,
Национальная академия внутренних дел (Украина), старший научный сотрудник лаборатории
по проблемам превентивной деятельности и предотвращения коррупции учебно-научного
института №3, майор полиции
nata_fedorov@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПОЛИЦЕЙСКИХ К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ, КОТОРЫЕ ПОСТРАДАЛИ ОТ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Сложившаяся ситуация в политической, экономической, социальной сферах, обострение криминогенной обстановки в Украине, ориентация правоохранительных органов на ведущие мировые практики защиты прав детей, требуют использования действенных форм и методов работы с детьми, которые находятся в сложной жизненной ситуации и / или в контакте (конflikте) с законом, а также поднимают актуальные вопросы подготовки специалистов для работы в этой области.

Одним из требований правоохранительной деятельности является разработка и внедрение в практику стандартов проведения следственных и судебных действий с участием ребенка по делам о сексуальном насилии и эксплуатации, торговли детьми, детской проституции и детской порнографии, в специально приспособленных для этих целей помещениях в благоприятной и комфортной, дружественной обстановке. Для решения одной из серьезных проблем дополнительной психотравматизации ребенка и уменьшения тяжелых последствий для психического и психологического здоровья в его дальнейшей жизни, международными правовыми нормами внедрено понятие *child-friendly justice* (правосудие, доброжелательное к детям). На сегодняшний день разработана и активно внедряется в практику работы украинских специалистов (социальных работников, следователей, судей, сотрудников ювенальных служб, педагогов и психологов) с несовершеннолетними в специально созданных благоприятных условиях методика «Зеленая комната».

На повестке дня стоит внедрение и модели «Барнахус», которая сейчас детально изучается на пилотном проекте в Винницкой области. «Барнахус» (в переводе с исландского - «дом для детей») - это модель междисциплинарного и межведомственного подхода, гарантирующая сотрудничество между различными организациями (судебными, общественными, медицинскими) на одной комфортной для пребывания ребенка территории,

где детям и семье вместе под одной крышей предлагается необходимая помощь и поддержка. Основа модели «Барнахус» - это предположение, что достоверная информация о детях является ключевым моментом как для установления случаев жестокого с ними обращения и расследования этого в уголовном порядке, так и для защиты детей и оказания им терапевтической помощи. Здесь проводится собеседование с такими детьми, осуществляется медицинский осмотр для целей судебной медицины, проводится всесторонняя оценка и предоставляются все необходимые терапевтические услуги от соответствующих специалистов. Положительным также можно считать то обстоятельство, что модель «Барнахус» можно адаптировать к различным законодательным системам и общественным структурам, культурным и профессиональным традициям в разных странах. Важно помнить, что «Барнахус» - постоянно развивающаяся практика, которую всегда можно адаптировать к сложному комплексу нужд детей, которые являются жертвами или свидетелями жестокого обращения. Именно благодаря установлению границ, в рамках которых существует определенный простор для гибкости и адаптивности, значимость европейских стандартов «Барнахус» становится очевидной. Кроме того, «Барнахус» - это место, где специалисты социальных служб, полиции, прокуратуры, судебной медицины, педиатрии, детской и подростковой психиатрии могут советоваться и сотрудничать, особенно на начальных этапах предварительного уголовного и социального расследования [1, с. 212-213].

Безусловно, эти методики оказания действенной многосторонней помощи детям, их семьям, являются очень перспективными, дают реальную возможность решения многих проблем, связанных с правовой, социальной, психологической, педагогической и медицинской сторонами сложившейся жизненной ситуации.

На сегодняшний день остаются нерешенными проблемы, связанных с практической реализацией методик и практик, дружественных к детям, которые оказались жертвами или свидетелями преступлений. Как отмечают Ю. Винниченко и А. Дуфенюк, в практической деятельности «зеленые комнаты» не используются в полном объеме, поскольку нет четкой нормы в УПК Украины, которая позволяет проводить следственное (розыскное) действие с учетом целого комплекса тактических особенностей. Кроме того, обязательно требуется во время допроса ребенка присутствие целого ряда лиц, а материалы видеозаписи не позволяют исключить необходимость повторного допроса ребенка в суде. Отсутствует регламентация данного механизма и на уровне ведомственной инструкции, поэтому следователи, как правило, допрос ребенка продолжают проводить в служебных кабинетах. Также следует отметить, что провести допрос ребенка в «зеленой комнате» невозможно в большинстве регионов в связи с их отсутствием [2, с. 123]. Наше изучение правовых и организационных аспектов использования «Зеленой комнаты» сотрудниками правоохранительных органов

показало, что основной проблемой, кроме вышеуказанных, является отсутствие детальной информации о методике, четко прописанных инструктивных материалов и действенных алгоритмов, правовых норм, а также недостаточность профессионально-психологической подготовки персонала. Кроме того, мы считаем, что ребенка должен опрашивать специалист по методике «Зеленая комната». Согласно действующему УПК Украины, лицом, проводящим допрос ребенка на стадии досудебного следствия, выступает следователь, специально уполномоченный руководителем органа досудебного расследования на осуществление досудебных расследований в отношении несовершеннолетних, а на стадии судебного рассмотрения дела - специально назначенный судья. Это не исключает права следователя или суда поручить лицам, которые приобщаются к проведению допроса, поставить свидетелю или потерпевшему ряд вопросов. В большинстве европейских стран допрос ребенка, пострадавшего от сексуального насилия, проводит детский психолог по поручению лица, производящего следствие. Это может быть как следователь полиции, прокуратуры, так и ювенальный судья. Существует много аргументов за и против допроса ребенка специально подготовленным психологом, так же существуют аргументы в пользу того, что допрос должен проводить подготовленный следователь. Аргументом в пользу специально подготовленного следователя является то, что он лучше знает, как задать вопрос, чтобы допрос имел доказательную базу, ведь не всегда можно передать нужные вопросы даже через наушник или другое техническое средство. Аргументом в пользу психолога является то, что психолог лучше знает, как провести допрос, чтобы не травмировать ребенка [3, с. 249-250].

Мы полностью поддерживаем позицию Е. Ривчаченко, которая указывает, что с целью улучшения состояния обеспечения действенной защиты основных прав и свобод человека, ребенка, от преступных действий, на первый план выступает повышение эффективности профессионально-психологической подготовки сотрудников Национальной полиции к выполнению служебной деятельности. Для реализации этой задачи необходимо, по мнению исследовательницы, перестроить систему профессионального обучения в целом, обеспечивая комплексное использование организационно-правовых, управленческих, психолого-педагогических мероприятий, связанных с повышением личной ответственности, правосознанием полицейских, их правовой, этической, психологической и моральной культуры, что, в свою очередь, поможет не допустить проявлений безразличия к чужой беде, повысит стремление достичь справедливости [4, с. 237].

С целью повышения эффективности практической составляющей профессиональной подготовки полицейских в Национальной академии внутренних дел используются учебно-тренировочные полигоны разного профиля, в том числе и полигон «Зеленая комната». На его базе проводятся факультативные занятия, отдельные практические занятия по тематике

учебных дисциплин, тренинги преподавателями ведущих правовых кафедр, кафедры юридической психологии вместе с психологом подразделения и сотрудниками лаборатории по проблемам превентивной деятельности и предотвращения коррупции. Следует отметить, что особое внимание уделяется использованию различных интерактивных методов обучения и проведению тренинговых занятий, посвященных психологическим составляющим работы с детьми, которые стали свидетелями и / или жертвами насилия: рассмотрение психологических особенностей возрастного развития детей, правил и приемов эффективного общения с детьми, особенности установления психологического контакта и построения доверительных отношений во взаимодействии ребенка-психолога-следователя, использование разработанных методических рекомендаций по опросу детей. Как правило, по итогам учебного года в Академии проводятся полномасштабные учебно-тактические занятия, где на основе разработанных сценариев профессиональных ролевых игр, курсанты имеют возможность на практике закрепить свои знания и умения, а также получить необходимые консультации приглашенных специалистов-практиков для повышения эффективности решения нестандартных ситуаций, которые возникают в процессе выполнения служебных задач.

Исходя из выше изложенного, следует отметить, что в ходе профессиональной подготовки полицейских в процессе обучения в высших учебных заведениях МВД Украины к работе с детьми, которые пострадали от насильственных преступлений необходимо включать специальные учебные программы и дисциплины, дополнительные циклы факультативных занятий, направленных на приобретение и углубление знаний о лучших методиках защиты прав детей, которые используются в мировой полицейской практике.

Список использованных источников

1. Федоровская Н. В. Внедрение модели «Барнакус» в Украине [Электронный ресурс] / Н. В. Федоровская // *Борьба с преступностью: теория и практика* : тезисы докладов IX Международной научно-практической конференции (Могилев, 23 апреля 2021 года) / Министерство внутренних дел Республики Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь» ; редкол.: Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.) [и др.]. – Могилев : Могилев. институт МВД, 2021. – 1 электрон. опт. диск (CD-R). – С. 212–215. URL: http://elib.institutemvd.by/handle/MVD_NAM/5176
2. Винниченко Ю.Д., Дуфенюк О.М. Child-friendly допит у кримінальному провадженні: стандарти облаштування «зелених кімнат». *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару* (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.) – Львів. 2019. С. 119-123.

3. Христюк О.С., Федоровська Н.В. Особенности использования учебно-тренировочного полигона «Зеленая комната» в процессе профессиональной подготовки курсантов-психологов [Электронный ресурс] / О. С. Христюк, Н. В. Федоровская // Организация образовательного процесса в учреждении высшего образования: научные и методические аспекты : сборник статей / Министерство внутренних дел Республики Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь» ; редкол.: Ю. П. Шкаплеров (председ.) [и др.]. – Могилев : Могилев. институт МВД, 2020. – 1 электрон. опт. диск (CD-R). – С. 248–251. URL: http://elib.institutemvd.by/handle/MVD_NAM/4918

4. Рівчаченко О.А. Професійно-психологічна підготовка поліцейських національної поліції України до профілактики домашнього насильства. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід [Текст]: матеріали науково-практичної конференції* (Київ, 14 грудня 2020). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2020. 301 с. С. 236-239. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17892>

Пашковская Марина Витальевна
Национальная академия внутренних дел (Украина),
старший научный сотрудник лаборатории по проблемам превентивной деятельности и
предотвращения коррупции учебно-научного института №3, к.ю.н., с.н.с.,
vasilevich_59@ukr.net

Бутко Виктория Владимировна
Национальная академия внутренних дел (Украина),
психолог отделения психологического обеспечения отдела культурной коммуникации и
психологического сопровождения
fi7212@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ КУРСАНТОВ

Процесс адаптации к условиям прохождения службы в учреждении высшего образования со специфическими условиями обучения является одним из самых сложных периодов жизни курсантов. Это обусловлено рядом проблем, связанных с разрушением приобретенных навыков, установок и привычек, переходом от одной социальной роли к другой. Сложность связана с рядом личностных качеств обусловленных взаимодействием психологических, социальных и биологических факторов [1].

Настоящее требует от полицейских внедрять в жизнь высокие стандарты, повышать профессиональную квалификацию, ответственно относиться к своим обязанностям с целью эффективного решения главных задачи полиции - «... обеспечение публичной безопасности и порядка; охраны прав и свободы человека ... противодействия преступности ...» [2].

Резервом повышения эффективности подготовки персонала для Национальной полиции Украины является оптимизация адаптации курсантов к учебно-служебной деятельности в высшем учебном заведении (ВЗО) МВД. От успешности социально-психологической адаптации зависит качество знаний, умений и навыков, устойчивость профессиональной направленности личности будущего специалиста Национальной полиции [3, с. 393].

Социально-психологическая адаптация курсанта в высшем учебном заведении представляет собой сложный, динамичный, многоуровневый процесс перестройки его побудительные-мотивационной сферы, комплекса приобретенных навыков, умений и привычек, разветвления и углубление ориентационной основы деятельности в соответствии с новыми задачами, целей, перспектив и условий их реализации. Совокупность психологических новообразований в личности, которые появляются в процессе этой перестройки, позволяет стать профессионалом. Скорость и производительность адаптации курсанта к учебной, служебной и общественной деятельности в ВУЗе может расти или

уменьшаться в зависимости от характера влияния объективных и субъективных факторов. Создание необходимых условий в процессе обучения и воспитания молодых курсантов с учетом этого влияния позволит существенно сократить время адаптации, повысить производительность их деятельности и эффективность учебно-воспитательного процесса на младших курсах [3, с. 394].

Кроме того, психологическую трансформацию курсантов могут вызывать изменения, вызванные негативными событиями переживания одиночества, подавленности, разочарования, разного рода жизненных трудностей, так и положительные изменения - успех, ощущение счастья и радости, самореализация [4, с. 53].

Основными задачами психологического сопровождения курсантов на этапе профессионального обучения является изучение и анализ: - ценностной сферы, мотивации; - особенностей протекания адаптационных процессов; - процессов регуляции поведения и саморефлексии; - уровня тревожности; - личностных качеств и способностей; - развития коммуникативных навыков и позитивного восприятия себя и окружающих и тому подобное.

Профилактические и коррекционные методы могут включать комплексы мероприятий, направленных на уменьшение вероятности развития предпосылок и проявлений нежелательных профессионально и личностно опасных явлений (стресс, тревожность), предупреждения или коррекцию уже существующих проблем. Полезны методы косвенного и непосредственного влияния на психическое состояние будущих полицейских.

К методам косвенного воздействия следует отнести способы эффективной организации содержания и условий учебной деятельности будущих правоохранителей: рационализация учебного и трудового процесса, расчет и обдуманное распределение рабочей нагрузки, обогащение содержания обучения и досуга, оптимизация социально-психологического климата, переключение с одного вида деятельности на другой в рамках выполнения совместных обязанностей в коллективе; выработки оптимального поведения при возникновении конфликтных ситуаций и др.

Методы непосредственного воздействия на психическое состояние курсантов включают формирование навыков саморегуляции и саморефлексии; насыщения сферы общения положительными эмоциями; планирование мероприятий, направленных на поддержку надлежащей физической формы, в том числе с учетом состояний усталости, возникающих в процессе выполнения учебной и профессиональной деятельности. Полезными могут стать аутогенные тренировки (дыхательные техники, прогрессивная мышечная релаксация по Джекобсону, аутотренинг по методу Шульца, медитации, психотехнические упражнения, арт-терапия, методы визуализации, сенсорная интеграция) [5, с. 408-409].

Одной из важных задач работников отделения психологического обеспечения при прохождении процесса адаптации является своевременное выявление первичных признаков психологической неготовности, связанными с такими состояниями. С целью психопрофилактики подобных состояний у курсантов существует ряд мероприятий, связанных с формированием положительного психологического микроклимата в курсантских коллективах путем насыщения положительными эмоциями; планирование мероприятий, поддержка надлежащей физической формы и т. Такие меры способствуют принятию определенной роли в ближайшем окружении, а также приспособлению к конкретным жизненным условиям, обстоятельствам и запросам социального окружения.

В процессе адаптации первокурсников в группе создается не только система взаимоотношений, но и микрогруппы, которые, в свою очередь, создают тенденции развития всей группы, способствуя самораскрытию и проявления личности, через поведение, поступки, стиль общения, творческие и профессиональные способности. У всех членов нового курсантского коллектива есть возможность проявить себя, завоевать авторитет и уважение одногруппников, как предпосылку дальнейшей успешной деятельности и необходимое условие собственной эффективности.

Таким образом, за последние годы в профессиональном образовании изменились критерии и требования к полицейским. Заинтересованность проявляется все больше к личности полицейского в целом, а не только к документам и дипломов в качестве критерия успеха в процессе получения образования [6]. Ведь, недостаточный уровень психологической готовности и объективного представления курсанта о будущей профессиональной полицейского может способствовать появлению состояния напряженности, ощущению невозможности преодоления трудностей, снижению активности во время обучения и, как следствие, возможна потеря интереса к общественной работе и разочарование в поставленных целях.

Список использованных источников

1. Пашковська М.В., Бутко В.В. Психологічне супроводження курсантів у процесі адаптації [Електронний ресурс] / М.В. Пашковська , В.В. Бутко // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 27 березня 2020 р.) – С. 158-161. URL:: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_03_2020/pdf/47.pdf

2. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. – Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т. внутр. справ, 2017. – 480 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/374/1/%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%> Дата доступу: 20.02.2020

3. Лопатинська І.С. Соціально-психологічна адаптація курсантів – передумова успішної професійної діяльності *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 15 лют. 2018 р.). – Кривий Ріг, 2018. – 437 с. С. 394
file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Desktop/VS_VIDEO/15.02.2018%20(1).pdf

4. Штепа О.С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання / О. С. Штепа // *Практична психологія та соціальна робота*. – 2004. – №3. – С. 53–57.

5. Твердохлебова Н.М. Психологічний супровід особистісних трансформацій правоохоронців на етапі професійного навчання *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: мат. I Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Кривий Ріг, 15 лют. 2018 р.). – Кривий Ріг, 2018. – 437 с. С. 408-409.
file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Desktop/VS_VIDEO/15.02.2018%20(1).pdf

6. Шинкаренко І.О. Психологічна готовність курсантів та студентів вишу зі специфічними умовами навчання до професійної діяльності *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: мат. I Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Кривий Ріг, 15 лют. 2018 р.). – Кривий Ріг, 2018. – 437 с., С. 430-432.
file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Desktop/VS_VIDEO/15.02.2018%20(1).pdf

**Байманова А.М.
Старший преподаватель-методист
центра по подготовке специалистов
по профилактике бытового насилия
Актюбинского юридического
института МВД Республики Казахстан
им.М.Букенбаева**

«Профилактика правонарушений среди подростков»

Предотвращение правонарушений – главное направление в борьбе с преступностью. Это наиболее эффективный и самый гуманный путь искоренения преступности в стране. Предупредить правонарушение – значит исключить наступление возможных вредных последствий в целом для общества и отдельных лиц.

Важное место в деятельности по предотвращению правонарушений со стороны несовершеннолетних занимает профилактическая работа, представляющая собой систему мер правового и воспитательного характера. Общая профилактика заключается в выявлении и устранении причин совершения правонарушений и условий.

Общепрофилактическое значение имеют такие меры, направленные на правовое воспитание несовершеннолетних, на формирование у них уважения к закону (соответствующие беседы, лекции, выступления в печати, по радио, телевидению и т.п.).

Общепрофилактические мероприятия осуществляются либо непосредственно органами внутренних дел в лице участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних, либо с участием иных государственных органов, организаций и учреждений, а также общественных организаций. В любом случае важно обеспечить предметность и целеустремленность этих мероприятий. Определенные результаты достигаются прежде всего на основе комплексных профилактических планов, как республиканского, так и регионального значения.

Вместе с тем, отдельные лица по ряду объективных и субъективных причин (низкий культурный и интеллектуальный уровень развития, относительная устойчивость антиобщественных взглядов, убеждений, нездоровая обстановка в семье и т.п.) порой не охватываются обще-профилактическими мероприятиями, не проявляют готовности и желания правильно воспринимать факт их проведения, критически оценить полученную при этом информацию и делать соответствующие выводы для определения своей линии поведения в будущем.

В целях перевоспитания таких несовершеннолетних важно понимать, что с каждым из них необходимо проводить индивидуальную профилактическую работу.

Индивидуальная профилактика заключается в выявлении лиц, склонных к совершению правонарушений и оказании на них воспитательного воздействия.

Выявление несовершеннолетних, склонных к совершению правонарушений обеспечивается всей системой мер, осуществляемых в целях охраны общественного порядка и борьбы с преступностью.

Задача участкового инспектора полиции по делам несовершеннолетних при этом заключается в том, чтобы постоянно оказывать им необходимую помощь, собирать, систематизировать и анализировать имеющуюся у них информацию о несовершеннолетних, допускающих правонарушения. Воспитательное воздействие – это процесс систематического, целенаправленного осуществления специальных мероприятий в целях

недопущения совершения профилактируемых лицом правонарушений, формирования у него убежденности в необходимости соблюдать требования закона.

У каждого несовершеннолетнего под влиянием объективных и субъективных причин, с учетом конкретных условий жизни с течением времени формируется определенный комплекс положительных и отрицательных личностных качеств. К числу несовершеннолетних, склонных к совершению правонарушений относятся те, у кого отрицательные качества в определенных ситуациях играют решающую роль в определении ими линии поведения, что как правило, находит свое выражение в антиобщественных действиях и поступках.

В этой связи сущность воспитательного воздействия на профилактируемых несовершеннолетних заключается, с одной стороны, в дальнейшем развитии имеющихся у них положительных качеств, а с другой стороны - в искоренении или, как минимум, нейтрализации отрицательных поведенческих качеств.

Успех индивидуальной профилактической работы зависит от ряда организационных и методических требований.

Основными из них являются:

целенаправленность;

системность;

учет индивидуальных особенностей профилактируемых и специфики окружающей их среды;

комплексное использование сил, средств и методов;

использование возможностей психологов и т.д.

Целенаправленность в индивидуальной профилактической работе с несовершеннолетними предполагает ясное понимание участковыми инспекторами полиции по делам несовершеннолетних конкретных задач своей деятельности в данном направлении, путей и способов их решения. Целенаправленность обеспечивается разработкой программ, плана индивидуальной профилактической работы с лицами, склонными к совершению противоправных действий.

Системность индивидуальной профилактической работы означает последовательное, методически обоснованное, должным образом организованное выполнение намеченных в этих целях мероприятий. Результаты проведенных мероприятий необходимо постоянно оценивать и учитывать при планировании и осуществлении последующих мероприятий. Системность предполагает согласованность по месту, времени и тактике осуществления воспитательных мероприятий всеми лицами, участвующими в индивидуальной профилактической работе с несовершеннолетними, а также использование ими сначала простых, затем более сложных методов и средств профилактического воздействия на указанную категорию лиц.

Учет индивидуальных особенностей профилактируемых и специфики окружающей их среды – требование, обусловленное самой сущностью индивидуальной профилактики несовершеннолетних, работы как процесса изучения профилактируемого, а затем укрепления имеющихся у него положительных и искоренения отрицательных качеств, с учетом влияния на этот процесс внешней среды.

Соблюдать это требование, значит конкретизировать воспитательную работу с профилактируемым лицом, подобрать оптимальные методы и средства положительного воздействия на несовершеннолетнего.

Комплексное использование сил, средств и методов в процессе индивидуальной профилактической работы – важнейшее требование, без соблюдения которого невозможен ее положительный результат.

Реальное выполнение задачи возможно лишь при тесном взаимодействии всех служб и подразделений органов внутренних дел, таких как следствие, уголовный розыск, патрульная полиция, участковые инспектора полиции и др.

Общность стоящих перед ними задач заключается в том, что должностные лица указанных служб в пределах своих полномочий, применяя присущие каждой службе формы и методы работы обязаны:

- глубоко вскрывать конкретные причины и условия, способствующие совершению правонарушений со стороны несовершеннолетних;
- вносить предложения в соответствующие инстанции об устранении причин и условий, способствующих уголовно-наказуемых деяний и административных правонарушений;
- устанавливать факты вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность (пьянство, занятие попрошайничеством, проституцией, азартными играми, использование несовершеннолетних для целей паразитического существования) и т.д.

В профилактической деятельности органов внутренних дел особо следует отметить профилактическое значение административно-правовое принуждение.

Прежде всего это обусловлено тем, что органы внутренних дел и другие субъекты исполнительной власти систематически осуществляют контроль за соблюдением соответствующих правил и могут своевременно реагировать на их нарушения.

Практика убедительно свидетельствует о том, что безнаказанность мелких правонарушений, непринятие мер административно-правового принуждения к виновным увеличивает вероятность совершения новых правонарушений и даже преступлений.

Так например, 27.03.2019 г. в период с 17 до 18.20 часов несовершеннолетняя Самойлова Юлия Семеновна (фамилия, имя отчество изменены) 29.02.2003 г.р. прож. ул.Луговая, 79, учащаяся 2 курса колледжа «НУР» с витрины магазина «Твое» в ТРЦ «Керуен Сити» по ул. Маметова, 4 «А», путем свободного доступа тайно похитила две женские футболки черного цвета, джинсы черного цвета, принадлежащие ТОО «Твое Казахстан».

26.01.19 г. в период с 16.20 до 19.20 час. несовершеннолетняя Капылова Алена Ивановна 20.01.2003 г.р. прож. ул.Весенняя, 7/12, учащаяся колледжа «НУР» и несовершеннолетняя Душуткина Антонина Николаевна 22.03.2002 г.р. прож. ул. Спанова, 5/12, учащаяся, 11 класса СШ № 12 в магазине «DeFacto» в ТРЦ «Керуен сити» по ул. М.Маметова 4 «А», путем свободного доступа тайно похитили джинсы синего цвета, футболку черного цвета, блузку черного цвета, блузку красного цвета, кожаную юбку черного цвета, прин. ТОО «DeFactoRetailStoreKZ».

12.02.2019г. в 18.05ч. несовершеннолетний Новоселов Антон Сергеевич, 11.11.2002г.р., прож.:г.Актобепос.Саздинский ул. Нефтяников д.1/2, учащийся 2 курса медицинского колледжа имени Баишева в ходе внезапно возникшего конфликта нанес ножевые ранения Ескалиеву К.Д., 1999г.р. Последний госпитализирован в БСМП.

Состояние подростковой преступности, рост ее отдельных видов в определенной степени является свидетельством неудовлетворительной организации работы по линии несовершеннолетних не только участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних, но и других служб и подразделений, в первую очередь криминальной полиции, уголовно-исполнительной системы и следствия.

Вместе с тем, следует подчеркнуть, что именно участковые инспектора полиции по делам несовершеннолетних должны быть инициаторами, организаторами и координаторами всех направлений деятельности органов внутренних дел по линии несовершеннолетних.

Бесспорно, что в профилактической деятельности участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних первостепенная роль должна отводиться предотвращению и пресечению преступлений и административных правонарушений, выявлению обстоятельств, способствующих их совершению, в пределах своих прав они обязаны принимать меры к устранению данных обстоятельств. Постоянно взаимодействовать с сотрудниками

криминальной полиции и следственных подразделений полиции в предупреждении правонарушений со стороны несовершеннолетних.

Кроме того, на местах необходимо определить нагрузку на каждого участкового инспектора полиции по делам несовершеннолетних и осуществлять ежедневный контроль по выявлению и постановке на учет несовершеннолетних, неблагополучных семей. Направлению материалов на рассмотрение комиссии по делам и защите прав несовершеннолетних, в том числе по направлению несовершеннолетних в специальную школу с девиантным поведением;

- необходимо создавать группы совместно с заинтересованными ведомствами, НПО по выявлению реализации алкогольной продукции (*ст.200 КРКоАП*), продаж табачных изделий несовершеннолетним (*ст.133 КоАП РК*), нахождение и допущение несовершеннолетних в ночное время в развлекательных заведениях без сопровождения законных представителей (*статья 442 ч.1, 132КРКоАП*), также по выявлению фактов вовлечения несовершеннолетнего в совершение административного правонарушения (*ст.128 КРКоАП*)[1];

- предупреждать и пресекать преступления и правонарушения со стороны несовершеннолетних на улицах и в других общественных местах;

- выявлять заблудившихся детей, подростков, находящихся в состоянии алкогольного или наркотического опьянения, доставлять их в органы внутренних дел;

- принимать меры по выявлению групп подростков антиобщественной направленности, установлению мест их концентрации;

- запретить использовать участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних не по назначению.

- на постоянной основе проводимые мероприятия освещать в средствах массовой информации, Интернет-ресурсах и печати.

Список используемых источников:

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V.

Аннотация: в статье описываются проблемные вопросы профилактики правонарушений со стороны несовершеннолетних, осуществляемых органами внутренних дел.

Ключевые слова: несовершеннолетние, профилактика, предупреждение, воспитание, выявление, беседы, лекции, целенаправленность, системность, комплексное использование сил, методы, учет

Аннотация: мақалада ішкі істер органдарымен жүзеге асырылатын, кәмелет жасқа толмағандар жағынан құқықбұзушылықты алдын алудың проблемалық мәселелері сипатталады.

Түйінді сөздер: кәмелет жасқа толмағандар, алдын алу, ескерту, тәрбиелеу, анықтау, әңгімелеу, дәрістер, мақсаттылық, жүйелі түрде, күшті кешенді түрде пайдалану, әдістер, есепке алу.

Избас Р.С.,
Заместитель начальника
кафедры АД ОВД
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан
имени Малкеджара Букенбаева
подполковник полиции

Маланьина Л.С.,
доцент кафедры АД ОВД
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан
имени Малкеджара Букенбаева
полковник полиции

Особенности административного права Республики Казахстан

Аннотация: в статье представлены особенности административного права Республики Казахстан в сравнении со странами ближнего и дальнего зарубежья

Ключевые слова: Республика Казахстан, право, государство, Конституция, закон, индекс, власть, иск, процесс, юридическое лицо.

1 статья Конституции Республики Казахстан гласит: «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы [1].

В нашем понимании правовое государство это не конечная цель, а процесс или идеал. Махатмы Ганди говорил: «Ценность идеала в том, что по мере приближения к нему он все дальше отдаляется». Иными словами, требуется колоссальное количество усилий, чтобы государство стало правовым в истинном значении этого слова.

Не существует универсального понятия правового государства. Правовое государство – характеризуется конституционным правлением, развитой правовой системой и верховенством правового закона в общественной жизни, системой социального контроля над властью и наличием эффективных механизмов, гарантирующих правовую защищенность личности и обеспечивающих ей активное и беспрепятственное использование демократических прав и свобод.

Также доктор права, профессор Университета г. Гамбург (Германия) Отто Лухтерхандт, сделав анализ существующих дефиниций правового государства, сказал, что последняя характеризуется целым рядом типичных правовых институтов, а именно:

- 1) признание человеческого достоинства и гарантий, основных прав и прав человека;
- 2) разделение властей;

- 3) независимость судей;
- 4) законность управления;
- 5) запрет обратного действия таких законов, которые обременяют граждан;
- 6) ответственность государства за незаконные действия, которые совершили органы государства, госучреждения или его должностные лица в отношении физических и юридических лиц;
- 7) государственная защита граждан от нападков сограждан 8) правовая защита граждан от неправомерных вторжений государства в личную свободу граждан и в их имущества.

В своей статье Кетрие Хендли пишет: «В основе этой концепции, вне зависимости от подхода, лежит требование равной справедливости для всех. В этой идеализированной правовой системе никто не стоит выше закона и никто, независимо от своего богатства или политического влияния, не может диктовать исход дел, переданных на рассмотрение суда»[2, с.200].

Русский юрист В.М. Гессен писал, что «правовым называется государство, которое признается обязательным для себя, как правительства, создаваемых им же, как законодателем, юридические нормы. Правовое государство в своей деятельности, в осуществлении правительственных и судебных функций связано и ограничено правом, стоит под правом, а не вне или над ним» [3, с. 35].

В результате проведения анализа среди множества терминов можно выделить: защиту прав индивида, и максимально возможную реализацию принципа разделения властей, включая требования независимости судей. О важности функций судебной власти мы остановимся немного позднее.

Обращаясь к Основному закону Казахстана – Конституции, обнаруживается ряд статей, которые подтверждают, что казахстанская правовая система опирается на принципы правового государства. Это, в первую очередь, статья 1- правовое государство, 12,13-защита прав и свобод человека и гражданина, 4-верховенство Конституции и законов, 3-разделение властей, обязанность органов государственной власти соблюдать законодательство, 4-нормы международного права – составная часть правовой системы Республики Казахстан,14-принцип равенства всех перед законом и судом, гарантия судебной защиты прав, 76-право на рассмотрение дела судьей, к подсудности которого оно отнесено законом, наказание только на основании закона, ответственность государства за нанесенный ущерб, 39-только необходимые ограничения прав и свобод человека и гражданина,77 -независимость судей, 77-открытое, состязательное судопроизводство на основе равноправия сторон [4].

После того как мы примерно уяснили понятие «правового государства», считаем последовательным остановиться на следующих вопросах:

- 1) В какой степени Республика Казахстан является правовым государством?
- 2) Каким методом, способом представляется возможным измерить этот «атрибут»?

На то чтобы ответить на данные вопросы полагаем необходимым обратиться к месту Республики Казахстан в мировых рейтингах и мнению экспертов. Потому что в какой-то мере вопрос о правовом государстве является также вопросом о форме государственного устройства. Позволяет ли господствующая в нашей стране политическая система развиваться демократическим учреждениям? Уважает ли она независимость судебной власти? Свободу экономики? Конкурентоспособно ли оно? Имеет ли место быть коррупция?

Индекс Восприятия Коррупции 2019 года демонстрирует восприятие уровня коррупции в государственном секторе в 168 странах и рассчитывается по шкале от 0 (крайне высокий уровень коррупции согласно восприятию) до 100 (крайне низкий уровень коррупции согласно восприятию) баллов. Лидером рейтинга уже второй год подряд остается Дания, а последнее место разделили Северная Корея и Сомали, набрав всего лишь по 8 баллов[5].

В Индексе Восприятия Коррупции TransparencyInternational 2019 года Казахстан набрал 28 баллов и продвинулся по рейтингу на 123 место со 126. Индекс восприятия коррупции основывается на мнениях экспертов и руководителей бизнес-компаний, полученных в ходе опросов общественного мнения, а также данных международных организаций.

Основными положительными моментами, отмеченными экспертами стали масштабные законодательные инициативы, предпринятые в области противодействия коррупции и обеспечения прозрачности и подотчетности деятельности государственной власти.

Также положительные оценки экспертов вызвали ряд законов, таких как «О доступе информации», «Об общественных советах», «О противодействии коррупции», которые обеспечивают прозрачность и противодействие коррупции.

Несмотря на ряд положительных моментов, как было указано ранее, Казахстан продвинулся лишь на три строчки. Экспертами TransparencyInternational было выражено мнение, что в Казахстане имеет место корпоративная коррупция. Около пятидесяти мировых компаний, осуществляющих свою деятельность на территории Республики, скрывают информацию о своих доходах, налогах и отношениях с государственными органами. Все эти факторы подрывают доверие зарубежных инвесторов.

Также одной из причин низкого балла в индексе восприятия коррупции стало отсутствие системности в противодействие коррупции. Несмотря на ряд нормативно-правовых актов, принятых органами по противодействию коррупции, например закон «О противодействии коррупции», недовольство специалистов вызвало неоправданные изменения, связанные с уполномоченным органом по борьбе с коррупцией, а именно факт упразднения финансовой полиции.

Ограничение полномочий и функций органа, последующее распределение функций по борьбе с коррупцией и среди других ведомств, у которых нет четкого понимания, что делать в этой сфере, введение его в состав правительства, привели к сведению на нет всех предыдущих мер.

В 2018 году был разработан Индекс верховенства закона, который измеряет достижения стран мира с точки зрения обеспечения правовой среды. Данный рейтинг составляется ежегодно Международной неправительственной организацией "WorldJusticeProject", которая является независимой многопрофильной организацией, действующей в интересах развития верховенства права во всем мире. Рейтинг основан на восьми ключевых показателях: ограничение полномочий институтов власти, отсутствие коррупции, порядок и безопасность, защита основных прав, прозрачность институтов власти, соблюдение законов, гражданское правосудие, уголовное правосудие.

В 2018 году оценке подвергались 102 страны со всего мира. Казахстан занял 65 место, значительно обогнав ряд стран, расположенных в Азии, а именно: Молдову (69-е место), Украину (70-е), Китай (71-е), Кыргызстан (74-е), Россию (75-е), Турцию (80-е) и Узбекистан (81-е). Лидерами рейтинга стали ряд следующих стран: Новая Зеландия, Австрия, Германия, Сингапур и Австралия. Последние места в рейтинге заняли Зимбабве, Афганистан и Венесуэла.

В 2015 году был создан Индекс демократии. Индекс является глобальным исследованием, рассчитанный по методике британского исследовательского центра The EconomistIntelligenceUnit (аналитическое подразделение британского журнала Economist), основанной на комбинации экспертных оценок и результатов опросов общественного мнения из соответствующих стран. Критерием демократичности того или иного государства является 60 показателей, которые сгруппированы в 5 категорий, а именно: избирательный процесс и плюрализм, деятельность правительства, политическое участие, политическая культура, гражданские свободы.

Итоговые результаты позволяют отнести государства к одному из четырех предусмотренных рейтингом типа режима власти, а именно: полная демократия, недостаточна демократия, гибридный режим, авторитарный режим.

В 2016 году Казахстан занял 138 место из 168 возможных (авторитарный режим), поднявшись на 6 позиций в сравнении с 2015 годом, обогнав Азербайджан (147 место), Таджикистан (157 место), Узбекистан (158 место).

В Отчете Всемирного экономического форума о глобальной конкурентоспособности на 2018-2019 годы Республика Казахстан заняла 42 место из 140 стран, что является лучшим результатом нашей страны за всю историю участия, улучшив свою предыдущую позицию на 8

пунктов. Государства оцениваются по 12 критериям: «Качество институтов», «Инфраструктура», «Макроэкономическая стабильность», «Здоровье и начальное образование», «Высшее образование и профессиональная подготовка», «Эффективность рынка товаров и услуг», «Эффективность рынка труда», «Развитость финансового рынка», «Технологический уровень», «Размер внутреннего рынка», «Конкурентоспособность компаний» и «Инновационный потенциал».

В результате исследования мировых рейтингов становится очевидным, что Казахстан с каждым годом продвигается вперед, оставляя за собой все больше и больше стран, и также становится очевидным, что государственные органы совершают действия, которые вызывают низкую оценку в мировом рейтинге. Поэтому на сегодняшний день задачей первостепенной важности является все возможными способами и средствами способствовать становлению Республики Казахстан правовым государством.

Итак, все вышеперечисленное приводит к главному тезису нашего доклада, который мы сформулировали следующим образом: «Административное судопроизводство и административные суды (которые, естественно, соответствуют европейскому стандарту) являются наиболее важными для функционирования демократического правового государства и в каждодневных действиях правового порядка».

На сегодняшний день существуют множество органов, которые осуществляют проверку действий органов на соответствие нормативно-правовых актов, но, как правило, эти органы являются частью системы органов исполнительной власти, и поэтому, на мой взгляд, являются более заинтересованными и легче поддающимися давлению, нежели административный суд.

Также аргументом в пользу нашего тезиса является то, что с количественной точки зрения административные суды несравненно больше подвергают проверке действия органов исполнительной власти на соответствие нормативно-правовым актам Республики Казахстан.

Как уже было сказано ранее, причиной учреждения административных судов в Европе было создание механизма защиты граждан от произвола исполнительной власти.

Также считаем необходимым отметить, что самая большая опасность для демократического правового государства исходит в повседневности собственно не от законодательной власти, а от исполнительной, т.е. от правительства и от подчиненных ему административных учреждений. Причиной тому является то, что хотя законодатель согласно Конституции является очень и очень «весомым органом», задавая «программу» для последующей реализации исполнительным органом, тем не менее законодатель в лице Парламента не обладает особой реальной властью.

Правительство и управление, т.е. исполнительная власть, наоборот, представляет очень реальный, оснащенный огромными, практически неисчерпаемыми персональными, предметными и финансовыми средствами аппарат власти. Органы исполнительной власти в отличие от органов других ветвей власти имеет наибольшее число соприкосновений с гражданским обществом. По этой причине перед глазами граждан представляется парадоксальная картина: относительно слабый по уровню власти парламент, представительство народа, запрограммированный как законодатель для деятельности исполнительной власти, и это представительство народа поставляет посредством закона и институтам исполнительной власти.

Следовательно, для того чтобы государство стало правовым в истинном значении этого слова необходимо, чтобы эта мощная исполнительная власть также фактически выполняла законы и подчинялась им, существует третья ветвь власти.

О роли третьей власти пишет московский профессор Л. Воскобитова, признавая, что в правоведении по этому вопросу нет единого мнения: «Происходит осознание и еще одного нового ее назначения: судебная власть, признаваясь одной из ветвей власти государственной, превращается в современном государстве из средства обеспечения политики государства в средство собственного самоограничения государства правом» Административное судопроизводство в демократическом правовом государстве обладает тремя стратегическими функциями:

1. Оно должно реализовать принцип законности управления, т.е. подчинение управления парламентским законам, практически, т.е. в конкретном случае
2. Усиливает принцип разделения властей, так как административное судопроизводство само является существенным элементом для реализации этого принципа
3. Административные суды защищают основные права и прочие субъективные права людей и граждан в отношении с государственной исполнительной властью. Тем самым они вносят существенный вклад для обеспечения персональной свободы и гарантий безопасности собственности и имущества в государстве и об обществе.

Далее хотелось бы затронуть опыт административных судей Азербайджанской Республики по применению Административно-процессуального кодекса, который был введен в действие с 1 января 2016 года. Важно отметить, что подготовка данного нормативно-правового акта проходила при активном содействии Германского общества по международному сотрудничеству (GIZ), которые также активно помогают казахстанскому законодателю при разработке нормативно-правовых актов, связанных с административным правом [6, 855-862].

Наряду с принятием новых законов, на базе действовавших до 2016 года экономических судов были созданы новые административно-экономические суды, которые являются судами первой инстанции при рассмотрении административных споров. В апелляционных судах и в Верховном Суде Азербайджанской Республики, действующем в качестве кассационной инстанции, созданы судебные коллегии по административно-экономическим делам.

В 2016 году наибольшее количество административных исков поступило в Сумгаитский административно-экономический суд на решения или действия (бездействия) территориальных управлений Службы государственного реестра недвижимого имущества (17%); районных, городских отделов Государственного Комитета по земле и картографии (12%); налоговых органов (11%); муниципалитетов (10%); районных, городских отделов Государственного фонда социальной защиты (9%); а также глав исполнительной власти на местах (8%).

Одно из важнейших отличий административного процесса от гражданского процесса является то, что если в гражданском процессе бремя доказывания в равной степени лежит на обеих сторонах и суд не принимает активного участия в выяснении обстоятельств дела, то в административном процессе бремя доказывания целиком и полностью лежит на ответчике, иными словами на органе исполнительной власти.

Указанные нововведения в правоприменительной практике привели к тому, что в Азербайджане в значительно большей степени от произвола административных органов стали защищаться судами физические и юридические лица.

Так, в 2016 году 86% рассмотренных с вынесением постановлений административных исков были удовлетворены судами. В первой половине 2012 года эта цифра уже достигла уже 89%.

Решение административных судей исполняются немедленно, так как в случае неисполнения решения в установленный законом срок административный орган может быть оштрафован судом на 50000 манат, что приравнивается 50000 евро.

До сегодняшнего дня административные суды еще ни разу не прибегали к подобной мере обеспечения судебного решения, так как одна угроза применения такой меры заставляет административный орган незамедлительно исполнить судебное постановление.

Вышеуказанная статистика является еще одним весомым аргументом в пользу принятия административно-процессуального кодекса и учреждения административной юстиции на территории Республики Казахстан, так как последние, по примеру соседнего государства, станут успешным катализатором для становления нашего государства правовым.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995г. (с изменениями и дополнениями на 10.03.2017 г.) //электронная законодательная база «Закон» - www.online.zakon.kz

2. Хендли К. «Право на телефонные разговоры», 2009, с. 241, HendleyK «Telephonelaw», 2009, s. 241 URL http://www.law.wisc.edu/m/nmetc/telephone_law_and_rol/pdf/.

3. В.М. Гессен, О правовом государстве. Вестник права. Научная статья, 1905- 178 с.

4. Информационно-аналитический портал, <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info>.

5. Стариков Н.И. Административное судопроизводство в Российской Федерации. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2013- 921 с.

Саттарова Альфия Фаритовна
Актюбинский юридический институт
МВД Республики Казахстан им .М.Букенбаева
Начальник Центра по подготовке специалистов
по профилактике бытового насилия
кандидат педагогических наук
полковник полиции

К вопросу об организации профессиональной подготовки сотрудников полиции
Республики Казахстан в ведомственных специальных учебных заведениях

Государством и обществом предъявляются высокие требования к уровню профессионализма, нравственным и психологическим качествам сотрудников полиции. Каждый нелюбимый факт нарушения полицейскими правовых или этических норм вызывает большой общественный резонанс, критику. Поэтому руководством Министерства внутренних дел Республики Казахстан уделяется огромное внимание качеству профессиональной подготовки и переподготовки личного состава в ведомственных специальных учебных заведениях.

Перед учебными заведениями МВД Республики Казахстан поставлены задачи подготовки высокопрофессиональных сотрудников, способных грамотно и оперативно решать поставленные служебные задачи, вызывая со стороны граждан уважение и доверие к своей деятельности.

Каждое специальное учебное заведение МВД Республики Казахстан осуществляет первоначальную подготовку, обучение или повышение квалификации (переподготовку) сотрудников полиции по определенному профилю. Актюбинским юридическим институтом им. М.Букенбаева МВД Республики Казахстан осуществляется обучение сотрудников местной полицейской службы и административной полиции – участковых инспекторов полиции, сотрудников ювенальной полиции, патрульной и природоохранной полиции, специальных учреждений и дежурных частей.

Учебный процесс организуется в соответствии с утвержденным руководством ВУЗа и профильным Департаментом МВД Республики Казахстан рабочими учебными программами (syllabus). К учебному процессу привлекаются руководство Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, руководители Комитетов и Департаментов МВД Республики Казахстан, а также ведущие ученые, научно-педагогические работники ведомственных и иных высших учебных заведений, представители руководящего состава правоохранительных и иных государственных органов, ветераны правоохранительных органов, специалисты в области профилактики бытового насилия, а также зарубежные эксперты на условиях и в порядке, предусмотренном законодательством Республики Казахстан.

При составлении тематических планов учебных дисциплин большое значение придается формированию практических умений и навыков обучающихся; около 70-80% учебного времени отводится на практические занятия и тренинги.

Для курсантов очного обучения практикуется проведение занятий на учебных полигонах (действующий участковый пункт полиции; учебные лаборатории и др.), а также привлечение к охране общественного порядка на территории дислоцирования учебного заведения.

В связи с распространением коронавирусной инфекции COVID-19 и вхождением ряда регионов республики в красную/желтую зону учебный процесс переведен на дистанционную образовательную технологию, в рамках которой занятия организуются в режиме «on-line» и «off-line».

Учебные занятия в «on-line» режиме предусматривают процесс учебного взаимодействия преподавателя и обучаемого в режиме реального времени с применением цифровых технологий (вебинары, видеоконференции, обмен сообщениями по сети Интернет).

Учебные занятия в «off-line» режиме предусматривают процесс учебного взаимодействия, при котором общение преподавателя и обучаемого происходит одновременно (электронная почта, работа обучающегося по выполнению письменных заданий и упражнений преподавателя с последующей сдачей итогового контроля).

С целью контроля знаний обучающихся организуется текущий и итоговый, а также входной/выходной контроль.

В рамках текущего контроля курсанты во время семинарских и практических занятий выполняют задания преподавателя, готовят доклады и курсовые работы, выполняют контрольные работы. По сравнению с очным обучением дистанционное обучение позволяет охватить текущим контролем всю учебную группу 100 %.

Для слушателей курсов повышения квалификации в начале обучения проводится входной контроль знаний и по окончании курсов – выходной. В случае успешного прохождения итогового тестирования обучившиеся получают сертификаты об окончании обучения. Система входной/выходной контроль позволяет выявить пробелы в организации учебного процесса, внести своевременные коррективы в учебные программы, усовершенствовать методику преподавания. Определенной трудностью в дистанционном обучении сотрудников полиции на курсах повышения квалификации является необходимость одновременного исполнения служебных обязанностей. Это объясняется максимальным привлечением личного состава ОВД к охране общественного порядка в условиях карантинных мероприятий.

Руководством МВД Республики Казахстан уделяется внимание оперативному реагированию на изменения общественно-политической ситуации. В связи с распространением COVID-19 и ростом в Казахстане, как и во всем мире, количества противоправных действий в сфере семейно-бытовых отношений в Актюбинском юридическом институте им. М.Букенбаева МВД Республики Казахстан организован Центр по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия.

Основными задачами Центра являются вооружение обучающихся теоретическими знаниями по программам согласно разрядке МВД Республики Казахстан; развитие специальных умений и навыков оперативного и грамотного реагирования на факты противоправных действий, оказания правосопитательного психологического воздействия; воспитание убежденности о недопустимости совершения противоправных действий, любых видов насилия в сфере семейно-бытовых отношений; стремления оказания помощи и содействия жертвам насилия, привлечения к ответственности правонарушителей.

Обучающимися в Центре участковыми инспекторами полиции изучаются следующие темы: «Криминологический аспект проблемы противоправных действий в сфере семейно-бытовых отношений», «Соблюдение прав и обязанностей граждан в сфере бытовых отношений», «Особенности противоправных действий в сфере семейно-бытовых отношений. Рецидивная преступность в сфере быта: понятие, причины, профилактика», «Роль полиции Республики Казахстан в обеспечении конституционных прав и свобод человека и

гражданина», «Психология совершения противоправных действий в сфере быта», «Совершенствование законодательства Республики Казахстан об административных правонарушениях в сфере семейно-бытовых отношений», «Основные задачи и направления деятельности участковых инспекторов полиции по профилактике бытовой и рецидивной преступности». Во время учебных занятий обучающиеся отрабатывают навыки установления психологического контакта с различными категориями граждан; проведения опроса пострадавшей стороны; оказания позитивного воздействия на правонарушителя. Участие в тренингах позволяет полицейским также преодолеть собственные стереотипы о семейно-бытовом насилии; закрепить навыки убеждения и эмпатии.

При обучении сотрудников ювенальной полиции рассматриваются особенности несовершеннолетних с девиантным поведением; различные аспекты профилактики суицидов детей и подростков, противоправных действий против половой неприкосновенности несовершеннолетних, школьного буллинга и др.

Необходимо указать, что сотрудниками Центра и кафедр института проводится научно-поисковая деятельность по выработке методических рекомендаций сотрудникам практических подразделений ОВД, что позволяет своевременно выявлять и совместно решать актуальные проблемы совершенствования форм и методов работы полиции.

Таким образом, рассмотрены некоторые аспекты организации профессиональной подготовки сотрудников полиции Республики Казахстан в ведомственных специальных учебных заведениях.

Шарифзода Ф.Р.,
Sharifzoda F.R.
Начальник Академии МВД
Республики Таджикистан,
кандидат юридических наук,
доцент, генерал-майор милиции
Head of the Academy of the MIA
of the Republic of Tajikistan,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Major-General of the Militia

Совершенствование системы подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Таджикистан в противодействии внутренним угрозам национальной безопасности

В условиях глобализации преступности, тенденция развития правоохранительной деятельности характеризуется необходимостью совершенствования системы профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации сотрудников,

реализующих правоохранительную функцию. Справедливо утверждение о том, что «... успешная реализация правовых предписаний зависит не только от качества законов, их содержащих, но и от верного понимания, правильного толкования норм теми, кто их применяет»³⁵. Эта потребность приводит к созданию новых возможностей эффективного управления образовательным процессом в специализированных учебных заведениях высшего образования системы МВД государств-участников СНГ, так как реализация имеющихся рабочих программ обучения отвечает лишь на уже существующие запросы, не может привести к инновационному прорыву в реализации личностно-ориентированного формирования высококвалифицированных профессионалов, соответствующих всем стандартам отечественного и международного образования. Профессионализм, как качественная интегративная величина трудовых достижений, состоит из многих компонентов служебной компетентности, куда входит получение предметных знаний в правоприменительной сфере, умений и навыков в организационно-управленческой, научно-исследовательской, педагогической областях³⁶.

Реализуя насущные потребности в укреплении взаимодействия в области образовательной деятельности, а также совершенствовании сотрудничества в области подготовки кадров руководящего состава органов внутренних дел создана Ассоциация образовательных организаций МВД (Полиции) государств-участников Содружества Независимых Государств по подготовке руководящего состава органов внутренних дел, предметом деятельности которой является координация образовательных организаций, реализующих образовательные программы в области подготовки руководящих кадров органов внутренних дел, ориентированных на решение важнейших задач, стоящих перед органами внутренних дел. Положение об Ассоциации утверждено решением Совета министров внутренних дел государств-участников Содружества Независимых Государств 29 марта 2021 г.

Такая постановка вопроса затрагивает важное обстоятельство, связанное с тем, что в условиях изменения качественных характеристик преступности, тенденция дальнейшего развития правоохранительной работы связывается с необходимостью использовать нераскрытые до конца возможности совершенствования системы отбора, подготовки и

---

³⁵Гончаров И.В., Барбин В.В., Киричѣк Е.В. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в деятельности органов внутренних дел: учебник / под ред. д-ра юрид. наук, профессора И.В. Гончарова. – М.: Академия управления МВД России, 2015. С. 5.

³⁶Хисамутдинов Ф.Р., Марданов Д.Р. Теоретико-прикладной аспект формирования профессионально-специализированной компетенции курсантов юридических вузов системы МВД России // Вестник Казанского юридического института МВД России № 2 (24), 2016. С. 101; Инкижекова М.С. О концепте «профессионально-правовая идентичность» // Труды Академии управления МВД России. 2021. № 1 (57). С. 12.

непрерывного повышения квалификации сотрудников, реализующих правоохранительную функцию. В Послании Парламенту страны Лидер нации, Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон дал напутствие всем руководителям министерств и ведомств, местных исполнительных органов государственной власти о необходимости уделять первоочередное значение вопросам правильного отбора и расстановки кадров, воспитания их в духе честности и уважительного отношения к гражданам³⁷.

Следует отметить, что анализ специальностей перечня должностных лиц, которые требуются для правоохранительной системы МВД Республики Таджикистан, с очевидностью свидетельствует об общей направленности учебного процесса при подготовке, повышении квалификации, переподготовке кадров на устремленность обучения и овладения новейшими формами, способами и средствами противодействия внутренним угрозам национальной безопасности. В Академии МВД Республики Таджикистан в настоящее время образована новая кафедра «Пресечение террористических преступлений и обеспечение общественной безопасности», которая призвана сыграть направляющую и во многом определяющую роль в их профессиональном становлении. Многочисленные вызовы, с которыми сталкивается сегодня мировое сообщество в целом, приобретают все более и более сложный, комплексный характер. Адекватно ответить на эти вызовы способны лишь фундаментально подготовленные, грамотные специалисты, воспитанные в убежденности обязательности строгого и неуклонного соблюдения и уважения прав и свобод человека и гражданина как важнейшего принципа своей работы. Они должны знать круг базовых понятий, разъясняющих деятельность органов внутренних дел по обеспечению национальной безопасности, соответствующую нормативно-правовую базу, иметь систематизированные теоретические представления об основных направлениях обеспечения национальной безопасности и четко представлять себе роль правоохранительных органов в этом процессе³⁸.

Обзор специальной литературы свидетельствует о поиске и использовании возможностей совершенствования системы отбора, организации образовательного процесса и непрерывного повышения квалификации сотрудников, реализующих правоохранительную функцию³⁹. Научным сообществом подчеркивается назревшая необходимость изменения

---

³⁷Пресс Центр Президента Республики Таджикистан. Основной источник: ([www. President.tj](http://www.President.tj)) 26.12.2019 г. (дата обращения: 10.05.21).

³⁸Основы теории национальной безопасности: учебное пособие. – М.: ДГСК МВД России, 2014. С. 6.

³⁹ *Бавсун И.Г., Гусев В.А.* Проблемы стандартизации высшего образования в системе подготовки кадров для органов внутренних дел Российской Федерации // Труды Академии управления МВД России. 2019. № 3 (51); *Шшиканова И.А., Мацкевич И.М.* Нормативное правовое регулирование подготовки кадров высшей квалификации для правоохранительной системы // Труды Академии управления МВД России. 2017. № 2 (42).

целевых установок современного образования. Основной причиной несовершенства существующей системы обучения, как показывают многочисленные исследования, являются просчеты в парадигме образования⁴⁰. Сама организация учебного процесса состоит в передаче обучаемым готовых рецептов, обобщенных выводов по отраслям научных знаний, вне включения в процесс познания аналитики (формальной логики), основ проблемного и критического мышления, решения сложных задач социальной практики. Поэтому справедливо отмечается заметная оторванность процесса подачи знаний от реалий практики, несоответствие «сухой» теории трудностям службы. Получив диплом после вуза, молодой сотрудник зачастую не может в дальнейшем правильно применять свои знания на практике⁴¹.

На IV Всероссийской научно-практической конференции «Профессиональное образование в сфере национальной безопасности», проходившей в октябре 2016 г. в Санкт-Петербурге, было отмечено, что процесс модернизации профессионального образования в сфере обеспечения национальной безопасности в современных условиях имеет особую значимость и требует оперативного и эффективного ответа на внешние и внутренние вызовы и угрозы. Отмечается, что «... наряду с необходимостью развития материально-технической базы образовательных учреждений, готовящих специалистов для силовых министерств и ведомств, внедрения инновационных образовательных технологий, возрастает значимость гуманитарной составляющей высшего образования»⁴². В процессе обучения не уделяется достаточного внимания гуманистической сущности развивающей деятельности, с ориентацией на общечеловеческие ценности. Этому способствуют тревожные тенденции, которые представляют потенциальную угрозу традиционным социогуманитарным ценностям: доминирование технологического подхода; ориентация не на фундаментальное, а на профессиональное инструментально-прикладное образование; коммерциализация психологии и перенос рыночных отношений и в сферу образования (само понятие «образование» подменено утилитарным словосочетанием «образовательные услуги»); стремительно нарастающая виртуализация с его особым сетевым миром, функционирование которого несет в себе скрытые угрозы и опасности. Подобное может привести к отстранению обучающихся

---

⁴⁰ Воскобоев А.И., Головкин В.А. Воспитание как комплексная дидактическая проблема: традиционные и инновационные интерпретации // *Философия права*. 2016. № 3 (76). С. 100.

⁴¹ Муртазин А.И. Преступность сотрудников органов внутренних дел // *Вестник Уфимского юридического института МВД России*. 2017 № 1. С. 50.

⁴² Шинкевич В.Е. О некоторых проблемах организации профессиональной подготовки кадров: по материалам IV всероссийской научно-практической конференции «Профессиональное образование в сфере национальной безопасности» // *Вестник Сибирского юридического института ФСНК России*. 2016. № 4 (25). С. 72.

от процессов социализации, отчуждению от знаний общекультурных приоритет⁴³. Возможно несколько путей в изменении образовательной стратегии:

– включение в процесс получения знаний мировоззренческих дисциплин и развитие логического, критического, проблемного мышления, которое приводит к интеллектуальному развитию обучаемых;

– гуманитаризация образования, которая включает в себя высокие социально-нравственные основы, правила общечеловеческой культуры, познание человека и его жизнедеятельности в социальной среде, изучение его духовной, нравственно-этической, культурной и общественной сфер деятельности⁴⁴.

Опыт работы в указанных направлениях имеется. В Санкт-Петербургском университете МВД России активно претворяется в жизнь идея о том, что образовательный процесс должен иметь не только профессиональную, но и социокультурную направленность⁴⁵. В вузе проведено более 750 мероприятий и организовано участие личного состава в мероприятиях воспитательной направленности: из них 4 – международного уровня, 22 – общероссийского уровня, 26 – ведомственного, свыше 200 – общеуниверситетского, свыше 500 – на уровне факультетов⁴⁶.

В ходе социологического опроса о роли органов внутренних дел в противодействии внутренним и внешним угрозам национальной безопасности Республики Таджикистан более половины респондентов полностью согласны с тем, что в настоящее время система подготовки кадров ОВД должна быть ориентирована на **интеллектуализацию правоохранительной деятельности** - 58,46%, частично согласны - 30,1%, не согласны с утверждением – 5,06%. По существу, как верно отмечают ученые, государственная задача по

---

⁴³ Колесникова Е.Ю. Общие социогуманитарные константы российского образования в системе институциональных факторов его реформирования // *Философия права*. 2016. № 2 (75). С. 127, 130.

⁴⁴ В учебном плане образовательной организации высшего образования системы МВД данную группу дисциплин составляют философия, логика, профессиональная этика и служебный этикет, религиоведение, социология, политология, экономика, дисциплины психологического и педагогического блоков, языковой и физической подготовки: *Шинкевич В.Е.* О ценности гуманитарной подготовки в условиях ведомственной образовательной организации органов внутренних дел // *Актуальные проблемы борьбы с преступностью: вопросы теории и практики: материалы XXIII международной научно-практической конференции (2-3 апреля 2020 г.): в 2 ч. / отв. ред. Д.В. Ким.* – Красноярск: СибЮИ МВД России. 2020. С. 21.

⁴⁵ Рожков А.А., Шалыгин А.П. Особенности социокультурной направленности образования в системе МВД России // *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. № 2 (78). 2018. С. 227-228.

⁴⁶ Материалы Санкт-Петербургского университета МВД России о проведённой работе по морально-психологическому обеспечению служебной деятельности (по итогам 12 месяцев 2017 г.). – СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2018.

становлению, формированию и реализации политики развития человека становится педагогической, так как развитие личности в интеллектуальном, духовном, морально-нравственном, физическом аспектах является основной задачей педагогической деятельности⁴⁷.

Отсюда можно сделать вывод, что профессионально-нравственная, интеллектуальная сторона обучения становятся центральной категорией юридической педагогики. Великий немецкий мыслитель Г. Гегель отмечал: «Педагогика – это искусство делать людей нравственными: она рассматривает человека как природное существо и указывает путь, следуя которым он может вновь родиться, превратить свою первую природу во вторую, духовную, таким образом, что это духовное станет для него привычкой»⁴⁸.

Задачи, возложенные на специализированные учебные заведения высшего образования МВД Республики Таджикистан, требуют от педагогического состава и научных работников наличия соответствующей высокой квалификации, постоянного и непрерывного самообразования, высокой правовой культуры, которая, должна проявляться не только в теоретической, но и в деятельностной сферах⁴⁹. Знание современной криминогенной ситуации, первоочередных задач, стоящих перед органами внутренних дел, сотрудничество с другими правоохранительными структурами и спецслужбами в обеспечении национальной безопасности, а также актуализация учебно-методической стороны образовательного процесса, придание ему профессионально-нравственной направленности, составляют главные компоненты продуктивной деятельности профессорско-преподавательского состава и, как результат, успешной работы вуза, обеспечивающего подготовку высокопрофессиональных кадров правоохранительных органов.

---

⁴⁷ Бобров В.В., Сердюк Н.В. Сущность и содержание социально-педагогических аспектов сотрудничества органов внутренних дел с общественностью // Труды Академии управления МВД России. 2017. № 2 (42). С. 93.

⁴⁸ Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1990. С. 205-206. <https://videouroki.net/razrabotki/gieghiel-o-nravstviennosti-i-tsieli-piedaghoghiki.html> (дата обращения: 16.04.21).

⁴⁹ Черникова В.Е. Роль правового менталитета в формировании правовой культуры современного российского общества // Евразийский юридический журнал. 2019. № 1 (128). С. 107.

ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА - ОСНОВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Эдуард Анатольевич ПУЙ, доцент кафедры «Физической подготовки и самообороны»
Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова, полковник полиции,
eduardpui@rambler.ru

Резюме

Очень актуален вопрос оптимизации физической подготовки будущих сотрудников, которые будут работать в МВД. Наряду с нормативными программами по физической культуре важную роль играют методические рекомендации, позволяющие учителям планировать процесс физического воспитания с учетом специфики будущей профессии. В исследованиях последних лет повышенное внимание уделяется процессу правильного применения специальных средств, которые будут ориентированы на физическую подготовку будущих сотрудников профильных органов. Ключевым фактором в действиях сотрудников полиции, безусловно, является умение эффективно действовать в экстремальных условиях и преодолевать различные препятствия.

Ключевые слова: *способность сотрудников полиции эффективно действовать в экстремальных условиях.*

Вступление. Очень актуален вопрос оптимизации физической подготовки будущих сотрудников, которые будут работать в МВД. Наряду с нормативными программами физического воспитания важную роль играют методические рекомендации, позволяющие

учителям планировать процесс физического воспитания с учетом специфики будущей профессии.

В исследованиях последних лет повышенное внимание уделяется процессу возобновления использования специальных средств, которые будут ориентированы на физическую подготовку будущих сотрудников профильных органов. Ключевым фактором в действиях сотрудников полиции, безусловно, является умение эффективно действовать в экстремальных условиях и преодолевать различные препятствия.

Как будет осуществляться подготовка к этим действиям?

Программа физической подготовки студентов Академии МВД вместе с дисциплинами и обязательные спортивные тесты также предусматривают полосу препятствий, которая направлена на формирование навыков и умений, а также развитие необходимых двигательных качеств. Один из способов решения этой проблемы - правильно выбрать средство силы-скорости, которое позволит воздействовать непосредственно на группы мышц, участвующие в этих действиях. Установлено, что оптимальная физическая подготовка с необходимыми качественными резервами является основным фактором выполнения профессиональных действий в экстремальных условиях⁵⁰.

Целью нашего исследования является разработка и экспериментальное обоснование средств, используемых для развития силовых и скоростных качеств, которые позволят развивать в профессиональном плане преимущественно наиболее важные группы мышц для обеспечения безопасности в действиях будущих полицейских.

Значимость тех или иных групп мышц и необходимые особенности их развития определялись путем корреляционного анализа результатов исследования студентов третьего и четвертого курсов, имеющих опыт преодоления полосы препятствий. За показатель их освоения были приняты результаты экспериментального трека с препятствиями 60 м. Качественный уровень развития основных групп мышц определялся их максимальной силой и стартовой силой, измеренной в стандартных положениях⁵¹.

Результаты корреляционного анализа показывают, что более высокий уровень связи имеет показатель времени преодоления экспериментальной дистанции с качественными показателями мышц бедра и тела (см. Таблицу).

Соотношение показателей времени набора дистанции с сгибательными показателями абсолютной силы и начала мышц-разгибателей голени. Более высокие коэффициенты корреляции имеют качественные показатели мышц тела. При выборе специальных средств особую роль могут сыграть результаты коэффициентов корреляции абсолютной и стартовой

---

⁵⁰ Кузнецов Б., 1968; Плахтиренко В., 1983, Карп С., Карп И., 2001

⁵¹ Верховсанский Ю.В., 1977

силы для каждой группы мышц. В разгибающих мышцах руки коэффициент взаимосвязи пусковой (взрывной) силы выше абсолютного. То же самое можно сказать о мышцах-разгибателях ног и тела.

Таблица 1. Коэффициенты корреляции показателей прохождения экспериментальной трассы с препятствиями и качественных показателей основных групп мышц:

Группы мышц	Рука (плечо)				Нога (бедро)				Мышца разгиб. стопы		Сила спины		Сгибатели тела	
	рука		плечо		нога		бедро							
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Время преодоления экспериментальной дистанции с препятствиями	0,290	0,403	0,246	0,230	0,480	0,57	0,482	0,421	0,351	0,441	0,555	0,451	0,609	

Примечание: 1 - абсолютная сила; 2 - пусковое усилие (П-0,25).

Учитывая разницу тесной связи, можно отметить: основные профессиональные качества - это актуальные скоростные и силовые возможности этих групп мышц. Но в разгибающих мышцах голени показатели коэффициента корреляции стартовой силы имеют больший размер.

Таким образом, анализ корреляционной матрицы позволил определить характер и основные профессиональные особенности силовоскоростной тренировки, что служит основанием для выбора специальных средств силовоскоростной тренировки. Упражнения, позволяющие дифференцированно развивать определенные группы мышц, были классифицированы следующим образом:

1. прыжки с низкой, средней и высокой интенсивностью;
2. силовые упражнения в парах общего и местного характера;
3. специальные беговые упражнения с целенаправленным воздействием на каждую группу мышц.

Многие из этих упражнений были направлены на развитие мышц нижних конечностей тела, а эффективность экспериментальных средств определялась в педагогическом эксперименте, который длился 16 недель. По результатам эксперимента было установлено,

что в экспериментальной группе по сравнению с группой-маркером результаты преодоления полосы препятствий выше 45,07 + 8,4 в экспериментальной группе и 54,41 + 6,75 сек. - в контрольной группе.

В заключении, полученные данные позволяют считать, что наиболее эффективными средствами тренировки будущих сотрудников МВД являются общие и локальные интенсивные упражнения с упором на развитие особых групп мышц:

1) прыжки: с низкой интенсивностью (сложные прыжки для координации на месте); со средней интенсивностью (множественные прыжки с одной ноги на другую, на одной ноге, на обеих) с высокой интенсивностью (прыжки с высоты 2 м),

2) силовые упражнения с партнером: общие (положения с партнером на плечах, выходы на рост, перенос веса с одной ноги на другую); с локальным характером (упражнения с партнером на укрепление мышц бедра, упражнения на укрепление голеностопных мышц);

3) специальные упражнения в беге (с высоким подъемом бедра, с захлестыванием голени назад, бег без сгибания ног в коленях и т. д.).

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ И ТРАНСДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ ВЕДОМСТВЕННЫХ ВУЗОВ МВД

*Вячеслав Онофреевич УРСУ,
Декан факультета права, общественного
порядка и гражданской безопасности
Академии «Штефан чел Маре»
МВД Р. Молдова,
доктор права, доцент,
полковник полиции*

Аннотация: В статье рассматриваются и раскрываются понятия междисциплинарного и трансдисциплинарного подходов в высшем образовании студентов ведомственных ВУЗов системы внутренних дел, как такие подходы могут значительно повысить качество образования, овладение знаниями, приобретение комплексных компетенций студентами, необходимых для успешного решения задач стоящих перед органами внутренних дел.

Ключевые слова: междисциплинарность, трансдисциплинарность, профессиональная подготовка, компетенции

Annotation: The article examines and discloses the concepts of interdisciplinary and transdisciplinary approaches in higher education of students of departmental universities of the

internal affairs system, how such approaches can significantly improve the quality of education, mastery of knowledge, acquisition of complex competencies by students necessary for the successful solution of tasks facing the internal affairs bodies.

Key words: *interdisciplinarity, transdisciplinarity, professional training, competencies*

В нынешних условиях современное общество нуждается во всесторонне подготовленных мобильных специалистах во всех областях экономики, включая правоохранительные органы, способных максимально быстро адаптироваться к особенностям развития общества, а также развития юридической науки и практики, умеющих творчески мыслить и решать широкий спектр проблем.

Недаром учебные программы профессиональной подготовки студентов профильных ВУЗов системы МВД, которые, в частности, реализуются в Академии «Штефан чел Маре», предусматривают приобретение не только когнитивных и практических компетенций, но и так называемых компетенций интегрирования. Это означает, что выпускники Академии могут осуществлять свою профессиональную деятельность не только в подразделениях МВД или в других правоприменительных органах, но и успешно и эффективно работать в судебных инстанциях, органах прокуратуры, занимаются адвокатской практикой, предоставляют юридические консультации и т.д.

Что касается сотрудников органов внутренних дел, то они должны владеть основами профилирующей и ряда смежных дисциплин.

Качество профессиональной подготовки студентов в современном понимании определяется их готовностью и способностью использовать полученные профессиональные компетенции для решения не только профессиональных задач, но и междисциплинарных научно-прикладных проблем.

На смену дисциплинарному принципу, который предполагал разделение науки на отдельные части – дисциплины, приходит неклассическая форма университетского образования, основывающаяся на комплексности дисциплин, их интеграции и активном проникновении одних наук в другие.

При изучении юриспруденции использование данного подхода является актуальным, поскольку оно предопределено самой логикой построения права. Право представляет собой не разрозненную совокупность правовых требований, а систему взаимосвязанных, взаимообуславливающих правовых норм.

Правильно уяснение и разъяснение смысла правовых норм возможно только путем их комплексного системного анализа. Применение правовых норм в отрыве друг от друга

невозможно. Именно это служит основой для междисциплинарности современного юридического образования.

Междисциплинарный подход при обучении юриспруденции позволяет интегрировать новые правовые знания в систему ранее изученных правовых требований, облегчает процесс запоминания новой правовой информации.

В то же время МВД выступает в качестве основного заказчика образовательных услуг, предоставляющих Академией «Штефан чел Маре», требует от выпускников, будущих специалистов, с одной стороны, профилизацию и специализацию, которые лежат в основе проектирования образовательных программ, то есть сохранение традиционного дисциплинарного подхода, а с другой стороны, ставит перед профессиональным образованием задачу формирования у выпускника комплексных компетенций.

Подготовка специалистов в правоохранительной сфере требует от студентов не только глубоких академических и профессиональных знаний, но и социально-личностных компетенций, приобретения мировоззренческих ориентиров в профессиональной деятельности.

Выпускник Академии, поступающий на службу в правоохранительные органы, должен быть готов к профессиональной деятельности в обстановке непрерывно меняющихся социальных, политических, экономических, юридических и т.д. условиях, то есть уметь интегрироваться и выполнять свои служебные обязанности качественно и максимально эффективно.

Поэтому при проектировании новых образовательных программ, применяя междисциплинарный подход, мы не должны отказываться от дисциплинарного овладения знаниями, междисциплинарное образование лишь дополняет и насыщает его приемами междисциплинарной подачи материала.

В этих целях продуктивным будет формирование модулей из учебных дисциплин, в рамках которых содержание будет основываться на принципах интеграции в различных предметных областях.

Методика преподавания должна максимально способствовать практическому применению научных знаний, принятию самостоятельных решений в профессиональной деятельности и быть связана с использованием активных и интерактивных методов обучения.

В 2019 году Академия пересмотрела и спроектировала новые учебные планы, в которых модулям, сформированным из нескольких учебных дисциплин, отводится значительное место. При этом в количественном отношении им отводятся минимум 4-5 ECTS.

Междисциплинарный подход при обучении юриспруденции упрощает и ускоряет процесс обучения, в то же время в сознании студентов создается комплексная система знаний о праве.

Кроме того, данный подход формирует навык сочетания в правоприменительной деятельности норм материального и процессуального права, поскольку последние не действуют без норм материального права, но и первые применяются через специально закрепленные в законодательстве юридические процедуры.

Практико-применительные компетенции студентов также входят в обязательный профиль выпускника Академии. Практические подразделения органов внутренних дел ждут от новоиспеченных специалистов немедленного включения в решении профессиональных задач. В этой связи следует подчеркнуть, что часто трудно реализовать практическую направленность обучения, так как учебный процесс в основном базируется на теоретических знаниях.

Для решения этой задачи в Академии широко используются возможности многофункциональных полигонов. На практических занятиях, проводимых на данных полигонах, закрепляются теоретические знания, полученные на лекциях и семинарных занятиях по совокупности юридических дисциплин (уголовное право, уголовно-процессуальное право, криминалистика, криминология, тактика проведения специальных мероприятий, физическая подготовка и т.д.).

Помимо этого в процессе проведения практических занятий на полигонах возможны и применяются активные и интерактивные методы и приемы обучения.

Междисциплинарный подход позволяет преподавателям (занятия проводятся несколькими преподавателями совместно) связать новый материал с полученными знаниями по нескольким юридическим дисциплинам предыдущих курсов, обеспечить повторение пройденного материала, связать знания, дает студентам возможность усваивать знания, а также формирует прочный фундамент для изучения иных специальных дисциплин.

Что касается трансдисциплинарности, Всемирная декларация в высшем образовании для XXI века, принятая на Всемирной конференции ЮНЕСКО в 1998 году, указывает на необходимость применения трансдисциплинарного подхода в научно-исследовательской и образовательной сферах.

Трансдисциплинарность в науке рассматривается как более высокий уровень исследований, который следует за междисциплинарным уровнем.

Данный подход применим для следующих уровней образования – магистратуры и докторантуры, где границы между учебными дисциплинами стираются.

Трансдисциплинарность в данном контексте позволяет научным работникам, ученым, а также студентам этих уровней образования выходить за рамки конкретной дисциплины, проводить комплексные исследования той или иной научной проблемы, либо темы диссертационного исследования.

В заключении: так как перед сферой высшего образования, в том числе юридического, стоит задача формирования у выпускников комплексных компетенций, что позволило бы им успешно интегрироваться в практическую деятельность, думается, что применение именно междисциплинарного и трансдисциплинарного подходов позволит решить указанную задачу. Именно междисциплинарные связи, категориальное и методологическое единство учебных курсов, новейших достижений современной науки, интеграция потоков информации позволяют студентам успешно овладеть необходимыми компетенциями и глубоко осмысливать профессиональные задачи, стоящие перед ними, а также задачи, которые придется решать в дальнейшей профессиональной деятельности.

Литература:

1. Мокий М.С., Мокий В.С. ТРАНСДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ: ЭКСПЕРТНЫЕ ОЦЕНКИ, ПРОБЛЕМЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ // Современные проблемы науки и образования.–2014.–№5.;URL:<http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14526> (дата обращения: 19.05.2021).

2. Елагина В.С., Хайрулин Ш.Ш., Рогожин В.М. МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ УНИВЕРСАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ВОЕННОМ ВУЗЕ // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 2.;URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=28655> (дата обращения: 19.05.2021).

3. Чиркунова Екатерина Константиновна МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД – НОВОЕ КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54331/1/notv_2017_84.pdf (дата обращения 19.05.2021).

Сведения об авторе: Вячеслав УРСУ, Декан факультета права, общественного порядка и гражданской безопасности Академии «Штефан чел Маре» МВД Р.Молдова, доктор права, доцент, полковник полиции

Email: ursuveaceslav@rambler.ru; veaceslavursu1971@gmail.com

*Базылёнок Александр Владимирович
начальник отделения учебно-методического отдела,
учреждения образования «Могилевский институт
Министерства внутренних дел Республики Беларусь»
conf_mimvd@mail.ru*

Использование информационно-коммуникационных технологий в целях повышения качества образовательного процесса

При изучении современного общества многие исследователи утверждают, что оно достигло стадии развития, которая может быть охарактеризована как информационная, а скорее постинформационная стадия. Экономически развитые страны характеризуются высокими темпами экономического и научно-технического развития, что в свою очередь предполагает ускорение перемещения социального капитала из традиционных сфер в сферу высоких технологий. Развитие данной сферы, в еще большей степени способствует глобализации как политических отношений, так и экономического пространства.

Подобные тенденции характерны, в том числе, и для такого важнейшего социального института, как образование. Процессы глобализации в социуме трансформируют устоявшиеся модели педагогической деятельности и заставляют переориентироваться на иные парадигмы, зачастую инновационного характера, искать и использовать в образовательном процессе новые способы обучения. В этом поиске важнейшее место занимают информационно-коммуникационные технологии (далее – ИКТ). Опыт подсказывает, что научно-обоснованное их использование в образовательном процессе обеспечивает повышение его качества.

Актуальность исследования проблематики, связанной с использованием ИКТ в образовательном процессе, объясняется тем, что данные технологии являются по сути во многом универсальными и позволяют сочетать различные режимы обучения, что, в свою очередь, способствует наиболее глубокому усвоению учебного материала. Так к примеру, по мнению исследователей, эффективность различных режимов обучения, усвоение обучающимся изучаемого материала, распределяется следующим образом: чтение текстового материала – 10%; восприятие информации на слух – 20%; восприятие визуальной информации – 30%; сочетание визуальной и аудио информации – 50%; обсуждение информации с другими лицами – 70%; данные, полученные на основе собственного опыта – 80%; объяснение

учебного материала другому обучающемуся – 90% [1], ИКТ позволяют сочетать многие из них.

Несмотря на высокий уровень развития общества современность демонстрирует возможность возникновения самых различных угроз, связанных с нарушением поступательного движения к прогрессу. С повсеместным распространением ИКТ увеличиваются возможности, связанные с дистанционным обучением с использованием удаленного доступа к знаниям. Связанное с этим стихийное внедрение в образовательный процесс ИКТ таит в себе определенный риск, поскольку отсутствие универсальных и единообразных требований к организации образовательного процесса, критериям оценки знаний, проверенным методикам проведения занятий может весьма негативно повлиять на результаты образовательного процесса. В то же время, использование ИКТ для организации обучения удаленно, является единственным вариантом продолжения течения образовательного процесса в период пандемии.

Именно поэтому, на наш взгляд, в рамках организации и планирования образовательного процесса необходимо осуществлять широкий и углубленный анализ использования ИКТ в современной высшей школе, исследовать тенденции в части использования ИКТ, выявлять и систематизировать закономерности, особенности и успешные сценарии применения ИКТ в образовательном процессе.

На данный момент проблема влияния ИКТ на качество образовательного процесса, на наш взгляд, не является дискуссионной. Опыт подсказывает, что информационно-коммуникационные технологии положительно влияют на образовательный процесс, стимулируют формирование новых подходов в обучении, взаимодействии курсанта и преподавателя. В тоже время широкое использование в образовательном процессе ИКТ не всегда находит такой же отклик в профессорско-преподавательской среде, потому что область применения информационно-коммуникационных технологий очерчивается демонстрацией схем, презентаций, обучающих фильмов, использованием электронных учебно-методических комплексов.

Однако современные подходы к организации образовательного процесса требуют большего.

На наш взгляд следует обратить особое внимание на необходимость формирования виртуальных обучающих сред, возможно первоначально, в рамках системы дистанционного обучения. Создание подобных многофункциональных виртуальных систем продиктовано потребностью в обеспечении гибкости образовательной траектории для курсантов, обучающихся по образовательным программам. Использование такого рода ИКТ позволит существенным образом расширить возможности в части методов изложения информации по

учебным дисциплинам, повысить мотивацию обучающихся к обучению, будет способствовать вовлечению обучающихся в образовательный процесс. Подобный подход позволяет установить более справедливую, абсолютно прозрачную для обучающихся систему оценки знаний, позволит использовать методы, которые обеспечат функционирование важнейшего фактора стимулирующего повышение качества образовательного процесса – рефлексию. При этом самоконтроль своих знаний с помощью ИКТ повышается с примитивного шкального самоопределения уровня освоенности знаний, до вполне конкретных балльных результатов обучения, с последующей возможностью их коррекции по мере роста уверенного овладения знаниями.

В настоящее время все активнее происходит внедрение информационных технологий в образовательный процесс. Для полной реализации единого информационного пространства требуются глубокие структурные преобразования образовательных систем, пересмотр содержания образования, методов, организационных форм обучения и средств обучения.

Список использованных источников:

1. Видео против текстов: почему они еще не убили друг друга. [Электронный ресурс] / Интернет-портал «medium.com» — Режим доступа: <https://medium.com/@giraff.io/> — Дата доступа: 17.05.2021

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ, В ТОМ ЧИСЛЕ ДЕТЬМИ

**Начальник центра подготовки специалистов по борьбе с нелегальной миграцией и торговлей людьми Карагандинской академии МВД им.Б.Бейсенова, кандидат юридических наук, полковник полиции
КЕНБАЕВ ЖАНГАЛИ АЙТКАЛИЕВИЧ**

Республика Казахстан, г. Караганда,
ул. Ермакова, д. 124

В Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, одобренной Указом Президента Республики Казахстан, указывается, что «главная задача ОВД является охрана общественного порядка и обеспечение общественной безопасности, борьба с преступлениями против личности, собственности и другими общеуголовными преступлениями. От эффективности деятельности ОВД зависят безопасность и спокойствие граждан, состояние преступности и уровень криминогенной обстановки в стране, в связи с чем процесс

совершенствования ОВД должен быть сосредоточен на обеспечении быстрого и адекватного их реагирования на преступные проявления и профилактике правонарушений» [1].

На современном этапе развития нашего общества перед правоохранительными органами стоит одна из важнейших задач — повышение эффективности борьбы с групповыми и организованными преступлениями. Необходимость решения этой задачи обусловлена значительными изменениями в характеристике и структуре преступности в целом (в частности, организованной преступности в сфере торговли людьми).

Республика Казахстан является страной-источником и страной транзита и назначения для людей, становящихся объектами торговли людьми в целях принудительного труда и сексуальной эксплуатации мужчин, женщин и детей вывозят в страны ближнего и дальнего зарубежья. Число жертв торговли людьми ввозимых в Казахстан и перевозимых из одного региона страны в другой в целях принудительного труда за последние годы возрастает.

Рост участия организованных преступных групп в торговле людьми вносит свой значительный вклад в обострение и серьезность проблемы в глобальных масштабах. Контрабанда мигрантами указанными организованными преступными группами наносит ущерб установленной политике иммиграции стран-адресатов, включает лишение каких-либо прав человека и зачастую образует новые формы рабства.

Организованные преступные группы занимающиеся торговлей людьми в процессе своего развития изменяют свой характер в сторону более сложной структуризации и продолжительного существования.

Это в полной мере объясняется динамикой роста преступности, способствующей усложнению характеристик преступной деятельности, которая на протяжении своей эволюции все больше приобретает такие черты, как дифференциация ролей, реализация специфических функций по конспирации преступной деятельности, активному противодействию правоохранительным органам на стадии предварительного расследования.

Развитие идей о правах человека получили свое закрепление в нормативно-правовых актах в середине двадцатого века, и до настоящего времени осуществляется поэтапное внедрение их в международное право и национальное законодательство.

Права человека это результат культурного развития западной цивилизации, и внедрение универсальных стандартов по правам человека в другие культуры может приводить к культурным и политическим противоречиям в различных странах и международных сообществах, в том числе и по вопросам торговли людьми, а также незаконного предпринимательства в сфере эксплуатации людей.

В научных исследованиях отмечается, что косвенным виновником сохранения торговли людьми считается бурное экономическое развитие человечества и процесс глобализации. Во многих странах мира промышленная революция привела к разрушению традиционных деревенских обществ и массовому переселению сельского населения в города. Более того, повышенная опасность преступных деяний подобного рода состоит в их направленности на несовершеннолетних и других слабо защищенных слоев населения.

Борьба с торговлей людьми, в целом, и, особенно, детей, в частности является актуальнейшей проблемой современности. Борьба с этим явлением должна быть системной, основанной на научно-обоснованной методике.

В Республике Казахстан в конституционных нормах закрепляется, что каждый имеет право на признание его правосубъектности, что означает признание за каждым человеком правоспособности, дееспособности, деликтоспособности и иных возможностей по реализации своих прав и обязанностей в полном объеме. При этом следует, что ограничение правосубъектности не имеет под собой никаких правовых оснований и поэтому, с юридической точки зрения, никакое лицо не может быть объектом купли-продажи.

В сфере защиты и обеспечения прав и свобод детей можно выделить две тенденции развития: первая связана с глобализацией, интеграционными процессами и, соответственно, интенсификацией межкультурных процессов, вторая - с усилением роли внутреннего, национального направления развития и даже некоторым обособлением национальных

культур. В первой тенденции международные стандарты по правам ребенка, в определенном смысле продолжая тенденции второй половины XX века, становятся неким общим критерием прогресса. Во второй - центробежные культурные тенденции ставят под вопрос саму суть доктрины универсальных прав и свобод человека. Очевидно, что культурные противоречия в трактовке прав ребенка существовали и существуют во многом независимо от того, в какой культурной среде они возникли. Культура лишь накладывает отпечаток на интенсивность этих противоречий.

По нашему мнению, в ближайшем будущем именно права человека должны выступить в качестве концептуальной основы международного права, став политико-идеологической основой международных отношений. С этой точки зрения и международная экономика, и международная политика должны быть подчинены общей для всех теории прав человека. Однако наличие национальных интересов и культурных особенностей отдалают рассматриваемую перспективу, либо делают её вовсе нереальной. Тем не менее, универсальность прав человека закрепляется в международных стандартах юридического и политического характера.

Разный уровень знаний и разные подходы к правам человека формируют разную практику защиты прав человека, что необходимо рассматривать в качестве фактора борьбы с торговлей людьми. Безусловно, в странах системно развивающих знания о правах человека и неукоснительно их соблюдающих, торговля людьми и их незаконная эксплуатация сведены к минимуму. В других же странах, где отсутствует системное обучение правам человека от детского сада до пенсионного возраста, проблемы с торговлей людьми и их незаконной эксплуатацией более распространены, поскольку большинство населения может достаточно терпимо относиться не к самой торговле людьми, а к факторам способствующим торговле людьми и различным видам преступной эксплуатации.

Предупреждение торговли людьми, то есть принимаемые профилактические меры по повышению осведомленности общественности о рисках торговли людьми, являются ключевым компонентом в борьбе с торговлей людьми. Предупреждение торговли людьми также может подразумевать меры по принятию законодательства, направленного на предотвращение торговли людьми посредством совершенствования законодательства в сфере регулирования миграции и трудовых отношений, повышения социальной ответственности и внедрения высоких этических стандартов ведения бизнеса, и снижения спроса на дешевую рабочую силу.

Республика Казахстан ратифицировала и присоединилась к достаточно большому количеству международных актов и конвенций. В Казахстане создана международно-правовая база для развития национального законодательства и гармонизации правовой системы Казахстана с международными стандартами в сфере борьбы с торговлей людьми.

Отмечается значительный прогресс в решении проблемы торговли людьми в Республике Казахстан. Одним из показателей этого является разработка и принятие нового уголовного и административного законодательства; активная работа Межведомственной комиссии при Правительстве по вопросам борьбы с незаконным вывозом, ввозом и торговлей людьми; разработка и утверждения Плана мероприятий Правительства Республики Казахстан по профилактике, предотвращению и борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми на 2015-2017 годы; утверждение Н. Назарбаевым Специального доклада подготовленного Комиссией по правам человека при Президенте Республики, при технической поддержке Фонда Развития Международной организации по миграции, содержащий важнейшие рекомендации, направленные на дальнейшее совершенствование норм в сфере соблюдения прав и свобод пострадавших от торговли людьми в Республике Казахстан; разработка Стандартов оказания специальных социальных услуг для жертв торговли людьми; а также утверждение инструкции, разработанных совместно с Международной организацией по миграции, для сотрудников органов внутренних дел и государственной инспекции по труду по выявлению и перенаправлению жертв торговли людьми, в том числе пострадавших от эксплуатации детского труда.

Предпринимателей, которые занимаются торговлей детьми, нужно отнести, на наш взгляд, к антисоциальным предпринимателям, поскольку они наносят вред не только конкретным детям, их семьям, но и в целом обществу, нарушая права ребенка, посягая на ценности общества. Также к антисоциальным посредникам нужно отнести и тех чиновников в государственном управлении, которые непосредственно или опосредованно содействуют данной торговле, получая за это вознаграждения. Тем самым антиподом предпринимателю инноватору относится антисоциальный предприниматель и антисоциальный предприниматель-посредник, которые представляют теневой субъект бизнеса.

Условиями проявления потенциальных торговцев детьми:

- бедность основной массы населения в развивающихся странах и бедные слои общества высокоразвитых стран;
- процветание коррупции в системе государственного управления и общества.
- существование противоречий, прорехи в законодательстве. Противоречия содержания законодательной базы требованиям объективной действительности;
- низкий уровень правового и культурного мышления населения и предпринимателей. Низкий уровень экономических, правовых знаний населения, гражданской ответственности и самосознания;
- деградация образования и науки становится фактором деградации общества и формирования антисоциальных предпринимателей;
- политическая негативная ситуация в развивающихся странах и странах, находящихся в социально-экономическом поле «управляемого хаоса»;
- отсутствие у антисоциальных предпринимателей осознанности социальной ценности и духовного развития;
- низкая мотивация труда госслужащих, наемных работников в материальных и нематериальных секторах национальной экономики, что служит условием процветания оппортунистического поведения и, в частности, мотивации участия в процессе торговли детьми;
- непропорциональное распределение доходов: разрыв в десятки раз доходов богатых семей от бедных слоев населения;
- отсутствие или недостаточность демократии в развитии государства и общества, где регулирование направленно на защиту преимущественно официальной власти, монополий, верхушки бизнес-элиты, куда входят ограниченный круг семей высокопоставленных госчиновников и их приближенных;
- незащищенность личности и населения и т.д.;
- снижение духовного развития и уровня восприятия и осознания социальных ценностей населением.

По данным факторам можно прогнозировать проявление потенциальных антисоциальных предпринимателей и проектировать программы сокращения поля антисоциальной их деятельности. Можно на основе социологических исследований и психологических тестов определить потенциальных антисоциальных предпринимателей, что даст возможность отслеживать их путь развития в настоящем и будущем. Для этого необходимо подключить возможности не только профильные департаменты акиматов, но и религиозные организации, неправительственные объединения, гражданское общество, средство массовой информации.

В глобальном масштабе можно составлять карту регионов функционирования рынка торговли детьми в онлайн режиме в Интернете с конкретными названиями организаций и данными субъектов этого процесса. К ним будут относиться большая часть развивающихся стран и меньшая часть высокоразвитых стран. Это позволит видеть опасные регионы для туризма и ориентир для работы сокращения рынка торговли детьми.

Несомненно, несоблюдение требований объективных экономических законов и социальных законов нравственности и духовного развития приводит к абсолютизации субъективных решений государства, конечным результатом которого становится социально-

экономические кризисы, диспропорции в экономике, банкротство многих малых и средних предприятий, увеличение неформального сектора экономики, появления и развития рынка торговли детьми в сопровождении с коррупцией и комплексом проблем для страны.

Нужно снять все противоречия и прорехи в законодательстве. Законы должны формироваться с участием всех сторон, фигурирующих в поле данного процесса. Юридические законы как механизма использования должны соответствовать механизму действия экономических законов и социальным законам нравственности и духовного развития.

Противоречия содержания юридических законов требованиям объективной действительности обуславливает трактовку документа в пользу государственного чиновника, который имеет повод для вымогательства. Большинство законов не имеют механизма реализации, что требует множество подзаконных актов. И обычно они противоречат основному содержанию законов.

Коррупцию в купе с явлением торговли детьми нельзя свести до минимума или свести на нет только совершенствованием юридических законов. Здесь нужны комплексные подходы, позволяющие выявить систему причин и пути их преодоления. Также важным является принятие закона об ответственности исполнителей реализации этих законов. Поскольку многие законы обходят дельцы, и эта безнаказанность приводит и к таким негативным явлениям, как торговля детьми.

Возникновение условий проявления антисоциального предпринимателя усиливает процесс активизации теневой экономики, торговли детьми для получения быстрых и легких денег в угоду алчности, ложного эго и амбиции, игнорируя законы общества, духовного развития и государства.

В Республике Казахстан за торговлю людьми и сопутствующие ей преступления предусматривается ответственность по статьям: 116, 125, 126, 128, 134, 135, 308, 309 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Общее состояние преступности в динамике и по таким преступлениям, как: «принуждение к изъятию или незаконное изъятие органов и тканей человека» (ст.116 УК РК); «похищение человека» (ст.125 УК РК); «торговля несовершеннолетними (ст.135 УК РК)» показывает роста общей преступности с 2008 г. по 6 месяцев 2019 г. в целом по стране. Процент увеличения составил 25% (с 127478 в 2008г. до 277648 за 6 мес. 2019г.). Это не могло не отразиться на количестве зарегистрированных преступлений, связанных с торговлей людьми +30%, или с 15 до 26 соответственно. Так, например, в 2008г. было зарегистрировано 15 преступлений за торговлю людьми, в 2009г. – 20, в 2010г. – 22, в 2011г. – 25, в 2012г. – 19, в 2013г. – 33, в 2014г. – 17, в 2015г. – 42, 2016г. – 56, 2017г. – 62, 2018г. – 73 и за 6 мес. 2019г. – 32 преступлений.

Появление преступного бизнеса в медицине позволяет адекватно реагировать на негативное явление, к которому относится принуждение к изъятию или незаконное изъятие органов и тканей человека и в этой связи полагаем, что в целях совершенствования уголовного законодательства Республики Казахстан следует усилить действие уголовно-правового регулирования общественных отношений в области трансплантации.

Во-первых, в ближайшей перспективе необходимо разработать и принять специальный Закон Республики Казахстан «О трансплантации органов и (или) тканей человека», как например, это сделано в Российской Федерации.

Во-вторых, на основе анализа и обобщения вышеизложенного, мы пришли к выводу о том, что положения Уголовного кодекса Республики Казахстан еще недостаточно регламентируют уголовную ответственность за незаконное изъятие органов и тканей человека для трансплантации либо иного использования. Так, например, в действующей редакции состав преступления, предусмотренный ст. 116 Уголовного кодекса Республики Казахстан является формальным, что на наш взгляд, не совсем оправданно, так как в принуждении к изъятию либо незаконное изъятие органов и тканей живого лица, а равно в случаях совершения незаконных сделок в отношении органов и тканей живого лица, потерпевшему

причиняется вред здоровью, а это означает, что в диспозиции ч. 1 рассматриваемой статьи должны быть предусмотрены общественно опасные последствия, в виде причинения тяжкого вреда здоровью.

На наш взгляд, заголовок статьи 116 УК Республики Казахстан следовало бы назвать «Нарушение условий и порядка изъятия органов и тканей живого лица либо условий и порядка трансплантации». Диспозицию ч. 1 ст. 116 УК Республики Казахстан, считаем целесообразным изложить в следующей редакции:

«1. «Нарушение условий и порядка изъятия органов и тканей живого лица, а равно нарушение установленного законом условий и порядка трансплантации, повлекшее по неосторожности причинение тяжкого вреда здоровью потерпевшего».

Исходя из этого, при совершении виновным противоправных действий уголовная ответственность должна наступать за фактическое изъятие органов и тканей живого лица (сюда будут подпадать все действия: и путем принуждения и при совершении незаконных сделок) либо за нарушение условий и порядка проведения трансплантации, а в связи с тем, что в новой редакции состав преступления материальный, то в результате его совершения будут предусмотрены общественно опасные последствия в виде причинения тяжкого вреда здоровью по неосторожности. При этом, отягчающие и особо отягчающие признаки рассматриваемого преступления следует оставить прежними.

В-третьих, в п. 7 ч. 2 ст. 128 Уголовного кодекса Республики Казахстан установлена ответственность за торговлю людьми, в целях изъятия органов или тканей потерпевшего для трансплантации или иного использования, в п. 6 ч. 2 ст. 135 УК Республики Казахстан закреплена ответственность за торговлю несовершеннолетними, в целях изъятия органов или тканей потерпевшего для трансплантации или иного использования. В названных преступлениях речь идет о торговле людьми либо несовершеннолетними.

Вместе с тем, считаем целесообразным действующий Уголовный кодекс Республики Казахстан дополнить новой статьей 116-1 «Незаконный оборот органов и тканей человека». Диспозицию данной статьи целесообразно сформулировать следующим образом:

«1. Незаконная купля и продажа, обмен, хранение, перевозка или пересылка в целях сбыта, а равно сбыт органов и тканей живого лица для трансплантации либо иного использования».

При этом, квалифицирующие и особо квалифицирующие признаки в новой ст. 116-1 УК РК следует предусмотреть аналогично отягчающим и особо отягчающим признакам, закрепленным в ч.ч. 2-3 ст. 116 УК РК.

Новая редакция ч. 1 ст. 116 и новая ст. 116-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан будут реально отражать потребности уголовно-правовой охраны здоровья граждан. Таким образом, на основе совершенствования обозначенных норм уголовного закона нами обосновывается необходимость разработки наилучших способов и возможностей для решения проблем уголовной ответственности за изъятие органов и тканей человека для трансплантации либо иного использования.

В целях предупреждения и пресечения преступлений данной категории необходима широкомасштабная кампания по пропаганде посмертного донорства, в которой должны участвовать средства массовой информации (СМИ), а также повсеместное регулярное проведение дней донора, путем привлечение всех граждан для данного мероприятия.

На основании анализа и обобщения определения «похищение человека», приводит нас к следующему выводу. Большинство приведенных нами определений в преступлении, закрепленном в ст. 125 УК Республики Казахстан, содержат указание на последовательно совершаемые действия, а именно: завладение и изъятие (ограничение свободы), перемещение (удаление потерпевшего с места его постоянного пребывания) и удержание помимо воли похищенного человека в ином месте. Представляется, что недостатком уголовного законодательства Республики Казахстан является отсутствие легального определения «похищение человека». На наш взгляд, было бы целесообразно закрепить определение «похищение человека» на законодательном уровне, с целью единообразного его толкования в

правоприменительной практике, что способствовало бы не только уменьшению ошибок в квалификации деяния по ст. 125 Уголовного кодекса Республики Казахстан, но и оптимизации всего процесса расследования преступлений данной категории.

Внесение изменений и дополнений в положение ст. 125 Уголовного кодекса Республики Казахстан в виде регламентации юридической дефиниции понятия «похищение человека» позволит определить состав данного преступления. В этой связи предлагаем изложить диспозицию ч. 1 ст. 125 Уголовного кодекса Республики Казахстан в следующей редакции:

«Похищение человека — это противоправное завладение, перемещение в пространстве и удержание лица помимо его воли в неизвестном для родственников, знакомых и правоохранительных органов месте, совершенное тайно, открыто, либо путем обмана».

Немало вопросов в правоприменительной практике возникает и при квалификации преступления, предусматривающего ответственность по ст. 135 Уголовного кодекса Республики Казахстан «Торговля несовершеннолетними».

Ответственность за торговлю несовершеннолетними определяется посредством отдельного описания деяния, совершаемого каждым участником данной сделки, виновного в «купле» или в «продаже» несовершеннолетнего. Полагаем, что данный аспект должен быть решен на законодательном уровне и в этой связи, считаем целесообразным, что следует внести изменения и дополнения в диспозицию ч. 1 ст. 135 УК РК путем замены дефиса в словосочетании «купля-продажа» на разделительный союз «или» и изложить ее в следующей редакции:

«1. Купля или продажа либо совершение иных сделок в отношении несовершеннолетнего, а равно его эксплуатация либо вербовка, перевозка, передача, укрывательство, получение, а также совершение иных деяний в целях эксплуатации, - наказываются...».

В настоящее время на законодательном уровне, на наш взгляд, остается нерешенным вопрос отсутствия уголовной ответственности за торговлю малолетним. Следует отметить о том, что в случае заключения договора с беременной женщиной о передаче в последующем рожденного ею ребенка другим лицам и получении матерью денежного вознаграждения, деяние должно квалифицироваться как покушение на торговлю малолетнего.

Данное положение объясняется следующим. Во-первых, права и свободы детей находятся под особой защитой как международного права (нами приведен перечень международных правовых актов), так и внутреннего законодательства каждого государства (например, согласно ч. 1 ст. 27 Конституции Республики Казахстан детство находится под защитой государства).

Во-вторых, повышенная опасность торговли малолетними обуславливается их неспособностью (особенно это касается детей, не достигших 14-летнего возраста) защитить себя, а равно оказать активное сопротивление виновному.

В-третьих, в ст. 124 УК Республики Казахстан предусмотрена ответственность за развращение малолетних. При этом, малолетними признаются лица, не достигшие 14-летнего возраста. За развращение малолетних уголовная ответственность наступает, а за их торговлю – отсутствует, что является, по нашему мнению, пробелом уголовного закона.

Нами уже было отмечено, что несовершеннолетними признаются лица от 14-ти до 18-ти лет. С учетом изложенного, полагаем, что если виновный будет совершать торговлю малолетним, то в таких случаях его действия будут подпадать под признаки уже отягчающего обстоятельства, с более строгой уголовной ответственностью.

В качестве разрешения данной проблемы, полагаем, что в ст. 135 УК Республики Казахстан «Торговля несовершеннолетними» целесообразно внести изменения и дополнения, предположительно в новом пункте 14, и среди уже закрепленных в части 2 отягчающих признаков, предусмотреть ответственность и за торговлю малолетними.

Некоторые аспекты квалификации торговли несовершеннолетними по ст. 135 УК Республики Казахстан, полагаем, будут вызывать споры в следственно-судебной практике. В

целях единообразного применения уголовного закона судебными органами Республики Казахстан.

Вышеуказанные обстоятельства обуславливают необходимость внесения изменений и дополнений в Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан «О практике применения законодательства, устанавливающего ответственность за торговлю людьми» от 29 декабря 2012 г. № 7 с учетом разъяснений вопросов по квалификации торговли людьми (ст. 128 УК РК 2014 г.) и торговли несовершеннолетними (ст. 135 УК РК 2014 г.), которые изложены в новой вышеуказанной редакции.

В Республике Казахстан формируется организационно-правовая система, направленная на предупреждение торговли людьми, которая направлена не только на привлечение лиц к ответственности за это преступление, но и создание комплекса мер направленных на профилактику и предупреждение торговли людьми. Вопросам предупреждения торговли людьми уделяется большое внимание со стороны государственных органов и общественных организаций. Однако сложившиеся негативные социально-экономические тенденции, связанные с мировым экономическим кризисом, предполагают дальнейшую планомерную работу по предотвращению торговли людьми в современном мире и в Казахстане.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. http://adilet.zan.kz/rus/docs/U090000858_

Хохлов Евгений Евгеньевич
адъюнкт факультета подготовки научных и
научно-педагогических кадров
Академии управления МВД России
капитан полиции
E-mail: Ehohlov1000@mail.ru

Общественная опасность лиц участвующих в незаконном обороте синтетических наркотических средств и психотропных веществ и их взаимодействие в сети «DarkNet»

Проблема изучения личности преступников участвующих в незаконном обороте синтетических наркотических средств и психотропных веществ (далее – СНСиПВ) и их общественной опасности имеет актуальное значение. Это объясняется тем, что вопрос о личности преступников неотделим от вопроса самой преступности, о ее причинах, путях и средствах предупреждения преступлений. Решение его поможет уяснить причины антиобщественного поведения и найти более эффективные пути включения лиц, совершивших преступление, в созидательную работу общества⁵².

И если идею общего определения личности преступника (ее теоретическую и практическую значимость) поддерживают далеко не все исследователи, то подавляющее большинство справедливо отмечают необходимость глубокой научной разработки личности.

---

⁵² Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии. М., «Юридическая литература», 1976, с. 76.

Так, И. И. Карпец, считает, что отказ от общего понятия личности преступника не только не исключает, но предполагает, что различным группам преступников и отдельным преступникам можно и нужно давать криминологически точные социальные и психологические характеристики⁵³.

Как мы знаем, преступление является основным показателем, как характера, так и степени общественной опасности личности. По его содержанию мы определим характер антиобщественного отношения, которое явилось главной причиной совершения преступных действий. Поскольку, как правильно заметила Н. Ф. Кузнецова, целый ряд преступлений именно по характеру их общественной опасности всегда являются либо тяжкими, либо менее тяжкими, либо малозначительными⁵⁴, характер преступления нередко дает достаточное представление о типовой степени его общественной опасности, а, следовательно, и личности виновного. В других случаях о типовой степени общественной опасности преступника мы судим по качественному выражению характера опасности преступных действий.

При выяснении особенностей общественной опасности лиц, совершивших и совершающих преступления в сфере незаконного оборота СНСиПВ, по сравнению с общественной опасностью лиц, еще не совершивших преступных действий, возможно отметить, что личность преступника обладает двумя специфическими чертами. Первая состоит в определенных особенностях сознания преступника. Совершенное преступление в сфере незаконного оборота СНСиПВ по принципу обратной связи укрепляет в нем антиобщественные отношения к явлениям общественной жизни, придает им большую степень устойчивости и силы, которые позволяют лицу в следующий раз при аналогичной ситуации совершить преступление с меньшими колебаниями или вообще без борьбы мотивов. Другая специфическая черта личности преступника участвующего в незаконном обороте СНСиПВ заключается в том, что, если он останется безнаказанным, то совершение преступления по общему правилу укрепляет его волю к преступной деятельности.

Так, с появлением и развитием теневого сегмента сети «DarkNet»⁵⁵ и использования его в преступной деятельности, по настоящее время, на одной из незаконных торговых Интернет-

---

⁵³ Карпец И. И. Проблема преступности. М., «Юридическая литература», 1969, с. 103.

⁵⁴ Н. Ф. Кузнецова Классификация преступления. «Советское государство и право», 1967, № 6, с. 46.

⁵⁵ Хохлов, Е. Е. Пронаркотический сегмент в сети "DarkNet": от истоков до современности / Е. Е. Хохлов // Полицейская и следственная деятельность. – 2020. – № 2. – С. 10-31. – DOI 10.25136/2409-7810.2020.2.32672.

площадок⁵⁶ лицами, с учетом полной анонимности и выстроенного рейтинга, осуществляются общественно-опасные деяния запрещенные Уголовным кодексом РФ⁵⁷: незаконное функционирование и администрирование подпольных лабораторий по производству СНСиПВ, а также их контроль в сети «DarkNet», сбыт и пересылка СНСиПВ, прекурсоров НС и ПВ, новых потенциально опасных психоактивных веществ, сильнодействующих или ядовитых веществ, склонение к потреблению НС и ПВ, приобретение без цели сбыта НС, ПВ или их аналогов и т.д.

На незаконной торговой площадке, у лиц, участвующих в незаконном обороте СНСиПВ выработалась привычка к совершению преступлений – разновидность нравственной (в данном случае точнее будет сказать безнравственной) привычки. Стоит отметить, что сформировавшаяся в их сознании склонность к совершению преступлений в сфере незаконного оборота СНСиПВ при многократном повторении преступных действий перерастает в привычку к преступному поведению и соответственно повышению общественной опасности преступного деяния. Степень преступной склонности в свою очередь определяется количеством совершенных преступлений и сходством их по своему характеру. Чем больше совершено преступлений, тем большую преступную склонность проявило лицо. Далее формируется устойчивая склонность, которая свидетельствует о повышенной опасности лиц, участвующих в незаконном обороте СНСиПВ.

Итак, опасность лиц, участвующих в незаконном обороте СНСиПВ определяется:

- тяжестью совершенных преступлений;
- степенью проявленной преступником склонности к их совершению, которая находит в своем отражении в количестве преступлений и в сходстве их по своему характеру (тождественные, однородные, разнородные);
- устойчивостью преступной склонности.

После всего сказанного выше считаю возможным сделать следующий вывод относительно общественной опасности лиц, участвующих в незаконном обороте СНСиПВ, а именно указать на то, что подвергать строгим мерам уголовной репрессии профессиональных преступников (например, с учетом познаний в сфере IT-технологий и их использования в своей незаконной противоправной деятельности) необходимо потому, что они выступают

---

⁵⁶ Хохлов, Е. Е. Функционирование и администрирование подпольных лабораторий по производству синтетических наркотических средств и психотропных веществ и их контроль в сети "Darknet" / Е. Е. Хохлов // Вестник Всероссийского института повышения квалификации сотрудников Министерства внутренних дел Российской Федерации. – 2021. – № 1(57). – С. 122-128.

⁵⁷ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (действующая редакция) // Собрание законодательства РФ, 17.06.1996, № 25, ст. 2954, Российская газета, № 113, 18.06.1996, № 114, 19.06.1996, № 115, 20.06.1996, № 118, 25.06.1996.

носителями «опасного состояния». Именно такое состояние человека все больше и больше вовлекает законопослушных граждан в противоправную деятельность, связанную с незаконным оборотом СНСиПВ, что в свою очередь порождает преступное взаимодействие в сети «DarkNet».

В заключении стоит отметить, что в целях достижения поставленных задач Стратегии государственной антинаркотической политики Российской Федерации⁵⁸ необходимо обратить внимание на повышение качества обучения сотрудников полиции, включенных в формирование осознанного негативного отношения к незаконному обороту СНСиПВ и реализации идеологии антинаркотического поведения.

А.В. Ермолаев

начальник учебно-методического отдела
Могилевского института МВД Республики Беларусь,
магистр юридических наук,
yermolayev_alex@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Профессиональная подготовленность сотрудников органов внутренних дел является важнейшим фактором, от которого зависит эффективность их деятельности в сфере борьбы с преступностью, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности. Необходимо отметить, что система подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Беларусь формировалась в течение более сотни лет и основывается на фундаменте, заложенном еще советской милицией.

Краеугольным камнем процесса подготовки специалистов для органов внутренних дел является практико-ориентированность обучения в сочетании с основательной юридической подготовкой. Это, в свою очередь, диктовало выбор форм получения ведомственного образования – дневная и заочная формы.

Вместе с тем, прошлый 2020 год стал импульсом, который привел к активизации использования в системе профессионального образования сотрудников органов внутренних дел современных образовательных технологий, в том числе элементов дистанционного и электронного обучения, а также новейших информационно-коммуникационных технологий. Данное обстоятельство, в первую очередь, было связано с насущной необходимостью обеспечения безопасных условий для реализации образовательного процесса в период распространения коронавирусной инфекции.

В соответствии с Рекомендациями по алгоритму организации образовательного процесса в учреждениях высшего образования с использованием информационно-коммуникационных технологий, подготовленными Министерством образования Республики Беларусь в апреле прошлого года, всем учреждениям высшего образования, включая

---

⁵⁸ Указ Президента РФ от 23.11.2020 № 733 «Об утверждении Стратегии государственной антинаркотической политики Российской Федерации на период до 2030 года» // Собрание законодательства РФ, 30.11.2020, № 48, ст. 7710.

ведомственные, было рекомендовано исходя из складывающейся обстановки принимать решения об организации образовательного процесса с использованием информационно-коммуникационных технологий, а также отдельных средств информационно-образовательной среды.

В данном случае, под использованием в образовательном процессе информационно-коммуникационных технологий, подразумевалось применение элементов, так называемых, дистанционных образовательных технологий, которые позволяют организовать опосредованное взаимодействие (т.е. взаимодействие на расстоянии) обучающихся и педагогических работников на основе сервисов информационно-телекоммуникационных сетей.

Кроме этого, рекомендованное использование отдельных средств информационно-образовательной среды, означало, в свою очередь, широкое внедрение возможностей электронного обучения, в том числе: использование посредством глобальных или локальных вычислительных сетей в образовательном процессе содержимого электронных учебно-методических комплексов учебных дисциплин, электронных учебников и пособий, мультимедиа-информации по изучаемой проблеме, а также создание информационных образовательных ресурсов доступных в режиме on-line.

В рамках проведения противоэпидемических мероприятий и обеспечения безопасных условий обучения и воспитания во всех учреждениях высшего образования было осуществлено внедрение в процесс подготовки специалистов тех или иных элементов дистанционных образовательных технологий и электронного обучения.

Изучение опыта работы учреждений высшего образования нашей страны показало, что организация проведения учебных занятий и текущей аттестации осуществлялась с помощью разнообразных программных продуктов (например: Zoom, Skype, Blackboard, Google Classroom и т.д.), без единых подходов в методике, а также организации разработки научно-методического обеспечения образовательных программ, реализуемых с использованием информационно-коммуникационных технологий.

В Могилевском институте МВД Республики Беларусь был предпринят ряд организационных мер по недопущению распространения коронавирусной инфекции. И, помимо проведения санитарно-противоэпидемических мероприятий, в кратчайшие сроки были внедрены технологии дистанционного обучения, расширено использование электронного обучения.

Этому способствовало активное изучение рынка программных продуктов видеоконференцсвязи и оперативное приобретение лицензии на использование системы видеоконференцсвязи TrueConf компании TrueConf (Россия). Кроме этого для педагогических работников, курсантов и слушателей был проведен ряд обучающих семинаров по использованию указанной информационной системы. Данное обстоятельство позволило с мая прошлого года начать дистанционное проведение учебных занятий с курсантами дневной и заочной форм обучения, а также со слушателями факультета повышения квалификации и переподготовки кадров. С учетом востребованности данной технологии в институте в октябре 2020 года был создан Центр видеоконференцсвязи со специально оборудованными рабочими местами для профессорско-преподавательского состава.

Активизация использования технологий электронного обучения стала возможной благодаря планомерной работе профессорско-преподавательского состава института по созданию электронных учебно-методических комплексов учебных дисциплин (далее – ЭУМКД), которая началась с 2013 года. К моменту перевода образовательного процесса на использование электронного обучения большинство учебных дисциплин специальностей высшего образования и переподготовки руководящих работников и специалистов имели разработанные и зарегистрированные в установленном порядке ЭУМКД.

Необходимо отметить, что ЭУМКД является комплексным продуктом и представляет собой информационный ресурс, который включает систематизированные учебные, научные и методические материалы по учебной дисциплине, а также методику ее изучения средствами

информационно-коммуникационных технологий. В обязательном порядке каждый ЭУМКД включает блок контроля знаний, состоящий из тестовых и других контролирующих заданий, а также программных средств для проверки результатов теоретического и практического усвоения обучающимися учебного материала.

Именно наличие фонда ЭУМКД, разработанных в системе управления обучением Moodle, позволило создать необходимую базу для дистанционного проведения учебных занятий, организации самостоятельной работы курсантов и слушателей, а также текущей аттестации.

Доступ обучающихся к ЭУМКД был обеспечен через внутренний образовательный портал посредством локальной вычислительной сети, а также через сайт института с помощью сервисов глобальной сети Интернет.

Проведенный комплекс мероприятий позволил организовать образовательный процесс в институте в соответствии с утвержденными графиками, провести текущую и итоговую аттестации обучающихся, а также осуществить выпуск молодых специалистов в установленные сроки.

В условиях стабилизации ситуации с распространением коронавирусной инфекции организация подготовки специалистов в институте вернулась в традиционное русло, включая непосредственное «живое» общение преподавателей и обучающихся. Вместе с тем, наработки, полученные в начальный период пандемии, в настоящее время используются при организации в межсессионный период самостоятельной работы обучающихся заочной формы получения образования, а также для проведения консультационной работы.

Кроме этого, весьма перспективным оказалось использование дистанционных образовательных технологий и элементов электронного обучения при реализации образовательных программ дополнительного образования взрослых: переподготовки и повышения квалификации руководящих работников и специалистов. Предполагается, что в следующем учебном году количество образовательных программ, реализуемых с использованием технологий дистанционного обучения составит около 30 процентов.

Таким образом, в условиях тотальной цифровизации и активно изменяющейся в период пандемии коронавируса социальной реальности, система профессиональной подготовки сотрудников органов внутренних дел претерпевает определенную трансформацию, и задача ведомственных учреждений образования не только обеспечить широкое внедрение современных образовательных технологий, но и сохранить при этом качество подготовки специалистов для практических органов.

MÜNDƏRİCAT

Canpolad Daanov. DİN-in Polis Akademiyasının xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələri arasında yeri və perspektivləri.....	5
İlyas İsayev. Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının gələcək peşə fəaliyyətlərində fiziki hazırlığın rolu.....	9
Hikmət Eyvazov. Polis Akademiyasının elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişaf yolu.....	14
Nəbi Əsgərov. Bakalavr hazırlığı üzrə təhsilalanların seminar dərslərində biliyinin qiymətləndirilməsinin bəzi məsələlərinə dair.....	20
Ceyhun Süleymanov. Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasında fundamental hüquq elmlərinin tədrisi.....	27
Səyyad Ağayev. Azərbaycan Respublikasının cinayət–prosessual qanunvericiliyində Cinayətlərin araşdırılmasının təşkili sahəsində idarəetmənin bəzi məsələləri.....	30
Шукюров Ш.Т. Правовые основы подготовки кадров для органов внутренних дел Азербайджанской Республики.....	40
Rafiq Nəcəfzadə. “Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” fənninin daxili işlər orqanları üçün peşəkar kadrların hazırlanmasında rolu və yeri.....	49
Əliyeva Fərqanə. Müasir dövrdə polis əməkdaşlarının təlim keyfiyyətinin artırılması üçün istiqamətlər və tədbirlər.....	52
Fərhad Əliyev. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında polis kadr hazırlığı	57
Ələvsət Allahverdiyev. Ermənistan dövlətinin, siyasi və hərbi rəhbərliyinin beynəlxalq hüquqi məsuliyyəti.....	64
Гаджиева Гюнай. Проблема ресоциализации женщин в местах лишения свободы в период их реабилитации и после освобождения: пути решения.....	70
Gülnaz Rzayeva. Qloballaşma və rəqəmsallaşma: qlobal vətəndaş və ya elektron vətəndaş.....	73
Səmədova Şəfa. İşəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsinə xitam verilməsi	77
Газвинова Эльмира. Роль конституционного контроля в обеспечении эффективной правотворческой деятельности.....	81
Məmmədzadə Aynurə. Fiziki şəxsin həyat və sağlamlığına vurulmuş zərər Delikt hüququnun əsas anlayışlarından biri kimi.....	87
Əzimov Faiq. Dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının qarşılıqlı əlaqəsi.....	94
Əliyev Samir. Cinayət qurbanlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi haqqında.....	98
Xumar İlqar qızı. Sosial sığorta, sosial risk və sığorta hadisələrinə dair yanaşmalar	102

Allahverdiyev Zamiq. İnformasiya sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq və şəffaflıq prinsipinin təminatı.....	107
Aysel Hüseynova. Rəqəmsal cəmiyyətdə qadınların təhsil hüquqları.....	112
Zülfiyyə Pirverdiyeva. Rəqəmsal vətəndaş və elektron vətəndaş.....	115
Ələkbərova Leyla. Əmək müqaviləsinin hüquqi təbiəti.....	118
Cəbi Gülşən. Hərbçi və hərbi qulluqçu anlayışlarının fərqləndirilməsi haqqında.....	123
Səfiyeva Ülviyyə. Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının Konstitusiyaya təminatı.....	129
Asifli Fidan. İctimai işlər cəzasına elektron nəzarət vasitəsinin tətbiq edilməsi	133
Fərdin Xəlilov. Cinayət prosesində dio-nun bəzi fəaliyyət istiqamətləri və tədris prosesində onların nəzərə alınması.....	137
Səyyad Məcidov.Ermənistanın 2020-ci il hərbi təcavüz və müharibə cinayətlərinin tədris prosesində nəzərə alınması məsələləri.....	142
Turanə Məmmədova. İnsan alveri ilə mübarizədə dövlətlərin öhdəlikləri.....	148
Аскерова Матанат. Современные проблемы оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам между государствами.....	153
Əliyev Şaiq. Ballistik tədqiqatların aparılmasında istifadə edilən sürətölçən cihazlar.....	159
İlham Babayev., İlqar Dadaşov, İsmayilov Nicat. Peşəkar kadr hazırlığının təkmilləşdirməsinin bəzi elementləri.....	166
Məmmədov Teymur. Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin məzunlarının gələcək peşə fəaliyyətlərində fiziki və hərbi hazırlığın rolu.....	170
Süleymanov Yusif. Texniki və xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələrində Xarici dilin ixtisas yönümlü tədrisi.....	173
Kamil Məmmədəliyev. Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrində nəzəriyyə ilə praktik təlimlərin əlaqəli tədrisinin aparılmasının bəzi aktual məsələləri.....	176
Ramid Hüseynov. Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində yeni yanaşmanın tətbiqi: kadrların hazırlanmasında keyfiyyətin artırılması.....	179
Azər İsmayilov. Ümummillə lider Heydər Əliyevin hüquqi dövlət quruculuğu fəaliyyətində daxili işlər orqanlarının yeri.....	183
Nazlı Abbasova. Peşəkar hərbi qulluqçuların hazırlanmasında “Hərbi hüquq” fənninin tədrisinin əhəmiyyəti.....	186
Orçun İmga. Polis Amirləri Eğitimi Merkezi (PAEM) Örneği.....	191
Ольга Возженикова. Психологическая подготовка сотрудников органов внутренних дел к экстремальным условиям деятельности.....	194

Вахнина Виктория Владимировна. Подготовка сотрудников органов внутренних дел к ведению антикризисных переговоров в современных условиях: состояние и перспективы.....	197
Татьяна Мальцева. Межкультурная компетентность как обязательная сторона научно-педагогических кадров в системе органов внутренних дел стран СНГ.....	201
Абишев Эльдар Хасанович, О подготовке кадров для органов внутренних дел Республики Казахстан.....	204
Сердюк Наталья Владимировна . Система подготовки кадров в органах внутренних дел Российской Федерации: современное состояние и перспективы развития.....	211
Титушкина Елена Юрьевна. Значение криминологических знаний в подготовке кадров для органов внутренних дел.....	217
Ходякова Наталия Владимировна. Актуальные вопросы подготовки научно-педагогических кадров и развития научных школ в системе МВД России.....	220
Балашова Вера Алексеевна. Особенности обучения профилированию личности будущих сотрудников органов внутренних дел.....	224
Гончарова Елизавета Михайловна., Борисова Сабина Алексеевна. Проявление стресса у курсантов образовательных организаций системы МВД России и его особенности.....	227
Галчонков К.Ю., Марьясис Ирина Борисовна. Организация образовательного процесса в период коронавирусной инфекции.....	231
Гурдин Сергей Валерьевич. Роль предшествующих учебных дисциплин в изучении курсов «Правоохранительные органы» и «Уголовно-процессуальное право» (Уголовный процесс).....	236
Котенев Игорь Олегович. Переговорная компетентность сотрудника правоохранительных органов: формирование и развитие.....	241
Кравцов Олег Геннадиевич. Применение психологического знания при производстве субъективных портретов и основ габитоскопического описания.....	247
Мамедов А.Ш. Проблемы служебно-прикладной физической подготовки сотрудников полиции и пути решения.....	250
Михайлова Светлана Юрьевна. Психофизический тренинг, как направление в психологической коррекционной работе с сотрудниками органов внутренних дел В интересах обеспечения их надежности.....	255

Никитская Е.А., Головачёва Д.Ю., Мираков А.Р. Реализация практико-ориентированного подхода в профилактике девиантного поведения несовершеннолетних курсантами Московского университета МВД России им. В.Я. Кикотя..... 260

Простяков Владимир Вениаминович, Подлесная Татьяна Вячеславовна. Социально-психологические факторы, влияющие на профессиональное выгорание сотрудников органов внутренних дел..... 264

Гончарова Елизавета Михайловна., Солодов Евгений Алексеевич. Учебная мотивация курсантов ведомственных вузов МВД России как фактор профессионального становления..... 269

Гаврилина Анастасия Андреевна. Цифровая компетенция, как социокультурный феномен..... 273

Шарафутдинова Наталья Владимировна. Особенности организации научно-исследовательской деятельности курсантов и слушателей в исследовании склонности к девиантному поведению личности 277

Шукаева Джаннет Тахировна. Особенности обеспечения психологической готовности сотрудников полиции при охране общественного порядка..... 281

Соборнов Александр Вячеславович. Устойчивый авторитет преподавателя физической подготовки как инструмент воспитания и обучения обучающихся образовательных организаций МВД России..... 286

Волгоградская академия МВД России

Наталья Сергеевна Костенко. Значение научно-исследовательской деятельности в подготовке специалистов высшего образования органов внутренних дел..... 290

Исмагилова Алина Равиловна. Место и роль предмета «Административная деятельность полиции» в системе профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов..... 294

Фатхиев Д. М. Физическая подготовка сотрудников оwd, как основа личной безопасности..... 297

Келеберда Нина Григорьевна. Проблема повышения качества обучения иностранным языкам при подготовке кадров для мвд в дистанционном формате.... 300

Деева Наталья Александровна., Павлова Светлана Алексеевна. Дистанционные формы обучения как фактор, способствующий качеству освоения дисциплин,

направленных на подготовку к преподавательской деятельности в рамках образовательных программ адъюнктуры.....	307
Михайлюк Виталий Александрович., Кодзаев Заурбек Аланович., Рыдченко Кирилл Дмитриевич. Административная деятельность полиции в условиях информационного общества: к вопросу о необходимости модернизации системы административно-правовых дисциплин в образовательных организациях мвд россии.....	312
Фадеев Андрей Владимирович. Особенности подготовки кадров для органов внутренних дел российской федерации.....	324
Алла Анатольевна Постникова. Обучение сотрудников органов внутренних дел защитным действиям в условиях посягательств на их права и свободы в процессе осуществления административной деятельности.....	329
Григорьев Александр Владимирович. Значение фундаментальной учебной дисциплины «Общая теория государства и права» в подготовке кадров для органов внутренних дел	332
Касьянчик Сергей Сергеевич. удовлетворенность потребителей в системе управления качеством подготовки полицейских кадров.....	335
Андрей Юрьевич Мартышко. Использование методических принципов физической подготовки в процессе формирования навыков с тактики самозащиты.....	341
Бондаренко Валентин Владимирович., Данильченко Владислав Анатольевич. Совершенствование профессиональной компетентности сотрудников патрульной полиции в системе последиplomного образования.....	345
Пендюра Максим Николаевич., Лапка Оксана Ярославовна. Значение преподавания полицейской деонтологии как междисциплинарной юридической науки в учреждениях высшего образования для подготовки глубокосознательных и культурных сотрудников национальной полиции.....	345
Ольга Владимировна Крышевич. Преподавание уголовного права при подготовке кадров для национальной полиции в высших учебных заведениях специального назначения.....	354
Татьяна Владимировна. Система образовательной подготовки полицейских в украине.....	359
Игорь Иванович., Любовь Сергеевна. Формирование профессионально важных качеств будущих правоохранителей в процессе обучения в высших учебных заведениях мвд	363

Елена Анатольевна Ривчаченко. Проблемы профессиональной подготовки следователей национальной полиции украины на современном этапе.....	367
Христюк Оксана Сергеевна., Федоровская Наталия Владимировна. Особенности профессиональной подготовки полицейских к работе с детьми, которые пострадали от насильственных преступлений.....	373
Пашковская Марина Витальевна., Бутко Виктория Владимировна. Особенности психологического сопровождения курсантов.....	378
Байманова А.М. Профилактика правонарушений среди подростков.....	382
Избас Р.С.,Маланьина Л.С. К вопросу об организации профессиональной подготовки сотрудников полиции Республики Казахстан в ведомственных специальных учебных заведениях.....	386